

EXII SYMMACHI MAZUCHII

Canonici Neapolitani , & Regii
S. Script. Interpretis

AD AMPLISSIMUM VIRUM

BERNARDUM TANVCCIVM

REGIS NOSTRI

A SECRETIS

EPISTOLA

Qua ad XXX. virorum clarissimorum de
dedicatione sub ascia commentationes
integrae recensentur .

*quibus idem Mazochius adnotationes adpersit,
curasque posteriores adjunxit .*

NEAPOLI

Felix Carolus Musca excudit

An. CIOCCXXXVIII.

Superiorum Permissu .

CONIVGI RARISSIMAE XEM
 PLI MEIQ. AMAN TISS. QVAI
 VIX. MECVM. ANN. XXIII. D. XV.
 SINE VLLA ANIMI LAESIONE
 IVL. MARCIANVS DEC. CC. C. L.
 AVG. LVG. E QVING.
 VIVVS SIBI
 POSTERISQ. SVIS. P. C.

ET SVB ASCIA DEDICAVIT

3

AMPLISSIMO VIRO
BERNARDO TANVCCIO
REGIS CAROLI
A SECRETIS

Alex. Sym. Mazoebius.

Vm multus ubique de Te, TANVCCI Am-
plissime, in civitate sermo increbuit; tuam
justitiam, abstinentiam, dexteritatem,
virtutes alias depraedicantium; cum ille
in ore omnium, scilicet disceptantium,
Tu ne plus litteris, an illae Tibi debeant.
Qua in disceptatione ad illam me partem
soleo adungere, quae tueretur hoc alterum.

Nam etsi praeclara ista tua gerendae reip. ratio magnam par-
tem est a philosophia interioribusque litteris hausta; tamen
est quoque divino ingenio tuo acriterque iudicio longe plus tri-
buenda; sine quibus neque tot reconditae disciplinae tam cito
in tuo solo comprehendissent, neque porro praeclaros illos fru-
ctus de se tulissent. At artes universae quantum se Tibi de-
vinctas profiteantur, argumento illud est, quod ex quo heic
summo apud Regem potentissimum loco confedisti; longe est
jam alia litterarum hodie facies; non, ut pridem, illa quidem
incultior acque horridior, sed nitens & multo quam umquam
alias liberalior. Tanti profecto est ad praefecturas dignitates-
que ceteras (quae tua est apud Regem sapientissimum auctori-
tas & gratia) disciplinarum cultores praeter ceteris promoveri:
per Te vero honorem haberi litteris, qui maximus potest.
Tanti est scire hoc universos, Te quamvis curarum gravissi-
marum fasce gravatum; tamen somno ceteraeque corporis cu-
rationi horas detrahere plurimas, quas in rerum pulcherrima-
rum

rum cognitione ~~et~~ ^{et} ~~impensatione~~ ^{impensatione} impendas: ut jam pro in-
 estimis habeantur, si qui sunt, qui suas nescio quas occupatio-
 nes causantur, quominus vacare Musis possint. Itaque non
 tantum qui in hac civitate doctrinas impensis colunt; sed &
 exteri de tuo sinu sunt, & in tua sibi amicitia mirifice pla-
 cent: nec desunt qui lucubrationes suas sub tuo apparere no-
 mine pensi habent. Ego quoque, Vir eruditissime, tamen
 non is sum, qui de eruditionis laude certare ausim; diu tamen
 est, quum, sicuti tuae de me quantulaecumque existimationis
 (spe quidem mea certe meritoque majoris) increbuisse in civi-
 tate rumusculi; sic meae Acissim erga Te summae observantiae
 testimonium aliquod publice ut exstaret, cupiebam. Sed & af-
 fecta jam diu valetudo intercedebat; & si quod supererat vi-
 rium, id ad demandatam mihi ab Rege Inviçissimo provin-
 ciam Sacras Scribeuras in hoc Gymnasio publice interpretandi,
 totum infumendum erat. Postremo & occasio deerat. Sic enim
 sum: proflire in publicum nisi probabili de causa numquam
 animum induxi. Quare quum Tu mihi nuper dissertationum,
 pulcherrimarum florentissimae illius ac praeclearissimae Cor-
 tonensis Academiae volumen alterum in manus tradidisses;
 amperassesque, uti meum circa novam de *Africa sepulchrali* sen-
 tentiam, quae Diss. VII. ejus voluminis a Cl. Muratorio mi-
 hique amicissimo proponitur, iudicium exprimerem; non potui
 sane Tibi, cui tum multis nominibus, tum hoc ipso quod no-
 vae hujus dissertationis indicium fecisti, non morem gerere.
 Ac Tu quidem, Vir Eruditissime, postquam quidquid super
 ea re iudicii mei esset (quod non potuit in Cl. Auctorem, ami-
 cum utriusque nostrum, non esse honorificum) Tibi breviter
 pro meo more candideque aperuissim; de ea re sic censuisti,
 e re litteraria fore, si quidquid his ultimis annis de ea *dedic-*
ationis sub africa formula ~~quidam~~ a viris doctis traditum
 litteris reperirem, id uno sub aspectu exhiberem. Non enim
 dubitabas, quin collatis inter se viro-
 rum eruditorum sententiis,
 facilius quid simile veri, quid contra, viri iudicio praediti
 perviderent: simulque novas procudendi interpretationes adi-
 tus patefieret iis, quibus ad haec investiganda satis est otii.
 Putabas autem paucis pagellis variarum de ea re opinionum
 expositionem posse comprehendi: nec tu a vero aberrabas.
 Vix enim paucarum chartarum opus fuisset, si aliorum senten-
 tias ut meis ipse verbis in compendium redigerem, satis mihi
 fore credidissim. Ego vero etsi Tibi per omnia morem gerere
 animum induxi; in hoc tamen uno disseniebam. Nam quam
 longe alius sit hujus saeculi gustus, ex tot *Variorum*, uti qui-
 dem appellant, commentariis potest perspicui. Ea qui digesse-
 runt,

5
runt, nae ii quam minime eorum incommodo potuissent doctorum virorum illustrationes & notata ita pergere, ut una perpetua esset critici alicujus ea recensentis oratio. At ii contra ut hujus aetatis hominum ingenio se accommodarent, qui auctorum ipsorum genuina loca perlegere, sibi que integrum de iis iudicium reservari amant, non sine summo emporum dispendio ipsissima volumina compegerunt, dum integras annotationes & commentarios usque ad fastidium iugerunt. Idem prope consilium in hoc quidem certe pleno aleae negotio sequi constitui. Quid enim? Tam aequos ne lectores me natorum putasses, ut dum hujus aut illius placita refero, de mea fide non dubitarent? Quis paullo effratior criticus non statim de aliorum acceptis sententiis non accusationem institueret? praesertim quum vulgo in eo peccari magnopere videam; dum unusquisque aliorum sententias extenuat, ut suae interim velificetur, id quod ex his ipsis integris auctorum gravissimorum locis, quae recitatum imo, licet animadvertere; quos non raro priorum opiniones non optima fide exposuisse animadvertes. Accedit hoc etiam, quod eorum auctorum, quos haec recensere aggredior, sunt qui aetatem ferunt; & pro ea, quam habent demerendi litteras voluntate, ferant diutissime opto. Horum ego reverentiae parum tribuissim, si non suos ipsorum foetus atque carissimos filios eodem, quo ipsi ornavunt amictu, in publicum produxissim. Atque id quidem, TANVCCI Amplissime, causae fuit, cur eadem omnia, ubicumque potui, auctorum verba lectori appendere ac pumerare constituerim: cujus deinde integrum erit de re universa iudicium.

I. *Aymarus Rivallius.*

Primus, BERNARDE TANVCCI, quem inveniam de hac formula verba fecisse, fuit Aymarus Rivallius Allobrox, qui ex eunte XV. saeculo, partem etiam XVI. inenatis, ad multam aetatem vitam produxit; jurisconsultus ut illis temporibus non incelebris. Is suae (1) *Hist. juris civilis lib. 2. n. 8.* haec commentatur.

„ IN

(1) Rivallii *Historia juris civilis* agmen agit inter *Tractatus diversorum*, Reperitur, inquam, initio to. 1. *Tractatum universi juris Venet. an. 1584.* Rivallium hunc *Evangelus Otto* praef. ad to. III. thes. *juris Rom. pag. 49.* taxat temeritatis in coniungendis lib. II. *Hist. jur. ci-*

vil. legibus xviratibus. Utiturque praeterea *Antonii Augustini* testimonio ex lib. de *Legibus* to. II. thes. *Graeviani pag. 118a. Non magis* (sic ibi Aug.) *ea Ciceronis XII. tabb. esse credendum est, quam quae Rivallius ingenii observatione usus esset.*

A 3

6
 „ IN VRBE NE SEPELITO, NEVE VRITO, NE FA-
 „ CITO ROGVM, ASCIA NE POLITO (1) Hanc legem
 „ Petronius & Flora ejus uxor transgressi sunt: nam monu-
 „ mentum vivi sibi poni Valentiae curaverunt, & sub Ascia de-
 „ dicaverunt: quod adhuc in Aede D. Felicis existat. Roma-
 „ nus quoque apud Allobrogas juxta Lugdunum Eutycho (3)
 „ filio monumentum sub Ascia dedicavit, unde asciae forma
 „ semper marmoris ea polito insculpta est, maxime ubi inseri-
 „ ptio hujus instrumenti meminit. Alii etiam complures mo-
 „ numenta contra hanc legem Ascia polire, ut in multis Ro-
 „ manorum sepulcris regiones peragratis videre poterit, &
 „ hanc constitutionem sumptus minuendi gratia Cicero inven-
 „ tam fuisse dicit. Hinc sumendam conjecturam existimo, mi-
 „ nimus quemque Romanorum cupiditate gloriae sibi monu-
 „ men-

(1) Duo sunt legis a viralis fra-
 gmenta, quae recitat Cicero in II.
 de Leg. cap. 23., quae male Rival-
 lius in unum conglavit. Primum est
 POMINEM MORTVVM IN VR-
 BE NE SEPELITO, NEVE VRITO.
 Alterum sic concipitur: HOC
 PLUS, inquit, NE FACITO:
 ROGVM ASCIA NE POLITO.
 Nec equidem Aymarum incuso,
 quod posterius caput: alia distinctione
 legerit; nam varie olim distin-
 ctum fuisse, argumento sunt Turnebi
 & Manutii notationes. Turnebus:
 HOC PLUS NE FACITO ROGVM,
 quiaam legimus: male, ut opinor.
 Paullus Manucius referente Aldo
 ejus filio haec habet: Hoc plus)
 quid si opus legas? nam & infra ope-
 re testorio sepulcrum exornari non
 licebat. Aut hoc plus intellige plus
 eo quod supra definitum esset: omi-
 sum enim fore. quaedam ex lege
 XII. tabb. sed magis places opus ne
 facito: quod explanatur sequentibus
 verbis: Rogum ascia ne polito. Nam
 rogum ascia polire est opus facere.
 Sunt qui ita distinguunt: Hoc plus
 inquit: Ne facito rogum, ascia ne
 polito. Sed non plus rogum probi-
 beri, quam uri concedatur. Probi-
 bebatur autem rogus ascia politus,
 non omnis rogus. Haec Paullus pa-
 ter. Sed & Jac. Raevardus ad XII.
 tabb. cap. 25. legit: Hoc plus inquit:

NE FACITO ROGVM ASCIA, NE
 POLITO. Quasi vellet Cicero legem
 XII. tabb. illud legibus a Solone la-
 tis plus continere, NE FACITO
 ROGVM ASCIA, NE POLITO.
 Sed nunc omnium ferme consensu
 illud HOC PLUS ad verba legis
 pertinet, estque tantumdem quod
 hoc amplius. Deinde sic distinguitur
 is Ciceronis locus: HOC PLUS in-
 quit: NE FACITO: ROGVM ASCIA
 NE POLITO. Vide ad id legis ca-
 put Jac. Gothofredi notata to. III.
 thes. Ottoniani, & alios. Haec eo
 pluribus deduxi, ut appareat, ex
 prava legis illius apud Ciceronem di-
 stinctione etiam fuisse Rivallianam
 dedicationis sub ascia interpretatio-
 nem; non ineptissimam illam qui-
 dem futuram, si interpunctio proba
 esset.

(3) Haud dubie indicat Reine-
 sianam inscriptionem Cl. XII. n. 345
 (quam vide infra in Reinesio) quae
 Valentiae ab eo ponitur ex Jo: a
 Bosco & ibi Romanus pater Euty-
 chiano (non Eutycho) filio PON.
 CUR, ET. SUB. ASC. DED. Sane
 hoc interest, quod Reinesii Euty-
 chianus non XVIII. sed XXIII. an-
 norum erat. Verum aut in Reinesio
 posterius X in V corrigendum, aut
 contra Rivallius V pro X sibi lege-
 re videbatur. Sed est cur magis
 Reinesii scripturae credatur.

7
 „ menta facere , & Asciam polire voluisse , ut hac lege sumptus
 „ huiusmodi minuere necessarium fuerit . Sed Galli tanti sum-
 „ huius gloriæ spectatores , quod ne bellicosius quidem princi-
 „ pes apud eos sepulcra facere vel polire curaverint , vel adhuc
 „ eurent : unde contraria lege potius monumenta facere & A-
 „ sciam polire astringi debuerunt . Ast vilissimus quisque gre-
 „ garius Romanorum miles Galliam & Italiam , aliasque pro-
 „ vincias suis inscriptionibus & sepulcris replevit & foedavit ,
 „ ut ille bonus Petronius , qui suo testimonio veteranus erat ,
 „ & honesta missione missus ; & Romanus ille , qui Eutyches
 „ filio duodeviginti annos dumtaxat agenti tanta cura monu-
 „ mentum fecit . Tanta fuit huius gentis gloriæ cupiditas .
 „ Hinc ratione quales his sepulcris conditi , aut marmori-
 „ bus insculpti fuerint , sæpenumero ignoramus ; quia Hi-
 „ storici & Scriptores eos commemorare ob vilicatem neglexe-
 „ runt :

II. Pierius Valerianus.

Excipit hunc Pierius Valerianus , qui an. 1550. major octogenario obiisse dicitur . Is in Hieroglyph. lib. XLII. haud longissime a fine hac posuit.

„ DVRATVRA MEMORIA.

„ In antiquorum memoriis plerisque securim & asciam (4)
 „ sed hanc frequentius videas adsculptam , addito etiam elo-
 „ gio SVB ASCIAM DEDI VETVIT (5) quotiens defun-
 „ ctus non oblitterandam de sepulcro memoriam cævet , averfa-
 „ que ideo sculpietur ferri acies . Sed in Divinis litteris per
 „ asciam simpliciter pravorum hominum in insectandis abolen-
 „ disque

(4) *Securim & asciam , sed hanc frequentius ; Jam tum intellectum*

fuit duobus tri-
 busve modis in
 monumentis id
 instrumentum
 scalpi ; quorum
 duos priores No-
 ster securim , ter-
 tium , quippe a-
 sciae matoriariorum
 persimilem ,
asciam appellat ,
 opportune ut-
 rumque vocabu-
 lum junctim in
 ecitate Psalmi

loco nactus . Sed
 vera utraque
 ea icon multi-
 plex caementa-
 riorum fabricum
 (pro diversis sci-
 licet locis , tem-
 poribus , usibus
 que) ascia erat ,
 uti suo loco dice-
 tur .

(5) SVB ASCIAM DEDI VE-
 TVIT) Ex prava , uti vides , for-
 mulæ illius in monumentis lectio-
 ne orta est Pierii interpretatio ; quæ
 quidem optima sine dubio esset , si
 quod Pierius recitat , monumentum
 prave

8
 „ disque proborum operibus studium & conatum intelligimus,
 „ ut Psalmo : In securi & ascia deiecerunt eam .

III. *Hadrianus Turnebus.*

Sequitur jam virorum doctissimorum par egregium, *Hadrianus Turnebus*, & *Wolfgangus Lazius*, uterque eodem an. 1565. (ut reperio) demortui : sed prior, quia 53. annos natus occubuit, prior, uti credo, hac de re scripsit. Is ergo, etiam summae doctrinae merito, per me praeceat licet. Ergo in commentario ad *Cic. de Leg. II. 23.* sic loquitur : „ *Rogum*, „ *ascia ne polito*) *Ascia* dolabrae genus poliendis lignis a- „ prum. Ne autem ex politis fiat lignis pyra, lex cavet. Sic „ *dontapou dāou* dixit *Sophocles*, impositum sedile, non ex- „ alciatum, *ascia* non politum. Alii de sepulcris intelligunt; „ (6) nec, ut opinor, recte. Nam quibusdam in locis hodie „ que sepulcra sub *ascia* dedicata visuntur, hac inscriptione : „ VIVI. SIBI. PONEND. CVRAVER. ET. SVB. ASCIA. „ DEDICAVERVNT.

IV. *Wolfgangus Lazius.*

Wolfgangus vero *Lazius* in III. Commentariis. 18. pag. 431. sic commentatur : „ Praeterea in Inscriptionibus „ monumentorum veteribus passim fit mentio monumentorum „ extra sortem & sub *ascia* positorum. Quae nondum satis in- „ telligo, qualia fuerint, nisi (quantum divinare licet) for- „ te monumenta extra sortem &c... (7) Deinde quoniam *ascia* „ in-

praeferrerent. Hoc si notassent, qui *Valeriani* sententiam unus ex altero descripserunt, nec ii ab ea recitanda sententia abstinuissent, quippe quae non *dedicare sub ascia*, sed *DEDI VETARE* sibi exponendum proponit.

Ipsam vero sane *DEDICARE SVB ASCIA* si cui forte *durasuram memoriam* cum *Valeriano* interpretari constitutum sit; hoc maxime argumento eam sententiam fuleat, rhoneo, quod nimirum ferme omnes inscriptiones, quibus illa formula adiungitur, sic ordiuntur : *D. M. ET. MEMORIAE. AETERNAE. VS. DVLC.* Vel vide quas ex *Menestrierii Hist. Lugdunae*

si infra habimus. Non enim de nihilo istud plerumque cum illa formula jungitur. Sed quantum hoc ad aenigmatis solutionem? Nonnumquam pro *memoriae aeternae* reperitur *quiesci aeternae*, aut utrumque jungitur.

(6) Alii de sepulcris intelligunt) Prava scilicet legis interpunctione adducti, quod fecit *Rivallius*; & alios quoque de sepulcris intellexisse verisimile est. Vide sup. not. 2.

(7) De monumentis extra sortem (si uspiam ea monumenta reperiuntur; nam certe lapis, quem hic affert *Lazius*, non nemini visus est spurius) vide *Gutharium* in II. *Manuum* 255 copiose dissentientem.

instrumentum est fabrilis, quo ligna dolantur, quaecumque monumenta sub contignationibus lignorum ac tecto existunt (8) ut ab injuria pluviarum & nivis vindicata diutius durare possent, *sub ascia* nuncupata sunt. Sed placet ipsa antiquitatis exempla recensere. Lugduni in Gallia: SECVNDIVS ET PRIMARIA MARCELLINA PATRES AMISSIONE EIVS ORBATI P. C. ET S. ASCI. PO. C. ET S. ASC. DDC. (9) (*quae sequitur deinde inscriptio, ubi* EXTRA SORTEM, *eam omitto*) Ibidem (Ravennae scil.) in Monasterio S. Irenaei. D. M. MEMORIAE AETERNAE SOLENNIA FIDO MIL. LEG. I. MINERVIAE IMAGINI FERO MATVRNIA VICTORINO CONIVGI CARISSIMO PONENDVM CVRAVIT ET SVB ASCIA DEDICA (10)

Huc nique recensitis succedere deberet triga virorum clarissimorum, unius ex Manuciis (11), Francisci Hotmani (12)

(8) Viri docti nescire se profiterentur, quid heic sibi velit Lazius. Sed is procul dubio ob oculos habuit *opus intestinum*, cujus meminit Vitruvius IV. 4. V. 2. VI. 3. Plinius XVI. 39. & 42. Varro R. R. III. 1. unde *id est Intestini arifines* l. 2. Cod. Th. de excus. artif. Intestinum opus quid sit pluribus differuerunt Budaeus, Barbarus, Philander, Salmastius, Baldus in lexico Vitruviano, & alii plures; dum hi quodvis ex materia opus, illi laquearia lignea quibus ornatus gratia subgrundia suffiguntur, alii fenestras intelligunt. Sed vicit Budaei & Salmastii sententia, quorum hic ad Solinum pag. 7034. sic scripsit: „Sane sciendum est intestinum opus proprie dici, quod ex ligno sit, sed elegantiore fabrica, & ea arte quam *minutiarum* nunc appellamus. Veteres quoque *Intestinus* dixere. . . . Intestina autem dicta opera illa, quod intra domum tantum locum habeant, & in aedium interiore parte sita sint, ad differentiam *Intestini* . . . In intestinis operibus locum habent ASCIAE, runcinae & planae: in aliis domibus. Haec & plura Salmastius

qui haec ultima de ascis unde hauserit, nescio. Sed indidem forsitan hauserat & Lazius, ut inde *sub ascia* dedicata ad intestina opera, & sub tecto posita retulerit.

(9) Eadem inscriptio integra & correctior infra inter Menetrierianas Lugdunenses (quas simul jungemus) dabitur num. XII.

(10) Ponitur haec inscriptio Lugduni, non Ravennae, a Menetrierio Praeparatione ad hist. Lugd. pag. 27. & quidem emaculatio in hunc modum. D. M. &. memoriae. aeternae. Solemnio. fido. Milit. leg. Minerviae. imaginifero. Maturnina. Victorina. Coniugi. Carissimo. ponendum. curavit. & sub. ascia. dedic. Refertur etiam a Grut. 662.

(11) Unius ex Manuciis) Alii cum Manutio, (inquit Fabretus infra producendus, nec quem intelligat, dicit) ad caput illud legis XII. tabb. reducunt, Rogum ascia ne possit, ut superfluo sumptus hinc prohiberi possent. Sane Paulli Manucii notationem ad eandem legem xviralem apud Cic. de Leg. supra not. 1. recipimus, eo potissimum consilio, ut appareat, neque hunc neque ejus filium Aldum ibi de Dedicacionis sub ascia

(12) & Jacobi Raevardi quos referri inter eos comperi, qui formulam dedicationis sub ascia tractandam susceperint. Verum in eorum scriptis ne 7to quidem.

V. Robertus Stephanus.

Quintus ergo prodeat in scaenam Robertus Stephanus, in cuius Thes. Linguae Lat. Lugd. an. 1573. (cui editioni duae praecesserant, ut in Typographi epist.) in verbo *Ascia* sic reperio. „ *Rogum ascia ne polito*: Ex legib. XII. tab. apud Cic. „ l. 2. de leg. Ne pyra fiat ex dolans seu politis lignis, lege „ caveatur. Alii de sepulchris intelligunt, putantque vetari, „ ne quibuslibet artificiosis structuris ea expoliantur. Existi- „ mant quoque asciam ab abscindendo dictam.

Nulla hic quidem *Dedicationis sub ascia* fit mentio, sed ad eam tamen formulam in sepulchris obviam haec, quae a Stephano aliorum refertur interpretatio legis XII. tabb., certe alludit.

VI. Fulvius Ursinus.

Sextus vero jam producat Fulvius Ursinus an. 1600. de mortuus; qui sic commentatur ad leg. XII. tabb. (to. 2. thes. Graev. pag. 1366.) „ *Rocom. ascia. nei. polito.*) Cic. ibid. re- „ fert e XII. tab. hanc legem, quae verbat e politis ascia li- „ gnis pyram confici, ne sumptus supervacanei fierent. Hinc „ illa in veteribus monumentis inscriptio: SVB. ASCIA. DE- „ DICAUIT.

Idem ad illud Ciceronis in II. de Leg. 59. *Rogum ascia ne polito*, sic notat: „ Facit ad hunc locum vetus inscriptio, „ in qua sunt haec SVB. ASCIA. DEDICAUIT. De ascia „ Plin. lib. XVI. cap. 4. Eam D. Hieronymus dolatoriam ap- „ pellat: inde verbum *Ascio* & *Exascio*: & *Exasciatum* opus „ pro expolito dixit Plautus in *Asinaria*.

VII.

ascia meminisse. Neque in ejusdem Pauli libro de legibus to. 2. thes. Graeviani usquam ejus rei vestigium, nec porro alibi in trium Manuciorum operibus, quod equidem sciam. Muratorius qui in sua dissert. num. 2. Aldum Manucium putat primum de ea formula differuisse, quam vellem edixisset uter Aldorum, & quo loco. Sed huius hallucinationem

Fabretum & Muratorium bona fide in sua scripta transulisse postea comperi.

(12) Pitiscus in verbo *Ascia* Notamanum & Raevardum inter eos numerat, qui de hac formula differuerint. Sed in locis a Pitisco laudatis tantum de xvirali lege de *rogo ascia non poliendo* disputant; de dedicationis sub ascia ne verbum quidem.

VII. *Paullus Merula.*

Age vero septimus sit interlocutor Paullus Merula, qui an. 1607. minor quinquagenario iubilatus est, pluribus ineditis a se relictis operibus. Is in opere postumo de legibus Romanorum cap. XI. num. 6. (in Jo: Poleni V. Cl. supplem. thes. Graeviani to. 1. pag. 94.) ad illud *Rogum ascia nei poleio* sic annotat „ *Ascia* fabrorum materiariorum dolabra est, qua ad aspera ligna polienda utuntur, ab *abscindendo* dicta. Sumtuosior erat rogus ex lignis *ascia* politis, quam ex rudibus exstructus. Hinc etiam illa in veteribus monumentis inscriptio „ *sub ascia dedicavit*; ut qui posuerat, testaretur, quasi injecta *Asciae* mentione, Dedicationem sumtuosiores.

VIII. *Claud. Guichardus.*

Claud. Guichardus (an. 1607. defunctus) scripserat de hac formula in opusculo, quod de antiquorum funeribus scriptum reliquit, quod numquam vidi. Sed quia in epistola Valbonaefii (in memoriis Trevoltinis an. 1713. mens. Junii pag. 1040.) quaedam ex Guichardi libro recitantur; ea quae ibi reperi, huc afferre non gravabor. „ Il est vrai, que les loix des douze tables defendoient de bâtir le bucher du bois choisi & courroyé; mais cette inhibition & defense par le plaisible consentement du peuple fut petit à petit abolie & mise a néant; car „ un chacun tâchoit de faire le mieux, qu'il pouvoit & le plus honorablement que ses facultez le permettoient aux funérailles de ses parens & amis, jusqu'à vouloir peindre le bucher, & l'orner de tire de diverses couleurs, qui étoit une sorte de peinture fort riche & fort exquise en ce temps là Plin. XXV. 7. (13) à quoi se peuvent rapporter ces trois paroles *sub ascia dedicavit*, qui sont gravées diversement, ores abrégées, ores au long en tant de marbres antiques. Car pour en dire mon opinion à tout événement, je ne pense point, que les Romains ajoutassent à la fin de leurs épitaphes ces paroles, comme ont cru plusieurs, pour montrer que le marbre, au quel elles étoient ciselées, avoit été curieusement lissé & poli avec grand diligence, attendu que l'aiscette, que l'on y voit quant & quant représentée le plus souvent, montre assez, outre la propriété du mot, par la figure, que cet outil ne servit jamais à quarrieur ni polisseur de marbre Moins estime je recevable l'interprétation

(13) Ea est encastica pictura, de eodem picturae genere & 10:01 quae Plinius XXXV. 11. Idem XXXV. p. 101 innuat.

23 cation de l'Auteur des Hieroglyphiques. Pierium intelligit,
 24 qui dit que toutefois & quantes que le defunt avoit pourvû,
 25 & mis ordre que l'epitaphe ne fut point effacé ni ôté du se-
 26 pulcre, ains que sa memoire demeurât inviolable perpetuel-
 27 lement, on y faisoit graver la figure d'un aïsceau avec cette
 28 clause *sub ascia dedicavit*, exposant (14) *dedicavit* par *dedi vo-*
 29 *ruit*, comme si c'étoient deux mots, & remarquant qu' on y
 30 voit le tranchant de l' aïsceau tourné a contremont. Car il
 31 est evident que là où les loix publiques ont suffisamment
 32 pourvû, il n'est nul besoin que les particuliers interposent
 33 leur autorité. Et posé que les. decedans defendissent par res-
 34 stement qu' on ne démolit point, ni gâtât les epitaphes, de
 35 leurs monuments, encore ne faudroit il pas expliquer ces mots
 36 *sub ascia dedicavit* (ou comme il écrit, *sub asciam dedi ve-*
 37 *suit*) de la façon, vu que tant & tant d'inscriptions ainsi de-
 38 diées portent le nom d' enfans morts au dessous de l'âge de
 39 quatorze ans (15), & qui par consequent ne pouvoient rien or-
 40 donner qui valût pour ce regard, ni pur autre. „ Deinde
 41 paucis interjectis concludit. „ Ce qui m'induit a croire que,
 42 ces paroles ne peuvent être mises pour signifier ou démontrer
 43 autre que la peine & soigneuse diligence employée a faire
 44 les funerailles du defunt, comme si elles vouloient dire que
 45 les parens n'ont rien omis ni laissé en arriere de leur devoir,
 46 ains ont fait charpenter pour plus grand honneur le bois,
 47 dont le corps a été brûlé.

VIII. Jac. Grasseras.

Guichardo subnectendus est Jac. Grasserus, qui disserta-
 tionem suam *De Antiquitatibus Nemausensibus* Parisiis edidit
 an. 1607. , deinde tom. 1. Sallengriani thes. Antiquitatum in-
 ferta fuit, ubi pag. 1082. E. has inscriptiones (primam
 Nemausi, reliquas Viennae) recitat : * SEX. AVII. CA.
 23 PELLIANI. EICINIA. FAVSTINA. MARITO. SIBI.
 24 MERENTISSIMO. SVB. ASCIA. POSVIT. Deinde :
 25 D. M. ET. MEMORIAE. AETERNAE. DIV. LELIAE.
 26 ATILIAE. L. LEPIDVS. BASILAEVS. CONIVG. KAR.
 27 PONEND. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.
 Tum „ TITIAE. CATIAE. DEFVNCT. ANNORVM. VIII.
 28 M. V. D. VIII. CVTIA. (corr. *Catia*) BVBATE. FIL.
 29 PISSIMAE. ET. SIBI. VIVAE. POSVIT. HOC. SAX. SVB.
 30 ASCIA.

(14) Non ita Lazijs exposuit, sed ita putavit legi. Vide not. 5.

(15) In horum infantium tumulis est semper ad finem epigramma-

tis parentum aut alterius mentio, qui PON. CUR. ET. SUB. ASC. DED. Quo sane ruit Guichardi coniectura.

„ ASCIA. DED. EST. Postremo, „SERVI. SEVERI. F. CAS.
 „ SIA . MISERA. MATER. FILIO. INCOMPARABILI.
 „ ANN. XXIII. ARAM. POSVIT. ET SVB. A. D. (16) Deinde
 sic annotat. „ Ascia magnificentiam innuit, quae a Romanis
 „ in funere & monumento struendo adhibita, unde Plautus
 „ opus asciatum vocat affabre politum, & exornatum. Sub
 „ ascia autem polire olim sepulchralibus legibus Romae in
 „ duodecim Tabulis vetitum fuit, ne in rogo & sepulchro fa-
 „ ciendo magni sumptus fierent. Hinc etiam prohibitum, ne
 „ aurum adderetur, ne murrata potio mortuo inderetur, neve
 „ longae coranae, neve aserrae adhiberentur, ne plura fune-
 „ ra uni fierent, ne lecti plures inferrentur; sed prisco illo
 „ & modesto more, quem Naso vocat *Fastorum* lib. 2. sequen-
 „ tibus versibus describit, omnia administrarentur.

*Est honor & tumulis animas placare paternas,
 Parvaeque in extructas munera ferre pyras.
 Parva petunt manes: pietas pro divite grata est
 Munere: non avidos Stryx habet ima Deos.
 Tegula porrectis satis est velata coronis,
 Et sparsae fruges, parvaeque mica salis:
 Inque mero mollita cenes, violaeque solutae,
 Haec habeat media testa relictæ via.*

„ Hodie in nonnullis locis tam insana est epitaphiorum
 „ frequentia, ut posteri ne quidem pro unico versiculo spa-
 „ tium sint reperturi, nisi parietarias istas herbas, (ut Con-
 „ stantinus de Trajano, inanum titulorum nimium studiose
 „ dixit) & lascivientes hederas, religionis dememores evēl-
 „ lere velint.

X. Jac. Gutherius.

Venio jam ad uberiores accuratioresque formulae hujus
 interpretes, quorum signifer Jac. Gutherius, qui ann. 1636.
 diem suum obiisse dicitur. Is in II. de jure Manium cap. 28.
 ubi de sepulchrorum ornamentis, nostri argumenti haec habet.
 „ Praecipuum vero sepulchrorum ornamentum Tectorium opus
 „ fuit: quare cum Solon illorum amplitudines colleret, lege
 „ sanxit (Cic. 2. de Leg.) Nequis sepulchrum faceret operosius,
 „ quam

(16) Harum inscriptionum pri-
 ma est apud Grut. 760. 3. cum con-
 sueta ascia. Altera est apud eun-
 dem pag. 799. 6. Tertia quoque est
 in Grut. 700. 5. ubi numerus anno-
 rum est XIII., non VIII. (X & V
 scil. facile confunduntur in fugiente

scriptura.) Ultima est in Grut. pag.
 906. 13. cum ascia, ubi numerus an-
 norum est XXIII. Nota hoc etiam
 secundam inscriptionem a Grut. non
 Viennae (ubi Grallerus) sed Cra-
 tianopoli poni.

„ quam quod decem homines effeceris triduo : neque id opere te-
 „ ctorio exornare , nec Hermas , quos vocant , licebat imponi ,
 „ Opere tectorio sepulchra exornare idem est , quod in veteri-
 „ bus Inscriptionibus passim legitur SVB. ASCIA. DEDICA-
 „ RE. Quae verba multis scriptoribus crucem infixerunt. Alii
 „ sub Ascia dedicata credunt ea sepulchra esse (*Lafius lib. 3,*
 „ *Comitus, cap. 18.*) quae sub contignationibus lignorum , te-
 „ ctio munita sunt , ut ab aeris injuria vindicentur . Quod qui-
 „ dem tectorium ornamentum dici non potest , sed Profecto-
 „ rium . Guichardus sub Ascia dedicare suspicatur esse , rogu-
 „ Ascia polire , quod legibus XII. vetitum est , atque in ho-
 „ rum verborum interpretatione haeret maxime . Rogum po-
 „ lire lex dicit , non dedicare , quod est , religione aliqua de-
 „ vincire (17). Dedicare sepulchra , consecrare recte dicimus , quod
 „ rogo convenire non potest . Haec ut facilius ex M. Tullii
 „ opere tectorio explicemus , advertendum est sepulchrorum
 „ perfectorum ornamenta potissimum contineri tectorio seu al-
 „ bario opere , quibus ascia adhibebatur . In albario opere
 „ maceratio calcis necessaria est , i. e. *Si calx in fornace cocta*
 „ *fuerit parum , in maceratione diuturna , liquore coacta defer-*
 „ *uat : (Vitruv. lib. 7. cap. 2.) Tum sumatur ascia , & quem-*
 „ *admodum materia dolatur , sic calx in lacu macerata ascie-*
 „ *tur . Si ad asciam offenderint calculi non erit temperata (18).*
 „ Ut ergo opus albarium probetur , macerata calx asciam dolatur ,
 „ & si quod asciae adhaeret fuerit molle atque viscosum , con-
 „ stat albariis operibus convenire . (*Pallad. lib. 1. de Re Rust.*
 „ *cap. 14.*) En asciam in manibus habemus : maceratum hunc
 „ locum , & a multis recoctum & inchoatum , placet perpoli-
 „ re atque perficere , & sub ascia dedicare . *Ascia οὐστρακον*
 „ *Glos. vet.* dolabra est artificum , qua asperitas perpolitur : se-
 „ cutis est , qua ligna levigantur : Tectorium opus asciam ma-
 „ gis quaerit quam securim . Tectorium generale verbum est ,
 „ omnem

(17) Vides heic profecto , quid
 Gutherius , quid ante & post Gu-
 therium ceteri ad dedicare sepulchra
 sint interpretati . At nos quid pro-
 prie istud sit , tum in Diatr. de dedica-
 tionib. in *Com. ad mutilum Amphib.*
Camp. titulum diximus , tum in Cu-
 ris posterioribus quas extremae huic
 epistolae adnectemus , planissime do-
 cebimus .

(18) Haecentis & Vitruvio sunt ,
 quae ad editionem Elzevirianam Jo-
 de fact multis modis emendavi .
 Quae postea sequuntur , sunt de Pal-

ladio , cujus lib. primi titulum 14.
 totum adscribam , ne nimium in
 Gutherii scripta licere mihi sinam ,
 „ De opere Albario „ Opus quoque
 „ albarium saepe delectat , cui cal-
 „ cem debemus adhibere , quum
 „ multo tempore fuerit macerata .
 „ Ergo ut utilem probes , ascia calo-
 „ cem quasi lignum dolabis . Si
 „ nusquam acies ejus offenderit ,
 „ & si quod asciae adhaeret , fue-
 „ rit molle atque viscosum , con-
 „ stat albariis operibus conveni-
 „ re .

19. *Albarium* enim *crustam induci solitam* significat, *et* *albarium* enim quoddam & quasi incrustatio parietum, laterum sepulchri aut pavimenti. Hoc si calce pura fiebat, *albarium opus*; si calce & arena, *arenatum*; si marmore & calce, *marmoratum* vocatur. In albario opere superbia candoris: in marmorato pretium & pulchritudo operis delectat. Marmoratum calce & marmore rursus, & triplici varietate commixtum fiebat: (19) nisi enim tectorium ter arenato & bis marmorato inductum esset, numquam splendoris habuit satis. Experimentum marmorati in subigendo fuit, donec ratio (20) non cohaereret: contra in albario opere, ut calx macerata seu glutinum haereret, *Plin. lib. 36. cap. 23.* Ex his facile intelligitur SVB. ASCIA. DEDICARE idem esse, ac opere tectorio marmorato vel albario sepulchra exornare. Tectories ~~monstrae~~, qui ab albario albarii & albani dicti sunt, *L. 7. Cod. Theod. de Excusat. Artif. l. 1. Cod. eod. lib. 10.* Ut albarium opus ~~monstrae~~: unde sepulchra albario opere inducta, *ἡρώδης ἡρώδῳ*, *D. Matth. cap. 23.* quibus similes Pharisei incusantur, qui ut Plautus in *Trucul.* loquitur, cum exornatis ossibus & animis incédebant. Albarium opus in fragmento veteris Inscriptionis notavi (21).
 Tectorium in alia est hoc modo exornatum: *Bene. marmorandae. conjugii. dulcissimaeque. vix. an. XX. M. V. Fl. P. mentius. Aur. Justiniae. maritus. et* LECTORNAM. *et pro tector. contra. votum. memoriam. posuit. (Apud Grut. DCCCXVI.)*
 Vetusta inscriptio interpolanda nobis est: adhuc
 „ *benda*

(19) Haec sunt ex Plinio XXXVI, 23. Tectorium quidem, nisi ter arenato & bis marmorato inductum esset, non satis splendoris habet. At Vitruvius VII. 3. Palladius I. 15. tria armaria coria, totidem marmoris praescribunt, ut solidum sit opus, & nitore tantus, ut etiam expressas tamquam in speculo imagines inuentibus remittat.

(20) Etiam nitidam Gutherii editionem tom. XII. thes. Graeviani monstrorum istud *Rurio* pro *Rurio* ~~scripserat~~, sicut & infra seu pro *cell.* Sed corrigantur ex Plinio ibid. unde haec descripsit auctor. *Experimentum marmorati est in subigenda, donec rursus non cohaereat. Contra in albario opere, ut macerata calx cohaerens glutinum haereat.* Plinius hoc ex Vitruvio VII. 3. didicerat. *Mat-*

morati ita materies temperetur, uti quum subigitur, non cohaereat ad rursus, sed purum ferrum e marmorato li. verur. Male ad recitatum Plinii locum Harduinus notavit, rursus uti *struiores* ad inducenda parietibus tectoria. Innotuit in ruiticis instrumentis non est aliud quam palaeus genus, Catone teste: hinc etiam recursa illa pala, qua calx subigebatur, *rursus* dicebatur, itemque *ascia*. At quod in *Rurio* Harduinus, idem in *Ascia* peccavit alii, dum *ascia* inducti tectorum scripserunt, quod & Gutherius videtur credidisse, si recte capio ultima Gutheriani loci verba.

(21) Est id fragmentum inscriptionis utrinque mutilum apud Gruterum CLXXII. 2. quod ad *dedic.* *stae asc.* nihil attinet.

25 benda ascia & arenæ, vel sine calce & marmore. LECTOR
 26 NAM in illa scriptum pro TECTORNAM suspicor, T
 27 in L commutato, quod veteres solebant, qui *Thehim* pro
 28 *Thehim* dixerunt. Varro de R.R. III. 9. Forte quum scriptum
 29 esset TECTOR. ORNAM, repetitam syllabam OR eliste
 30 faber, & verba duo in unum transtulit. TECTORNA-
 31 MENTVM vel tectorium ornamentum opus tectorium est,
 32 quo sepulcra ornabantur. Sic marmoratum assulis seu *ex-*
 33 *scis* & frustulis, quæ scalpendo marmore excidunt, fiebat.
 34 Haec enim fragmenta pistillis tundeantur, & setaceis incer-
 35 niculis cribrabantur. (*Philander ad Vitruvium VII. cap. 6.*)
 36 Hinc Plautus in Menæchmis:

Securim capiam ancipitem

Et dedolabo assulatim viscera.

37 Hujus securis nota hæc est in plerisque monumentis, quæ
 38 in Lugdunensi provincia videntur.

DIS X M (22)

39 Cujus figurae nota nihil aliud significat, quam opus securi
 40 dedolatum & sub ascia dedicatum, quod ubique vulgatum
 41 erat Sed nos sepulcra impolita & imperfecta perficiamus Perfectum opus *exasciatum* opus dixit
 42 Plautus in Asinaria ab *albario* translatione sumpta, quod
 43 ascia perpolitur & perficitur.

XI. Gerardus Jo: Vossius

Ad hæc Gerardus Jo: Vossius (an. circ. 1650. demortuus)
 in Etymol. sic posuit: „ASCIAE de notatione & etymo,
 44 sic Isidorus lib. XIX. cap. XIX. *Ascia ab assulis (l. assulis)*
 45 *dicta, quas a ligno eximit, ejus diminutivum nomen est*
 46 *asciola. Est autem manubrio brevi, ex adversa parte refe-*
 47 *rens vel simplicem malleum, aut cavatum, vel bicornem va-*
 48 *strum.* Perotto, Hadriano Junio in Nomencl. & Fungero
 49 in Etymologico nomen accepisse videtur ab *a*, vel *ab*, &
 50 *scindo*. Sed omninoque a Dorico *ascia* pro *ascia*: & conversum
 51 in *es* (forte in *sc*) more AEolum, qui pro *ascia* dicunt *ascia*
 52 pro *ascia* *ascia* &c. Hinc *sub ascia dedicare* dicebant. De
 53 quo vide indicem Grut. Inscriptionum. Ab eo *exasciare*
 54 „ascia

(22) Hanc asciae formam Gu- me occurrit) delineavit, quæ a ceteris
 55 ceteris e Grutero (in quo suspici- ris haud parum recedit.

ascia praeparare. *Ascia* autem ab *ἀσσειν*, i. frango, ejus
 „ fut. *ἀσσειν*.

XII. Claud. Salmasius.

Succedit summorum criticorum biga: Claud. Salma-
 sii & Thomae Reinesii, quorum ille an. 1652. hic 1657. vi-
 vere defierunt. Salmasiani loci indicium mihi fecit doctissimus
 Facciolatus in suo Calepino in verbo *Ascia*. Sic ergo nobilif-
 simus philologus ad Trebellii Pollionis XXX. tyr. cap. 32.
 ubi de Tito, ad illud *Cujus statuam in templo Veneris adhuc*
videmus acriolitam, sed auratam, haec prae ceteris notavit.
 „ Statuas etiam *sub auro* decerni, & constitui dicebant, quae
 „ auratae decernerentur. Vetus saxum: STATVAM. SVB.
 „ AVRO. CONSTITVI. LOCARIO. IVSSERVNT. i. e.
 „ statuam auratam locari jusserunt. Item in alia inscriptione:
 „ STATVAM. SVB. AVRO. IN. FORQ. DIVI. TRAI-
 „ ANI. SVMPTV. PVBLICO. LOCO. SVO. RESTITVEN-
 „ DAM. CENSVERVNT. Statuas in auro, & statuas sub au-
 „ ro dicebant pro auratis. Haud dissimili genere locutionis
 „ hominem in armis & sub armis i. e. armatum vocabant, Eu-
 „ nius:

„ *Ter me sub armis malim vitam cernere,*
 „ i. e. malim armatum me vitam cernere. Virg.
 „ - - - sedes circum castella sub armis.
 „ pro armatus circumfides castella. Idem: Ludunt belli simula-
 „ cra sub armis pro armati ludunt. . . Sic Manilio Centau-
 „ rus sub arcu, & Centaurus in arcu, qui arcum gestat, arcu
 „ armatus: Geminumque sub arcu Centaurum. . . . Vt autem
 „ statuae in auro & sub auro sunt auratae, sic pocula in gem-
 „ mis & sub gemmis sunt gemmata apud Anastasium Biblioth.
 „ Idem marmora in exemplis dixit exemplata, h. e. exemplis
 „ & argumentis figurisque picta. Eadem plane locutione di-
 „ cebatur *statua sub auro decerni*, quae aurata decernebatur,
 „ qua opus aliquod *sub ascia* dedicari, quod asciatum dedica-
 „ batur. De quibus loquendi generibus nos alibi,

XIII. Thom. Reinesius.

Reinesius autem ad inscriptionem Valentianam Cl. XII.
 n. 34. quae talis est: D. M. ET. QVIETI. AETERNAE. EV-
 TYCHIANI. FIL. DVLCISSIMI. QVI. VIXIT. AN. XXIII.
 M. I. D. IIII. ROMANVS. PATER. PON. CVR. ET. SVB.
 ASCIA. DEDICAVIT. sic commentatur: „ Formulam sub

B

„ ascia

„ *ascia dedicare non fere nisi in Gallicis, Vienn. (s. hujus Cl.)*
 „ Lugdun. Valent. Nemauf. & Narbon. memoriis legimus. Si-
 „ gnificaverunt autem eâ, se marmorarils, quorum ascia & do-
 „ labra *λαξάρια & ὄργανα*, faciendum locasse, h. e. *ab inchoato*
 „ opus curasse. Vide ad 32. Cl. II. 5. & 12. Cl. hujus. 167. 168.
 „ 169. Cl. XIV. (23)

XIV. Sertorius Ursatus.

Sertor. Ursatus in marmoribus erudictis ad finem epistolae
 V. (quae est ad Ludovicum Vedrianum an. 1666.) pag. 95. haec
 scripta reliquit. „ Finalmente quello stro-
 „ mento, che lei così mi disegna, è l'Ascia,
 „ ne' sepolcri loro frequentemente dagli an-
 „ tichi scolpita con l'aggiunta di queste tre
 „ lettere S. A. D. che *sub ascia dedicavit* si
 „ leggono da tutti gli espositori delle ab-
 „ breviature, perchè con le intiere parole
 „ ancora tal volta ne' marmi s' incontrano.
 „ Aldo (24) Manuzio nel commento a Cicerone sopra il secondo
 „ delle Leggied a quella che dice *Rogum ascia ne polito*, osserva
 „ come con quella vollero esprimersi i Romani, che non solo
 „ il Rogo, ma il sepolcro ancora non doveva esser preparato
 „ con superflua spesa; il che quando così fosse, sarebbe da-
 „ dire, che l'Ascia ne' sepolcri scolpita era testimonio, quel-
 „ li esser fatti senza profusione di danaro, e secondo la dispo-
 „ sizio-

(23) Ne viri summi *βραχυλογία*
 te moretur: Cl. II. 32. illud est no-
 tabile: A. NOVO. RESQVIT. Cl.
 XII. & est Viennensis inscriptio ta-
 lis: ANCELLIAE MARCELLAE...
 ANCELLIVS, ET. MODESTIA,
 MARCIANA. PARENTES. IN-
 FELICISSIMI. FILIAE. PIEN-
 TISSIMAE. P. C. ET. SVB
 ASCIA. DEDICAVNT. Deinde
 Cl. ejusdem num. 12. nihil aliud
 notandum est quam FECERVNT
 RVDEM (memoriam) A. FVN-
 DAMENTO. At Cl. XIV. tres sunt
 aliae inscriptiones, quae *dedic. sub*
asc. complectuntur. Num. 167. in
 Sabaudia: SAB. TITTIOLAE...
 M. MATVSSIVS... CONIVGI.
 INCOMPARABILI. P. C. ET. S.
 A. D. Num. 168. Bellici: *Memo-*
riae. aeternae. Marcellinae. Pupil-

fil. Sextilius. Bellinus. conjugi. in-
comparab. faciendum. curavit. &
sub ascia dicavit. Demum num. 169.
 ibidem: *M. Antistio. Aelian. Julia.*
Adia. Conjux. & Anstius Atticus.
& Aelianus. patri. P. C. & sub
A. D.

(24) Aldi (Manucii) locum ad II.
 de leg. ubi Pauli patris interpreta-
 tionem exponit, supra not. 2. exhibui,
 ubi nullum verbum de *dedic.*
sub ascia: quae certe formula Aldo
 latuit, ut qui priores hujus clausulae
 notas singulares S. A. interpretatur
secundum artem pro *sub ascia*, ut an-
 notat Ursatus ipse in De notis Rom.
 Et tamen ex hac Ursati epistola ce-
 teri deinde bona fide adducti sunt,
 ut scriberent, Manucio id umquam
 quod haec ei tribuitur, venisse in
 mentem. Vide etiam supr. not. 17.

„ fizione della legge . Aimario Rivalio nelle osservazioni da
 „ lui fatte alla prima legge delle XII. tavole , tutto contrario
 „ al Minuzio , scrisse che l'Ascia ne' monumenti era testimo-
 „ nio di molta cultura de' medesimi , e spesa considerabile ,
 „ perche nelli sepolcri rozzi ed impoliti ella non vi si ritrova
 „ scolpita . Il Pierio poi , a cui più volentieri mi accosto ,
 „ vuole che l'Ascia in quelli fosse segno di memoria durabile ,
 „ dicendo . *In antiquorum memoriis plerisque securim & asciam ,*
 „ *sed hanc frequentius videas adsculptam , addito etiam elogio*
 „ *SVB ASCIAM DEDI VETVIT , quotiens defunctus non obli-*
 „ *terandum de sepulchro memoriam carvet , averseque ideas scalp-*
 „ *itur ferri acies* . Lei scelga di queste opinioni quella che più
 „ si aggiusta al suo genio , sino a che da più felice intendimen-
 „ to delle migliori ne riceva .

XV. Jo: Baptista Ferretius .

Jo: Baptista Ferretius Casinensis Musarum lapidariarum
 (quod opus Veronae edidit an. 1672.) lib. 2. mem. XLVIII.
 ad Lugdunensem titulum , in quo ea formula reperitur , qui
 talis est : *D. M. M. Aeternae L. Cl. Rufini. Cl. nunc. vivus. (25)*
sygias. Rufinus. ad. umbras. Instituit. titulum. post. animae. re-
quiem. qui. testis. vitae. fasis. fsi. lege. futurus. cum. domus.
accipiens. saxea. corpus. habens. quodque. meam. retinet. vocem.
data. litera. saxo. voce. tua. vivet. quisque. leget. titulos. Rot-
tio. hic. fitus. est. juvenili. robore. quondam. cum. sibi. moxq.....
Nutricii. Marcianae. item. Verinae. Collatia. N. monu-
menta. dedit. et. sub. ascia. dedicavit. Curante. Cl. Sequent-
patrono. ad eum inquam titulum sic adnotat : „ SVB. A-
 „ *SCIA. DEDICAVIT. vetitum lege IV. Duodecim ta-*
 „ *bular. ne factu nimio sumptuque exornarentur sepulcra , sed*
 „ *ex lignis rudibus & impolitis pyra vel rogos conficeretur ,*
 „ *& haec lex ROGVM. ASCIA. NE. POLITO : & Ascia*
 „ *fabrorum lignariorum dolabra est ab abscindendo sic dicta ,*
 „ *& usurpata ad ligna aspera polienda . Idem etiam ad mem.*
 „ *nonam lib. 4. de lege Rogum ascia ne polito ea commentatur , quae*
 „ *non opus est huc afferre .*

XVII.

(25) Restitue sic : *D. M. M. ae-*
ternae . i. e. Dis Mmib. memoriae
aeternae &c. Deinde primus hexa-
meter incipit : Cl. (Claudius) bunc
erous &c.

Videntur sane duo fuisse elegia;
 quae quia junctim muro alicui affixae . rim .

fuere , pro uno sunt habita . Prius
 cum Elegiacis definit : alterum inde
 incipit : *NVTRICI. MARCIANAE*
 COLLATIA &c. sed ex men-
 doso titulo nihil certius potest .

Jam vero Chorierium nescio quem Viennensem antiquitatum descriptorem nec usquam vidi, nec tanti fuit. Ejus sententiam ex Sponio in *Recherch. des Antiquit. de Lion.* (quas nec videre contigit) infra pro me recitabit Fabrettus, nim. *asiam* venire ab *asius*, quia veterum sepulera subdivalia erant, eoque sine umbra. Quam sententiam reperisse approbatores suos, alibi observabis.

XVII. Menetrierius.

Et huc usque, TANVCCI doctissime, per ducentos amplius annos ita de hujus formulae significatu decertatum fuit, nemo ut tamen in ea rei antiquariae summam verti putaret. At XVII. exeunte saeculo fuere demum, quibus id aenigma, utramque paginam faceret, Et Menetrierio quidem plus causae fuit, cur multus in eo esset, propterea quod is Lugdunensem historiam scriberet; qua in provincia ejus locutionis potissimus in sepulcris usus reperitur. At subinde exortus est homo Vrbinas, harum ille quidem litterarum, quantum nemo alius, callidissimus, sed tamen suis in bonos viros assultibus non raro importunior: quod hominis ingenium in hoc quoque aenigmate explicando se prodidit. Et bene est, quod bonus ille Reinesius, adversus quem immerentem amariore ibi verbo Raphael Fabrettus utitur, jampridem decesserat: nihil enim, TANVCCI, propius fuisset, quam ut cruenta illa grammaticorum praelia (cujusmodi olim Philadelphum inter & Graeculum quemdam Timotheum super syllabae unius *asypsis* exarsisse audivimus) redintegrata doleremus. Sed tamen fatendum est, ex horum duovirorum aetate excitata maxime fuisse criticorum ingenia, ut in hanc formulam sollertius inquirerent; & jam tum crebriores quotidie spissioresque de ea re commentationes publici juris factas. Verum his missis, ex Menetrierio prius hauriemus, deinde & Fabrettiana producemus. Itaque Claud. Franciscus Menetrier in Historia consulari Lugdunensi (quam an. 1696. Lugduni edidit) sic *Præparatione* ad eamd. hist. pag. 22. osquitur.

„ 1. Je ne puis omettre ici une ceremonie, qui paroît avoir
 „ été singuliere pour nos Segusiens & nos Habitans de Lyon.
 „ C'est la dedicace de leurs Tombeaux, ou nous voions en-
 „ la plupart la figure d'un instrument semblable a un Hoyau
 „ propre a remuer la terre, au quel ils donnoient le nom d'
 „ *Asia*, qui se trouve en plus de cent Epitaphes en cette ma-
 „ niere

niere *sub Africa dedicaverunt*, ou *dedicavit*.
 2. Je dis que c'etoit une ceremonie particuliere a ce pays,
 parce que dans tout le grand recueil de Gruter, de Lipse,
 & de Smece, il se trouve peu d'exemples de semblables Epi-
 taphes en d'autres lieux, un seul a Rome d'un Homme
 que je soupçonne avoir été de ce pays, & deux ou trois à
 Vienne, & à Valence en Dauphiné, qui sont si proches de
 Lyon, qu'il est aisé de voir, que c'est de cette ville, que
 l'usage en étoit passé chez nos voisins: autre que ceux de
 Valence sont nommez *Segalauni*, d'un nom qui semble avoir
 la même origine que celui des Segusiens. Quoi que j'attende
 de donner mes conjectures sur cet usage dans le premier
 Livre de cette Histoire avec quelques exemples, je dois
 ce me semble rechercher ici l'occasion de cette Ceremonie.
 Guichenon qui a écrit l'Histoire de Bresse & de Bugey, en
 rapporte douze exemples dans les Epitaphes trouvées en
 ces pays là, & copiées avec peu de soin, comme on peut
 juger par les fautes, qu'il y a laissées. Il y en a plus de
 cinquantes de cette Ville dans Gruter: Mon. Spon en a plu-
 sieurs dans ses Recherches des antiquitez de Lyon; & j'en
 ay decouvert de nouvelles, autre celles que je donneray ci
 apres. En voici quelques unes, qui sont aupres de Four-
 viere dans une maison nommée l'Angelique. . . .

D. adest ascia M.

ET. QVIETI. AETERNAE. DOMITIAE. EVTYCHI. . . .
 ANIMAE. PIENTISSIMAE. QVAE. VIXIT. ANNIS. X. . . .
 III. M. III. D. XIII. DOM. . . . NVS. HEVTYCHIA.
 NIVS. DOMITIA. MYNNE. . . . PARENTES. FILAE.
 CARISS. ET. SIBI. VIVI. P. C. ET. SVB. ASC. DEDI-
 CAVERVNT,

CONIVGI. PISSIMO. DE. SE. BENE. MERITO. PO-
 NENDVM. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.

3. Voici mes conjectures sur cette Ceremonie particuliere à
 ce pays, dont je laisse le jugement & la censure aux savans de
 l'antiquité. J'ay dit que nos Segusiens adoroient une Déesse de
 l'Abondance, qui étoit *Segetia*, ou *Segusia*, la quelle n'étoit
 autre chose que la Terre, adorée par les anciens indueles
 sous divers noms d'*Isis*, de *Rhea*, de *Berecynthia*, de *Ma-
 ter Augusta*, *Magna Mater Idaea*, &c. Comme il falloit en
 ouvrir le sein pour y creuser des Tombeaux, ou du moins
 pour les y affermir, nos Segusiens, qui le faisoient avec des
 Ceremonies accompagnées de sacrifices, quand c'étoit pour
 semer & pour cultiver la terre, à l'exemple de ceux qui

„établirent les Colonies, voulurent aussi observer de semblables Ceremonies pour les Tombeaux de leurs proches. (26)

„ 4. En fin, je remarque que tous les mêmes termes que l'on employoit pour les exercices de la Religion Payenne, & pour le culte des Dieux, s'employoient pour l'Agriculture, & que comme la terre levée par le soc au dessus de sillons se nommoit *Ara* (27), d'où étoit derivé le mot *Arare*, pour labourer; on donna le même nom aux Autels, qui ne furent „ au commencement que de terre, ou de gazon. On faisoit donc a peu près les mêmes ceremonies pour le tombeaux, „ que l'on consacroit aux Dieux Manes, & sur lesquels on elevoit un Autel ou Cippe quarré (28) & quelquefois rond, sur „ le quel se gravoit l'Épitaphe.

„ 5. Nos anciens Lyonnais consacroient donc aussi leurs Tombeaux, & comme l'instrument dont ils se servoient pour ouvrir la terre se nommoit *Ascia*, ils disoient aussi *sub Ascia dedicare*, pour cette espece de dedicace ou de ceremonie.

„ 6. Nous avons un rare Monument, ou cette ceremonie est parfaitement bien représentée, c'est un Cippe d'un beau marbre blanc, où Julius Marcianus Decurion de la Ville de Lyon fait lui même la ceremonie de la consecration du tombeau de sa femme. Il est vêtu en Prêtre devant un Autel, dont le feu est allumé, il tient en main un rameau de Verveine, qui étoit l'herbe sacrée, avec la quelle il fait les aspersions sur le fen, & au pied du Cippe est la figure de la Gâsche, avec la quelle on ouvroit la terre. La formule ordinaire *sub Ascia dedicavit*, ne s'y voit point, parce que la ceremonie y est représentée, & il y est lui même consacrant „ actuellement le Tombeau (29) CONIVGI. RARISSIMI.

„ EXEM-

(26) Quae heic Auctor subijcit do-
ritu deducendae coloniae, operae
non fuit huc comportare, quippe
trita & vulgaria, nec plane prorsus
ad veritatem exacta. Satis erit O-
vidii locum IV. Pastorum, quem
recitat, produxisse, fortasse in se-
quentibus usui futurum.

*Inde premens siccam designat mor-
nia sulco,*

*Alba jugum, niveo cum bove
vacca iulit.*

*Fossa fit ad solidum, flores jaciun-
tur in imo:*

Et de vicino terra petita loco.

Fossa repletur humo, plenaque

imponitur ara,

*Et novus accenso funditur igne
focus.*

(27) Ubi *Ara* pro sulco reperitur
nusquam id equidem reperi.

(28) *Ara* in re sepulchrali quid sit
norunt eruditi. Vel vide Fabrettum
pag. 107. 108.

(29) Vide id monumentum ho-
jus epistolae initio. Cave autem
putes ex sacrificii istius habitu gesto-
ve quidquam colligi posse, quasi is
dedicationem *sub ascia* peragat. In
extrema quidem cippi ora *asciola*
(sive securicula est; non enim pro-
be interposcitur) insculpitur. Sed ne

„ EXEMPLI. MEIQ. AMANTISS. QVAI. VIX. MECVM.
 „ ANN. XXIII. D. XV. SINE. VLLA. ANIMI. LAESIO.
 „ NE. IVL. MARCIANVS. DEC. C. C. C. L. AVG. LVG.
 „ . . . EQ. FVNG. (30) VIVVS. SIBI. POSTERISQ. SVIS.
 „ P. C.

Adstat

hil inde exsculpi potest. Ac bene est quod Menetrierius monuit, deesse in hoc cippo formulam *sub ascia* ded. Nam nisi caute id praemonuisset; cui non imponeret id quod figurae istius incisor sub sacrificulo de suo posuit, ET. SVB. ASCIA. DE-DICAVIT? quando post disertam Menetrierii confessionem, tamen re-pertus est Auctor *Derelegions Gallo-* infra producendus, qui num. 21. in ea subscriptione SVB. ASCIA. DE-DICAVIT sic triumphat, quasi minime sit dubitandum, quin sacerdos iste in *Dedicatione sub ascia* peragenda sit occupatus. Exspecto dum sacrificio isti asciam in manus tradi-derint, terrarum egerentem exhibuerint. At ne sic quidem pedibus in eorum sententiam ibitur. Mihi quidem Sacerdos iste non alius est quam MARCIANVS ipse; qui dupli-lici honore, decurionatus & Augu-stalitatis Lugduni utebatur (si modo recte notas interpretor. DEC. C. C. C. L. AVG. LVG. i. e. *Decurio colonias Copiae Claudiae Lugduni, Augustalis Lugduni*) Augustalita-tem porro genus Sacerdotii fuisse nemo ignorat: eaque gratia Marcia-nus sacrificans inducitur. Nam certe studia & professiones in epitaphiis insculpi, lapides omnis aevi testan-tur.

(30) In marmore sine dubio erat EQ. SING. Equitum porro *singula-* rium in tantis titulis crebrior est mentio, ut docto Auctori id laudandum sit. Quid ii fuerint, vi-de praeter ceteros Fabrettum pag. 354. & seq. ubi ex Hygini Gromatico demonstrat, *gradum militiae con-* sumpsisse Praetorianae proximum, cum munere custodiae, cum *praeten-* sae vicinia. Nec aliud addam de gradu militiae huius, de qua copio- & ac scipe Fabrettus loco cit.

At de originatione nominis pon-

minor est quaestio. Reinesius qui- dem ad Cl. I. 16. *singulares* dictos putavit, quasi *uno equo merentes*. Sed Marcellus Donatus ad Sueto-nium in Caes. cap. 39. *singulares* in-terpretatur *excellentes*. Frigida ori-ginatio. At illud minus ferendum, quod eam sententiam rejicit, quae *singulares & desultores* eisdem facit. Placuisse videtur haec, quae a Mar-cello refellitur, sententia Salmasii, qui eam obiter firmat ad Vopisci Carinum cap. 19. ad illud *Exhibuit & ludum Sarmaticum* &c. Eamque verissimam puto; quam (praeter ea, quae ibi Salmasius assert) di-sertis verbis reperi in Isidori Glossis, ubi sic legitur: *Disultores: singula-* res. *Disultores* autem, quos glosso-graphus *singulares* interpretatur, non alios, quam quos vetus Latium *desultores* vocabat, fuisse, ex Glos-sis optimis Graecolatinitis colligo, ubi sic ponitur: *Disultor: pum-sal-* mas. Sane *pum-sal-mas desultorium* verbum fuisse, sine me docebit Sal-masius loco cit. Ergo *pum-sal-mas* idem qui *desultor* (qui & *disultor*) hic autem ex Isidori Glossis non alius, quam *Singularis*.

Sane evicimus, *singulares* non aliud significare, quam *desultores*. Verum non adhuc expeditam puto rationem, cur *singulares* dicerentur. Equidem eam appellationem ab equis transisse ad equites, non dubi-to. Equi *ad-datos* erant qui ad cur-rum juncti non essent. Idem & *sim-* pli in vetere epigr. quod recitat Sal-masius dicebantur.

Lucas biga datus semper, solique *quadriga.*

Castoribus simpli rite dicantur *equi.*

Idem pari ratione & *solisarii* vocabantur & *singulares*, ex eo scil. quod juncti non essent. At ea appel-latio & ad eum qui equo singulari

Adstat Sacerdotis icon sacris operantis, & in extrema eippi ora asciola (an securicula?) scalpta visitur. Videsis totius monumenti typum (qualem Menetrierius loco cit. inferuit) hujus epistolae initio.

„ 7. Le Pere Claude Perry en son Histoire de Chalon sur
 „ Saône, a remarqué qu' aux murailles de la Citadelle, du
 „ côté de Saint Jean des Vignes, on voit une petite statue
 „ d'une femme assise, qui tient sur ses genoux une Corne d'
 „ Abondance, & toute sorte de fruits. C'est nôtre Deesse *Se-*
 „ *gusia*, ou *Segetia* (31) aussi y a t'il en ce pays-là quelques
 „ Inscriptions avec la formule *sub Ascia*. En voici trois. . . .
 „ La premiere est au Village de Rully VIXIT. AN-
 „ NIS. XVII. MENSIBVS. V. DIEBVS. XII. PONEN-
 „ DVM. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.
 „ La seconde est . . . au Village de S. Martin des Champs. . . .
 „ HERMIANVS. CONIVGI. PONENDVM. CVRAVIT.
 „ ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. La troisieme a été tirée
 „ des anciennes murailles de la ville . . . D. M. ET. ME-
 „ MORIAE. VEGETINIAE. ROMANAE. MEMMIVS.
 „ RVSTICVS. MILES. LEG. V. VICTRICIS. ANTONI-
 „ NIAN. CONIVGI. INNOCENTISSIMAE. LOCO. PE-
 „ REGRINO. DEFVNCT. P. C. ET. SVB. ASCIA. D.

Atque huc usque ex viri docti *Præparatione* hausisse suffi-
 ciat: nam quae ibidem sequuntur, merae sunt inscriptiones
 per saturam collectae; quarum pleraeque formulam *Dedicatio-*
nis sub ascia complectuntur: cujus generis passim per totum
 etiam Lugdunensis ejusdem auctoris Historiae lib. 1. inspersae
 leguntur: quas mox in unum fasciculum colligam.

Nunc

vehebat, transit, ut is & *Singularior* (in Glossis Gr. Lat. *Singularior* redditur *ἰσχυρὸς κέλες*, i. e. eques defultor: Helychio idem dicitur *μωδῶς*, quod examussum *singulariori* respondet: celebris est is locus Helychii: *Κέλες, ἰσχυρὸς κέλες* . . . *καὶ μωδῶς*.) & *singularior* inquam diceretur, & *singularius*, (ut in inscriptione apud Grut. 1028. 2.) & maxime usitato vocabulo *singularis*. Itidem Graecum *κέλες* & de equo defultorio dicitur & de equite defultore. Ergo, ut vela contraham, *defultores* (i. e. ii qui binos trahebant equos, ut inter acerrimam pugnam, ut loquitur Iivius, in recentem equum ex fesso transularent) quia binos equos, hos autem

non junctos, sed *singulares* trahebant, ut ex uno in alterum desiliarent, inde & *singulariores*, & saepius *singulares* dicti fuere: at in uno equo merentibus non erat periculum, ne *junctum* intelligeres; unde nec equi nec *equites singulares* dicebantur. *Singulares* prope praetorium tenebantur, unde *equites singulares imperatoris* *Caesaris*, aut *Augusti*, sive *Augg.* aut *Aug. N.* in elogiis nuncupantur. Haec habui, quae ex Glossis veteribus de notione & etymo *singularium* expiscarer.

(31) Aut quodvis aliud nomen scil. Pauci sunt in nominis & anaglyptis dii, cui non cornu abundantiae adpingatur.

Nunc ad ejusdem Menetrierii Consularem Historiam Lugdunensem propero, ubi diversam ab ea, quam in *Praeparatione* docuerat, ejus formulæ interpretationem sequitur. Ergo lib. 1. pag. 92. postquam hanc inscriptionem:

. . . D. M. ET. MEMORIAE. AETERNAE. SEXTI. TERENTI. LVCILLI. PVERI. DVLCISSIMI. QVI. VIXIT. ANNIS. XIII. DIEBVS. XXXXVII. FELICIANVS. AVG. N. VERNA. EX. DISPENSATORIB. PATER. ET. SATRIA. LVCILLA. MATER. PARENTES. FILIO. KARISSIMO. PONENDVM. CVRAVERVNT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVERVNT.

recens Lugduni effossam recitasset; in cujus inscriptionis latere ascia exsculpsitur: inde occasionem arripit hujus formulæ fufius exponendæ. Praefatus igitur hoc mysterium latuisse ante se cum omnibus inscriptionum collectoribus, tum etiam Gutherio, Guichardo, Kirchmanno ceterisque rei funerariae scriptoribus, (dum alii spectant ad legem decemviralem. ROG. ASCIA. NE. POLEITO, alii ad Graecum *δολο* referunt &c.) deinde ultimo versu pag. 92. sic orditur.

„ 1. L'instrument représenté sur les Tombeaux des Payens n'est pas une hache, ny une douloire a couper & aplanir le bois; mais une gâche a detremper la chaux, que l'on nomme a Paris un rabot, & en terme de Blason un rustre, du mot Latin *rustrum*, ou *rutabulum*. Vitruve nomme cet instrument *Ascia*, dont il dit, que l'on se sert a gâcher la chaux & le mortier. *Macerata calx ascia dolatur*, dit-il au livre 7. de l'Architecture chap. 2. & c'est de ce mot *Ascia*, que l'on a fait le terme de gâcher, dont on se sert en ce pays, & non pas du mot Alleman *Vasser*, qui signifie de l'eau, comme Nicod l'a imaginé en son Dictionnaire.

„ 2. Sidonius Apollinaris, en une lettre qu'il écrit a Secundus Apollinaris son Neveu, fils d'Apollinaris son frere, nomme ce même instrument, *Rateau*, ou *Rabot* funebre; lors qu'indigné contre ceux qui avoient profané le lieu ou étoit le Tombeau de son ayeul Apollinaris, qui avoit été Prefet du Pretoire, c'est a dire, Gouverneur des Gaules, il dit: Je n'ay pu retenir ma colere & mon indignation, lors que passant auprès du Tombeau de vostre bisayeul, & de mon Ayeul, le Grand Apollinaris, j'ai aperçus qu'une troupe d'Infidelles s'étoit approprié le Champ où est ce Mausolée, & que le considerant comme un lieu abandonné, ils y portoient indifferemment les corps qu'ils vouloient inhumer, & avec leurs ceremonies impies y creusoient des tombeaux a ceux qu'ils vouloient. *Us locum auderent tanquam vacantem corporum*
„ *baja.*

„ *basili rāstris funebribus implare. l. 3. Epist. XII.* Ce Saint qui
 „ étoit sorti de Lyon pour aller a Clermont, vit de loin ceux
 „ qui travailloient dans ce Champ autour du Tombeau de
 „ son Ayeul, & mû d'indignation contre ces impiés, il y
 „ courut, & les maltraita: puis étant revenu de ce premier
 „ emportement, il reutra dans la Ville, & alla s'accuser au
 „ Saint Evêque Patient, de ce qu'il avoit fait, lui demandant
 „ pardon. May le Saint Evêque, dit-il, bien loin de con-
 „ damner mon emportement, loua mon zele d'avoir châtié
 „ ces impiés.

„ 3. Voici la figure de ces instru-
 „ ments, dont on se servoit, pour
 „ ces ceremonies, tirée d'un Tombeau
 „ antique.

„ 4. C' étoit donc la costume,
 „ quand on consacroit ces Tombeaux
 „ aux Dieux Manes, que celui qui
 „ faisoit cette dedicace, prenoit du
 „ mortier avec une Gâche, & la
 „ mettoit le premier avec ceremonie dans le creux, sur
 „ le quel on vouloit placer ce Tombeau, ceremonie qu'
 „ on a retenue dans les premieres pierres des Eglises,
 „ des Monasteres, des Palais, & des autres Edifices pu-
 „ blics, où les Princes, les Prelats, & les Magistrats avec
 „ une trovelle d'argent, prennent du mortier, & en font l'as-
 „ sise de cette premiere pierre. Voilà le mystere de ces paro-
 „ les *sub ascia dedicare*, qui avoit échappé a tous nos Savans,
 „ & qui n'est pas une digression hors d'oeuvre en cette Histo-
 „ re, puisque c'est en cette Ville, & en cette Province, que
 „ les Antiquaires ont remarqué, que l'usage en étoit plus
 „ frequent qu'ailleurs; & dont je donne ici autant d'exem-
 „ ples que j'ay pû decouvrir de pareilles inscriptions. L'une
 „ des plus considerables, est celle d'un Augustal, dont il ne
 „ reste, qu'une partie du nom. Elle étoit grande & écrite sur
 „ trois grands quartiers de pierre, qui ont été dejoinx, &
 „ employez a bâtir la porte du bourg de S. Irenée
 „ ONDANIVS. COR. IULI. VIR. AVG.
 „ LVGDVNI. NEGOTIATOR. ARGENTARI. VASCV-
 „ LARIVS. SARCOPHAGVM. S. S. (*quod Manetr. inter-*
 „ *pretatur suo sumptu; quam potius sit superscriptum, ut mox*
 „ *INFRA SCRIPT.*) VIVVS. SIBI. INSCRIPT. VT.
 „ ANIMAE. ABLATAE. CORPORE. CONDITO. MVL-
 „ TIS. ANNIS. CELEBRARETVR. EOQVE. FATO. En
 „ un morceau placé plus haut on lit: IVLIVS. NVMIA,
 „ NVS,

„ NVS. FRATER. POSVIT. Et au dedans de la porte :
 „ HAEC. OMNIA. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Avec
 „ une grande moulure au dessous, qui marque, que ce de-
 „ voit être un superbe mausolée d'un jeune homme, & qu'
 „ il y avoit là même un autel, . . sur le quel autel l' Augu-
 „ stal avoit mis son nom.

Haec sunt, quae Vir doctus lib. 1. Hist. Lugd. de ejus
 formulae significatu disputat, diversa plane, ut initio mundi,
 ab iis, quae in sua Praeparatione docuerat. Qui deinde pag.
 54. & seq. ac toto late ejus historiae libro primo (ut & in Prae-
 par.) multa passim monumenta eandem formulam continentia
 inspergit : quae nequid ex viri eruditi labore depereat, con-
 tuli in subjacentem notationem (32) sicuti forte usui esse pos-
 sint.

XVIII.

(32) Lugdunenses Menetrierii in-
 scriptiones complectentes hanc for-
 mulam (praeter eas, quae aut in
 superioribus productae sunt, aut in-
 fra passim proferentur) in unum
 heic fasciculum colligere statui, &
 quidem ordine alphabetico nomi-
 num, quae primo ponuntur, obser-
 vato.

I. Menetr. lib. 1. Hist. Lugd. pag.

94.
 D. M. & memoriae. aeternae. Anto-
 nij. Constantis. Vet. Leg. XXII. Prae-
 missus. (a) benevola. missione. castris.
 inter. ceteros. convenerans. suos. re-
 vocatus. quicque. bello. interfectus.
 obiit. Atria. Florentina. conjugi.
 carissimo. & sibi. vita. ponen-
 dum. curavit. & sub. ascia. dedica-
 vit.

(a) Pro PRAEMISSVS lege PR.
 P. F. MISSVS. erat scilicet Antonius
 Constantis Veteranus legions XXII.
 Primigeniae piae felicitis, vel fidelis
 (Nota est in pluribus marmoribus ea
 legio : exempla reperies & in his
 Menetrierianis, & multo plura in
 indic. Grut. in Quae ad rem milita-
 rem) missus benevola missione &c. ac
 deinde REVOCATVS, quod alibi
 legitur EVOCATVS.

II. Idem in Praeparat. ad hist.
 Lugd. pag. 56.

Et. memoriae. aeternae. (b) Mu-
 toni. restituti. civis. Triboci. nego-
 tiatoris. artis. macellariae. hominis.
 probissimi. qui. defunctus. est. ante.
 XXXX. ann. III. d. VIII. Rustonia
 Mariola. conjunxit. quae. cum. eo.
 vixit. Ann. VIII. D. VIII. sine. ulla.
 animi. laesione. et. Mastonius. Ger-
 manus. relictus. a. patre. Ann. III.
 Mom. I. D. XII. et. Mastonius. Re-
 spectus. Mens. VIII. fil. et. baere-
 des. ponendum. curaverunt. sibi. vi-
 ci. sub. ascia. dedicaverunt.

(b) Suspicio legendum M. AT-
 TONI. & infra M. ATTONIVS &c.
 et Grut. 647. 5. hanc inscriptionem
 referens, etiam MATTONI habeat.
 At apud eundem Grut. LXIV. 6. oc-
 currit Sex. Antonius. Privatus.

III. Idem Praeparat. pag. 34.
 D. M. et memoriae. aeternae. Aulfi.
 Militaris. qui. vixit. ann. XXI.
 cujus. suprema. talia. fuerunt. vic-
 tibus. in curam (c) per amicum. A-
 rar. subito. casu. abreptus. Hunc.
 tumulum. posuit. L. Ignius. Chari-
 ro. sororius. ejus. et. Claudianus. Bul-
 cicius.

cius. (d) soror. sibi. posterisq. suis.
et. sub. ascia. dedicavit.

(c) Queritur heic Menetrierius pro CVRAM alios legisse CVRRV, alios CVRIAM, non animadvertentes CVRAM accipi *pour une ferme selon Ulpien en la luy. Absens* (imo in l. Heres absens) §. *si quis tutelam*. D. De judiciis. At verba Ulpiani in ea lege haec sunt: *Si quis tutelam vel CVRAM vel negotia, vel argentariam, vel quid aliud, unde obligatio oritur certo loci administraverit, et si ibi domicilium non habuit, ibi se debetis defendere*. Quid heic CVRA cum *une ferme* commune habet? At equidem in nostra inscriptione CVRAM acceperim eam, unde CVRIOSI dicti fuere, qui & *Agenies in rebus & Frumentarii* appellabantur, qui ad principem deferabant quaecumque per privatas domos rinati essent; de quibus apud Tert. & in utroque Codice. *Curiosi* etiam fuere tum ii qui *curfus publici* curam agerent, tum qui *litiorum*, ne quis illicitas merces exportaret, l. 3. 4. 5. ult. Cod. Th. de *curios*. lib. 6. tit. 29. Et l. *unus Ne Praefecti. E. de off. vel Curios*. eod. Cod. *Curatorum* ius in Cod. Justiniano eodem pertinet. Occurrunt *curiosi litiorum* Nov. un. Th. & Valent. De *trib. sicc.* Videntur sane in scholas fuisse distincti, unde *Primi* *scholarum curiosi* l. 6. de *Curios*. Cod. Th. Potremo ut *litiorum curiosi* fuere, de quibus modo dicebamus, sic, opinor, & *riparum* & *fluminum* navigabilium, qualis noster Ausidius fuit, qui *iens in rueram per amnium* *litiorum*, subito casu abreptus est.

(d) DVLCICIVS. SOROR. Pa-
 elle legerim DVLCISSIMVS SORORius. *Sororibus* est sororis meae maritus. Apud Grut. 102. 11. COGNATIVS. DVLCISSIMVS. SORORIO. AMANTISSIMO.

IV. Idem diss. sur l'origine de la
 Ville de Lyon.

D. M. Aeternae. Secvrae. vtraq. sibi.
 posterisq. suis. adfinitibus. et.
 liberis. et. sub. ascia. dedicavit.

Oms Aeternae apud Grut. 922. 9.

V. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 124.

D. M. et. quieti. aeternae. Aureliae.
 Munariae. Coniugi. carissimae. et. in-
 comparabili. quae. vix. ann. XXIII.
 mens. VI. dieb. IX. Quincio. Aug. lib.
 tabularius. XXXX. Galliarum. sub.
 ascia. dedicavit.

VI. Idem lib. 1. Hist. Lugd. pag. 53.

D. M.

M. aeternae. Cl. Rufini. Cl. bunc. vi-
 vis. Stygias. Rufinus. ad. umbras.
 instituit. titulum. post. animae. re-
 quisim. qui. testis. vitae. factus. sit. le-
 ge. futurus. cum. domus. accipiet. sa-
 xea. corpus. habens. quodque. meatu.
 resinet. vocem. data. litera. saxo. vo-
 ce. tua. vivet. quisque. leget. titulum.
 Roffo. hic. situs. est. juvenili. robore.
 quondam. Qui. sibi. moxque

Nutrici. Marciarum. item. Veri-
 gae. Conlactiae. haec. monumenta.
 dedit. et. sub. ascia. dedicavit. Cu-
 rante. Cla. Sequente. patrono.

Haec allata fuit supra in Ferro-
 tio 4 Sed est a Menetrierio multis
 modis correctior: & quidem ut una
 sit inscriptio, non duae, contra ac
 ibi (quamvis non temere) augura-
 bamur.

VII. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 56.

D. M. et. memoriae. aeternae. Fau-
 stini. M. Aureli. infantis. dulcissimi.
 et. incomparabili. qui. vixit. annis.
 VIII. M. II. D. XIII. qui. sibi. ante.
 mortem. rogavit. quam. parentibus.
 suis. C. Jul. Maximus. filiastro. et.
 Aurelia. Faustina. Mater. unico. fi-
 lio. desolat. P. C. & sub. ascia. dedi-
 caverunt. multis. annis. vivas. qui.
 dixit. Arpagi. tibi. terram. levem.

Refertur a Grutero pag. 682. 96
 cum asciae icuncula, quae in Menet-
 trierio abest. Multa autem ad hunc
 titulum (quem a Sponio in Anti-
 quit. Lugdun. cap. 2. pag. 47. non in-
 tellectum conqueitur) commentatur
 Menetrierius, huiusmodi multo ipse
 Sponio felicior.

Ac primum conicere solet, ait,
 Faustino parentem fuisse aliquo ab Jux-
 lia

io Maximo. Quis conjecturae locus, ubi res ipsa loquitur? nam primum Julius Faustinum *Filiastrum* appellat (vocabulum tum Fabrettianis, tum apud Grut. 681-8, pro *privigno*: quod retinuit sermo Italus in voce *figliastro*) deinde elegii initium **FAVSTINI, M. AVRELI** non aliud significat, quam *Faustini* (qui fuit filius) M. Aurelii.

Deinde mira est illa conjectura, quod a Faustina Augusta inditum huic Faustino nomen putat. Nihil propius erat quam, ut a Faustina matre, cuius meminit marmor, filius Faustini nomen acquireret: cuius moris sexcenta sunt in saxis exempla.

Adhaec ex Graecis nominibus, quae in Lugdunensibus memoriis occurrunt, fuisse Lugduni Graecae linguae usum, colligit. *Δέγοι*. Ubi non servorum aut libertinorum Graeca nomina aut cognomina?

Poistremo recte quidem illud **ARPAGI** ad *ἀρπαγῆν* refert. Sed immerito expoitat, id, se docente, Sponium non intellexisse. Nec alius, credo, intelliget, nisi porro addas, venire non ad *ἀρπαγῆν* substantivo, sed a participio *ἀρπαγῆς* *raptus*; cuius vocandi casus exhibit in *α*, sicut a *χαλεπῆς* fit *χαλεπῶν*. *Multis amīs vivat, qui dixerit ARPAGI* (i. e. o rapte) *tibi terram levem*.

VIII. Idem lib. 1. hist. Lugdun. pag. 82.

D. M. Bonae memoriae. et. Spei, aeternae. spiritui. quoq. incomparabili. Feliciae. Minae. feminae. rarissimae. castitatis. exempli. affectionis. plurimissimae. erga. omnes. homines. Julius. Primitius (fort. *Primitivus*) *Dec. C. C. C. Aug. Lugd. conjugii. incomparabili. quae. vixit. an. XXXII. mens. V. dies. IIII. sine. ulla. querela. sibi. que. vivus. fecit. et. sub. ascia. dedicavit.*

Illud C. C. C. Aug. Lugd. est Coloniae Copiae Claudiae Augustae Lugduni, quod *ὁλοκαυτωμένης* reperitur pag. 83, lib. 1. apud Menetr. & apud Grut.

IX. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 69.

*. . . VS. Felicissimus. Filij. et. be-
redes. pon. curaver. et. sub. ascia. de-
dicaverunt. curant. Salpio. Dorico.
et. Glauco. tutorib.*

X. Idem lib. 1. Hist. Lugd. pag. 78.

*Grassias. Demincillias. et. . . .
L. L. L. Hepodori. IIIII. VIR. Augu-
stalis. Primia. Prima. marri. Karis-
simae. et. conjugii. plenissimo. po-
nendum. curavit. et. sub. ascia. de-
dicavit.*

In Grut. 418-g. est paullo aliter: **CRASSIAE** (cum tertio elemen- to) **EMINCILLAE. LIT. HELIO- DOR. &c.**

XI. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 78.

*D. M. et. securitati. aeternae. Julia. Marcia. conjugii. M. Caesoni. viro. quondam. sibi. carissimo. IIIII. VIR. Aug. C. C. C. Aug. Lugduni. vivus. in. suo. posuit. et. sub. ascia. dedi-
cavit.*

Est apud Grut. 382-1.

XII. Idem lib. 1. hist. Lugdun. pag. 59.

*D. M. M. Iustini. Marcelli. infantis. dulcissimi. qui. vixit. annum. unum. Dies XXXXVII. M. Iusti-
nus. Secundinus. et. Primana. Mar-
cellina. patres. amissione. ejus. orba-
ti. P. C. et. S. A. DDC.*

Est apud Grut. 692, 1, ubi **PRIMANIA** pro *Primana*. Ascia utro- bique scalpitur.

XIII. Idem Praep. pag. 40.

*D. M. et. memoriae. aeternae. Lani-
nae. Galatae. N. Graecae. feminae. sanctissimae. quae. vixit. an. XXX.
sine. ulla. animi. laesione. Q. Julius.
Hylas. conjugii. piissimae. quem. tu-
mulum. dupicem. posuit. et. sibi. vi-
vus. posterisque. suis. et. sub. ascia
dedicavit.*

Est apud Grut. pag. 799. 1. Tu- mulum duplicem intelligo quem **DISOMVM** appellatum reperio in epi-

epigrammate apud Gutherium in I. De jur. Pont. 24. *P. Aelius. Venetianus. hoc. vaf. difformum. fibi. et. Peditarii. suae. posuit.*

XIV. Idem lib. 1. hist. Lugdun. pag. 116.

D. M. et. memoriae. aeternae. G. Liberti. Decimani. civi. Vicinensi. nati. Ararico. honorato. aedilario. Lugduni. confistenti. Mariona. Marcia. quae. cum. ea. vixit. ann. XV. mensibus. III. diebus. XV. sine. ulla. animi. laesione. ponendum. curavit. et. sub. aeternae. dedicavit.

Refertur a Grutero pag. 428. 10.

cum
hac
se-
ne
a-
sciae
ico-
ne;

apud quem haec discrepant. 1. C. LIBERII. Sed in alio LIBERTI. ut sit gens *Libertia*. Cetero-
qui patrius casus in simplex I exi-
bat. 2. MATRONA: MARTIA.
NI. CONIVGI. KARISSIMO. QVI.
CVM. EA. VIXIT. ANNIS. XV.
&c. Vides jam plura in Grutero esse,
LVGV DVNI non ex errore scriptum
fuit, nam sic non raro in saxi repe-
ritur, ut apud Grut. pag. 588. & 399.
& apud Sponium pag. 171. . . . eaque
vetus scriptura fuit, teste Dione
Cassio lib. XVII. τὸ Λυγδυνον μὲν
ἐποικιστὶν, οὐν δὲ Λεγδυνον καλεῖται
vov. quod omnino Lugdunum voca-
tum fuit, nunc autem Lugdunum,

XY. Idem Praserat, pag. 42.

*D. M. et. memoriae. aeternae. Mar-
cellinae. Soliciae. filiae. animae.
sanctissimae. et. rarissimi. exempli.
quae. . . . vixit. annis. XXII. M.
P. D. III. sine. ulla. animi. conjugis.
sui. laesione. integro. corde. felix.
etiam. in. eo. quod. prior. occupa-
vit. Martii. . . . VS. (fort. Martinus
aut M. Arminius maritus. suae. ca-
rissimae. et. sibi. vius. P. C. et. sub.
aeternae. dedicavit.*

Refertur a Grut. pag. 804. 9. in

paucissimis discrepans. In eo MAR-
CELLINAE. SOLICIAE. FILIAE
videtur in huius, huic Marcellinae ma-
trem fuisse Soliciam.

XVI. Idem lib. 1. hist. pag. 14.
*Salvo. et. sub. aeternae.
dedicavit.*

XVII. Idem lib. 1. hist. pag. 54.
*D. M. et. memoriae. aeternae. Iulio-
rum. Aferis. et. Victorinae. Coniugi.
eius. et. Victorinae. filiae. et. cum. De-
votius. lib. pont. curavit. et. sub. aeternae.
dedicavit.*

Refertur a Grut. pag. 953. 9.

XVIII. Idem lib. 1. Hist. Lugd. pag. 67.

*D. M. memoriae. aeternae. Terminiae.
Victorinae. feminae. rarissimae. Sto-
latae. quondam. Spirito. incomparabili.
Terminiae. Severianus. G. leg. II. Aug.
cum. Paternia. (fort. Tonia.)
Victorina. et. Termina. Terminia. filijs.
. et. S. AS. D.*

In latere dextro KAIBE NIKACI
& latere sinistro YΓΕΙΑΙΝΕ ΝΙΚΑΚΙ.

Refertur a Grutero pag. 563. 7.
cum his discrepantiis: *memoriae.
perenni. quatenus. (sic) aeternae. Ter-
miniae. &c. . . . Terminia. Se-
verianus. 7. leg. 21. et.
Terminia. Termina. filijs. P. C. ET. S.
AS. D. KAIBE &c.*

Sane in duabus non alibi obviis
vocalibus STOLATAE QVON-
DAM habebunt quo se exerceant rei
vetustariae scriptores: de quo praestat
tacere, quam incerta dicere. Si τὸ
STOLATAE in laude ponitur; quid
in eo singulare, quum stola matronis
omnibus communis fuerit? An po-
tius STOLATAE heic idem quod
manumissae? Prorsus sic censeo. Nam
ancillabus manumissis stolam con-
cessam interdum (interdum, inquam,
non passim; idque inter Victorinae
laudes heic merito proponitur) fuisse,
possumus ex Quintiliano decl.
342. discere. Hanc, de qua quaeri-
tur, dico voluntate sua esse in liber-
tatis. Hoc quomodo probet? Quo uno
probari possit Et viden-

te te, & Spectante, habitu matronae fuit. Hoc satis erat, utiam si postea nulla esset consecuta. An vero magis in hoc placuisse esse momentum, ut circumverberes mancipium, aut si uxore esse liberum esse iusseris, quam si habitum dederis, STOLATA DEDUKIS? QVOD NE MANVMISSIS QV IDEM OMNIBVS CONTIN-

GIE. Vides ut Declamatio atque haec quantivis pretii inscriptio immunitam sibi ac mirificam lucem affundunt. Dices, libertinis Graeca fuisse cognomina, aut certe barbara, non Latina, ut heic VICTORIAE. Ajo, plerumque (non semper) id verum esse. At & Victorinae huic Graecum fuisse antea nomen NIKAKIC, latera inscriptionis testantur. Quae ubi manumissa fuit, simul gentitium Tertinae nomen a patrono (qui videtur ei & maritus fuisse, uti patet ex filiarum nominibus) accepit, simul etiam pristinum NIKAKIC in ejusdem significationis VICTORINA commutavit. Ergo ex hac praeterea inscriptione hoc etiam assequimur, unum ex manumissionis effectibus & hunc interdum fuisse, ut Graeca antea nomina in ejusdem significationis Latina transirent. Postremo quod heic STOLATAE QVONDAM dicitur, id in sequente inscriptione sine ulla ambage significatur: LIBERTAE QVONDAM. ET. CONVIGI, CARISSIMAE.

XIX. Idem Praepar. pag. 28.
D. M. et. quieti. aeternae. Verinae, Ingenuae. Libertae quondam. et. conjugii. carissimae. Quae. vixit. mecum annis. XXII. M. II. D. III. sine. ulla. animi. laesura. C. Verecundinus. Verinus. veter. leg. XXII. P. F. conjux. et. patronus. et. Verecundinia. et. Verina. et. Vera. filiae. mariti. Karissimae. et. fidi. vivit. ponendum. cura. verum. et. sub. ascia. dedicaverunt.
Refertur a Grut. 567. & ubi ANNIS. XVII. pro XXII. Gudianus adnotat, in lapide a se viso esse VERECUNDINVS & VERECUNDINA. Hoc amplius in Grut. reperitur LEG. XXII. R. P. F. sed corri-

gendum XXII. PR. P. F. Vide notata ad inscriptionem I.

In hac porro femina, cui memoria ponitur, nequis putaret **VERINGENVAE** (quod ei cognomen fuit) ad statum sive conditionem pertinuisse; idcirco, opinor, additum fuit **LIBERTAE QVONDAM** &c.

XX. Idem in Praeparatione ad finem pag. 32.

D. M. et. memoriae. aeternae. T. Vestij. Decimini. Veterani. Leg. VIII. immuni. consularis. domini optimi. et. verecundissimi. et. probissimi. Mercurialis. Casua. conjugi. Karissimae. et. Decimina. filiae. vivae. ponendum. curaverunt. et. sub. ascia. dedicaverunt.

Illud **IMMVNI** Sponius Rech. de Lion cap. 8. pag. 139. legionis VIII. cognomen putavit. Male. Nec tamen eam significationem habet, de qua Fabret. agit pag. 449. 450. Erat hic opinor, immunitatem consecutus beneficium Consularis alicujus, (cujus proinde Vettius beneficiarius erat) quem consulem taceat inscriptio. Quod sequitur **HOMINIS OPTIMI**, refer ad Vettium.

XXI. Idem in Praeparatione pag. 33.

D. M. et. quieti. aeternae. C. Victorij. . . . uricis. frue. Quiguronis. Civi. Lug. corporis. inter. Uriclorios. Lug. conij. . . . Castaurina mater. unice. filio. pijs. ponendum. curavit. et. sub. ascia. dedicavit.

Illud **EVG. CONS.** . . . est Lugduni consistentes, quod frequens est in Lugdunensibus.

XXII. Idem lib. 1. hist. Lugdun. pag. 59.

D. M. memoriae. aeternae. Quartij. Ulpj. Primitivi. Libert. Augj. Quartia. Secundilla. libera. et. conjunx. patrono. piensissimo. et. fidi. Karissimae. erga. se. bene. merenti. cum. quo. vixit. annos. XXIII. M. VIII. D. XXV. Ann. XXXXVII. fidi. vivit. 101. et. sub. ascia. dedicavit.

For-

Fortassis pro AVGG. reponendum AVG. Nam si illud AVGG recte se habet, quaero ex quodis qui sunt isti Augusti. Nam Ulpium imperatorem unum scimus, Trajanum. Quamquam sub imperatoribus alia spūde atque alia imponendorum nominum consuetudo, fuit. Ut ecce hic VLPI nomen non etiam Marci praenomen tulit,

XXIII. Idem lib. 1. hist. Lugd., pag. 80.

D. M. et. memoriae. aeternae. C. Progenii. VI. viri. Aug. Progenia. conjugii. incomparabili. quae. vixit. ann. XV. (supple cum eo) mens. III. dieb. P. ponendum. curavit. et. sub. ascia. dedicavit.

XXIV. Idem lib. 1. hist. Lugd.,

pag. 5.

D. M. et. memoriae. aeternae. Progenieris. ver. leg. XXII. P. P. Accepta. Accepta. conjugii. carissimo. et. sibi. viva. P. C. et. sub. asc. dedicavit.

Refertur a Grut. 570. 6. cum ascia simulacro. In indice Gruteriano nominum citatur sic: Progenius Nervus.

Atque haecenus Menetrierianas dedimus, quarum plurimae sunt ei cum Grutero communes; qui ex Scaligero aut Paradiso habuit. Paradiso videre non contigit, sicuti nec Sponii *Recherch. de Lion*. Ex Reinscio inscriptiones cum ascia supra in Reinscio dedimus. Gruterum (ut & alios) percurrere non vacabat. Verum haec interim Gruterianae casu se mihi obtulerunt. Neo dubito, quin omnes Gruterianas corraserim, aut certe (tam productarum et Menetrierio & aliis, quam productarum ratione habita) vix unam aut alteram fortassis reliquam fecerim.

1. Grut. 556. 6. Valentiae Cavarum.

D. M.

Es. memoriae. aeternae. Petronij. Casti. ver. missi. vomyssa. epissione. ex. leg.

prist. Min. (i. e. Minervia) acceptione proc. Ducenar. et. Vitaliniae. Fionae. conjugii. ejus. viro. sibi. ponendum. curavit. et. sub. ascia. dedicaverunt.

Adest initio asciae figura talis, qualis fere semper in Gruter. adpingitur.

2. Grut. 564. 10. Lugduni. cum ascia figura consueta.

D. M. et. aeternae. quieti. P. Aeth. Maximini. Polychroni. qui. vixit. annis. M. M. III. D. III. Aelia. Eurycbiane. et. Agapetus. parentes. filio. dulcissimo. P. C. cui. locum. ara (pro ara) pietati. concessit. Jul. Barvane. Matrona. incomparabilis. sub. ascia. dedicatum. est.

Ultimum nomen fortasse sic legendum AEL. BARANE. PATRONA. &c.

3. Grut. pag. 655. 9. Lugduni. Cum asciae figura consueta.

D. M. et. memoriae. aeternae. Cavi. (corr. FLAVI) Maximini. infantis. dulcissimi. qui. vixit. annis. VII. mens. VII. dies. XII. Flavius. Mascel. et. Maximinia. Maf. parentes. filio. dulcissimo. ponendum. curaverunt. et. sub. ascia. dedicaverunt.

4. Grut. 850. 4. Lugduni.

Es. memoriae. aeternae. Mariniae. Demetrii. Natione. Graecae. Marinus. Demetrius. soror. dul.

5. Grut. 678. 6. Augustae Taurin.

D. M. Coelias. Severinse. quae. vixit. ann. M. M. IX. D. VII. filiae. dulcis. L. Mindius. Supernus. pater. et. Cornelia. Soteris.

Hinc quidem abest formula, sed adest asciae forma, qualis in superiore.

Paucis deinde post annis (33) Raphael Fabrettus ad hoc
 elogium: *D. M. Salsoniæ. Fortunatæ. vix. A. III. M. I. D. VIII.*
G. Salsoniæ. Eutychus. et. Sulpicia. Vitalis. Parentes. filia. dul-
cissimæ. fecerunt. et. sibi. et. suis. libertis. libertabus. Q. posse-
ris. Q. eorum. in quo elogio erat hæc asciaæ for-
 ma, copiose sic subnotavit. „ Asciam significare
 „ instrumentum illud in summo lapide posi-
 „ tum, quilibet in hoc studio vel leviter versa-
 „ tus jam novit; & Lugdunenses præcipue in-
 „ scriptiones declarant, in quibus, cum ascia,
 „ sollempnis illa clausula epigraphen claudere solet, ET SUB
 „ ASCIA DEDICAVIT. Difficiles autem explicatus commu-
 „ nem hanc clausulam habere, docent variae atque incertae
 „ hætenus virorum doctorum sententiae. Alii enim cum Ma-
 „ nutio (34) ad Caput illud Legis XII. Tabularum reducunt, RO-
 „ GUM ASCIA NE POLITO, ut superfluos sumptus hinc
 „ prohiberi putent: Alii cum Aimaro Rivalio, asciam in monu-
 „ mentis indicem esse (35) *di molta coltura de' medesimi, e spesa*
 „ *considerabile, perche nelli sepolchri rozi & impoliti ella non si*
 „ *trova scolpita.* Cum Pierio Valeriano alii, cautum inde vo-
 „ lunt, non obliterandam de sepulchro defuncti memoriam.
 „ Alii cum Reinesio, se Marmorariis, quorum ascia & dola-
 „ bra *λαβάνη ὀργάνη*, faciendum locasse, hoc est *ab inchoato*
 „ opus curasse. Chorerii in suis Antiqu, Viennen. hybridam
 „ atque

(33) Annus, quo Fabretti im-
 mortale Inscriptionum syntagma
 excudi desit, non fuit 1703. qui in
 operis titulo ponitur (nam certe
 Phil. a Turre qui an. 1700. Monu-
 menta Veteris Antii publicavit, Fa-
 brettianum opus sic laudat, ut etiam
 paginas designet, ut mox in co-Au-
 ctore videbis) sed annus 1699. qui in
 ejusdem operis calce adnotatur. Credo
 equidem paullo ante aut post ex-
 cusum opus Cl. Auctorem diem
 obiisse (certe an. 1700. idem Phil. a
 Turre in loco mox producendo de
 Fabretto loquitur uti mortuo) li-
 brum vero, statim ut e typographi-

cis prelis evasis, etsi nondum publi-
 catum, in Philippi ejus, quem mo-
 do nominavi, manus venisse.

(34) Vide not. 11. & 24. ex qui-
 bus intelliges nulli ex Manuciis id
 venisse in mentem, sed Ursati *manu-*
mondo d'edictum in causa fuisse, cur
 ei bona hæc Fabrettus crederet, &
 post Fabrettum Valbonaelus, Mura-
 torius, alii.

(35) Verba sunt non Rivalii,
 cujus nihil extat Etrusce scriptum
 aut redditum, sed Sert. Ursati Ri-
 vallianam opinionem memoriter re-
 ferentis. Vide supra in Ursato,

„ atque argutulam significationem non prætermittam , &
 „ verbis ipsius Sponii , qui , ut *Senex senem fricat* , ei plau-
 „ dit , & palmam prae caeteris tribuit , ridendam , non con-
 „ futandam proponam , non enim vacat deliria scriptorum
 „ persequi : *Monsieur Chorier* , ait ipse Antiq. Lugdun. cap.
 „ IV. pag. 61. , *qui a décrit les Antiquités de Vienne , l'expli-*
 „ *que fort ingénieusement : Ascia* , dit il , *signifie en Grec om-*
 „ *bre , d'où se fait le mot d'asxia , & en latin ascia , un lieu*
 „ *sans ombre ; & l'on avoit accoutumé de mettre les tombeaux*
 „ *à decouvert , ou dans un lieu sans ombre .*

„ Prima opinio non placet , quia , quod de rogo ascia
 „ minimè expoliendo sancitur , de lignis scilicet cremando
 „ cadaveri adhibendis , nîl commune habet cum ipsa cada-
 „ verum domo , quae non lignea , sed caementitia , aut la-
 „ pidea construebatur , in qua nullus asciae lignariae , de
 „ qua lex loquitur , locus relinquitur .

„ Secunda Rivalii explicatio eò minùs probatur , quòd ipsius
 „ legis quam exponit menti ac fini opponitur ; (36) translu-
 „ lit namque illud caput ex Solonis legibus de minuendo sum-
 „ ptu in Funeribus , suis quidem verbis , sed ad vetustatis
 „ imitationem & morem Cicero lib. II. de Legib.

„ Tertia Pierii si vera esset (37) jam in caeteris omnibus mo-
 „ numentis , in quibus ascia sculpta non reperitur (in paucis-
 „ simis enim extra Galliam monumentis reperitur , ut obser-
 „ vat Reinesius Class. XII. inscript. 34.) de non obliteranda ,
 „ sed perpetuanda defunctorum memoria , sepulchrorum ma-
 „ gnificentissimorum excitatores sollicitos minimè fuisse , hinc
 „ inferri debet .

„ Reinesii uti postremam omnium , ita absurdiorum
 „ sententiam videri , invitum dicere cogor ; tum in ea parte ,
 „ in qua , *monumenta dedicare* , idem ac ea (38) *facienda locare*
 „ esse vult ; tum ubi *asciam & dolabram* , Marmorariorum ,

„ seu

(36) Sicut ascia rogo adhibita
 sumtuosius fuit notabat ; sic puta-
 vit bonus Rivallius , eandem sepul-
 cro adhibitam opus sumtuosius nota-
 re . Quid heic magnopere peccavit
 Allobrox ?

(37) Interpretationis ceteroqui
 non optimae trigidissima resutatio .

(38) Numquam hoc somniavit

Reinesius 78 *dedicatio sub ascia* tan-
 tumdem esse quod *faciendum locare* ;
 sed *locasse* : inter quae quantum in-
 terfit , qui in Reinesii contextu non
 intelligit , ecquod collyrinum tantas
 lippitudini illinam non reperio . Vel
 confer contextum Reinesianum : cu-
 jus *Λασηωπις* (majorum gentium
 castis familiaribus) ne laudi sit , cave-

„ seu lapidum sculptorum (is enim *sculptor*) instrumenta esse
 „ ait, quod nunquam satis probabit (39).

„ Quid lucis igitur in tantis ignorantiae tenebris, in quibus
 „ egregii viri caligant, in conspectu meo affulgere posse
 „ sperem? Suscepta tamen provincia, quae me flere non
 „ permittit, utinam aliquid silentio melius a me extorqueat.
 „ Praemittenda autem aliqua sunt nostrae interpretationi;
 „ scilicet, antiquas Romanorum leges, quas in summam re-
 „ digit Cicero loco laudato, ubi de Civibus letho datis tumu-
 „ landis agunt, *sumptum in ollos minuendum decernere*; ideoque,
 „ ut subdit Cicero, *illius legis interpretes quo capi-
 „ te jubentur sumptus de luctum removere a deorum Manium*
 „ *jure, hoc intelligunt, in primis sepulchrorum magnificen-*
 „ *tiam esse minuendam*; quod ipsum servatum fuisse ait Ser-
 „ vius ad lib. VI. Aeneid. vers. 226, *ut pro qualitate personae*
 „ *sepulchra etiam vel minora, vel majora fierent*; atque etiam
 „ apparet ex responsis veterum Iuris Prudentum, qui *proha-*
 „ *bilem modum faciendi monumenti sumptus* agnoscunt in l.,
 „ hereditas 50. D. de petit. her. qualem scilicet modum Di-
 „ vos Fratres praescriptisse refert Capitolinus, iis verbis, ma-
 „ le a quibusdam intellectis, & optimè ab eruditissimo Jaco-
 „ bo Gothofredo in Cod. Theodof. lib. IX. tit. 17. de Sepulchr.
 „ viol. interpretatis, *Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepul-*
 „ *chrorumq. acerrimas sanxerunt, quandoquidem caverunt, ne*
 „ *uti quis vellet, fabricaret sepulchrum, quod bodieq. servatur.*
 „ Ex quibus miror de Kirchmanno afferente lib. III. de Funer.
 „ cap. XVI. sepulchrorum aedificandorum amplitudinem, &
 „ magnificentiam, Athenis quidem certis legibus fuisse in-
 „ hibitam, Romae cujusque arbitrio relictam. Nam ultra
 „ praemissa, Cicero Ep. VII. lib. XII. ad Atticum legis qui-
 „ dem verba ignorat, quam sibi mittendam jubet, summa-
 „ tim verò ita sententiam attingit, *quo plus infumptum in*
 „ *monumentum esset, quam nescio quid quod leges conceditur,*
 „ *tantumdem populo dandum esse*; quae ita, ut legem hanc
 „ *sumptuariam eludat*, de Fano sibi aedificando proponit,
 „ *Fanum fieri volo, neque hoc mihi erui potest: sepulchri simi-*

„ *litu-*

(39) Magno illi critico superva- de hodie sunt qui adhuc addubi-
 caneum videbatur id probare, quod tent; id jam suo loco invictè proba-
 vel timido non auct. De quo quan- bitur.

27 *litudinem effugere non tam PROPTER POENAM LEGIS su-*
 28 *deo . quàm ut maximè assequar deo suum , quod poteram , se*
 29 *in ipsa Villa facerem . Quae forsitan ratio fuit , cur tot per*
 30 *Agrum Romanum splendida monumenta , supernè Fani*
 31 *speciem retineant , tumulis , & loculis in hypogaeo abscon-*
 32 *ditis . Majora itaque Sepulchra nec nisi summo genere*
 33 *natis , aut ob gestos Magistratus illustrissimis viris indul-*
 34 *genda , ea erant , quæ ex lapide construebantur , statuif-*
 35 *que , & columnis ornabantur ; cujus generis sunt ea , quo-*
 36 *rum adhuc reliquiae apparent in Caeciliae Metellae Sepul-*
 37 *chro Viâ Appiâ , C. Cestii Epulonis Viâ Ostiensi , C. Publi-*
 38 *ci Bibuli sub Capitolio , Plautiorum Viâ Tiburtinâ , &*
 39 *Gentis Rusticelliae nuper sub Doliole monte detecto , ut alia*
 40 *quamplurima passim obvia , tanquam ad incertos pertinen-*
 41 *tia omittam . Minora Sepulchra , mole & splendore modi-*
 42 *ca , & proinde frequentiora , è lateritiis structura consti-*
 43 *bant , elegantia quidem operis materiem superante . Un-*
 44 *de ii , quibus ex mediocritate conditionis marmoreos tumu-*
 45 *los condere non per mittebatur , lateritios , quorum plures*
 46 *in praecipuis Viis videmus , & admiramur , exquisitâ arte*
 47 *statuebant ; atque in moderationis suae testimonium , for-*
 48 *sanque in magnificentiae in modico quæsitae jaçantiam*
 49 *quandam , & ostentationem , se SVB ASCIA , hoc est epo-*
 50 *ac ministerio solius asciae , non alterius ~~asciae~~ *opys* (con-*
 51 *trâ prorsus ac Reinelius opinatus fuit) opus consummasse*
 52 *inscribebant . Probabile igitur est , hanc mediocritatis lau-*
 53 *dem circumspexisse Lugdunense hoc monumentum sub ascia*
 54 *pariter dedicatum ; de quo apud Sponium Recher. de Lion,*
 55 *pag. 226.*

D.

M.

27 IOVINO. VALERIONI. VET. EX. LEG. I. M. (i.e. *Minoris*) IV.
 28 LIA. MATERNA. CONIVGI. INCOMPARABILI. MEMO-
 29 RIAM. POSVIT. E. MEDIOCRITATE. SVA. ET. SVB.
 30 ASCIA. DEDICAVIT.
 31 Planius hoc fiet , si asciam istam , non eam qua Fabri li-
 32 gnarii ad ligna utuntur , sed aliam , quae eodem nomine
 33 eademque figurâ , longiori tantum hastae infixâ , ad ma-
 34 cerandam , & subigendam calcem arenae commistam mu-
 35 rariis fabris hodie dum inservit , esse intelligamus ; calcem
 36 enim

enim ita *asciari*, & a suis calculis & scabritie purgari, tradit Vitruvius lib. VII. cap. II. dorso scilicet *asciae* currentis & recurrentis maceratione procuratâ.

XVIII. *Philippus a Turre.*

Fabretum pone sequitur nobilis cum primis *alexand.* Philippus a Turre Adriæ in Venetia Episcopus, cui contigit a viro laudato laudari, Jacobo Facciolato viro doctissimo, qui Philippi elogium pertextuit. Is in monumentis veteris Antii, quæ an. 1700. publici juris fecit, ad inscriptionem M. Aquilii cap. 2. pag. 21. ea de *Acisculo*, cognomine gentis Valeriæ, disserit, quæ ab hæc argumento non sunt aliena. „ Sex denarios exhibet tabula illius familiæ (*Valeriar*) pag. 281. (*apud Ursinum*) impressos nomine L. Valerii *Acisculi*, Horum quinque delineatum ostendunt instrumentum quoddam fabrilè, quod ipse Ursinus *Malleum* esse putat... Alterum eorum excudimus, in quo ipsum instrumentum, inter cetera magis conspicuum & grandioris formæ, repræsentatur, circumscripto, in medio coronæ quercæ, vocabulo: ACTSCVLVS. Sirenem, quæ in secundo ex iisdem nummis visitur, a L. Valerio impressam existimat idem Auctor, ut ea significaretur, Acisculos Acidis fluyii, atque ejus in Sicilia regionis, quam Sirenes tenuerunt, æcolas aliquando fuisse, indeque profectæ, Sabinum agrum primò tenuisse, deinde Civitatem Romanam adeptos esse. Ex *Malli* verò signo conjici posse arbitratur, Valerium hunc Praefectum Fabrûm fuisse, cum illud ejus officii symbolum in veteribus monumentis obseſſaverit. At hæc cognominis originatione longè satis petita est, imò & durius detorta, ut videtur. In Glossis Isidori est *Ascisculus*, *Asciola Dolabra*. Joannes Meursius par. 2. *exercitat. critic.* l. 1. cap. 10. recte legit *Acisculus*. Hinc *Aciscularius* in glossis a Stephano editis dicitur *λεπίτης*, is nempe qui saxa in lapidinita excindit. At verò eidem Isidoro paulò post *Asciscolum*, vel ut pariter emendat Meursius, *Aciscolum* est *Malleolum* stru-

„ Aorum ; quamvis haec verba omninò absint ab Isidoro , quo
 „ uter emendatissimae editionis Colonienfis (40) anni 1617.
 „ Quod si *Acisculus* idem est (41) ac dolabra, quomodo malleo-
 „ lum esse possit, nescio. Ab *Ascia* utique nomen derivatum. At
 „ *Ascia* vel sal rife instrumentum est ad ligna polienda, & levi-
 „ ganda; vel ad macerandam & subigendam calcem. Priorem
 „ significationem deprehendimus in lege 16. duodecim Tabu-
 „ larum cap.2. *Rogum ascia ne polito*. Utamque usurpat Vi-
 „ truvius lib.7. cap.2. his verbis. *Sumatur ascia, & quemad-*
 „ *modum materia dolatur* (en dolabram ad ligna polienda)
 „ *sic calx in lacu macerata ascietur*. Neutra igitur malleo con-
 „ venit. *Asciae* figuram Cl. Raphaël Fabrettus exhibet, ex-
 „ sculptam veteri saxo cap.3. Inscriptionum, quas nuper pu-
 „ blicavit pag. 203. . . . *Asciae* hanc formam reperies etiam
 „ apud Gruterum (42) Inscript. 10. pag. 664. 9. 675. & 9. 682. &
 „ insit *ascia* lignaria, non securis, ut placet ipsi Grutero, est illud
 „ instrumentum (43) quod primum in tabula 2. pag. 644. de-
 „ pictum conspiciamus, cum proximè imaginem reddat illius,
 „ quod hodie etiam *Ascia* vulgò appellatur, convenitque de-
 „ scriptioni Isidori originum lib. 19. cap. 19. Itaque instru-
 „ mentum in nummis gentis Valeriae expressum, *Acisculus*
 „ est, seu parva *Ascia* poliendis vel dolandis lignis deserviens.
 „ Sanè idcirco *Acisculus* solitariè scriptus fuisse videtur in no-
 „ stro denario, ut designaret nomen adiecti instrumenti. Per-
 „ peram verò malleum esse putavit Ursinus, qui si denarios
 „ jam indicatos gentis Publiciae attentius observasset, figu-
 „ ram

(40) Absunt quoque ab Isidoro
 meosarissimae editionis Parisinae a
 Monacho Jac. Du Breul procuratae
 an. 1601. cum notis Griali : sicut &
 a Glossario Isidori, quod est ad cal-
 cem *Aucton. L. L. Dionys. Gorbass.* &
 ab excerptis Pythoeanis ibidem; & a
 quibusvis aliis Glossarum *synonymis*
 quas viderim.

(41) Quod si *Acisculus* idem est ac
Dolabra Ex Glossis Isidori (in qui-
 bus ponitur : *Acisculus* : *Asciola*,
Dolabra) id collegit Noster. At
 nollem eum statuere *Asciam* & *dola-*
bram (affinia ceteroque instrumenta)
 plane eadem fuisse: deinde si ve *dola-*
bram si ve *asciam* nihil habuisse cum

malleo, aut saltem *marculo* com-
 mune. Nam & *ascia* & *dolabra* ex
 una parte ad caedendum; ex altera
 ad tundendum non raro comparata
 erant. Vide quae mox sequuntur
 apud Nostrium: plane duo, quae di-
 xi, *trapezium* in eo deprehendes.

(42) Harum inscriptionum Gru-
 ter. *regula* jam supra retulimus :
 prima occurrit in not. 32. estque in-
 ter Gruterianas altera, quae incipit
P. Aeli Maximi : altera est ibidem
 inter Gruterianas tertia : postremo
 tertia est ibidem inter Menetrieria-
 nas num. VII.

(43) Ei simile, quod in Ursato &
 alibi exhibuimus.

ram malleoli omnino ab acisculo diversam reperisset. Eam delineavi in tabula (44) n. 1. ut quisque cum acisculo comparare possit. Similis mallei forma passim Vulcano tribuitur in veterum monumentis. Et Cabiros, qui Vulcani filii sunt habiti, eundem plane gestare videas in duobus nummis Thessalonicæ apud Patinum de numism. Imp. p. 290. & 291. Ab Acisculo igitur cognomen familiae Valeriae inditum, ideoque in nummis illud instrumentum fabrilis exculptum. Porro & Quintilianus lib. 6. cap. 3. Acisculum inter cognomina Romana refert, idemque illud est nobilissimi martiris Cordubensis, de quo Prudentius *Peristephan. hymn. 7. vers. 19. Corduba Acisculum dabit, & Zoellum*. Gratiam ab Hispaniis aliquam me initurum spero, si hunc martyrem genti Valeriae (45) ex dictis, adscribi posse moncam.

Idem gravis auctor pag. 355. ubi de Colonia Foro-Julienſi ad hoc Aquilejense epigramma „*Cervonia. Tiche. V. F. sibi. es. lib. libq. postq. eor. si. quis. hano. arcam. sive. hoc. monument. vendere. aut. emere. aut. EXACISCLARE. volet. tum. potest. nomine. HS. XX. Reip. Aquil. dare. debet.*“, haec sane quam bonae frugis habet, quae & nostrum argumentum propius spectant. „Vox illa EXACISCLARE... insolentia & novitate viam moratur, poscitque explicationem. Cum pridem salivam movisset, atque ideo Fabretum, qui dum viveret mihi haec saepe lapidum Oedipus erat, consuluissem, scriptoresque

an-

(44) Malleus ibi a nostro Episcopo delineatus est utraque parte capitatus, & cylindricus; itant forma & nomine respondeat ei, quem nostri homines *Maglio* appellant. Quod si vere ea propria est mallei forma: testat ut altera forma (quae ex una parte capitata est, ex altera rostrum autem simplex aut bicornis gerit) sit *malleus* sive *marcelli*; quem posterior Latini *marcellum* dixit, quod & regum Francorum cognomen fuit. Etiam apud Gruy. pag. 644. tab. 1. quinto loco instrumentum scalpitur, quod ei *malleus captivus* dicitur: testis erat *malleum* dixisse, si hic plane idem ac quem *maglio* appellamus.

(45) S. Acisculum ex gente Valeria fuisse, non est ex *his* evidens.

Sed non magis id praestabit vir doctus, quam se propter *Pbilippi* nomen de gente Marcia fuisse. Sane a ciso hoc gentis Valeriae denario ad S. Acisculum Mart. qui sub Diocli. & Maxim. anno 303. passus dicitur) quacringenti prope anni intercesserunt. Credibile ne est, *Acisculorum* cognomen tamdiu in gente Valeria perdurasse? At scimus, non modo tertio & quarto, sed & altero Christi saeculo nominum rationem longe aliam, quam in libera rep. fuisse. Diversa in eadem domo familiaeque filii a parentibus, fratres a patribus cognomina gerebant. Ut vanissimum sit ex *Acisclo* nomine statim hunc Martyrem ad gentem Valeriam referre.

C 4

antiquitatum & Lexicographos intentè perlustrassem, non
modò interpretationem, sed ne vestigium quidem ullum
vocabuli assequutus sum. Unus Sponius hanc ipsam inscrip-
tionem ex schedis Equitis Ursatti producens, Miscellan-
erudit. sect. 9. pag. 294. verbo nodum extricat: *observanda*,
inquit, *vox antiqua exancisculare pro distrabere*. At parum
feliciter, si potior est nostra conjectura inferius exponenda.
Perperam quoque addidit literam N; & caput non suum in-
scriptioni affixit, *Patroclorum Ulpium Priscus animae meren-*
ti Cervonia Tyche &c. Ea enim sunt verba alterius inscrip-
tionis Aquilejensis, quae in collectione Capodakei legitur.
Notanda iterum eadem vox *exancisculare* in alio Epitaphio A-
quilejensi. *Atiliao. Onesimeni. cum. qua. vixi. annis. XV.*
conjugi. carissimae. C. Julius. Episthetus. qui. et. feto. vivus.
posuit. et. sibi. si. quis. post. dua. corpora. posita. hanc. ar-
cam. aperuerit. aut. exancisculerit. et. alius. corpus. po-
suerit. in. F. L. El. Cons. M. N. In postremo versu medias
litteras vel culpa exscriptoris (46) vel injuria temporum igno-
rabi-

(46) Dum de culpa exscriptoris expostulat doctissimus Praeful, plane fatetur, a se non visum lapidem: de quo doleo. Nam si inspexisset, medicinae me hoc qualicumque labore liberasset. In saxo nihil deerat praeter caninam litteram, quam vel delevit antiquitas, vel evanida non vidit exscriptor; qui etiam, ratus illo extremo versu esse singulares litteras, interpunctiones de suo adpinxit. Eum sane inscriptionis locum sic Noster litteris majoribus exhibet: I N. F. L. EL. CONS. M. N. Nullae ibi mediae litterae, quas vel culpa exscriptoris, vel injuria temporum ignorabiles fecerit, praeter R, quod in illo majore interstitio inter prius L & E fuerat. Ceterum sublatis interpunctionibus, & priore L in E, posteriore in T commutato, ac suppleto ut diximus R; prodibit integrum INFFRET. Sequitur deinde CONS cum lineola superne: quod CONSULARI significat. Intelligitur autem CONS. VENET. ET. HIST. (ut alibi est apud Grut. 285, 2.) i. e.

Consularis Venetiae & Histriae, cui suberat Aquileia, in qua haec inscriptio reperitur. Quod sequitur M. N. significat *mille nuntium*. Dicit aliquis, recte dici *inferet* tot millia *avaris* aut *arce pontificum* &c. non autem de personis, puta *inferet Consulari*. Verum in Grut. 861. 13. poena sic concepitur: *Si quis &c. inferet. Virginib. & filib. H. S. XX. N.* Nec dubito, quin alibi pluries his aut illis personis aut magistratibus poena inferri jubeatur.

Sane de celebri hac in inscriptionibus poena *si quis &c. inferet* &c. nihil in tit. Dig. & Cod. de sepulchro violato (nec alibi) reperitur; quo tit. multus est de actionibus in sepulchri violatores, deque poenis sermo. Nisi quis hanc pertinere velit illud Macri l. 9. eod. tit. ubi ait: *De sepulchro violato actio quae pecuniaria* (nam criminalis plerumque erat) *datur*. Sed dubitari heic potest, utrum ea poena (quae in hac & aliis inscriptionibus reperitur *Si quis &c. inferet* &c.) ad omnes pertineat, an tantum ad haec

rabiles fecit. Hoc certum continere poenam. Prima nota INF.
sublata interpunctio, explicatur, inferet, ultima M. N.
indicat *Millia Nummum*, ut sit sensus: inferet poenae no-
mine arcae Pontificum, vel aerario, ut expressum est in alijs,
tot *millia nummum*. Itaque *ascisculare* verbum est ab *Ascia*,
Aciscalo, seu *Acisclo* derivatum. In dissertatione M. Aquilii
pag. 21. dixeram Vitruvio *Asciam* esse instrumenti genus
ad subigendam & macerandam calcem. Praeterea in glossis
Isidori *asciam* & *asciolam* vocatam quoque *aciscolum* & *aci-*
sculum (47) & *aciscularium* dici lapidicidam. Rursus Meursium
exposit. crit. part. 2. cap. 10. legisse in eisdem glossis, *Asi-*
sculum esse malleum structorum. Fabrettus cap. 3. pag. 209.
formulam hanc *sub ascia*, frequenter inscriptionibus sepul-
cralibus usurpatam, significare ait, monumenta & sepulcra
ex lateritio opere, quibus insculpta est, solius *asciae* ope &
ministerio constructa fuisse. Si quis igitur monumentum,
ascia seu *acisclo* constructum destruxerit, (48) fregit, vel quo-

quo

heredes. Sane non alios quam he-
redes ea poena teneri censeo; nam
ridiculum est, posse a privato quo-
quam legem universalem condi.
Deinde & huc facit l. 3. §. 3. tit. eod.
ubi Ulpianus sic ad Elicium com-
mentatur: *Siquis in hereditarium*
sepulcrum inferat, quamvis veras,
tamen potest sepulcri violati teneri,
si forte contra voluntatem testatoris
intulit: licet enim cavere testatori,
NEQVIS EO INERATUR, ut re-
scriptio Imp. Antonini caveatur: ser-
vati enim voluntatem ejus oportet.
Postremo (ne legum cupidos
adolescentes, quibus haec scribi-
mus, longius teneam) haec sunt
legata poenae nomine, de quibus vi-
de Instit. §. ult. tit. De legatis, &
tit. Dig. & Cod. De his quae poenae
causa relinquuntur; quae legata
plurimis principalibus constitutioni-
bus (quorum imp? non enim dicit
Auctor Institutionum: sed Capito-
linus in Pio c. 8. ab hoc primum ea
prohibita narrat: at irrito, opinor,
effectu, quoniam in saxis nusquam
non ea occurrunt; & ex l. 2. cod. tit.
colligo, divos Sever. & Antonin.
ita rata habuisse) improbata, re-

vocavit Iustinianus. In hac quidem
inscriptione illud POENAE NO-
MINE, non expressum, supplendis
ex alijs millenis, in quibus diserte
id ponitur; ut in superiore apud Phil.
a Tutré 91. QVIS . . . EXAGI-
SCLARE. VOLET. TVM. POENAE
NOMINE &c. Quum ergo legatum
poenae nomine non nisi heredem
ipset (sic enim definitur in Inst.
loc. cit. Quod coercentis heredis cau-
sa relinquatur, quo magis aliquid
faciat aut non faciat: veluti si quis
ita scripserit: Heres meus si filiam
suam in matr. Tit. collocaverit,
vel . . . si non coll., decem aureos
dato) consequens est, illud SI QVIS
&c. INFERET &c., quod est in sa-
xis obvium, non alios quam heredes
tangere.

(47) In Glos. Isidori nec *Aciscolum*
est (sed *Asiculus*) nec *Aciscus*: ce-
terum non dubito, quin *Acisculus*
etiam *Aciscus* diceretur; uti liquet
ex Prudentii versu; quem Noster
supra produxit: *Corduba Acisculum*
dabit & Zoellum.

(48) *Tò exaciscaveris* non puto
esse destruxerit, fregit, aut quo-
modo dissolverit, uti Phil. in-
quit

quo modo dissolvere, is monumentum *exaciscilare* dicitur.
 Nam particula *ex* contrariam actionem saepius designat, ut
eximare, exheredare. Cum in secundo C. Julius ait, *si quis*
arcam aperuerit; aut exaciscilaverit; & aliud corpus posuerit,
manifestum est, prioribus utriusque verbis vetasse aperitio-
nem & dissolutionem arcae, ne aliud corpus inferretur. Ita
usitatori vocabulo in 4. pag. 383. apud Grætorum dicitur.
Si quis autem infringere vel aperire ausus fuerit &c. Quod reci-
 dunt hæc aliae formulæ, pag. 1056. 1. *Hic si quis remove-*
re quæret, aut aperire, aut aliud corpus iniebere &c. Pag.
 325. 8. *Hic monumento manus qui intulerit &c.* Passim ve-
 rò violari prohibentur tituli sepulcrales & monumenta.

XX. *Joannes Mabillonius.*

En Alpes iterum transmittendæ, TANVCCI: de Ita liâ
 in Galliam Te volo, ubi hæc quæstio diu subsistit. Ac pri-
 mum illud Galliae lumen Joannes Mabillonius in medium
 prodeat. Is in celebri epistola *Eusebii Romani* (49) *ad Theo-*
philum Gallum de Cultu Ss. Ignotor. (edita Paris. an. 1705.)
 num. XXII. sic orditur, „ Jam tempus est, ut de duabus istis
 „ inscriptionibus, quæ huic epistolæ occasionem præbue-
 „ runt, paucis edisseram. Prima ante triennium (50) re-
 „ perta

terpretatur; sed sicut APERVERIT
 ad clavi apertentem refertur, sic
exaciscilaveris spectat ad violentam
 apertionem, quæ ope *aciscili* fie-
 bat; quo instrumento quæ adplum-
 bata erant, aut aliter ferruminata,
 replumbabantur. Nec tantum præ-
 cedens *aperueris* meam expositionem
 firmat, sed multo magis quod
 sequitur ET. ALIUT. CORPVS. PO-
 SVERIT., nec enim in destructa &
 dissoluta arca poterat aliud corpus
 collocari.

(49) Eusebius Romanus non est
 alius, quam personatus Mabillon-
 ius. Cur Eusebii potius quam
 quodvis aliud sibi nomen indidit?
 An ad amoliendam ab argumento
 epistolæ impietatis notam? an quod
 in inscriptione CASONIAE aut po-
 tius CAESONIAE DONAT. quæ

epistolæ occasionem præbuit, his
 reperitur EVSEBII? de quo vide
 quæ mox adnotabimus.

(50) Detectæ hujus arcae epo-
 cham ignoravit Mabillonius. Me-
 netrierius, qui suam historiam
 Lugd. an. 1696. edidit (quam excu-
 dere coeperat an. 1694. uti post de-
 dicationem adnotatur) eam ad se
 missam (quam pridem, non dicit)
 producit in sua Præpar. pag. 38. &
 seq. ab eo tempore ad ann. 1705.
 (quo epist. de cultu Ss. Ignor. Paris.
 prodit) anni sunt minimum de-
 cem. Nisi forte ea non sit prima
 epistolæ *Eusebii*, aut vero eam vir
 Cl. jam antea scripserit. Sed Pa-
 brettum tamen Mabillonius citat;
 cujus opus, est an. 1699. excus-
 sedit, tamen non ante an. 1705
 publicatum fuit. Ita *primus* non
 scri-

20 perta est in agro Vefontionensi, nempe in vico sancti Fera-
 21 reoli. Illic tumulus magnae molis desessus, in quo locus
 22 plumbeus (quod insolitum mihi videtur) cadaver continens
 23 habebatur. Lapidis insculpta erat litteris Romanis, quarum
 24 nonnullae detritae, haec inscriptio (51) AVE. EVSEBI. CA-
 25 SONIAE. DONATAE QVAE. VICXIT. ANNIS. XXXXVII..
 26 D. XI. HORIS IIII. CANDIDVS. AVG. PII (52) VERNA.
 27 EX. TEST. CONIVGI. BENE MERENTI POSVIT. EV-
 28 SEBI (53) HAVE. ET. VALE LOC. (54) LIB. Appositum erat

29 qua-

scriptionis tueri vir doctus nullo
 modo porell. Sed tricarum faris:
 in quas studium detegendi annum
 scriptae a Mabillonio epistolar me
 conjicit.

(51) Menetr. allatam sibi sepul-
 cri hujus recens & detecti deforma-
 tionem exhibet pag. 38. 39. Praepa-
 rationis ad Historiam Lugd., in quo
 quia patercula quaedam discrepant a
 Mabillonio, non erit alienum heic
 idem ex Menetrerio afferre. Fines
 versuum asteriscus indicabit. CAE-
 SONIAE. DONATAE. QVAE.
 VICXIT. ANNIS * XXXXVII.
 M. D. XI. HORIS. IIII.
 CANDIDVS. AVG. * PII. VER-
 NA. EX. TEST. CONIVGI. BE-
 NE. MERENTI. * POSVIT. EV-
 SEBI. HAVE. ET. VALE. * LOC.
 LIB. Deinde latere dextro VALE.
 EVSEBI. sinistro AVE. EVSEBI.

Assunt qua-
 tuor asciae
 tales, ut a
 Menetrerio
 delineantur.
 In arcae o-
 perculo scal-
 pitur latere
 dextro ovīs
 (etiam fini-
 stro, opinor,
 erat; nam ea
 parte oper-
 culum est
 antiquitate
 exesum) in
 medio male
 effigiata icon,

pastoris, uti censet Menetrerius,

cumque putat esse *Candidum Ver-*
nam, quem vult procuratoris Au-
gusti greges passisse: quod cui libi-
 tum est, credat. Narrat ibidem
 Menetr. de litigio inter parochum
 & loci dominum eadem ferme, quae
 Mabillonius.

(52) CANDIDVS. AVG. PII.
 VERNA. Non possum heic invide-
 re lectoribus suam Menetr. ad-
 notationem. Alibi inter AVG. &
 VERNA reperiri ait N cum lineola
 superne, quod queritur male ex-
 poni ab antiquariis *Augusti nostri*,
 quum, si Menetrerio credimus, sit
Augusti numerarius Verna. Vernas
 numerosos intelligit eos, quibus
 innuebatur nota numerica, veluti
primi, *secundi* &c. Hinc manumif-
 sos, sortitos ait nomina *primi* &c.
 usque ad *decimum* &c. Plane inan-
 dita nos heic docet ἀρχαῖος. Antea didiceramus manumissos
 praenomina & nomina a manu mit-
 tente sortitos. Siqui forte vernae
 ab ordine nativitatis *primi*, *secun-*
di &c. nomen gesserunt, ea nomi-
 na in manumissis cognomina eva-
 debant. Itaque ne exposita huc-
 usque a Menetr. ἀρχαῖος depe-
 reat; suspicatur in hac inscriptio-
 ne pro AVG. PII. VERNA. legen-
 dum AVG. N. VERNA. i. e. *nume-*
rarius verna. Mira suspicio.

(53) EVSEBI. HAVE. ET. VA-
 LE. & in uno latere AVF. EVSEBI.
 in altero. VALE. EVSEBI. Nam
 illud *ave Eusebi* quod Mabillonius
 elogio praefigit, abest a Menetr.
 Quid nam sibi iste EVSEBIUS ter
 repetitus velit, quidve is cum his

con-

utitur: nam et illa *εὐφύχη*, et similia mortuum spectant. Ut: si et illa in Græc. nunciat XVI. *εὐφύχον* natus *ἀγα* *αἰδῶ*, *αἰδῶν*us: bono animo *fit pulch. ἡνίκά* i nemo immortalis. Ut et, haec eod. sensu: *Σελῶνα*, *εὐφύχον* *αἰδῶ*, et *εὐφύχον* *τῶν* *αἰδῶ*. *αἰδῶ*n. Item *εὐφύχη* *αἰσῶ* *μὲν* τὸ *θῆναι*. bono fit animo: *me quoque mors amat*. &c. quae certe sepulto dicuntur. At illud *εὐφύχον* aut litteris Latinis EVSEBII non alibi reperi. Nemo mihi hoc eripiet, quia Candidas, qui esset AVG. PIL. VERNÆ, ad nomen IMP. alluferit.

(54) In ultimo versu solitarium in medio legitur LOC. LIB. quod quid sibi velit, Mabilionjum esse praetervectum doleo. An quia id occupaverat Menetriarius? Age aulamus, quid affrat. Si enim in Praepar. pag. 39. commentatur. „Ce fut Caefonia qui ordonna par son testament que l'on lui dressât ce tombeau de ses propres biens; car son mary étant esclave, ne pouvoit rien posséder en propre. Et comme elle n'avoit pu faire son mary héritier, pour lui donner place dans son tombeau, elle ordonne, que le champ où étoit le tombeau; fut commun aux affranchis: *Locus libertorum*; (sic enim interpretatur illud LOC. LIB.) peut être dans l'espérance, que Candidus son mary pourroit être affranchi avec le temps; & avoir droit de lui y faire inhumer. „Plane recreat nos hominis acumen. *traçons-les* *quos capiunt*, habent in his satis, quo se oblectent.

Mihi LOCUS LIB. est locus liberatus, sive potius liber! Quo liber? inquis: sive *servatus* aut quavis alia

culo contineri, eaque inscriptione designari non dubitavit.

„ Signum verò, quod Crucis esse credebatur, hoc modo efformatum, fabforum lignariorum esse instrumentum, quod illi vulgari nostra lingua *crinnette*, veteres *asciam* appellant, ita unius viri iudicio impedita est hominis fortasse, immo certe, profani in locum sacrum translatio. Sanè hæc assestuum vocabula, *Ape* seu *Hæve & Vale*, vix crediderim reperiri in aliis, quam ethnicorum epitaphiis. quæ

alia obligatione; sive religione, Ordior a priore conjectura.

Locus, qui servitutem debet, *serviens locus* appellatur l. 20. §. 5. D. de *servit. præd. urban.* sic & *serva area*, *servonæ aedes*, *servus fundus* passim in jure nostro. Nec aliter loquitur Tullius in agrar. *Optima enim jure ea sunt profecto prædia, quæ optimâ conditione sunt. LIBERA meliøre jure sunt, quam SERVATA.* Ubi vides pulchre servis liberæ opponi: quemadmodum & apud Paulum l. 8. D. de *action. empti & venditi*. Si tibi liberum prædium tradidero, quum serviens tradere deberem. *MOX: Quod si servum prædium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui.* Sic passim in hisce libris *liberare prædia* servitutibus (imo absolute vicinor. *prædia liberanda* l. 2. D. si *ususfr. petas.* ut & *liberare fundum & liberari* in l. 6. §. 1. & §. possunt D. *quemadmodum servit. amitt.*) quod fiebat extincta, aut amissa, vel remissa servitute. An eo igitur spectat nostrum hoc LOC. LIB? Neque enim monumentum, etiam illato mortuo, locum a servitute liberabat, sed servum, uti erat, relinquebat. Imò *Locum* (ait Ulpian. l. 2. §. 3. D. de religiof.) qui *servit, nempe religiosam facit* (etiam illato mortuo) *nisi consensu is, cui servitus deberetur.* Sic etiam proprietarius inferendo mortuum in locum, qui debet usufructum, locum religiosum non facit, ut idem §. 7. censet. En cur merito is qui sepulcrum fieri curavit, notare id pens. habuit, cum

locum servitutem non debere, aut ea, quam debebat, esse liberatum. Id eo pertinere, ut locus is, qui liber esset, deinde illatis reliquiis vere religiosus censeretur, non autem purus. Quamquam & *liberum prædium* dicitur non tantum, quod nulli servit, sed & quod nulli obligatum est, l. 52. §. 1. D. de *action. empti*. lult. §. 1. D. ad SC. *Vellej.* l. 3. C. de *transact.* Eo quoque si spectavit tituli auctor, non inutiliter spectavit; multum enim intererat in jure Manium, nexu ne pignoris aut quo alio vinculo, liber an obstrictus locus esset. Quæ persequi pluribus non est opus. Sed blanditur mihi non minus conjectura altera superiori quodammodo adversa, ex qua detur intelligi, LOCUM hunc LIBERUM (religione tui. nam non tantum *domos liberares religionem* dixit Cic. de Arusp. rr. & *liberare locum religionem* Ulpianus; sed & absolute eod. sensu *liberare* in Jure Rom. haud raro reperi) fuisse h. e. purum non religiosum. Quoniam id pacto, inquit, quando jam corpus illatum fuerat? nam sola illatione locus religiosus evaderebat. Ut paucis rem complectar (nam de his in *curis poster.* plura dicentur, unde cupidi petant, censeo) qui mortuum sepultura aliqua, non tamquam æterna sede donabat, sed usque dum opportunum locum nactus fuerit, is cum locum religiosum non faciebat: dicebatur corpus commendare, (l. 12. §. 4. D. de relig. & Cujac. II. Observ. 17.) quoad scilicet justæ sepulturæ tradatur. Verum infus.

de re consule Briffonii Formulas sub finem libri VIII. Ascias quoque instrumentum solis paganorum tumulis appositum fuisse puto, nec fere alibi, quam apud Gallos maximè Celtas. Hujus rei plurima exempla referuntur a Paradino, & in Consulari Historia Lugdunensi: ubi sollemnis haec legitur formula, SVB ASCIA DEDICAVIT. De cujus interpretatione nondum convenit inter eruditos. Varias eorum sententias affert, refellitque Fabrettus inscriptionum capite 3. suamque non tam sententiam, quàm conjecturam profert, haud scio an aliis probandam: scilicet asciam istam non eam esse, qua fabri lignarii ad ligna utuntur, sed aliam, quae eodem nomine, eademque figura, longiori tantùm habita infixa, ad macerandam & subigendam calcem arenae commistam hodie dum inservit. Calcem enim ita *astari*, & à suis calculis & scabritie purgari tradit Vitruvius. Verùm ejusmodi instrumentum non bene refertur asciae figurae, quales in tumulis Lugdunensibus, aliisque inventuntur sub hac forma. Fortè sollemni illa *sub astia* sepulcrorum dedicatione *Diis Manibus* facta nihil aliud volebant veteres, quàm ut ejusmodi monumenta magis inviolata redderentur sub poena asciae seu capitis, quam violatoribus sepulcrorum intenterent. Eadem ratione aram insuper quandoque adiciebant, ut in hac inscriptione Viennensi (§§ SERVI. SEVERI FL. CASSIA MISERA. MATER. FILIO INCOMPARABILI. ANN. XXIII. ARAM. (§6) POSVIT. ET. SVB. ASCIA. D.

¶ Unum

inscriptio: Et. pressus, necessitate. *stili. sarcophago. corpora. commendavim.* Tale aliquid de nostrae Caesoniae reliquiis suspicari licet: quod quale sit, dicitur in *curis poster.* Multum autem intererat, monere locum illum, et si illatis reliquiis, liberam religionem esse, sive purum. Ex hisce se mutuo collidentibus conjecturis, donec vera vera sit, perspicuatur, interim utramvis sequare, per me licebat.

(§§) SERVI. SEVERI. Postrema est caput, quas ex Gratiere reci-

tavi supra pag. 13. quam confer.

(§6) ARAM. POSVIT. Hunc eundem cippum intelligit, in quo inscriptio scalpta erat, non aram ab hac diversam, uti credidit Mabilion. Exempla similia vide in Fabretti. pag. 107. & seq. ex quibus colligit aram in sepulchralibus urnas sive arcam notare. Plane *namque* ex eo, opinor, quia cippi plerumque arae formam referebant. Unde etiam, quum cippi non erant, arae vocabantur. Aut refer ad illud Virg. *Saxa vocantur hali, medijs quae in fluitibus, arae.*

„ Unum tantum addo : scilicet non semper asciae figuram
 „ imprimi solere illis monumentis , in quibus sollemnis haec
 „ formula legitur . Certè nulla asciae figura apparet in insi-
 „ gni magnae melis monumento , quod in Ambroniacensi agri
 „ Lugdunensis abbatia visitur cum hac inscriptione : D. M.
 „ ET. MEMORIAE. AETERNAE LAETINI. VERI. QVI.
 „ ET (57) LEONTIVS QVI. VIXIT, ANNOS XVIII. M. III.
 „ DIES XXV. LAETINIVS. LAETVS. PATER FILIO.
 „ DVLCISSIMO SVB ASCIA DEDICAVIT . Ubi vides du-
 „ plex nomen *Laetini Veri*, qui & *Leontius* ; ejus monu-
 „ mentum , ex rudi & impolito lapide , sex pedes cum dimi-
 „ die longitudinis , quatuor altitudinis , duorum latitudinis
 „ cum uno quadrante habet , Haec referre visum est , ne cui
 „ fidem faciant in posterum ejusmodi asciarum notae , quasi
 „ signa sanctae Crucis in tumulis exhibeant .

XXI. *Monsieur L' Aimé.*

Jamque BERNARDE decem annos silentium ascia
 tenuerat ; quum ecce Lugduni ad S. Justi detecta quum es-
 set mens. Nov. an. 1714. hujusmodi epigraphe : D. M. et
memoriae. aeternae. Hyatis. Dymachero. hae. effidat. P. M.
R. I. Ernais. conjux. conjugi. Karissimo. P. C. et. S. A. S. D.
 cum hac asciae figura : id elogium
 multis ultro citroq. scriptiõibus oc-
 casionem praeiuit , quae Diariis
 Trevoltinis mens. Mai & Jun. ann.
 1715. inseruntur. Triumvirorum ho-
 noribus & litteris illustrium , qui
 se in hac arena exercuerunt , *Mons.*
L' Aimé ibi agmen ducit , idemq. clau-
 dit . Eas sive epistolas sive disserta-
 tiones , quatenus formulam nostram tanguat (nam totius pul-
 cherriimi epigrammatis interpretatio infra in Monsaufonia da-
 bitur) heic adscribere non pigebit .

Ergo *Monsieur L' Aimé* in epist. scripta IV. Nov. Jan. 1715.
 (occurrit in diariis Trevoltinis an. 1715. mens. Maj.) haec
 habet :

(57) QVI . ET . LEONTIVS . consulas Fabricius pag. 145. & seq.
 Binominum inscriptiones plures . In his saepe igitur QVI . ET .

habet : „ 1. Pour ce qui est de la formule S. A. D. Monsieur de
 „ Valbonais a raison de dire qu' il n' y a point encore eu d'
 „ Auteur qui l'ait bien expliquée : tout ce qu' on en peut dire
 „ de mieux en general, c'est, que c'étoit une ceremonie particu-
 „ liere aux Gaulois Romains des provinces deçà la Loire.

„ 2. Cette formule se trouve dans cinquante inscrip-
 „ tion de Gruter trouvées en cette ville , ou dans celle de
 „ Vienne , Nismes , Arles , Grenoble , & Geneve , d'où on peut
 „ tirer trois conclusions.

„ 3. La premiere , que cette ceremonie étoit particuliere
 „ dans cette partie des Gaules , qu'on appelloit *Gallia Bracca-*
 „ *ta* , puisqu' on ne trouve point cette formule usitée en d' au-
 „ tres pays .

„ 4. La seconde, que cette ceremonie n'étoit pas generale
 „ par toutes les Gaules : & la 3. qu'elle n' étoit pas même ge-
 „ nerale dans les endroits , que j' ai citez , puisqu' on y trouve
 „ quantité d' autres epitaphes qui n' en font point mention.

„ 5. Le mot d' *ascia* signifie une hache ou doleire . On
 „ trouve ce mot dans un fragment des loix des douze Tables ,
 „ *Rogum ascia ne polito* . . . la loi voulant , qu' on le laissât
 „ brut , comme nôtre bois a brûler , pour épargner des façons
 „ & des dépenses superflues. Plino XVI. 40. *Tilia citissime ascias*
 „ *retundit* . S. Augustin se sert aussi de ce mot dans le même
 „ sens (58) .

„ 6. On trouve encore ce mot dans le Ps. 73. *In securi &*
 „ *ascia defecerunt eam* . Il a dans cet endroit une signification
 „ differente de hache , & il designe une espece de marteau de
 „ maçon . J' ai cité cet endroit des Ps. , parce qu' il est pris de
 „ l'ancienne version faite avant Saint Jérôme , & qui étoit
 „ peut-être en usage au tems d'Origene au commencement du
 „ 3. siecle , ou l'on pouvoit bien sçavoir la force , & la signifi-
 „ cation de ce mot . Vitruve VII. 3. marque positivement que
 „ les maçons se servoient d'un instrument , que l'on nommoit
 „ *ascia* : . . . pour sçavoir si la chaux étoit bien fusée; *sumatur*
 „ *ascia, & quemadmodum materia dolatur, sic calx in lacu ma-*
 „ *cerata ascietur* &c.

„ 7. C'est

(58) Facile prae oculis habuit
 Augustini locum in I. de Musica 4.
 Opinor, inquit, nonnumquam se
 animadvertisse fabros, & hujusmodi
 opifices ascia sive securi etundere la-

cum feriendis repetere, & non alio,
 quam eo, quo intendis animus,
 etiam perducere: quod nos tentantes
 quom assedui nequimus, ab eis sue-
 ge irridemur.

„ 7. C'est sur ces deux autoritez, que je donne au mot
 „ d'*ascia* cette seconde signification dans nôtre formule, & il
 „ me semble, qu'un marteau de maçon convient mieux, qu'
 „ une hache, avec la figure de cet instrument, comme elle se
 „ voit dans Gruter (59) pag. 428. prise sur un tombeau trouvé à
 „ Lyon. Les autres (60) figures... quoique moins marquées,
 „ s'y peuvent aussi très bien rapporter.

8. Deinde quorundam, in primis Chorerii, interpretationi-
 bus refutatis, sic statuit. „ Ma pensée est, que cette cérémonie
 „ venoit d'une superstition particulière à quelques Gaulois,
 „ d'où elle avoit passé aux Romains habituez parmi eux; &
 „ voici à mon avis, sur quoi elle étoit fondée. Le marteau de
 „ maçon sert à détruire les édifices, aussi bien qu'à les bâtir :
 „ *diruit aedificat* :

„ 9. C'est dans cette vue, qu'ils l'employoient comme
 „ une espèce de Talisman, pour rendre leurs tombeaux invio-
 „ lables. Je crois qu'ils se servoient de quelques formules de
 „ consecrations & d'imprecations faites sur l'*Ascia*, qu'ils té-
 „ noient élevée en l'air au dessus de leur monument, comme
 „ s'ils eussent conjuré cet instrument de ne pas servir à la de-
 „ struction d'un ouvrage, qu'il avoit aidé à construire. C'étoit
 „ ce qu'ils appelloient *sub Ascia dedicare*, & ils croyoient que
 „ cette cérémonie superstitieuse assureroit, pour ainsi dire, l'é-
 „ ternité à leurs monumens (ce qui étoit la chose du monde
 „ qu'ils souhaitoient avec plus de passion) Cette pratique n'
 „ étoit pas connue hors des Gaules, elle n'y étoit pas même gé-
 „ néralement reçue, comme il arrivoit à d'autres pratiques su-
 „ perstitieuses qui n'avoient la vogue qu'en certaines provin-
 „ ces, & quelquefois seulement dans de petites villes; & c'est
 „ de là que peut venir le silence des anciens Auteurs à cet
 „ égard.

„ 10. Voilà,

(59) Inscriptionem Grut. 428. 10.
 G. LIBERTI. DECIMANI. supra.
 (not. 32. in Menetrierianis num.
 XIV.) protulimus cum hac ascia

figura, quae ab illa Gruteriana pa-
 rum diffidet.

(60) Ad superiorem formam re-
 vocari potest haec
 alia Gruteriana
 pag. 850. 4. &
 678. 6. (quavis
 ab ea diffidere in
 speciem longissime videatur) ut con-
 sideranti patebit.

D

„ 10. Voilà, Messieurs, quelles sont mes conjectures sur
 „ cette formule. Si vous les appuyez par vos suffrages, j'oserai
 „ me flatter d'avoir donné à cette énigme une explication du
 „ moins fort approchante de son véritable sens. IIII. Non. Jan.
 „ Ann. 1715.

XXII. Aubertus.

Sequuntur deinceps in eisdem memoriis Trevoltinis (an.
 1715, mens. Maj. art. 69.) „ Reflexions sur ces mots *sub ascia*
 „ *dedicavit* par Monsieur Aubert.

„ 1. Ce seroit m'engager dans une discussion longue &
 „ ennuieuse que d'examiner les différens sentimens de plu-
 „ sieurs Antiquaires sur ces mots, *sub ascia dedicavit*, que l'
 „ on trouve dans quelques inscriptions gravées sur des tom-
 „ beaux, & qui n'y ont pas été mis sans raison.

„ 2. Je remarquerai d'abord que les Romains n'observe-
 „ rent pas toujours la loi, qui leur défendoit d'élever des bu-
 „ chers magnifiques pour honorer la mémoire de leurs parens,
 „ ou de leurs amis, *Rogum ascia ne polita*.

„ 3. Lorsque cette loi fut publiée à Rome par les Decem-
 „ virs, la République encore naissante étoit enfermée dans des
 „ bornes très étroites, & la pauvreté des Citoyens ne leur per-
 „ mettoit pas de faire de magnifiques funérailles; l'Historique
 „ Florus, après avoir raconté les ravages des Gaulois & l'in-
 „ cendie de Rome, se recrée, *agere gratias Diis Immortalibus*
 „ *ipso tantae claudis nomine libet: Passorum casus ignis ille, &*
 „ *flamma paupertatem Romuli abscondit*.

„ 4. Il fut donc très-aisé aux Romains de se soumettre à
 „ une loi qui leur convenoit si parfaitement; mais la Républi-
 „ que étant devenue dans la suite riche des dépouilles de plu-
 „ sieurs nations, le luxe s'y introduisit, malgré toute la séve-
 „ rité des Censeurs; on vit dans Rome des maisons magnifi-
 „ ques, on y vit aussi des tombeaux ornés de colonnes & de
 „ statues, & dont la dépense étoit excessive.

„ 5. Mais comme tous les citoyens n'étoient pas égale-
 „ ment riches, les tombeaux n'étoient pas également ornés,
 „ & l'on se contentoit quelque fois d'une construction simple,
 „ & couverte seulement d'un enduit, dont la blancheur faisoit
 „ tout l'ornement de l'édifice.

„ 6. Ser-

„ 6. Servius a remarqué sur le sixieme de l'Eneïde, que
 „ *pro qualitate personae sepulcra etiam vel majora, vel minora;*
 „ & nous lisons dans l'histoire de Capitolin citè par Godefroy
 „ sur le titre de *sepulcro violato* du Code Theodosien, que les
 „ Antonins firent de severes loix pour abolir les depenses ex-
 „ traordinaires des funerailles. *Tunc enim Antonini leges se-*
 „ *pellendi sepulchrorumque acerrimas sanxerunt, quandoquidem*
 „ *caverunt, ne uti quis velit, fabricaret sepulchrum, quod potius*
 „ *que servatur.*

„ 7. Les Romains avoient donc de grands & magnifiques
 „ tombeaux, *majora sepulcra*; ils en avoient aussi de simples,
 „ & qui avoient ètè construits a peu de frais, *minora sepulcra.*

„ 3. Ces mots, *sub ascia dedicavit*, marquent que le tom-
 „ beau avoit ètè construit sans art, sans ornement, par rap-
 „ port a la qualittè de celui pour qui il avoit ètè destinè, com-
 „ me il est expressement marquè dans cette inscription rappor-
 „ tée par Monsieur Spon dans ses antiquitez de Lyon. D. M.
 „ IOVIANO. VALER. VET. EX. LEG. I. M. IVLIA. MA-
 „ TERNA. CONIVGI. INCOMPARABILI. MEMORIAM. PO-
 „ SVIT. E. MEDIOCRITATE. SVA. ET. SVB. ASCIA. DE-
 „ DICAVIT. Ces termes, *e mediocritate sua* se rapportent ou
 „ à Jovianus, qui n'etoit qu' un simple soldat de la premiere
 „ Legion, ou à Julia Materna femme de ce soldat, & qui par
 „ consequent n'etoit pas en état de faire beaucoup de dépense
 „ pour honorer la memoire de son mari; cette idee de la me-
 „ diocritè des biens & de la condition de l' un & de l' autre,
 „ nous donne en même temps celle que nous devons avoir du
 „ tombeau, & nous fait connoître par la liaison de la conjon-
 „ ctive ET, que ces termes, *sub ascia*, signifient que le tom-
 „ beau a ètè elevè sans dépense, & avec un simple enduit de
 „ plâtre, ou de chaux, pour ornement.

„ 9. Pour rendre ma pensèe plus intelligible, je remar-
 „ querai que *ascia* a eù une double signification. On appelloit
 „ ainsi un instrument propre a polir & le bois & les pierres (61)
 „ on s' en servoit aussi pour exprimer cet instrument avec le
 „ quel

(61) Miror Aubertum, qui huc re sibi res suas illum jussisse, qui cer-
 usque sententiam, & sententiae fun- te in eo totus erat, ut de lapidida-
 damenta sibi cum Fabretto commu- rum manibus asciam penitus excu-
 dia esse voluisset, heic tamen habe- teret.

„ quel les maçons courroyent la chaux & le sable, pour en faire du mortier & toutes sortes d'enduits, que les Romains appelloient *testorium*.

„ 10. Vitruve sera mon garant dans cette occasion : il enseigne dans le chapitre 2. de son 7. livre la maniere de faire les enduits, & il dit qu'après avoir broyé & macéré le mortier, il faut encore se servir de l'instrument appelé *ascia*, a fin de le rendre plus propre à être étendu & poli sur la superficie de l'édifice, pour le quel il est destiné. *Quum autem habita erit ratio macerationis, & id curi suus opere paratum erit, sumatur ascia, & quemadmodum materia dolatur, sic calx in lacu macerata ascietur*.

„ 11. L'*ascia* étant donc employée a faire une matiere propre aux enduits, ne peut-on pas dire avec raison que par ces mots *sub ascia dedicavit*, on a voulu remarquer que l'on ne s'étoit servi que d'un simple enduit pour orner le tombeau ?

„ 12. Ce qui confirme ma conjecture, c'est le titre du chapitre, d'ou j'ai tiré ces termes de Vitruve, il est conçu de cette sorte : *De maceratione calcis ad albaria opera & testoria perficienda*.

„ 13. On sçait qu'*albarium* & *testorium* ont signifié la même chose, selon le témoignage de Bernardin Balde dans son Glossaire des termes difficiles de Vitruve. *albarium opus est*, dit il, *testorium quod pura calce inducebatur, ubi parietes pingendi non essent* : & nous apprenons de ce fragment d'une inscription rapportée par Gruter : *summa. particula. mar. . . . albario. adjecto. . . . quinque. passuum*, que l'enduit dont on se servoit pour orner les tombeaux, étoit fait avec de la chaux, car il y avoit parmi les Romains trois sortes d'enduits, celui qu'étoit fait avec de la poussiere de marbre, étoit appelé *marmorarium* (lege *marmoratum*) : on appelloit *arenarium* (l'*arenatum*) l'enduit fait avec de sable; & *albarium* celui qui étoit composé de chaux.

„ 14. C'est a ces tombeaux blanchis avec de la chaux par le dehors, que Saint Mathieu (XXIII. 27.) compare les Pharisiens, *Vae vobis Scribae, & Pharisei, hypocritae, quia similes estis sepulchris dealbatis, quae a foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia*.

„ 15. Je

„ 15. Je ſçai que le terme *dedicare* a donné lieu de pen-
 „ ſer que *ſub aſcia dedicare* marquoit, que le tombeau avoit été
 „ dédié avec certaines ceremonies, dont à la vérité il ne reſte
 „ aucun veſtige.

„ 16. Mais je réponds, que *Dedicare* ſignifie ſeulement
 „ en cet endroit *deſſiner, conſtituer pour un certain uſage,*
 „ comme pour conſerver la mémoire d'une perſonne.

„ 17. Les tombeaux n'ont jamais été mis au rang des cho-
 „ ſes ſaintes & ſacrées, que l'on dedioit aux dieux : On les a
 „ conſidéré comme étant des choſes religieuſes, c'eſt-à-dire,
 „ qui n'entroient point dans le commerce ; & dont le reſpect
 „ ne pouvoit être violé ſans une eſpece de profanation. Cette
 „ diſtinction eſt un des premiers élemens de la jurisprudence ;
 „ l'Empereur Juſtinien ayant diſtingué dans ſes Inſtitutes les
 „ choſes en trois claſſes, *inter res ſanctas, religioſas, & ſacras.*

„ 18. La loi 14. du Titre *De in rem verſo* au Digelle con-
 „ firme authentiquement ce que je vien de dire ; le Juricon-
 „ ſulte poſant le fait, ſur le quel il étoit conſulté, ſ'explique
 „ ainſi : *ſiftus familias togam emit; mortuo deinde eo, pater igno-*
 „ *rans dedicavit eam in funus.* Peut on dire que ce pere avoit
 „ dédié & conſacré la robe de ſon fils ? & le véritable ſens de
 „ la loi n'eſt-il pas que ce pere s'étoit ſervi de la robe, que ſon
 „ fils avoit achetée pour l'inhumer (62) ſuivant la coutume ?

„ 19. Mais quand il faudroit croire, que ces mots *ſub*
 „ *aſcia dedicavit* marquent une certaine maniere de dedier &
 „ de conſacrer les tombeaux, il ne ſeroit pas moins certain,
 „ que ces ſortes de tombeaux dédiés *ſub aſcia* étoient du nom-
 „ bre de mediocres, & c'eſt ce que j'ai eu deſſein de prouver.

XXIII. *Valbonaeſus.*

In ſecunda Valbonaeſi epiſtola (ſcripta Gratianopol. X.
 kal. Mart. 1715. quae Diariis Trevoltinis menſ. Junii ejuſd.
 anni inferitur artic. 83.) haec noſtri argumenti reperiuntur.

„ 1. Quand

(62) Non ad inhumandum, ſed
 ad ſuſtinerandum filium togam dedica-
 vit h. e. *enſervavit*. Sic veriffime
 hanc legem interpretabimur in de
 Camp. Amphit. Diatriba de dedica-

tionibus pag. 83. Videſis locum, &
 conſer cun dicendis infra in *Curia*
poſterior. de dedicandi notatione in
 ſepulchralibus.

„ 1. Quant à la conjecture proposée dans la même disserta-
 „ tion (53) touchant la formule *sub ascia*, quelque vraisembla-
 „ ble qu'elle puisse être, il reste encore bien des difficultez à op-
 „ poser de la part de ceux, qui refuseront de s'y rendre. Je ne
 „ croy pas, qu'il soit possible de trouver le dénouement de cet-
 „ te énigme d'une manière à pouvoir s'assurer d'y avoir réus-
 „ si. On peut dire que nous sommes absolument dépourvus de
 „ guides, & que nous marchons à tâton dans cette recherche.
 „ Comme cette formule étoit particulière aux Provinces si-
 „ tuées en deça des Alpes, qui ne fourmilloient pas apparem-
 „ ment en écrivains celebres pour en laisser des memoires à la
 „ posterité, on ne doit pas s'etonner si nos connoissances sont
 „ si bornées aujourd'hui sur ce point de la Religion de nos An-
 „ cêtres. C'en est assez pour ne pouvoir jamais fixer nos incer-
 „ titudes sur cette matiere, qui fournira toujours un champ
 „ vaste aux conjectures, sans être jamais suffisamment éclaircie.

„ 2. Voilà en general ce qu'on en peut penser. Mais ve-
 „ nant à quelque chose de particulier sur l'explication dont il
 „ s'agit; le mot *ascia*, qu'on veut signifier un marteau, ou un
 „ instrument à détruire, ne se prend nulle part chez les an-
 „ ciens dans ce sens-là, si on en excepte le passage du Psaume
 „ qu'on a cité: *in securi & ascia defecerunt eam*; encore peut
 „ on dire qu'en cet endroit *ascia* ne se doit point entendre d'
 „ un instrument qui rompt & qui brise, comme le marteau.
 „ Il est bien plus ordinaire qu'on se serve d'un instrument
 „ tranchant pour abbatre des toits & pour renverser des portes,
 „ & c'est ce que le Prophete a voulu dire précisément selon le
 „ sentiment de tous les Interpretes.

„ 3. On voit dans tous les Auteurs le mot *Ascia* pris pour
 „ un instrument propre à polir. Cette notion étoit devenue si
 „ commune, qu'on en forma le verbe *asciare* pour signifier
 „ polir, ce qui marque assez l'usage ou l'on étoit d'y attacher
 „ cette idée. Il y a plus que cela. On trouve dans Gruter 644.
 „ une inscription où sont marquez en détail tous les instru-
 „ mens dont se servent les ouvriers en bois, *instrumenta fabr-*
 „ *ignar*. comme le porte le titre: *l'ascia* y tient un des prin-
 „ cipaux

(63) Cum Monsieur P *Ainé* huic mer. XXIII. Idem P *Ainé* respon-
 Nostre res est; cui mox (vide nu- det.

„ cipaux rangs . Quant' au fragment d'inscription *sub asciam*
 „ *dedi vetuit* , sur la quelle on se fonde pour donner lieu à l'i-
 „ dée qu'on s'est faite d'une imprecation, où l'on conjuroit cet
 „ instrument de ne point détruire l'ouvrage qu'il avoit aidé à
 „ construire , je m'accommoderois fort de cette explication ,
 „ qui me sembleroit pouvoir nous tirer d'affaire , si l'on sça-
 „ voit où Pierius a pris ce (64) monument. Il le rapporte simple-
 „ ment sans indiquer le lieu où il se trouve . On ne pourra ja-
 „ mais fortifier qu' un jugement tres imparfait sur le sens , que
 „ ce fragment pouvoit renfermer , si l' on ne connoit exacte-
 „ ment toutes les circonstances , qui ont rapport a cette In-
 „ scription , & tous les termes dans les quels elle est conçue .

A R T I C L E LXXXIX

„ Troisième lettre de Monsieur de Valbonnais Premier
 „ President de la Chambre des Comptes de Dauphiné , &c.
 „ A Grenoble le 12, Mars 1715.

„ 1. Je ne puis assez vous remercier , Monsieur , du soin
 „ que vous prenez de me faire part des productions de votre
 „ Academie ; dont je m'apperçois que la source est abondant
 „ sur les sujets mêmes les plus steriles .

„ 2. La dernière conjecture que vous m'avez envoyée sur la
 „ formule *sub ascia* , est venue dans l'esprit a Alde (65) Manuce .
 „ Il a cru pareillement qu'on vouloit marquer par là le simpli-
 „ cité du tombeau , & le peu de dépense qu'on y avoit fait . Il
 „ ne dit pas a la vérité que le mot *ascia* signifiait l'outil avec le
 „ quel les maçons conroyent la chaux & le sable pour en faire
 „ les enduits, dont on couvroit les tombeaux des pauvres; il ne
 „ croit pas non plus que cet instrument y fut representé pour
 „ faire connoître que leurs facultez ne permettoient pas qu'on
 „ y fit plus de façons ; mais il se fonde uniquement sur la de-
 „ fense de la loi des douze Tables, *rogum ascia ne polito*, qui ne
 „ regardoit pas moins le sepulcre , que le bûcher . L' *ascia* se-
 „ lon lui, n'est gravée sur le tombeau, que pour faire souvenir de
 „ cette défense , & de l'attention qu'on a eue a n' y point con-

„ 3. tra-

(64) Ne multis et nusquam Pie- ptor seni imposuit . Vide supra in
 riana formula reperitur . Vel ipse Pierio not. 5.
 Valerians , si unquam Alpes tran- (65) De *ascia* Manutii Manibus
 scendit . *o vili malo fippus in unctis* opinione nolo crambem recoquere .
 vitulos veltutate excois descriptit ; Vide supra not. 11. & 24.
 vel , quod malo , imperitus exscri-

„ trevenir. Un Auteur Italien, nommé Orsato, s'explique
 „ en cette façon: Aldo Manuzio nel commento a Cicerone &c.
 (Orsati verba vide supra in Orsato pag. 18.)

„ 3. Je vous avoue, Monsieur, que je ne suis gueres di-
 „ sposé non plus que vous, à recevoir cette explication, qui
 „ me paroît forcée, & contraire à l'idee, que semblent nous
 „ donner quelques Epitaphes qui nous restent, où cette for-
 „ mule est employée. Il est vrai que les païs où cette coutume
 „ a eu lieu ont été si depourvus d'Ecrivains qui nous poussent
 „ fournir quelque éclaircissement, qu'il ne faut pas s'étonner de
 „ la diversité des sentimens sur cette matiere. Ce n'est pas
 „ même assez dire: puis qu'il semble qu'on en peut fournir d'
 „ entierement opposés, pour preuve qu'on est encore bien
 „ éloigné d'avoir attrapé ce point d'évidence, qui est le cara-
 „ ctère sensible de la verité. Je puis m'alléguer ici pour exem-
 „ ple. J'avois pensé, si j'ose vous faire part de ma conjecture,
 „ que ces mots *sub ascia dedicavit* marquoient un soin plus
 „ recherché dans la structure du tombeau & dans les honneurs
 „ rendus au defunt; à quoi m'avoit induit un passage de Ci-
 „ ceron au second des loix, où il donne à entendre que de son
 „ temps on n'observoit pas scrupuleusement la loi des douze
 „ Tables sur cet article, & qu'on faisoit des lors des dépenses
 „ considerables dans les pompes funebres. Il est aisé de juger
 „ par le peu d'exactitude qu'on avoit à Rome à se conformer à
 „ cette loi, qu'on s'en dispensoit encore plus volontiers dans
 „ les Provinces éloignées, qui avoient des loix & des coutu-
 „ mes particulieres, & où l'on peut présumer que celle de po-
 „ lir le bois qu'on employoit aux funeraillies, s'étoit conservée.

„ 4. Il paroît par tous les Auteurs, que le tombeau où
 „ l'on renfermoit les cendres, étoit construit pour l'ordinaire
 „ dans le lieu même où avoit été dressé le bucher, & où l'on
 „ avoit brûlé le corps du defunt, d'où il semble qu'on peut
 „ conclure, que ce bucher faisoit partie des obseques, & que
 „ toutes les autres pratiques qu'on y observoit, n'étoient que les
 „ suites de la même ceremonie. En effet, suivant l'ordre
 „ que les anciens gardoient dans leurs funeraillies, on met-
 „ toit d'abord le corps sur le bucher. Après qu'il étoit réduit
 „ en cendres, celles, qu'on en pouvoit ramasser, étoient
 „ renfermées dans l'urne avec les ossemens; & les derniers

„ devoirs n'étoient censés rendus qu'après qu'on avoit jetté de
 „ la terre sur l'urne & sur le tombeau . Par là le lieu devenoit
 „ sacré . Cicéron le marque expressement . *Priusquam in eos*
 „ *injecta gleba est , locus ille ubi crematum est corpus nihil ha-*
 „ *bet religionis, injecta gleba tumulis* (66) & *humatus est & gleba*
 „ *vocatur* ; ac tum denique multa religiosa jura complectitur . S'il
 „ falloit donc pour rendre la cérémonie parfaite qu'elle fût
 „ revêtue de toutes ces formalitez , & que l'appareil en fût
 „ tel que Cicéron le représente , on voit la part que l'*ascia* y
 „ pouvoit avoir , puis qu'elle servoit à polir & préparer le
 „ bois du bucher où le corps devoit être mis en cendres , & que
 „ c'est par où l'on commençoit à consacrer aux Dieux Manes
 „ la mémoire du défunt , & à leur rendre le culte prescrit par
 „ la Religion .

„ §. Je n'osois presque mettre au jour cette pensée , qui
 „ m'étoit venu il y a quelque tems , & que j'avois rejetée ,
 „ ne la trouvant pas assez solidement établie , jusqu'à ce que
 „ le hazard m'a fait tomber entre les mains un traité des fune-
 „ railles des anciens , composé par un Auteur nommé Gui-
 „ chard , qui déduit fort amplement tout ce qui se pratiquoit
 „ en pareils cas . Sa conjecture sur le sujet que nous traitons
 „ roule à peu près sur les mêmes idées . „ *Guichardi verba, quae*
 „ *haec in Valbonaeso sequuntur , supra in Guichardo num. VIII.*
 „ *produximus* „ On voit ici une réfutation de l'opinion qu'a
 „ voulu établir l'Auteur de votre première dissertation , qui
 „ suppose l'*ascia* comme un instrument propre à démolir le
 „ tombeau , & dont la figure n'y est empreinte que
 „ pour en détourner l'effet par un'espece d'imprecation , que
 „ il lui a dressé . Le même (Guichard) conclut peu après ,
 „ *Guichardi reliqua ibidem dedimus* .

„ 6. J'ai rapporté ce sentiment un peu au long . Il sert ,
 „ non seulement à confirmer celui , que j'avance , mais il
 „ détruit la conjecture d'Alde Manuce , qu'il paroît , qu'on
 „ a voulu renouveler . D'ailleurs il conserve à l'*ascia* le véri-
 „ table usage qu'elle a dans tous les monumens qui nous re-
 „ stent . Ce terme y est toujours pris pour un outil à tailler ou
 „ polir le bois . L'inscription de Gruter (644) que j'ai citée
 „ dans

(66) *Tumulis & humatus est*) E & *illic humatus est* . Melius Tur-
 libris optimis emendavit Grut. *Tum* neb. *Tum & ille humatus est* .

dans ma seconde lettre en est un témoignage autentique. On
 ne trouvera pas qu'aucun Auteur ancien en ait jamais fait
 un instrument de maçon propre à tailler la pierre, ou à fai-
 re des enduits. Ce sont des interprétations forcées qu'ont
 imaginées ceux qui l'ont voulu mettre à un usage qui favo-
 risât leurs préventions. Je n'exclus pas de ce nombre le Père
 M. (*Menestrierium intelligit*) quoique d'ailleurs très ingénieux
 dans la plupart de ses recherches. C'est à lui qu'est dûe l'idée
 de *truille*, ou de *gache* à remuer du mortier, qui sert de fonde-
 ment à l'avis qu'on propose dans cette dernière dissertation,
 ce qu'on appuie de même que lui sur le témoignage de Vi-
 truve. Mais si l'on fait quelque attention à la manière dont
 cet Auteur s'explique, on sera facilement convaincu qu'il a été
 mal entendu. C'est dans le chapitre second du livre septième,
 où il parle de la préparation de la chaux pour le stuc,
 où pour les enduits. Ses termes sont ceux-ci: *Cum autem ha-*
bita erit ratio macerationis & id curi fuit opere prae paratum
erit, sumatur ascia, & quemadmodum materia dolatur, sic
calx in lacu macerata ascietur. Si ad asciam offenderint cal-
culi, non erit temperata; quumque siccum & purum ferrum
educetur, indicabit eam evanidam & siticulosam; quum vero
pinguis fuerit & recte macerata, circa id ferramentum uti
glutinum haerens, omni ratione probabit se esse temperatam.
 Le sens naturel de ces paroles, est, que pour connoître si la
 chaux est bien éteinte & assez detrempée, il faut passer une
 doloire sur sa superficie (67) de même que lors qu'on se sert de
 cet instrument pour polir du bois & par si elle rencontre des
 petites pierres, c'est une marque que la chaux n'est pas en-
 core bien éteinte. C'est abuser étrangement du texte de Vi-
 truve, que de prétendre qu'en cet endroit une doloire de
 Charpentier exprimée par ce mot *ascia* (68) devienne un outil
 de maçon, parce qu'on l'emploie à l'épreuve de la chaux.
 7. Monsieur Perrault, dans la magnifique édition qu'

il

(67) Non, sur sa superficie *asciam*
 sive rutrum hodie ducunt (nec olim
 aliter fieri oportuit) fructores (quo-
 modo si fiat, numquam est ut ad
asciam offenderint calculi) sed per
ascias itum ac reditum terram ra-
 dunt; ita enim demum ostendunt
 calculi.

(68) Si non plane idem, at pro-
 prer similitudinem, *ascia* quod
 quod calcariæ *ascias* longius fortal-
 sis erat manubrium; si ex utilitate
 & hodiernis moribus rem aerimare
 volumus. Sed de manubrio nolo
 contendere.

„ il a donnée de la traduction Française de Vitruve , n' a pas
 „ été plus heureux ; du moins n' a pas rendu plus fidèlement
 „ son original. *Afcia* n'est plus , selon lui , un outil de ma-
 „ çon, ou de charpentier ; mais un simple copeau (69) ou me-
 „ nu bois ; qu'il fait servir a l'épreuve que Vitruve propose .
 „ Comme suivant cette idée il se trouve embarrassé des mots
 „ *ferrum & ferramentum* qui suivent par apres , il a fallu qu'
 „ au défaut du copeau , qui ne lui pouvoit plus être d'aucun
 „ usage , il ait mis a la place un couteau , ou une piece de fer ,
 „ pour achever cette epreuve . C'est ainsi que pour s'être trop
 „ abandonné à lui même il a perdu de vûë son Auteur , & qu'
 „ au lieu dè l'instrument *afcia* il en a substitué deux autres, qui
 „ ne font point le même effet . En quoi il est d'autant moins
 „ excusable , qu' il avoit des guides devant les yeux , entre
 „ autres la Note de Philander, qui l'auroient pû conduire plus
 „ sûrement. *Sumatur Afcia Dolabra notum fabrorum materia-*
 „ *riorum instrumentum quo asperitas dolatur & perpolitur .*
 „ Ce Commentateur a crû s'en devoit tenir en cet endroit à la
 „ signification naturelle , qui par elle même donne une idée
 „ si nette de la pensée de l'Auteur , & de la methode qu' il a
 „ voulu enseigner pour la preparation de la chaux . Mais je
 „ m'apperçois que cette matiere deja si rebattue me mene
 „ plus loin que je n'avois resolu , lorsque j'ai commencè cette
 „ lettre . Je la finis donc en vous assurant que je suis .

XXIIII. Monsieur l'Ainé iterum .

In iisdem Diar. Trévolt. mens. Jun. ann. 1717. art. 90.
 hæc ex Monsieur l'Ainé de *Dedic. sub Afcia* sequatur , quibus
 Valbonacii modo productæ scriptioni respondet . „ Pour ce
 „ qui est de ma conjecture sur la formule *sub Afcia* , je l'estime
 „ encore plus que je ne faisois , depuis que des personnes d'e-

(69) Perraultii Gallicam Vitru-
 viani loci (VII. 2.) modo recitati in-
 terpretationem non pigeat adtexere.
 „ Mais pour connoître si la chaux
 „ est bien eteinte & suffisamment
 „ detrempee , il la faut couper avec
 „ un COPEAV comme on fait le
 „ bois avec une COGNEE : car si le
 „ copeau rencontre de petites pier-
 „ res , c'est une marque , qu' elle

„ est
 „ n'est pas encore bien eteinte : de
 „ même si après y avoir fourré un
 „ COVTEAV , on le retire net ; ce-
 „ la signifiera , qu' elle n'est pas as-
 „ sez abbreviée , au lieu , que si la
 „ chaux est si grasse & si gluante ,
 „ qu'elle s'y attache , on ne pourra
 „ plus douter , qu' elle ne soit assez
 „ bien detrempee .

„ ruidition & de bon goût paroissent l' approuver . A l' egard
 „ des difficul'tez qu'on y pourroit opposer ; l' obscurité qui est
 „ répandue sur cette matiere fournira également des armes
 „ pour defendre ce sentiment , comme pour l'attaquer . C'est
 „ assez pour moi d'avoir dit quelque chose de nouveau & de
 „ plausible sur une matiere aussi difficile à traiter ; mais pour
 „ répondre un peu plus précisément aux remarques , le mot
 „ *Afcia* signifie non seulement un outil , dont se servoient les
 „ Charpentiers , mais aussi un instrument de Maçon . Vitru-
 „ ve est expresse pour ce dernier sens ; car quand' il dit pour
 „ éprouver si la chaux est bien fusée , *sumatur ascia* &c. il ne
 „ pretend pas sans doute que le maçon ait recours au Char-
 „ pentier pour lui emprunter cet instrument , Ils s' en ser-
 „ voient l'un & l'autre : le nom étoit commun , mais la fi-
 „ gure en étoit différente. Celui de Charpentier est représenté
 „ dans Gruter pag. 644. (70) citée dans les remarques : celui de
 „ maçon est figuré sur toutes les Inscriptions où se lit la for-
 „ mule *sub Ascia* , & cet instrument est représenté , comme
 „ un marteau de maçon , particulièrement pag. 428. sur un
 „ tombeau trouvé a Lyon, & pag. 678. (71) sur une autre inscrip-
 „ tion . On peut confronter ces citations ; & on verra que
 „ la page 644. représente un instrument qui n'a point de rap-
 „ port avec ceux des pages 428 & 678. j'avois oublié dans ma
 „ dissertation de marquer cette figure de la page 678. qui for-
 „ tifie celle de la page 428. Ce but crochu & pointu de cet
 „ instrument , tel qu'il est représenté en ces deux endroits ,
 „ montre qu'il peut servir à détruire aussi bien qu'à édifier .
 „ Je n'avois point songé au fragment d'inscription de Pie-
 „ rips ; je demure d'accord qu'il pouvoit servir a ma pensée ,
 „ quoiqu'il ne me fût pas d'un grand secours , par les raisons
 „ dont on se sert dans les remarques (72) pour en affoiblir l'au-
 „ torité .

XXV. *Bernardus Monsauconius.*

Trévoltinis triumviris de scaena subductis, **BERNARDE,**
 suc-

(70) Pag. 644. signariorum in-
 strumenta delineantur.

(71) De Gruterianis pag. 428. &
 678. vide sup. not. 48. & 49.

(72) Harum notationum unum solum

marques , quarum in Trévoltinis
 hujus triumviris est alibi mentio,
 nihil in *Trévoltinis Diaribus* oc-
 currit.

succedit par egregium Monachorum e Congr. S. Mauri (ex qua tamquam ex Equo Trojano tot virorum strenuissimorum centuriae prodierunt) Monfauchonii, & alterius Anonymi. Verum quam dispari sunt ingenio! Ille (cui pietas & omni iuga eruditio *Quando ullum invenient parem?*) subactus iudicio non nisi certa pro certis ponit; de dubiis ex sollemnij iudiciorum formula pronuntiat NON LIQVERE. At hic alter, nimium conjecturis indulget, quas pro rebus exploratis obtrudit; nihil non dicendo, & amplificando, non dico probabile, sed verum effici posse, ratus. A priore incipiam, qui & prior scripsit. Is to. V. *Antiquitatis Illustratae* (qui tomus an. 1722. prodit) cap. V. pag. 107. haec habet., I. Inter epitaphia quaedam observantur admodum singularia, in iis maxime inscriptionibus, quae Lugduni & in circumpositis provinciis eruuntur, apud Insubres scilicet & Allobrogas in Septimania; imo etiam Bononiae, quin & Romanam unam similem affert (73) Grut. pag. 698. & Moguntinam aliam (74.) pag. 556. In his itaque sepulcris Ascia quaedam repraesentatur, quae in epitaphio memoratur his verbis, *sub ascia dedicavit*, quae verba sic plena integraque aliquando scribuntur; aliquando etiam a primis solum litteris designantur S. AS. D. Sunt etiam monumenta, in quibus ascia sola conspicitur, licet in epitaphio non memoretur, ut illa Romana, de qua supras, atque etiam lapis ille Lingonis repertus, cujus fragmentum

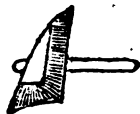
,, so-

(73) Ea Romana inscriptio apud Grut. 698. 7. sic habet (anversici autem hanc & in sequentibus, ubi id opus, nines versuum notabunt) *Dis. Manibus * Cn. Offilio. Cn. F. Quir. Pijoni * V. A. XXIII. M. IX. D. IX. * Cn. Offilio. Cn. F. Quir. Frugi, vix. A. XVII. M. II * Cn. Offilius. Successus. & * Anomia. Restituta. parvulus. filijs * piensissimis. fecerunt. et. sibi. et. suis * liberis. Ibertabugae. posterisque. eorum.* Inferne appollita est eadem asciae figura, quae pag. 49., nisi quod in versa,

(74) Moguntina in pago Fritzhem ap. Grut. 556. 7. talis est: *M. Petronius. C. P. * Cla. Celsus mil. leg. XIII. GE * (ea est legio XIII. Gemina, quae & Gemina Martia*

*Vistrix dicta reperitur) an. XX. Sipi. Y * (stipendior. V) H. S. est * C. Petronius frater * pie. F. Supponitur hoc schema,*

quod utrum pro ascia, uti purat Monfauc. sit habendum, ignoro. Jam vero illud primo versu

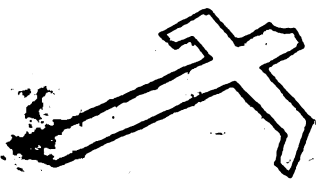
CLA, Claudia tribu interpretare. Quod ibi sequitur CBL E (nisi sit detritum R, ut sit cognomen Celer) notabit par iam, quae in militibus plerumque apponitur, auferendi casu, ante aut post cognomen, quod & interdum deest. Ita erit CELESTIA (quae Ptol. est Κελαια) in Norico, idque potius, quam Celemantia in Germania, aut aliud ignobile oppidum a Celer incipiens.

7, solum superest, in quo crura viri ejuspiam visuntur, & in
 8, ima parte Ascia, quae a ceterarum forma paulum (75.) de-
 9, flectit: Sed sunt illae asciae in variis monumentis ita diffi-
 0, miles, & forma dispares, ut haec etiam pro ascia haberi
 1, posse videatur, ut aliae ejusdem pene formae.

II. „ Ascia hujusmodi cum inscriptione in monumentis
 2, bene multis comparat: quae longius esset referre; sed satis
 3, erit a paucis annis detectam talem cum Ascia inscriptionem
 4, in medium adducere, in qua explicanda multi docti viri de-
 5, sudarunt, quorum explicationes in diariis (*Trevoltina in-*
 6, *telligit; ex quibus eas modo produximus*) eruditorum infer-
 7, tae reperiuntur. Quoniam autem adhuc sub judice lis est, ac
 8, nonnisi conjecturis potest tum inscriptio tota explicari,
 9, tum causa dici, cur epitaphia illa sub ascia dedicarentur,
 0, nulla rejecta eorum, qui jam sententiam dixere, opinione,
 1, meam hic paucis expromam. Inscriptionem (76) sic legen-
 2, dam esse probabiliter puto: *Dis manibus & memoriae aeter-*
 3, *nae: Hylati suo Dymachero sive Assidario. Pugnavit septies,*
 4, *rude domatus semel. Ermais conjux conjugi Karissimo poni cu-*
 5, *ravit, & sub ascia dedicavit.* Inter postrema verba appingi-
 6, tur ascia. Quod spectat ad vocem, quam legi *Hylati suo*
 7, (77) nihil dubii est litteram illam in crucis similitudinem

„ effor-

(75) En instrumentum, quod
 inter viri crura delineat Mon-

palma insculpi-
 tur) CONIVGI.
 KARISSIMO *
 P. C. ET, S.
 AS. D. Haec a-
 sciae icon infra
 exhibetur.

sauc., quod gemas asciae fuisse, prae-
 stare non auiam.

(76) Quae talis est: D. ET. ME-
 MORIAEM* (sic primo versu heic,
 & haud raro alibi; ita ut illed *Dys.*
Manibus extrema primi versus oc-
cupet, sed ante omnia pronuntien-
tur) AETERNAE. HYL-
 ATIS * DYMACHERO. SIVE*
 ASSIDARIO. P. VII. RV. I *
 ERMAIS. CONIVX. (heic

(77) Non HYLATI. SVO.
 (quippe ante S nullum est pun-
 ctum, ant spatium; nec facile S.
 pro suo reperis, nisi forte in S. I.
 sua pec. S. S. Q. sibi suisque, & si-
 qua sunt alia uan trita) sed HY-
 LATIS casu patrio. Fortasse foloe-
 con illud offendit nostrum, quod
 non belle genitivo dandi casus sub-
 necitur. Vitium id quidem ser-
 monis est, sed ita passim in inscri-
 ptionibus obvium, ut mirer posse
 quem.

efformatam * esse litteras T & I. Sic etiam in secundo tomo, tabula 136. in voce Neptis, TI eodem prorsus modo depingitur. S. vero sequens *SUIO* exprimet, *Hylati suo*: hic modus loquendi in epitaphiis non est insolitus.

Dymachero sive *Assidario*, in aliis inscriptionibus reperimus *Essedarium Dimachaerum* (78) certumque videtur heic *Assidario* (79) pro *Essedario* positum fuisse. Qui sunt legendis inscriptionibus assueti, hanc vocalium mutationem frequenter occurrere non ignorant; sic *Neptinus* pro *Neptunus* reperitur; hic etiam *Dymacherus* per Y scribitur pro I. *Essedarius Dimachaerus* is erat, qui in ludis publicis in *Essedi* decursione duobus gladiis cum alio pugnabat; ideoque in gladiatorum numero censebatur. P. VII. significat, ni fallor, *Pugnavit* (80.) *septies*. RV. i. e. fortasse (81.) *Rude donatus*

semel;

quemquam de eo dubitare. Imo & character proprius est sermonis *ἰδιωτικῶς*, qui tum passim in elegiis, tum vero etiam interdum in divinis Scripturis non sine quadam venusta simplicitate observatur; apud quos etiam talia *πολοικοφανί* reperias, ut illud sive pro *ἰδιω...* sive *fratres nostri*, & alibi: quae inerte viri docti ad Hebraicos casus similiter desinentes referunt; quum revera peculiare *ἰδιωτικῶς* sermonis stylique simplicitati eie huiusmodi *ἀντιστοιχείας*, tot epigrammatum inania, abunde tellentur.

(78) Quam vellem indicasset nobis Vir eximius, quibusnam in elegiis *Essedarium Dimachaerum* reperit sive conjunctim, sive etiam seorsim. Nam hucusque credideramus, *Essedariorum* quidem in Seneca, Suetonio, aliisq. Scriptoris (non in titulis, quod sciam) *διμαχαίς* autem non alibi quam in Artemidoro fieri mentionem. Ac ne Trevolini illi quidem tres viri, qui in interpretanda *Hylati* epigraphe certatim se exercere, illius (quantum meminisse possum; nec enim nunc librum ad manus habeo) tituli meminerunt, in quo sive *Essedar*, sive *Dimacher*, sit vola aut vestigium.

(79) *Assidario* pro *Essedario* positum. Non errore sed consilio; sicut tum de hac, tum de voce *DYMACHERO* remonstrabimus infra not. 82.

(80) *Pugnavit septies*. Si pugnas heic numerare epigrammatographo propositum fuit, legas cencio *PVCNAKVM* (quod integrum in gladiatorum titulis reperi) *SEPTEM*. Sed adpicta palma suadet, victorias heic numerari. Lege ergo *PALMAKVM* (quod in agitatorum elegiis interdum reperi) *SEPTEM*; idque longe plus est, quam *PVCNAK. VII.*

(81) Fort. *Rude donatus semel*. Si *78* RV. heic *rudem* significat (quod, quamvis dubitante Montauc., mihi perquam probabile sit; etsi nota RV. hoc significatu exemplo caret) tum legendum erit *RV. DIS VNVS*: quomodo legisse videtur Valbonaëus (in *Diar. Trevolt. m. Jun. 2715. pag. 1064.*) huius lectionis fidem faciens ex *Gruteriana 77. 8.* quae talis est. *Deo. Mart. Aug. Callimorphus. SECVNDA* (pro secundae) *RVDIS. V. S. I. M. i. e. votum solvit libens merito*. Si erat, quum rudis pluries daretur; merito ut *pugnarum* aut *palmarum*, sic *rudium* numerus notapatur.

For-

33 *semel*; quam tamen lectionem non ut certam proferre au-
 33 sim. Quando gladiatores strenue rem gesserant, rude dona-
 33 bantur, seu virga, quae *rudis* appellabatur, a quo tempore
 33 ab huiusmodi certaminibus publice ineundis liberi erant,
 33 neque in ludis publicis iterum comparere tenebantur; si po-
 33 stea pugnarent, id arbitrato suo nullo cogente praestabant.
 33 Quantumvis autem cruentus & periculosus ille ludus esset;
 33 multi ex iis qui libertatem huiusmodi erant consecuti, mer-
 33 cede conducti in arenam iterum descendebant ibique pugna-
 33 bant. Finis inscriptionis est: *Ermais* (82) *conjux conjugi Ka-*
 33 *rissimo* *poni curavit, & sub ascia dedicavit* (83). Et vere ascia
 33 probe delineata hic conspicitur.

III.

Fortassis illud dubitari possit, utrum effedarii (quos non collato gradu, sed de curru pugnasse volunt) rude donarentur. Verum nihilo minus, quam ceteros gladiatores donatos, testatur Suet. Claudio cap. 21., dum ait hunc principem cuidam effedario, *quum pro eo quis suor deprecarentur filii, magno omnium favore indulisse rudem*. Accedit, quod quamvis Philargyrus ad III. Georg. v. 204. annoret: *Hinc & gladiatores effedarii dicuntur, qui curru certant*: tamen non semper eos de curru certasse, sed identidem collato pede, certissimum habeo, idque infra not. 83. demonstrabitur.

Postremo, quod supra monui, notam K.V. ad *rudem* significandam exemplo carere, verissimum arbitror; sed satis, ut dixi, interpretatio *Rudis unius* sulcitur Gruteriana 77. 8. Ceterum in celebri tabula (in qua nomina Circensium equorum plurima, & alia id genus) apud Panvin. *de lud. Circ.* l. 13. saepe *vd* RV (plerumq. conjunctim scriptum) reperitur, quod Quenhius exponit *Rudo*.

(82) *ERMAIS* Peccavit haec quidem sculptor, sublata aspiratione: sed cum multis peccavit. Ex solo Grut. haec suppetunt: *ERMES*. 483. 6. 881. 6. *ERMESIO*. 742. 3. *ERMERO*. 1028. 3. *ERMAISCVS*. 142. 2. *ERMADION*. 1142. 12. *ER-*

MIONE. 691. 2. *M. ERMIVS*. 257. Et haec quidem in derivatis ab *Ermis*; nam in ceteris Graecis nominibus *δαερμονίαις*, Latine verò non aspiratis, exempla sunt in titulis, *δαερμόναις*. Sculptores isti nonnumquam Graeci erant, quibus nulla est in Alphabeto littera, quae *vd* H Latino respondeat: at erat antiquitus in Alphabeto Ionico ea littera. Sed frigida est defensio. Nam peccavit cum multis.

Unus ex Trevoltinis, ut hinc incommodo succurreret, praecedens I in extremo versus superioris, voluit esse H. Deinde illud RV. sine nota numerica, interpretabatur *Rudiaris*. Sed allata ex Grutero exempla, non esse sollicitandam lapidis scripturam monent.

(83) *Ad secundum versum inscriptionis.*

Hylatis, nim. *DYMACHERO* SIVE *ASSIDARIO*.

Et haec quidem *Hylatis* inscriptio tam multis eruditorum Gallorum (in primis trium illorum, quos ex Diar. Trevolt. produximus, deinde Monfauconii & Auctoris *de relig. Gallor.*) scriptis celebrata est; ut merito ei accini poetae illud possit *Cui non dictus Hylas?* Verum quis prohibet, quominus & nos in ejusdem *Hylatis* gratiam (praeter notata superius) aliquid uberioris symbolae conferamus?

Et quidem scriptura, quae per-versa visa est Gallis, ea videtur mi-

hi

hi rectissima in illis duobus vocabulis DYMACHERO sive ASSIDARIO; posterius errore lapidariae pro *essedario* positum putant. Quod minime credo. Nam pro A in eo vocabulo lapis ille & libri stant: pro E vero libri editi; nam vetera MSS. qui praeferebant, ignoro) quorum incerta est scriptura. Lapidum ergo huic consentit Isidori glossarium, in quo reperitur: *Assella*: sella quadrijugis. Posteriori Seneca fecit ut praecedens *Asseda* (quomodo scripserat auctor, & quomodo alicubi legit Cangius, qui utranque descriptionem *Asseda* & *Assella* producit) legere & scriberetur *Assella*. Ceterum feminino genere hoc vehiculum fuisse usurpatum, & Seneca epist. 56. & Jornandes in Gothicis cap. 2. ostendunt, qui *esseda* dixerunt. Postremo & Artemidorus auxilio venit, qui non tantum A in prima syllaba vocabuli, sed & I in secunda tuebatur. Nam huic in II. *esseda*. 22. inter gladiatores nescio quis *Assedarios* adnumeratur. Jam pridem Lippius in II. Sat. 12. legendum esse *Essedarios* vidit. Ea non tam correctio, quam unius dictio nis in aliam consonatae transmutatio videbatur. At ope hujus lapidis jam tuta est Lippii medicina. Nam canina tantum littera in sibilum commutata, jam evadet *Assedarios*. Atque haec ASSIDARII scriptura favebit Bocharto, qui in Chan. pag.

622. 19. ab **אסידר** *basedatu* id vocabulum deducit. Favebit & iis qui ab *Assidens* derivant: sed labor est inutilis, quando vocabulum est Celticum, non Latinae originis. Porro quae pro *Assidarii* scriptura dixi; non eo pertinent, ut alteram *Essedarii* de sua possessione deturbem. Quam multae in barbaris vocibus, praefertim vocalium, alternationes! Utrumque recte scribatur, per me licebit.

Venio ad nomen alterum DYMACHERO, videndumque, num & ea vox, quemadmodum in saxo scalpitur, latenti Artemidori ulceri mederi possit. Non quaero de Pythagorica littera; quam sicuti

recentiores grammatici ab hujus generis compositis removerunt, rati priorem compositionis partem esse adverb. *Ass*, non nomen *du*; sic verisimile est veterum nonnullos contrariam rationem secutos usurpasse *ad Y* in prima horum compositorum syllaba, aut certe utroque id scriptum modo, prout regionis dialectus ferebat. Nunc de penultima syllaba disputo, de qua Galliscum scalptore expositulant, prave ab eo simplex E ibi caelarum fuisse; quando & *etrymon* (cum enim *Dimachnerum* putant, qui duabus machaeris utatur: quod & in pictura exhibuit Lippius ibid.) & Artemidori scriptio diphthongum ibi postulent.

At equidem pro lapidis scriptura vindicanda meam proponam conjecturam; magis id adeo experiundi causa, quam quod in augurali scientia mihi magnopere placeam. Et quidem, ut inde exordiar, illud SIVE, quod inter utramque vocem medium intercedit, certum heie esse *ovvovμιας* indicium, qui Latinos scriptores novit, non dubitabit; nam SIVE disjunctivum non magis heic locum habet, quam in illa formula, *Hac monumentum sive sepulchrum est* &c. Tantumdem igitur Latine esse ASSIDARIUS quantum Graece DYMACHERVS, illud SIVE prope clamitat. Tituli auctor quum Graecum nomen, quod erat ignotius, praeposuisse, existimavit (idque per SIVE *Ἰσχυρῶν*) altero Latino *Assidarii* subiecto illud obscurius interpretari. Certi nihil *Dimacherus* idem prorsus fit, quod *Assidarius*; miraculo erit, cur Artemidori *διμαχῆρος* nusquam in Latinis scriptoribus compareat. Nunc nihil in eo silentio est mirabile. Quid enim Graeco nomine Latini uterentur, quando Latinum alterum *Assidarii* aut *Essedarii* superebat, usu eritissimum? Sed tamen antequam ultra progrediar, evellendus est scrupulus, qui ex cit. Artemidori loco ultro se offert; qui Auctor ubi *Assedarios* (qui nobis est *Assidarius*) memorasset; deinde, *Probatore* interjecto, ita demum ad

E

dual-

διμαχαίον gradum facit. Annon igitur Artemidoro *Assidarius* diversus omnino a *διμαχαίον* est? Verum, ut fatear, plus apud me valet lapidis huius fides, in quo ea duo sunt unius gladiatorum generis nomina, quam vanissimi illius somniorum conjectoris. Quamquam ne huius quidem fides periclitatur. Nam jam inde ab initio ejus capitis professus est, se somniorum conjectiones nominibus magis gladiatorum, quam rebus ipsis, accommodaturum. *Ἐνθαυτῇ δ' ἀντὶ τοῦ ἐννομήτων ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ σάφει παραστήσει τὰς ἀποδείξεις, γρηγοροῦν καὶ πλὴς ἐννομασθῆναι.* Quod viderem: *Quoniam autem, nisi nominibus ipsis productis, non est facile ostensa* (illud *ἀποδείξεις* vox est mea sententia somnialis, notatq. ni fallor id, quod Latini *ostensum* appellant: eaque nerione. *ostendendi* verbo utitur laepe Cyprianus & alii) *depromere, utar ejus rei appellationibus.* Deinde sic singula gladiatorum nomina percenset, tamquam de nominibus tantum sollicitus, de re parum. Sive ergo noster conjector ex duobus ejusdem rei nominibus diversa se posse putavit interpretamenta elicere; sive *Graeculus* ignoravit *assidarium* eundem esse ac *διμαχαίον*: hoc interim pro certo ponendum censeo, nutare non posse lapidis huius fidem, qui voces duas illas pro eodem posuit.

Viso, vocabula haec esse *εὐνομήτων*; & illud porro videamus utrum par idemque utrisque munus respondeat. *Essedarii* gladiatorum (peculiare fuit de *essedo* depugnare. Philargyrius ad Georg. III. *Gladiatores Essedarii dicuntur, qui curru certant.* In quo scholiastes iste unum dixit, quod omnes sciunt, ecurr *essedarii* dicentur, quia scilicet de *essedo* depugnarent: alterum, quod ad ejus propositum nihil faciebat, tacuit, nim. eos nonnumquam de curru desilisse, ac pedites decertasse. Posterius hoc visus est sibi ex epistola Senecae 29. eliciisse Lipsius in II. Sat. 12. in joco Graecini de Aristone philosopho, qui in gestatione differebat. De eodem (Aristone) quum consuleretur Jul.

Graecinus vir egregius, quid sentiret; Non possum, inquit, tibi dicere: nescio enim, quid de gradu faciat: tamquam de *essedario* loqueretur. Equidem, quamvis Schefferus (ratus, hos gladiatores numquam de *essedo* desilisse) in II. v. hic. 23. in contrariam partem invito Apolline torqueat hunc locum; Lipsii sententiae libens accedo; maxime ob hanc rationem, quae ita statim in oculos incurrit, ut vix sit, quin & aliis in mentem venerit. Nam Caesar in IV. B. G. 33. *Britannorum Essedarios* eleganter describens, ait: *Genus hoc est ex *essedis* pugnae.* Primo per omnes partes perequitant, & tela conjiciunt, atque ipso terrore equorum & strepitu rotarum ordines plerumque perturbant; & quum se inter equitum turmas imbricaverint, ex *essedis* desiliunt, & pedibus praeliantur. *Aurigae* interim paululum e paelio excedunt &c. Sic iusti illi *Essedarii* iusto in paelio depugnabant. An putamus istos imaginarios (gladiatores *essedarios* intelligo) aliter in gladiatorio munere depraeliatis? Non credo; qui sciam, gladiatores, eos maxime, qui nationis aliqujus nomen gererent, uti *Samaritanes*, *Thraeces* &c. sua arma & suum pugnantii genus, quoad fieri poterat, ex illa natione petiitum retinuisse. Ergo hoc erat *Essedarium* peculiare, quod modo de *essedo*, modo pedibus congrederentur. At idem prorsus & *Dimacherys* sine diphthongo (quomodo in hoc saxo scribitur) significat: Sane Lipsius in II. Sat. secutus vulgaram Artemidori scripturam, id vocabulum a duabus machaeris adsciscit; itaque hos gladiatores, quasi totidem Homericos *Alteropaecos*, *ἀμφοδῆτες* scilicet, in sua tabella depinxit. Id post Lipsium tum Trevoitini tresviri, quos saepe laudavi, tum alii eruditi Galli statim arripuerunt. At equidem pro lapidis scriptura steterim, & Artemidorum non semel a librariis nefanda passim, heic quoque ex hoc lapide sanandum, crediderim. Sane ut a *βλαβὴν βλαβῆς*, & a *τεμνὸν τεμνῆς*; sic a *μαχὴν*

III. „ Quaeritur autem, cur huiusmodi instrumentum in monumentis sepulchralibus poneretur, & cur sub hoc instrumento illa dedicarentur. Hic opinionum facta sunt divortia: nec mirum: veram nempe huiusce rei causam attingere non ita facile fuerit. Lex XII. tabb. sic habet: *Rogum ascia ne posito*. Hae XII. tabb. leges non semper observatae fuerunt: hac de re convenit inter omnes: Multi hic quasi augurando sententiam dixere, nullusque fortasse rem acutegit. Ab omnibus autem exploditur opinio Chorerii, sic a Sponio allata & laudata: *Chorerius qui antiquitates Viennaee Allobrogum descripsit*, inquit Sponius, *ingeniose haec explicat; quid inquit Graece significat umbra, unde fit deuta & Latio in Ascia, locus umbrae vacuus, & in simili loco aperto, & uno*

„ *bre*

μάχη erat μάχηρος: quod vocabulum ut simplex inusitatum fuerit, at compositum certe *διμάχηρος* dici consuevisse, lapis hic docet. Is erat, qui duplici pugnae genere utebatur, modo de curru, modo colato gradu, eo ritu modoque quo ad illum decertabant heroes. Id autem in aurigatione & vocatione *διμάχοι* erant, quod in equitibus *διμάχοι*, ii scil. qui pro loco vel equites vel pedites erant. Hefychius: *Διμάχοι* • οἱ λοχίται οὗ ἀμυγγοῦ οἱ οὖτοι οὗτοι μὲν πρὸς ἡ, ἐπὶ δὲ ἰσίων μάχην. *Dimacbae*, qui & *Amippi* (iort. *abhippi*, ut *ἀμυγγοῦ* sint, qui ab equis desilire sunt assueti) dicuntur, qui modo pedites, modo equites se gerant. Sed copiosior est Jul. Pollux in I. cap. 10. 132. *Ἡ δὲ τὴν καὶ ἰσίων ἄδης ἰσπίων, Διμάχων, Ἀλεξάνδρου τὸ ὄνομα, καὶ τὴν πρὸς ἡ δὲ ἰσίων, καὶ βαρύτερον ἰσπίων ἔχοντες οὐδὲν. Ἐποικισμένοι ἀπὸς ἁμῶν, καὶ τὴν ἐκ γῆς, καὶ τὴν ἀπὸ ἰσίων μάχην. ὅπως δὲ δεξιῖς & ἀλίστα genus equitum, *Dimacbae*, *Alexandri inventum*, levius in pedibus, gravioremque equis amaturam gerentes, ad utramque pedestrem & equestrem pugnam comparari, prout locus persuadebat; ne Lydium incommodum paterentur (de quo Herodotus Musa I. Xen. in*

VII. *ταυράς*, quando equitatus Iydis anathilis evasit adversus Cyrum, qui immillis camelis equos proturbaverat) *sed equum quidem sequutus, qui ad hoc ministerium subsequabatur, excipiebat: ut ille ex equo desiliens, pedestrem pugnam inibat. Ergo uti dicebam, sicuti *διμάχος* modo de equo, modo de gradu pugnavat; sic & *Assidarius* (qui utrumque pro loco implebat, ut de curru se in pedes, ubi res ferret, proriperet, & pedibus congrederetur) ob eandem rationem *διμάχος*, & peculiari dialecto *διμάχηρος* appellabatur. Ut ad *Artemidorum* redeam; viderint, quibus est facultas, num scripti antiquitus libri diphthongum, an simplex E, in eo vocabulo exhibeant. Ceterum nihil proclivius fuit, quam ut sive antiqui librarii, sive nostri editores, rati id nomen a *macbaera* venire, se gratiam inituros ab hoc scriptore putarent, si pro E diphthongum reponebant.*

Par ergo, quod initio proposueram, utrique vocabulo subiecta est notio: par *Assidario* & *Dimacbero* munus: recta est scriptura lapidis: & *Artemidorus* ex hoc saxo, ut in *Assidarii*, sic & in *Dimacberi* scripturae restitutus. Sed conjecturarum satis.

„ *bra vacuo haec monumenta collocabantur.*

„ Fabrettus putat, Asciam in his monumentis exhibi-
 „ tam non esse dolabrum ad ligna caedenda & expolienda, sed
 „ ad expoliendas strues lateritias. Inopes solum iis usos existi-
 „ mat, qui lateritia tantum habent sepulcra, quod etiam
 „ significabant, quum instrumenti huiusmodi schema sepulcris
 „ apponerent, ac dicerent, *se sub astra monumentum dedica-*
 „ *viffe.* Verum haec explicatio statim ruit, quandoquidem cer-
 „ tum est, monumenta illa plerumque lapidea, non lateritia
 „ fuisse. Certe nihil potest sine periculo errandi de re tam ob-
 „ scura dici; ex iis omnibus explicationibus, quae hactenus
 „ prodire, nullam mihi arridere fateor. Nec puto, rem claram
 „ evadere posse, donec aliquod monumentum eruatur, quod
 „ tam obscurae rei lucem afferat.

XXVI. *Auctor de Religione Gallorum.*

Sub haec anno 1727. opus eruditum Parisiis prodit, duobus
 tomis comprehensum Auctore Anonymo (84) Monacho Con-
 gregationis S. Mauri, cui praescribitur index *La Religion des*
Gaulois. Is auctor lib. V. cap. 5. & 6. copiose & accurate de ea
 formula sic agit, ut priore capite aliorum sententias referat ac
 refellat, posteriore suam proponat atque argumentis stâbiat.

Ergo cap. V. postquam Chorerii & Fabretti (tacito utrius-
 que nomine) placita confutasset, deinde & recitata Mabillonii
 sententia, ad extremum de Menetrierio sic exorditur „ Il y
 „ a un autre sentiment, qui frappe d'abord, & qui merite
 „ d'avoir ici sa place; il est du P. Menetrier (*Hist. de Lion* p. 52.
 „ & seq.) qui le donne comme ne souffrant aucune difficulté.
 „ L'Instrument, dit-il, représenté sur les tombeaux des Pa-
 „ yens n'est pas une hache ni une doloire a couper & aplanir
 „ le bois, mais une gâche a détremper la chaux (ce sentiment
 „ est celui de M. Fabretti rapporté par le P. Mabillon, qui le
 „ combat, *ubi supra*) que l'on nomme à Paris un rabot, & en
 „ terme de blason un rustre, du mot Latin *rustum* ou *rustabu-*

„ *lum.*

(84) Nec sane in pervestigando
 auctoris nomine laborandum cen-
 sui: quoniam is, quisquis fuit,
 ubi veterum pictorum exemplo,
 opus jam perfectum in pergula

transcuntibus proposuisset, ipse
 post pergulam latere voluit; libe-
 riora nimirum de se iudicia elici-
 turus.

29 *lum.* Vitruve nomme cet instrument *ascia* , dont il dit que
 30 l'on se sert à gâcher la chaux , & le mortier, *macerata calx*
 31 *ascia dolatur* , dit il au Livre septième de l' Architecture
 32 chap. 2. & c' est de ce mot *ascia* que l'on a fait le terme de
 33 gâcher . C'étoit donc , ajoute-t-il , la coutume , quand on
 34 consacroit ces tombeaux aux dieux Manes , que celui qui
 35 faisoit cette Dedicace, prenoit du mortier avec une gache, &
 36 la mettoit le premier avec ceremonie dans le creux , sur le
 37 quel on vouloit placer ce tombeau ; ceremonie qu'on a rete-
 38 nue , quand on met les premieres pierres des Eglises , des
 39 Monasteres, des Palais , & des autres edifices publics, où les
 40 Princes , les Prelats & les Magistrats , avec une truelle d'ar-
 41 gent prennent du mortier , & en font l' assise de cette pre-
 42 miere pierre. Voilà le mystere de ces paroles *sub Ascia dedi-*
 43 *care* , qui avoit échappé à tous nos savans . I. Cependant
 44 quand on vient a l'examiner de près, on trouve qu'il ne se
 45 soutient point . . . car en fin il est sur que le rabot ou gache
 46 du P. Menetrier doit toujours avoir eu un manche infini-
 47 ment plus long que l'*ascia* ne l'a dans aucun des monumens,
 48 qui ont paru jusqu'ici. - II. D'ailleurs on ne persuadera ja-
 49 mais qui que ce soit, qu'il ait été possible en aucun pays,
 50 de se servir du rabot ou gache pour prendre du mortier , &
 51 observer la ceremonie dont parle le Pere Menetrier ; la lon-
 52 gueur que devoit avoir le manche de l'*Ascia* , & toute la fi-
 53 gure de l'*ascia* meme , ne permettoient point de l' employer
 54 à cet usage. III. Le rabot ou gache des maçons Gaulois peut
 55 il avoir eu la figure de l'*ascia* des sepulcres ? comme c'est
 56 une chose , dont les yeux peuvent mieux juger que tout ce
 57 qu'on pourroit dire; qu' on examine , qu' on compare bien
 58 tout ensemble ; & l'on verra qu'il étoit moralement impos-
 59 sible que l'*ascia* servit a detremper la chaux . IV. Qui a dit
 60 au P. Menetrier que le rabot ou gache des maçons Gaulois
 61 étoit de fer , & non de bois ; comme il l'est dans la plupart
 62 de nos Provinces ? V. Pour l'autorité de Vitruve, elle ne fait
 63 rien ici : cet Auteur est reconnu pour avoir fait une infinité
 64 de mots nouveaux, & il n'est gueres personne qui voulut ga-
 65 rantir *ascia* pour un bon mot Latin dans le sens du P. Me-
 66 netrier. VI. Rien plus , c'est que Vitruve n'a jamais dit qu'
 67 il y eut un outil de maçon, qui fut nommé *ascia*; & c'est abu-

ser étrangement du texte de cet Auteur . Pour se convaincre de ce que je dis , on n'a , qu'à consulter Vitruve lui-même : on trouve d'abord que jamais Auteur ne fut plus mal entendu . Il parle de la préparation de la chaux pour le stuc & les enduits en ces termes : (VII. 2.) *Cum autem habita erit ratio macerationis* , &c. (*Reliqua loci Vitruvii vide sup. in Valbonasæ pag. 88. num. 6.*) „ Pour connoître , dit Vitruve , si la chaux est bien éteinte , bien sèchée , & bien temporée , il faut passer dessus un rabot (Monsieur Perrault appelle cet outil un Coupeau. Voyez l'endroit) mais quel rabot ? Celui qui fait le même effet sur la chaux , que la doloire fait sur le bois. VII. En fin qu'a de remarquable le rabot des maçons pour entrer dans une des plus sérieuses cérémonies de nos ancêtres , préférablement à tant d'autres instrumens , & outils bien plus nobles , du moins plus autorisés par l'usage & la Religion ? (35)

Postremo Trevoltinorum sententia recitata , ad ultimum observat , que parmis le grand nombre de tombeaux qui sont consacrés *sub ascia* ; les uns contiennent tous , à la fois la formule de la dédicace , & la figure de l'*ascia* : les

„ au-

(85) Anonymum cum Menetr. conforenti mirari subit , eut ille in posteriore Jesuitæ sententiam (pag. 52. *Hist. Lugd.* propositam) tantus insurgat ; de altera interim , quam bonus Menetr. *Praepar.* ad *Hist. Lugd.* exposuerat , prorsus fileat . Quid dico fileat ? Imo hanc alteram buccis crepantibus cap. seq. eloquitur , sed ita ut sibi auctori magnifice vindicet , nulla cum mentione Menetrerii , quocum habet omnia communia , tum sententiam , tum fundamenta sententiae .

Sed facilis est defensio . Jesuita , qui opinionem suam in *Praepar.* traditam , postea in *Hist.* retractasset (nam certe qui diversam a priorē docet , priorem jam revocavit : & sane illam in *Praepar.* traditam , fuisse prius scriptam , quam quae in *Historia* , colliges supra in Menetr. pag. 21. versu 11.) illam priorem tacite a se abdicavit , & pro derelicto habuit . De-

relicta autem sunt *adlerone* , & primo invadenti acquiritur .

Aut si ea defensione uti nolet ; erit parata altera . Nam , opinor , Anonymus , qui Lugdun. historiam vidit , Praeparationē historiae praeviam non vidit : tum non tantum eadem prorsus opinio Benedictino huic , quae antea Jesuitae , in mentem venit , verum etiam omnes ratiunculae , quas ille occupaverat . Quominus mirari debes , si nosker Anonymus athleticas illas in inscriptionibus pugilum formulae usurpet , se **ΠΡΕΤΟΝ ΚΑΙ ΜΟΝΟΝ** &c. hoc omnibus ignoratum , aeternum e tenebris eruisse . Tales nimirum plures inventores aetas nostrae profert : quibus si priorem auctorem opponas , protinus in eadem se vestigia , in quae ante alii , incurrisse nullo monstrante adiutus tum sancte aientibus sancto creditur . Quid enim in his non gratificemur ?

autres n'ont que l'*ascia* seule, sans la formule de la dédicace;
 au contraire sur d'autres la formule de la consécration est
 bien exprimée, mais sans nul vestige de l'*ascia*. D'où il
 paroît qu'on peut raisonnablement inferer, qu'il peut y
 avoir des tombeaux, qui ont été fort bien consacrés *sub*
ascia, quoiqu'ils ne portent point de marques de l'*ascia*, ni
 de la formule de la consécration.

Chap. VI. L'*ascia* des sepulchres est véritablement une houe ou
 marre. Les Gaulois en avoient de plusieurs sortes. Cippes de
 marbre consacrés *SUB ASCIA*. Cette consécration avoit grand
 rapport avec celle des fondations des Villes.

1. L'Auteur de l'Antiquité expliquée a fait un chapitre
 exprès (tom. V. p. 107.) pour tâcher de bien expliquer ce que
 c'étoit que *sub ascia dedicare*, & sans donner aucun senti-
 ment auquel on put s'arrêter, il conclut en disant qu'il fal-
 loit attendre qu'on deterrât quelque nouveau sepulchre, dont
 on pût tirer les éclaircissemens nécessaires. La modestie d'un
 si grand homme devoit être notre modèle, & notre règle;
 mais le danger qu'il y a d'attendre toujours inutilement ou
 du moins trop long-temps, nous a portés à proposer ici
 une opinion, que nous paroît être non-seulement bien
 mieux fondée que toutes celles qu'on a inventées, mais en-
 core la seule vraie.

1. L'*ascia* que l'on a pris jusqu'ici pour une dolobre, &
 un outil de charpentier ou de maçon, n'est rien moins que
 cela; de moins dans le sens qu'on l'a entendu jusqu'ici: c'est
 au contraire un instrument à remuer la terre, & qui revient
 à la houe & marre de nos vigneronnes. En effet, ces marres,
 ces houes ont encore l'air & la figure de l'*ascia* des sepulchres;
 aussi ont-elles retenu leur ancien nom dans le Languedoc,
 où on les appelle *assados* ou *aissados*, mot qui est visiblement
 dérivé d'*ascia*. (86)

3. Il ne faut point croire, que l'*ascia*, qui servoit à la
 dédicace ou consécration des sepulchres de nos ancêtres, fut
 un instrument ordinaire; c'étoit au contraire un outil par-
 ticu-

(86) Confer hoc Anonymi seg- remuer la terre, ille vocaverat un
 mentum cum Menetr. supra pag. 20. *Hoyati* propre à remuer la terre. Vi-
 ver. anteq. ubi, quod Noster hic de eund. Menetr. sup. pag. 21. num.
 appellat *Houe* & un instrument à 3. 4. 5.

„ tuculier , & consacré à creuser la terre en vûë d'ériger des
 „ sépulcres. Cela est evident par une lettre de Sidonius (87) Apol-
 „ linaris à son neveu (lib. 3. ep. 12.) où il raconte qu' étant
 „ parti de Lion pour se rendre à Clermont en Auvergne , il
 „ vit d'une éminence que le champ où étoit le sepulcre de son
 „ ayeul , qui avoit été Préfet du Pretoire de Gaules , au commen-
 „ cement du cinquième siècle , & qui avoit embrassé le Chri-
 „ stianisme , étoit profané non seulement par les ossemens des
 „ gens , qu'on y venoit enterrer tous les jours , mais encore
 „ par les cendres qui provenoient des buchers : qu'il fremit à
 „ ce spectacle , & que ne pouvant souffrir de voir de ses propres
 „ yeux des ouvriers travailler actuellement à faire des creux ,
 „ & des fosses pour elever là de nouveaux sepulcres ; il courut
 „ sur eux , les chargea , & vengea sur le sepulcre même de son
 „ ayeul l'affront , qu'on lui faisoit de le confondre avec des
 „ payens , & d'autres gens vulgaires . Or il est à remarquer
 „ que Sidonius appelle l'instrument , dont se servoient ces
 „ ouvriers pour creuser la terre *Rastrum funebre* , qui n'est &
 „ ne peut-etre que l'*ascia* des Inscriptions : ce qui d'une part
 „ merite d'autant plus d'être observé , qu'il s'agit dans cette
 „ lettre d'un sepulcre des environs de Lion , d'où nous vien-
 „ nent la plus grande partie des monumens , qui parlent de
 „ l'*ascia* : & que de l'autre *Rastrum* grammaticalement signi-
 „ fie dans Terence , Columelle , Plinè , Caton & autres anciens
 „ un outil qui sert à remuer , creuser , ou labourer la terre .
 „ 4. Mais ce qui fait encore mieux voir que l'*ascia* est ce mé-
 „ me instrument , c'est ce proverbe si fréquent (88) dans les Au-
 „ teurs Latins (*Petron. Apul.*) *Ipse mihi asciam in crus* (89) *impegis*
 „ je me

(87) Totum hunc Sidonii locum
 produxerat & argumento accom-
 modaverat Menetr. quem vide sup.
 pag. 25. num. 2. Sed quod is locus
 priori Menetr. sententiae magis fa-
 veret ; laudo , quod illum in rem
 suam jure suo vertit Anonymus .
 Ceterum Sidonii *Rastrum funebre*
 esse *Asciam* , de qua quaerimus ,
 credat qui volet .

(88) Si frequens dans les Auteurs
 Latins) Quum haec audis , puta-
 bis , aliquot Austerum decadas esse

mox producendas . Tamen Petro-
 nium tantum & Appuleium laudat.
 Ex his duobus , in Petronio neque
 vclâ neque vestigium illius pae-
 mjae : nisi Anonymus nova exspe-
 ctet fragmenta Trageriana . Itaque
 instar omnium unus restat Appu-
 leius ; cujus tamen verba longe
 sunt alia . Nam

(89) Appulei locus est in III. de
 Asino in haec verba : *Neque sponse*
asciam crucibus meis illidere com-
pellis.

„ je me suis donné moi-même un coup de houe à la jambe ;
 „ c'est précisément ce qui arrive souvent à ceux qui se servent
 „ de la houe parce que cet instrument est difficile à manier :
 „ car I. Son manche est fort court. II. Le fer au contraire est
 „ ou aussi long ou plus long que le manche. III. Ce fer est si
 „ recourbé, qu'il est presque parallèle au manche même, & dans
 „ ce cas si l'on ne mesure bien son coup, au lieu de donner en
 „ terre, la houe porte infailliblement sur la jambe de celui
 „ qui la tient ; ainsi on se blesse soi-même sans pouvoir en re-
 „ jeter la faute sur d'autres ; ce qui est le vrai sens du (90)
 „ proverbe.

„ 5. Toutes ces preuves conduisent à la vraie intelligence
 „ de la Loi des douze Tables, *Rogum ascia ne poleito* ; pourvu
 „ qu'on observe que ces loix furent toutes dressées dans le temps
 „ que les Romains parloient encore Grec, en tout, ou en partie.
 „ Ainsi tous les mots qui composent notre Loi sont purs Grecs
 „ & non Latins. *Rogus* n'est point un bucher, mais une ou-
 „ verture, une fosse, *Poyds* ou *Poyuds* ; l'*ascia* n'est ni une ha-
 „ che, ni une doloire, ni une faie, ni une gache, mais une mar-
 „ re ou une houe ; & vient de *deus*, ou *doulos* travailler, cultiver,
 „ chercher avec travail, operer. *Poleito* ne vient point non
 „ plus du Latin *polire*, qui signifie polir, rendre uni ; mais de
 „ *polleo*

(90) Ut paroemialem asciam de
 ligone interpretaretur, sponte a-
 sciam cruribus suis illisit. Argu-
 menta Anonymi eo redeunt. Asciam
 in sepulcris scalpita (quam fuisse li-
 gonis genus, aut aliud sarritorium
 instrumentum, jam videlicet sibi
 sumserat) perbrevis est manubrio,
 (nam quod vult, brevius ei ma-
 nubrium, quam ferrum, nemo il-
 ei accrederet eorum qui ea monumen-
 ta oculis usurparunt) adhaec fer-
 rum habet Manubrio fere *κατάμην-
 λον*. Ex his incommodis sequitur,
 vix fieri potuisse, quin eam facile
 sessor cruribus suis illideret. At
 ex his Anonymi *απολογισμός* hoc
 alterum sponte fuit, nim. asciam
 in sepulcris scalpitam quidvis potius
 fuisse, quam sive sarculum sive li-
 gonem, sive instrumentum ad e-
 roendam terram : quandoquidem si
 ad hunc egerendam eo ferra-

mento uti voluissent, non poterant
 illud non cruribus illidere. Ant si
 reve: a illo ferramento in tumulis
 obvio ad fodiendum uti voluissent ;
 quanti hoc erat laboris manubrium
 producere, & ferrum divaricare ;
 ne sessor asciam cruribus illideret ?

Jam vero adagium quod spe-
 ctat : adjungam Hadr. Junii inter-
 pretationem. Proverbiali *σεβνα-
 τε de eo dicitur, qui sibi ipsi malum
 αρεσσι dedita opera aut temeritate
 quapiam*. Translatum videtur a
*fabula quae memorat Ixycurgum
 Τόρασιν succidentis vineis inten-
 tum crura sibi amputasse, impacta
 securi Est a: ascia fabrice
 instrumentum ad caedendam mate-
 riam comparatum : cujus inventio
 Daedato attribuitur a Plinio. Simi-
 li metaphorā Cic. dixit in or. pro
 Plancio: *Infigere securim pro dam-
 num afferre*.*

97 *voilà le laboureur, faise des sillons, herces, remuer, travaillent*
 98 *la terre, c'est aussi dans ce sens que les Grecs disoient, δίπλος*
 99 *γῆς ἢ τριπλῆς, un champ labouré deux, & trois fois. Sur ce*
 100 *piéd cette celebre Loi, qui a mis les Antiquaires des derniers*
 101 *siècles à la torture, portoit défense aux Romains de creuser*
 102 *des fossés aux morts avec aucun instrument de fer ou d'ai-*
 103 *rain, tel qu'étoit l'*ascia* dont nous parlons (91) Les Au-*
 104 *teurs de cette Loi ne faisoient que suivre une tradition, des*
 105 *temps les plus reculés, qui ne suffisoit point que les parents, &c.*
 106 *il entroit de ces sortes de métaux servissents à la construction*
 107 *des sepulchres (Etymol. Magn. in Hæla: Τὸ πάλαιον, ἐν τοῖς*
 108 *καλλίστοις τῆς γῆς ἱδαντοῖς, μὴ ἐνδὲρ μὴ καλὰς ἀρχαίους) On*
 109 *choisissoit un lieu creux : le mort étoit jeté dans ce creux, &*
 110 *on le couvroit indifféremment avec les mains de terre & de*
 111 *plantes, sans le secours d'aucune *ascia*. (92)*

6. Voilà

(91) *Exponit ubi mos Mænos &c.*
 non enim nili rite prius invocata
 Misa, ad tam mirifice ab Anony-
 mo detecta mysteria commentari
 possum. Miseros me Ciceronis, qui
 legis hujus aliarumque sepulcra-
 rum una profligatorum sententiam
 ignoraverit, dum eas ad minuendos
 sumptus (qui certe in dolanda
 pyra, mox statim arsurâ, super-
 vacanei videbantur) comparatas
 tradit. Jam cetera (ait in II. de
 Leg. 23. in XII. minuendi sumptus
 lamentationesque funeris, transla-
 ta de Solonis legibus. HOC PLVS
 INQUI: NE FACITO. ROGVM
 ASCIA NE POLITO. At si Græce
 scisset Tullius, quantum Ano-
 nymus (qua lingua videlicet de-
 cemvirali ævo Romulidæ loque-
 bantur, si Nostro credimus: vide
 initio hujus num. 5. versu 4.)
 longe aliam sententiam ex XII. ex-
 tudisset, tum heic, tum in ceteris
 fragmentis, quæ is passim
 adspexit. Ceterum rogandus est
 Noster, ac magnopere oblectandus,
 ut quidquid fragmentorum superest
 e XII., pergat eadem felicitate ex
 Græco fonte interpretari: deinde
 & Saliare carmen, & quidquid aliud
 apud castos Romanorum usurpaba-

tur, a se expositum pœnè juris
 faciat.

(92) In Etymologici loco inter-
 pretando pari felicitate versaturus
 Totus Etymologici locus in Hæla
 sic habet. Ubi quid id vocabulum
 ἀποκαταστάσις significet, adnota-
 set; hæc statim adtexuit: παρο-
 χυτῶν δ' (σημαίνει) τοὺς τάφους
 παρὰ τὴν ἔραν. τὸ γὰρ πάλαιον ἐν
 τοῖς καλλίστοις τῆς γῆς ἱδαντοῖς
 μὴ σιδήρῳ. μὴ καλὰς ἀρχαί-
 μιν· ἢ παρὰ τὸν αἶψα, ἵνα τὸν
 σπένδονον οὕτως πᾶς ἀποθεῖν. i.
 e. Hæla penaculum sepulchra signi-
 ficat, ab ἔρα i. e. terra. Nam an-
 tiquitus in terras cavis sepeliebant,
 neque ferramento neque aëre instru-
 mento usi. Sive ab αἶψα, quæ reme-
 bras significat, ob incumbrantiam scilicet
 mortuis colligant. Similia in Sub-
 da reperies; qui de originem ab
 ἀγορᾷ, & quosdam epigr. lo-
 cos producit, ubi id vocabulum
 pro terreis sepulchris usurpatur. Ita-
 que hucusque credideramus, hoc
 sibi velle Etymologum, sepulchra
 Græcis iccirco ἀγορᾷ (quod voc. a
 terra deducitur) fuisse appellata,
 quia antiqui mortuos in terra do-
 fodiebant, non vero in editis Mau-
 soleis; cujus rei hoc argumentum
 affert.

sur les sépulcres des Gaulois : on voit la première non-seulement sur la pierre & l'Inscription de S. Ferriol, dont nous avons parlé, & qui fut prise pour une Croix ; mais encore au-dessus d'une Inscription trouvée a Lyon, que Gruter nous a donnée pag. 428. 10. (93) L'autre *ascia* est aussi dans plusieurs anciens Monumens de Lion, principalement dans celui qu' a donné le P. Menetrier dans l'Histoire qu'il a fait de cette Ville, & qui nous allons donner d' après lui. Ce qu'on ne doit pas passer sans être remarqué, c' est que l'*ascia* de ce tombeau, s'est presque conservée autant pour la forme que pour le nom, dans l'outil dont nos vinaigriers & tonneliers se servent pour couper par un coté les fossets, & par l'autre pour mettre & ôter les boudons. Ce qui peut servir à entendre la maniere dont les Gaulois se servoient de leur *ascia* : c'est-à-dire, qu' ils soufisoient, creusoient & remouoient la terre par le coté de l'*ascia* qui repond a celui de l'aissette, avec le quel les tonneliers coupent les fossets, & qu'ils appellent tranchant ; & qu'ils brisoient les rocs & les cailloux, ou faisoient ébouler la terre, & celui qui repond à celui qui sert aux tonneliers à enfoncer ou ôter les boudons ; qui porte chez eux le nom de tête. La distinction des deux parties de la hoüe ou marre des Anciens, est nécessaire pour bien entendre ces paroles du Pseaume 73. *In securi & ascia deherant eam*, que l'on traduit ordinairement par ces mots ; *ils ont avec la cognée & la hache remués votre heritage* ; ce qui est une véritable *tautologie* ; car cognée & hache sont synonymes, & ne different tout au plus qu'un peu en grandeur. L'*ascia* de la Uulgate est une véritable hoüe ou marre, que les ennemis du Peuple de Dieu employèrent a la demolition du temple, en frappant par le coté de la tête, qui a la forme de marteau. En effet le mot Hebreu *Chelaphoth* (94) qui repond a l'*ascia* de l'Ecriture, signifie dans l'original des marteaux.

3. Les Gaulois donc creusoient avec l'une ou l'autre

ascia

(93) Eam vide sup. pag. 30. num. XIV. quae & referri potest ad alteram Gruterianam sup. pag. 32. num. 4. At ab his illa ad S. Ferreoli, quam in Mabull. produximus, valde diffidet.

(94) Non id laborandum est,

quid in Hebraeo sit, quod *Ascias* respondeat, sed quid in LXX. Nam Veterem Psalmorum Lat. interpretationem, non ex Hebraico fonte, sed ex seniorum Graeco expressam esse, vel pueri sciunt. Sed de his alibi.

„ *ascia* les fondemens des sepulcres qu'ils vouloient elever , &
 „ les purifioient par le moyen des lustrations, des sacrifices, &
 „ des autres ceremonies qu'ils pratiquoient. C'est ce que re-
 „ presente fort bien le monument du Pere Menetrier , dont
 „ nous venons de parler (*vide supra in Menetrierio num. 6.*)
 „ On y voit un Pretre, qui est sans doute Julius Marcianus,
 „ devant un Autel quarré, flamboyant, tenant de la main droi-
 „ te un rouleau ou bâton de commandement , qui marque sa
 „ dignité ; & dans sa gauche de la verveine ou un rameau de
 „ quelque arbre sacré , qu'il étend sur la flamme de l'Autel,
 „ comme pour l'asperger . Le vuide qui est depuis la tête de
 „ Julius Marcianus jusqu' à la corniche est rempli par une
 „ Inscription dont voici le sens : *Julius Marcianus Decurio de la*
 „ *Colonie Cornu-Copia (95) de Lyon, a consacré ce monument à la*
 „ *memoire de sa femme , exemple d'une rare vertu , & l'objet de*
 „ *son amour : elle a vécu avec lui vingt-trois ans , & quinze*
 „ *jours , sans la moindre alteration d'esprit . Son epoux a fait*
 „ *ériger ce Cippo pour lui & pour les siens . Sous les pieds de*
 „ *Marcianus on lit ET SUB ASCIA DEDICAVIT (96) &*
 „ *l'ascia* .

(95) *De la Colonia cornu-copia de Lyon*) Mira semper & portentosa docemur . Nam novus coloniae conditor, etiam novo nomine auctiorem facit , ut *Cornu-copia* jam sit, quae antea erat *Colonia Copia Claudia Augusta Lugdunum* ; quomodo integra alicubi haec nomina reperiuntur, & passim cum his notis C. C. C. AVG. LVG.

Sane (nolo hoc enim dissimulare) in cippo (prout initio exacte ex Menetr. exhibuimus) quia ultimum C ab L non tantum interpunctio sed & majus spatium remouet ; idcirco supra pag. 23, not. 29. has notas DEC. C. C. C. L. AVG. LVG. interpretabamur *Decurio Coloniae Copiae Claudiae Lugduni, Augustalis Lugduni*, ut idem & decurio & Augustalis Lugduni fuerit. Quod si non recte interlittera notatum exhibuit Menetr. & in cippo ultimum C r̄ L adhaereat ; tum sane totum illud CL. erit *Claudiae* ; sicque interpretabere : *Coloniae Copiae Claudiae Augustae Lugduni*, itaut

Marcianus decurio tantum , non etiam Augustalis fuerit . Nec Augustalitate opus erat ad adolendum ramum . Quid saxum praeseferat Lugdunenses viderint .

Sed interim (donec oculatus aliquis meliora doceat) Menetrianae scriptiioni ut accedam , hoc etiam facit , quod Grut. (mox mihi citandus) sic exhibeat : C. C. COL. quod et si est mendosissimum (nam quia primum C significat *coloniae* , quo deinde COL. additur ?) tamen palam facit inter C & L fuisse litterae unius spatium , interpunctiioni destinatum ; quod semidoctus descriptor adlito O supplevit . Ergo C. L. est *Claudiae Lugduni* . Deinde AVG. LVG. est *Augustalis Lugduni*, ut dixi not. 29.

(96) *Sous les pieds de Marcianus on lit ET SVB ASCIA DEDIC.*) Hanc inscriptionem , cippique descriptionem Menetrierio candide acceptam refert , apud quem eam conferre supra pag. 22, num. 6. Atqui ea est in Praegav. non in Hist. Lugd. Sed

2. *L'usage de consacrer ainsi les sepulchres n'étoit pas si particulier aux Gaulois, qu'on n'en trouve des vestiges chez*
 „ les

Sed, opinor, inscriptionem ibi vidit, at Jesuitae opinionem, cui subservit inscriptio, non vidit. Deinde quia indecorum putavit ita ex Menetr. hausire, ut non aliquid de suo afferret; hoc scilicet de suo admensus est, sub pedibus Marciani legi ET SVB ASCIA DEDIC. Nam certe Menetr. diserte monuerat (vide sup. ib.) La formule ordinaire sub ascia ded. ne s'y voit point. Sed monitum illud aut non vidit Noster, aut, quod malim, incipit magis, qui litteras illas invictas Menetr. affixit, quam Jesuitae credendum, e re sua censuit. Sane tanta Anonymi asseveratio, qua formulam sub asc. ded. ibi scriptam actatus, scrupulum mihi iniecerat, utrum Jesuitae monitum aut inter auctoris, aut operarum errata referendum esset. Quumque etiam epigraphae mihi videretur, cui conjugis nomen desisset, utrumque scrupulum evellit mihi tandem Gruterus, qui pag. 422. 19. producit non tantum capite (nam *fratrem* appellat.) sed & cauda defectam i. e. sine assuetu ab Anonymo clausula SVB ASCIA DED. Ex Grutero talis est. (extrema versum alterius notavit) Conjugi. *et filii. exem + pl. mei. amantiss. etiam + vix. meum. an. XXIII. D. XV + sine. ulla. animi. laetitia + Jul. Marcianus. Dec. C. C. COL + AVG. LVG. ET. Q. FVNG + Vivus. sibi + posterisq. suis. P. C.* Tres ultimos versus medicus interumpit *Sacerdos* (ait Grut.) *velatus, olivae ramum supra scutum asstantem tenens.* Conter hanc Gruterianam cum eadem, ut initio hujus epistolae ex Menetr. exhibitimus (nam quaedam utrinque differant) & quae supra in not. 29. & 30. contulimus. Interim ex cippi schemate, quod initio epistolae dedimus, non tantum ad SVB

ASC. DED., sed & corona & superiora reliqua, huiusmodi ornamenta sunt detrahenda.

Sane duobus maxime locis Gruterianae cum Menetr. iapa non convenit. 1. ad finem quinti versus Grut. habet C.C.COL. sed id aperte est meniosum. Vide superiorum adnot. in fine. 2. Ad finem sexti versus Grut. sic ponit: ET. Q. FVNG. At novae editionis Grut. Adnotator pro eo ex Paradiso affert AED. Q. FVNG. Equidem non video cur illis, ex quibus Grut. habuit, magis credam, quam Menetr. iero (quippe & Lugdunensi & Lugdunensium originum scriptori, & qui Paradisum & alios, imo & lapidem viderit) qui *Q. FVNG.* edidit. Id ego supra not. 30. in EQ. SING. i. e. *equi singularis* rengebam. Nec id muto; donec rectiora nos docuerint, aliquid eruditus doceat. Nam certe tot exscriptentium varietates indicant, ea parte exilum lapidem; qui ea parte oculum eruditum desiderat.

Antequam manum de tabula Scaliger (si modo hunc unum indices Gruteriani omnes auctorem habent) in indice XX *not. ac litterar. singularium* sic ponit: Q. FVNC. (cum C) idque affert non aliunde, quam ex sola 422. 19. (quae est haec ipsa, in qua tandem versamur) Id vero interpretatur *Quinquennialitate functus*. Sed Scaligeri conjectura ruit, 1. quia ex tot descriptionibus omnes in G consentiunt. 2. Quinquennialitate functi *Quinquennialitii* (sive integre sive per notam Q aut QVINQ) dicebantur. Postremo FVNC. pro *functus* nusquam alibi est. Omnino haec varietates me in eo magis obfirmant, ut in corrupto ea parte laxo EQ. SING. fuisse putem. At Anonymus in sua versione hunc scopum caute praetervehitur.

„ les autres Nations ; soit qu'elles ayent emprunté d'eux cette
 „ coutume , ou qu'elles la leur ayent communiqué . Sur quoi
 „ on peut voir ce que nous avons dit sur l'origine de la Reli-
 „ gion des Gaulois . On peut même assurer sans balancer , qu'
 „ en s'en tenant précisément aux tombeaux , la cérémonie
 „ dont nous parlons , venoit certainement des Gaulois . Ce n'
 „ est point qu'on ne voye , que les Grecs , & les Romains ont
 „ pratiqué indépendamment des Gaulois d' autres exercices
 „ de Religion semblables ; car pour parler d'après Dom Mont-
 „ faucon , le *suopetaurilia* de ces Nations se faisoit pour la lu-
 „ stration , ou l'expiation des champs , des fonds de terre , des
 „ armées , des Villes , & de plusieurs autres choses , pour les
 „ sanctifier , ou les expier , ou les purifier , & attirer la prote-
 „ ction des Dieux . Il faut pourtant avouer de bonne foi , que les
 „ Gaulois tout auteurs , tout inventeurs qu' ils étoient de la
 „ consécration des sepulchres *sub Ascia* , imitoient presque en
 „ tout les cérémonies , qu'observoient les Romains , ou pour
 „ mieux dire les Etrusques , à la fondation des Villes . (97) On en
 „ peut

(97) *Novae hinc epopoeiae pro-
 dia procedunt Anonymo . Compa-
 rationem extructionis sepulchri
 cum coloniae conductu instituerat
 Menetr. in Praepar. Vide sup. ini-
 tio pag. 22. Ibi Ovidii locum reci-
 taverat (quem ibi in not. 26. pro-
 duximus) & alia quaedam ejus ar-
 gumenti adjecerat . At Noster non
 tantum ex Ovidio , sed & ex Plu-
 tarcho haurit ; qui in Romulo
 (pag. 23. D. edit. Francof. 1620.)
 haec habet , ex quibus hunc Ano-
 nymi locum illustrare possis . Nam
 praefatus ibi , Romulum in urbe
 condenda Etruscos accivisse , qui
 ejus rei caeremonias docerent ; sic
 pergit , *Servos effusa rotunda est
 fovea ubi nunc est Comitium* (male
 omnino hoc verterat Crusenius in-
 terpres in hunc modum : *Comitio fossa
 est rotunda circumducta* : at Graece
 est : *Ἰσθμὸς γὰρ πλεῖστον ὄρεος τὸνδε* .
Κεφάλαιον ἀνατολὴν . quo significatur,
 locum scrohis comitium fuisse , non
 comitium fossā esse circumductum)
 In tam primitivas detulerunt om-
 nium , quas de priore his bonis , ma-*

*gura utebantur ut necessarii . Po-
 strimo ex qua quisque advenerat rex
 gione , eius terrae portum , claustra
 collatas eo coniecerunt & circum-
 scriuerunt . Scrobem hanc eodem , quo
 caelum nomine , vocaverunt Mun-
 dum . Hoc ubi centro urbem , quasi
 circulum , circumscripsissent . Com-
 disor aratro aerum vomerem ad-
 jungit , junctisque bobus mare &
 femina , ipse circum terminos pra-
 fundum sulcum inducit . Sequen-
 tium munus est , ut glebas ab ara-
 tro glebas intro vertant , nec ullam
 finiant extra fieri . Hac munus li-
 nra definiunt , quae per synopsam
 Pomarium dicitur , quasi ex pone
 aut post murum . (hic quaedam in
 Crusenio castigarijmus , qui *moenia*
 semper usurpat ; cum pomarium
 sit a murus olim *moeris*) Ubi por-
 tam designare visum est , vomere
 exemplo , atque aratro sublato , spa-
 tium relinquunt . Unde totum vo-
 bent murum praeter portas sacrum .
 Nam eas si sacras darent , religio-
 ni sibi dicerent necessaria & impura
 in urbem recipere aut exportare .
 At*

„ peut juger par ce que Plutarque & Ovide en ont écrit, (*Plut.*
 „ *in Romulo, Ovid. IV. Fast.*) dont voici le précis. On creusoit une
 „ fosse ronde, dans la quelle on jettoit les prémices de toutes les
 „ choses, que les hommes mènent légitimement cōme bonnes &
 „ naturellement cōme nécessaires; & chacun y ajoutoit une poi-
 „ gnée de terre, qu'il avoit apportée du pays d'où il étoit venu.
 „ Après cela, on traçoit l'enceinte avec un roc d'airain, qu'on
 „ mettoit à une charrue attelée à un taureau blanc, & à une
 „ genisse de même couleur. Dans l'endroit où l'on vouloit
 „ faire les portes, on suspendoit la charrue, & on la portoit
 „ sans continuer le sillon. À mesure qu'on traçoit les sillons on
 „ y jettoit des fleurs (98) & ensuite de la terre, dont on les cou-
 „ vroit. Toute la cérémonie se terminoit à l'erection d'un Autel,
 „ sur le quel le taureau & la genisse étoient immolés. Cette
 „ cérémonie fut religieusement observée par toutes les Colo-
 „ nies Romaines, avant de jeter les fondemens d'une Ville.
 „ 10. Les cérémonies qu'observoient ces Colonies dans le
 „ partage des champs, est tout-à-fait curieuse, & donne du jour
 „ au sujet que nous traitons. On plantoit des bornes, aux fon-
 „ demens desquelles les uns ne mettoient rien, d'autres y jet-
 „ toient ou des cendres, ou des charbons, ou des pots cassés, ou
 „ du verre brisé, ou des os brûlés, ou de la chaux, ou du plâ-
 „ „ tre.

At Ovidi in IV. Fast. (vide locum
 sup. pag. 22. not. 26.) haec eadem
 posuit *ŭscapov apōscapov*. Nam prius
 de sulco loquitur: *Inde premeis sti-*
viam &c. Deinde de scrobe rotundo:
Fossa fit ad solidum &c.

De Ovidii inverso narrandi or-
 dine, quod modo dixi, is verus
 erit, si ea serie Nasonis versus le-
 gantur, qua eos ex Menetr. produ-
 ximus sup. pag. 22. not. 26. Verum
 quum illud *Funditur* (quod ultimo
 illorum versum legebatur, quod-
 que mendosum videbatur) me im-
 pulsisset, ut Ovidium ipsum adi-
 rem, reperi Menetrierium non
 tantum in *Funditur* aberrasse (quo-
 l in Nafone est *fungitur*) sed & soe-
 dissimum *ŭscapov apōscapov* in eum
 poetam intulisse. Locus est in IV.
 Fast. ubi de Pajilibus; qui sic le-
 gitur: *Fossa fit ad solidum: fruges*

*jaciuntur in ima, * Et de vicini*
*serra posita solo: * Fossa repletur hu-*
*mo, plenaeque imponitur arx, **
Et novus accenso fungitur igne so-
*cus. * Inde premeis stiviam designat*
*moenia sulco, * Alba jugum in ve-*
cum bove vacca sulcit.

(98) Non sulco, sed rotundo
 scrobi tribunt Plut. & Ovid. flo-
 rum & terrae jactus & sacrificium.
 Sed Anonymo *ad ŭscapov apōscapov*
 Ovidii Menetrieriana imposuerunt.
 Vide finem adnot. praecedentis.
 Nam quia in Menetrierio illud *ha-*
de premeis stiviam &c. prius poni-
 tur; putavit Nolter *fossam* (de qua
 Ovidius illis verbis: *Fossa fit ad*
solidum, non aliam esse quam sul-
 cum. Hinc flores, humum aliunde
 petitam &c. in sulcum projicere
 non dubitavit, & cetera in sulco
 fecit, quae Naso in scrobe fecerat.

tre. En certains endroits c'étoit une loi d'y planter des bou-
teilles renversées. (*In quibusdam regionibus jubentur vertices*
amphorarum defixos inversos observare pro terminis) (99) Tout
cela est justifié par les marques qu'on a trouvées en Bellecourt
(*Le P. Menetr. diff. 3.*) Après cela on repandoit de l'huile
sur les Termes, on les couvroit de quelque voile, & on les
ornoit de festons, & de couronnes. Ce qui pourtant ne se
faisoit qu'après un sacrifice, & avoir répandu du sang de la
vième dans la fosse du Terme. A cette effusion ou asperfusion
le Prêtre devoit être voilé. Outre ce sang, on jetoit dans ces
creux de l'encens, des grains, du miel, du vin, & plusieurs
autres choses, auxquelles on mettoit le feu; & tandis que le
feu les consumoit, on plaçoit, on érigeoit & on assuroit bien
ces bornes. *Consumtisque omnibus dapibus, super calen-*
tes reliquias lapides conlocabant; atque ita diligenti cura con-
firmabant. (100)

11. Partie de cela étoit observé par les Grecs, & les
Romains, dans l'érection des sepulchres de leur nation. Car
sans compter que chez eux les sepulchres n'étoient pour la
plupart que des colonades, les uns couronnoient de festons
ces pieces de maçonnerie, & les oignoient de baumes pre-
cieux; d'autres elevoient un bucher joignant le sepulchre, &
creusant une fosse, ils y jetoient d'excellens mets, du vin,
& une liqueur faite avec du miel; croyant que les ombres
des morts venoient voltiger autour de leurs sepulchres, &
s'y repaïssoient à leur maniere de l'odeur, & de la fumée
de toutes ces viandes a mesure, qu'elles se consumoient.
Lucian. Char. sive contempl. circa finem. Πενσιέμενοι δ' ἐναι τὰς
φύλας ἀναισθητούς καταδόν· δαπνῶν μὲν, ἀς οἶόν τε, περιτε-
μένας τῶν κνίσσας καὶ τὸν κάρνην, πίναν δ' ἀπὸ τοῦ βόδρου τὸ μέλι.
κατὰν ἔκ.

12. LES

(99) Sunt credo haec ex aliquo
rei Agrariae scriptore: quae nisi
tamquam in tabula cupressus heic
apponantur; quid huc faciant (si-
cut & quae mox ex Menetr. affert,
&c. non facis video.

(100) Vel diceret Noster, unde
haec sibi tam praecleara loca petan-
tur: quando ea decretoria putat,
& quibus res summa conficiatur.

Sed jam reliqua poematis hujus,
quibus cum condendarum colonia-
rum caeremoniis sepulchrorum
sub astra consecrationes per omnia
convenisse, evincitur, pone sequi
commentando piget. Nec enim
possum pernicitate maxima aera-
nnesque tranantem pari celerita-
te assequi. Laxemus habenas lice-
bit, & illum sibi permittamus.

12. Les Gaulois au contraire quand'ils consacroient un
 tombeau *sub ascia*, observoient toutes les ceremonies, que
 les Etruriens ou Toscans pratiquoient a la fondation des
 Villes : & c'est ce qui faisoit la distinction & le caractere
 propre de ces sepulchres : comme je vais le faire voir. I. La
 premiere ceremonie des Etruriens, & des Romains d'après
 eux, en fondant les villes, étoit de faire une fosse ronde.
 Les sepulchres des Gaulois n'étoient de leur nature qu'une
 fosse fort enfoncée. Tous ceux qu'on a deterrez jusqu'ici,
 justifient cette verité. La fosse étoit quelque fois ornée d'u-
 ne maçonnerie ronde : on a trouvé même des pierres entières
 dans la fosse, creusées en rond, qui contenoient les cen-
 dres des morts, & autres choses particulieres a la nation
 Gauloise. II. Celui qui étoit chargé d'offrir des sacrifices,
 soit pour consulter les Dieux, soit pour se les rendre favo-
 rables dans la construction des villes, devoit être voilé.
 Julius Marcianus dans le sepulchre consacré *sub ascia*, (*vi-
 de sikema i. itio hujus epist.*) est garant que tous ceux qui
 comme lui, faisoient une ceremonie si religieuse aux
 yeux des Gaulois, devoient être aussi voilés.

13. Nous avons vu que les Romains jettoient des fleurs &
 les premices de toutes choses, dont les hommes mangent
 legitimement, soit dans les sillons (101) soit dans la fosse ronde,
 qu'ils creusoient expres. Mais les Gaulois observoient tout
 cela, non seulement lors de la construction des sepulchres,
 mais encore tous les ans, le jour qu'ils célébroient l'anni-
 versaire de la mort de quelqu'un, qu'ils appelloient jour
 natal. Une Inscription trouvée a Nice contient un détail
 de ces sortes de ceremonies, qui a de quoi piquer la curiosité
 du Lecteur. Spon. Misc. erud. Antiq. pag. 62. *P. Petreio. P. F.
 Quadrato. & P. Eparisto. Lais. mater. statuum. posuit. ob. cujus.
 dedicat. coll. cent.* (on croit que les centoniers étoient un
 corps de metier, qui s'occupoient à faire des feutres, sortes de
 gros draps qui servoient aux soldats, & resissoient au ser-vo-
 101. yez Du Cange) *Epulum. ex. more. ex. IP. HS. XII. ut quodam. in
 perpet. die. Natal. Quadr. V. Id. Apr. qua. reliquie. ejus. conditae.
 sunt sacrificium. facerent. an. fare. et. libo. et. in. templo. ex. mo.*

(101) Non in sulcum, sed omnino in foveam. Vide not. 93.

re. sepularentur. et. rosas. suo tempore. dedacerent. et. statuas.
 decerent. & coronam. quod. se. facturos. receperunt. Après cette
 inscription, je ne crois point qu'on exige de moi, que je
 rapporte toutes celles qui parlent de fondations semblables:
 j'indiquerai seulement deux monumens consacrez *sub ascia*;
 le premier a été mis au jour par Guichenon dans son Histo-
 re de Bresse (pag. 10.) ou Rufius Catulus legue une maison,
 une vigne, & quelques batimens pour fournir aux frais d'un
 souper, qu'il fonde à perpétuité, & pour d'autres depen-
 ses qu'il a soin d'exprimer. Bouche dans sa Chorographie de
 Provence, cite une autre Inscription (pag. 70.) qui se voit
 encore dans l'Eglise de S. Laurent d'Arles; par la quelle
 Julius Secundus consacre un fond, dont il veut que le reve-
 nu soit employé à la depense d'un sacrifice, qu'on devoit
 offrir tous les ans sur son tombeau. *VT. EX. VSVRE. (corr.*
VSVREIS) omnibus. annis. sacrificio. ei. parentetur.

14. IV. J'avois oublié de dire, que les Romains en fon-
 dant les Villes renouelloient tout autour les sacrifices en
 differens endroits, & marquoient les lieux où ils étoient of-
 ferts par des pierres qu'ils y elevoient, & qu'ils appelloient
 Cippes. Les Gaulois plantoient aussi des Cippes autour de
 leurs sepulchres pour y offrir des sacrifices & des libations aux
 Dieux Manes: c'est ainsi que parle une inscriptio de Beziers. *HI*
CIPPI. (102) IN. PEDATVRA. MONIMENTI. POSITI. SVNT.
LIBERTABVSQVE. EIVS (Catel. hist. du. Languedoc. pag. 275.)
 Même pour faire mieux entendre, que ces Cippes n'étoient
 élevez que pour y offrir des sacrifices, les Gaulois qualifioient
 ces monumens du nom d'Autels (103) comme dans ces Inscrि-
 ptions.

(102) Putavit enim Cippos *He-*
triv aliquod nomen esse, quo pe-
 culiari nomine arae ad sacrificia
 positae in *pedatura monimenti* si-
 gnificarentur. Atqui ita se res ha-
 bet. *Pedatura* a pedibus dicitur.
 Monebatur in titulis, quousque
 sepulchri religio pertineret, hisce
 notis: *IN FRONTE Pedes tot, IN*
AGRO Pedes tot. Sed quia molestum
 erat semper afferre decem pedam,
 nequid contra religionem peccare-
 tur; hinc cippis illam *pedaturam*,
 sive spatium tot pedibus circum-

scriptum saepe terminabant. En
 quo cippi in sepulchris. At in co-
 loniis cur cippi depangerentur, di-
 xi in *Com. ad titulum Camp. Am-*
phib. pag. 51. & seq. ubi de *Cam-*
pansie coloniæ terminis literatis,
 ex occasione non unius cippi Ca-
 puae recertum hac epigraphie:
IVSSV. IMP. CAESARIS. QVA.
ARATVRM. DVCTVM. EST.

(103) Non cippi in *pedatura po-*
sti, sed quibus inscribatur elo-
 gium (cujuscumque modi essent,
 sive revera aram referrent, sive
 urnam

29 ptions. Chorier. Antiq. Vien. p. 166. D. M. Serail. Severi. fil. Caf-
 29 fia. misera. mater. filio. incomparabili. An. M. C. III. avum. posuit.
 29 et. sub. A. D. Spon. Mikell. p. 66. 67. Recherch. de Lion p. 92.
 29 94. ... N. Davius Co... minus III III Vir. AVG. ... Lugdani
 29 negotiator argentar- ... vascularius sarcophagum. ... plume
 29 no posuit et aram inscript. viciis sibi inscripsit et avum
 29 ablutae cor reconditi tum vit... omnis colobe (104) je ne dis rien
 29 *ici du beau cippe de marbre, que nous avons donné, sur le
 29 quel Marcianus est représenté offrant des libations sur un
 29 Autel gravé sur le cippe même : je me contenterai de roman-
 29 quer que les Gaulois ont appelé *surum* les cippes, & les
 29 Autels de leurs tombeaux. D. M. Tuiac. Catiae defunctae. matri-
 29 rum VIII. M. V. D. VIII. Catia Bubate. fil. piissima. et sibi vias
 29 posuit hoc sax. sub ascia ded. a. H.

29 15. V. Au reste les femmes n'avoient nulle part, ar-
 29 gissoient point, & n'entroient en rien dans les ceremonies,
 29 qu'observoient les Romains dans la consecration des villes.
 29 C'étoient les hommes, qui ouvroient la fosse & les sillons, qui
 29 se purifioient en sautant par-dessus des feux allumés enpres,
 29 qui jettoient dans la fosse les fleurs, les premices des fruits,
 29 & quelques poignées de la terre du pays, d'où étoit venu
 29 chacun de ceux qui étoient presens à la ceremonie, à dessein
 29 de s'établir dans la nouvelle ville: en un mot, & les hommes
 29 seuls remplissoient toutes les fonctions de la ceremonie. Il en
 29 est de même pour la consecration des sepulchres *sub ascia*: les
 29 femmes pouvoient bien élever elles memes ou faire élever
 29 des tombeaux à leurs parens, époux, enfans, amis &c. &
 29 fournir à tous les frais : mais vouloient-elles que ces memo-
 29 mens fussent consacrez *sub Ascia* ? la ceremonie n'étoit
 29 point de leur ressort (105) leur sexe la leur interdisoit, il falloit

n appoit

urnam aut aream) *arce* appella-
 bantur. Vide sup. in Mabill. pag.
 46. not. 56.

(104) Corrige menda inscriptionis
 hujus ex ea, quam ex Menetr.
 dedi supra ad fin. pag. 26.

(105) Ait terminis interdictum
 ne *sub ascia* dedicarent. Cur non
 dicitur Menetrierianas (corpus li-
 trum ad manus habuit) saltem in-
 scriptiones perscrutare ? Ex Menetr.

trierianae, quas sup. not. 32. pag. 27.
 & seq. attuli, plures sunt, in
 quibus feminae *sub ascia* dedicant.
 In I. *Asia Perveniana conjugi* : in
 IV. *Avitia Severa* : in VII. *Annal*
 cum marito *Aurelia Pungitia* : in
 X. *Primis Primis matri* : in XI.
Julia Marcia viro : in XII. *Do-*
metia Marcollina : in XIV. *Ap-*
cia : in XVIII. *pater cum datus*
filibus, in XX. *tres filius* : in
 XX.

„ avoir recours à des hommes, & se décharger sur eux d'un
 „ acte de religion, qui leur étoit défendu par la nature même.
 „ L'Inscription suivante autorise tout ce que je viens de dire.
 „ *D.M. & quieti aeternae. Lucili. Metrobi. signo* (106) *Saprici. stra-*
 „ *tor. civitatis. Viem. qui. VII. ann. XXXV. III. M. II. Divisia. Domi-*
 „ *tiola. mater. filior. III.* (107) *conjugi Karissimo. et. incomparabili.*
 „ *ponendum. curavit. et. filii. sub. ascia. dedicaverunt.* C'est pour ce-
 „ la que Catia dans l'Inscription qui précède celle-ci, dit bien
 „ qu'elle avoit érigé elle-même un monument pour honorer la
 „ mémoire de sa fille: mais elle n'a garde de continuer sur
 „ le même ton: car au lieu de dire qu'elle l'a aussi consacré
 „ *sub ascia*, elle dit ingénument qu'il a été consacré *sub ascias*,
 „ *Hoc fluxam sub ascia dedicatum est.* On tire encore de cette
 „ Inscription, & du bas relief de Lion, ou Julius Marcianus
 „ consacre lui même un tombeau *sub ascia* pour lui, pour
 „ sa femme, & toute sa postérité, que tous les hommes étoient,
 „ pour ainsi dire, Pretres nez, pour remplir cette fondation,
 „ & qu'il n'étoit pas besoin d'avoir recours aux Druides (108)
 „ pour-

XX. *Mercurialia Casata & Deri-*
mina. Adde etiam XXI. XXII.
 XXIII. XXIV. Vides ex Menetr.
 plures esse feminas dedicantes sub
 ascia, quam viros. Omitto cele-
 brem inscriptionem *Hylasis*, & ex
 Gruterianis, & aliis plures. Hoc-
 cine est in antiquitates caste & sin-
 cere commentari? Aut haecine est
una profunda & serieuse attention
una cum la droiture & la bonne foi,
 quas (infra ad fin. num. 15.) ad
 haec se attulisse, profitetur?

(106) *Signo. Saprici. Strator. Ci-*
viliasis. Viem. SIGNUM heic usur-
 pari crediderim pro *centuria*; nam
 quaelibet *centuria* suum signum
 habebat, ut alii demonstrant.
 Erat omnino hic ex *centuria* Sapri-
 ci. Illud vero STRATORIS refer-
 turne ad *civit.* • *Viem.* (quasi strator
 viarum Viennae fuerit, aut tale
 aliud) an ad praecedentia? Hoc
 alterum malo. *Stratorum* in exer-
 citu meminit Vegetius. Horum
 paucis erat, cum metatore loca
 explicatoria ad traducendum exer-
 citum inquirere, pontes struere,
 obacula, quantum fieri poterat

auferre. Deinde natio (ut in mili-
 taribus) subjungitur: CIVITA-
 TIS. VIENNENSIVM.

(107) *Mater filiorum III.* Jus-
 trium liberorum (de quo in *com. ad*
tit. Camp. Amphib. memini dice-
 re) non patri solum, sed & matri &
 fructuosum & honorificum iussit,
 ista heic non otiosa *filior. III.* com-
 memoratio ostendit.

(108) Quo Druidarum heic men-
 tio? Eos sustulerat Claudius ex
 Suetonio. Fac, non passum extir-
 patos. At Lugdunum ceteraque
 civitates, quarum inscriptiones
 afferuntur, coloniae Romanae erant
 h. e. totidem Romae simulacra cum
 eisdem sacris & sacerdotiis, quae
 Romae. Vix ullus jam erat Drui-
 dis locus, maxime post Caracallum,
 qui universum orbem Romanum
 civitate donavit. Post quae tempo-
 ra, siquis Druidis locus usquam
 fuit, in pagis & obscuris oppidulis
 fuit: sicuti post orbem principum
 editis *Augusti. divorum*, diu tamen
 idola in pagis subititerunt, unde
 & *paganis* nomen.

F 2

„ pour l'exercer ; ni qu'on fût destiné par choix ou par état au
 „ service de quelque Divinité, Temple, Oracle ou Autel. Voi-
 „ là tout ce qu'une profonde & sérieuse attention m'a pu
 „ faire remarquer de convenance entre les ceremonies des
 „ tombeaux *sub asia*, & les cérémonies qu'observoient les An-
 „ ciens à la fondation des Villes. J'y ai bien trouvé encore
 „ deux autres traits fort ressemblans ; mais la droiture & la
 „ bonne foi dont je fais profession (109) m'obligent d'avertir
 „ ceux qui jetteront les yeux sur cet Ouvrage, que ces traits
 „ ne sont point si particuliers aux tombeaux de Gaulois, qu'ils
 „ ne conviennent aussi à ceux de Romains.

In Auctoris gratiam, sequentes duas comparationes non
 magni facientis, non invitatus feci, ut eas praeciderem ; qua-
 rum tamen summam in substratam adnotationem (110) con-
 jeci. Postremo sic Auster concludit :

„ 16. Je ne sai apres cela si je puis me promettre, que
 „ les reflexions, que j'ai faites sur les sepulcres consacrez *sub*
 „ *asia*.

(109) Quæ ego amo ac deo-
 tor, virtutum harum gratia, quas
 prohtetur. Ego vero, tantumdem
 saltem bonæ idē professus, quan-
 tum Anonymus, ajo, quas ille sub-
 jicit comparationes duas, nihilo
 deteriores esse (fort. etiam tolera-
 biliores) praecedentibus ; aut vero
 praecedentes, si hoc mavult, nul-
 la re meliores esse subsequētibz,
 quas despiciatur. Nec enim video
 quid intersit. Sequentes duos se-
 pulchrales ritus negat fuisse Gallo-
 rum peculiare. At praecedentes
 nihilo magis. Nam quas hucusque
 comparationes tanto πολυλογίας
 apparatus inculcavit, eae primum
 non recto stant ralo ; quod erudito
 cuique attendenti constabit. Deinde
 fac esse luculenter demonstrat-
 ras, fac pulchras & ingeniosas es-
 se : at eorum quae attulit, nihil
 ad veteres Gallos. Quas affert in-
 scriptiones, eae sunt civium Rom.
 in coloniis Romanis per Gallias af-
 feminariis degentium. Siquid ex
 scriptoribus deprompsit (non enim
 circummemini) ejusdem est indolis.
 Cedo ubi sepulchrales Gallorum

(illorum inquam indigenarum an-
 te subactas Gallias) ritus descri-
 pserit.

(110) Duarum comparationum
 prior sic Anonymo procedit. Quod
 pomerium in urbibus erat, hoc in
 sepulchris fuit id spatium, quod
 circa sepulchrum eadem religione
 tenebatur (id quod *pedatura* in sa-
 xis dicitur, ut monui not. 102.)
 idque designebatur his notis : *In*
fronte pedes 101, in agro pedes 101.
 Altera talis est. Quum circumdu-
 cebatur aratrum, ubi ad portam
 ventum fuit, suspendebatur : il-
 ea gratia, ne, sicut murus, sic &
 portae, per quas iter & actus, san-
 ctæ evaderent. Sic etiam in mo-
 numēta nefas erat aliunde, quam
 per ostium, introgredi. Hinc se-
 dulo in titulis apud Kirchman. eno-
 tatur, qua parte introitus esset, ut
 CVIVS (monumenti) PARS. SI-
 NISTERIOR. INTROITVS. Ali-
 bi : CVIVS. PARS. DEXTERE.
 INTROIT. In epistola Aeliani IN-
 TRANTIBVS. A. VIA. PARTE.
 LEVA.

„ *affis, seime regna favocablement. J'avoue que le peu de*
 „ *fondemens, qu' on doit faire sur tout ce qui a été dit & re-*
 „ *battu jusqu'ici là-dessus, & le peu de cas qu'on en a fait,*
 „ *joint au rapport entier qu' il y avait entre l' *ascia* des Gau-*
 „ *lois, & le soc d'airain des Etruriens, aussi bien qu'entre les*
 „ *mêmes ceremonies qu'observoient les uns, & les autres, les*
 „ *premiers à la consecration des sepulchres, les derniers avec*
 „ *les Romains à la fondation des Villes; j'avoue (111) dis je, que*
 „ *tout cela me fait espérer un plus heureux sort, que ceux qui*
 „ *sont enres en lice pour trouver le noeud de la difficulté.*

XXVII. *Attalus Symmachus Mazochius.*

Jam vero eodem an. 1727. quo Anonymus totum al-
 tatum de *Religione Gallorum* edidit, scripsi ac vulgavi *in mu-*
tilum Compagni Amphitheatri titulum (tunc recens detectum)
 ornamentarium. Ei libro inferui *Distribam* tunc recens inter
 opusculi scriptionem mihi natam *De dedicationibus* quae in dia-
 triba praeterea cetera totus in eo fuit, ut argumentis undecumque
 petitis ostenderem *re Dedicare* plerumque longe aliud esse, quam
 quod viris doctis persuasum erat, ac plane tantumdem quod
 posterior aetas *Enceasidre* dixit. Ea jam certa notione mihi
 praesente, accessi ad formulam istam SVB ASCIA DEDIC.
 ad eam diem visam *utrumque* ac desperatae intelligen-
 tiae. Itaque expertus, utram tradita *dedicandi* notio et
 quodque formulae conveniret, scripsi pag. 83, in haec verba.

„ Quamquam vero ex iis auctorum & inscriptionum lo-
 „ cis, quos non mediocri luce persudimus, satis intelligi po-
 „ test, non sine operae pretio me tandem in ea dedicationis
 „ notione versari: tamen quid sollemnis illa formula sibi vo-
 „ lit, quae in Lugdunensibus, aliisque per Gallias saepe occur-
 „ rit, *monumentum sub ascia dedicare*, quae nemini ad hunc
 „ usque

(111) Haec petorata causa, per-
 motique affectibus, ad extremum
 fidem, iudicium potestatur, ceteraq.
 ex auctorum scitis facit. Restant
 & pauca quaedam declamationis
 huius (quam cui cupido legendi est,
 Auctorem adeat) eo pertinentia, ut
 ex dogmate immortalitatis ani-

morum, (de qua praecclare sensis-
 se veteres Gallos credit) ostendas
 mansisse illud, ut pari saltem cae-
 reinoniarum apparatu sepulera (b.
 e. domos aeternas) *sub ascia dedica-*
 runt, ac ex Etruscorum disciplina
 oppida muro cingebant.

„ usque diem intellecta, viris doctissimis crucem fixit, age vi-
 „ deamus; & an tradita dedicationis notio tam late pateat,
 „ quam initio polliciti sumus, porro experiamur. Et cetero-
 „ rum eadem sententias (an nugacissimas nugae?) tam nu-
 „ merare difficile, tum secunda crambe id putidius fuerit.
 „ Adeat, si cui est aetium, eos qui leges xii. tabularum ex-
 „ plicuerunt, ad eam legem *Regum ascia ne polito*, tum & Su-
 „ therium de jure Manium II. 23. Sponium in Antiquitatibus
 „ Lugd. ac Fabretum in vol. inscr. a p. 207. ad 206. & alios.
 „ Omnes vero sententiae in eo fere versantur, ut aut sepulcri
 „ modestiam ea clausula commendari, aut contra magnifi-
 „ centiam arbitrentur, ac fere respici patens id eam legem
 „ xii. tab. *Regum ascia ne polito*; quum tamen nihil monu-
 „ mentum cum rogo commune habuerit, ac nihil etiam ascia,
 „ qua ligna dolantur, cum ascia fabrorum caementariorum,
 „ de qua hic sermo. Quare desinant aliquando legem illam
 „ in praesidium adscribere, praesertim cum illa asciae usum
 „ vetet, quem ista formula sepulchralis admittit. Reinesius
 „ ad cl. xii, num. 24. ab aliis diversus abiens, tantum non
 „ acu rem tetigit: *Significantur autem ea (formula) inquit,*
 „ *se marmoraria, quorum ascia & dolabra laetantur igitur, fa-*
 „ *ciendum locasse, hoc est ab inchoato opus euisse.* Quae Rei-
 „ nesii sententia quid quaeso commoverit quamobrem acriore
 „ censura a Fabretto perstringeretur? Et verisimilliora certe
 „ Reinesius paucis verbis, quam Urbinae ille totis chartis
 „ edisserit. Quamquam quod eo sensu formulam illam accipi
 „ Fabrettus jubet, quasi vero sepulchri mediocritas commen-
 „ detur, quod unius asciae ope, qua calx subigitur, sine ul-
 „ lo *laetantur* instrumento fuerit extructum: nihil novi affecti
 „ idque jam pridem Gutherius in 11 de jure Manium 23. diser-
 „ tissime tradiderat, ubi *dedicare sub ascia* hoc demum signi-
 „ ficare statuit, *operare testorio marmorato vel albario sepulchra con-*
 „ *struere.* Jam verò quod negat asciam *laetantur*,
 „ sive lapidarium fuisse instrumentum, ac non
 „ nisi lignariam aut calcariam asciam inveniri
 „ pertendit, nihil agit: & vel ipsa asciae figu-
 „ ra, quae in Salsoniae monumento, de quo
 „ ibi Fabrettus commentatur, & alibi visitur
 „ in hunc modum, virum doctum monere po-

„ tuif-

tuisset, neque ad dolandam materiam, neque ad macerandam calcem illud instrumentum usui esse potuisse, sed unice ad lapides excidendos poliendosque: quippe cum secularulae potius speciem oculis exhibeat, quam lignariam aut calariam aseciam, quarum utramque recurvam, perinde ut hodieque adhibentur, fuisse oportuit. Et possum non paucis argumentis evincere, aseciam, de qua monumenta loquuntur, fuisse λαξότικην, quae compendiasaturus, contuli in subjacentem notam (LI.)

„ Jam

„ (LI) Nam certe asecia,
„ cujus in monumentis men-
„ tio existit, etiam saten-
„ te Fabretto, non est ligna-
„ ria, quia materia dolatur.
„ Superest ergo ut sit illa alte-
„ ra ad calcem subigendam
„ composita. Atqui istius
„ aseciae multo longius erat
„ manubrium, praeut illud
„ est quod in lapidibus in-
„ sculpi solet. Aliud ergo es-
„ se non potuit quam asecia
„ quaequam λαξότικη. Scio
„ objicere Fabretum, aseciae
„ lapidariae nusquam apud
„ auctores fieri mentionem.
„ Atqui sit ejus mentio in
„ sexcentis monumentis,
„ quibus illa formula adhi-
„ betur, & insuper asecia in-
„ terdum scalpitur, quae non
„ potest esse nisi lapidaria,
„ quae & fabricatorum eadem
„ quoque fuit, quippe quum
„ in omni fabrica sive reticu-
„ lati, sive incerti operis pec-

„ multum ejus instrumenti
„ usum fuisse oportuerit ad
„ lapides complanandos: quum
„ contra illa altera non ad
„ muros extruendos, neque
„ ad testorum inducendum,
„ sed tantum ad calcem subi-
„ gendam usui esset. Sed missis
„ inscriptionibus, si scriptorum
„ judicio rem transigi mavise-
„ rit, ecce Psalmorum interpret,
„ Hieronymo haud paullo
„ antiquior, & alterius sal-
„ tem saeculi auctor, id quod
„ Ps. 73. ver. 6. apud EXX.
„ legitur, ἐν πείρῃ αἱ λαξότι-
„ και κατεΐσαν αὐτὸν, sic est
„ interpretatus, in securi &
„ asecia defecerunt eam. An
„ non intelligis aseciam λαξό-
„ τικην quoque instrumen-
„ tum fuisse, imo & huic
„ Graeco vocabulo λαξότικον
„ respondisse? Et scimus Hesychiū λαξότικον sic exponere,
„ ut sit λαξότικον οὐδέν. (112)
„ Nam quod Graeci postero-

„ res

(112) Cetera quae huc pertinent, copiosius, si fallor, edisserentur

infra in *Curis posterioribus*.

„ Jam verò quae nostra interpretatio sit, aperire praestat,
 „ quam in aliis refellendis tempus terere. *Dedicare* in his mo-
 „ numentis cave putes consecrandi, id quod sibi nonnulli
 „ persuaserunt, significatione positum: nec est secundum Rei-
 „ nesium *ab inchoato opus curare*: nec demum quidvis aliud:
 „ verum secundum semel traditam ejus verbi notionem nihil
 „ aliud istic est *dedicare*, quam usum monummenti illato cada-
 „ vere inchoare, sive encaeniare, quemadmodum tot jam au-
 „ thorum locis fidem feci: *dedicare* vero *sub ascia* idem prorsus
 „ est, quod in sepulcrum recens exstructum cadaver inferre,
 „ & , ut Festi verbum adhibeam, *usui dicare*: sive, si forte
 „ mavis, monumentum encaeniare antequam fuerit perfe-
 „ ctum: dumque adhuc fabrorum caementariorum, qui per

„ res astrologiae libros *ἀσκιᾶν*
 „ *ἐκ* ex usu linguae Persicae
 „ inscripserunt, uti ex Can-
 „ gii Graeco Glossario licet in-
 „ telligeri: id perinde factum
 „ puto, quemadmodum Ari-
 „ stotelis logica Organum fuit
 „ appellatum. Verum hoc
 „ obiter. Altera vox, qua
 „ Graeci *asciam* exprimerent,
 „ fuit *ἀσιν*, (unde & *ascia*
 „ nomen *ἀσιν*, Aeolum
 „ more qui pro *ἀσιν* dice-
 „ bant *ἀσιν*, & alia in eun-
 „ dem modum, quae & *seurim*
 „ & *asciam* (113) aeque signi-
 „ fiant, eo quod fuissent figurae
 „ similes (114) (quod ex
 „ *ἀσιν* forma in monumen-
 „ tis perspicitur), imò & offi-

„ cio: nam *ἀσιν* ab *ἀσιν*
 „ venit, ejus futurum *ἀσιν*,
 „ quoniam ad frangendum
 „ lapides tam secures, quam
 „ *ascia* comparata fuit. Atque
 „ haec quidem veritas est
 „ *ἀσιν* illius, quae in monu-
 „ mentis nominatur atque
 „ insculpitur, significatio:
 „ quam non eo pluribus con-
 „ firmavi, quod ex magnos
 „ pere indigerem (nam modo
 „ fabricatorum fuisse instru-
 „ mentum conveniatis, orti-
 „ rum *ἀσιν* an calcearis
 „ sit *ascia* intelligenda, nec
 „ nihil interest), sed ut Reins-
 „ ium ab injusta reprehensionem vindicaret.

(113) Non aeque, sed primario
asciam: imò negat H. Steph. eo
 vocabulo *seurim* notari. Sed de
 hoc in *Cur. post.* infra.

(114) Schema quod ex Fabret-
 tiano Sabotiae sepulchro hic ap-
 posui (quod ille pro *ascia* habuit;

nec ego abnuerim, statulo ex deli-
 neatio comoda aliqua correctio
 jaceat, utrobis. Atque ostendam
 impulit me ut crederem, *ascia*
 & *seurim* esse inter se figura simi-
 les: quod non ita esse, deo dato
 ibid. docetur.

asciam designantur, fervet opus, mortuum illic collocare.
 In hac enim formula *ascia* pro ipso aedificationis opere po-
 nitur, & particula *sub* potest significare vel *statim post*, vel
in ipso aedificandi actu. Ut semel dicam, hoc innuere ea
 clausula voluerunt, non esse illatum cadaver in alias sive
 tantum sive exstructum monumentum, sed in sepulcrum
 tum primum data opera & ad eum finem aedificatum, ut
 is mortuus, cui memoria ponitur, eo inferretur (LII):
 conjungitur enim semper cum illa formula haec altera *mo-*
numentum facere aut ponere in hunc modum: *δ δῶα τῷ δῶα*
 PONI. CVRAVIT. aut FACIENDVM. CVRAVIT. ET.
 SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Accedit quod apud Gruterum
 pag. 339. n. 4. *sarcophago condere*, & *sub ascia dedicare* iun-
 guntur (116) hoc modo: MEMMIA. CASSIANA. CONIVNX.
 (maritum suum paulo ante nominatum) SARCOFAGO.
 CONDIDIT. ET. S. A. D. hoc est *sub ascia dedicavit mo-*
numentum. Nec vacat inscriptiones percurrere, quibus ea
 clausula adhibetur, propterea quod de hoc commentario ve-
 re hoc mihi videor esse dicturus cum SVB ASCIA DEDI-
 CARI, ita raptim & adhuc atramento madens prelo com-
 mittitur. Quo dabitur, spero, venia toto hoc opusculo fe-
 cus fortasse dictorum, ac viri docti sint iudicaturi; quorum
 sententiae lubens subscribam.

XXVIII. *Jacobus Fasciolarus.*

Vix haec prodierant, quum nec opinanti litteras a vi-
 ris

(LM) Secundum hanc
 illius formulae notionem,
 Joseph Christi Servatoris ca-
 daver in novum monu-
 mentum illato, illud haud
 dubie *dedicasse* dicitur: imo
 cum illud monumentum
 Lucæ XXII, 53. *laetetur*
 dicatur, quasi si dicitur *ascia-*

tum; sive *asciae* ope exco-
 sum, etiam *sub ascia dedi-*
casse fortasse dicitur. Verum
 quum illud sepulcrum non
 recens exstructum fuerit,
 nec in eum finem, ut ibi
 Servator conderetur: non
 belle ibi quadrat haec clau-
 sula *sub ascia dedicavit* (117)

(115) Quadret necne Christi se-
 pulcro *sub ascia dedicatio*, (quod
 olim negavi) nunc nec ajente nec
 pernegante me, in ambiguo tan-
 tisper relinquitur. Ceterum id for-
 tasse ex his intelligetur, quae in

Cav. poster. disputare animus est.

(116) Junguntur, inquam, *sar-
 cophagi*, uti plenius infra ostendetur
 ap. toties jam promissis *Cav. posterio-*
rib. quibus, si Deus annuet, hanc epi-
 stolam terminare constitimus.

sis Cl. Justo Fontanino; Andrea Lama (quos honoris atque amplitudinis causa nomino) aliisque allatae fuerunt; quibus difficillimae formulae planissimam, uti putabant, explicati-
nem gratulabantur. Eruditi Lipsienses quum totius lib. de
Camp. Amphib. epitomen in *Acta Erud.* mens. Jan. an. 1728.
retulissent, interpretationis ejusdem formulae cum laude me-
minefunt. Verum his missis, non possum sine piaculo prae-
terire Jac. Facciolati, viri undecumque doctissimi ac disertis-
simi, in his vero litteris plane summi, judicium. Is in re-
petita Latini Lexici, quod *Calepinum* appellant (quo nihil
accuratius ac limatius vidit Latium) editione, quam vulga-
vit an. 1731. ac deinde 1736. haec posuit in verbo *Afcia*.
„ *Sub ascia dedicare* formula est, quae in veteribus sepulcris
„ saepe invenitur: significat autem recens sepulchrum usui
„ dicare, hoc est cadaver inferre, dum adhuc sub ascia est.
„ opus. Vide *Mazochium in titul. Camp. Amphib.* c. 3. p. 90.
„ Nisi forte sepulchrum sub ascia est sepulchrum asciatum.
„ V. Salmasium ad Trebell. in trig. Tyrann. cap. 32.

XXVIII. Scipio Maffius.

Jamque tandem BERNARDE diuturna recitatione tibi
juxta mihiq; submoesta perfundus, jucundior te jam au-
scultatione deliniam. Deventum est enim ad ultimos ex
xxxviris duos, nimirum ad par egregium Italerum, Maffejum
atq; Muratorium, per quos hodie duos (ut alios plurimos taceam)
litterariae rei rationes in Italia strenue sustentur. Hos nunc
duos eruditione germanos conjunctim dabimus: nisi quod iis
eruditus Batavus, is quoq; ex xxx unus, parumper medius inter-
veniet. Atq; quidē, quod in praestantissimo quoq; ex his xxxvi-
ria, Fabretto, Phil. a Turre, Mabil. Montfauc. feci, ut quamvis
longiores essent (nam & breviores ceteroqui hanc ipsam ob
causam non mutilavi) nihil tamen ex eis, ne praedicta qui-
dem uti sit per alios centies, praeciderem; id quoque horum
duovirorum honori & amicitiae dabo, nihil ut ferme ex
eorum scriptis decedere cupido lectori patir. Horum, qui prior
auscultandus venit, Maffeus in Gallica peregrinatione, (quam
antiquorum sophorum exemplo unice doctrinae studio susce-
pit, quippe natura ad litteras incitatus) an. 1733. epistolas
aliquamultas Parisiis edidit, per quas quas visendis anti-
quib;

quitatum ruderibus, & commentatione didicisset, communia
 cum amicis fecit. Cui, quod earum epistolarum undevicesimam
 mihi inscripserit, & tum statim gr̃atias egi, & habeo, quoad vi-
 vam. Earum igitur epistolarum XI, quae ad Lud. Ant.
 Muratorium mittitur, tota est nostri argumenti: quae sic or-
 ditur. „ Quoniam ea, quae aliquando meditor, mihi
 „ probatum iri non est quod sperem, nisi prius doctis &
 „ amicis viris probentur, de lapidario aenigmate senten-
 „ tiam tuam rogatum venio, petatumque, ut, utrum ex-
 „ plicationem meam ratam facias, candide (117) hoc est
 „ more tuo, profiteri velis. Clausulam noli in quamplu-
 „ ribus Galliae sepulchralibus titulis extantem, *sub ascia de-*
 „ *dicapit*. Lugdunensem sunt qui appellant; sed in tribus olim
 „ Provinciis passim adhibitam, multae, quas sum intuitus,
 „ Inscriptiones testantur: rarius in Narbonensi, Italicis nem-
 „ pe magis conformata moribus. Frequentius autem Lugdu-
 „ ni occurrit, quod in hac urbe literati lapides majori copia
 „ supersint. Ad Fourvieram in aede, quam Serram dicunt,
 „ hanc nuper excepi hactenus incompertam. C. CATI. DRI.
 „ BVRONIS * CORPORIS. VTRICLA * RIORVM. LVGDVNI *
 „ COSISTENTIVM * CATIVS. PVPVS. PATRI * PIENTIS.
 „ SIMO. ET CATIA - SILVINA CONIVGI * PIENTISSIMO
 „ ET..... * NVRVVS. SOCRO (118) DVL * CISSIMO. PONENDVM *
 „ CVRAVERVNT. ET. SVB * ASCIA. DEDICAVERVNT *
 „ Quid postrema verba sibi velint, perquiritur, & post tot
 „ concertationes adhuc sub iudice lis est. Diversae sententiae
 „ ad hanc diem plus quam duodecim prodierunt; quin &
 „ alias

(117) Haud secus ac iussus, fecit.
 Nam *candide* & *more suo profectus*
 est Muratorius in dissert. quae anno
 elapso prodit; quae mox dabitur.

(118) SOCRO pro *socero*, non
 errore, sed antiquo loquendi mo-
 re. Priscianus quidem testatur *soc-*
*er*us antiquis communis fuisse ge-
 neris: quem falsum, suspicor. Nam
 antiquis sicut *socerus* masc. gen.
 (quo bis utitur Plautus) dicebatur,
 sic per syncopam *socrus*, sed ut ab
 hoc gignendi casus esset, opinor,
socri, non *socrus*, sicut & heic da-
 tivus SOCRO. At hoc diversum
 erit a feminino *socrus*, cuius ge-

nitivus in VS exibat. Jam vero
 sicut olim mas *socerus*, sic & femi-
 na *socera* dicebatur. Quod reperi-
 tur in Anglico lapide apud Grut.
 546. 5. SOCERAE. TENACISSI-
 MAE. At eruditiss. Facciolarus
 (quem vide in *Socera*) allato hoc
 exemplo sic excipit: *Quae tamen*
inscriptio parum sapit antiquita-
tem. Quare fulcienda est vox *soc-*
ra elogio altero Gruteriano pag. 745.
 9. ubi legitur *Valeriae*, . . . L.
Mertilius. *Herm.* SOCERE (pro
socerae) INCOMP. Ceterum illud
 Anglicanum elogium, ut non val-
 de elegans fateor, sic a *voce* libe-
 rate

alias fando audiui, quae nondum (119) prodierunt, velut illam, *asica* (120) Celticam dictionem esse; ne mireris; fuerunt enim

posse videor: quod, tale est: *Hic. terris. segitur * Ae.* (fort. *Aelia*) *Matrona. quond * vix. an. XXVIII. M. II. D. VIII * an. M. Julius. Maximus. fil. * vix. an. VI. M. III. D. XX. & Cam * pania. Dubia. mater * vix. ann. L. Julius. Maximus. * . . . alae. Sar. (in lacuna erat fort. BQ. i. e. eques Alae Sarmaticae) *conjug. * conjug. incomparabili * ei. filio. patri. picus * pmo. et. socerae. tenacissimae * memoriae. P * Grutero Camdenus.**

Nunc quae hinc lapidi apud vigum doctiss. invidiam sort. creaverint, ea, siqua possumus, diluamus. Illud initio *Hic terris segitur*, hemistichium est poeticum, qualia multa in tumulis. Versu antepagotium facessit illud *FILIO. PATRI. PIENTISSIMO*: nam si pater hinc memoriam ponit: quo illud *PATRI*? Casatbonus in his litteris vers. magnus hanc marmoreae particulam non intellexit; nam sic citat ad Spartiani Severum cap. 17. *PATRI. PIENTISSIMO. ET. SOCCRAE. TENACISSIMAE*. quoniam tamen filio non patri monumentum ponatur. Verum quid amor? Julius Max. pater *FILIO PATRI.* (i. e. *in patrem*) *PIENTISSIMO* ponit: inelegans quidem locutio, sed quae *videtur* suspitionem amoliat: cui simile est, quod in mea quamquam marmorea tabula Scantiae Redemptae *PIAETAS. IN. PARENTIBVS* (pro *in parentes*) commendatur: quibus adde & hoc elogium, quod dum in his essem, ex Dan. Clerici Hist. Med. suppeditavit mihi vir doctiss. & amicis. Franc. Seraus: *TI. LYRIVS* (pro quo in Grut. III. 6. est *TIBERVIVS*: at vera lectio est *ILLVSTRIVS* ex Fabret. p. 300. n. 274.) *Ti. Casimirus. Aug. Ser. Celadignus. medicus. ocularius. PIVS. PARENTVM. SVORVM. &c.* An offendere

rit *quemplam. illud. SOCCRAE*? (quod altero exemplo Grut. 745. molo vindicare, an illud *TENACISSIMAE*, in laude positum (nam apud probos scriptores vitii vocabulum est) at in ead. mea tabula inter ejusdem Scantiae virtutes referretur, quod esset *TENACITATIS* (i. e. *parumoniae*, ut in schedis adnotavi) *MAGISTRA*. Haec pro Anglicani lapidis antiquitate.

At erit fortassis, cui salivam inoverit illud versu secundo *MATRONA. QVONDAM*. Consentit enim cum illo *STOLATAE. QVONDAM* sup. pag. 30. num. XVIII. Er quidem Peicus ait: *Matronas appellabant eas fore, quibus stolas habendi jus erat*. Hinc habitum matronae appellavit Quint. decl. 342. manumulsionem per stolas dationem. Verum inter duas haec inscriptiones hoc interit, quod illa *Mener.* num. VIII. libertina erat, & *Stola* h. e. matronali habitu donata, haec autem *AE. . .* (i. e. *Aelia*) ingenua, uti patet ex matre *Campania* ingenua, & quod diversum nomen a marito gerebat. Fort. *Matrona* heic dicitur, ut distinguatur a concubina. Nam matrona ex Gellio est, quae in matrimonio cum viro convenisset. Plaut. Trin. III. 2. 64. ea duo inter se opponit: *Ne mihi hanc famam differant + Me germanam meam sororem in concubinum tibi + sic sine dote dedisse magis, quam in matrimonium*. Ubi videtur sic concubinum matrimonio opponi, ut concubinum matronae; quae certe, teste Gellio, a matrimonio sic licebatur.

(119) Rogandus est Noster ut *quondam* istis opinionibus xxxvi. ratum nostrum audiret faciat.

(120) Non magis Celticam vocem esse, quam Germanicam aut Aethiopicam (V. infra nos. 124.) pro-

enim & qui Graecam (121) dicerent. Vir Cl. P. Montfauconius postquam ante annos aliquot opiniones pensitasset singulas, nihil adhuc in hac quaestione videre nos, & tam exoticam formulam sperandū non esse, ut intelligamus, donec aliquod monumentum evanescat, quod tam obscurae rei lucem affrat, pronuntiavit. Tandem expectandum non autumavit nuperus Scriptor de Religione Gallorum (vides me doctiorum praecipue rationem habere) sententiamque suam ceteris reiectis protulit: asciam scilicet ligonem, seu mairam significasse, haud communem tamen, & qua uterentur, cum longis purgare ligonibus arva oporteret, sed peculiarem, & ad terram sepulcrorum struendorum causa fodiendam solummodo adhibitam. Utrum haec sententia, cui P. Menetrierius quoque aliquando appropinquavit, calculos omnes reportatura sit, vereor, cum in quo nitatur, non appareat; eoque vereor magis, quo cum doctrina conjungitur, ejus pariter fundamentum, & auctoritas non exhibentur: nempe Gallos, cum sub ascia monumenta dedicarent, maximis, quae fusa describuntur, caeremoniis fecisse, istdemque, quibus ab Etruscis urbes condebantur. Additur praeterea, mulieres numquam ejusmodi sepulcra dedicasse (122) cum tamen viginti circiter ex Lugdunensibus tantum Sponius inscriptiones ediderit, in quibus mulieres, vel simul cum viris, aut filiis, vel ex seipsis sub ascia dedicant; & cum in Decimani ipsa, quae ibidem ex Grutero affertur, ejus uxor sub ascia dediceret. Multoties accidit, ut dedicandi verbum hallucinationes pareret, saepe enim nihil aliud significat quam ponere, collocare, perficere, & rei cuiuspiam usum (123) inchoare. De hoc alicubi verba fesi: docte hunc de dedicationibus locum pertractare meminī Alexium Mazochium, ejus de Capuano Amphitheatro commentarium frustra haec perquisivi. Narbonae in moeniis hanc nondum edi-

probat lex XII. tabb. tunc edita, quum vix Celtas usquam esse, fando auditum fuerat. Nisi vero aliam ex Celtica lingua ei voci notionem tribuant: quos tamen Asciae figura in tumulis redarguit.

(121) Graecam putavit Chorizius, & Anonymus quem vide pag. 73. num. 5.

(122) Vide Anon. sup. not. 105.

Ceterum quas ibi Menetrierianas ad rejellendum Anonymum dedi, credo easdem esse ac Sponianas, quas Menetr. in suam hist. derivavit. Nam Sponii Antiq. Lugd. nusquam reperi.

(123) Hoc ultimum ego in De dedicationib. argumentis evidentissimis ante sex annos ostenderam.

26
 editam epigraphen vidi. VOLILIA D-L * SECUNDA * SIBI
 ET CNEO * DOMITIO * AVCTO VIRO * SVO DICAT *
 monumentum scilicet. Theatrum suum dedicavit Pompeius,
 cum in eo primos ludos fecit, quod Asconius innuit. Avii
 Capelliani lapidem Nemausi inspexi pluries editum, in quo
 pro iis *sub ascia dedicavit*, habetur SVB ASCIA POSVIT.
 Funebres autem caeremonias, aut Diis exhibitas, intercessisse
 se nullas, vel ex hoc ipso discere est, quod vivi saepe ea
 struerent monumenta, & inscriberent, sibi quae ipsis dedica-
 re interdum profiterentur. Secundilla *sibi viva posuit*, & *sub*
ascia dedicavit; Sulpicia (in eo lapide quaevis syllaba inter-
 pungitur) Agathemeris *conjugi*, *sibi quae viva sub ascia dedi-*
cavit; Mattonio Restituto *filii*, & *heredes ponendum curaver-*
unt, & *sibi* (ita in marmore) *vivi sub ascia dedicaverunt*.
 Jam quid ego sentiam expono, sed quibusdam tibi
 comprobare testimoniis non potero, quae domi in adver-
 sariis habeo, nec memoria teneo. Opinor, nihil aliud ea
 formula, & asciae figura, quae summo lapide insculpi solet,
 significari voluisse, nisi ea monumenta de novo fuisse exci-
 tata, & nulli antea patuisse. Honorificum hoc plane erat,
 & minime vulgare; quapropter *ἐν τῷ καὶνῷ μνημείῳ* sacratissi-
 mum Servatoris nostri corpus Joseph ab Arimathaea depo-
 suit, neque id memorare D. Matthaeus praetermisit. S. Lu-
 cas monumentum dixit, *ὅν οὐκ ἦν οὐδέ ποτε οὐδέ τις χέμενος*. Utrumque
 conjunxit S. Joannes: *Monumentum novum, in quo non-*
dum quisquam positus erat. Quidquid hoc honoris esset, &
 amoris, & liberalitatis ostentare non praetermittebant
 Lugdunenses, Gallicae ceteris tantum abest, ut eam clau-
 sulam modicis tantum, ac minoribus tumulis inditam, eaque
 mediocritatis laudem quaesitam putem, ut Aldus (124) olim,
 deinde Fabrettus censuere. Cum ergo minus commode, mi-
 nusque eleganter consuetis & communibus verbis id expri-
 mi posset in funebribus titulis, hanc formulam amplexi
 sunt: qua indicabant, ab artificum manu eo ipso tem-
 pore id monumentum exisse. Propterea in praeclara
 apud Guichenonium, & subinde apud Reinesium Inscriptio-
 ne, quam & in ms. codice reperi etiam si aliquanto diver-
 sam, haec habetur clausula: CONSVMMATVM HOC OPVS
 „ SVB

(124) Vide sup. in Ursato not. 24. & insuper not. 11.

SVB ASCIA EST. Ulterum liquidem instrumentum quo
in ~~trivis~~; sive subterraneis cubieulis aedificandis, ut & in
aedificiis aliis, utebantur, ascia erat, qua calx maceraba-
tur ad inducendum tectorium muris, ut adhuc sit. Triplex,
non unum tantum, ut a recentioribus, qui hanc quaestio-
nem agitant, asseritur, eodem nomine ~~oppor~~ appellatum
invenio, quod eandem speciem referrent singula: primo
quidem teli, sive armamenti genus securi proximum (125)
inde adagium, cujus Apuleius meminit, *asciam cruxibus suis*
illidere: Plalmorum interpret; *in securi, & ascia defecerunt*.
Hinc ~~azza~~ Italidis, Gallis *hache*, quoniam vocem fuere qui a Ger-
mania, nec non qui ab Aethiopia Gallos accepisse assevera-
rent, ut perdoctus (126) Bochartus. Ita deinde ferrum dictum,
quo ligna laevigabantur, unde vetitum in XII. tabulis po-
lire ascia rogum, ut non sepulchri quidem, quod commu-
niter dici solet, sed exustionis sumptus minuerentur. In-
strumentum denique eo nomine vocarunt passim, quo mu-
rarii fabri utebantur, ut extremam muris navarent ope-
ram. Vitruvius de tectoriis agens, deque albariis operibus;
Sumatur ascia, & quemadmodum materia dolatur, sit calx in
lacu macerata ascietur. Palladius: *Si quod asciae adhaeret,*
 fuerit molle ac viscosum, constat albariis operibus convenire.
Cum vero dealbati parietes novitatem operis arguerent,
praecipui ad id adhibiti instrumenti nomine, ac figura mo-
numentum illius causa, quem loquebatur lapis, recenter
constructum fuisse, significabant. Consuevisse autem vete-
res sepulcra sic nobilitare, ac polire, testatur Cicero, qui
Solonem Atheniensibus expresse vetuisse tradit, illa, ut mo-
ris erat, opere tectorio exornare. Graecum tetraestichon sepul-
crali titulo additum Nemausi exscripsi, in quo monumen-
tum

(125) Asciae genus esse se-
cure simile, (quod antea ex Fa-
bretti deformatione in monuimento
Salsoniae persuasum habebam)
praestare non possum. Ceterum, si
ascia ulla fuit securi similis, de ea
Appuleiana paroemia belle intelli-
geretur: nam hodieque heic apud
nos dicitur *drisi Pacetta* (sic nostris
dicitur quae Gallis *hache*) a i piedi.

(126) Non imago Germanicum
aut Aethiopicum est *Ascia*, quam

Celticum, de quo vide sup. not. 120.
nec in omnibus Bocharti indici-
bus ullum huius originationis ve-
stigium reperi; sed nec arte me-
doctissimus Baravus mox producen-
dus; qui in huius Maffei epitolae
epitoma sic de Bocharto heic lauda-
to subnotavit: *On ne dit pas, où*
cette se trouve. Je l'ai cherché inu-
tillement dans toutes les Oeuvres de
BOCHART de l'édition de Hollan-
de.

„ tum illud *νοδμύτων* fuisse, declarabatur Vides quod Latine *sub*
 „ *ascia dedicatum* dicebant, Graece *noviter aedificatum* dixis-
 „ se. Edita inscriptio est in Sallengrii (127) praefatione, & super
 „ in itinere Literario; sed cum carmina carminibus nondum
 „ sint reddita, ut id praestarem, operam utcumque dedi.
 „ DM * C. VIBI LICINIAN * V. ANN * XVI. M. VI * C.
 „ VIBIVS * AGATHORVS ET * LICINIA NOMAS * FIL
 „ OPTIMO PHISSIM *

„ Ἀντα πολλὰ γένοιτ' ἑοδμύτων ἐπὶ τύμβῳ,
 „ Μὲ βέβαις ἀρχαῖς, μὴ χαλὰν αἰγύπτου,
 „ Ἀλλ' ἴα, καὶ κάμψαχα, καὶ ἐδατὶν νάκιστος,
 „ Θυέβις, καὶ τίς οὐ πάντων γένοιτ' ἔγδα.

*Plurimus hunc tumultum flos induat, inque recentem
 Haud rubi horrentes, aegyptusque mala,*

„ *Sed properent violæque, & anaracus, & narcissus,*
 „ *Vibie, & omnis humus te prope jam rosa sit.*

„ Collectionem tuam, qua Rerum Italicarum Scriptori-
 „ bus consuluisti, ubique reperio, & ubique praedicari audio.
 „ Supremam eodem spiritu quo primam admovisti, impone
 „ labori manum. Vale.

XXX. *Anonymus Batavius Auctor de la Bibl. Raisonnée.*

Locum sane suum, TANVCCI, inter xxxviros hinc me-
 rito tuebitur is, qui mira accurate ac judicio paucis
 abhinc annis in Bibliothecam (quam *Raisonnée* appellant)
 incumbit. Ergo vix haec Maffei emiserat; quum anno se-
 quente is Auctor (an Auctores?) accuratissimam epistolae
 Mafficianae *ὑποτίπωση* in to. XII, par. 2. (qua April. Majus
 & Jun. anni 1734. continentur) inseruit. Ibi postquam lu-
 culentissimam epistolae totius adumbrationem oculis subjecit-
 set; sic ad extremum concludere non dubitavit. „ Nôtre

Au-

(127) Est in praef. ad 1, to. Sal-
 lengriani thes. Antiq. Leviculum
 hoc est quod in Sallengr. in priore
 pentametro AIXMHPH, in poste-
 riore CAMYOYXA exhibetur; sed
 Graecos errores duos Sallengrius
 mox castigavit, perinde ut Maffe-
 ius exhibet; qui tamen, quando
 lapidem & Sallengrium vidit, mo-

nere debuisset veram scriptionem
 lapis prae se ferat; nonnumquam
 enim in his, quae vulgo mendosa
 putantur, rerum abditarum scitu-
 que dignissimarum momenta ver-
 tuntur. Ceterum *Αἰγύπτου* neu-
 tro gen. haud facile alibi reperies;
 certe Theocrito & Theophrasto
 muliebris generis est.

„Auteur declare, que dans les Recueils qu' il a laissez chez
 „lui, il a encore d'autres autoritez pour confirmer son expli-
 „cation, mais dont il ne sauroit se souvenir (128). Ce qu'il
 „dit ici, est suffisant, a mon avis, pour faire juger, qu'il
 „a heureusement déchiffré l'enigme.

XXXI. *Franchiscus Carolus Conradus.*

Et Maffeo quidem ac Muratorip dumtaxat prioris ad stipula-
 torem Batavum interlocuturum, BERNARDE, in *Maffea* polli-
 citus nunc fidem fallere, & Germanum super haec alterum in-
 tercedere cogor. Nam quum septima haec istius epistolae plagula
 jam typothetae, ut appellant, manus evasisset, nec quidquam
 aliud morae esset, quin prelo subjiceretur: ecce tibi nescio
 quid insciente me turbatum esse in Germania, nuntiatur. Et
 turbarum indicium attertur tomus 55. Lipsienium, quo *Athe-
 eruditor*, an. 1736. continentur. Eum quum evolverem, laeta-
 tus fui, pag. 302. *ingeniosam illam Mazochianam* sententiam
 appellari meam. At pag. 510. novus prodit non infimi sub-
 sellii *εὐχαλωτός*, in Acad. Julia Juree, qui edito Helmstadii
 an. 1735. *Parergorum* libro, dissertationes septem comple-
 dente, earum quartam totam in hanc formulam *dedic. sub ascia*
 impendit. Itaque, dum *πᾶσι λίσσον κινῆσαι*, siquo pacto li-
 brum hunc nanciscar, eoque xxxviratum nostrum auctiorem
 efficiam, ejus interim excerpta Lipsiensia non possum Tibi,
 BERNARDE, invidere. Ergo doctissimus Lipsiensis brevior
 pag. 314. indicato dissertationis titulo, subdit, Non infre-
 „quens est haec formula in Gallicis, Viennensibus, Lugdu-
 „nensibus, Valentinis, Nemausensibus, & Narbonensibus In-
 „stitutis, sed nulli scriptorum veterum nominata. Fa-
 „ctum hinc, ut, qui recentiori aetate in explicanda ea ex-
 „perti sunt viros suas, multum inter se diversa proferrent.
 „Nuper demum, post *Fabretti* vulgo receptam huc usque opi-
 „nionem, auditae sunt novae P. Jac. Martini Benedictini
 „Mau-

(128) Bene est, quod quae in
Adversariis se habere Maffeus in-
 nuat, a nobis minime deperimus
 credendum est. Nam vix ego hanc
 epistolam scribere aggressus eram,
 quum allatum fuit, hoc ipso anno

alteram a Maffeo de eodem argu-
 mento iucubrationem proditisse. Cu-
 jus exemplum tandem ab optimo
 Amico impetratum, mox Murato-
 rio subjicietur.

„ Mauriani, & *Alexii Symmachi Mazorbii conjecturae*, illius
 „ in Opere *de religione Gallorum*, hujus in erudito *ad Campa-*
 „ *ni Amphiteatri titulum commentario*. Sed nec horum labor,
 „ quantumvis per se laudandus, tulit suffragium Auctoris
 „ nostri, qui data opera id agit, ut, quantum difficultatis
 „ insit in unaquaque harum opinionum, rationibus minime
 „ spernendis ostendat. Applaudimus vero optimi viri studio
 „ meliora nos docendi, remque satis obscuram in clariori luce
 „ collocandi. Rejctis aliis omnibus conjecturis, ita desernit:
 „ *sub ascia dedicare* nihil esse aliud, quam monumentum sub
 „ tutela & cultura fabricae, ut factum tectum praestetur, con-
 „ stituere. Robora huic sententiae ex more veterum, de tute-
 „ la, & refectione monumentorum sedulo prospiciendi, &
 „ pecuniam ad id conferendi, nec non ex eo arcessit, quod huic
 „ explicandi modo convenient locutiones eae omnes, quibus
 „ conceptam ipsam hanc formulam in vetustis inscriptioni-
 „ bus apparet. In his omnibus copiosus est Auctor, tanque se-
 „ lectis eam in rem testimoniis utitur, ut jam nemini non fa-
 „ licissime enodata brevior illa, & ob id obscurior, vetustiorum
 „ temporum formula videri possit.

XXXII. *Ludovicus Antonius Muratorius.*

Masseio jam, Batavo, atque Conrado, viris doctissimis
 vir aequae summus, Muratorius succedat; cujus copiosior de
Ascia sepulchrali dissertatio (quae superiore anno 1738. in
 Cortonenfium Dissertationum volumine altero prodit, esse
 num. VII) a Te nuper mihi, TANVCCI, commodata, huic
 longiori jam sensim, quam suspicabar, epistolae occasionem
 praeiit. Ea in viri tanti, utriusque nostrum amicissimi *spa-*
tiam integra heic dabitur. Itaque vix paucis *Ridolfinum Ve-*
nutum, in cujus nomine ea Dissertatio apparet, allocutus, de re
 ipsa sic incipit. „ Già è noto, che nel Delfinato, nella
 „ Provenza, e specialmente in Lione, fu a'tempi antichi in
 „ uso questa Formola, unicamente nondimeno nelle Iserizio-
 „ ni Sepulchrali. Similmente sappiamo, che anche in Italia si
 „ truovano varj vestigj, non già della Formola suddetta,
 „ ma bensì della cosa stessa, osservandosi alcuni Marmi, in
 „ cima o in fondo de'quali si vede scolpita l'*Ascia*. Il medesi-
 „ mo tengo io, che significhi quella nuda *Ascia*, che il *sub*
 „ *Ascia*

„ *Ascia dedicavit* delle Gallie Lugdunense, Viennense, Narbo-
 „ nense. Il Chiarissimo Signor Abate Gori ultimamente ne
 „ ha dato alla luce quattro, conservate in Toscana, e sono le
 „ seguenti. Florentiae apud Nobb. Gaddios. *D.M.* L. Valerio.*
 „ *Philumeno * filio. qui. vixit. an. VIII.* L. Valerius. Adjectus**
 „ *et. Sativa. Margaritis (129)* Fecerunt. sibi. et. suis * lib. libertab.*
 „ *q. p. q. eorum ** Florentiae olim in S. Hilarii in agro Campo-
 „ rano. *D.M.* Hostilia * Ompbale * hic. adq.* M.B.M.* Floren-*
 „ *tiae in aedib. Excell. Gentis Corfiniae * Laberia * Maximina **
 „ *matri. dulc. in. fr. P.V* in. agro. P.VI* Pifis apud Nobb.*
 „ Roncionijs. *D.M.* Mettia. Ianuaria. hic. adq. coni * B.M.**
 „ *Q. Obsequentius Severinus * Aug. Pifis. cur. Kal. Florentinor **
 „ *sibi posterisque suis ** Mirasi in tutti e quattro questi Mar-
 „ mi scolpita l'*Ascia* (130) Cōparisce del pari nelle Iscrizioni Gal-
 „ liche l'*Ascia*, ma con esprimervi per lo più *Monumentum po-*
 „ *suit*, o pure *faciendum curavit*, & *sub Ascia dedicavit*. Il primo,
 „ che prese a spiegar questa formola, probabilmente fu Aldo
 „ Manuzio (131) il quale osservata che ebbe una delle Leggi del-
 „ le Dodici Tavole, cioè ROGUM ASCIA NE POLITO, si cre-
 „ dette d'aver colto nel segno, immaginandosi, che l'*ascia* po-
 „ sta ne' Monumenti, e il *sub ascia dedicavit*, non altro signi-
 „ ficassero, se non un Sepolcro formato con mediocrità, e
 „ rozzezza. Ma non ha avuto corso questa spiegazione; per-
 „ ciocchè l'*Ascia* mentovata nella Legge suddetta è strumen-

„ 10

(129) MARGARIS) Feminae
 hujus cognomen non est a *μαργαρι-*
ος, quod est mas, sed a *μαργαρι-*
ον, quo Pausanias utitur (cu-
 jus plur. *μαργαρι* affertur ex quo-
 dam epigr.) ut primum MARGA-
 RIS (hujus feminae cognomen, quae
 vox fœt. Graecis etiam *unionem*
 notabat) & *Margarides*, palma-
 rum genus margaritas referentium,
 acinis quam balanis similiorum.
 teste Plin. XIII. 4. deinde fit o'
μαργαριος 130 & *μαργαριος*
 131. Levia haec quidem, sed
 quae videbantur tironibus, quorum
 utilitatis facagimus, non inutilia.
 Ceterum quanto pere inscripti-
 bus, plus quam libris, res gram-
 matica juvati possit, ejus rei gra-
 viora specimina saepe dedimus da-
 bimusque.

(130)
 Asciae
 forma
 in hisce
 titulis
 scalptra
 conspi-
 citur &
 quidem
 in duo-
 bus haec prior:
 In alijs duobus
 haec altera re-
 cta antiverfa.
 (131) De Al-
 do vide not. 11.
 & 24.

„ to da Falegname ; e la Legge vietava il pulire il legno , che
 „ dovea servire pel Rogo , siccome spesa superflua e buttata ,
 „ da ch'esso Rogo da lì a poco dovea bruciarsi , e andare in
 „ cenere. Ma parlandosi di Sepolcri , ch'erano fabbricati di
 „ marmo, o di mattoni , l'*ascia* de' Legnajuali nulla avea che
 „ fare con questi . E poi a che avvisare i passeggieri o spet-
 „ tatori , che quello era un Sepolcro rozzo , e non pulito ? Ba-
 „ stava bene, ch'avessero gli occhi per accorgersene. Altri poi,
 „ trovata in Vitruvio menzione dell'*Ascia*, si figurarono, che
 „ tanto lume nelle parole di lui si chiudesse da potere rischia-
 „ rar queste tenebre (*Vitruvii locum V.*
sup. in Gutherio pag. 14. & in Fabret. & alibi passim)
 „ Ma chi non vede , che l' *ascia* mentovata da Vitru-
 „ vio altro non potè essere, che una specie di *Zappa* , la qual
 „ certo può ben servire a muovere, e provar la calce, ma non
 „ già à far delle muraglie , e fabbriche di marmi , ò mattoni ?
 „ 2. Ha poi ultimamente trattata questa scura quistione
 „ anche il Chiarissimo Marchese Scipione Maffei nel suo Libro
 „ intitolato *Galliae Antiquitates quaedam selectae* nell' *Epist.*
 „ xi. ch'egli per sua gentilezza ha indirizzato a me . Ora va-
 „ lendosi anch'egli del passo suddetto di Vitruvio , ne ha ca-
 „ vata un'altra interpretazione: Cioè, che l' *ascia* fosse indizio
 „ di Sepolcro compiuto , e perfezionato . Imperciocchè , scrive
 „ egli, tre sorte d' *ascia* conobbero gli antichi. La *Scura* , o sia
 „ l'*Accetta*, o sia qualche strumento simile da tagliare. Lo *Zap-*
 „ *petto* (così lo chiamano i nostri Falegnami) da pulire il le-
 „ gno . E finalmente *Instrumentum eo nomine vocarunt passim*
 „ *quo murarii Fabri utebantur , ut extremam muris navarent*
 „ *operam* , cioè col dare il bianco alla fabbrica. *Cum vero de il-*
 „ *bati parietis novitatem operis arguerent , praecipui ad id adhi-*
 „ *biti Instrumenti nomine ac figura* (cioè dell'*Ascia*) *Men-*
 „ *sum illius causa , quem loquebatur lapis , recentem conspu-*
 „ *sum fuisse , significabant* . Ingegnosa è questa opinione ; ed
 „ essa piacque , ha più di cento anni , anche a Jacopo Guthier
 „ nel suo Trattato *de Jure Manium Lib. 11. cap. 23*. Pure non
 „ la so io credere verisimile . Primieramente , perchè l'*Ascia*
 „ siccome specie di *Zappa* , si adoperava bensì per dimenare
 „ coll'acqua la calcina bianca nella buca, e per preparare, s'essa
 „ era ben disiolta e macerata , ma non già per dare con essa
 „ il bianco alle mura: perchè tanto allora, come adesso, m'ave-

„ viso

visio est che si servivato di un Pennello (132) a questo effetto.

(132) De antiquior opere albario
ac. de marmorato.

Schedium.

Quod penicillo usos antiquos ad inducendum parietem albarium, contendit; praeter consuetudinem ductam ab hodiernis moribus, nullum ad id affert argumentum. At nodus erat (apud nos certe) vindice dignus, penicillo per ancella (in cuius locum alii aliam substitunt: de quo alibi differimus) albarium operis parietis induceret, aut omnino dealbare. Videamus quid in utramque partem dici possit; nam utrum haec quaestio a quaquam pertrata fuerit, iuxta cum ignarissimis scio.

Ac primum Muratorij conjecturam ex notissimo adagio comprobare possumus videor, quod utitur M. Curius (in VII. ep. ad Fam. 29.) *Duos parietes de eadem fidelia dealbare*. Nam fidelia erat *καροίον*, aut certe (quia *hi fictili fidelia* dixit Colum. XII. 38. ut videatur etiam non fictilis fuisse) vas erat. Quoniam autem albarium in vas infundebant, id liquidum erat; & penicillo, non ferramento inducendum. Adhaec eandem paroemiam sic Graece panllo aliter Snidas affert in *Δόξ*; ubi ait: *Δόξ μέγας ἀλάφον*. *Duos parietes linis*. Qui ubi usum paroemiae est *ἡ δὲ ἰσχυρὸν* de iis qui utrique factioni blandiuntur docuisset: subiicit: *ἡ δὲ ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ δόξ* *ἡ δὲ ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ δόξ*. Quod sic vertitur: *utrumque* (sic enim Kulteri editionem habeo) *Fort. dictum est de illis, qui duos parietes faciunt lucidissimos ac majoris lucis habendae causa*. Pellissima interpretatio (quae Snidam sibi in iis quae de usu proverbii dixerat, minime constantem efficit: nam quid illuc cum *ἡ δὲ ἰσχυρὸν* commune habet?) ex eo orta, quod insigne mendum Porro minime suboluit, quum non *ἀλάφον* (quod vocabulum nusquam usurpatum legitur) casu patrio, sed *ἀλάφον*, quarto casu olim

scripserit Grammaticus. *ἡ δὲ ἰσχυρὸν* erat, *tractum fuisse* *ἡ δὲ ἰσχυρὸν* *duobus parietibus* (opere albario) *splendorem* (h. e. candorem) *inducunt*. Nitorem illum albarii aut marmorati tantum, sic etiam expressas tamquam in speculo imaginis contuenti remitteret, Plinius XXXVI. 23. *splendorem* appellavit. Vide locum sup. pag. 15. not. 19. ex quo Suidas *μέγας ἀλάφον* pro *καροίον* positus quod nos dicimus *parietem dealbatum*, multum splendoris arcessit: ut & ex Julio Polluce VII. 124. ubi inter albarii operis locutiones affert etiam *τὸ ἐπιλαμάρυναν*, *καροίον*, *ἀποκαροίον*. Sed cur non totum locum adscribo huic quaestioni decidendae idoneum? *Τίτάνη ἢ χρίαν, ἀπὸ ἀλάφον, ἐπαλάφον, καροίον*. Quibus addit *ἀποκαροίον*, *καροίον*, *ἀποκαροίον*, *ἐπιλαμάρυναν* (cujus simplex etiam cum diphth. scribitur *λαμάρυναν* a *λάος* levis; a quo *Εἰσουλὸν* Vitruvii, & verbum *Ἰσουλὸν* Terulliani) *ἐπιλαμάρυναν*. Vides igitur non alio ferme, quam *ἰσχυρὸν* verbo veteres usos in opere albario. At penicillo, non solido instrumento certo siniri poterat.

Atque haec mihi quidem pro Muratorio succurrebant, hand ista tamen satis firma, ut fatear. Quid enim fidelia vas fuit: non nego. At id vas non tantum liquidas calci, sed & crassiusculae, ope ferramenti inducendae, subservire poterat. Adhaec verba *ἡ δὲ ἰσχυρὸν*, *χρίαν*, *καροίον*, *λαμάρυναν* &c. non tantum liquidum, sed & crassiori linimento conveniunt: imo Auctori vulgatae *Ex. XIII. Linire* de lapidum ferrumine & sarcimento dicitur, ut *liniebant eum* (parietem) *ἰσουλὸν* absque paleis: & passim eo capite. Jam vero albarium opus, ut a Vitruvio, Plinio, Palladio &c. describitur, non simplicem tenuemque calcis intinctionem, sed spissiore parietis ingrustrationem novet, necesse est. Sic enim antiqui inter *Albarium*, *Are-*

G 4 natum.

nam, & Marmoratum distinguunt, ut primum sola calce fiat, alteri addatur arena, tertio tustum marmor: ab eo discrimine ubi discesseris, ea tria tectoria in ceteris omnino conveniunt. Ac discrimen inter arenatum & albarium eruitur ex inscriptione apud Salmat. ad finem pag. 1228. edit. Paris. *Eosque parietes marginesque omnes, quae lita non erunt, calce barenata lito (pro linito) politoque, & calce nuda dealbato.* Habes heic inter arenatum & albarium quid interfit: at inter marmoratum & albarium Plinius & Palladius tale discrimen ponunt, quod tamen eandem in utroque crassitiem arguat. Plin. XXXVI. 23. *Experimentum marmorati est, in subigendo, donec ruro non cohaereat. Contra in albario opere, ut macerata calce seu glutinum cohaereat.* Palladius I. 14. *Opus quoque albarium saepe delectat, cui calcem debemus adhibere, quum multo tempore fuerit macerata.* Ergo ut utilem probes, ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies ejus offenderit, & si quod asciae adhaeret, fuerit molle atque viscosum, constat albaris operibus convenire. Ex his auctoribus vides eandem spissitudinem albario ac marmorato fuisse: utrumque ascia seu turo subigi consuevisse: hoc tantum interfuisse, quod marmorato praeter calcem marmor pinstitutum inerat. Nec hoc satis. Eousque crassitudinis albarium procedebat, ut ex eo coronae (quos nostri appellant *cornicioni*) fierent. Testis ejus rei Vitruvius V. 2. *Præcingendi, inquit, sunt parietes medii coronis ex intestino opere aut albario.* An igitur in tam crasso tectorio, ut ex eo coronae fierent, tam lento & glutinoso, ut turo adhaeresceret, ullus esse poterat penicillo locus, quo parietibus indueretur?

Heic vero antequam ultra progredior, non possum de Perraultio non obiter mentionem injicere; quæ modo productus Vitruvii locus eo impulit, ut Philandri, Baldi, Sal-

massi, Gutherii (quem vide supra pag. 14. & 15.) ceterorumque illud, quod dixi, inter albarium & marmoratum discrimen addituentium deserta sententia, crederet, albarium idem plane esse, ac *le stucco*, quod nostri quoque vocant *stucco*: nec inter albarium quidquam ac marmoratum interesse, eaque duo esse ejusdem rei *ὁμοῦμα*: postremo in re architectonica Vitruvius potius, quippe architecto, quam Plinio inter albarium & marmoratum distinguenti, fidem habendam. Verum de Perraultii sententia quid sentiam mox pluribus aperiam.

Non enim me continere diutius possum, quin lucem mihi jam, dum in his essem, ex Plinio affulgentem, aliis statim affundam. Reperi enim tandem apud hunc locupletissimum scriptorem *penicilli tectorii* mentionem; quo uno loco quaestio initio proposita profligatur: simul interim a Muratorio nostro initium me gratiam spero. Est is locus in XXVIII. 17. ubi inter cetera, quae ambulus auxiliari dicit, refertur *secarum ex his* (apro aut sue) *et penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus.* Ergo erat, quum penicillo ad dealbandum uterentur. Id ubi fiebat, tunc calce liquida prorsus utebantur, cujus mentio est apud Vitruvium VII. 4. *Tum autem calce ex aqua liquida dealbentur, ut trullitionem testaceam non respuant.* Eo genere liquidi albarii utebantur ubi exolevens candor erat reducendus: nec aliud mihi videtur voluisse Plinius XXXV. 16. ubi de terra Chia: *Eademque (terra) lacte diutius et tectoriorum albaria interpolantur.* Nam suspicor ibi Plinium liquidam calcem lac cum structoribus sui ævi appellasse; quod hodieque Gallii *lait de chaux* nuncupant: & ceteroqui incredibile videtur tam sumtuoso albario veteres usuros fuisse, si lac ex animalibus adhibuissent: imo scriptor accuratissimus non tacuisset, ovillum ne, an caprinum, an ex alio genere esset usurpandum. Sic etiam lib. XXXVI. 22. *In Elide aedes est Minervae, in qua*

qua frater Pbidiæ Panaenus restorium induxit lacte & croco subactum, ut sicut: ideoque siteratur in ea bodieque saliva pollice, odorem croci saporemque reddit. Mirum ni etiam saporem lactis reddidisset, si quidem ex animalium lacte id albarium subactum fuisset. Sed, uti dictum, facile Plinius liquidam calcem *lac* appellavit. Nisi vero volumus in Graecos artifices porius causam conjicere, quibus liquidum albarium *κατὰ πλινκὴν γλῶτταν* appellatum *γῆλα*, tabellae locum dederit. Sed quidquid horum Plinii locorum sit; certum est quoties, uti dixi, exolefcent candor erat revocandus, liquida calce litos fuisse parietes, idque ope penicilli. Ridiculum est enim putare, novum quotannis, aut quoties opus erat, spissioris calcis corium cubi- culis inductum. Adde quod id veteri incrustationi non adhaesisset, nisi hanc scalpello aliove ferramento asperassent.

Restat nunc novi parietis dealbandi ratio definienda; utrum liquida calce & penicillo, an crassiore illa (quam *Albarium opus* dicebant) testorii trullae ministerio applicita, ita denum extimum candorem conciliarent. Sed antequam id expedio, prius illud inquirendum videtur, utrum *Albarium opus*, de quo Vitruvius alii- que, tantumdem sit quod marmoratum, sive *lo stucco* nostrorum structorum, ex Perraultii sententia (quam vide omnino paullo supra, ubi Vitruvii locus id requirebat, expositam, sed sine examine, quod huc rejecimus) an, ut alii statuerunt, hoc inter- est, quod illud sola calce constabat, hoc etiam marmoris scobe? Equidem non possum hoc Perraultio assentiri, Plinium & Palladium inter *marmoratum* & *albarium* distinguentes fuisse deceptos. Veluti si quis nunc reperiat, quia architectonice non proficitur, ignoret quid sit simplex testorium, quid *lo stucco*, quidve hodiernum albarium. At enim (inquit ille) si *albarium* non idem

quod *marmoratum*, quo pacto Vitruvius fides constabit, coronas albario opere consistenti? Sic enim ille V. 2. Praecingendi sunt parietes medii coronis ex intestino opere aut *albario*. Dicam quod sentio. Ibi quidem per *albarium opus* non aliud quam *lo stucco* intellexit Architectus; non quod *Albarium* idem plane quod *marmoratum*, sed quia marmorato superinducitur. Nec aliter nostri homines loquuntur, qui templa aut conclavia opere marmorato exornata nuncupant *Mura bianche*, uti ab aliis ornamentorum generibus sive intestini operis, sive marmorum incrustatione, sive picturis distinguant. Quem in modum & Plinius loqui consuevit; qui XXXVI. 25. sic narrat: Agrippa certe in *Thermis*, quas *Romae fecit*, signum opus *encausto pinxit*; in reliquis *ALBARIA ADORNA*. VII. (nei resto se ornamentu bianchi) *non duo vitreas facturus cameras* (i. e. opere musivo) *si prius inventum id fuisset*. Qui vitreas tanto sumtu facturus fuisset cameras, certe operi marmorato non pepercit: at hoc Plinius *mera albaria* appellavit, quia marmorato postremum albarium accedit; non quod marmoratum & albarium duo sint ejusdem rei vocabula. Atque haec ad refellendum Perraultium.

Quando igitur Albarium opus mera calce fiebat, idque sic densum erat, ut rutro subigenti adhaeresceret; quid aliud restat, nisi ut id trullae ope (non penicilli ad complanandum ineptissimi) substrato testorio superinduceretur? Ne id quidem sentio. Nec enim puto, si superinductum merae calcis corium esset, id satis tenax fuisse, nec testorio satis arte adhaesisse, nec quantavis perfricatione adhibita, a rimis immune; nec satis splendoris remississe, imo substrati marmorati splendorem interclusisse. Quid igitur sentio? Id quod unum restat scilicet, *albarium* (quale a Vitruvio, Plinio, Palladio describitur) tamdiu densius fuisse ita, ut asciae sive rutro adhaeresceret, quamdiu subigebatur.

At

At subactione peracta, ubi inducendum erat, aqua copiose affundebatur, ita ut *lac* illud calcis existeret, de quo Plinium supra interpretabamur. Eo lacte recentia tectoria penicillo setaceo perungebant; atque ea demum erant tectoriorum albaria. Nec enim inter album ceterosque colores induci confinetos (nam permultum in coloribus olim lasciviae fuit) quidquam interfuisse arbitror. Ut ceteri colores aqua multa diluti, nunc adhuc tectoria inducebantur, haud secus & albus color. Cujus rei hanc rationem tradit Architectonices Magister VII. 3. *Colores autem udo tectorio quam diligenter sunt induiti* (id quod *dipingere a fresco* hodie dicimus) *ideo non remittunt, sed sunt perpetuo permanentes, quod calce, in fornacibus excocto liquore, & facta varietatibus evanida jejunitate, coacta corripis in se quae res forte eam contigerunt &c.* Ergo quum aulis albarii densitatem tantam, ut ferro adhaereret; tantum in albarii praeparatione sic res se habebat. Nam postea in lactis modum dilui oportuit, ut siue recenti tectorio, siue veteri, & arido (si quando esset interpolandum) injiceretur. Il vero nec ascia nec trulla fiebat, sed penicilli ministerio.

At finito linimento, tunc vero *liaculo* (sive quodcumque *ὑπογυον* erat) locus fuit ut per crebram politionem ac perfricationem splendor ille mirus (de quo Vitruv. Plin. &c.) existeret. Vitruv. VII. 3. *Sed & baculorum* (in vet. cod. *jaculorum*, unde scite Salmasius correxit *liaculorum*) *subactionibus fundatae soliditates, marmorisque candore firmo levigatae, COLORIBVS CVM POLITIONIBVS INDVCTIS, nitidos expriment splendores.* Vult, colores cum politionibus induci: Politiō autem est subactio illa ac perfrictio, quae ut ceteris tectoriis, sic & inductis coloribus (haud dubie & albariis) adhibebatur.

Haec habui de albario quae dicerem in amicis Muratorii gratiam. Nisi quod lectorem monendum cen-

seo, quid post superiora jam scripta, circa Suidae locum initio recitatum, Cl. Kusteri editionem natius, ibi repererim. Is quidem pro *ὑπογυον* edidit *ὑπογυον*, quem admodum & ego emendaveram. Verum totum illum locum *ἀνταρ δ. i. α. τ. δύο μίχες ὑπογυον τοιοῦτον*, nulla interpretatione donavit, ratus credo *ἀνταρ* esse propter illud *ὑπογυον*, quod viro cl. obsecrum erat. At *ὑπογυον* ibi idem quod candidum esse, & inter albariariorum voces esse referendum, supra ostendimus. In Suidae loco possit fort. & *ὑπογυον* retineri, ut sit accusativus plur. a recto sing. *ὑπογυον* declinationis primae: in quem modum plura reperiuntur.

Sed antequam hinc discedo, proderit de marmorato verbum unum addere; quod longe aliter hodie paratur, quam olim. Nunc quidem unica & unius generis sternitur ejus tectorii cruita, quae ex calce & *marmoris farina* (qua locutione utitur alicubi Plinius) componitur. At olim tribus arenati coriis totidem diversi generis marmorati coria superinducebantur. Trinam marmorati diversitatem, marmoris quod ex incerniculis scernebatur, diversitas faciebat. Nam quod fursuris (ut sic appellem) cribrando redigebatur, id primum subternebatur: ei proxime succedebat subtilius, sed non dum tamen pollen: nam hic postremo superinducebatur. Proderit id ex Vitruvio audire. Is lib. VII. initio cap. 6. de fossitiis marmoris glebis *micis, ut salis, perlucidas* habentibus (unde, credo, primum marmorati corium Palladio I. 15. *granum marmoreum* appellatur) differit: quia occasione tacere non possum marmoreae farinae venam ante hos quindecim ferme annos Capuae ad Tifatorum radices detectam, ex qua nostri *μαρμα* marmoratum permagno compendio componunt. Quibus autem locis (subdit ille) *haec copiae non sunt, cuncta marmorea... pilis ferreis contunduntur, cribrisq. excernuntur... pars grandior...*

„ Adunque non può dirsi , che l'*Ascia* fosse uno strumento de'
 „ Muratori , con cui davano l'ultima mano alle mura , e per
 „ conseguente non si potè essa usare per indicare terminata
 „ una Fabbrica . Oltre di che sempre torna in campo la pri-
 „ ma riflessione , cioè che chiunque passava , e non era cieco ,
 „ conosceva , se que' Sepolcri erano imbiancati e perfezionati
 „ sì , o nò , senza bisogno alcuno d'aggiugnervi l'insegna
 „ dell'*ascia* , che li facesse accorti di questo . Finalmente in
 „ una Iscrizione spettante a Vienna del Delfinato , e rappor-
 „ tata dal Grutero alla *facc.* 709. si legge: HOC. SAX. SVB.
 „ ASC. DED. EST. Anche un solo Marmo , posto per memo-
 „ ria di chi era quivi sepolto , si dedicava *sub ascia* . Adunque
 „ non si saprà trovar luogo quì a i Sepolcri dealbati , e alle
 „ mura imbiancate .

„ 2. In poche parole il Reinesio nella *Classe* x i i . num. 34.
 „ delle sue antiche Iscrizioni profferì sulla presente quistione
 „ la sentenza sua con dire : *Significarunt autem ea (Ascia) se*
 „ *Marmorariis , quorum Ascia & Dolabra λαβάρια ὄργανα , σφ-*
 „ *τιendum locasse , hoc est ab Inchoato opus curasse .* Monsignor
 „ Fabretti , uomo dottissimo , ma insieme caldo , e facilmente
 „ sprezzatore altrui , si scagliò aspramente alla *facc.* 204.
 „ delle sue antiche Iscrizioni contra di questa opinione , chia-
 „ mandola la più assurda di tutte , perchè l'*Ascia* e la *Dolabra*
 „ non sono strumenti de' Marmorai . Prese poi , pochi anni so-
 „ no , la difesa del Reinesio il Canonico Alessio Simmaco Ma-
 „ zocchi , Letterato di rara erudizione fornito , nel suo Trat-
 „ tato de *Campano Amphitheatro* alla *facc.* 89. Pretende egli ,
 „ che l'*Ascia* , che si mira ne' Monumenti , fosse una picciola
 „ Scure , di cui si servivano i Marmorai per tagliare e pulire
 „ le pietre . E intorno a ciò osserva , che nella versione de i
 „ LXX. del *Salmo* 73. al v. 6. si legge *ὡς πελίκρα καὶ λαβάρια κατέ-*
 „ *σκαψαν αὐτοὶ* : le quali parole nell'antichissima vulgata nostra
 „ sono latinizzate così : *In securi & Ascia deiecerunt eam* ; di

ma-

arenato (i. e. supra ultimum aren-
 „ titorium) primum cum calce in-
 „ ducitur ; deinde sequens ; ac tercio
 „ quae subtilior fuerit . Quibus indu-
 „ ctis , & diligenti scelliorum frica-
 „ tione levigatis , de coloribus satip
 „ habentur , uti in his perlucens ex-
 „ primant splendoris .

Verum haec pauca , quae de Al-

bario & Marmorato pro tempore
 huc contuli , virorum eruditorum ,
 praesertim doctissimi Joannis Pol-
 „ nica quo sicuti Frontinum ante ali-
 „ quot annos mire illustra- accep-
 „ pinus , sic & M. Vitruvium Pol-
 „ lionem nova egregiaque luce per-
 „ fusum brevi proditum expecta-
 „ mus) judicio arbitrioque permitto .

maniera che *Afcia* corrisponde al Greco *λαξάνη*, che significa *Ferro da i Tagliapietre*. Mi sia lecito il dire, ch'io non farei gran capitale di quelle voci per isciogliere il nodo proposto; perciocchè non è sì facile il mostrare, che la Greca parola ben corrisponda all'Ebraica (133) nè che la Latina rappresenti acconciamente la Greca. E m' astengo io volentieri dall'addurne le ragioni, perchè a me basta di ricordare, che se si pretende l'*Afcia* osservata ne' Monumenti per una Specie di *Scure*, o sia di *Ferro* tagliente, questa non può convenire a i Marmorai. La *Scure*, o la *Mannaia* per tagliare, e pulir Marini, noi non sappiamo che si usi. Solamente si

(133) *Non è sì facile il dimostrare, che la Greca parola ben corrisponda all'Ebraica, ne che la Latina rappresenti acconciamente la Greca*] Horum prius viro docto facile essentior. Nam quum

כִּלְפֹת *coelapdot* non alibi, quam heic, in universa Scriptura reperiat; quis veram vocis Hebraicae significationem certo docere poterit? Sed tamen quia Seniorum *λαξάνη* consentit cum Hieronymi (in hoc Psalmi loco) *dolatoris*; donec existat aliquis qui de eo Hebraico nomine rectiora doceat; non est cur interim *τὸ Coelapdot* aliud fuisse quam *asciam* dicamus. Verum (uti monui sup. not. 94.) non id agimus, quam recte LXX. Hebraicam vocem expresserint; nec id nostra refert.

Verum quod dubitat, utrum Latinum *Afcia* τὸ *λαξάνη* lxx. virali examullum respondeat; id nolle viro docto excidisse. Etenim quis ignorat Vulgatam Psalterii translationem ex Graeco Seniorum ita fuisse expressam, ut interpret ille (quem aevi Apostolici plures putant; ego verisimilius saltem alterius saeculi fuisse dixeram) verbum verbo tanta religione appenderit, ut, dum nequid ex Graeco fonte discederet, vitia sermonis parvipenderet? Certe vel eo nomine vulgatam veterem Bibliolum interpretationem (utinam non magna ex parte deperditam) plurimi tunc, quod philologis est

perutilis, ac primariae Graecarum vocum plurimarum significationes, non alibi obtinas, digno intento commonstrat. Itaque si Graeca sive Veteris sive Novi Instrumenti cum ea versione contuleris, Glossarium Graecolatinum hand dubie pulcherrimum habebis. Utinam aliquis existeret, qui ex Vet. Italica interpretatione & aliis *ἀνάλωξ* factis (cujusmodi exstant librorum Ecclesiasticorum aliquamultae) lexicon Graecolatinum contexeret. Verum id obiter. Quare non est credendum, tantaе antiquitatis ac fidei interpretem, aut quid *λαξάνη* significaret, aut quomodo id Latine diceretur, plane ignorasse.

Ceterum quando ejus interpretis, in eo, quod proficitur, Graecis Latina appendendi studio, sive peritia sive sinceritas hodie in discrimen adducitur: videamus, si quo pacto veterum Grammaticorum iussufragio ei succurramus. *ἀνάλωξ* (inquit Helychius, cui lexicographo complures Biblicarum vocum notiones debemus) *ἀνάλωξ* σιδήρου, Ferramentum esse ait ad sciendos & poliendos lapides. Nec aliud lapidarum *asciam* fuisse, declarant Glossae Veteres, in quibus *Aciscularius* (jam enim in Phil. a Turre vidimus, *Acisculum* *Afciae* diminutivum esse) exponitur Graece *ἀνάλωξ*. i. e. *lapida*. Verum de his, redibit sermo in *Curis poster*.

te si servono essi della *Raspa* per piallare, ed uguagliare la superficie de' Marmi: strumento troppo diverso dall' *Ascia*, di cui parliamo. Oltre di che converrebbe prima provare, che l' *ascia* si mirasse ne i soli Sepolcri fabbricati di Marmo, e puliti, e non anche ne i rozzi, e non in quelli di mattoni semplici, co' quali non ha che fare il Marmorajo (134) Quanto poscia al Fabretti, che doppo avere osservato vietata da gli antichi la *magnificenza de Sepolcri*, s'indusse a sostenere, che l' *Ascia* dinotasse i Sepolcri di sole pietre cotte, ma con *Arte Squisita* di lavoro, *ope, ac ministerio solius Asciae*: niuno a mio credere si sottoscriverà a sì fatta opinione. Rapporta il Reinesio alla *Classè XII. num. 113.* un' Iscrizione di *Laetinius Verus*, che tuttavia esiste in Ambournay presso il Rodano verso la Savoja, nel cui fine si legge SUB ASCIA DEDICAVIT. Per attestato del celebre P. Mabillone questo medesimo Sepolcro è fabbricato *ex rudi & impolito Lapide* (cioè Marmo, o Macigno) *sex pedum cum dimidio longitudinis* &c. Non più che questo esempio ci vuole per distruggere l'edificio del Fabretti. Ma si aggiugne, non aver'egli provato, che l' *ascia* fosse strumento da Muratore, o sia da fabbricare, e molto meno con essa si potessero far fabbriche d'eccellente lavoro.

4. Pareva poscia a me una volta assai plausibile l'opinione dubitativamente proposta dal poco fa lodato P. Mabillone nella sua Epistola *de cultu Sanctorum ignotorum*. Forte, dic'egli, *sollemni illa Sub Ascia Sepulcrorum dedicatione, Diis Manibus facta, nihil aliud volebant veteres, quam ut ejusmodi monumenta magis inviolata redderentur sub poena Asciae, seu Capitis, quam violatoribus Sepulcrorum intenterent*. E a questo proposito m'avvisava io di poter'aggiugnere un passo degno d'attenzione in Palladio *de Re Rustica Lib. I. cap. 35.* che sembra avere qualche analogia coll'opinione suddetta. Ragiona quell'antico Scrittore *de remediis borti vel agri*, e scrive fra l'altre cose: *Contra Grandinem multa dicuntur. Panno roseo mola cooperitur. Item cruentas Secures contra Caelum minaciter levantur*. Ridicolo rimedio, ma che nulladimeno può servire a rendere verisimile l'uso dell'*ascia* per far paura a i Violatori, o sia Guastatori de'

Se-

(134) *Hicce omnibus incommodis, & si qua alia d'ura visa fuerint, medebuntur, si vita comes, curae post.*

„ Sepolcri, i quali non ostante le Leggi, e le pene, e minac-
 „ cie, che si leggono in varie Iscrizioni, ne'Secoli antichi ab-
 „ bondarono, come s'ha eziandio da varj Epigrammi del Na-
 „ zianzeno, ch'io diedi alla luce ne'miei Anecdoti Greci. Ho
 „ di più osservato, ch'in alcune Iscrizioni il taglio dell' *ascia*
 „ sta volto all'insù, qualchè si trattasse d'impiegare il bel se-
 „ greto di Palladio per difendere i Sepolcri dalla Gragnuola.
 „ Riflettendo nulladimeno più agiatamente a questa opinio-
 „ ne, m'è convenuto in fine abbandonarla. Perciochè se
 „ avessero gli antichi avuta intenzione di far paura a i Viola-
 „ tori de'Sepolcri col minacciar loro la perdita della vita,
 „ avrebbero dovuto fare scolpire ne'loro Monumenti sola-
 „ mente una vera *Scure*, o *Mannaia* tagliente, quale si usava
 „ dalla giustizia umana per gastigare i rei, e non già un' *ascia*,
 „ la cui figura, siccome vedremo, non s'accorda coll'intenzione
 „ (135) suddetta. Oltre di che non trovo io nelle antiche Iscri-

zioni

(135) Siquis forte cum Cl.
 Mabillonio *asciis* in noxios animad-
 versum exultimavit, ei credo im-
 posuit hoc Coelli Rhodigini (me-
 moriter passim multa narrantis)
 dictum X. 5. *Apud quem* (Tertul-
 lianum) *ascias & runcinas inter*
instrumenta sacervitiae diligens Rector
inveniet. Ceterum Tertulliani lo-
 cus (a Rhodig. ut assolet, non in-
 dicatus) est in Apolog. cap. 12.,
 ubi tamen longe alia sunt omnia.
 Statuas ibi insectatur Septimius,
 quas ut irideat, eadem omnia eas,
 ut fiant, pati ab artifice dicit, quae
 Christiani patiuntur. *Crucibus*,
 inquit, & *stipitibus* impositis Chri-
 stianos. quod simulacrum non prius
 argilla deformat cruci & stipiti su-
 perstruenda? in patibulo prius corpus
 dei vestri dedicatur. Ungulis de-
 ditis latera Christianorum. at in
 deos vestros per omnia membra vali-
 dus incumbunt *ASCLAE & RVN-*
CINAE & scobinae. Cervices poni-
 mus. ante plumbum & glutinum &
 gompbos, sine capite sumi dii vestri.
 &c. Cui simile est illud Arnobii
 lib. 6. *Simulacra ista, quae vos*
terrent, runcinarum levigata de
plumis. Ubi videtur Arnobius in
 eodem instrumento, *planam* (unde

Italica pialla, Neapolitanis *prano-*
zo dicitur) a runcina sic distinxis-
 se, fort. ut *plana* (quae & *plana-*
la dicta aevo sequiore reperitur)
 sit quadrangulum illud ligatum cui
 ferramentum ad deradendum im-
 mittitur; runcina vero sit ferrum
 ipsum.

Verum haec mittamus: & il-
 lud potius videamus, si quo pacto
 doctissimum Mabillonium a Cl. Mu-
 ratorii reprehensione vindicemus.
 De qua re cogitanti haec pro Bene-
 dictino succurrebant.

1. Ac primum Festi *ad Acieris*
 suspicor ab *Ascia* derivatum extri-
 ro, ut in *Acisculus*. De eo au-
 tem vocabulo sic Festus: *Acieris*,
securis aerea, qua in sacrificiis u-
tebantur sacerdotes. Consentient
 Glossae Philoxeni, in quibus sic
 reperitur: *Acieris: Ἀξίον λεγομένη,*
ἢ ὡς Πλάουτος. h. e. *Acieris est*
Ascia (sic enim vetere malim
 quam *securis*: nam *Ἀξίον* *asciam*
 primario significat) *Sacerdotis, ut*
Plautus. Hodie tamen in Plauti
ossequiis id vocabulum frustra re-
 quiras.

2. Deinde Graecum *Ἀξίον* non
 dubium est quin *Asciam* primario
 designet. At eadem vox in suppli-
 ciis

„ zioni propofa giammai la perdita della teſta a chi violaffe,
 „ o guafaffe i Sepolcri . Sicche parrebbe omai tempo di con-
 „ chiudere col P. de Montfaucon , che non è da ſperare la vera
 „ intelligenza della formola , *donec aliquod monumentum*
 „ *eruat* , *quod tam obſcurae rei lucem afferat* . Tuttavia per-
 „ che non farà lecito anche a me di proporre l'opinione mia?
 „ Se non colpirò , avrò almeno la conſolazione di vantar
 „ per compagni tanti Valentuomini , che prima di me hanno
 „ tentata queſta imprefa , e ſenza (per quanto io credo) aver-
 „ ne diſciſtrato l'arcano . Fors'anche appreſterò materiali ad al-
 „ tri per formare un migliore edifizio , Convien dunque pri-
 „ ma indagare , che ſtrumento foſſe l'*aſcia* , e quale ſpezial-
 „ mente quella , che ſi mira ſcolpita negli antichi Monumenti .
 „ *Aſcia* (dice S. Iſidoro nel *Lib. 19. cap. 19. delle Orig.*) *ab aſſi-*
 „ *lis diſta* , *quas a ligno eximit* , *cujus diminutivum nomen eſt*
 „ *Aſciola* . *Eſt autem manubrio brevi* , *ex adverſa parte referens*
 „ *vel ſimplicem malleum* , *aut cavatum* , *vel bicornè Raſtrum* .
 „ Pare , che da queſte parole ſi poſſa ricavare , che l'*Aſcia* foſſe
 „ dall'una parte una ſpecie di picciola *Scura* , o *Accetta* (136) che
 „ noi qui chiamiamo *Manarino* ; e che dall'altra parte il ferro
 „ formaffe un *Martello* , o pure una ſpecie di *Zappa* curvata , che
 „ i noſtri Falegnami appellano *Zappetto* (137) e i Franzefi *Her-*
 „ *minet-*

cis uſitatiffima fuit ; ut in Xiphi-
 lino: Caracalla τὸν τοῦ Παννυαδὸν
 φονέαντι ἐπετίμην , ἐπὶ αἰὸν
 αὐτοῦ , καὶ ὁ ἕξας διεγχεῖται . Pa-
 piniā interfectorem increpatis ,
 quod eum ſecuri (aut fort. *aſcia*)
 interfeciſſet , non gladio .

3. Adhæc dolabra , ſi non plane
 eadem prout quæ *Aſcia* , at con-
 fundebantur ; & in Gloſſis certe
 videntur pro eodem poni . At do-
 labrae , ni fallor , nonnulla eſt men-
 tio in veterum poeſis .

4. Verum levia hæc & incerta
 omnia . Illud proxime huc facit ,
 quod paſſim in Lexicis copioſiori-
 bus reperias verbum *αἰσχυρῖς* ,
 (quod exponunt *ſecuri percursio* :
 ſed certe ſignificat *aſcia percursio*)
 etſi ſine exemplis . Etiam H. St.
 to. V. aſſert τὸ *αἰσχυρῖς* , ſed re-
 jicit lectorem ad *Σύνταξιν* , ubi
 tamen de *αἰσχυρῖς* nihil aſſert ,

immemor promiſſorum . Interim
 hoc maneat , τὸ *αἰσχυρῖς* (niſi ſit
χαρσυνῖς verbum : nam vide quæ
 in *Cur. Poſter.* de *Aſcia* chirurgica
 dicuntur) ſignificare *Aſcia ſerio* ; &
Aſciam veteribus non fuiſſe in ſup-
 pliciis prout inuſitatam . Quis
 ſcit an doctiſſ. Mabillonius in mar-
 tyrum *Aſtis* id aliquando reperir?
 At equidem nunc nihil tale cōme-
 mini . Figuram *aſciae* nihil moror .

(136) Imo *Aſcia* ab Iſidoro
 deſcripta , qua parte aſſulas à li-
 gno eximit , nihil commune habet
 con *Paccetta* , ſed eſt iſſiſſima *Aſcia*
 materiariorum noſtratum , qui ve-
 tus nomen retinuerunt .

(137) In altera *Aſciae* Iſido-
 rianæ parte nec *lo Zappetto* Mura-
 torii video (qui quamquam , quid
 ſui Mutinenſes appellent *lo Zapper-*
to , non declarat ; videtur tamen
 ea vox noſtrati *Aſciae* lignariae re-
 ſpon-

20 *minette*, col manico corto. E che l'*ascia* fosse un Ferro dal-
 21 l'un lato tagliente, si può anche dedurre dal nome di *Azza*,
 22 che si usava a' tempi di Dante, e di *Accetta*, che si usa tuttodì
 23 in Toscana, e significa una specie di *Scure*, e di *Hache*, che
 24 presso i Franzesi equivale al nostro *Manarino*. E per questa
 25 cagione il Vossio ed altri pensano, che il Latino *Ascia* venga
 26 dal Greco *ἀξίς*, adoperato, per quanto si crede, a dino-
 27 tare una picciola *Scure*, o pure la *Dolabra* de' Latini. Per
 28 conto poi de' Monumenti, non è la medesima figura dell'
 29 *Ascia* in tutti. Ne' Marmi Lugdunensi, e de' contorni, de' quali il
 30 Grutero assai esempli rapporta, essa ha la forma di uno Zap-
 31 petto dall'un lato, e di un *Martello* dall'altra. Veggasi la *face*.
 32 428. 10. e la 518. 4. e la 678. 6. e la 698. 7. e la 801. 4. (138)
 33 In altre poi non poche si osserva goffamente scolpita, in guisa
 34 nondimeno che chiunque sapeva i riti di que' tempi, tosto co-
 35 nosceva che con que' segni si voleva rappresentare un' *Ascia*.
 36 E questa pare che anche si riconosca col manico lungo nell'
 37 Iscrizione (139) 4. pag. 532. del sudd. Grutero. Ma dell' *Ascia* de'
 38 Popoli della Gallia ci ha lasciato l'insigne P. Mabbillon la di-
 39 stinta figura nell' Epistola sopra mentovata *de cultu Sancti*.
 40 *Ignot.* Un'altra simile *Ascia* vien rapportata da i Chia-
 rissi.

spondere, maxime ex adjuncto Gal-
 lico *Hermnette*) nec *τὸ* *Hermnetes*-
 21; sed *simplicem malleum* (*malleum* dicit Isidorus, non *marculum*:
 quorum discrimen sup. in not. ad
 Phil. a Turre traditum, hinc con-
 firmatur; nam *malleus*, il *maglio*
 cavatus ad multa utilis erat, *mar-*
 culus vix poterat cavatus esse) aut
 cavatum, vel *bicornem rastrum*: quae
 sunt clariora, quam ut alio torque-
 ri possint.

(138) Harum inscriptionum,
 quas heic Murat. ex Grut. laudat,
 prima 428. 10. est supra in Menetr.
 pag. 30. num. XIV. Tertia 678. 6.
 est sup. in Grut. pag. 32. n. 5. Secun-
 da 518. 4. itemque quarta 698. 7.
 asciam habent, qualis sup. pag. 32.
 num. 4. Postrema 801. 4. nullam
 habet in Grutero asciae figuram
 nec consuetam formulam; quare
 notas numericas citationis in Mu-
 rat. mendosas puto.

(139) Quae insculpitur in
 Grut. 532. 4. ex manubrii longitu-

dine aliisq. Indiciis, *dolabrae* (qua-
 lis infra in *dolabrarii* inscriptione)
 mihi videtur, quam *asciae* similior.
 Ea inscriptio sic habet. AVRELIVS.
 D. S. P. * sequitur instrumentum,
 cuius manubrium totam marmoris
 longitudinem occupat, qui lignum
 quadrifidum subicitur: deinde:
 TER. EXSOMNVS. * TER. F. AN.
 VER * MIL. LEG. XVI * AN.
 XL. STIP. XVI * H. S. E. Ter-
 tius & quartus verius difficultatem
 pariunt; sed puto *τὸ* TER. esse
 praenomen *Tertius*, ut & *Quartus*,
Quintus, *Sexus* &c. Ergo lege sic
Tertius Exsomniaus (fort. *Exsommus*;
 ant saltem *Exsommus* est gentilii-
 tium nomen, quamvis non exeat
 in IVS, quod tritum est) *Tertii*
filius, *Aniensis* (tribu) *Verona* (nisi
 mavis esse cognomen VERVS, VE-
 RINVS &c. sed verius est esse pa-
 triam) cetera plana sunt. Haec in-
 scriptio in Luxemburgica regione
 reperta fuit.

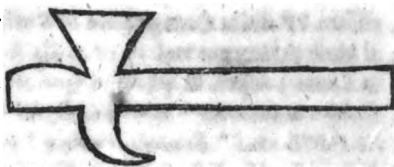
„ rissimi PP. della Compagnia di Gesù ne' Giornali di Trevoux
 „ al Mese di Maggio nel 1715, colla seguente Iscrizione scoperta
 „ in Lione, sopra la quale disputarono due eruditi Franzesi.
 „ *Di Met. memoriae * aeternae. Hylatis * Dymachero. five * affida-*
 „ *rio. P. VII. ru. I * Ermais. coniux * coniugi. Karissimo **
 „ *P. C. et. S. AS. D ** Questa dall'un canto ha la Zappa
 „ curva e tagliente, dall'altro un Martello (140) Quella del P.
 „ Mabillone nell'una parte ci fa vedere la Zappa, nell'altra
 „ pare che rappresenti una picciola Scurc. Aggiungo un'Iscri-
 „ zione inviata dalla Provenza dal dottissimo Signor Baro-
 „ ne di Monte Seleuco Giuseppe de Bimard la Ba- *Inter D. & M.*
 „ sie. *D. M* Baebiae Gratinae * Aelia Fortunata * est haec icon.*
 „ *Maier P. C. ** S'essa è così, abbiamo la figura
 „ d'un *Manarino*. Passando poi all'Italia, il Fa-
 „ bretti alla *facc. 203*, rapporta un'Iscrizione po-
 „ sta a *Salsonia Fortunata* coll'*ascia* simile alla
 „ precedente, cioè a foggia di *picciola Scurc*, o sia *Manarino*.
 „ E tal figura s'incontra in altre pubblicate dall'Abate Gori sì
 „ nell'Isrizioni della Toscana, e sì nella Raccolta del Doni.
 „ Una parimente ne aggiungo esistente una volta nel Museo
 „ di Monsignor Colozio. *D. M* Turiae Quintae se-* *Inter D. & M.*
 „ *cit Lar * gius Mercurius. coniugi * R. M. Vix.* *haec icon.*
 „ *an. xxxv. f. b. suis lib * libertabusque. posteris-*
 „ *que * eorum.* Altre, a Dio piacendo, ne produr-
 „ rò nel nuovo Tesoro delle antiche Isrizioni,
 „ intorno a cui sto faticando, nelle quali si mira
 „ dall'una parte la *Zappa* curvata, e dall'altra un po' di figura,
 „ di *Martello*. Temo io nulladimeno, ch'oltre all'essere in
 „ molte Lapidì troppo rozzaente scolpita l'*Ascia*; ne pur
 „ tutta quell'esattezza, che conveniva, siasi usata da i Racco-
 „ glitori delle antiche Isrizioni in copiare la forma di tali
 „ strumenti scolpiti ne' Marmi; e che meno ancora ne abbiano
 „ usato coloro, che le han date alla luce, per risparmiare a
 „ gli Stampatori la spesa di far tanti tagli in rame, o in le-
 „ gno. E ne ho una prova in mano. Pregato da me il poco-
 „ fa lodato Signore Abate Gori d'osservare l'originale della
 „ prima

(140) Mabillonianam vide sup.
 pag. 45. (eandem ex Menetr. cor-
 rectam pag. 43.) & Trevoltinam
 pag. 47. at de Hylatis. inscriptione

cepiose in notatis ad Montfauc. Po-
 stremo quod in omnibus schemati-
 bus reperire sibi videtur Noster *la*
Zappa; de eo alii judicent.

H.

„ prima Iscrizione di
 „ sopra, esistente pres-
 „ so i Signori Gaddi
 „ di Firenze, per sua
 „ gentilezza me ne
 „ mandò il seguente
 „ schizzo. Non è dissomigliante
 „ la figura dell'Ascia in un'
 „ altra Iscrizione, che tutta-
 „ via si conserva in Ravenna,
 „ e che copiata per uso mio
 „ dal Marmo originale mi fu
 „ consegnata dal Signor Do-
 „ menico Vahdelli, pubblico
 „ Lettore delle Matematiche
 „ nell'Università di Modena.
 „ Eccola anch'essa. Verisimil-
 „ mente questo Teodoto fu Nu-
 „ meri Attiani (141) Copiarius,
 „ cioè Soldato di professione.

D. M
 M. AVR. THEO
 DOT. FIL. Q. V. AN
 IIII. M. AVR. THEO
 DOT. N. ATTIA. N
 COP. ET. POPPEI.
 SECVNDIN. MAT.
 PARENT. FIL. POS.

(141) *Questo Teodoro fu Nu-
 meri Attiani Copiarius, cioè Solda-
 to di professione.* Et hoc quoque mollem
 excidisse viro doctissimo. Copiarius
 (ut hinc exordiar) non est miles
 gregarius (putavit enim a militari-
 bus copiis deductum) sed idem qui
 Parochus. Acron ad Hor. I. serm. V.
 46. Parochi Latine vocabulo Copia-
 rii dicti sunt, quod omnium rerum
 necessariarum copiam regum populo-
 rumque legatis suppeditabant. Ve-
 rum haec leviora mittamus. Illud
 longe gravius, quod clarissima hujus
 Theodoti patria tum Montfaucon-
 nium (qui prae hoc inscriptionem
 protulit Diar. Ital. pag. 100. qui
 etiam inter D. & M. caput pueri,
 & hinc & inde manum effigavit)
 tum etiam nostrum Muratorium,
 mox etiam hujus censorem Mas-
 sejum, amicos meos, fugit. Atqui
 res ipsa clamat. Cui paulo in
 his litteris exercitatori, ex indi-
 cio ~~res~~ N cum lineola superne, post
 cognomen positi, non subolet Na-
 tio? Ineptissimus sum, si exempla

„ Fb
 afferre animum indicam. Vide su-
 pra pag. 29. Menetti. num. XIII. &
 passim toto Grutero, & aliis colle-
 ctoribus. Deinde illud NI in fine
 versus cur cum ATTIA (a quo in-
 terpunctione se jungitur) & non po-
 tius cum COP. junxit? Certe enim
 Nicopolis Theodoti Natio se prodi-
 disse; qui erat Natione Nicopolis,
 uti loquitur titulus. At, inquires,
 quid illud ATTIA interpositum
 heic facit? ATTIA scriptum est pro
 ACTIA. Quid autem sit ACTIA
 NICOPOLIS (quod integrum di-
 serte legitur bis in Peutingeriana
 tabula, in Antonino, in Ravenna-
 te Anonymo; at ex parte in Arca-
 dio *de Symplicio*, Stephano, & aliis)
 dicam in bene longo *de Symplicio* com-
 mentario, quod pro re nata, dum
 in his essem, in hunc lapidem
 conscripsi. Quod quia in iusti opus-
 culi molem excreverat, ne nimium
 diu Cl. Muratorius intersarer, ad hu-
 jus epistolae finem separatim dabi-
 tur. Interim tituli hujus possessor-
 i, quisquis est, magnopere gratulor.

Finalmente un'Iscrizione,
 esistente nella nobil Terra
 di Toscanella nella Chie-
 sa di S. Maria mi fu in-
 viata dal Signor Sebastia-
 no Dini, Amico mio
 dottissimo, dove compari-
 sce l' *Afcia*, che sembra simile alle due precedenti. In tutte e
 tre queste ultime noi miriamo l'*Afcia* dall'un canto taglien-
 te alla guisa de' Manarini (142) e dall'altro colla figura o di
Zappetto, o di *Piccone*. Poste queste premesse, quanto più si
 rifletterà alla figura delle *Afcie* de' Sepolcri antichi, tanto
 più si riconosce anno insufficienti le opinioni finora accen-
 nate de' Letterati intorno al significato delle medesime. Bi-
 sogna dunque trovare una spiegazione che convenga a tutte
 queste differenti figure, sieno di *Seure*, o di *Zappo*, *Zappetto*,
 ovvero di *Piccone*. Dico pertanto sembrare a me non inve-
 nibili due Opinioni, l'una già proposta da altri, e la se-
 conda, che verrà proposta da me. Pierio Valeriano immag-
 ginò il primo, che l' *Afcia* fosse un segno di preghiera, o
 minaccia, affinché il sepolcro non si distruggesse, o non si
 cancellasse la memoria del Defunto. Piacque al Signore
 di Valbonais (143) primo Presidente della Camera de' Conti
 di Grenoble questa medesima opinione; e leggonfi intorno a
 ciò due sue Lettere ne' Giornali di *Trevoux* al Maggio, e
 Giugno del 1715. Egli si fonda sulla credenza, che l' *Afcia*
 fosse un *Manello* da Muratore, il qual serve non meno per
 fabbricare, che per distruggere: e perciò immagina, ch' i
 Popoli della Gallia Narbonese con gran sollemnità dedicas-
 fero.

(142) Quod in una parte ho-
 rum trium instrumentorum *ad Mu-*
nam agnoscit, *ἐμπύον*. Quidni
 enim potius malleum Isidorianum
 exhibeat? At in altera parte (si de
 tertio schemate agitur) nulla per
 me mora erit, quin sit *lo zappetto*,
 sive *afcia*. Verum in duobus prio-
 ribus schematibus (si recte, aut
 lapicida; aut qui inde descripsit,
 ea delineavit) non video quo pacto
afcia, aut *lo zappetto* esse potuerit.
 Nam qua parte manubrium ultra
 ferramentum progreditur, illud

certe *afciae* usibus obfitebat.

(143) Est hoc inter *μνημονικά*,
ἀμνημονικά, (quorum veniam pe-
 titumque damusque vicissim) refe-
 rendum. Non enim Valbonaefus
 sed *Aeneus* (*M. P. Aine*) eam tenet
 sententiam, quam heic describit
 Muratorius; quem *Aeneum* vide
 supra pag. 49. num. 9. At Valbo-
 naefus, hac refutata sententia, in
 Guichardi caltra se contulit. Le-
 ge tertiam Valbonaefi epistolam,
 praefertim supra pagina 56. &
 57.

„ fero que' Sepolcri , accompagnando la funzione con gravi
 „ imprecazioni contra chi li guastasse : il che a tutti veni-
 „ va ricordato dall' *Ascia* . Ma se altro che questo non avessi-
 „ mo , poco capitale potrebbe farsi di sì fatta opinione , per-
 „ chè mancante di pruove , e massimamente non apparen-
 „ do chiaro , che l' *Ascia* fosse un Martello da Muratore . Ma
 „ prima del Signore di Valbonais fu insegnata , e sostenuta
 „ l'opinione (144) medesima da un valentissimo nostro Ita-
 „ liano , cioè da Monsignor del Torre Vescovo d'Adria nelle
 „ sue Memorie dell'antico Anzio , e con recarcene eziandio
 „ una plausibil pruova , alla *facc. 356* . cioè due Iscrizioni
 „ d'Aquileja , dove si legge : *Si quis hanc Arcam vendere aut*
 „ *emere , aut exaciscilare volet , tum poenae nomine HS. XX.*
 „ *Reipub. Aquil. dare debebit* . E nell'altra ; *Si quis hanc Arcam*
 „ *aperuerit , aut exaciscilaverit , & aliut corpus posuerit , inse-*
 „ *ret Fisco &c.* Come vedremo fra poco, *Acisculum* fu un di-
 „ minutivo d' *Ascia* ; e conoscendosi , che quì l' *Exaciscilare* ,
 „ formato da *Acisculum* , significa *rompere , distruggere* ; perciò
 „ sembra ben verisimile , che l' *Ascia* denotasse la preghiera di
 „ lasciare intatti que' Sepolcri . E tanto più se l' *Ascia* , come
 „ dissi , non fu differente dalla *Dolabra* . Presso il Malvasia ne'
 „ Marmi Felsinei alla *facc. 406* . si vede l' *Ascia* rappresentata
 „ ancora come un *Martello* (145) da Muratore ; cosa che potreb-
 „ be servire a fortificare questa opinione . Il perchè io non
 „ d'acquetarmi ad essa , viene dalla figura delle *Ascie* usate in
 „ Lione , e nelle vicine contrade ; la quale , per quanto ve-
 „ demmo , somiglia un *Zappetto* , e quivi perciò non sembra
 „ strumento da demolire Sepolcri ; quando non si ammettesse
 „ che i Marmorai potessero valersene per cancellare le Iscri-
 „ zioni da i Marmi : il che io lascerò considerare ad altri .
 „ 7. L'altra opinione , che è mia , consiste in figurarmi
 „ che l' *Ascia* si scolpisse ne' Sepolcri , e che i Sepolcri si dedicas-
 „ sero

(144) Et hoc etiam inter *μνη-
 μοιὰ σφάλας* numerabis. Nun-
 quā Philippo a Turre venit in
 mentem ab *Aenēo* postea propositam
 sententiam tueri. Imo nullam prius
 de *dedic. sub Asc.* conjecturam
 proposuit , qui certe melius aliis
 poterat . Tantum de eo sollicitus
 est , quid sit *arcam exaciscilare* ; cu-

jus rei gratia Fabrettiana de *Ascia*
 laudat. Vide eum supra pag. 39. &
 seq.

(145) Instrumentum inter D.
 & M. ibi exhibetur persimile *Acis-
 culo* , qui scalpitur in nummo gen-
 tis Valeriae , quem supra dedimus ,
 & iterum heic infra depromemus .

„fero *Sub Ascia*, per pregare gli Eredi, o Possessori del sito,
 „ove erano i Sepolcri, di tenerli netti da i bronchi, dalle spi-
 „ne, e dalle piante; ed erbe incivili, che potessero nascere
 „intorno a i Monumenti, e sopra la terra, dove l'ossa, o le
 „ceneri de i Defunti posavano. A questo uffizio era atto e pro-
 „prio lo strumento di ferro in qualunque maniera che l'ab-
 „biamo finora veduto, o per tagliare lo spinajo e la bosca-
 „glia, che inforgeffe in que' siti; o per rompere, e troncare
 „le radici delle piante, che si credevano infestare la quiete de
 „i sepolti. Parlando dell'*ascia*, non hanno finora i dotti pen-
 „sato ad altro, che a quella de' Legnajoli, e de' Muratori, e
 „fino a quella de' Marmorai. Ma doveano osservare, che an-
 „che i Contadini si servivano dell'*ascia*; e questa par quella,
 „onde s'abbia a prendere luce per la tenebrosa quistione, che
 „ora trattiamo. Palladio nel *Lib. 2. cap. 43. de Re Rustica*, an-
 „noverando gli strumenti Rusticali vi mette *Secures simplices*,
 „*vel dolabratas*; *Sarculos vel simplices, vel bicornes, vel Ascias*
 „*in averſa parte referentes Raſtros*. Quest'ultima voce è scor-
 „retta a mio credere, e s'ha da scrivere *Roſtrum* (146) cioè *Becco*,
 „per

(146) Non una est mihi cau-
 sa, cur viri doctiſs. emendationi,
 quam sine vet. libris aggre-
 ditur, non subscribam. Si *Roſtrum* ſcri-
 pſiſſet Palladius, non dixiſſet *re-
 ferentes* (i. e. imitantes) ſed *ba-
 bentes roſtrum*. Res enim ſic ſe ha-
 bet (ſi probe memini quae Tullius
 docuit in De Or. ubi de metapho-
 ris) vocum penuria fecit, ut multa
 aliunde translata, diuturno uſu
 propria evaſerint. Itaque *gemina*
 non minus proprie de vite, quam
 de lapillo dicitur; nec *roſtrum* mi-
 nus est jam *de ſubſolus* na-
 vium, aut de adunca terramenti
 parte, quam de gallina aut porco.
 Incert Palladius, ſi *Roſtrum* ſcri-
 pſerat, ſimul dixiſſet *babentes*, non
referentes. Nunc in ſuo libro po-
 ſuit *referentes raſtros*; quia revera
 raſtri non erant *asciae* illae, ſed
 tantum in averſa parte raſtros imi-
 tabantur.

Interim illud quaero. *Raſtri*,
 quos *Ascia* Palladii in averſa parte
 imitabatur, erant ne ſarritorii,
 adentati ad frangendas glebas? Si

prins; jam *ascia* non ipſa per ſe,
 ſed in politica parte tantum est *lo
 zappetto*. Si alterum; tum vero
 neutra parte id erat, quod vult
 ſ. *adru*, ſed erat (per me licebit)
 materiariorum, aut ſtructurorum
ascia; quae nonnumquam in aver-
 ſa parte bicornis aut dentata fuit.
 Ceterum quae ibi Palladius in uni-
 verſo ruſtici instrumento enumerat,
 eorum aliqua ſunt aliarum artium
 peculiarium, quorum uſus etiam ru-
 ri nonnullus erat.

Atque unus est hic locus, quo
 Cl. Muratorius probat, *Asciam* eſ-
 ſe nonnumquam ſolſorium instru-
 mentum (nec enim alium ſive a
 Noſtro heic, ſive a Mener. aut
 Auctore *de reſig. Gallor.* productum
 memini) quem locum quoniam vi-
 deor viro amiciſs. eripuiffe de ma-
 nibus; non committam, ut ejus
 ſententiam a fundamentis ſuffode-
 re voluiſſe videar. Imo in ejus
 gratiam, iis argumentis, quae ne-
 mo inſiciari poſſit, ostendam, re-
 vera fuiſſe *ascias* ſarritorias.

1. Ac primum in Gloſſis ſic repo-

H 3

rio.

per significare la parte curva, e piegata dell' *Ascia*. Così Columella nel *Lib. IV. cap. 25.* descrivendo la figura della Falce de i Vignajuoli dice: *Quae pars adunca est, Rostrum appellatur*. Anzi mi figuro io, che di una specie d' *Ascia* si valeffero anche i Muratori, allorchè aveano da cavare i fondamenti de' loro Edifizj. Osservate la seguente Iscrizione, inviata dallo studiosissimo Giovane, & Amico mio il Signor Antonio Antinori Cittadino dell' Aquila. *Aquila apud Nobb. Alexandros.*

M. AVRELIYS. AFRODISVS. AVG. LIB.
 NOMENCLATOR. SE VIVO AB ASCIA (147)
 FECIT MONIMENTVM. MVRO. CIN
 TVM. SIBI. ET. SVIS. ET. AVRELIAE. HEDO
 NETI. CONIVGI. ET. M. AVRELIO
 REGINO. AVG. LIB. NOMENCLATORI
 AB (148) AMISSIONE FILIO. DVLCISSIMO

” QVI

rio. *Asculum*: *Σαπίον*, *ἀσπίον* κρηνη. Dicit Glossographus, *Asculum* (quod certe est *Asciae* diminutivum) significare *ligonem*, sive *hortensem sarculum*. 2. Adhaec Cangius in Glossar. Graec. in *Ἀξινόριον* (quod male interpretatur *securum* ad *fodiendum quoque aptam*; quum *securis* figura sit ad *fodiendum inepta*: debuit exponi *ascia* ad *fodiendam apta*; & saepe monuimus *ἄξινον* primaria significatione esse *asciam*) assert ex Heronis *παρεβολαῖς* ista: *Ἄξιον ἐρεῖσαι τὸν σπαργὸν τζαπίον* (haec sunt Italorum *le zappe*: Scholiales Theocr. ad *Il. IV. 10.* *Σαπίον* ἐδ νεινῶς λεγόμενον τζαπίον h. e. *ligonem vulgo appellatum Tzapion*) καὶ ἀξινόριον δὲ ἐργασίας σούδας. *Ἐπορίης* imperatorem *ferre ligones & ascias fossorias ad agendas fossas*. Integer Operis Heronis hujus (qui sub Heraclio vixisse Lambecio dicitur) titulus est *παρεβολαὶ ἐν τῇ σπαργικῶν παρατάξει*. h. e. *Excerpta Tactics*. Poitremo Eustathius ad *Il. B. p. 217.* ait, *σάπιν* esse *ἀξινόριον* aut *δίσανον*.

Fuit igitur genus *Asciae* *sarritoriae*. Verum utrum ea, quae in monumentis scalpitur idonea fuerit fossorum visibus; ex brevitate manubrij, & rostrorum inepta adun-

citae aestimari poterit.

(147) Non poterat Muratorio pulchrius, non frugis melioris logium ab eruditiss. mihiq. amicis. Antinorio submittri; cui, juxta cum harum cupidiarum amantibus habeo gratiam. Ad rem quod attinet: Nemo dubitabit, quin AB ASCIA tantundem sit, quod A *fundamentis*. Verum illud quaero, quid sit illuc A *fundamentis*. Si vox a *fundamentis* designat, quod vult Muratorius, *burni egressionem adminiculo asciae*; inepte usurpant veteres *ῥήμας* istas, *Fundamenta jacere, ponere, substruere, locare, & fundamenta caementitiis &c.* qui debuissent potius dicere *fundamenta eruere, egerere &c.* Nunc *fundare & fundamenta jacere* structorum locutiones sunt, non fossorum. At quia *Ascia* praecipuum erat structorum instrumentum; ideo AB ASCIA tantundem est, quod a primo *asciae* usu, quum prima subtrauntur fundamenta.

(148) AB. AMISSIONE. *Nomenclator* ab *amissione* nihil est. Nolo heic, ut correctionem meam apud lectorem commendem, ei verborum ambagibus javiditatem facere. Ergo aut scripsit *lapicida* AB AD MISSIONE, deinde *extitit D*, dumtaxat *supra*:

QVI VIXIT ANNIS XXIII. MENSIBVS. XI.
ET. LIBERTIS. LIBERTARVSQVE. POS
TERISQVE. EORVM. MONIMENTVS
IN. AG. P. XV. IN F. P. X. AB. ANTE. LON.
P. XIS. (149) LATV P. XIIIS

pergit AMISSIONE: aut vero (si modo nullum est in lapide inter A & M litterulae vestigium aut spatium) errante scalpro AMISSIONE pro ADMISSIONE positum fuit. Possit & hoc aliquis tueri, sic trivium loqui consuevisse, ut *Amisso* pro *Admisso*, & *Amiissionem* pro *Admissionem* dicant: quae sunt vitia sermone non quod.

At inter eos qui est, contineri in hoc nomine pleno epigrammate novum Augustae domus officium, antea ignotum. Nam ad nomenclatores (hve nomenclatores: utrumq. enim in saxi & vet. Glos. reperitur) quod attinet; eorum pleni sunt lapidum tituli, plenae scriptorum paginae: sicut & primae, secundae, tertiae admissionis amicorum, de quibus videantur Seneca de Benef. VI. 23. Lampriidius in Alex. Sev. c. 20. & alii, & qui ad eos scriptores sunt commentati. At NOMENCLATOR AB ADMISSIONE nondum innotebat. Atqui *Admissionales* jam noscebantur, sicut & *Admissionum magister*. Inter quos hoc puto interuisse, quod hic longe maioris dignationis esset, ut qui admissionalibus praesset, qualis hodie in Rom. Curia est *il Maestro di Camera*: quum contra illi responderent *agli Ajutanti di camera*, qui ad velum aditare solent. De admissionalibus Ammianus XV. 5. *Magistrum* (qui *magister* dicitur) accitit eodem (iusticiam) ingresso consistorium *officium purpureum*. At admissionalium mentio fit in Alex. Severo Lampriidii cap. 4. ubi hoc de hujus Principis comitate inter cetera specimen proditur, quod *Salutaretur*, quasi *omnes de Senatoribus* *removetur*. Eorundem quentio est in Ve-

spasiano Suetonio *Trepidum* *eum* (Vespasianum) *interdicta* (sibi) *aula sub Nerone*, *quaeserentem* *que quidam* *agere*, *aut quo abiret*, *quidam* *EX OFFICIO ADMISSIONIS*, (Phoebum hunc appellat Xiphilinus, quod nomen servit aut libertini est; & officii vox satis vile munus designat) *simul expellens*, *ABIRE MORBONIAM iusserat* (Xiphil. *ἐς χόρακα*; Latini dicebant *in malam crucem*: at hic libertus satis falsae morbo, civitatis aut provinciae desinentiam tribuit) *in hunc postea deprecantem* *haud ultra verba excandens*, & *quidem* *totidem* *ferre atque eadem*. Firmicus VIII. 14. *Aut siens domus regiae janitores*, *vel tale illis officium deputabitur*, *ut iis in palatio ADMITTENDI*, *vel salutandi officia creantur*.

Atque hi demum sunt *admissionales*; qui utrum omnes simul etiam *nomenclatores* ab *admissione* essent, ac dicerentur, non satis habeo dicere. Verissimè puto, fuisse in *Admissionalium* schola unum aut plures, qui nomina salutantium ederent *Magistro admissionum*; cu jus demum erat suum cuique pro gradu honorem habere.

(149) MONIMENTVS. IN. AG. P. XV. IN F. P. X. AB. ANTE. LON. P. XIS. IATV. P. XIIIS. i. e. *Monimentus* (pro *monimentum*) *in agro pedes XV. in fronte pedes X. ab ante longus pedes XI semis*, *latus pedes XIII semis*. Sane ut cetera hujus tituli satis feliciter expedivimus; sic vellem & heic satis facere. Nemo dubitat, quin *in fronte*, & *in agro* tantumdem sit, quod *ab ante* & *retro*, aut quod *longum* & *latum*; tot enim modis, imo & aliis, quomodo sepulcri religio pertineret, enotabatur; de quo nonnulla jam praediximus.

ximus sup. p. 83. not. 102. At in hac epigraphe quid sibi hoc vult, quod bis monumenti pedatura notatur, & quidem diversis dimensionibus? Nam primo *in fronte* sunt X. *in agro* XV; deinde *ab ante* XI. *semis*, retro XIII. *semis*. Hoc sane aenigma aliis solvendum relinquo. Interim, ne si nihil dicam detrectasse operam amicissimo Antinorio videar, dicam quid venerit in mentem. Nulli dubium, quin hoc monumentum recens fuerit, & (ut loquitur lapis) *ab ascia factum*. Sane autem crediderim cip-pum hunc inscriptum fuisse tum, cum *Reginus* filius illatus fuit, & antequam monumenti pedatura muro cincta fuisset (nam erat quum cippis, erat quum maceria, aut muro ea sepiretur) cui pedaturae destinaverat quidem Aphrodisius pater rotundas dimensiones X. & XV. Deinde vero quia, ubi ad struendum murum illum ventum fuit, apparuit iis dimensionibus nimis anxie observatis turpiter deformari agellum, aut quod aliud sequi incommodum; putavit Aphrodisius, posse se a destinatis dimensionibus recedere, maxime si quantum ex una dimensione decederet, tantum alteri accederet. Nam XIS. cum XIIIS. aequae sunt XXV. ac X. cum XV. Praesertim quum in posteriore pedatura (quippe propius ad quadratum accedente) plus aliquanto esset arcae, quam in priore; nam ex figuris rectangulis isoperimetris quadratum est omnium capacissimum; tum porro eae sunt semper aliis capaciores, quae propius ad quadratum accedunt. Itaque quum in priore pedatura X. ducta in XV. efficiant tantum CL. in posteriore contra ex XIS. & XIIIS. in se ductis conflunt CLV. cum quadrante. Satis ergo se fecisse religioni putavit pater, si dum termini aliter ponuntur, ac praedixerat; tamen non modo eadem, verum etiam laxiora spatia existerent. Sane magnum huic conjecturae robur accedit ex eo, quod priores numeri rotundi sunt, posteriores non item. Nam inde apparet, priores fuisse

animo destinatos tum, quum scalptus est titulus: posteriores re & facto impletos quum ductus est murus.

At postquam secundum posteriores numeros murus est circumductus; etiam titulus corrigendus fuit, ac vera dimensio adnotanda. Alius locupletior ab integro in novo marmore titulum incidisset (quis autem scit, an non & id factum? & an non alius in huius locum sepulcro affixus fuerit; hic vero, ne cui fraudi esset, tantum correctus?) at Aphrodisius satis habuit veram pedaturae dimensionem subtexuisse. At cur, inquis, prius illud IN. AC. T. XV. &c. non induxit? Non id necesse fuit; quia posterioribus tantum numeris hdes habebatur. Ceterum ominosum, opinor, habebatur aliquid in elogio eradere; quia eorum, qui hostes reip. iudicati essent, nomina de titulis eradebantur. Eo factum fuit, ut satis habuerit Aphrodisius posteriorem pedaturae rationem adnotare, per quam priori derogabatur. Memini me lapides vidisse, in quibus recentiore manu aliud additum fuit; sed nihil tamen habent cum hoc commune. Sed tamen nostri Antinorii erit iterum lapidem invisere, ac statuere utrum illud AB ANTE usque ad finem praebat indicia posterioris sculpturae: id quod meam opinionem confirmaret. Nec tamen, si nullum est tale indicium, ullum conjecturae periculum imminerebit.

Equidem sic conieceram. Verum quum plagula haec, ultimam typothetae manu jam experta, prelo subiicienda esset; ecce tibi novam ab inscriptione Fabrettiana, casu mihi obvia, lucem. Ea est pag. 53. n. 309. in cuius fine pedatura sic adnotatur. IN. FRÖTE. (sic) P. M. (*plus minus*) XVI. IN. LATVS. P. XVI. ITEM. IN. LATVS. IN. VIA. ARDEATINA. RESPICIENTE. LONGV. PEDES. P. M. (*plus minus*) XXIII. ET. LATV. PEDES. X. Heic vero quominus duplex eaque diversa pedatura sit, impedit illud ITEM. Quid ergo sibi vult? Illud non rectangulum fuit, quod duorum tan-

„ Quì altro non sembra che sia *Ab Ascia*, se non quello, ch'ia
 „ altre Iscrizioni si legge colle frasi di *A Fundamentis*, ovvero
 „ *A solo fecit*. Aggiungasi, che gli antichi *Fossori*, o sia *Cava-*
 „ *tori* Cristiani, da' quali furono fatti ne' contorni di Roma
 „ que' maravigliosi sotterranei edifizj, che *Catacombe* s'appella-
 „ no, adoperavano uno strumento simile all'*Ascia* finquì da
 „ me descritta, cioè d'un Ferro tagliente a guisa di *Scuri*, o
 „ pure d'un Martello dall'una parte, e di un *Piccone* dall'altra.
 „ Miratene la figura nel *Lib. IV. cap. 14. facc. 101.* della Roma
 „ Sotterranea dell' Aringhio (150) e un'altra nel *Lib. IV. cap.*
 „ *37. facc. 233.* Scorgete anche la stessissima forma dell'*Ascia*
 „ nostra nel *Lib. IV. cap. 49. facc. 637.* servendo tutto ciò a far-
 „ ci conoscere, che non era sola de' Falegnami l'*Ascia*, ma ser-
 „ viva ancora a i Coltivatori della campagna, e a i Cavatori
 „ del terreno. Anzi può essere, che passasse poca differenza fra la
 „ *Dolabra*, e l'*Ascia*, se pure non era lo stesso (151) strumento,
 „ chiamato *Dolabra* in Roma (152) ed *Ascia* in altri paesi. Ado-

pe-

tum laterum dimensionibus eno-
 tasse satis erat, sed trapezium;
 quod quadruplici laterum dimen-
 sione definiendum fuit. Idem pla-
 ne de Antinorianae inscriptionis
 pedatura attendendum puto. Idem-
 quae de aliis, figurae forte erunt cum
 quaternis dimensionibus notatae.

(150) Ex Aringhi schemati-
 bus duo priora pag. 101. & 283. non
 dubito quin *dolabrae* fuerint (sunt
 enim non dissimiles *dolabrae* illi,
 quae mox in *DOLABRARI* titulo
 exhibebitur) at postremum (in
 quo citando Muratorii operae typo-
 graphicas aberrarunt; reperitur
 enim revera lib. VI. pag. 678.) quod
 duplex hinc atq. inde conspicitur,
 propter manubrii brevitem *asciae*
 mihi videtur, quam *dolabrae* si-
 milius. Utrumque heic junctim

exhibui. At interim hinc falsum
 prehenditur id, quod sup. initio
 pag. 46. apud Mabillonium legi-
 tur, *Asciae instrumentum solis pa-*
ganorum tumulis appositum fuisse.
 Nam, Aringhianam inscriptionem
 eorum Christianam esse, constat non

ex eo solum, quia in coemeterio
 Priscillae detecta fuit; verum etiam
 quia duae, hinc atque inde, co-
 lumbae cum olivae ramis, & in-
 ferni piscis adpingitur: quae sunt
 Christianorum symbola. Inscriptio
 vero sic habet: IVLIANO * OVI
 VIXIT * ANNIS VI * MENS-
 BVS IIII. Verum praestare non
 audeo, *asciae* figuram id ipsum in
 Christianorum tumulis, quod in
 Ethnicorum, significasse.

(151) Et si non nego affinia in-
 strumenta fuisse, ac fort. nonnum-
 quam unum cum altero confusum:
 at plane eadem fuisse nego. Palla-
 dius lib. 1. tit. 43. inter *Dolabras*
 & *ascias* distinxit: item distinxit
 & Isidorus in XIX. orig. 19. Sema
 quod mox ex celebri inscriptione
DOLABRARI oculis subijcie-
 tur, non idem plane est, ac quas
 exhibuimus *ascias*. Ut cetera ta-
 ceam, manubrium in *dolabra* prae-
 longius erat, quippe quae utraque
 manu librari solet, ad excin-
 dendas sylvas; ad subruendas por-
 tas, aedificia &c.

(152) Romae scriptum est in XII.
Rogum ascia ne polito: Romae scri-
 psit Vitruvius, qui *asciae* tum calca-
 riae,

peravano i Legnajoli la *Dolabra*; ma la *Dolabra* loro partiva colare usavano anche gli Agricoltori, e chi volea cavar terreno. Columella nel *Lib. 11. cap. 2.* così scrive. *Nec minus Dolabrâ, quàm Vomere bubulcus utatur, & praefractus stirpes, summasque radices, quibus ager arbusto confitus implicatur, omnes refodiat ac persequatur.* E nel *Lib. 111. Quae falce amputari non possunt, acutâ Dolabrâ abradito.* Ponete mente all'impiego della *Dolabra* contadinesca. Con essa si nettava il terreno, si sterpavano le radici, che l'imbrogliavano; al che, siccome dissi, era destinata anche l'*Afcia*. E se a voi piacesse di mirare la figura della *Dolabra* stessa, vi soddisfarò col produrre un'Iscrizione, che si conserva presso i nobili Conti Savorgnani nel territorio d'Aquileja. La riconosco io dall'amico genio del Signor Gian-Domenico Bertoli Canonico d'Aquileja, egregio Raccoglitore di tutte le antichità di quella contrada, che illustrare da lui usciranno un giorno alla luce. La *Dolabra* (153) che costui tiene in ispalla, somiglia affatto la *Dolabra* degli Fossori, e non poco l'*ascia* d'alcuni Sepolcri Italiani. Noi per altro sappiamo, che i Soldati adoperarono la *Dolabra* per tagliar Alberi, per cavar terreno, e formare, o pure spianare il Val-

TI. CLAUDIVS
TI. CLAVDI
EPAPHRODITIAN
VET. LEG. VII. CL. P. F. (154)
PILASTILVS
DOLABRAR. COL. FAB
VIVOS. FECIT. SIBI. ET
IVLIAE DIONISYADI
BENE. MERENTI

„ lo.

riae, tum etiam lignariae meminit. Sumatur *ascia*, & quemadmodum materia dolatur (*ascia* scil.) sic &c. Romae quoque scripsit Plinius; qui tamen VII. 56. ait, *Fabricam materiariam* invenisse Daedalum, & in ea *servam, asciam, perpendiculum, terebram, glunum* &c. Et XVI. 40. de *tilia* dixit: *citissime ascias retundit.*

(153) En schema *dolabrae*, quam humero innixam gerit ille

Ti. Claud. Dolabrarius Collegii Fabrum; qui in sinistro inscriptionis latere sculptus visitur. Sane manubrium in ea *dolabra* paullo est longius, quam hic exhibetur: contra hic inferior ferramenti pars paullo longius ab artifice exposita fuit, quam in *dolabrarii* illius figura. Inscriptio ipsa edita jam antea fuerat in Italicis Diariis. Tomenum non memini.

(154) Notae illae CL. P. F. significant *Claudiae Piae Fidelis*, aut *Felicis*. At si sic interpretamur: nescietur utrum ille *Pilastilus Epaphroditiani filius* an *libertus* fuerit; quum desit *F. filius*, desit *L. libertus*. Itaque (nisi in marmore detri-

10. Lo stesso praticavano i Contadini . *Semper circa crus Do-*
 11 *labella movenda est terra* : sono parole del suddetto Columel-
 12 *la Lib. IV. cap. 14. Dolabella* è una picciola *Dolabra* . Però sa-
 13 rebbe da vedere, se allorchè Plauto dice nell' *Afinaria At. II.*
 14 *Sc. II. v. 93. Jam hoc opus est exasciatum* , cioè *abbozzato roz-*
 15 *zamente* , si debba tal frase riferire all' *Ascia* de' Falegnami , o
 16 pure a quella de' Fabbricatori (155) ovvero degli Agricoltori , i
 17 quali volendo ridurre a coltura qualche terreno incolto , gli
 18 davano la prima mano con *isboscarlo* : dalla qual funzione è
 19 poi venuto a mio credere l' *Esbaucher* de' Franzesi , e il nostro
 20 *Sbozzare , Abbozzare* . Il voler dedurre dall' *Ascia* de' Legna-
 21 juoli questa frase non si accorda col *Rogum Ascia ne polito* .
 22 *Qui* si parla di cosa incominciata , e roz-
 23 za , e non già di perfezionata e pulita . Fi-
 24 nalmente per isorgere , che la *Dola-*
 25 *bra* non era diversa dall' *Ascia* , conviene
 26 por mente a una Medaglia della Famiglia
 27 Valeria , già pubblicata dal Patino nel Li-
 28 bro delle Famiglie Romane dell' Orfi-
 29 no , dove si mira la figura stessa della

,, Dola-

detritum sit alterum *F.* aut *L.* quod
 five *fil.* five *lib.* designet) illud *F.*
 interpretor *Filius* ; itaque sic le-
 gerimus : *Ti. Claudius Pileastus Ti.*
Claudi Epaphroditiani octenarii le-
gionis VII. Piae filius , dolabrarius
Collegii Fabrum &c. Duplex *F* scal-
 pendum erat . At artifex five erro-
 re (qui in amanuensis in iteran-
 dis est obivus) five consilio unum
 incidit . Cognomen *PILASTILVS*
 vox est hybrida ex *Pila* Lat. & *scu-*
 26 *la* : quas duo tamen idem signifi-

(155) Illud Plauti *Jam hoc*
opus est exasciatum commisit inter
 se *crucibus viros* , sed ita ut majo-
 rem partem *exasciare* pro *perficere*
 accepserint . Vide Gutherii extrema
 verba sup. pag. 16. qui ab albario ,
 cui *ascia* ultimam dari manum
 credidit , id translatum voluit .
 Male . At Acidalius , ratus quidem
Exascio esse *perficere* , sed tamen in
 Plauto non esse operis perfecti si-
 gnificantiam , emendavit *exascian-*
do (quod & Pareus audacter in

textum recepit) aut vero *exascia-*
 20 . Sed vera est Taubinanni sen-
 tentia , a Cornico notari opus ru-
 diter informatum . Qui , vellem ,
 translationis hujus causam attulisset .
 At origo metaphoræ a *Cl. Ma-*
ratorio excogitata (vel si largiar ,
asciam habuisse usum , quem ei tri-
 buit ; cujus rei probationes adhuc
exspectamus) est , si non aliud , lon-
 gissime perita : nec *vd isboscare* quid-
 quam commune habet cum *esbau-*
cher , aut cum *vd abbozzare* . Ergo
exascio pro ruditer *deformo* peti-
 tum est ab *ascia* lignaria , quæ so-
 la , ut alibi dicam , antiquitus no-
 scebatur . Nam *ascia* primum ligna
 praepræparabantur ; dum ejus ictibus
 abnormes extuberationes amputa-
 bantur : deinde runcinarum lapi-
 bus , postremo & scobillæ , eadem
 perpoliebantur . De quo vide illu-
 stre Tert. locum Apol. c. 12. reser-
 tatam a me sup. not. 135 . Quod No-
 ster addit de *Rogum ascia ne polito* ,
 vetatur ea lege *asciae* ministerium ,
 magis adeo runcinae & scobillæ .

» (156) *Dolabra* testè recata, e colle parole intorno AGL-
 » SCULUS, cioè *picciola Ascia*; Così nelle Chiose d' Isidoro
 » si legge *Afisculus*, *Asciola*, *Dolabra*. Forse dovrà dire
 » *Acisculus*.

» 3. Ora bastar potrebbe a rendere verisimile l'opinione
 » proposta intorno all'*Ascia* sepolcrale, lo scorgere, che tutte
 » le diverse figure d'essa s'accordano coll'impiego, che le si
 » può attribuire, cioè di tagliare le spine, inacchie, e bosca-
 » glie, che potessero infestare i Sepolcri. Contuttociò ne re-
 » cherò anche una riguardevol pruova, cioè un' Iscrizione
 » trovata nello scavare le fosse della Città di Modena verso il
 » bastione di S. Pietro, e rapportata (ha già anni 70.) da Lo-
 » dovico Vedriani nel Tomo 1. delle Storie di Modena. *Salustianus*
 » *Apbrodite Congladius L. F. coniugi bene merenti cum qua*
 » *Vixit annis XXVII. mensibus VIII. diebus VI. Quod viva-*
 » *merui moriens quod et ipsa rogavi coniugis hoc moesti red-*
 » *didi ecce fides sit licet infamiae noctis tristissimus horror*
 » *non tamen illius credo iacere toris.* (hic deest hexameter) *tu*
 » *pro possessor sive colome precor ne patiare meis tumulis inre-*
 » *scere filias sic tibi dona Ceres larga det et Bromius* Non è
 » molto differente quest'altra, che nell'Anno 1710. fu trovata
 » *Nemausi*, o sia in *Nismes*, e pubblicata dal Sallengre, e po-
 » scia dal sopralodato Marchese Mattei nella stessa lettera a me
 » indirizzata. D. M. C. VIBI LICINIANI * ANN. XVI. M.
 » VI * C. VIBIVS * AGATHOPVS. ET * LICINIA. NOMAS;
 » FILIO. OPTIMO. PISSIMO *

» ΑΝΘΕΑ ΠΟΑΑΑ ΤΕΝΟΙΤΟ (157) ΝΕΟΑΜΗ ΕΠΙ ΤΥΜΒΩ
 » ΜΗ Β' ΤΟC ΑΤΧΜΗΡΗ ΜΗ ΚΑΚΟΝ ΑΙΓΕΠΤΡΟΝ
 » ΑΑΑ' ΙΑ ΚΑΙ ΑΜΥΤΤΑ Κ. Ι ΤΑΑΤΙΝΗ ΝΑΡΚΙCΚΟC
 » ΟΥΤΕΙΒΙΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ CΟΤ ΠΑΝΤΑ ΓΕΝΟΙΤΟ ΠΟΑΑ

» *Floris*

(156) In eo nummo non est
dolabra (quae, uti sup. not. 150.
 & 151. demonstravi, longiore ina-
 nubrio instruebatur, ut utraque
 manu librari posset) sed *acisculus*,
 h. e. ex una parte *asciola*, ex alte-
 ra *marculus*.

(157) Priori huic disticho tita-
 insident menda typographica (nam
 ΓΕΝΟΙΤΟ scribendum & ΝΕΟΑ-
 ΜΗΤΩ, & ΑΙΓΕΠΤΡΟΝ) quae se-
 culo retinuit; quia ad ea spectavit
 Cl. Maffei in fine sui Antirrhethici,
 quem productum imus. At quod
 ibi Maffei quatuor errores accu-

sat; quantum adhuc quaero. Nisi
 in interpretatione quartus est er-
 ror quaerendus, in qua *malus aegi-*
pyrus pro *mala aegpyrus* ponitur.
 At interim quis ab hoc genere men-
 darum *δωλον* se atque inamunem
 praestabit? Ecce illud *Vibie* pro *Vi-*
bi non tantum Parisiensis Maffei-
 nae epistolae typographus, verum
 etiani Veronenfis in eisdem An-
 tirrhethico admisit, non minus quam
 in Muratoro Romanus editor. Ve-
 rum haec dissimulanda Cl. Maffei
 fuerunt.

„ *Floris multi sunt super tumulis vestris conditi;*
 „ *Non rubus horridus, non malus aegyptus.*
 „ *Sed violae, & amaraci, & narcissus aquatilis.*
 „ *Vibis, circa te sint omnia Rosae.*
 „ *Maestro la premura, ch'aveano gli antichi, perchè si tene-*
 „ *sero netti i loro Sepolcri dall'insulto delle spine, e boscaglie,*
 „ *che a poco a poco vi poteano crescere intorno, se erano Se-*
 „ *polcri elevati, o pur sopra, se erano sotterrà. Cicefone nel*
 „ *Lib. 17. delle Tusculane scrive d'aver cercato in Siracusa il*
 „ *Sepolcro d'Archimede; e non sapendoglielo insegnare i Si-*
 „ *racusani, egli lo trovò; e in che maniera, cel dirà egli.*
 „ *Cujus ego (così scrive) Quaestor ignoratum a Syracusanis,*
 „ *quum esse omnino negarent, septum undique & vestitum ve-*
 „ *pribus, & dumetis indagavi Sepulcrum.* Aggiugne d'aver
 „ fatto nettare quel sito. *Immissi cum falcibus multi purgarunt*
 „ *e, & aperuerunt locum.* E però furono solleciti una volta co-
 „ loro, che poteano, di deputar persone, che doppo la lo-
 „ ro morte avessero cura e custodia de' loro Monumenti; e
 „ fra queste diligenze, come scrive Jacopo Guthier nel *Lib. 11.*
 „ *cap. 31. de Jure Manium,* quella ancora v'entrava, *qua Mo-*
 „ *numenta vepribus diligenter purgabantur.* Ma chi non po-
 „ tea tanto, almeno col segno dell'*Ascia* scolpito nel ceppo o
 „ sasso sepolcrale, raccomandava a i posteri di andare nettan-
 „ do il Sepolcro col taglio di quelle piante o spineti importu-
 „ ni, che vi nascessero, e con istirparne le radici. *Terra ne-*
 „ *glecta sentes & dumos creat,* diceva *Quintiliano.* E conside-
 „ rando l'*Ascia* anche solamente come una specie di Zappa,
 „ o sia di *Ligone*, come dicevamo i Latini (che questa suol
 „ comparire più frequentemente nelle Iscrizioni della Gallia
 „ Narbonese) bastava essa a nettare il terreno. *Purgare ligo-*
 „ *nibus arva;* lo disse ancora Ovidio. Nasceva poi questa pre-
 „ mura de' gli antichi, per quanto io mi fo a credere, da due
 „ cagioni. L'una perchè non si nascondesse al guardo de' passag-
 „ gieri la memoria de' loro Sepolcri, se sopra o intorno d'essi
 „ cresceva la macchia; non essendosi fatte anticamente, nè
 „ facendosi tuttavia quelle memorie, se non per avvisar la
 „ gente, che quivi è sepolto un tale. L'altra più universa-
 „ le, perchè nudrivano una quasi direi ridicolosa opinione,
 „ cioè che patissero l'Anime loro nell'altro Mondo, se nel
 „ nostro la Terra pesava sopra le loro ossa o ceneri. Perciò
 „ &c.

frequente si truova nelle Iferizioni della Spagna, e non poche volte in quelle della Gallia ed Italia, la formola *Sit tibi terra levis*; e il raccomandarsi alla Terra, che non fosse grave all'ossa de i defunti. *Tellus huic tumulo ne gravis esse velis*. A questo proposito è degno di luce un'Epitaffio di quattro versi, che leggesi in un Marmo posseduto in Roma dal Chiariss. Signore Francesco de Ficoroni, e che da lui stesso fu a me comunicato. *D. M. Titius hic situs est Iuli Bassi Bassianus annos qui vix. x. et. xlii i (158) soles quem quoniam Manes. ut. alumnus. Di. rapuerunt. nec. calcare. velis. nec. grabis. esse loco* Pregavano in oltre chiunque passava presso al Sepolcro di dire le parole suddette per riposo di chi ivi era sotterrato. Nel Tesoro Gruteriano alla face. 977. 13. si legge; *Oro ut praeteriens dicas sit tibi Terra levis*. Tralascio altri Marmi, dove si legge la stessa preghiera. Però imbevuta di questo primo principio l'antica gente Pagana, non è maraviglia, se mirasse di mal'occhio il sorgere sopra i loro Sepolcri la bosaglia, e se ne bramassero l'estirpazione, e ne esponessero a tal fine una preghiera coll'insegna dell'ascia, cioè di uno strumento destinato a questo impiego. Anzi tanto stava loro a cuore il desiderio, che nulla gravitasse sopra le loro ossa, che non potendo, o non sapendo essentarsi dal metter' ivi qualche Ceppo, Ara, o vogliam dire il Marmo, su cui stava incisa la memoria del Defunto, pregavano poi questo Marmo di pesar poco sopra il loro Sepolcro. *Te lapis obtusior, levis ut super ossa quiescas*: sta scolpito in una Iferizione del Grutero alla face. 685. 3. E quest'altri due versi alla face.

.. 984.

(158) *Annos qui vixit X. & XIII soles*] Soles XIII sunt totidem anni. Ergo in universum sunt anni XXIV. Mira loquendi *mediocris*. Laudarem, si in versu ea circumlocutione usus esset. Nunc inter tres versus, hoc mera prosa procedit. Dicam, quid suspicer. Poetae nostro, qui operam suam locaverat, postquam tres versus feliciter processerant; in illo secundo (quamvis caeso pluteo, & erosus unguibus) aqua infelicissime haeserat. Itaque tantisper, dum pariteretur, interim pro *sigillo* (quomodo fecisse intendimus Virgilius in

eius vita dicitur) sive fulcro illud ANNOS . . . SOLES posuit, quod scil. locutionis genus in versiculum includere statuerat. Deinde Vates sive insensu ob pretii vilitatem, sive (quod abominor) meditationi contentissimae immortuus, sive quid aliud incidit; pessimo publico opus infectum reliquit. At nos scil. tantam iacturam aeternum lugebimus. Sed amoto joco: necesse est, versificatorem, quisquis fuit, in altero versu miseris modis exaestuasse; postremo desperatione actum incepto abstinisse.

984.6. *Te lapis obtestor, leviter super ossa* (159) *reserva, Ne nostro doleat conditus officio*. Il perchè vo io sempre più credendo, che il Gallico SUB ASCIA contenesse la medesima brama, che viene espressa nella formola più universale del *Sit tibi terra levis*, riguardante ogni cosa, che potesse gravitar sopra i Sepolcri. E chi sa, che non desiderassero ancora, che oltre al nettare da i bronchi e spinai il Sepolcro, si movesse anche leggermente di quando in quando la terra sovrapposta alle lor'ossa? A questo appunto era attissima l'*Ascia* formata come lo *Zappetto*. La gente ordinaria per lo più veniva seppellita sotterrata consisteva tutto il suo visibile Sepolcro in un Ceppo o Marmo coll'Iscriizione, denotante chi era quivi sotterrato. Tali credo io, che per la maggior parte fossero i Monumenti della Gallia (160) Narbonesc, dove si legge il *sub Ascia dedicavit*, e molti altri Italiani ancora dove troviamo scolpita l'*Ascia*. Chi si figura quest'*Ascia* strumento de' Marmorai (161) dee per conseguente pretendere, che tutti fossero di Marmo, e Marmo pulito, que' Sepolcri, dove s'incontra l'*ascia*: il che non si potrà mai persuadere a chi considera molti di que' Monumenti fatti da povera gente, e per una sola persona. Per lo più il *Sit tibi terra levis* riguardava i sepolti sotterrati nell'Urne. Così Ovidio *Ossa quieti, precor, tuta requiescite in Urna, Et sit humus cineri non onerosa suo*. Il perchè potrebbe darfi, che la terra sovrapposta alle Urne si zappasse delicatamente talvolta coll'immaginazione ch'essa divenisse più leggiera in sollievo e pro de' Defunti. Tibullo nell'Elegia ultima del *Lib. 11*. scrive: *Sic bene sub tenera parva quiescat humo*. Questa *terra tenera* dà qualche indizio, che la *terra dura* fosse creduta anch'essa alquanto pesante sull'ossa e ceneri della gente sepolta. Servirà egregiamente a confermare quanto ho detto finora un'Iscriizione, inviata dal Chiarissimo Signor Abate Pietro Polidori Auditore dell'Eminentissimo Signor Cardinale Camerlengo, e trovata verso

Pe-

(159) *Leviter super ossa* reser-
va] Supple te: i. e. *contine te le-
viter* &c. Et hoc est ex sermone
idiotarum.

(160.) Qui Menetrierianas
sup. not. 32. considerabit (ut alias
taceam) facile animadvertet (si
modo talibus aures tritas habet)
cas magnam partem non esse cippo-

rum humo incumbentium inscri-
ptiones, sed tabellarum sepulchris
structilibus affixarum.

(161) Quum dicimus *asciam*
εργον λαβειν fuisse; non con-
tendimus ad marmor tantum cae-
dendum & poliendum valuisse, sed
ad totum multo magis, & lapides
omne genus.

¶ Pescara collo parole seguenti (162).

D . M . S .

DECIMVS A PRIMA SECTATVS CASTRA IVVENTA
CIRCITOR (163) MORIOR PRAMIA (16c) PARCA SENEX
QVI NVLLI GRAVIS EXITTERAM DVV VITA MANEAT
HAC PVNCTO AETERNVM SIT MIHL TERRA LEVIS
DAT PATRVO OB MERITVM FERALEM FLAVIVS VRBAN
NINNIVS ET CINFREM SPARGIT ODORE FIO

¶ Ecco come da costui si desidera lieve, e poco pesante sopra
le sue ceneri il terreno, con aggiugnervi ancora le figure
delle due *Asie*, o sia de' due *Zappetti*, affinché anche gl'igno-
ranti a tal vista intendano il suo desiderio. Però siano *Asie*,
o *Zappe*, o *Picconi* quegli strumenti, che miriamo in tante
Lapidi Sepolcrali, tutto in fine sembra influire a farci cre-
dere, che non per altro vi si effigiassero, se non per imple-

(162) Dex-
tra ac sinistra
singularium lit-
terar. D. M. S.
instrumentum
tale insculpi-
tur.

(163) *Circitor morior*] Ordo:
Ego Decimus scilicet castra a pri-
ma iuventa, senex morior circitor,
praemia (satis) parca . Circitores
in militia quid sint, docebit Ve-
getius III. 8. Idoneas tribuni & pro-
basissimos eligunt, qui vigilias
circumant, & renuntiant, si quis
emerferint culpa, quos circitores
appellant. Nunc militiae factus est
gradus & circitores vocantur . Id
vulgo dicitur fare la ronda . Cetera
quae ad circitores pertinent, legi
possunt apud SteWechium ad Ve-
get., tum eos qui de militia scrip-
serunt, & apud Reinesium XX,
n. 424. ad inscriptionem Christia-
nam OPORTVNI CIRCITORIS
quae sic habet: *Locus Oportuni cir-
citoris, coniugisque eius Albinae
atque filiorum eorum Palatinae &
Urbici requiescentium in pace* . Fuit
qui Reinesianam inscript., intellige-
ret de circitoribus institutorum, de
quibus Ulpianus l. 5. §. 4. De instit.
act., quibus vestiaris vel linteariis
dant vestem circumferendam & di-
strahendam, quos vulgo circitores
appellamus . Cave credas, tam vile
ministerium inscribi, curae fuisse .
Atqui Christianus hic erat mi-

litaris *circitor* . Vellem posset me
demonstrare etiam sacris Christia-
norum vigiliis *circitores* suos fuisse:
nam ceteroqui multa catrensis
& palatinae militiae vocabula
in Ecclesiam manserunt . Sed nul-
lum ejus rei vestigium memini .

Verum debemus sane pluri-
mum eruditiss. Polydoro, quod
hac pulcherrima epigraphe (in qua
prima, quod sciam, certa est men-
tio militaris circitoris) harum lit-
terarum amatores sibi devinxit .
Sane ex Vegetio discimus, recens
suo aevo fuisse *circitoris* nomen, &
militiae gradum (nam atrea tri-
buni, quibus visum erat, hoc ne-
gotii dabant, h. e. nunc his, nunc
illis) ex quo Vegetii loco aetatem
quoque inscriptionis hujus assequi-
mur . Vegetius enim sub Valenti-
niano liberos de militia conscripsit .
At haec epigraphe videtur aliquan-
to antiquior Valentiniani aevo . Sed
cur quantitatem vocabuli *circi-*
incogitans praeerieram ? *Romani*
xica & profodiae penultimam
eo vocabulo corripuerunt ; quae
certe eandem hoc epigramma pro-
ducat, idemque & ratio doceat,
quia *circitor* a *circitor* contractum
fuit, teste Vegetio . Simul ex eo-
dem epigr. firmatur Vegetii lectio
circitores, pro quo frustra Janus Pal-
merius, aditipulante SteWechio,
reponerat *circatores*, nim. ab anti-
quo verbo *circos*, quod respondet
Graeco *μεγιστός* .

„ rare da i viventi il tenere purgata e monda la terra sovra-
 „ stante al Sepolcro, e per esprimere ciò, che tanti altri espri-
 „ mevano col *Sit tibi terra levis*.

„ 10. Finalmente per conto della formola *sub ascia dedi-*
 „ *cavit*, praticata in Lione, e ne' contorni, crede il Canonico
 „ Mazocchi (164) crede il Marchese Maffei, essere lo stesso *Dedi-*
 „ *cavit*, che *Posuit, Fecit, Perfecit*; e tanto più, perchè preso
 „ il Reinsio alla *Classe* VI. *num.* 112. si legge in una Iscrizione
 „ *CONSUMMATUM HOC OPUS SUB ASCIA EST*. E in una
 „ Gruteriana alla *fac.* 760. 3. *SUB ASCIA POSUIT*. Pari-
 „ mente opinione è stata del suddetto Canonico Mazocchi, che
 „ quel *dedicavit* altro non significasse, se non *usum Monumenti*
 „ *illato cadavere inchoare*, o sia *usui dicare*. Ma avendo il
 „ Marchese Maffei osservato più d'una Iscrizione, in cui le
 „ persone Viventi (165) *sub ascia dedicaverunt*: vegniamo a co-
 „ noscere, che al *dedicavit* si dee attribuire un'altro senso. Che
 „ poi il medesimo non più significasse, che il *Fecit*, e *Posuit*,
 „ io non vo' disputarne, quantunque nella maggior parte del-
 „ le Iscrizioni Galliche si osservi prima *Posuit*, o *Faciendum*
 „ *curavit* (il che fa intendere già fatto il Sepolcro.) con sog-
 „ giugnere di poi *Et sub ascia dedicavit*: il che sembra indi-
 „ care una diversa funzione, e qualche cerimonia usata, dap-
 „ poichè era terminata la fabbrica. Molto meno mi sento io vo-
 „ glia di disputare intorno alla forza e valore di quel *sub*, a me
 „ bastando d'averne esposto, qualunque sia, il mio sentimento in-
 „ torno al significato di quell'intera formola, per ubbidire a
 „ voi Sig. Abate Venuti. . . . Modena 4. Aprile 1736.

XXXIII. *Scipio Maffei iterum.*

Jam xxxviris, BERNARDE, in scaenam productis: non
 aliud superest, nisi ut extremum illud occinatur *Valete & plu-*
dite, & simul aulaea obducantur. Sed tamen nescio quis ex
 modo jam cum plausu spectatis, iterum irrumpit in scae-
 nam. Vetas ne TANVCCI, an pateris? Nosmet hoc intri-
 vimus, inquis, nobis omne est exedendum. Sinatur ergo,

(164) Numquam ego putavi,
 71 DEDICAVIT valere fecit aut
 posuit; sed encaeniavit.

(165) Aequè vivi, quàm alios

primum inferunt, ac mortui, quàm
 ipsi primi inferuntur, encaeniare
 sepulcrum rectè dicuntur.

&, quando jubes, revocetur in pulpitem; praesertim quum sit facetus actor. Nempe is est vir eruditiss. Scipio Maffei; qui sua in *Asciam* merita praedicaturus prodit. Et me quidem, quantacumque in hisce undelibet errandis sedulitate usum, ultimus hic fabulae actus facile praeteriisset; nisi nuper vir doctissimus & amiciss. Raimundus (166) Cecchetius,

(166) Hoc etiam amiciss. Cecchetii humanitati debeo, quod quum pulcherrimi epigrammatis hoc an. 1739. Romae in via Salaria Vetere in fundo Canonico. S. Mariae Trans Tiberim effossi exemplum ad Excellentissimam **FAVSTINAM PIGNATELLAM** Colubrani Principem, Philosophiae, & Mathematicum sacris initiationem, dono misisset; mihi quoque deinde (cui illud exemplum ab eruditissima Viragine humanissime exhibitum, suspensionem in aliquibus injiciebat) alterum quam diligentissime secundis curis & saxo descriptum, perferendum curavit. Id quia non sine voluptate legitur, non invitum feci, ut heic adtexerem. Nulla in eo est proflatoria oratio: totum veribus decurrit in hunc modum.

Si quis, forte velit tumuli cognoscere factum

(lapis.)

Et quum maestus, contingat ossa, accipiat paucis, ne sit mora, longior aequo.

Si tumulus, teneat quem vocat ipsa via.

Hic situs est annis plenus, vitaeque beatus.

(edign.)

Et laetus, omni, more Rhodan-De sit mirum quod comis quod dulcis amemus.

In vita sua si nomine Floris erat. Hunc conjunxerit salem nimis, dilexit, amore.

Inque diem vitae, una, fide, coluit. Et postquam satis, morientia, lumina solvit

(quum.)

Supremisque, suis, redditis obsequiis, vita hoc munus. Conjunxerit Victor, via fecit.

(fuit.)

Quodque, virum vici, aegra dolore. Sed quoniam satis, nulli est, obsequi potest

Quin tenebris, cursum quem statueret, semel.

Quod solum licuit. Conjunxerit, fidissima fecit.

Post illum nulli, fas, violare, mori. Servatamque diu vitam, habitamque pudice

Post mortis casum pertulit ad tumulum

Namque simul posita est, saepeque, nectur, eodem.

Quoque modo fortis morte secus virum.

Haec, est sancta fides haec sunt, felicia vota

Amplexus VITAE I REDDERE, post obitum.

Fortunati ambo, si qua est ea gloria mortis.

Quos jungis tumulus junxerat ut ibidem.

Puncta ibi apposuimus, ubi in exemplo ad me transmissio reperi. Ceterum profundae ratio non magis heic, quam in ceteris epigrammatis Latinis Graecisque, quae in saxis reperiuntur, passim negligitur. Pro Rhodanbion, quod in fine tertii pentametri est, suspicabat scriptum *ῥωδογιον* RHODANTHIDION. De quo consiliis a me Cecchetius, vetuit dubitare, quin in saxo sit Rhodanbion.

At Romae audio miraculo fuisse illud I solitarium in penult. pentametro. Mihi non est dubium, quin sit dativus pro EI. Amplexus vitae I (i. e. ei, marito praemortuo scilicet) reddere post obitum. Sane IM pro eum usurpaverat Plautus in fragm. Boni IM miserantur; illique irident mali. Adhaec IBVS pro his apud eundem Mil. I. 1. 74. ibus duntaxat stipendium; & alibi in eod. Comico. Eadem analogia dandi casus erat certe I pro ei. Sed

tius, primo monitum, dum in his eram, nuperrime etiam, submisso ad me Româ Maffeianae alterius lucubrationis exemplo, opportune iuvasset. Ergo Maffei us hoc ipso anno 1739. edito Veronae quarto *Observationum litterariorum* (167) volumine; ibi tum ceteras Acad. Cortonenfis dissertationes, tum in primis Muratorianam de *Ascia sepulcrali*, quam recitavimus, ita ad examen revocat, ut ἀντιζητούντων λόγον verius ea parte appelles, quam (quod ἐπιμεριδῶν auctores solent) meram operis ὑποτύπωσιν. Et certe mirari subit, eccurnam hoc sive divortium, sive omnino frigusculum inter Muratorium & Maffei um intercesserit: nam amare inter se antea sciebamus. Sed istud mitto. Nunc per me nil morae est, quin facto silentio accusator exordiat. „ 1. Succede alle sudette (*num. dissert. Cortonenfis*) una Dissertazione del chiarissimo Signor Preposto Muratori, Accademico Etrusco, sopra l'Ascia sepulcrale, cioè per interpretare il significato di quella oscura formola, che si trova nel fine di alquante lapide sepulcrali, specialmente di Lione in Francia, & sub ascia dea dicavist. Prima di entrare in essa, è necessario informar d'un'altra. In certo libro stampato a Parigi nel 1733., e intitolato *Galliae antiquitates quaedam selectae*, una Epistola si legge indirizzata appunto al Signor Muratori, colle maggiori significazioni di stima, e d'affetto, anche nel secondo tomo di queste osservazioni, ben dimostrato in sua difesa (168). In quell'Epistola il suo autore (*Maffei us scila*) tratta questo punto medesimo: e poiche a detto comune, „ dello

Sed deerat exemplum, aut veteris Grammatici auctoritas. Nunc huius epigrammatis beneficio novum hunc casum Latio dono damus: quem casum possis, censeo, sine *αἰχμαλωτῶν* nota usurpare (in carmine tamen, & ubi te ad incitas redactum senseris) quippe quum hoc *Ἀσχυδίων* handquaquam remotam antiquitatem praefereat. Et quidem aliud non reitat, nisi ut IS gignendi casu reperiatur; tum enim totum singulare tertiae decl. exsistit. Nom. IS, g. IS, d. I, acc. IM. abl. I. Ac memini in *Comment. ad Amphib.* titul. pag. 153. col. 1. me idem pronomen novo gignendi ca-

su, EI pro *ejus*, auctius fecisse, auctoritate antiquissimi fari, quod ibi explicuimus, in quo legitur PAGEI. EI. pro *pagi ejus*. Tanti est profecto ad rem grammaticam momenti veteres titulos cum cura ac sagacitate tractare.

(167) Inger libri titulus est: *Osservazioni letterarie, cioè proposte scritte di continuazione al Giornale de' Letterati d'Italia. In Verona 1739.*

(168) Haec nimirum merita debuissent Muratorium adducere, ut pedibus iret in amici sententiam. Nunc quia non iuit, graviter expostulat.

„ delle quattordici (169) sentenze , che in tal proposito si
 „ sono intese , niuna ha soddisfatto , egli propose la sua co-
 „ si . *Opin. r. nihil aliud ea formula , & asciae figura , quae*
 „ *summo lapide insculpi solet , significari voluisse , nisi ea mo-*
 „ *numenta de novo fuisse excitata , & nemini antea patuisse.*
 „ 2. In pruova di che è d'uopo avvertir prima, che gran son-
 „ te d'inganni in questa materia è stato il prendere quell'istru-
 „ mento per accetta, o scure , o zappa; al che ha molto contri-
 „ buito l'essere in alcune pietre rozzamente scolpito, ed anche il
 „ nō essersi potuto nell'angustia di esse rappresentar
 „ la lunghezza del manico: nelle meglio lavorate è
 „ fatto in questo modo: onde è ben chiaro, che non
 „ fu ordigno da spaccare, nè da lavorar la terra, per-
 „ che la placa di ferro così rivolta , e piegata non
 „ avrebbe potuto a ciò servire , nè far colpo alcuno. Però il P.
 „ Menestrier, cui si dee credere, perche aveva dinanzi agli occhi
 „ tutte quelle di Lione , scrisse , non essere altramente accet-
 „ ta , ma *une Gache à detremper la chaux* : cioè quell' ordigno
 „ con cui si stempera la calcina , e si rimescola poi , e si com-
 „ pone quell' intriso , che dichiam malta . Non dissimile
 „ istrumento in qualche paese (170) si adopera , anche
 „ per dare eternamente con la malta l' ultima copertura a
 „ muri . Or si come questa è l'ultima operazione , che si faccia
 „ nelle muraglie nuove, così il dire, che quel monumento, cioè
 „ quella

(169) Haec quatuordecim
 sententiarum summa sumpta est ex
 Actis Lipsiensibus mensis Julii an.
 1736. eo loco, ubi de Maffei Gal-
 liae antiquitatib. excerpitur, pag.
 301. Ibi legitur: Duodecim diver-
 sae exstant de ea formula sententiae,
 quibus, post ingeniosam illam Ma-
 zochianam, nunc accessit etiam Vi-
 ri Consultis. Conradi conjectura....
 Ejus formulae novam, eamque val-
 de probabilem affert Ill. Maffei ex-
 plicationem. Et quidem Lipsiensi
 (h.e. novo Othone) legem ferente,
 ego sedebam in quatuordecim; nam
 si duodecim antiquis sententiis
 Mazochianam & Conradianam ad-
 dideris, colliges quatuordecim: il-
 las scilicet quas non satisfacisse Mas-
 seius narrat. Si mea non fecit fa-

tis; non video, equid Mafficianam
 (quam infra num. 8. meam esse,
 fatetur, & a me prius traditam in
 eo libro, quem se legisse non negat;
 quem etiam idem in *Degli Antiqua-
 ri* pluries citat) magis se probare
 debuerit. Nisi hoc, opinor, homi-
 nis, non sententiae meritum fuerit.

(170) Cl. Auctorem obtestor,
 ut edat, ubi locorum instrumen-
 tum simile Menestrierianae asciae
 haec exhibitae usurpetur ad tecto-
 rium inducendum. Nam certe trul-
 la, quam nostri exhibent strutto-
 res, longe diversa res est. Nec ego
 video, quo pacto ascia quae in se-
 pulchris sculptur, ad inducenda
 arenati aut marmorati coria nullis
 tuerit.

quella grotta, o sotterranea stanza si era dedicata, cioè posta in uso sotto l'*ascia*, veniva a significare, ch'era stata fabricata allora per colui, che nella Iscrizione era nominato, e che per lui si era adoperata appena uscita dalla mano dell'artefice. In Italia l'istesso sentimento fu fatto intendere qualche volta colla sola figura dell'*Ascia*, senz'aggiunger quelle parole.

3. Altro motivo d'equivoco ha dato il verbo *dedicare*, preso comunemente in senso religioso di dedicare a qualche Deità, quando assai spesso altro non significa, che incominciare a mettere in uso, e qualche volta imper l'ultimo termine, o collocare in pubblico. Così è da intendere quando nelle Lapide, o negli autori ci avvien di leggere, che la Statua di alcun Cittadino fu dedicata, che fu dedicato un recinto di mura, una porta, un teatro, un portico, un macello, e simili. Molto si potrebbe dir sopra questo punto, ma farebbe soverchio dopo che il Sig. Canonico Mazzocchi nel suo trattato dell'Anfiteatro di Capua ha dimostrata questa verità così chiaramente. Dice il Sig. Muratori, che qualche volta pone un vivo a se stesso, e dedica *sub ascia*; onde non vorrà dir sepellire: ma egli non ha osservato, che quelle iscrizioni cominciano sempre dal nome d'un sepolto, e segue poi quello di chi l'hà fatto fare, il qual vuole, che serva anche per se a suo tempo. Dedicato *sub ascia* volea dunque dire, posto in uso quando era nuovo. Nè inutile o vano era il notar questa circostanza, perche avvertì l'autor dell'epistola (*Masseius scil.*) quanto si stimasse anticamente onorifica; onde non la tacquero gli Evangelisti nel parlar del Sepolcro del Redentore, di cui dice S. Giovanni, *Monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat.*

4. Nè bisogna credere, che a tale strumento non convenisse il nome d'*Ascia*: perche di tal nome un strumento ebbro i legnajoli, e un altro i muratori; e che presso questi significasse appunto quel che abbiain detto, Vitruvio insegna, dove parlando dell'intonicare, e dell'imbiancare i muri, scrive, che prima con l'*ascia calx in lacu macerata ascietur*: e così Palladio: *si, quod asciae adhaeret, fuerit molle ac viscosum, constat albariis operibus convenire*. Ma che antico uso fosse d'intonicare appunto i muri de' sepolcri, impariamo da Cicerone, che dice averlo vietato Solone, non volendo, che fossero ornati *testorio opere* (de leg. 2.) Quinci S. Mat-

„ teo chiamò i Farisei *sepulcri imbiancati*. S. Girolamo dove, nel
 „ Salmo il Latino rende *asciam*, egli spiega, *genus ferramenti*,
 „ *quo lapides dolantur*: era dunque arnese da Muratore, e si
 „ chiamava così anche quello, che dava l'ultima politura al-
 „ le pietre.

„ 5. Nulla a detto di molti per verità par che manchi a ren-
 „ der verisimile questa spiegazione; e si aggiunge, che Inscrizi-
 „ zion'già nota si trova, la qual finisce così: *consummatum hoc*
 „ *opus sub ascia est* (171) Ecco s'è vero, che l'ultima mano alla
 „ costruzione d'un sepolcro si dava con l'ascia; e che per essa
 „ però ben potea significarsi l'essere un monumento fatto a
 „ posta allora per colui, il di cui nome nell'Inscrizione appa-
 „ riva. Ma che più? Nella Città di Nimes, nella qual pari-
 „ mente, e così nella sua provincia, l'uso di quella formola più
 „ volte s'incontra, bella iscrizione ricopiò l'autor dell'epi-
 „ stola, in cui dopo i nomi si aggiungono quattro versi greci,
 „ e in questi ciò che in latino dicea *dedicato sub ascia* si
 „ dice in greco *sepulcro nuovamente edificato* *ννοδομητν ενι τρυμνη*.
 „ Che aspettiam dunque altre dichiarazioni, poichè da un'an-
 „ tica lapida siamo assicurati di questa? Giustamente anno detto
 „ i dotti Autori di Lipsia (172) che quel verso greco *mirifice con-*
 „ *firmat* questa sentenza. Il complesso di queste ragioni ha ri-
 „ portato i voti dall'Universale. Il più dotto, ed applaudito
 „ Giornale, che si faccia in Olanda (di cui non credo sian noti
 „ gli autori) intitolato *Bibliothèque raisonnée*, nel riferire il su-
 „ detto libro, *Amsterdam 1734. tom. 1. pag. 333.*, espone quan-
 „ to si è detto, e conchiude così: *Ce qu'il dit ici est suffisant à*
 „ *mon avis pour faire juger, qu'il a heureusement déchiffré l'i-*
 „ *nigme*. Sarebbe vanità l'addur quì molt'altre simili approva-
 „ zioni d'uomini dotti tratte da pubbliche stampe, o da pri-
 „ vate lettere.

„ 6. Non si può con tutto questo dir pienamente fortunata
 „ questa opinione, poichè non ha la forte di riportare il cal-
 „ colo dal chiariss. Sig. Muratori (173). Egli incomincia dall'ad-
 „ durre

(171) Quid significet *Consum-*
matum sub ascia, dicitur in *Cleris*
postea.

(172) Eodem illo loco, unde
 quatuordecim sententiarum sum-
 mam modo confavimus. Vide not.
 169.

(173) Quid interest? Misereat
 re horum potius, qui se tibi praet-
 tant inlocales, quam succentessas.
 Aut vero *subeas miserum esse bi-*
benter. Interim ut ille ait,

— — — *procul absit gloria tui.*
Qui sapit, in sacro gaudent illo fru-

„ durre 4. inserzioni prese dal Sig. Gori , nelle quali dice esse-
 „ re scolpita l'ascia . Non leggendosi in esse la formola , non
 „ servono alla questione ; ma se l'ascia è in esse , come nella
 „ premessa stampa si vede ; non è da farne caso , perche quella
 „ non è la figura di tale instrumento (174). Vien poi a dire, che
 „ la sentenza dell'autor dell'epistola a lui diretta , *egli non la fa*
 „ *credere verisimile*, non che vera: ma delle ragioni di essa quì
 „ sopra esposte non parla , nè a veruna risponde : in questo
 „ modo facilissimo è il riprovare . Quell'autore però non ha
 „ luogo di dolersi; poichè dice il Muratori, che la sentenza nel-
 „ l'epistola espressa consiste in tenere , *che l'ascia fosse indizio*
 „ *di sepolcro compiuto , e perfezionato* : che non essendo altra-
 „ mente il suo sentimento , e non essendo questa la sua senten-
 „ za, la riprovazione non cade sopra di lui. Qual sia la sua opi-
 „ nione l'abbiam veduto poc'anzi. *Opinor nihil aliud ea formu-*
 „ *la , & asciae figura significari voluisse , nisi ea monumenta de*
 „ *novo fuisse excitata , & nemini antea patuisse* . Se questo sia un
 „ dire , che l'ascia , e la formola si mettessero per indicare il
 „ sepolcro essere terminato , altri giudichi . Si è bensì detto,
 „ che servendo l'ascia a preparar l'intonicatura , ch'è l'ultima
 „ operazione nelle muraglie , l'incidere sopra il monumento,
 „ ch'era stato messo in opera sotto di essa , veniva a dire , ch'
 „ esso si era fatto allora , e non aveva servito ad altri , nel che
 „ consisto l'onore . Ma chi sarebbe così balordo di credere , che
 „ s'incidessero parole e segni per far sapere , che colui era sta-
 „ to posto in sepolcro non lavorato per metà, ma finito? Trion-
 „ fa l'autor della dissertazione adducendo , che chi passava , e
 „ non era cieco , ben vedea se i sepolcri erano perfezionati , e
 „ imbiancati sì o nò , senza bisogno d'altro per farlo intende-
 „ re : ma facilmente si trionfa quando c'immaginiamo fantasmi
 „ da combattere . Aggiungasi , ch'egli è anche falso , che chi
 „ passava vedesse come i muri della chiusa, e sotterranea stan-
 „ za si stessero .

„ 7. La

(174) Nimirum quia sup.
 num. 2. hoc suo sibi jure sumit, so-
 lam Menetrierianam asciam, quam
 ibi effigiatam vides , esse legiti-
 mam. Ekto: sit illa asciarum re-
 gina . At ceterae tamen erunt cer-
 te asciarum ignobile vulgus . Aut
 si ne hoc quidem sunt ; edicas, ro-

go , ecquid demum sint . Praeser-
 tim quum & Menetrierius his si-
 miles exhibuerit . Vide quam sup.
 pag. 26. ex Menetrierio ostentavi-
 mus ; quam certe pro germana se-
 pulchrali ascia habet , non pro auri-
 scalpio .

„ 7. La Iscrizione citata da lui con la clausula HOC SAX
 „ non fa forza alcuna, perche introdottoſi una volta di ſigni-
 „ care tal circonſtanza onorevole con quelle parole , a qualun-
 „ que monumento ſi potean mettere . Avverta egli inoltre,
 „ come quell'Iſcrizione vien da un fonte, che fece paſſar nel
 „ Grutero ſcorrezioni infinite : ne prenda ſaggio da quella, che
 „ nell'Epiftola decima del *Galliae antiquitates* ſi riſerisce. Quel-
 „ la di cui ſi parla, Chorier l' ha data anch' egli , ma pre-
 „ ſa dal Grutero , e ſenaz'averla veduta . Se però quel ſaſſò , che
 „ vi ſi ha nel fine ſia autentico , è aſſai dubbioſo , perche in
 „ niſuna lapida (che non foſſe in verſi) ſi è mai veduto chia-
 „ mar *saxum* (175) un ſepolcro ; e nè in lapida , nè altrove ſi è
 „ mai letto *saxum dedicatum* : nè la voce *saxum* era di quelle,
 „ che uſo foſſe di ſcolpire in breviatura .

„ 8. Delicatamente il noſtro autore ſpruzza ancora , che la
 „ ſpiegazione aſſegnata nell'epiſtola foſſe nota già da cent'an-
 „ ni, come data dal Gutero . Ma ſiccome abbiám veduto ch'
 „ egli non ha avuto tempo di comprendere qual ſia il ſenti-
 „ mento dell'epiſtola , coſì non è maraviglia, che ſi ſia in-
 „ nato anche nel crederlo il medefimo del Gutero ; il qual ſup-
 „ poſe che dedicar ſotto l'aſcia voſeſſe dire ſemplicemente,
 „ *opere teſſorio exornare* . Ora molto cara ci è benſì l'occafion,
 „ che abbiám di far giuſtizia a chi ha veduto aſſai più in là
 „ del Gutero , ed a chi veramente ha interpretate le parole , di
 „ cui ſi tratta, quaſi nell'iſteſſo modo dell'autor della lettera . E
 „ queſti il Sig.Can.Mazocchi (176) il quale ſaggiamentene ne ha
 „ favellato nel ſuo dotto libro, *In mutilum Camp. Amphib. titul.*
 „ L'autor della lettera nello ſcriverla in Parigi ſi ſovvenne, che
 „ in quel trattato ottimamente ſi parla del *dedicare*; ne fece pe-
 „ rò ricerca, ma in vano, come nell'iſteſſa epiftola accenna . Non
 „ ſi ſovvenne allora , che anco nella queſtione del *dedicar ſotto*
 „ *l'aſcia* in quel libro ſi entra ; il che oſſervato poi dopo il ri-
 „ torno in Italia , e trovato , che gli ſi dà in ſoſtanza l'intelli-
 „ genza iſteſſa, a lui ſi dichiara quì eſſerne dovuta la lode, per-
 „ che il ſuo libro fu anteriore. Non conviene veramente con lui

„ l'an-

(175) Memini , me SAXVM
 pro ſepulcro in Campana inſcriptio-
 ne . quae proſa orat one pertexi-
 tur , reperiſſe . Ubi SAXVS ma-
 ſculino genere ſcriptum , recordor,

Deinde quid impedit, quin SAXVM
 ſit arca lapidea ? Cererum non vi-
 deo, quin SAX. pro *saxum* compen-
 dio ſcribi potuerit .

(176) Bèigne .

l'autor della lettera nell'approvare (177) ciò che in questo proposito scrisse il Reinesio, e nè pure nel credere l'ascia istrumento (178) da spezzapietra, e non ufato per la calce; ma ciò che importa è il conchiudere, che l'ascia quì significa l'atto dell'edificare, e mostra che quel sepolcro fu edificato di nuovo allora per quel defonto, e che quel *dedicare* altro non era che incominciarne l'uso con riporvi quel corpo, o quelle ceneri. Il provar lui nella sua (179) *Diatriba* quanto avanza, con tutt'altri argomenti ed autorità dalle addotte nell'epistola, fa conoscere quanto abbondante sia di ragione questa sentenza. Sembra, che il Sig. Muratori nè pur di questo libro afferrasse in questa parte l'intenzione, perchè ne cita, per così dir, le adjacenze, ma non ne offervò la sostanza.

9. Espone egli finalmente, *Signor sì*, prolissamente ragionando, la sua sentenza. Ei tiene, che il dedicar *sub ascia* fosse un pregar gli eredi a tener netti i sepolcri dalle spine, e dalle cattiv'erbe. Questa preghiera poetica, e che mai non fu fatta se non in versi, farebbe diventar poesia tutte le iscrizioni asciate, e poesia della più recondita, perchè non si potrebbe immaginare il più bizzarro modo di esprimere tal sentimento. Per provare il suo detto ferma, che l'ascia fosse anche strumento da lavorar la terra, e fosse zappa, o zappetto. Potea ciò provare col noto adagio, che si ha in Petronio (180) ed in Apulejo *Asciam in crus sibi impingere*, che diciamo in volgare, darfi la zappa (181) ne' piedi. Ma le già

„ note

(177) Duo scripsit Reinesius (quem adeat, lector sup. in fine pag. 17.) unum, *asciam* esse *λατρινὸν ὀργάνον*; & istuc quidem pluribus ego argumentis firmavi (vide me sup. pag. 88. & 89.) alterum significari ea formula, *se marmorariis faciendum locasse v. e. ab incobato opus curasse*: istud tegero vero nunquam defendi.: vide me rursus initio pag. 100. ubi haec verba posui: *Nec est secundum Reinesium ab incobato opus curare*. Nunc quo ore in Reinesii castra compellor? Quamquam critici illius neminem, opinor, poeniteat.

(178) Dixi pro Reinesio, esse *λατρινὸν ὀργάνον*. Nunc *λατρινὸν* proprie non tam est spezzar pietra

(quamquam ne hoc quidem ab ascia alienum sup. in *Murat.* pag. 108. in fine not. 133. tetigi) quam *dolare & incidere lapides*. At, *asciam* dolasse lapides, Hieronymi verba demonstrant ab ipso Maffeo laudata heic ad finem nu. 4.

(179) Lectori integrum est mea cum epistola Cl. Maffei conferre.

(180) Non in Petronio, sed in Apulejo: in quo tamen verba sunt paullum diversa. Imposuit Nostro Auctor de *Relig. Gallor.* quem vide sup. pag. 72. num. 4. & ibi not. 90.

(181) At nostri homines non dicunt *darfi la zappa*. sed *P'accetta a i piedi*. Quum praefertim vox *accetta*

01 note iscrizioni , ch'egli apporta colla figura , parrebbero
 02 mostrar tutt'altro , che zappe ; e la nostra formola era d'or-
 03 dinario usata per li monumenti edificati , ne'quali non c'era
 04 bisogno di purgare da virgulti , e da pruni , perch'erano
 05 stanze pavimentate di lastre , o in altro simil modo . I bron-
 06 chi , e i triboli crescevano sopra i sotterrati semplicemente ,
 07 e senz'altro segnale , che d'un cippo sopraposto : ma per ri-
 08 mondare intorno a quello d'Archimede , e sgombrare il luo-
 09 go per potervisi appressare , *le falci* , non le zappe fece usare
 10 Cicerone . Dalle zappe però un altro effetto si ricava nella
 11 Dissertazione ; perche si vuole che con l'ascia non solamen-
 12 te si raccomandasse di tener netto da sterpi , e ortiche , ma
 13 ancora di tener la terra mossa , e lavorata , perche gravi-
 14 tasse meno . Questo desiderio è ugualmente poetico , e benefi-
 15 cissimo accorda con l'altro , non essendosi parimente udito mai
 16 se non in versi , o almeno con quel mezzo verso , *sit tibi*
 17 *terra levis* , ch'è frequente nelle lapide di Spagna . Ma fa-
 18 rebbe da considerare , che questo adoprar la zappa sopra , e
 19 intorno a i sepolti , era appunto quello , che non si dovea
 20 fare , e ch'era vietato (182) , e sommamente temuto , a questo ri-
 21 guardando le perpetue note , che s'incidevano nelle inscri-
 22 zion sepolcrali dinotanti quanti piedi di terreno doveessero
 23 rimanere intatti , e non feriti mai da rustici ferri . Che
 24 se pure sentimento all'antica idea così contrario avessero
 25 voluto significare ; crediam noi , che l'averebbero mai fatto
 26 con quelle parole , *sub ascia dedicavit* ? qual relazione c'è
 27 mai tra il dedicare in qualunque senso e in qualunque mo-
 28 do altri voglia prenderlo , e l'esortare e il pregare ? Chi
 29 potrebbe persuadersi , che per lasciare un ricordo a' posteri
 30 avessero detto *dedicavit* ? Veggasi dalla seguente inedita
 31 qual'era il modo , e se potrebbe intendersi mai questo par-
 32 lare del rinettare il terreno , e del far che la terra fosse leg-
 33 gera . La pietra si ritrova ora in Parigi portatavi tre anni
 „ fa da

Accetta propius abist a vocabulo A-
scia . Verum isthaec non tanti suat ,
ut lites decident .

(182) Ergo Cicero , qui pius
 in Archimedeos Manes videri vo-
 luit , deque eo gloriam aucupa-
 tur , impie fecit , & jura Manium
 violavit . Probabiliora de hac re

ex Gutherio assert Muratorius ,
 quem vide sup. ad finem num. 3.
 Nolim tamen , propter hanc Levi-
 culam Muratorii defensionem , in-
 nolentem Maffiis , ut modo in
 Reinesii , sionunc in Muratorii ca-
 itra detrudat .

„ fa da Lione dal Sig. l'Ainè. DM * ET QUIETI AETER-
 „ NAE * MAXIMI CAL * VONIUS BELLI *
 „ VS MIL LEG XXII * ET LVTEA MATER *
 „ MAXIMO FIL * QVI VIXIT AN * NO. VNO.
 „ M. X. D. * IIII. P. C. ET SVB * ASCIA DED. *

„ 10. Per comprovare spiegazione così inaspettata altro non
 „ si adduce nella dissertazione, se non figure assai varie, quali
 „ come abbiain toccato, sono affatto inconcludenti; e inseri-
 „ zioni già note, nelle quali si esprime la premura che venis-
 „ sero fiori, e non spine sopra i sepolcri, e che la terra sopra
 „ di essi fosse leggera: ma come mai non ha il chiarissimo
 „ Autore osservato, che tali sentimenti son sempre in versi?
 „ e che ascia in quelle pietre nè si vede, nè si legge? onde che
 „ fanno mai alla question presente?

„ 11. Nella iscrizione (133) di Ravenna edita già nel Diario
 „ Italico dal P. Montfaucon, *Copiaris numeri* non vuol pro-
 „ priamente dire *Soldato di professione*, ma è Commissario de'
 „ viveri, o Vivandiere di quel numero: *Numero* non volca già
 „ dir *Legione*, come si mette due volte nell'Indice Gruteria-
 „ no, e suppose anche il Salmasio: veggasi di questo l'*Istoria*
 „ de' *Diplomi*. Nè è certissimo che la N voglia quivi dir *Numeri*.

„ 12. L'Autor delle lettere inserì in essa un' Iscrizione, che
 „ contien 4. versi greci, trovata in Nimes, e presa dal mar-
 „ mo stesso. Ora volendo il Muratori riferirla di nuovo, non
 „ ha stimato bene di prenderla da lui, che la ricopiò su l'ori-
 „ ginale, e che qualche migliajo a' suoi giorni si è preso pia-
 „ cere di ricopiarne non da stampe, o da scritti, o da missive,
 „ ma da marmi, o da metalli; ed ha più tosto voluto prender-
 „ la dal Sallengre, che non la vide: nel quale con tutto ciò non
 „ saranno certamente 4. errori (134) nel primo distico. Così
 „ ha più tosto voluto valersi della traduzione del Sallengre in
 „ prosa, nella quale la legatura del periodo non apparisce, tal-
 „ chè ogni grazia si disperde, mancando ancora la copula nel
 „ verso ultimo; di quella dico ha più tosto voluto valersi, che
 „ inferire la mandatali in altrettanti versi, qual se non altro
 „ non può al certo esser più fedele. I versi son questi.

„ *Plurimus hunc tumulum flos induat; inque recentem*

„ *Haud*

(133) De ea inscriptione a ne-
 mine intellecta vide sup. in Murat.
 not. 141. & plenior commenta-
 zium, qui separatim est des da-

bitur.

(134) Vide sup. in Murato-
 pag. 124. not. 157.

- „ *Haud rubi horrentes, Ægipyrusque malus;*
 „ *Sed properent violæque, & amaracus, & narcissus,*
Vibie, & omnis humus te prope jam rosa sit.
 „ Ma in somma la controversia, di cui abbiám quì parlato, e sopra la quale il dotto Lettore dee dar sentenza, è questa: se sia più probabile che le parole, & *sub ascia dedicavit* vogliono dire, e lo *dedicò*, cioè lo mise in opera nuovo, e non per altri adoperato; óvvero, e pregò gli eredi a tagliar le ortiche, e le spine.

XXXIII. *Alexii Symmaci Mazoeii*
Curæ posteriores.

Hæc habui, TANVCCI doctissime, quæ ex diversorum doctissimorum hominum scriniis tibi depromerem: quibus sane integris recitandis facile supersedissem, si eo usque recitationem processuram providissem. Verum, quod invitus fateor, restant adhuc de meo pauca, quibus defatigatum te jam pergam obtundere. Sed dabis, credo, hanc veniam, ut hanc totam de Ascia tractationem, satis hucusque exasciatam, nunc demum runcina & scobilla perpoliam. In quo mihi sic temperabo, ut prædicta jam, nauseanti non ingeram; nec morer pluribus. Tria ubi verba, pro totidem clausulæ nostræ vocabulis, fecero; ænigma sine Oedipo per se quemvis expliciturum confido; imo planissimæ per se sententiæ ænigmatidis larvam detractum iri.

C A P V T I.

De Dedicationis notione in re sepulchrali.

- I. *Sepulcra nullo rituali apparatu, sed sola corporis illatione dedicata & consecrata fuisse.*

Ex iis quæ in diatriba de Dedicationibus (quam recens tum domi natam Commentario in mutilum *Campani Amphitheatri titulum* olim insorui) disputata fuere, facile omnibus constare arbitror, *Dedicare* non id esse, quod vulgo persuasum habent, religiosi ritibus aliquid consecrare, sed *ἐναρξίζω*, quod Augustini ævo *Encaeniare* dicebatur; ut & nunc quoque, in hoc saltem Neapolitano Regno, *Incegnare* dicitur. Eam quidem notionem præter allata ibi argumenta possem sexcentis aliis confirmare, eamque diatribam, tunc quidem præ-

ope-

operarum festinantia maturatam, duplo auctiorem efficere. Sed cui bono? quum, sicuti forte ibi dicta non satis erunt, nec tres Ancycras ei satis futuras sperem.

Tradita ibi quoque differentia fuit inter *Dedicare* & *consecrare* talis, ut, si vocabulorum proprietates spectetur, posterius ad caeremonias pertineret, quibus templa consecrabantur, illud alterum merum esset *encaeniare*. Et si, quia in templis (aut si qua alia fuerunt *καθίσταται δευτέρα*) utrumque conjunctim peragebatur; inde fiebat ut in iis *Dedicare* interdum ad caeremonias (puta postem tenendi, verbaque praecundi) referretur, & vicissim *Consecrare* saepiuscule (praesertim labente Latinitate) pro mero *ἐγκαίνισμα* sive primore (puta thermarum alteriusve rei) usu adhiberetur.

Ergo, uti dixi, tum *Dedicare* tum *Consecrare* (praesertim ubi de rebus, quae nullis praevis caeremoniis *ἐγκαίνισται encaeniantur*, agitur) sunt plane synonyma, nec aliud, quam primam rei delibationem usumque significant. At videamus porro, utrum sepulcra de eo sint rerum genere, quae ex ritualibus Etruscorum libris consecrarentur. Gallis antiquariis (185) id quidem visum fuit; imo ex iis Menetrierius & Auctor *de Reliq. Gallor.* in Lugdunensi cippo, quem hujus epistolae initio proposuimus, videre sibi visi sunt Sacerdotem in sepulcri consecratione occupatum. Quid ni autem? sepulcra *religiosa*, imo & interdum *sacra*, appellantur. Cur? nisi quia religiosis caeremoniis consecrabantur? At longe eos ratio fugit, qui sic opinantur. Reclamat scil. antiquorum de ulla caeremonia silentium (186). Imo & reclamat quantum est Romanae jurisprudentiae, ex qua discimus nullo alio rituali apparatu, quam sola mortui illatione (187) sepulcra

(185) In eo numero sunt Menetrierius, ex Trevoltinis supra productis Aenens; tum Mahillonius, Auctor de Religione Gallorum, & si qui sunt alii.

(186) Festus in *Rituales* ait: *Rituales nominantur Etruscorum libri, in quibus perscriptum est, quo ritu condantur urbes; arae, aedes sacrentur; quomodo tribus, curiae, centuriae distribuantur; exercitus constituantur, ordinentur; ceteraque ejusmodi ad bellum, ad pacem pertinentia.*

(187) Sola inquam mortui illatione; quoties inhumaretur cadaver, non etiam cremaretur. Ceterum quum cremari cadavera usu obtinebat; priusquam in os mortui gleba injecta esset, locus ille ubi corpus crematum erat, religiosus non habebatur: injecta glebatum & humatus defunctus, & sepulcrum esse, ac religione teneri incipiebat, ut a Cicerone in II. de legib. scriptum fuit. At ubi corpora non cremabantur, sola illatio locum religiosum reddebat.

Itaque

pulchra religiosa, aut, si id mavis, *sacra* (188) evasisse.

Quae quum ita sint; tum *dedicare*, tum & ipsum *consecrare* de sepulcris usurpatum, aliud non est, quam ἐγκαταστήσειν *enacniasse*. Quod ita esse, etsi abunde ex superioribus colligitur; tamen disertis elogiis *ἐννεπλεον* tum & Legum testimoniis id ipsum conficiam. A *Dedicandi* verbo ordiar; deinde de *Consecro* & *Consummo* tantumdem demonstraturus.

II. *Dedicare sepulcrum tantumdem esse, quod enacniasse ex titulis epitaphiis conficitur; unde non antea intellexit Pomponii J. C. loco lux affunditur. Pomponius cum Paulo & eum obscura prius Justiniani Decisione collatus. Quantopere scripti lapides legibus opitulentur.*

Sepulchrali Dedicationis notioni ex titulis fidem facurus ordiar ab Romano lapide, quem affert Sponius in Miscell. erud. Antiq. initio pag. 292. DIS. MAN. L. APPONIVS. L. F. PVBL. (i. e. *Publii* *crivis*) OLABRIUS VIVVS. FECIT. DISTIG. (distigum pro dislegum) CVM. LIBERIS. COM. (commune) DED. (dodicavit aut dedicatum) KAL. APRIL. P. CORNELIO. SCIPIONE. AFRICANO. ET. T. SEMPRONIO. LONGO. COS. Confutatum quidem collegium (quod pertinet ad an. V. C. 760. i. e. octavum ab exitu alterius belli Punicis) magnam lapidi antiquitatem ex Sponio conciliat. At contra ego non temere suspicor, sero sculptum fuisse, & quidem sub imp. alterius aut tertii saeculi. Id quidem tum ex orthographia, in qua nullum est antiquitatis tantae vestigium (189) liqui-

Itaque Institutionum lib. 2. tit. 1. De rer. divil. §. 9. Iustinianus sic posuit: *Religiosum locum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum. Quae sunt ipsissima Marciani J. C. (ex lib. III. Instit.) verba in l. 6. §. 4. eod. tit. Apud Festum lib. xvi. Gallus Aelius religiosum sepulcrum ubi mortuus sepulcrum aut humulus est; seris consistere ait. Nec est aliud magis in legum libris decantatum, quam sola illatione reliquiarum sepulchra religiosa evadere, ante illationem loca pura esse: cenotaphia ob eandem rationem, quia eadem vere vacua, religione non tene-*

ri divi Fratres rescripserunt: & alia multa eodem spectantia.

(188) Nihil frequentius tum in Auctoribus & legibus Romanis, tum maxime in antiquis titulis, quam sepulchra *sacris* vocari, & locis sacris accenseri. Hinc illud *sepulchrum sacrum* & *sepulchrum*, quod in Graecis elogiis non raro reperitur. Hinc quoque in iisdem saxis sepulchra *disposita* & *consecrata* sexcenties dicuntur. Vide infra. hoc eodem capite in verbo *Consecra*. Certe sepulchris originem suam templa debere, volunt Eusebius, Lactantius, Clemens Alex.

(189) Certe antiquitus scribebatur

liquido constat, tum etiam ex eo, quod antiquitus priori consuli alter sine copula ET subnectebatur. Itaque si Sponius ipse suis oculis saxum vidit descripsitque (ceteroqui scio reperiri plures ad fallendum idoneos, qui elaborata ab se elogia pro antiquis venditant, & os sublinere ἀρχαιολόγους in deliciis habent) verum si genuinus est titulus, is inter inscriptiones restitutus est referendus, cujusmodi exempla aliquot habeo. Itaque inventum puto aliquem sub Caesaribus, qui ad rei antiquae memoriam ad posteros transmittendam id scalpsit, aut alioqui vetustam inscriptionem cum sui temporis orthographia renovaverit.

Jam vero Reinesius Cl. 1x. num. 61. Romanum epigramma in via Nomentana affert hujusmodi: CINERIBVS. GEMELLAE. TORQVATAE. ORNATRICIS. AVGVST. SEX. SERVILIVS. TORQVATVS. DISPENSATOR. H. M. F. ET. SIBI. DEDIC. K. IVNIAS. SEX. GLABRIONE. ET. C. OMOLLO. VERIANO. COS. Is est annus Christi 192. Eandem inscriptionem recitat & FleetWoodus pag. 195. ubi VERIONE pro VERIANO posuit. Verum siue *Veriani* siue *Verionis* nomen in hoc consule novum est. Adde quod ORNATRICIS & DISPENSATORIS ministeria erant servilia, non ingenuorum: de quo vide Fabretum pag. 294. Postremo ex Pyrrhi Ligorii scriptis (quem quidem hujusmodi fallaciarum manifestum millies deprehendi) eam inscriptionem Langermannus descripsit; quam proinde *veronae* valde suspectam arbitror.

Sed & apud FleetWoodum pag. 373. Mediolani tumulum hunc Christianum reperio

A X Ω

*Cervia. quae. fidei. vexit. fundamina. seculo
Terdenos. aevo. binos. quater. attulit. annos
Laeta. dolique. expers. culpa. procul. impigra. honesta
Astrigeram. secat. alma. viam. coeloque. recepta
Hic. vitae. metas. et. inania. membra. reliquit*

Ded. pridie. nonas. Januarias.

Sed valde vereor, ne in lapide, pro DED. fuerit DEP. (i. e. depo-

batur APONIUS (P non geminato) POPL. aut saltem POVBL. Deinde VIVOS non VIVVS. Et FECET pro fecit. Et LEIBEREIS

aut saltem LIBEREIS pro *Liberis* &c. littera P ad Graecum Π proxime accedebat, &c.

deposita) quod est in Christianis tumulis oppido frequens. *Eti*
dedicationis sepulcri notio, pro qua decertamus, belle *cum*
depositione convenit: de quo nolo heic plura dicere, alia in
 exarcitatione dicturus.

Et haecenus quidem suspectos testes produximus. Ultro
 id, vel nemine accusante, profiteor. Utinam omnes pari
 studio veritati litarent. Verum instar omnium erit lapis Ve-
 ronensis, quem ex Sarayna & Panvinianis affert Gruterus
 pag. 799. 8. P. IVLIVS. APOLLONIVS. SIRI. ET. ATTIAE.
 VALERIAE. CONIVGI. OBSEQUENTISSIMAE. VIVVS. PA-
 RAVIT. EIVSQ. CORPVS. (cod. Redii habebat EIVSQ. DEI.
 CORPVS. an quia lapis ferebat integrum EIVSQVE, unde ob
 fugientes litteras descripserint EIVSQ. DEI?) IN. ARCA.
 CONDIDIT. ET. LOCVM. SERVIO. DEDICAVIT. Penul-
 tima vox SERVIO jam olim mihi suspicionem iniecit, fuisse
 in saxo SEVIO pro *se vivo*; quod & Gudius credidit. Sed ma-
 lo, scriptum in cippo fuisse SEPVL C; deinde ob evanidum
 scripturam, litteras P, L, C, sic acceptas fuisse, quasi si ef-
 fectae hae affines R, I, O. Nihil verius, etiam Grutero iudi-
 ce. Quid autem in hoc epitaphio sibi vult *locum sepulcri dedi-*
cave? ritualem dedicationem, inquis. Sed jam initio demon-
 stravimus nihil rituale in sepulcri *exarcitatione* intervenisse. Si id
 vero inscriptio designaret, cur Apollonius prius conjugem
 condidisset, ac deinde locum sepulcri dedicasset? Quod erat
utrumque apertum. Verum quid moror? illatio corporis, ea demum
 dedicatio fuit: corpus, inquit, in arca condidit, & (sic demum)
locum sepulcri dedicavit i. e. encaeniavit. Duae sunt aliae huius,
 quam modo produxi, geminae planeque germanae inscriptio-
 nes, sed cum *asciae* additamento: quas opportunius cap. 4.
 producam.

Quam notionem *dedicari* sepulcri recitata modo inscriptio
 ingerit, est illa quidem luce meridiana clarior: sed hoc insu-
 per commodi affert, quod obscuro jurisconsulti Pomponij loco
 lucem eximiam affundit; cujus loci intelligentia viris *legum*
 his huc usque latuit. Ergo l. 61. D. de *passis* Pomponij lib.
 17. ad Sabinum ait: *Nemo paciscendo offere potest, ne sibi*
LOCVM SVVM DEDICARE liceat; aut ne sibi in suo sepelire
mortuum liceat, Cujus quidem legis ignorata hucusque *trava-*
lyta miras interpretibus tenebras offudit.

Ac primam in eo falluntur, quod *Locum* heic tantumdem
 putant

putant esse, quod fundum (190) quod esse falsissimum, Ulpianus ostendit, l. 60. D. de verb. signif. ait enim: *Locus est, non fundus, sed portio aliqua fundi*, & quas ibi plures addit utriusque vocis differentias (191). Sed misso Ulpiano, nullies in inscriptionibus Locus pro sepulcro accipitur, ut apud Grut. 861. 13. *Hoc monumentum sive locum si quis vendere. vel. donare. voluerit. inferet* &c. Sic enim dicitur *monumentum sive locus*, ut *monumentum sive sepulcrum est*. Sed quid attinet ejus notionis exempla afferre, quæ est in inscriptionibus (192) passim obvia?

Sed

(195) Quotcumque vidi viros gravissimos in hunc locum commentantes, omnes ad nomen *locum* heic pro fundo acceperunt. Ut ecce Gerardus Noodt *habeat* ad Edictum Prætor. De pactis &c. Sit igitur, inquit, *salus species*. Aliquis *fundum suum vendidit, hac lege, ne emptor eum dedicaret* &c. Mitto quod non doceat, quid sit *dedicare*: quod interim conqueror, quod fundum intelligit, quem Pomponius *lo. um suum* h. e. monumentum appellavit. Eademque allucinatio in omnibus, quicumque hanc legem tetigerunt, invenitur.

(191) Ut illud quod in eadem lege reperitur: *Non etiam magnitudo locum a fundo separat, sed nostra affectio*. Item illud. *Sed fundus quidem suos habet fines, locus vero latere potest, quatenus definitur*. Quæ, si esset arguendi libido, possent ad sepulcri locum trahi, ut ecce illud prius *Non magnitudo . . . sed nostra affectio*, quo pacto illustrari possit vide infra not. 193. Jam quod sequitur: *Fundus suos habet fines, locus lat. pot. quatenus definitur*: id eo pertinere potest, quod sepulcri locus ante illationem non solet definiri, quousque protrahitur: at illaro corpore, tum demum quousque religio pertineat, definitur, id quod & in titulis notari solet. Verum hæc meras argumentationes haberi volo. Porro enim ista Ulpiani e dialecticor. potius tunc temporis subtilitatibus sunt profecta.

(192) Sic apud Grut. 507. 12. *LOCVM . CONSECRAVIT*. pro

sepulcrum dedicavit: vide quæ mox dicentur de usu verbi *CONSECRARE*. Sic 862. 5. *LOCVM. consecraverunt. sibi. et. C. Caecilio*. &c. 800. 9. & alibi sæpiissime. Apud Fabretum pag. 53. n. 309. *LOCVM VIRGINEM* eadem notione qua ibid. n. 308. *MONUMENTVM VIRGINEM* (sic) & n. 307. *OLLAE VIRGINES*. In eod. Fabretto a pag. 153. ad 161. plurimos titulos invenies, in quibus *LOCVS* idem quod *monumentum* sive *sepulcrum*. Vide Reinesf. VIII. 65. XII. 68. XIV. 191. XVII. 169. XVIII. 31. XX. 178. 289. & alia *doct. Vassier*. Vide etiam heic supra pag. 128. not. 163. in scr. Reinekanam: *LOCVS OPORTVNI CIRCITORIS*, &c. Atque hinc credo est, quod in veteri Onomastico verbum *LOCVS* tantumdem est quod *Oratio* i. e. *sepelio*.

Hæc dum scribo, objecit mihi vir doctiss. idemq. amiciss. Agnellus Vassilius Cai legem 7. D. de relig. & sumpt. fun. ex qua inter *sepulcrum* & *locum* interesse videatur. Ei dum respondeo, simul duplicem legis illius speciem producam. Prior sic concipitur. *Is, qui intulit mortuum in alterius locum, aut tollere id, quod intulit; aut loci pretium præstare cogitur per in factum actionem, quæ . . . perpetua est*. Quæ sunt plana, nec quemquam morantur. Altera species sequitur: *Adversus eum, qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit, utilem (in Dagh. invok. invok. invok. i. e. intra*

K

Sed omnium instar sit inscriptio Gruteriana pag. 807. 12. (quae integra dabitur infra num. III. ubi de *Consecrandi* verbo in sepulcralib.) in qua *Mennisanae* cuidam maritus LOCVM CONSECRAVIT. Nam, ut ibi ostendetur, *Consecrare* non minus quam *Dedicare*, in sepulcralib. est *encoeniare*. Ergo *consecrare locum uxori* est ibi idem, quod apud Pomponium *sibi locum suum dedicare*.

At haec notandum, quod non *αὐτοῦ* Locum haec dicit Pomponius, sed *Locum suum*: in quo pulchra inest sepul-

intra annum instituendam) *αὐτοῦ* in *factum* Proconul dat: quia non proprie VEL IN SEPVLCHRVM VEL IN LOCVM alterius, inuulisse dici potest. Vide, inquit vir Cl., aliud esse sepulchrum, aliud locum. Aequi, inquam, quid inter Cai loquendi genus, & illud in inscriptionib. *αὐτοῦ* hoc MONVMENTVM SIVE SEPVLCHRVM EST differt? An ergo ex hac formula inter monumentum atque sepulchrum discrimen adstrues? Difficile sane est duo quaelibet *αὐτοῦ* invenire, quae prorsus eandem vim habeant; & inter quae nihil prorsus discriminis grammatici veteres, aut dialectici agnoverint. Ut ecce *sepulchrum* & *locus* quavis usu sint synonyma; tamen hoc illo *αὐτοῦ* est. Hinc illae olim in iurisperitorum formulis (ut hodie in tabellionum nostrorum instrumentis) synonymorum *συνομαλ*; ne si forte vel unum ex iis omisissent, captioni locus daretur. Ea vero synonyma ope disjunctivar. particular. unum super aliud inculcabantur; ut MONVMENTVM. SIVE SEP. & haec *vel in sepul. vel in locum*.

Quid quod particula VEL in iure nonnumquam non est disjunctiva; sed *αὐτοῦ*? Non aliam certe vim habet, ult. C. ubi & apud quem *αὐτοῦ*. Aliis verbis: *Usuriam apud eos, qui iudices, VEL (ubi VEL. tantundem quod id est) a iudicibus ex quoque sententia electas.*

Verum age, largiri volo, Cajo in d. l. 7. de relig. & sumpt.

fun. aliquid discriminis inter *sepulchrum* & *locum* agnovisse. Eritque sane discrimen tale, quale in verbis Edicti apud Ulp. l. 2. §. 2. cod. tit. ubi Praetor ait: *Sive homo mortuus, ossa domini mortui, in LOCVM suum alterius, aut in id SEPVLCHRVM, in quo jus non fuerit, illata esse dicuntur; qui hoc fecit, in factum actione tenetur.* Haec enim ex verbis ipsi Edicti colligitur LOCVM & SEPVLCHRVM non usurpari ut synonyma: imo & Ulpianus §. 4. & §. ibi definit, quid intelligatur *locus* quid *sepul.* Sit ergo, per me licebit, discrimen idem apud Cajo in d. l. 7. Quid tum postea? an continuo sequitur, in aliis sexcentis inscriptionibus, imo & legibus *αὐτοῦ* LOCVM a sepulcro differre? caelum terrae commisceatur prius, quam ut hoc assentiar. Postremo vel si eoque insanire libeat, ut dem hoc etiam; at Pomponii certe *αὐτοῦ* LOCVM SVVM non aliud, quam quod dixi, significat quod nemo negabit, qui ex bono & aequo haec aestimare volet; quique & ad *αὐτοῦ* Panlli legem, & ad *αὐτοῦ* SVVM (tamen in Pomponio, tum Marciano & Instic.) *animam* adiecit; & ad inscriptionem Grut. 807. 12. in qua uxori maritus LOCVM CONSECRAVIT, quod est idem ac *dedicavit*.

Verum in eadem Cai l. 7. *cur* qui in alterius arcam, insertur, in illius locum non insertur? An quia ea arca extra sepulturae illius locum in hac specie fingitur? Sic prorsus existimo.

pulchri *religiosum* locibus usitata, ut in Institutionibus lib. 2. tit. 1. §. 3. *Religiosum locum unusquisque voluntate sua facit, dum mortuum infert in locum suum*. Id. vero additamentum duplicem vim habet; primum, quia in locum alienum inferendo, sacrum non efficiat: deinde quod quum is, qui sibi sepulcrum extruxit, ex omnibus bonis suis eum sibi tantum in domum aeternam (uti loquebantur) locum reservavit; merito *iuxta locum suum* Pomponio appellatur. Vide Gruterianam inscriptionem (193) pag. 317. 3. Sed prius illud verius est. Quamquam quid multis opus est, quum, quid heic Pomponius loci sui nomine intelligat, Pomponianae germana altera Pauli (ex lib. 27. ad Edictum) lex 11. D. de religiof. & sumpt. funer. planissime doceat? Quod si **LOCUS MONUMENTI** (ait ibi Jurisconsultus) hac lege veniet, ne in eum inferrentur, quos jus est inferri, passum quidem ad hoc non sufficit, sed stipulatione (poenali scil.) id caveri oportet. Vides ut in eadem re ac sententia, quod unus locum suum, alter locum monumenti appellavit.

Altera Doctorum hallucinatio est in intelligentia illius *epitaphias* **DEDICARE** locum suum, dum hi (194) quidem ad locorum publicorum dedicationes id referunt, illi effectum dedicationis pro ipsa dedicatione accipiunt, dum interpretantur *Religiosum facere, aut alias juri humano eximere* (195). Verum hoc, uti dixi, dedicationis effectus est, cujus effecti causa dedicatio ipsa est, quae tandem quid sibi velit, docendum erat. Atqui apud Pomponium heic *Dedicare locum suum* aliud

(193) Ea est affixa hujus Neap. Seminarii Archiep. parieti, qui solem orientem spectat, & sic halet: D. M. GN. POMPBIVS. EUPHROSYNVS. FF. IVNIA. GEMELLA. VXOR. EX. BONIS. SVIS. HOC. SIBI. SVMPSERVNT. Quae inscriptio videbatur lucem afferre Ulpiani l. 60. de verb. sign. verbis modo productis not. 191. ubi inter loci & funli differentias hanc posuit. Non etiam magnitudo locum a fundo separat, sed nostra assidit.

(194) Dionys. Gothofredus ad d. Pomponii legem sic breviter notat: *Dedicationes locorum fiebant auctoritate publica, vel principis*

l. 9. §. 1. de rer. diviso. l. 8. de religiof. Atqui lex 9. de diviso. ver. quam citat, loquitur de publicorum locorum dedicationibus, non de sepulcris. Atque quis unquam somnavit, sepulcra aequae ac templa auctoritate publica vel principis dedicanda esse? Altera lex 8. de religiof. quam citat Gothofr., nihil huc attinet.

(195) Sic Merillius ad tit. de servitutibus (to. 3. thes. Ortoniani pag. 643.) hanc Pomponii *non* interpretatur. Imo nec aliter Tribonianus id exposuit l. ult. C. de pass. inter emorem, quam constitutionem mox expendemus.

aliud non erat, quam quod in allata modo inscriptione
LOCUM. SEPULC. DEDICAVIT: hoc vero idem plane, quod
 in eodem elogio antecedit *ἐπιτάφιος* **CORPUS. IN. ARCA.**
CONDIDIT. ET (sic plane) **LOCUM. SEPULC. DEDICAVIT.**

Est ergo *dedicare locum* tantumdem quod in locum adhuc
 purum primo mortuum inferre; cuius consequens est, ut locus
 ille statim religiosus, imo & sacer evadat. Vel sine productae
 inscriptionis suffragio, ipse Pomponius satis hanc dedicationis
 notionem declaravit in eo, quod subjecit: *Aut ne sibi in suo*
sepelire mortuum liceat: id enim nisi glossema est Pomponio
 adfuturum (196) aut *ἐπιτάφιος* non inusitata his scriptoribus,
 at certe simile & *ἐπιτάφιος* priori erit. Deinde & *παράκλησις* Paul-
 li lex, quam modo in medium afferebamus, *τὸ DEDICARE*
 Pomponii expressit per haec *ἐπιτάφιος inferrentur, & inferri.*

Verum quid cum doctoribus nostris expostulo, quos im-
 mensus hiatus temporum ab aevo antiquae jurisprudentiae se-
 parat: quando ne Iustinianus quidem (sive potius praeclarus
 ille, uti volunt, universi veteris juris interpres & *ὑποκριτής*
corrector Tribonianus) quidquam in recitato Pomponii loco
 vidit? Sane inter celebres quinquaginta Justiniani decisiones
 (quas Merillius a se illustratas in unum volumen compexit)
 sexta & quadragesima illa est, qua veterum iurisc. pugnas in
 ea pacti specie, de qua Pomponium & Paullum modo respon-
 dentes induximus, sedare sibi visus est Iustinianus Aug. Ea est
 lex ult. *C. de passis int. emptorem, & venditor. compos.* quam lu-
 bet particulatim expendere. *Siquis, inquit, ita paciscatur in*
venditionis, vel alienationis contractu, ut novo domino nullo mo-
do li-

(196) Non levis certe suspicio
 mihi erat, illud *Aut ne sibi in suo*
sepelire mortuum liceat, & Pomponii
 manu non esse, quum videatur mera
 interpretatio ejus, quod dixerat
locum suum dedicare. Et certe Pom-
 ponii aevo nemini obscurum esse
 poterat, quid sibi vellet ea locu-
 tio. At posteriore aetate, quum id
 tantum eruditi caperent, fuit, cre-
 do; aliquis sciolus, qui non obviae
 phraeos interpretamentum aut
 orae adscriberet, aut, uti fit, in
 ipso textu superne scriberet. Id
 jam postea in textum Pomponii re-
 ceptum fuit.

Verum eam conjecturam dam-

no, atque a me prorsus abdicō; ne-
 que id solum propter *παράκλησις* Flo-
 rentini auctoritatem, verum etiam
 quia inter duas illas *ἐπιτάφιος* aliquid
 discriminis, quod alteram speciem
 constituat, agnosco. Nam prius
 illud *Ne sibi locum suum dedicare*
liceat, significat per sui ipsius illatio-
nem sep. encasare; alterum *aut*
ne sibi in suo sepelire mor. lic. per-
 tinet ad alterius mortui illatio-
 nem. Horum prius ex iis eviden-
 tius constabit, quae infra cap. IV.
 dicentur de dandi casu post verbum
Dedico, quam vim habeat: ut hic
Dedicare sibi, est suomet illato corpe
re encasare.

de liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso monumentum exstruere, vel alio modo humano juri eum eximere. Vides quanta in paucis verbis veteris juris inscitia. Primum in eo labitur, quod locum in Pomponii textu idem putavit esse, quod fundum: nam si Tribonianus Pomponii *locum suum*, id quod erat, pro monumento sive sepulcro accepisset, quantas ineptiae fuisset haec pacti speciem comminisci, *ne in monumento monumentum exstruatur?* Deinde quis umquam somniavit, sola monumenti exstructione locum reddi religiosum, sive, quod idem, *est juri humano eximii?* Sane antea didiceramus, monumenta, in quae nullus dum illatus fuit, loca pura esse, solaque mortui illatione juri humano eximii. Nunc bene est, quod admirandus, censor non tantum vetera jura (*quasi quoniam una multa jura confundit coctus*, Mostel. act. 1. sc. 3. 120.) sed & sollemnium juris vocum notiones confundit. Pergit Decisio: *Sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, &c.* Inter Pomponium quidem & Paullum optime convenit: ceteros, siqui forte fuerunt, qui ab his abissent, non tam aetas nobis, quam Tribonianus invidit. Ceterum quando de veteribus in ea specie discidio nostras, cur o bone ex duabus pugnantibus inter se sententiis, ejus quidem, quam improbas, Pomponium & Paullum auctores in tuo *variis* producis; alterius vero, quam unice amplecteris, nullum auctorem, responsum nullum Digestis intexuisti? praeclaram legum confarcinationem, in quam excompertes, quae eodem tempore (197) reprehendis: omittas, quae miraris! Porro in eo, quod sequitur, vix est ut sani aliquid deprehendas. *Sancimus, inquit, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse servandum, & immutatum permanere. Persistat enim multum ejus intererat, ad ei vicinus non solum quem nollet, aggregaretur, sed etiam pro quo specialiter interdictum est. Quum etenim venditor, vel alter alienator non alia lege suum transfere passus est, nisi tali fretus conventionione, quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione.* Atque heic non possum Doctorum nostrorum mirram perspicaciam non admirari, qui aut ista tamquam planissima praec-

(197) Vide Merillii praefat. ad eas l. decisiones, ubi ex decisionum subscriptionibus ostendit, eas fuisse editas eo triennio, quo Pandectarum *summa* vacatiss

fuic. Et quidem haec, qua de agnitione, altero ejus trienni anno prodit, nim. prid. kal. Nov. post consulatum Lainpadii & Orestis.

praetervehuntur; aut, si interfantur, ^{et sic dicitur}. Quum mihi contra quid heic sibi velit Decisor, qui intelligit, nas is nihil intelligere videatur. *Multum*, ait *minus intererat, ne ei vicinus, non solum quem nollet, aggregaretur* (198) &c. Praeclara *αιτιολογια*! quid enim hoc commune habet, cum eo, quo de initio proposuerat? At credo equidem Tribonianum dum pactum istud *immutatum foveat*; suam ipsam constitutionem interim mutilasse, ac *laceram crudeliter ora, Ora manusq. ambas* in codicem retulisse. Longior certe ea constitutio, sive appellat, Decisio fuit, qua non tantum complectebatur novus legislator prius pacti genus Pomponianum de mortuo non inferendo, sed & alterum, quod in eodem Pomponio sequitur, de praedio, vicino invito, non alienando (199). Utrumque, inquam, pacti genus Tribonianus ea constitutione *immutatum foveat* quae quia mutila (Triboniani ne incuria, an quo alio fato?) codici intexta fuit; Ideirco posterioris legis capitis *αιτιολογια* cum priore capite foede coalescit, perinde ac si *Humano capiti caninem pillos equinam iunxisset*. Nihil verius. Tum nihil magis uno eodemque specimine crassam Graculi Legislatoris supinitatem in Pandectis simul, & Codice compilato prodit.

Pudet, BERNARDE doctissime, ~~me~~ Themidos sacris minime initiatum ~~quid~~ ista pluribus edisseruisse, maxime apud Te, qui omnium consensu tum ceteras disciplinas, tum in primis quidquid est interioris & reconditae jurisprudentiae veteris in numero habereas. Sed ut ait ille, ita res erat: sciendum fuit. Idque eo vel maxime, quod evellenda, quacumque possem, mihi videbatur quaedam praepudicata opinio, quae jam dudum inveteravit, atque in complurium mentibus alte radices egit. Nempe ajunt, antiquitatis cognitionem, & antiquitus scriptorum lapidum peritiam esse lascivientium ingeniorum otiosissimam occupationem, cui tanquam ad Sirenum scopulos pessime affixi haereant adolescentes, ii maxime, quos legum sacratissimum studium manet. Fateor, optime TANVCCI, me istius censoriae notae severitatem usque adeo reformi-

(198) Suspexabar *aggregari* heic verbum sepulchrale esse, ex Hebraeorum proprietate petito, apud quos qui decedunt, ad patres suos aggregari dicuntur. Sed non puto Tribonianum tam sublime spectasse.

(199) Nemo (ait ibi Pomponius) *paciscendo efficere potest, ut sibi locum suum dedicare liceat, aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat, aut ne vicino invito praedium alienet.*

formidasse, ut & quae talia in forulis epuscula affecta habeo, presserim adhuc, premamque porro; & hanc ipsam scripti-
onem, quae Te nunc auctore ex tempore emittitur, spissio-
rem opinione mea jam evassisse pigeat: quod ne fieret, providi ini-
tio diligentissime, ut qui ad ceterum brevitatis studium hoc in-
super adderem, uti quam minimas characterum formas elige-
rem, ut si non re, at mole certe plurimum ex hoc libello de-
cederet. Sed quando huc evasit oratio: a censoribus istis sciant,
utrumque nostrum, BERNARDE, quam longissime dissidere, ac
sic statuere, nihil aeque Romani juris studioso fructuosum at-
que adeo necessarium esse, quam antiquitatis, ac praecipue
veterum epigrammatum intelligentiam; sicut & legum vi-
cissim scientia plurimum antiquis titulis lucis affundi: itaque
haec duo studiis si quod aliud, apta inter sese esse & connexa. Pos-
sum hic laudare innumeras leges, Senatusconsulta, plebisci-
ta, decreta, testamenta, principum diplomata, stipulationes,
pacta, foedera, leges operi faciundo dictas; & plura talia in
saxis, aut aere adhuc exstantia, tum sepulcrorum jura, ma-
gistratus, dignitates, officia domus Augustae, jura matrum
fionum, sollemnes formulas, & sexcenta hujusmodi, quae sive
non abunde, quam ex inscriptionibus tenemus, sive locum in-
de mirificam mutantur. Sed quis finis futurus esset? Ipsae sane
pandectarum, & elogiorum veterum locutiones sunt inter se
germanae; utrobique sermo est plane idem, sed is character
longe plus in antiquis titulis emicat. Nec facile alibi id dicendi
genus ferme reperiatur. Verum ne longius digrediar; quantu-
lum hoc est, quod hic nunc de sepulcrorum *dedicatione* scri-
bimus! & tamen quantum hinc legibus lucis affertur! olim
quum de *dedicationibus* univ[er]se Diatribam Commentario ad
mutilum Camp. Amphib. titulum pro re nata intexuissimus, me-
mini me plures legum locutiones antea ignoratas (200) in aper-
tum protulisse. Etiam in iis quae dicenda restant, spero me
hujus rei specimina editurum, ac leges aliquot multo illustriores
redditurum. Reliquum illud est, TANVOGI, ut quoniam

com-

(200) Ac ne ab hoc ipso ver-
bo *dedicandi* discadam; ibi pag. 83.
84. planissime expositum fuit, quid
sit Paulli (l. 19. D. de in rem ver-
so) *Dedicatio* *in funus*: quid
in xxi. tab. apud Gaium (l. ult. D.

De litigiis) *Rem in sacrum dedica-
re*: quid Marcelli (l. 12. D. de cur.
fur.) *Rem furiosam dedicare*: quid
apud Alipianum (l. 64. D. de adquir.
rer. dom.) *In censum dedicare*, quod
ibi *deducere* legitur.

compertum est, eadem Te omnia sentire (et qui tum in omni antiquitate, tum etiam in elogiorum veterum cognitione multus reperire) eandem de hoc litterarum genere existimationem ceteris vel invitis ingeras atque instilles; ut tandem adulescentes de hisce antiquitatis deliciis praeclarius aliquid sentire consuecant. Id vero sub tanto REGE facillimum erit, qui de litteris universis quum sit optime meritus, vetera monumenta tanto in honore habet, quanto olim Cressus ille auri laterculos. Itaque & terrae viscera, plusquam aruspex alius exta, sedulo rimatur, siquod litteratum inarmor se prodat ad illustrandam antiquitatem idoneum; & quae plura sane felicissimo Regum fors obtulit, ea auro contra cara habet. Utinam ad tantam nostrorum temporum felicitatem hic etiam cumulus accedat; uti REX optimus edicto vetet, ne posthac saxa, aera, & quidvis aliud antiquitus scriptum, opificum barbarie & incitiae frangantur, consentur, aut aliunde depereant. Nam quanti est hoc probri ac dedecoris, non in remotis tantum regni horum cimeliorum feracissimi provinciis, sed in ipsis regni faucibus, Capuae amphitheatrum Romani aemulum ad struendos viarum aggeres quotidie everti; antiquos vero titulos tum alibi, tum etiam in hac ipsa Regia urbe ab inficetis hominibus (quos Scythica propagine sates suspicor) labefactari? Quod genus hominum ad perdenda pulcherrimum natum, utinam, exoptulante me, REX harum rerum avaritissimus (qualem nimirum Magni illius LUDOVICI praeponere decet) aliquando injecto freno contineat. Verum de his jam plura fortasse, quam erat micarum partium.

III.

Nec aliud quam encaeniandi notionem subesse consecrandi & consummandi verbis, planissime ostenditur.

Venio nunc ad consecrandi verbum; quod non tantum de aedibus sacris, verum etiam de aliis quibuscumque aedificiis usurpavit Spartianus Hadriano cap. 19. *Romae instauravit Pantheon, Septa, basilicam Neptuni, sacras aedes plurimas, forum Augusti, lavacrum Agrippae: eaque omnia propria & veteribus nominibus CONSECRAVIT.* Num ergo septa, forum Augusti, lavacrum Agrippae sacris caeremoniis, aequae ut templa sacrabantur? Non puto: nec enim inter res sacras (201) nu-

(201) Sacra haec tantum enumerat Aldus Manut. in ultimo

Quaestiori per epistolam, ubi de sacro, sacrosancto, sancto & religio

erabantur. Verum quia templa quo tempore consecraban-
tur, eodem & dedicabantur sive encaeniabantur, hinc ea
interdiximus, ut confesro pro encaenio poneretur, non tantum in
sacris aedibus, sed late per omnia grassata sunt.

Verum age, largiamur sane id quod videtur ceteroqui
falsissimum) sed largiamur consecrandi verbum, ubi de thernis,
foro, septis &c. agitur; ritualetn ad aliquam consecrationem
arguere. Eritne idem de sepulcris iudicium? minime: quippe
quae sola corporis illatione sacra evadebant, uti supra demon-
stravi.

Non accurate agitur! Sacra verò, in-
quit, dicitur aedes, ara; sacer lu-
cus, mons; sacrum saxum, lignum;
quorum ad consecrationem civitas
consentit. Infra: Proprie vero sa-
cra ara dicitur, sacer lucus, sacrum
saxum: quia deo dicata caeremoniis
& publico civitatis institutio.

Sed tamen videri possit aliud
sub Caesariis obtinuisse; sub qui-
bus loca publica videntur sacra eva-
nisse, ubi ea Princeps dedicavit, aut
is, cui princeps dedicandi dedit
potestatem. Etenim Ulpianus (libi
de ad Edict.) l. 9. D. de divi. verum
sic ait: Sacra loca sunt, quae pu-
blice sunt dedicata, sive in civitate
sint; sive in agro. Sciendum est
locum publicum tunc sacrum fieri
posse, quum princeps eum dedica-
vit, vel dedicandi dedit potestatem.
Et certe quum ex inscriptionibus
constet, thermas, theatra, amphitheatra a principibus non raro de-
dicata fuisse; quis dubitabit, ea
post dedicationem sacra evasisse?

Sed tamen aliud suadet Mar-
cianus in l. 6. §. 2. tit. eod. An vi-
detur sacras res tunc ad aedes sa-
cras pertinere. Ejus verba sic ha-
bent: Sacras autem res sunt vae,
quae publice consecratae sunt, non
private. Si quis ergo privatum sibi
sacrum constituerit, sacrum non
est sed profanum. Semel autem AEDE
sacra facta, etiam diruto aedificio,
sacra sacra manent. Videt profecto
non aliud sacri loci nomine venire,
quam aedem sacram; theatra au-
tem amphitheatra &c. humani,
non divini, juris esse. Quando au-
tem haec ab imp. dedicata legi-
mus, non erat illa ritualis dedica-

tio, seu consecratio, sed mera en-
caeniatio sollemnis. Facit huc ea-
dem Ulpiani supra citata lex §. 2.
Illud (inquit ibi Ulpianus) notan-
dum est, aliud esse sacrum locum,
aliud sacrarium. Sacer locus est,
locus consecratus. Sacrarium est lu-
cus, in quo sacra reponuntur; quod
etiam in aedificio privato esse potest.
Et solent qui liberare eum locum
religione volunt, sacra inde evoca-
re. Itaque ubi in supra dicta l. 9.
Ulpianus ait, locum publicum tunc
sacrum fieri posse, quum Princeps
eum dedicavit, videtur non quom-
libet locum publicum (puta thea-
tra, thermas &c.) intelligere; sed
quatenus distinguitur a privato.
Nam privatus locus, quamdiu pri-
vatus est (etsi privatim sacrarium
ibi constituitur) nunquam sacrum
evadat. Ceterum ut locus sacer
evadat; requiritur, ut sit publi-
cus, ut consecratus, ac postremo
ut sit verae consecrationis materia,
auti aedes, ara, & cetera Aldo
enumerata) non tantum abusive,
quae nihil differt ab ignominibus.

Addam ad ultimum illustrare
Quintiliani locum Decl. 333. Haec
enim (templa) priusquam dedica-
tionis accipiant sanctam religionem,
opera sunt tantum: dedica-
tio est illa, quae Deum inducit,
quae sede destinata locat. An igitur
in thermas, macella, fora, & cal-
lia, Deus inducebatur? an sede
designata locabatur? Minime. Re-
linquitur ergo ut sacra non essent.
At in his ipsis operibus publicis
arae nonnumquam alicui deo pone-
bantur. Haec demum sacra erant:
cetera aedificia non erant.

Anavimus proinde illatione & encaeniabantur, & eadem opo-
 consecrabantur; idemque prorsus in re sepulchrali erat ἐγκαλίσ-
 & ἀειρέω. Id jam pluribus epitaphiis elogii confirmare pos-
 sim; sed agmen ducat bilinguis Sponii inscriptio pag. 333. n. 37.
 in solitudine S. Simconis Styliacae prope Aleppum posita, quae sic
 habet. T. Fl. Julianus. veteranus. leg. VIII. aug. DEDICAVIT.
 Monumentum suum. dis. Manibus. suis. & Lactitiae. uxori. suae.
 liberisque. heredibus. suis. posterisque. eorum. ne. liceret. ulli co-
 rumpi. ullo. modo. Quae desunt in marmore, supple-
 tur ex Graeco ἀπαλλοτριώσαι τὸ αὐτὸ μνημεῖον. h. e. alienare idem mo-
 numētum. Nam deinde idem Graece sic ponitur. T. Φλαυίος.
 Ἰουλιανός. Ουσιπάρχος. λεγόντος. Η. σεβαστῆς. ἀφείρεται. μνημεῖον. αὐτοῦ.
 διατρέξας. Θείοις. καὶ πατρὶσιν αὐτοῦ. καὶ τῆς. γυναίκος. αὐ-
 τοῦ. κληρονομίας. αὐτοῦ. καὶ. τοῖς. ἐκγονοῖς. αὐτοῦ. οὐδὲν. εἶπον. ἢ.
 ἀπαλλοτριώσεται. κατ. οὐδὲν. τρόπον. τὸ. αὐτο. μνημεῖον.

Ubi vides Graecum ΑΦΙΕΡΩΣΕΝ i. e. consecravit respon-
 dere Latino DEDICAVIT i. e. encaeniavit. Inscriptio ista illa-
 to jam T. Fl. Juliani corpore posita fuit; eoque dicitur T. Flavius
 ille encaeniassse monumentum suum dis manibus suis &c. Id
 verò Graece ἀφείρεται dicebatur, quia sola mortui illatione
 monumentum religiosum evadebat. Id jam clarius evincitur
 ex sequenti titulo, quem in eadem solitudine ponit idem Spon-
 nius, eadem pag. 333. num. 36. ΑΦΙΕΡΩΤΕΛ Αμιλίου Ρηγίνου. πατ.
 Ουλπίου. Ρυγίλλης. καὶ. Αμιλίου. Πτολεμαίου. στρατηγισμένου. εν. ΙΕ. Βα-
 ρου. κορινθιαρχου. υπατιου. ζήσαντι. ΕΤΗ. ΜΕΧΡΙ. ΠΑΝΗΜΟΤ. . . .
 Quae Sponius sic Latina fecit: Consecratum est AEmilio Regino
 Civi Ulpiae Reginillae & AEmilii Ptolemaei filio, qui militavit an.
 XV. adjutori corniculariorum consulari, qui vixit annos
 Ultima vox ignorata Sponio mensis Julii Macedonicum nomen
 (202) erat. Verte autem in hunc modum; Consecratum (sive
 dedicatum) AEmilio Regino (aut fort. Regino filie aspiratione,
 ut sit cognomen a Regilla matre inditum, quod saepe in lapi-
 dibus observavi) domo Ulpia, Regillae, & AEmilii Ptolemaei fi-
 lio, qui mil. an. XV. adjutori (203) corniculariorum Consularis,

(202) Πάρεμνος (pro quo in
 marmore scribitur secunda syllaba
 longa Πανήμνος) quid Boeoti aut Co-
 rinthii vocantur, nolo quaerere.
 At Macedones (a quibus indita
 mensibus nomina diu in Asia substi-
 terunt) Πάρεμνος appellabant, quem

Romani Julium. Testis Strabo:
 Πάρεμνος δώματός τε καὶ Πάρε-
 μόνος, ὁ λαός.

(203) Hujus officii mentio non
 reperi. l. ult. D. de jure municipali-
 tatis, ubi Taruntentus Paternus lib.
 z. militarium, inter immunes, si-
 ve id-

clm. pignatib. ad. ed. Nat. locum. CONSECRAVIT.

Postremo in inscriptionum syntagmate Gudianæ pag. 40. num. 1. hæc epigraphe legitur: DIS. MANIBUS. ACILIAE. GRAPHICE. C. ACILIUS. ATHENOBIVS. LIB. BENEMERENTI. DE. SE. CONSECRAVIT.

Et certe in productis exemplis quum *consecrandi* verbum cum dandi casu usurpetur; indicio id manifesto est, tantumdem esse quod *encaenio*, ut cap. IV. demonstrabitur auctoritate Virgilii, qui pro eo, quod alii dicunt *dedicare* aram huic aut illi deo, *INCHOARE* usurpavit.

Et Graeci quidem Latinique *consecrare* dicebant id quod erat *inchoare* aut *encaeniare*. At contraria ratione Hebraei id ipsum *profanare* appellabant, maxime ubi de vineis & consecrationis sermo esset. (204)

Restat postremo id unum, ut pauca de *consummanti* verbo tangam: quod et si plerumque, etiam in inscriptionibus (205) aliud non est quam *perficio*, saepe tamen in eisdem tantumdem valet, quod *encaenio*. Plura proferre exempla possem; sed paucis contentus ero. Inscriptio Neapolitana apud FleetWoodum pag. 162. num. 2. *Sanctissimo. deo. Patri. ex. voto. consummavit. Julius Secundus Faonius.* Dandi casum ostendit dedicationis notionem. Adhaec in Villa Carpinæ exstat inscriptio apud Fabretum pag. 91. num. 179. in hunc modum: *Ti. Cl.*

Zeph-

(204) Hebraeis ללח *cbil-*

tel, profanavit, ubi de arboribus sermo est, sumitur pro eo quod est *arborum usum communem* reddere. Vide Deut. XX. 6. Jer. XXXI. 5. Sed equidem non video, quid coegerit interpretes, ut in his locis *profanare* vertant, quod ipsi *profanare* deinde interpretentur *usum inchoare*. Quid id necesse erat? quando id verbum, ut in Hiphil *incipiendi* habet significationem, eandem certe & in Pihel in laudatis locis habebit: quae loca commodius mea sententia vertet is, qui *inchoare vineam, plantationem* dicit, quam qui *profanare*. Nisi quod *profanare vineam* transulerint nostri, sicut in eo Graecis interpretes, qui βασιλειαν traduxerant. Fuit enim hoc in usu veterum Interpretum obivium dictum significationem

sequi, ibi etiam, ubi aliud res exigebat. Nam quia ללח *cbil-*

tel plerumque *profanandi* verbum erat; hinc ibi etiam ubi de inchoando usu vineae sermo erat, illud βασιλειαν *profanare* dixerunt: cuius moris possim exempla proferre, *δρα νόμῳ*. Ex quo deinde factum est, ut Hellenisticum βασιλειαν pro *inchoo* in talibus sit accipientium.

(205) Ut apud Grut. 177. 4. *Aquaeductum . . . coeptum a Divo Had. patre suo CONSVMMAVIT DEDICAVITQ.* Sic credo etiam in hac sepulchrali epigraphe apud Fabretum pag. 53. n. 309. *M. Anrelius. Stasimus. lib. co. p. m. a. a. a. r. o. n. o. suo. CONSVMMAVIT. f. h. et. suis.* Nam praecedens COEPTV. (quum sit *αρχή* 71) iacit, ut CONSVMMAVIT, quod sequitur, idem sit, quod *perficit*.

Zosimus et Plautia Zosima, vivi sibi fecerunt suisque libertis, libertabusque posterisque eorum, ne de nomine eviat nostrorum. &c.

Ad extremum manu posteriore additur: TI. CL. ANDREAS. CONSUMAVIT. Quid sibi istud consumavit vult? non aliud certe quam, quod ex omnibus illis, quibus sepulcrum illud paratum fuerat, primus illatus est *Andreas*, isq. sepulcrum encaeniavit. Quod quia notatu dignum ad memoriam posterorum videbatur; superstites id recentiore manu subscripserunt. Postremo, ut alia omittam, notum est illud tum apud alios, tum eundem Fletwod. 191.3. *Consummatum. hoc opus. sub, ascia. est.* Heic certe consummare tantumdem valet, quod encaeniare. Nam si perfectum interpreteris; quo, quaeso, spectaret id monere, sepulcrum illud eo fabili instrumento constructum esse, quo cetera omnia construebantur? Sed de hoc altero titulo nobis alibi sermo redibit.

Non omittam heic haud tritum encaeniati monumenti vocabulum, Paulo usurpatum in l. 43. D. de rei vind. Ibi quum lapides monumento inaedificatos, etiam postquam remoti sunt, vindicari posse, negasset; addit: *Sed si alieni sine voluntate domini inaedificati fuerint, & nondum FVNCTO MONUMENTO, in hoc detracti erunt, ut alibi repõnerentur, poterunt a domino vindicari.* Frustra sunt quæ pro FVNCTO, quod est in Flor. Pand. legunt *fncto* aut *fatto*; nam *Functum* monumentum non est aliud quam *dedicatum, consecratum, consummatum*; tot enim modis dicebatur.

Postremo quemadmodum Quintilianus decl. 3.2.3. de temporum dedicatione dicebat: *Dedicatio est illa, quæ Deum inducit, quæ sede destinata locat.* liceat tantumdem de sepulcri dedicatione h. e. cadaveris illatione dicere; quippe quæ deos Manes inducit, & mortuum sede destinata locat. Nec plura de sepulcri dedicatione addam.

Ergo si DEDICARE (ut & *consecro* & *consummo*) tum in rebus ceteris, tum maxime in re sepulerali idem plane est, quod *encaenio*; cur porro idem verbum conjunctum cum SUB ASCIA aliud erit? Imo plane idem: quod quisque melius perscilliget, ubi de duabus reliquis clausulæ hujus voculis ediscet sermo.

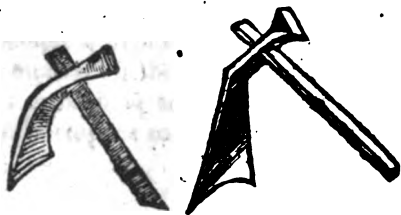
* C A P U T II.

De Ascia vetere, ejus definitione, nominibus, muneribus.

I. Asciae definitio.

In Dedicandi sepulchrali notione plusculum, TANUCCI, immoratus, vereor, uti sedant initia, ne & in Ascia multus sim futurus: praesertim quum eam rem non minima in plerisque obscuritate obstatum cernere videar. Taceo, a nemine eritam viam; & siqui ceteri sunt praefandae difficultatis loci communes. Jam illud primum animi pendeo, utrum nomina ante depromam, an id quod Philosophus appellat *τὸ πρῶτον*. Verum quum nomina sint magnam partem controversae significationis (extepto hoc quod Latino *Asciae* Graecum *Ξυράριον* certissime respondet) praecat sane *Asciae* sive *Ξυράριον* definitio.

Eam a Galeno mutuabimur, qui comm. ad Hippocratem *ἐν τῇ 1^ῃ τερτίῃ* quum in eo esset, ut ostenderet, genus illud Hippocratei splenii, quod *ξύραριον* illi dicitur, a *ξύραριον* nomen invenisse: *Asciam* sic definit *Ξυράριον αὐτὸ ἐστὶν τὸ ξύριον ἐν ᾧ τὸ ξυράριον ἐστὶν, κατὰ τὸ πρῶτον δὲ τὸ ξύριον, κατὰ τὸ δεύτερον δὲ τὸ ξύριον, βραχὺν ἐστὶν ἐν ᾧ τὸ ξυράριον, κατὰ τὸ τρίτον δὲ τὸ ξύριον*. *Asciam* quidem fabri lignarii quoddam instrumentum appellant, quod in summitate, qua ligna incidit, modice incurvatum supercilium habet, tamquam crepidinem. In qua interpretatione *ξύριον*, non simpliciter fabri, sed cum adjuncto lignarii transulimus; non ea de causa, quia vocem *ξύραριον* non aliter quam pro lignarii instrumento reperire potui; verum quia Graecis *TEKTON* non generale est opificum vocabulum, sed materiariorum (206) peculiare. Atque eam asciae definitionem (quae & paullo aliis verbis alibi apud Galenum reperitur) cum asciae schematibus passim productis pulchre convenire, nemo plane non videt. Atque haec de definitione.

II. NO-

(206) Dixi *τὸ TEKTON* non *ξύριον*; de quocumque opificio usur-

1. *Σείταρον*.

A Graecis exordiar, inde ad Latina progressurus. Quae Latinis *Afcia* dicebatur, ea Graecis duplici donabatur vocabulo; nam & *Σείταρον*, eademque *ἀΐτη* vocabatur.

Ad prius vocabulum quod attinet, cuius etymon (207) igneratur, id non aliter, quam de materiarietum *ascia* usurpatum reperio: nisi quod etiam pro vinculi seu chirurgicae deligationis genere ab Hippocrate usurpatur, sic appellatae, quod *Afciae* figuram praesefferret; de quo accurate in processu capitis huius, uti spero, disputabitur. Interim quum Hippocrati hoc vinculi genus *Σείταρον* masculino gen. scribatur; manifeste hinc deprehenditur aevo Hippocratis fabrilis hoc instrumentum utraque terminatione ac genere prolatum fuisse, ut & *Σείταρος* & τὸ *Σείταρον* diceretur.

Ac primum errant viri doctissimi, qui putant, Hesychium *Σείταρον* *αΐται* cum *πλέων* *βιπέων*, confedisse, quum certe Hesychii (208) locus sanus non sit; nec sit verisimile, illustri grammatico Homeri locum inauditum fuisse, ubi *πλέων* *βιπέων* a *αΐται* *αΐται* *αΐται* diserte distinguitur. Exstat is locus Odys. E. 234. ubi Calypso Ulyssi ad ratem fabricandam utrumque instrumentum dedit.

Δύω

usurpari, sed peculiare esse materiarii vocabulum. Id dum exemplis Graecorum, & variis observationibus confirmare satago; res longius processit quam pro adnotationis modo. Quare ne heu molestiam lectori fastidienti crearem, id totum ad finem separatim representare constitui; & ita, ut ex his animadversionibus, quas ad haec pro re nata paravi. locum *Math. XIII. 55.* & *παράλλω* *αΐται* *VI. 3.* exornarem; quod speravi eas observationes, quae huiusmodi adjumento fuerunt.

(207) Eustathius ad Homer. *Od. E. 234.* docet, vellus pecoris Dithyrambicos *αΐται* appellasse, quia *αΐται* τὸν ἄνα, quia *αΐται* *αΐται*. Ἄλλω δὲ ὡς αὖ μὲν *Οἰωνοῦ* *αΐται* *αΐται* *αΐται*, *αΐται* *αΐται* *αΐται*, ἄλλω *αΐται* *αΐται* *αΐται*; & *αΐται* *αΐται*.

At hoc nihil commune habet cum fabrilis instrumento. Itaque tacentibus veteribus grammaticis, nihil aliud restat, nisi ut *Σείταρον* vox tamdiu primitiva habeatur, donec aliquis existat, qui de originatione doceat.

(208) Hesychius: *Σείταρον*, τὸν ἀμφοτέρω *πλέων*. Non dubito, quin locus Grammatici sit vitiat; quod vel inde constat, quod interpretatio vocabuli solet recto casu, non quarto, subiecti. Itaque deest certe aliquid. Veluti si scripserit lexicographus *Σείταρον*, (*ἀλλὰ παρ' Οὐίω, ἀλλὰ τὸ δέγων ἢ*) τὸν ἀμφοτέρω *πλέων*. Ineptissimus sim, si praetere autem, ea quae intra parenthesis scripti, esse e manu Hesychii. Sed aliquid certe deest, quo significaretur, inter *Σείταρον* ac *πλέων* interesse.

Δῶκε μὲν οἱ τρέφων ἔργον, ἀμάρων ὡν πολέμασι,
Χαλκῶν, ἀμφοτέρωθεν ἀναχμῶν &c.

Inque manus magnam, ancipitem dedit illa bipennem &c.
Deinde: Δῶκε δ' ἔπειτα σιγῶντος ἔργον. Dedit deinde & asciam
politam, sive potius (209) acutam. Hinc ἀσκιῶντος δῶκεν σέδις
non asciatum Sophocles (sup. apud Turnebum) appellavit.
Idem poeta in Oedipo Coloneo pag. 274. καὶ τοὶ σιγῶντος ἔργον δῶ-
κεν τοῖς ἀσκιῶντος. Sedebam in sacra hac impolita sede. Ubi
Scholiastes ἀσκιῶντος exponit ἀτελέντι, ἀζαν, ἀγλυον, &
generalius, ὡς ἀργασμῶν non elaboratum. Possim & alios
(210) scriptores proferre non paucos, si id opus esset: sed ita,
ut nusquam hucusque, nisi pro σιγῶντος ἔργον sive pro mate-
riariorum instrumento repererim. Atque haec de σιγῶντος.

3. A S C I A .

Xviralis legis occasio.

De Asciae vocabulo, & ejus diminutivo Acisculo (211)
pot jam dicta sunt passim toto hoc libello, ut frustra futurus
sim,

(209) Εὐχρον in hoc Homeri
loco, Eustathio pag. 1531. creditur
habere ἐνερπητικὴν σημασίαν signi-
ficativam actionis, ut sit ἡ εὐχρον;
ut & βέλους ἀνύμωρον eidem expli-
catur ἀνυδαναντῶν, cito perimens.
Deinde laodit: Διότι καὶ τῇ ἐνερ-
γων αὐτῇ (σιγῶντος) ὁραζαν, καὶ
τοῦ πολέμασι φησι v. 441. Πηλέ-
κων δ' ἀπὸ χαλκῶ, ἔπειτα δ' ἐπι-
σπῆμινος. Ubi vides τὸ πολέμασι
aut bipennis, ἔπειτα vero ad Asciae
ἐνεργων pertinere. Et quidem
πολέμασι est praecidit (quod pro-
prie est Latinorum Doli) ἔπειτα
vero est politus.

(210) Lucianus: Ὡστερ σιγῶ-
ντος τῷ τέχνῃ καὶ ἔργῳ. Ut
fabro signario ascia & crebrum.
Plut. in II. de carnium esu: πρὸς
τοῖς καὶ σιγῶντος, καὶ ὅσα λω-
πητῶν πύκνους. i. e. crebris asciisque
misticariis instrumentis.
Adhaec apud Pollucem VII.
113. & X. 146. inter materiariorum
instrumenta primum locum Σιγῶ-
ντος occupat. In Glossis veteri-
bus Σιγῶντος exponitur Ascia: &
Σιγῶντος Runcinae. In LXX.
etiam I. Par. XX. 3. cum σιγῶντος
ferris conjungitur. Et Is. XLIV. 12.

καὶ ἔπειτα τῷ τέχνῃ σιγῶντος. σιγῶν-
τος ἀργασμῶν αὐτῷ, καὶ ὡς πρὸς
&c. At 2. Reg. XII. 31. pro Semo-
rum ὑποταμάσει alia interpretatio
habet σιγῶντος. Ne illud quidem
Lycophronis v. 1105.

Τοῦτος σιγῶντος κόγχῃ δῶκεν
μίσση

Acuta ascius ascia calvariari;
quod in Addendis expendetur;
asiam habet quam toties jam dicti
instrumenti significationem.

(11) Asciae diminutiva duo
sunt Acisculus & Asciola. Ea Grae-
cis duobus respondent Αἰσκούλον &
Αἰσκούλιον (nisi haec magis εὐκρί-
τως vertere) quae junctim in Suida
reperies. De Acisculo nihil addam
praeter ea quae ad Phil. a Turro
dicta fuerunt, & alibi. At alterum
Asciola probum non est, quip-
pe quod in Isidori Glossis tantum
reperiatur, ubi legitur Asciulus.
Asciola, Dolabra; & in Isidori XIX.
Orig. 19. Ascia... cuius diminutivum
nomen est Asciola. Etiam ut utio (in
sua producendus) Asciolae & Asciuli
meminit. At Asciatus, in Gloss. Can-
gii ex Jo: de Gallandia in synonymis,
est cultellus magnus, aut cul-
tellus: quo pergamenum dividitur.

sim, si verbum addam. Verum quia primi omnium xvi. ri hanc vocem usurparunt in ea lege ROGUM ASCIA NE POLITO; non finam ut ad quam legem illustrandam tot jam viri doctissimi symbolas contulerunt, ea nullam a me, tamquam ab imi lecti conviva, collectam exigat.

Et quidem legis sententiam quod spectat, nihil ad ea adjiciam, quae viri eruditi perviderunt; nim. sumptus supervacaneos amputari, qui certe in dolanda pyra, mox in favillam redigenda, supervacanei fuissent. Nunc quid occasionem legi dederit, quaero; & simul unde desumpta fuerit.

Non dubito, quin ante aviros, Romulidae in rogo extruendo insanierint; dum non satis haberent ligna ex saltu comportasse ea, quae uestioni essent idonea, nisi etiam materiam omnem sic, quasi ad opus intestinum, perpolivissent asciae (212) adminiculo. Ea consuetudo tamdiu valuit, quamdiu aut regiae leges valuerunt, aut civitas incerto jure vixit. At postquam ad clarissimas Graeciae Urbes, in primis Athenas, & Macedaemonem (quae duo Graeciae oculi habebantur) legati missi, optima quaeque singularum instituta didicissent; necesse est eos inter Lycurgi leges illam praeceteris demitatos, qua vetabantur construi domus (quae antiquitus plerumque ligneae erant) aut contignationes, aut januae, nisi foliis securis, & ferrae opes; utique sine asciae aliorumque (si qua tunc forte plura erant) *ἀποσπινδύων ἐργαλείων* politionibus. Obstupefactos tanta severitate legatos, simul credo puduit Romanae luxuriae, praefortim in rogo mox absumendo lascivientis. Jam tum certe destinatum eis fuit mox ut redirent, daturus operam, tantas ut insanias obviam iretur, idque incorum pittaciis sedulo fuisse adnotatum. Atque hinc profecta est de rogo *ἀποσπινδύων* lex illa: ROGUM ASCIA NE POLITO: quasi dicerent, *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ νόμου* (ut erat in Lycurgi *ἐντεταλμένη*) rogam esse parandum: lex tanto illā Lycurgi mitior, quantum interest, rogo ne rudi atque impolito brutum cadaver comburendum imponatur, an in cubiculo ex rudi aspera que

mate-

(212) Haud semel Tullius in *De legib.* ex eo quod xvi. ri veterunt, colligit id ante xviros fuisse factitatum; alioqui non vetuissent. Sic in *II. c. 24.* Haec praeterea sunt in legibus de sanctura: quibus servatis sanctura collitur, omnisque

circumscriptio: quae & recte colluntur; NEQUE TOLERENTVR, NISI FVISSENT. Ibidem mox. Credoque, quod erat factitatum, ut uni plura fierent, sedique plures sternerentur; id quoque ne fieret, lege sanctum est.

E

materia composito totos quis vitas annos faciat. Sed cur non de Lycurgi Rhetra, ex cuius aemulatione xviralem profectam dixi, doceo? Plutarchus in vita Lycurgi (edit. Francof. pag. 47. B.) (213) *Altera iam Rhetra adversus luxum fuit, ut quavis domus nullo alio instrumento, quam dumtaxat fastigium bipenni, fores ferrea fabricatas haberet. Nam quod dixisse postmodum de mensa sua Epaminondas ajunt, TALE PRANDIUM NON CAPERE PRODITIONEM, id priori in mentem Lycurgo venit, TALEM DOMUM DELICIAE ET LAUTITIAE HAUD FORE CAPACEM.* Nam quis tam ineptus & amens fuerit qui in laetum adeo simplicem ac vulgarem lectos argenteis fulcris instructos, purpureas stragulas, aurea pocula, & qui hanc comitatur, splendorem inferat? Certo conviviat & aequetur oportet aedificio lectus, lecto vestis, huic reliquis cultus atque suppellex. Ex hac consuetudine illud profectum ferunt, quod Leostichidas Major, Corinthi quum carnarum, aedium lectum laqueatum, & magnifice exstructum conspicatus, hospitem rogaverit, *ECQUID LIGNA APUD EOS QUADRATA NASCERENTUR?* Parva haec apud eundem Plutarchum in Laconicis (214) Apophthegmatis reperies. Vides ex uno specimine quam temperatae ad lenitatem

(213) Plut. in vita Lycurgi (edit. Francof. pag. 47. B.) Ἐτέρα δὲ πάλιν κατὰ τῆς πολυτελείας, ὅπως οἰκία πᾶσα τὴν μὲν ὀρεοῦ ἀπὸ πελέκειος ἀρρασμένη ὄχη, τὰς δὲ θύρας ἀπὸ ὀπίσθου μόνου, καὶ μνηστῆρας ἢ ἄλλων ἐργαζόων· ὅπερ γὰρ ὕστερον Ἐπαμινόνδαν ἀπὸν λέγουσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φασίης, οἷς τὸ πρῶτον ἄριστον αὐτῶν ἀποδοσίων, τοῦτον ἀπὸν ἐνόησε Λυκούργος, οἷς οἰκία πᾶσι τρυφὴν οὐ κατὰ, καὶ πολυτέλειαν. Οὐδ' ἔτι οὐδὲς ὥπως ἀπὸ ὀπίσθου καὶ ἀνέμου, ὅςτις οἷς οἰκίαν ἀφελὴ καὶ δημοτικὴν ἀπὸ τῆς κλίτης ἀρρασμένης καὶ σφύρας ἀλουργας, καὶ χροῦς κελύκας, καὶ τὴν τοῦ μόνου ἐπομένον πολυτέλειαν. Ἀλλὰ ἀνάγκη ἵσμεν ἀρμόζοντα καὶ συνεκταμένον τῇ μὲν οἰκίᾳ τὴν κλίτην, τῇ δὲ κλίτῃ τὴν οἰκίαν, αὐτὴν δὲ τὴν ἄλλαν χρησίμην καὶ κακοποιήν. Ἐν δὲ αὐτῇ τῆς σφύρας οἷος καὶ Ἀποφθῆγμα τὸν ἀποφθῆγμα ἐν Λακωνικῇ δυνάμει, καὶ διασπόμενον τῆς σφύρας

τοῦ οἴκου τὴν κακοποιήν πολυτέλειαν καὶ φαντασματικὴν, ἐκταμένην τῇ οἰκίᾳ, εἰς ἀφ' ὧν παρ' αὐτῆς τὸ ἔνθα οἷος. Ligna σφυρῶνα (μυμιοῦναι vocat Plin. XVI. 39.) usurpabant Spartani, quae opponuntur quidem tetragonis, sed opponuntur etiam πελικοῖς apud Theophr. Vide not. 215.

(214) Plutarchus in Laconicis Apophthegmatis (edit. Francof. pag. 227. B.) Ἐπιζητοῦντων τὴν διὰ τὴν οἰκίαν ἀπὸ πελέκειος τῆς οἰκίας ἐπιτιμῆσαι προσέταξε, ὅταν δὲ ἀπὸ ὀπίσθου μόνου, καὶ μνηστῆρας ἢ ἄλλων ἐργαζόων, ὅπερ αὖν, ἴσμεν, μεταξὺ οἷος καὶ πάλιν παρ' αὐτῆς οἷος εἰς τὴν οἰκίαν, εἰσάγουσι, καὶ μνηστῆρας παρ' αὐτῆς ἐκταμένην ἔχουσιν. Οὐκ ἔστιν ἀρμόζοντα καὶ συνεκταμένον sola bipenni, ad januam sola scissa per, nalis in instructum, permittitur, ut perdit (Lycurgus); Us ciwes mediocritatem servatus in omni

tem leges xvirorum exstiterint, & quam longe a priscorum legislatorum severitate abfuerint. At ne hoc quidem diutissime observatum fuisse documento est, quod de depictis (utique & ascia-
tis; nec enim rudis materia depingi potuisset) sui temporis regis prodidit Plinius, de quo vide supra Guichardum pag. 11.

At mihi quis fortassis objiciet illud Ciceronis in II. de leg. c. 23, a Solonis legibus illam de rogo ἀσκήσας repetentis. Verum notari mihi velim in Ciceronis verbis ^{ἀσκήσας} illud FERE. Jam cetera, inquit, in XII. minuendi sumptus lamentationesque funeris translata de Solonis FERE legibus. HOC PLUS, inquit, NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITICO.... Extenuato igitur sumptu, tribus riciniis, & vinculis purpureae, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. MULIERES GENAS NE RADVNT, NEVE LESSVM FVNERIS ERGO HABENTO, &c. Ex his vides, non omnes ac singulas verbo tenus leges, sed univcrse consilium minuendi sumptus lamentationesque translaturum de Solonis legibus. Aut si leges ipsas a Solone arcelitas vis; adde τὸ FERE h. e. magnam partem. Ceterum tantisper dum quis doceat, fuisse in Solonis ἀσκήσας de ἀσκήσας rogo vestigium (quod nemo umquam praestabit) ego a Lycurgi Rhetra altera, non legem ipsam de Rogo, sed legis ejusdem aemulationem ac studium manasse contendam. Nisi vero longe aliam legis distinctionem atque interpretationem cudere libeat; de quo subjectam (215) adnotationem adibis.

III.

nibus, qui te in domum important, nec eorum quidquam possideant, quae ab aliis magni sunt. Tum & Leotychidae factum eisdem verbis refertur.

(215) Quid si vero major longe, quam vulgo creditur, hac lege severitas continetur? Quid enim impedit, quo minus cum Rivalio & antiquis (vide pag. 6. not. 2.) sic distinguamus? Ne facito rogum: Asciane politico. Quae distinctio eo redibit, ut prior legis capite rogus vetetur; altero in domo construenda nullus asciae usus; prorsus ut ex Lycurgi sententia, contignationes, ac ianuae ἀσκήσας hant, & ἀσκήσας πρὸς ἀσκήσας μόνον. Sed intercedit ei distinctio Manucius. Non puto, inquit, Rogum prohiberi, quum uri concedatur:

illâ lege scilicet, IN VRBE NE SEPELITO NEVE VRITO: qua lege non crematio vetatur, sed ne in urbe id fiat. At quis scit an non verborum huius legis hic sit ordo? Ne sepelito in urbe: neve urita: ut hoc alterum in totum veteretur, & ne extra urbem quidem crematio permittatur. Aut si vero concedebatur extra urbem combustio (nam certe quantum est Romanae historiae, cremationem docet) quis scit, an non xviri tamen Rogum vetuerint (nam fort. Rogus sive Pyra non sine sumptu contruebatur) uri vero tantum sine sumptuoso illo rogo siverint, nimirum, ut super incompositam lignorum struem nullis artificibus factam cada-ver imponeretur?

Sane nihil est quod huic alteri

de vetita ascia interpretationi officiat praeter Ciceronem; qui, hanc legem totam ad minuendos funerum sumptus pertinuisse docet. Nunc si quavis *Asciae politio* vetaretur, quo Cicero inter leges de funerum sumptu minuendo id posuisset? Facebat ergo haec altera legis distinctio & interpretatio; ne dum viros per omnia Lycurgi rigorem aemulatos, volumus; interim eo impudentias prolabantur, quam supra in Auct. de Relig. Galder. (vide supra pag. 74. not. 91.) reprehendimus, ut Ciceroni hanc legem non intellectam, statuamus.

Sed tamen antequam hinc abeam, non possum imperare mihi, ut, quid mihi in legis hujus distinctione, quae obtinet hodie, displiceat, dissimulem. Nunc quidem omnes sic legunt, ac sic distinguunt: HOC PLVS NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO; quorum verborum hic certe ordo erit: PLVS (i. e. praeterea) NE FACITO HOC: NE POLITO ROGVM ASCIA. At quis in his verbis inosiam *περίεργον* a legislatorum, & maximo virorum, stylo abhorrentem non videt? Omnino illud NE FACITO nisi cum sequentibus neclatur, otiosum erit. Atqui NE FACITO ROGVM, uti modo vidimus, non potest cum Ciceronis auctoritate stare. Non aliud ergo restat, nisi ut cum Jac. Raeyardo (vide sup. pag. 6. not. 2.) distinguamus: NE FACITO ROGVM ASCIA; NE POLITO. Quin & idem Raeyardus illud HOC PLVS Ciceronis esse, non XIL putavit; quasi vellet Cicero, legem hanc legibus a Solone laetis *boc plus* continere, nim. NE FAC, ROG, &c. Ac reuera, ut ostendimus, hoc caput non a Solone translatum fuit, sed ex Rhetarum aemulatione possum. Verum age duo illa monosyllaba, HOC PLVS, sint plane xviralia; at aliud certe non valebunt, quam *Hoc amplius* (i. e. praeterea) in legibus institutum. Deinde verbis illis, NE FACITO ROGVM ASCIA, ligna rogi

δενδρῶνα esse iubentur: politio quod additur NE POLITICO; *πλεονεξίς* ipsa prohibetur h. e. rudis materiae expolitio ope bipennis facta, qua exteriora ligni crassioraque detrahebantur: id quod vulgo materiarii nostri dicunt *affaciare*. Ut omnino ligna non aliter quam *στρογγυλε* (quae Theophrastus nonnumquam *πλεονεξίς* opponit) rogo adhiberi, xviri iusserint. Theophr. V. hist. pl. 7. *ἡ δ' ἔχλας τὰ μὲν χιρὰ, τὰ δ' ἡ πλεονεξία, τὰ δ' ἡ στρογγύλη*. *Lignorum junct quae sunt utraque, quae bipennis exteriora solant, quae rotunda (& intacta) servantur.* Ibid. *Πλεονεξία δ' ἔχλας, ὅσον ἀπὸ πλεονεξίης τὰ ἔχλας, στρογγύλη δ' ὅλην ὅτι τὰ ἀφαιρούς.* Aut et *Πλεονεξία, quorum exteriora bipennis detrahuntur: στρογγύλη i. e. rotunda est, quae intacta.* Videatur etiam de his Plinius XVI. 39. ubi & *Ternis* & *Uis* rotundi ligna nominantur; & mox: *Tigna* & quibus *αὐστρίσι* *conicem*. Nec porro nunc vacat Pliniana cum Theophrastis sic comparare, ut quid cui respondeat, recte constituatur. Sed tamen, ut eo redeam, ligna rotunda, ac ne bipennis quidem ope decorticata adhiberi rogo *δενδρῶνα* volebat.

Ultremo si nihil prorsus, non modo in lectione priorum monosyllaborum, sed ne in recepta quidem ab omnibus distinctione, inutandum est: Ordo verborum talis esse omnino debet: *Ne facio plus boc* (h. e. plus modo illo funerum paullo ante ex Solonis legibus definito, tribus vicinis, & vicinis purpureae, & decem tribunicibus, & siqua erant alia: deinde additur) *Rogum ascia ne politio*. Atque in hac demum legis distinctione & intelligentia conquiesco (ita ut *Hoc plus* non sit *Praeterea*; sed *Plus* casu quarto, *Hoc* sexto sit positum) nam superiora illa magis acuendi ingenii, & versandae in omnes partes ejus interpretationis gratia, produxi, quam ut latum unguem a trita ac recepta distinctione recederem.

Quatenus a vulgo bipenni distinguitur: & quod non sit prorsus idem, quod Σαίτων Ascia, sed sit potius dolabra. Scriptores passim illustrantur, alicubi & emendantur.

Alterum Graecum Asciae vocabulum Ἀξίς est; quam revera Asciae, (nisi potius Dolabrae) nomen esse, dubitare nos Veteres (216) Glossae vetant; deinde & haec, quod Latinum Ascia ab Ἀξίς invenisse nomen Vossio videtur; quem vide sup. pag. 16. Quamquam mihi quidem longe aliud sedet etymon, ut a ἔξω aut (217) ἔξω deducenda commodius videatur.

Sed quia hoc video penitus Graecissimum complurium mentibus infedisse, ut Ἀξίς securis interpretentur; adeat, quaeso lector, ut alios (218) nunc taceam, harum litterarum facile principem H. Stephanum in Thes. ubi inter Ἀξίς & τίλιν sic esse distinguendum, ut illud sit Ascia vel dolabra, hoc securis, Homeri & Xenophontis auctoritate docet. Quorum hic in Hellenicor. III. dixit: Πολλὰ μὲν μαχαίρας, πολλὰ δὲ ἔξω, πολλὰς δὲ ὀβολόκτους, πολλὰς δὲ τίλιν, καὶ Ἀξίνας, καὶ πολλὰ δρέπανα. Multas machaeras, multos gladios, multa verucula, multas securis dolabraeque, & multas falcos. Homerus autem II. O.

Ὀφθαλμοὺς δὲ τίλιν καὶ Ἀξίνας μαχαιρῶν.

Pugnabant acribusque bipennibus atque dolabris.

Sed jam ante Stephanum id discrimen ad hunc Homeri locum notaverat Eustathius pag. 1039. οὗτοι δὲ καὶ τίλιν ἀπὸ Ἀξίς

(216) In vet. Onomast. Latino vocabulo Ascia Graecum respondet Ἀξίς; deinde in Glos. Graeco-Lat. Graecum Ἀξίς exponitur Dolabra, de: Dolabrum. Et Ἀξίς παρωνία (i. e. Axine muerivria: nam uti diximus supra, τίλιν est muerivria; additur autem muerivria, quia erat & Ascia strutorum, aliorumque rusticorum) in Philox. Glos. est Dolabra, in Onomast. Ascia. In eisdem quoque Glossis Ἀξίς λεγόμενον est Acieris (de quo ad Muratorium diximus) & Ἀξίς est Dolabella.

(217) Cur enim Asciam ab Ἀξίς deductam dicamus, quoniam, si rem ad vivum rescare libeat, Ἀξίς non tam Ascia, quam Dolabra, uti dicitur, esse videatur? At ἔξω & ἔξω verba sunt τὰς λει-

πορῶν, nam & Radere & expolire significant, ac plerumque de materia usurpantur: unde & τὸ ἔξω lignum a ἔξω deducitur. Acolas porro τὸ ἔξω in SC commutare consuevisse, supra a Vossio pag. 16. didicimus.

(218) Aemilius Portus, in suo Suida illud Ἀξίς ἢ Ἀξίς καὶ Ἀξίς ἢ Ἀξίς, sic vertit, ut non securis, sed dolabrae & dolabellae, Asciae & Asciolae nomen usurparit. Item Kusterum in eodem Suidae loco Asciae & parvae Asciae nomine usum video. Nolo hic lectorem obtundere, si, quid singuli interpretes Ἀξίς sint interpretati, morosa diligentia persequi satagam.

διαφορές, αἷς δηλοῖ τὸ, Πελικίαι καὶ Ἀχίνοι. Hec autem nolo praeterire, quid de hoc more pugnandi bipennibus, & dolabris alibi Eustathius adnotaverit. Is enim ad Il. N. Barbarorum, inquit, consuetudo est dolabris, ac bipennibus depugnare: idcirco alibi (hoc scilicet loco, quem recitavimus) Troiani Πηλεῖων καὶ Ἀχίνοι μάχων (219) Trojanes barbaros appellat, quia Graeci non erant. Verum hoc in παρῶν.

Sane autem, quod in praecedentibus Xenophontis, & Homeris locis Ἀχίνοι (bellicas scilicet) non ascias, sed dolabris verti, id non temere, sed cum judicio feci. Docui supra ad Murator. not. 151. 153. praecipuum inter asciam, & dolabram discrimen repetendum esse a manubrii modolo, quod in illa brevius, in hac longius erat. Ecce autem quod ibi ex sola Dolabrarii figura statueram, docuit nunc deinde Eustathius ad illud Hom. Il. N. 611.

ὅτ' ἀσπίδος εἴσω καλὴν

Ἀχίνοι εὐχαλόν, ἐλάττω ἀμφὶ πέλκων

Μακρὰ ἰχίονα. At ille (Pisander) sub sensu sumit pulchram dolabram ex dero subtesactam, oleagino insertam manubrio, longo, bene potius. Ibi Eustathius pulchre tibi Ἀχίνοι καὶ σκεπάρνῳ παρῶν (220) diffidere innuisset; hoc tamen inter ea deinde interesse notat, quod σκεπάρνῳ parvo manubrio instrueretur, Ἀχίνοι longo. Sic enim (pag. 949. lin. 58.) habet; ὅ (πέλκων) μακρὸν μὲν λέγεται, ὡς μὴ σκεπάρνῳ ἐν, ἀλλὰ Ἀχίνοι. Quod manubrium longum dicitur, quippe quod non ascias, sed dolabrae est. Vides heic ex modo manubrii effici τὴν Ἀχίνοι potius Dolabrae, quam Ascias respondiisse.

Sed eo redco, unde inceperam. Nam profecto quantum inter πέλκων & Ἀχίνοι sit discriminis nullo potest indicio evidens.

(219) Eustath. ad Il. N. pag. 949. lin. 41. Βαρβαροὶ δὲ τὸ Ἀχίνοις μάχων καὶ πέλκων διὰ τὸ ὅτι οἱ Ὀχίνοι πέλκων καὶ Ἀχίνοι μάχων.

(220) Eustath. ad Il. N. pag. 949. lin. 51. notavit, artificiose poetam oleaginum manubrium Ἀχίνοι dolabrae tribuisse; ut & σκεπάρνῳ Ascias (verum in σκεπάρνῳ memoria labitur; nam in supra recitato Od. E. loco, tibi de σκεπάρνῳ, nullum de oleagino manubrio

vestigium) quippe quum talium peritus ipse, nobis etiam in τραγῳδίᾳ peritiam faciat Τεχνικός ὁ πέλκων ἐλάττω τῇ Ἀχίνοι χορηγῇ ποιητὴς, ὡς περ καὶ τὸ σκεπάρνῳ, οἷα καὶ τὸ πούρῳ ὁ εἰδὼς αὐτὸς, καὶ ἡμῖν ἐκ παρῶν πολυπραγίας χάριν εἰδῶν διδούς. Vides ex his verbis, putasse Eustathium, Σκεπάρνῳ & Ἀχίνοι cognata fuisse instrumenta, eaque de causa utrumque ex aequo oleagino armati manubrio.

dentius fieri, quam illustri Artemidori loco, in quem nuper in-
eidi. Is igitur lib. II. cap. 24. quod inscribitur περὶ γεωργίας, in
eo est ut ab omnibus agriculturae instrumentis per quietem vi-
fis capteret coniectiones. Inter cetera meminit πέλεκυς & αξίνης :
ex quo obiter vides non temere Palladium lib. I. tit. 43. in in-
strumento rustico, dolabras, secures, ascias retulisse : ut
& Columella II. 2. Dolabram, alibi dolabellam adhibet. Ergo
Artemidorus de πέλεκυς & αξίνης sic habet : Πέλεκυς ὅ, εἰς τὴν
βλάβης ἐστὶ σημεῖον καὶ μάχης. Αξίνη δὲ, γυναικὸς τε καὶ γυναικείας ἐργα-
σίας καὶ γυναικείας μὲν ἐργασίας διὰ τὸ τῷ κρατοῦντι συμφέρειν καὶ ἀπο-
σελάν. γυναικὸς ὅ, διὰ τὸ ὄνομα. Janus Cornarus sic vertit ; Bi-
pennis seditionis & damni ac pugnae signum est. Ascia (sive
dolabra) mulieris, & muliebris quaestus : & quaestus quidem mu-
liebris, propterea quod tenenti conducit, & attrahat. Mulieris
autem propter ipsum nomen (quo Graecis αξίνη appellatur). Ve-
rum is locus obscurior est, quam ut sine commentario vulgo
ab omnibus intelligatur.

Nam primum τὸν πέλεκυν ait εἰς τὴν εἰς τὴν seditionis esse si-
gnificationem. Quid ita ? nimirum quia Πέλεκυς ex vi suae naturae
significationis (221) εἰς τὴν εἰς τὴν h.c. accipere erat ; unde & Latinis

Bipenn.

(221) dixi, πέλεκυν suae
natura notione esse accipiemem, id
oculis subjicit Simplicii Rhodii
propositionem, quod πέλεκυς inscri-
bitur, cujus versus ita disponun-
tur ut bipennis sive securis accipi-
tis formam exprimentur, quod, qui
πέλεκυν usurpare oculis volet, ad
finem Theocriti videre poterit
cum σύμμι & βυβύ & ὠρ, quae
sunt simili artificio composita. Nec
aliud fuisse, mihi persuadeo τὸ
πέλεκυς ὅ, καὶ apud Proclum,
quem scriptorem ad manus non
habeo. Nec aliter, quam opē du-
plicati acuminis, difficilem satis
Etymologici M. originationem ex-
pedire porui, in quo in ea voce sic
legitur : Πέλεκυς, παρὰ τὸ πέλαν
ἔστι τὸ τὸ πέλαν σημαίνει καὶ τὸ
ἔστι τὸ σημαίνει καὶ τὸ σημαίνει
ἔστι τὸ σημαίνει. Vult πέλεκυν, id est di-
centem, quod velociter convolvitur,
παρὰ τὸ πέλαν ὡς παρὰ τὸ πέλαν
inter cetera etiam converti signifi-
cat. Quo tunc pacto ? quia πέλεκυς
ἔστι, qualis est ille Simplicii q.

trinque acutus, facillime circa
manubrium, tamquam suum axeris
rotatur : at si in securi simplici (i.e.
una cum aie) id agere, difficil-
lime obrinebis. Deinde & eodem
facit illud πέλεκυς epitheton Ho-
mericum ἀμφοτέρωθεν ἀκυμίνον
Od. E. 234.

Δότε μὲν οἱ πέλεκυν μέγαν ἀρ-
μενον ἐν πλοκάμῃ
Χαλκῆον, ἀμφοτέρωθεν ἀκυμίνον.

In manibus dedit huic babiloni
ingentemque bipennem,

Aer. atam accipiemem. Postremo

(ut & de posteriore aetate docu-
meata producam) apud S. Euche-
rium Lugd. in Formul. spir. cap. 8.
Bipennis (est) geminata afflictiō.
Respicit autem Pl. LXXIII. ubi
Graece est ἐν πέλεκυ.

Sed tamen et si πέλεκυς sua na-
tura εἰς τὸν εἰς τὸν tamen nonnullam
quam & εἰς τὸν εἰς τὸν snisse reperio.
Tum vero addebatur discriminis
causa istud εἰς τὸν εἰς τὸν, ut apud
Synonymum epist. 108. πέλεκυς εἰς τὸν
εἰς τὸν

ζομαι *πρὸς τὴν ἑλὴν ἐκόν. Πολέτευς*
Ἀμφιέρμης & ἐπερόρμης inenitit Pol-
 lux 1. 12. *Μονόρμης* Hefychius in *Η-*
μυπέλευς; ubi *Ημυπέλευς* (pro quo
 legendum *Ημυπέλευς*, ut in Suida)
 exponitur *πέλευς* (sive potius *πέ-*
λευς) *μονόρμης*. At Homerus id
 appellavit *ημυπέλεον* Il. Ψ 551.
Καδὲ' ἐτίθαι δέκα μὲν πέλεους,
δύο δ' ἡμυπέλεων. Depositis *δε-*
κα bipennibus, decemque securibus.
 Quod Eustathius exposuit *μονόρ-*
μης πέλευς, itemque *μικρὸς πέ-*
λευς. Utrumq. enim hoc in *ημ-*
υπέλεω fuit, tum simplex acies,
 tum & dimidiatum manubrium,
 quod contemplari potes in hoc
 schemate, quod in inscriptione
Baeidae Gratinae
 supra in *Monatorib*
 pag. 112 delineatum
 produximus; quod
 certe est Homeri-
 cum illud *ημυπέ-*
λεον, & Eustathii
μονόρμης idemque
μικρὸς πέλευς; idemque Synesii
πέλευς ἐπερόρμης, qui prae sua
 exiguitate zonae infertus gereba-
 tur: idemque postremo & *Dextralis*.
Isidori erat, de quo in XIX,
 Orig. 19. posuit: *Dextralis*, *δεξτε-*
ρας habilis. Unde habes *Dextralis*
 ab *ημυπέλεω* non discrepasse? Ex
 Homeri Scholiaste, qui sic notavit:
Ημυπέλεον, τὸ ἡμῖν τῷ πελ-
εύς, τὸ ἐκ τῷ ἐνδὲ μόνον μέγας
ἔχον ἀκμὴν, ὃ καὶ ΔΕΕΤΡΑΔΙΟΝ
καλεῖται. At, *ημυπέλεον* (quasi
 dicas *semisecurem*) esse securis di-
 midiatum, ex una tantum parte bi-
 lens acumen, quoniam *DEXTRALEM*
 appellant. Utitur *Διγρύς* voce
 Theophylactus Simocatta VIII. 4.
 ubi clavas ferreas Romanorum lin-
 gua *Δίγρυς* appellari dicit; pro
 quo Canovius conjicit auctorem scri-
 psisse *Δεξτεράς* vide in Graec. Glos.
 Joan. de Janna: *Dextralis* dicitur
securis dextrae habilis; quae sunt ex
 Isidoro, Victor Vit. in I. de perfec.
 Vand. inirio: *Ubi . . . clavae re-*
pererunt portus, certatim illibus
dextraliūm aditum reserabant; ut
 recte tunc diceretur: quasi in *hystoria*
hystoriae securibus &c. ut in Pl.

IXXII. Porro *Δεξτεράς* tantum-
 dem erat, quod aliis posterioris
 aevi scriptoribus *Μανναρία* (de qua
 vide Cangium) dicebatur; a qua
Μανναρία non dubito quin veniat
 Italicum *Mannaia*, & dimin. *Μαν-*
ναίον; quo nomine supra positum
 instrumentum appellabat *Μαναι*.
 sup. pag. 113.

Dixi, *πέλεον* sine additamen-
 to alio intelligi ancipitem. Cur
 ergo Hefychius accusativum *πέλε-*
ον interpretatur *πέλεον δίς*?
 satis erat dixisse *πέλεον*. Id qui-
 dem leve; quia jam Hefychii ae-
 tate magno in usu erant illi *ἐπε-*
ρόρμης πέλεας, quos ex Synelio no-
 minavimus; ut propterea adden-
 dum censuerit grammaticus, *πέ-*
λεας apud illum poetam intelligi
δίς, non alterum illum suo
 aevo usitatorem *ἐπερόρμης*. Illud
 gravius quod apud eundem Hefy-
 chium in *ἑλὴν* reperitur. *ἑλὴν*
δίς *πέλεας*. Nam ex his ver-
 bis elicitur, *ἑλὴν* (h. e. sive
asciam sive potius *dolabram*) sem-
 per ac sua nativa notione *δίς*
 fuisse; *πέλεον* non semper *δίς*;
 alioqui frustra addisset *δίς*.
 Verum Hefychiana haec (prout ea ex
 edit. Basil. & Screvel. recitavi) ma-
 le habenda transposita tantum post
δίς *πέλεας* distinctione facillime factu-
 tur. Scripsit enim in hunc modum
 Hefychius: *ἑλὴν δίς* *πέλεας*. *πέ-*
λεας. h. e. Non omnis *ἑλὴν* est
πέλεας, sed illa tantum quae *δί-*
ς sive anceps. Nam erat, quoniam
ἑλὴν una tantum parte aciem ha-
 bebat, & quidem *δεξτεράς* ad ma-
 nubrium; tum vero *ascia* aut potius
dolabra dicebatur: securis aut *bipen-*
nis aut Graece *πέλεας* nullo mo-
 do. Erat quum illa in adversa par-
 te alteram aciem praeferebat, cam-
 que manubrio *παράπληον*; tum
 vero simul *ἑλὴν*. simul etiam *πέ-*
λεας sive securis & bipennis appel-
 labatur. Verum de his infra uberi-
 us. Ceterum Hefychii locum non
 debere aliter distingui, ac scimus
 ex eo etiam, postquam haec scri-
 pseram, deprehendi, quod idem
 grammaticus in *πέλεας* posuit.
πέλεας. *ἑλὴν δίς*. Vides ex
 hoc

Bipennis (222) dicebatur: ejus proinde duplex acies scissam in factiones duas civitatem designabat. Accedit & hoc, quod quum bipennis, sive securis (quae a secando reperit nomen) lignum finderet in duas partes (id quod *Asciae*, & *dolabrae* negatuna erat.) iccirco seditionis, quae ob id *κλίμα* Ecclesiae scriptoribus dicebatur, signum erat.

Sequitur in Artemidoro, *Ἀζίνη* sive *Asciam*, aut potius *Dolabram* duo significare, tum *γυναικα*, tum *γυναικίδων ἐργασίαν*. Priorem significationem habere dicit *διὰ τὸ ὄνομα* propter nomen, quid hoc? an quia *Ἀζίνη* est feminini generis, quum contra *πέλεκυς* sit masculini? Id quidem ab hoc Onirocritico minime abludit, in quo merae sunt ineptiae. Sed malo tamen illud *διὰ τὸ ὄνομα* referri ad *Laidem*, quae Aeliano (223) teste, *ΑΞΙΝΗΣ* nomine celebris erat.

Poste-

hoc loco, qui certe prava interpretatione vitiari non potuit, quam certa sit superioris aliteris loci distinctio, quam adhiberi. Idem quoque constat & ex Philoxeni Glossis, in quibus *Bipennis* exponitur *Ἀζίνης*, qui Glossarum locus ex modo adscripto Hesychiano manavit.

(222) De Latino *Bipennis* vocatule nihil addam ad ea, quae Vossius in *Eymol.* ex Quintiliano, Servio, Nonio, Isidoro collegit, Sed Isidori locus, qui plura quam ceteri affert, non committam, ut heio desideretur. *Securis* (inquit in XIX. 19.) apud veteres *Penna* vocabatur; utramque autem habens aciem *Bipennis* dicitur; quod ex utraque parte habeat acutam aciem, quasi duas pennas: *Penninus* autem antiquè acutum dicebant. Unde & avium *Pennae*, quia acutae. Et ecce nomen, quod reservavi antiquitatem, quia veteres dicebant *Pennas*, non *Pinnas*. Isidori ultima (quae sunt e Servio ad Aen. II. 479. totidem verbis: Ecce nomen, quod servavi antiquis; quia &c. qui Servius ad Aen. XI. 651. paria habet hoc sibi volunt, quas nunc dicunt moenium *pinnas*, eas olim dicebant *pennas*, ut constat ex *pennae* tum avium & *bipennis* vocabulis, in quibus mansit secunda vocalis.

Sed & Nonius quaedam habet prae aliis non vulgaris. *BIPENNIS* manifestum est id dici, quod ex utraque parte sit acutum. Nam nonnulli gubernaculorum partes sensuiores (veterum gubernacula, quemadmodum in anaglyptis conspiciuntur, avium pennas, hinc atque inde in acutum desinentes referebant) ad hanc similitudinem *Pinnas* vocant eleganter. . . . Idem (Varro) *Parmenone*: *Perens ferratam humero bipennem securum*. Ex quo loco discis, *Bipennis* nomen esse adjectivum, tantumcū valens, quod Graecis *ἄκμης*; subaudiri autem *securis*, quod Varro etiam expressit. Adde illud Virg. Aen. XI. 135. *Ferro sonat ista bipenni Fraxinus*. Quod immerito visum est singulare Servio, sic notanti: *Ad expitorem transulit nomen proprium: nam BIPENNIS per se plenum est* (de aevo Servii id concesserim; non Varronis) & *Securum significat*. Quod autem Varro *securis bipennis* dicitur, id Plauto est *securis anceps* in illo loco Aul. *Securum capiam ancepsitem* &c. qui locus infra expendetur.

(223) Aelianus XII. Var. hist. γ. Ὅτι Ἀλεξ. ὁ ἰταλὸς, ὃς ἦεν Ἀλεξανδρῆς ὁ Βασιλεὺς, καὶ ἈΞΙΝΗ ἐκαλεῖτο. Ἀλλ' οὐκ αὐτὸς τὸ ἑσπέρημι τῶν τῇ τῷ ἄδης ἀγελότατα.

Posteriorem vero significationem inde deducit, quia *ἀξίνη* h. e. *ascia*; sive *dolabra* τῷ κρατῶντι συμπερι καὶ ἀποτέλει. Et sic spissior est caligo. Sed tamen petitur αἰτιολογία ab etymologia τῆς *ἀξίνης*; quam derivat a futuro *ἄξω*, non quatenus venit ab *ἀγνυμι* *frango* (224) quod posteriores grammatici voluerunt; sed quatenus venit ab *ἄγω* *duco*, *attraho*; quia *asciae* ministerio materiarius affulus de ligno ducit atque ad se trahit (idem de *dolabra* dicendum respectu ejus rei, cui admovetur) eoque credidit *ὑποαχέαν ἐργασίαν* per *ἀξίνην* designari. Haec sunt quidem gerrae germanae; sed quae tamen ostendant, non tantum aliud fuisse *πέλεκυν*, aliud *ἀξίνην*; verum etiam non esse prorsus dubitandum, quin *ἀξίνη* respondeat Latino *Asciae*, aut, quod malo, *Dolabrae* vocabulo, quando non nisi *Asciae*, & *Dolabrae* hoc convenit, quod id, cui infunditur, τῷ κρατῶντι προσέλκει: sicuti etiam *πέλεκυν*, quia scinderet, ideo *κίσμα* in rep. significabat. Atque haec de Artemidori loco, quem illustriorem credo fecimus, quam accepimus.

Jam vero, quod Artemidorus *ἀξίνην* in instrumento rustico posuit, habet in eo suffragatorem (praeter Pallad. & Col.) Pollucem, cui I. 245. inter *γυναικῶν ἐργαλεία* texto loco est *Ἀξίνη*.

At vero idem V. 19 ubi venatorem falcibus instruxisset, si quid ei materiae sit succidendum, eundem porro, & *ἀξίνην* instruit. Εἰς τὰ αὐτὰ ἢ καὶ *ἀξίνης* παρασκευασίας, εἰ καὶ ἀπέμεινε κείνη. In eundem finem etiam *dolabrae* sunt praeparandae, si forte etiam *stipites* praecidi sit opus. Sane enim hoc loco *ἀξίνας* illas aut

σπῆται. Ait, Laidem, teste Aristophane Byzantio, etiam *Ἄξινην* h. e. *dolabram* appellatam fuisse; eoque cognomine morum ejus feritatem fuisse notatam. At Artemidorus, credo, aliam in partem hoc Laidis cognomen videtur interpretari, πρὸς τὸ *ἄγω* a ducendo, sive iradendo scilicet non ut feritas notetur.

(224) Τῆς *ἀξίνης* etymon notavit Eustathius ad illud Hom. Il. Ω. 662. Τηλέθε δ' ὕλην Ἀξέμων ἔσσεσθαι. Ad quem locum pag. 1370. sic scripsit. Τὸ ἢ *ἄγω* ὕλην, καὶ ὅν ἢ τὸ κλέει δολοὶ ὁδὸν καὶ ἢ *ἀξίνην*, ἢ ἀπλῶς τὸ φέρειν. Illud *ἄγω* ὕλην hinc quomodo aut frangere significat, unde & *ἀξίνη* derivatur, aut simpliciter ferro. Et ei quidem

Homeri loco non est dubium quin ferendi significatio sit convenientior. Sed tamen *ἀξίνης* etymon ab *ἄγω* sive *ἀγνυμι* *frango*, cujus futurum *ἄξω*, ab omnibus receptum fuit; credo ob eam causam, quod alterum hoc Artemidori etymon ab *ἄγω* *duco* sive *traho* obscuritate sua Artemidori lectores praeterierit. Ceteroqui spernendum non videbatur. Nam duae sunt *asciae* functiones; una in ictu consistit, quae communis ei est cum ceteris instrumentis; altera in attractione, quae peculiaris est *asciae*, *dolabrae*, *ligonis*, & siqua sunt cetera, quae aciem habent ad manubrium ἐξαρτάσιον, sive *φόρτιον*, uti appellat Lidor. XIX. 29.

aut *dolabrae* sunt, cui vehementissimam *vergeriam* antiqui tribuebant (vide infr. in de *Dolabrae* usu ad sylvas sternendas) aut quas Palladius l. 43. *securus dolabratis* appellat; quae videntur ex una parte securim, ex altera dolabram, aut asciam retulisse, quibus, prout usus, utebantur. Nec alia videtur notio *ἀξίνης* in LXX. ut etiam in Mat. & Luc. ubi de *securi ad radicem mittenda*; ibi enim & *ἀξίνης* vocabulum, & caedendi ministerium *securim dolabratis* arguit. Ac fort. his Divinis Scriptorib. prae oculis fuit Chaldaicum *Hatfina*, *Dolabra*: quod esse ex Graeco *Ἀξίν* factum, infra, ubi de Heb. Asciae nominib; ostendam.

Antequam hinc discedam, non omitam, quid Hesi-
chius, (ex quo totidem verbis Favorinus) in *Σόδρα* scripserit.
Σόδρα. *Ἀξίν*. *Πασις*. Vult, quam ceteri Graecorum *ἀξίνης*
vocabant, eam Paphios nuncupasse *Σόδραν*. Atque ejus vocis
etymon puto esse a *Ξίω* polio. Fortasse Paphiorum dialecto *Ξ*
mollebat in *Δ*. A *Ξίω* autem sicuti fit *τὸ Ἐόανον simulacrum*
(quia ascis, runcinis, scobinis, ut sup. pag. 110. not. 135. ex
Tert. docuimus, perpoliebatur) ita etiam *ἡ Σόδρα* sive *σόδρα*, ni-
mirum *ascia*, aut *dolabra* cujus ope materia dolabatur.

Ex hucusque animadversis intelligitur inter *ἀξίνης* &
πέλεκυος ingens discrimen fuisse, atque errare doctissimos
quosque interpretes, qui pro *ἀξίνης* vocabulo in suis scripto-
ribus Latinum *securis* appendunt. Deinde & hoc potest ex di-
ctis colligi *Ἀξίνης* (si rem ex vero statuere volumus) proprie
non *asciam*, sed *Dolabram* fuisse: etsi credo in recentiore Grae-
cia fort. *Ξηπάριος* & *Ἀξίν* confundebantur, non secus ac apud
posteriores Latinos *Ascia* & *Dolabra*. De quo *Dolabrae* vocabu-
lo jam dicere aggredior.

4. D O L A B R A.

*De Dolabrae etymo (quid sit DOLARE) significatione,
forma, mutare. Dolabrae ab Ascia discriminem.*

Plauti antiqua lectio restituta.

Dolabra, quā & *Dolabrum* (125) neutro genere dici re-
peries, non est dubium quin a *dolando* nomen quaeferit: nam
Ihd. XIX. 19. etymon, quod habeat duo labra, non se probat. At
Dolo quid sit, id vero pervestigari operae pretium fuerit: nam
nemi-

(125). *Dolabrum* neutrius ge-
neris reperitur in Glossis veteribus
haud semel, quas etiam supra re-
citavimus. Reperitur in S. Euche-
rio Lugdunensi in *formul. spirita-*
lis, esp. 3. *Ascia vel dolabrum* (est)

probatorum persecutio; alludit au-
tem ad Pl. 73.6. In Glossis Ihdori:
Dolabrum, *Delabrum*: corr. *Dola-*
brum. Et alibi in Scriptoribus la-
tentis Latinitatis, haud raro *Dola-*
brum reperies.

neminem unum ex nostri aevi grammaticis reperi, qui nativam verbi hujus notionem recte docuerit. Vulgo putant tantumdem esse quod *levigare*. Quos falli jamdiu est, quod suspicabar, adductus Horatii versiculis I. sat. 5. apud quem Cerebrosus *pro-siluit unus*, *Ac mulae nautaeque caput lumboisque saligno Fuste dolat*: Qui si levigare aut perfricare voluisset, strigili, opinor, non fuisse id fecisset. Verum dum auctoritatem quaero, obtulit se mihi Aelius Donatus ad Eunuchi III. Sc. 3. sic adnotans: *DOLUS*, inquit, *a laedendo dictus est, idest a DOLANDO, idest minuendo. Nam & δολω Graecis laeso dicitur, & DOLONES tela quaedam bellica, & DOLARE FABRI, lignum est ascia caedere. Ergo si Dolare fabri est ascia caedere; δολῶν dolare, est caedere. At istud Caedere duplicem notionem habet, nam & τῦπται h.e. verberare significat, & ἀμputare, praecidere. Utra eorum primaria sit, & num utraque, ignoro. Sed ut ut est; certe & DOLO utrumque significat. Glossae: Dolat: δολῶ, καὶ τῦπται. At δολῶν (226) est praecido. Eadem Glossae Dolator. δολῶντις. & Dolo; δολῶ. Et quidem Dolare pro verberare satis Horatii auctoritate munivimus. At alterius cognatae significationis, qua praecidere notatur, possum infinita exempla producere. Cato de R. R. cap. 45. *Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas decidito, diligenterque tractato, ne liber laboret, quum dolabis aut secabis*. Ubi vides, dupliciter taleas praecidi potuisse, *dolando* h.e. amputando, & *secando*. Idem Cato apud Plinium XVI. 39. *Cavetoque ne (materiam) per rorem trahas, aut doles* h.e. ferro praecidas. Lucretius V. 1265. de metallorum utilitate ad multos usus:*

*Ut fini tela parent, quibus sylvas caedere possint;
Materiamque (227) dolare, & levia reddere signa,*

Et

(226) Non ausim affirmare τὸ δολῶν nihil aliud quam praecido notare. Sed tamen saltem faepissime hoc significat. In loco Homeri Od. E. Ulysses acceptis a Calypso bipenni & ascia, illa quidem δολῶντις δ' ἄρα χαλκῶ, h.e. ligna ad ratis fabricandae modulum bipenni praecidit: (nisi vero ibi τὸ δολῶντις est Delibrare, & crassiora δολῶντις sive ασfulas detrudere) deinde Asciam εἰς τὸ δ' ἔτις ἀμῶντος affabre expolivit. Theophrasto in Hist. pl. est per quam, sa-

miliare hoc verbum sed tamen ut videatur tam ipsum, quam ejus verbi propago, modo designare id, quod dixi, Praecido, modo trunci *Exteriora derrado* (de qua posteriore signif. dedi quaedam Theophrasti loca sup. not. 215.) ad haec enim δολῶντις utilis erat.

(227) Materiamque dolare, & levia reddere signa. Thomas Creechius (quem unum ex Lucretii interpretibus ad manus habeo) in textu hanc lectionem expressit: *materialiam lacuare, dolare, ac reddere signa.*

Et terebrare etiam, ac perturbare, perque forare.

Cicero IV. Acad. *Non enim est a saxo sculptus, aut e robore delatus.* Fort. & eo pertinet illud quod citatum reperi ex Arnobii lib. V. *Ex arbore lignum dolat, runcinat.* Sed quia Arnobium ad manus non habeo, nihil pronuntio, maxime obsequens *Runcinat.* Et videndum an *Ex arbore lignum junctum* intelligat, ut sit *vd ex dīdōu ευλον*. Sed nihil affirmo.

Eadem est & significatio verbi *Dedolo*; quod non significat *leviso*, ut habent hodie lexica, sed *amputo, praecido, detraho*. Columella IV. 26. *Pedamenta (vitiū) post putationem retrahenda sunt, partesque eorum putres dedolandae.* Plinius XVI. 39. *Vulgo satis putant observare, nequa dedolanda (i. e. praecidenda) arbor, sternatur ante editos suos fructus.* Eodem pertinet illud apud Plaut. Menaech. *Dedolabo assulatim viscera.* Qui locus, quum *vd Dolare fabri* graphice describat, suo veluti jure a me petit, ut antiquae pulcherrimae lectioni restituatur: quod ne longum hic faciam, in subjectam (228) annotationem contuli.

Et

signa. In adnot. deinde, aliter, quam supra posui, lectionis monuit. Quam vellem codicum variantias ob oculos haberem, ut de vera lectione itaruerem. Sed tamen illud *materiam laevare, dolare ac radere* &c. est meo judicio vitiosum; nam sive *dolare* est idem quod *polire*, tum vero insulsa erit trium synonymorum coacervatio; sive (quod est verissimum) *dolare* est *praecidere*; tum vero prius ligna levigarentur, quam praeciderentur. Ergo donec alius ex MSS. veram lectionem doceat, prior illa est magis Latine, magis sententiae consentanea.

Postquam haec scripserim, incidi in praecellam & copiosam editionem Havercampi V. Cl. in qua Gifanius ad hunc locum plane obtundit. Sed tamen ait, reperisse se quatuor scriptos, in quibus esset, *Materiamque dolare, laevare, & radere tigna*; se vero converso ordine sic restituisse, *Materiam laevare, dolare, & radere tigna*. Pessime factum: nam, ut demonstravi, *DOLARE* (quod hic certe est *excidere*) prius est quam

Laevare.

Sed fort. illud *Materiamque dolere*, quod se Lambinus in M.S. verere reperisse testatur, rectum est. *Dolere* enim erit ab antiquo *DOLO DOLIS*, a quo est *Supinum DOLITVM* apud Nonium, & illud Varronis *Caelo dolius*. Sed *Materiamque dolere* si scribatur, tum fiet anapaestus cum seq. *Laevare*: quod noli admittere. Quare extrita enclitica *QVE*, sic verum constituendum puto: *Materiam dolere* (ultima longa caesurae causa) *laevare, & radere tigna*. Illud *Radere* in omnibus scriptis reperitur, & est Lucretio dignissimum: quum contra illud alterum *laevare reddere tigna* sit ex ingenio, & parum Lucretianum. Quare in hac demum lectione acquiescendum puto, quae tota ex vet. codicibus est, & Caro apprimè consentanea, qui non ignorabat prius *dolari* (sive *dolant* *DOLI*) *tigna*, quam *laevare* ac *radi*.

(228) Plautus Menaechmis V. 2. 105.

- - - *Securim capiam, anclissem,*
atque

Et quidem *falx* vinctilis (cujus *figura* Colymbella exhibet IV. 25.) utilis ad *dolandos* ramos aut minores stipites erat. Propertius IV. 2. 12. *Stipes aceruus eram, properans falce dolatur*. At si truncus major erat, tunc *dolabra* aut *bipenni* erat opus, Pollux supra mihi iam *Axi* productus, auctor est ejus *discriminis*. Vide supra in *Axi* pag. 170.

Caelum quoque *dolore* dicebatur, quippe cui & *vis* *viscere*, & *excidere* convenit, sive quod est Donato *Mempere*, Nonius in *Dolium* sic scriptis *DOLITUM* (quod *dolatum* usque *ditur*) quod est *peractum*, vel *abrasum*, vel *offessum*. Varro *Agri* *libro*;

atque hunc senem
Exosabo, dein dedolabo assularim
viscera.

Haec hodie est scriptura recepta in duabus prioribus alterius versus voculis, post Camerarii editionem. Sed Aldus & ejus traduces, *Exossem reddam*. Primae editiones, *Exossem, nisi* &c. Ar. MSS. Camerariani ambo, quo ante & post Gruterum eruditissimus quisque, tamquam ad Phoebe Cortinam consultum ibant, exhibent *Osse fini*. Ad quae Gruterus (sive quisquis est adnotator in edit. Gruteri cum commun. Taubmanni an. 1621.) notat: *Quod oraculum antiquitatis ita exsinuat Pareus, ut addiderit, Offessim dedolabo, & assularim viscera. Quis enim (inquit Pareus) non videt, illud FINI derivatum ex TIM? Est autem (Pareo) OSSETIM dedolare idem, quod Truc. ll. 7. 60. OFFA-TIM conficere. Ut ab offa offitum, ita ab offe offessim. Quae (ut Grut. ibid.) haram, stabulum, pilstrinum olent. Sed tamen ut Pareanum OSSETIM sit lectionum carminum: ut nihil tamen critici adhuc ex illo Palatino antiquitatis oraculo extuderunt: credo quod meditantibus nihil succurrerit. Verum nihil necesse est sese ex cruciare, si quid ex OSSE FINI commodae lectionis exculpi possit; quando ipsum a *viscere*, & ita uti in membranis est, ne una quidem littera minus, Plauto dignissimum cenfeo. *Osse fini*, est tantumdem, quod *osse tenuis*. Finis hic positus est pro limite: quod plerumque quidem plu-*

rative ponitur, ut Ter. *Vicini nostri ambigunt de finibus*. Sed Livius l. XLIII. in sing. usurpavit: *Redolentes inde Lignorum exstempore fove*. Itaque OSSE FINI est ablativus absolutus, tantum valens, quantum si diceret, *Osse terminante* *viscere* sive dedolandi actum. Plane si sit aliquid mutandum; potius pro *hunc senem* scriberem *huic seni*, sive magis, ut antiqui scribebant, *SENEL*, quod propius abest ab hodierna scriptura. Quamquam & duplex accusativus *senem, viscera*, Graecismus est, Plautino stylo consentaneus. Hic autem locus, si quis alius, uti dicebam, quid sit Graecis *παλαιοις*, quid *DOLARE* *FABRI* (ut Donati verbis utar) ob oculos ponit; quod omnes vident.

Antequam hinc abeo; noto dissimulare, antiquorum editorum illam lectionem, *Nisi dedol.* (ceteroqui non malam) reperisse me in Nonio in verbo *Assularim*; ubi sic citat: *Plaut. Aemul. Nisi dedolabo assularim viscera*. Ex quo perspicitur, aut Nonium in suo sic legisse, aut, quod magis credo, in Nonio (quem ubique a descriptoribus dura passum, vetus est querela) sic locum ex suis colligibus interpolasse librarios. Ibid. Nonius: *Plaut. Captivis: Erant quum pulsando assularim foribus exstempore dabo*. Quem locum eo adscripsi, quod non intelligam, cur *Assularim* posuerit Grut.; cur alii inserto *VEL*, scripserint, vel *assularim* exstempore *affere*.

rhombus: Nummam caelatus (quia sequitur caelo dolitus; heic pro Caelatus legerim GEMMATVS, aut aliud quod materiam scyphi notet: ex Plinio nota sunt Gemmata potoria; qui XXXIII. 1. Turba gemmar. potamus, & smaragdis teximus calices) in manu dextra scyphus, Caelo dolitus artem ostentat (verum quia Dolitus est a DOLO DOLIS, erit pen. brevi, ut a Molo molitus; vide not. 227. quare ut constet versus, sic inverterim: Caelo dolitus ostentat artem) Mentoris. Cicero DOLATUM Academicor. lib. IV. Non enim est sawo sculptus, aut e robore dolatus, Haec Nonius. Ad hanc significationem referri potest illud Vulgatae Os. VI. 5. Dolavi in prophetis. Nam Hebr. est *חַתְּסִבְתִּי* chat sabthi, quod est incidendi verbum de caelo usque ad solitum.

Est huc usque dictis liquet, ¹ DOLARE ampliore significato 1. *fasti*, & cuivis ad verberandum instrumento convenire: 2. *falci*, aut *dolabrae*, aut *bipenni*, quum ramus, aut stipes, aut sylvae dolantur h.e. praeciduntur; 3. *caelo* quum quid eo instrumento *dolatur* h.e. insculpitur, & effigiatur; 4. *astiae*, quum materia, aut marmor, & similia, Donato teste, *dolantur* h. e. *aspiciuntur*, & complanantur, Graece *δρεσσεύω*. Ad hanc plurimam notionem pertinet illud Vitruvii Quomodo modum materiae *dolatur* &c. & Iuvenalis illud XII. 57.

I nunc, & ventis animam committe, dolato

Confusus ligno, digitis a morte remotus

Quattuor; ac septem, si sit latissima caeda.

Et illa Cai l. 235. §. 1. de verb. sign. *Pabros tignarios dicimus non vi dumtaxat, qui tigna dolarent* &c. Eodem pertinet illud Plinii XVI. 6. *Dolata* (latifolia arbor) *vitiis obnoxia est: quanta- obrem solida utuntur*. *Dolatum* heic opponitur *solida* sive *rotunda*; ut apud Theophr. *τὸ τελευτόν* contrarium est *τὸ στρογγύον*: vide sup. not. 215. Quare in Cajo, & Plinio *dolare* est *bipennis* ope tigna ex rotundis quadrata facere, quod *aspiciunt* vulgo *Assaciare*, Ac postremo quia materiarii *dolantur*, sive *Astiae* caedendo ligna poliebant, hinc *Dolare* oratione afferri video ex Cic. in de orat. Similis est illa metaphora *Polare libellum* apud Varronem in Nonio; cujus verba non possum non adscribere, quod simul quid sit in re *polare* **DOLARE** diserte doceant. **EDOLARE**, inquit, *fabrorum est verbum, quum materialium complanatur asperitas*. Usi sunt et laudandi scriptores vetustatis, etiam ad alias fabricas rerum.

verum. Varro Bimarcus: *Quam Quintipor Clodius tot tomee-
dias sine ulla fecerit Musa; ego unum libellum non edolem; ut
ait Ennius?* Cic. ad Att. *Quod in manibus habebam, abieci;
quod iusseras, edolavi.* Atque haec de *dolandi* verbo.

Accedo nunc ad *Dolabrae* significationem, deinde & mu-
nus. *Dolabra* putant viri doctissimi ab *ascia* non differre.
Quotus enim quisque est, qui in lexicis aut cuicumodi libris
talibus, non *Asciam* interpretetur *Dolabram*, & contra? Ve-
rum (de sequiore aevi scriptoribus nunc taceo, quos tantum
invenio cum *ascia dolabram* confudisse; uti dicetur) sed tamen
aevo meliore, ut cognata instrumenta fuerint, at discrimen erat
inter ea non tantum in etymo (quia *Ascia* est a *Asu*, vel *Asu*,
Dolabra a *Dolo*) & quod discretis respondent Graecis nomi-
nibus, hoc *ἄξυς*, illud *ἔκτρα*; verum etiam, & re, &
officio. Ad rem ipsam, quod attinet; inspicere quae hanc,

quae in *Asyli dolabrarii* inscriptio-

ne *dolabra* sculpsit, ut & Aringhi

duas in *Romae subter*. IV. 14. pag. 101.

& IV. 37, pag. 283. statim pronuntia-

bis, nihil illis esse commune cum

asciis, quas toto hoc libello exhibui-

mus. Diversa est ferri figura; tum diversus est manubrii mo-

odus, quod in *dolabra* praelongius erat, id quod & ex schemati-

bus, & ex Eustathio (229) sup. confirmavimus. Eustathio

addi possunt *pyra dolabelliana* Columellae V. 10. memorata, &

Plinio XV. 15.; quae non tam ab aliquo ex *Dolabellis* in gentem

Cornelia (ut vulgo praedicant) nomen sibi quaesivisse credi-

derim, quam a rusticorum *dolabella*, cujus meminit Columel-

la (230). Id instrumentum, quod longiore manubrio, instrue-

retur, hinc fort. *pyris* illis longissimi pediculi nomen indidit

hic enim Plinius XV. 15. *Pyra dolabelliana longissimi pediculi*.

At cur non potius *Dolabriana*, inquis? nam & *dolabrae* pro-

lixius erat, quia, inquam, etsi aequale utrique esset; at *dola-*

bellae, praeter ferri modulus erat, longius esse videbatur, quam

dolabrae. Ita & *pyra* illa corporis exigui, opinor, at longissi-

mi erant pediculi. Atque haec conjecturae loco haberi volo.

Sed

(229) Eustathius ad Il. N.
Locum vide in *Ælii* pag. 166.

(230) Columella IV. 24. *Sem-
per circa crus* (crus vitis intelligit)
dolabella dimovenda est terra. Ibi-

dem. *Dolabella conveniens expurga-
re, quidquid (in trunco vitis) e-
morsum est, deinde salis eradi vi-
vo tenuis*. Cui responderet Graecorum
ἄξυς.

Sed antequam a Dolabrae figurā discedo; monere heic operae fuerit, modo appositum Dolabrae schema, quod ex Muratorio (vide sup. pag. 122.) delineavimus, diversum plane esse ab eo quod ex eod. monumento exhibetur tq. 38. Diarior. Italicor. par. 1, pag. 135. Taceo quod in eo monumento Dolabrarius ipse non *Pilastilus*, sed *Astylus* rectissime appelletur, & quod inscriptio, ut in iis Diariis assertur (231) sit correctior & auctior, quam in Muratorio: verum Dolabrae icon est ibi non parum diversa: quam heic. delineandam curavi. Sane (si nec antiquus sculptor, qui monumentum cavavit, nec Diarior. *χαλκογράφος* in effigiando hoc instru-

mento aberravit) videas hanc dolabram ex una parte malleum capitatum & praegrandem gessisse, ex altera rostrum quoddam; quod cur exterius recurvetur, aut quo id curvatis valeat, non assequor. Nisi vero volumus in apposito schemate, qua nunc malleus videtur, aciem fuisse *fossoriam* (ut Isidorus appellat eam, quae est ad manubrium *ἀρδουμένη*) in averfa vero parte acutam, & capula *παράλληλον*; nam & hodie cultri in eum modum repandi retrorsum sunt. Quid si res contra habuit?

(231) Inscripção illa ex Muratorio V. C. sup. pag. 122. talis posita fuit. 1. TI. CLAUDIVS. 2. TI. CLAVDI. 3. EPAPHRODITIAN. 4. VET. IEG. VH. CL. P. F. 5. PILASTILVS. 6. DOLARRAR. COL. FAB. 7. VI. VOS. PECIT. SIBI. ET. 8. IV. IIAE. DIONISYADI. 9. BENF. MERENTI. Ibi notaveram (vide omnino not. 154.) *Pilastylum* vocem esse hybridam; Et ante illud cognomen deesse F. qua significetur *Filius*; unde consequens erat, illud praecedens F. (quod cetero qui ad legionem pertinuisset) posse exponi *Filius*. Verum difficultatem omnem solvit inscriptionis exemplum, quale in illis Diariis assertur. Ibi versu quinto FIL.

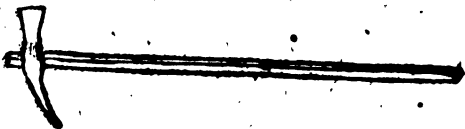
ASTYLVS rectissime legitur: deinde versu 8. IVLIAE DIONYSIADI (non DIONISYADI) 9. CONIVGI. 10. BENE. DE. SE. MER. Ita ut sit etiam uno versu (eoque necessario: nam scire intererat, conjux, an mater esset) auctior. Taceo quod *Astylum* longe aliud indumenti genus in Muratorio, ac in Diariis, inducitur; nam Muratorianus amictus Gallicas *ἀναζευγίδας* quodammodo refert: at in Diariis nihil est magnopere singulare. Sane pictoris ista culpa fuit (ut & superiora illa descriptorum peccata fuerunt) qui multum suae arti per omnia licere voluit: contra in Diariis est in pictura elegantiae parum: quo magis omnia ad fidem lapidis expressa censet.

M

habuit? Nam in ceteris, quas mox producimus, in rostro acies fossoria, in averſa parte (quam malleum iudices) acies acuta latet. At hoc ſi admittimus; quo acies fossoria recurvatur exterius? Plane haereo. Verum aut ſcalptor lapidis hoc inſtrumentum corrumpit; aut ſi tales prorsus dolabrae *Astylus* fabricabat; dicendum erit, dolabrae militaris ad conterendum tantum idoneae genus hoc fuiſſe: quum certe *Astylus* ille *dolabrarius* *COLlegii FABrum* fuerit.

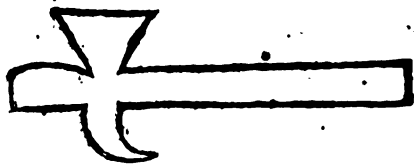
Nam ceteroqui Dolabram alteram & ruſticam, & lapidariam, & ad quidvis aptiſſimam heic exhibeo ex Aringhi lib. IV. *Romae Subt.cap.*

14. pag. 101. Vir ibi exhibetur, qui dolabra utraq. manu librata toſum caedit.

Ego inſtrumentum tantummodo exhibui; quod dolabram eſſe minime dubito. Pars illa quae videtur curva, & qua toſus ab Aringhiano ſoſſore caeditur, acies eſt dolabrae ſoſſoriae: at in averſa parte non malleum, ſed aciem puto acutam fuiſſe, plane ut in ſecuri, ita ut acies eſſet capulo *κατάλατο*. Atque hanc genuinam dolabrae formam fuiſſe cenſeo: quae apud ipſum Aringhum multo longiore, quam heic (culpa incisoris) manubrio inſtruitur. Eſt apud eundem Aringhum pag. 133. in manu cuiusdam *Foſſoris* (qui & *Foſſarii* dicebantur, fort. iidem qui *copiatae* in Cód. Th. qui inſimum in Clero ordinem conſtituiſſe aliquando creduntur) *dolabra* altera non ita longo manubrio. Sed male ibi ſive *καλλογέδο* ſive Auctor in ea inſtrumenti parte, qua vir ille ſive fodit, ſive arborem proximam caedit, mallei caput adpinxit; qua credo parte in ipſo monumento aciem acutam fuiſſe: quum in averſa certe acies ſit ſoſſoria.

Inter dolabras. & haec referri debet, quam ſupra pag. 114. ex Muratorio (& ea quoque in ipſo Murat. pag. 140. eſt multo

longiore manubrio; qui unus eſt ex certiſſimis dolabrae characteribus) exhibui. In huius quoque roſtro, deorſum ſpectante,

stante, acies est fossoria; at in averſa parte acuta eſt in modum ſecuris. Eandem plane formam habet & quae ibid. M. AVR. THEODoti inſcriptioni ſubjicitur: de qua non dubito quin & dolabra fuerit: nam ſi qua eſt in manubrii brevitate culpa, ea in marmoris anguſtiam eſt conji- cienda; ſive potius in ſcalptoris inſcitiam, qui debuiffet de ferramento & manubrii craſſitudine detrudere, ut pro portione tanto major longitudo videretur. Huic ſimilis in Grutero eſt pag. 428. 10. ut & alibi apud eundem non diſſimiles vidiffe memini. Poſtremo & in inſcriptione Gruteriana (quam ſupra pagin. 112. not. 139. dedi) pag. 532. 4. *Dolabra*, uti reor, ſcalpitur, longiore capulo; cujus acies fossoria, ut in ceteris, deorſum vergit, acuta (quae tamen non integra in eo marmore ſuperſteſt) ſurſum. Et quidem anaglypta viſentibus non dubito, quin talia plura iuſtrumenta (hucusque incerta quid eſſent) detegere liceat; quae non aliud quam *dolabras* eſſe, ex deſcriptis indi- ciis ſtatui poterit.

Sed dicat mihi aliquis: unde habes produſta inſtrumen- ta, non aliud fuiſſe, quam dolabras? primum quod ſimiles ſunt illi, quam humero gerit *Aſtylus* dolabrarius; deinde ex manubrii longitudine; & ex eo, quod quae appoſui *δεξά* ſunt *ἀσπίς* omnia; nam & *Αἰὶν* ex Gloſſis & Heſychio *ἀσπίς* erat, & *Dolabra* Iſidoro XIX. 19. inde dicta, quod habeat duo labra. Et quidem, ut Iſidori etymon falſum ſit, at in re falli non po- tuit; qui & hoc de dolabra addiderat; *ex una enim parte acuta eſt, ex altera fossoria*: prorsus uti ſunt deſcripta inſtrumen- ta. At luxato deinde Iſidori loco, haec verba inde ejeſta im- portune in de *ſecuri* locum occuparunt, quem numquam tueri poſſint, quod infra planiſſimum faciam. Hi ſunt ergo dolabrae in anaglyptis *ἀνὰ πλάτος* charaſteres, manubrii pro- lixitas (quum contra *Aſcia* ex Iſidoro ibid. eſſet *manubrio bre- vi*) ferramenti gravitas, duo Iſidori *labra*, & quod idem ad- dit, quod ex una parte *acies acuta eſt*, ut in ſecuri, *ex altera fossoria*, ut in foſſoriis inſtrumentis. Atque haec de *Dolabrae* forma, quatenus ab *Aſcia* diſtinguebatur. Venio ad munus.

At diverſum quoque dolabrae ab *aſcia* munus erat. De *aſciae* muneribus ad hujus capitis finem dicetur. At *dola-*

brae munus non assunde melius, quam ex diversis scriptorum locis, quae reperire potui, licebit deprehendere. Utebantur *dolabra* venatores ad succidendas stirpes sylvaeque, quod ex Polluce in *Ætym* confirmavimus: utebantur & rustici, uti discimus ex eodem Polluce (vide ibidem, ubi in instrumento rustico ea potissimum a Polluce ponitur) & ex Palladio I. 43. & ex insigni Artemidori loco, quem modo protulimus in *Ætym*; ac postremo ex Columella, qui lib. II. extremo cap. 1. haec posuit: *Nec minus DOLABRA, quam pomere, bubulus utatur, & praefractus stirpes summasque radices, quibus ager arbusculo confitus implicatur, omnes refodiat ac persequatur.* Idem lib. 3. *Quae falce amputari non possunt, acuta dolabra abradit.* Cui simile est illud Pollucis supra in *Ætym* productum, de *apicibus* amputandis *Ætym*, quia falce non possent. Adhaec idem Columella IV. 24. *Si . . . cavata visis est, dolabella compenit expurgare quicquid emortuum est; deinde falce eradi viti genus.* Qui & alibi *Dolabellam* ad alios usus suo agricolae in manus tradit. Mox infra Tacitum III. 27. narrantem audis, iussu Antonii, *e proximis agris dolabras convectatas ad expugnationis opus.*

At praecipuus *Dolabrae* usus militaris erat, uti constat ex inscriptione *Astyli Dolabrarii Collegii fabrum*, quam modo attulimus. Nam *dolabram* inter instrumenta materiaria nec Plinius VII. 56. posuit; nec Pollux VII. 113. & X. 146. inter *maxima* retulit *Ætym*. Isidorus quidem XIX. 19. inter lignaria *dygura dolabrae* meminit, sed ita, ut hanc cum *bipenni*, non cum *Ascia* confuderit. Haec (*bipennis*, de qua proxime dixerat) & *dolabra* (dicitur) quod habeat duo labra. Adde quod sequiore aevo *Dolabra* inter *maxima dygura lignaria instrumenta* numerabatur, ob hanc causam, quia ejus aetatis scriptores *Asciam* a *dolabra* vix distinguebant; unde & in veteribus Glossis videas, tum *Δολάβρον* tum *ἄσκιον* exponi *Dolabra*, *Dolabrum*, *Ascia*. Eas autem Glossas labente Latinitate esse perscriptas, possem pluribus ostendere, si id agerem. At aevo meliore inter *Asciam* & *dolabram* ingens discrimen erat.

Sed jam quo melius possit *Dolabrae* usus & officium cognosci, afferam ea loca, quorum copiam maturate hoc congerere pro tempore licuit. In expugnandis castris & urbibus *Dolabra* praesto erat ad omnia. Nam & murus ea, & vallum praeuebatur, & portae confringebantur, valebatque ad omnes usus.

usus. Tacitus in III. Hist. 16. *Mox (Antonius) conversus ad singulos, num secures dolabrasque, & cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogabat: & quum abnuerent, gladiisne, inquit, & pilis perfringere ac subruere muros ullae manus possunt?* &c. *mox cap. 27. Tertiadecimanis ad Brizianam portam impetus tulit. Paullum inde morae, dum e proximis agris ligones, dolabras, & alii falces scissasque convehentes, tum elatis super capita scutis densa testudine succedunt. Vides heic dolabrae militari rusticam succedaneam fuisse; quando e proximis agris dolabrae ad expugnationis opus una cum ligonibus &c. convehantur. De muro & vallo proruendis, portisque perfringendis, Livius & Curtius testes prodeant. Prior lib. XXX. Quum muros defensoribus nudasset, tum Hannibal occasionem ratus, quingentos ferme Afros cum dolabris ad subruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus, quod caementa non calce durata erant, sed interlita luto, structurae antiquae generis. Itaque antequam caederetur, ruebat; perque patentia ruinis, agmina armatorum in urbem vadebant. Curtius IX. 17. Dolabris perfringere murum, & qua moliti erant aditus, irrumpere in urbem. Ibi quoque murus terreus erat. Liv. rursum IX. 37. Dolabrae calonibus dividuntur ad vallum proruendum, fossasque implendas. . . prout valle erupitacies, frates passim invadit hostes &c. Idem XXVIII. 37. Et aliis partibus securibus dolabrisque caedebantur, & refringebantur portas. Adhuc dolabris sylvae sternebantur, vasa, glacies, quidvis denique confringebatur, & comminebatur. Curtius VIII. 15. Dolabris enim sylvas sternere aggressi (vide supra Pollucem, falceibus, & doliis venatores eadem de causa instrumentem) passim accensos, struesque accenderunt: Idem V. 21. Primusque rex dolabra glaciem perfringens iter sibi fecit. Et cap. 20. Dolabris praefosae artis vasa caedebant. Florus IV. 10. Quum argentum ejus (M. Antonii) passim dolabris concideretur. Hincque ad obstantia quaeque perumpenda valeret, l. 3. §. sciendum, D. de offic. praef. Vigil. is Praefectus vigilyum cum hamis (Hama instrumentum erat ad arcenda aut restringenda incendia) & dolabris coerrare debet. Hinc etiam Dolabra inter instrumenta lanionis numeratur l. 14. D. de instrum. vel instrum.*

Nec tantum ad expugnationes, & ad conterendum utilis erat, verum etiam ad muniendum vallum, & opera cujusvis generis. Caesar de B. G. VII. 73. Itaque transis eborumque aut

admodum firmis ramis abscissis, atque horum dolabratis atque praecutis cacuminibus, perpetuae fossae quinos pedes altae ducerantur. Apud Juvenalem VIII. 247. Marius, adhuc gregarius miles, a centurione vapulabatur, si lenius ad opus esset.

Nodosam possibac frangebat vertice vitem,

Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Ibi Grangaeus in adnot. dictum Domitii Corbulonis laudat, *Dolabra vincendam hostem* i.e. operibus. At id dictum in Tacito (quem scio res Corbulonis scripsisse) aliove scriptore adhuc quaero. Et in muniendis quidem castris, operibusque aliis ad nihil non valebat, sive ad materiam & palos caedendos, ac dolabrandos; sive ad duendam fossam, praesertim in *montibus* solo aut tosaceo; in quod lignonibus obniti parum poterant, dolabris unice poterant. Hinc Seneca inter admirandas res ponit, *Cum dolabra ire piscatum*. Re enim vera putavit in telluris recessibus & stagna esse, & pisces ibi vivere. Inde (ait in III. quaest. Nat. 17.) ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruantur. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quae arbore in re incredibilem fabulam dicas. Non cum rivibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Exsposto, ut aliquis in mari venetur: & quae plura deinde affert, quo minus id incredibile videatur.

Atque haec de *Akiv*. & *Dolabra*: quae unius sunt instrumenti nomina, sub *Akcia* diversissimi. Quamquam aeo posteriore, uti toties monui, non tantum *Dolabra* & *Akcia*, *Akiv* & *Ξατραρον* inter se, sed etiam cum securi, bipenni, *ελαις* &c. interdum confundebantur (ob eam credo causam, quod haec omnia instrumenta *δίσκου* essent, hinc acutâ, illinc fossoria acie) id quod & ex Hesychio, & Glossis observamus, & ex Isidori lignarii instrumentis luculentius fiet; quae mox lausabimus, ubi prius de *Dolateria*, *Acieri*, & *Sceno* *Συνή* pauca tetigero.

5. DOLATORIA. ACIERIS. SCENA. SMINTH.

Isidori Lignaria instrumenta.

Ah eadem *Dola*, unde est *Dolabra*, sit quoque Hieronymi *Dolateria* (non *Dolatorium*) quae apud sequioris aevi scriptores (232) in usu fuit. Ergo Hieronymus pro eo quod in Vulgata Pl.

(232) Illud *Dolatorii* in Hieronymo credo esse potius a recto *Dolateria*, quam a *Dolatorium*.

Prius illud reperitur in Glossario Cangii in Capitul. 2. an. 823. c. 10. *Ακίας*, *δολατήριος*, *σεκούρι* &c. Hinc

ta Pl. 73. legitur *in securi*, & *ascia deiecerunt eam*, in sua interpretatione sic posuit: *Et nunc sculpturas ejus pariter bipenni, & dolatoriis deraserunt*. Illud *Bipenni* credo etiam in plerisque Latinis ante & post Hieronymum Pfalteriis leſtitatum: nam & S. Eucherius in form. spir. c. 3. & alii patres, quos viderim, *Bipenni* citant. Et ceteroqui LXX virali *αἰχμή*, non *securis*, sed *bipennis* respondet. Ex quibus vides apud Hieronymum *Dolatoriis* *Asciae* nomen fuisse, sed *lapidariae*, quippe qua sculpturae deradereptur: at apud ultimae aetatis scriptores (quos in not. 132. conjeci) quid fuerit, ignoro. Nisi quod illud in vita S. Remig. *Quum percuteret petram dolatoria*, *asciae* quoque *lapidariae* notionem objicit animo. At *Acieris* & *Scena* vocabula prisca fuere, eaq̃ue *Dolabrae* potius, quam *Asciae*.

De *Acieri* Festus: *ACIERIS*, *securis aerea, qua in sacrificiis utebantur Sacerdotes*. Consentient Philoxeni Glossae; in quibus *Acieris* est *Αἰχμή* *τεταμένη*. Ac de *Acieri* supra pagina 110. not. 135. dixi, eam videri dictam ab *Ascia*, quasi *Ascia aëris*. Ceterum rectius ab *aëre* deducitur: unde est; quod & in Glossis legitur, *Acciarum* *σέκουα*. Corrigit Salmas. ad Solin. *Aciarium* *σέκουα*. Vox Graeca bene a Salmas. restituitur. Sed *Aciarium* est *τεταμένη*. At fort. *Acciarum*, aut *Acclarium* in Glos. vox est sequioris aevi (quales multae in his Glossis) cui respondet Italicum *Acciajo*. Quando autem *Acieris* in Glos. exponitur *Αἰχμή*; facilius *dolabrae* (quae erat, ut vidimus in instrumento lanionis, l. 13. de instrum. vel instrum.) quam *Asciae* respondet. Ac certe *Acieris*, non aliud fuit, quam *SCENA*, quae *dolabra* pontificalis erat; de qua jam dicendum.

SCENA quid sit, pro me Festus edifferet. Sic ille: *Scena ab aliis, a quibusdam Sacena* (vide an non in *SCAENA* sit hoc *Sacena* commutandum: nam quia theatri *σκήνη* cum diphth. AE Latini scribebant; hinc eam diphthongum quidam etiam quum instrumentum significat, adscripserunt) appellatur *dolabra pontificalis*. Idem quoq. Festus: *Scenam genus fuisse cultri manifestum*.

Hieronymo in vita S. Remigii: *Cum percuteret eandem petram dolatoria, quam in manu portabat*. In statutis antiquis Corporeis: *Passorium* 6. (Fort. *Passorium*: nam *passorium* medio aëvo lignum signifi-

cat) *Passorium* 2. & hoc ligni genus est) *securis* 2. *dolatoria* 1. *aratra* 2. &c. At *Dolatorium* Ugutioni & Joanni de Janua est *locus in quo dolatur*.

sum est: sed utrum securis an dolabra sit, ambigitur. Quam Cincius in libro, qui est ei (Dacerius conjicit, Festum scripsisse II. h. e. securus, ex quo librarii fecerint EI) de verbis priscis, Dolabram ait esse pontificiam. Livius in Lydio: Corruit, quasi ictus scena, baud multo secus. Vides sicut Acteris in Glottis exponitur ἄλιν ἱεροῦν dolabra pontificis; sic Scenam Cincio dolabram pontificiam fuisse. Non est ergo dubitandum, quin Scena & Acteris, idem plane fuerint. At male interim Scaliger (a 33) Scenam pro securi, aut bipenni habuit.

Habes Dolabrae pontificiae prisca vocabula. Sed interim nescio quo pacto Graecum Dolabrae nomen, alterum ab Αἰ-ΝΗ, de quo supra copiose diximus, imprudens praeterieram. Hoc autem ΕΜΝΤΗ est: quod dolabram quidem significat, sed plerumque rusticam & fossoriam; itaut non dubitet Suidas interpretari Ἐναῶν, ἢ δίσταν, ἢ ἄλιν ligonem aut bidentem aut dolabram. At Hesychius ligonis diminutivum esse voluit; de dolabrae notione tacet. Nec omisso hoc vocabulum Pollux in instrumento rustico tum I. 248. tum VII, 148. (ubi & ἀναοῦστρον ejus Ἐμνύδρον ex Aristophane affert) tum X, 129. & 166. Adhaec & Plato in II. de legib. negat agricolam sibi ἰσθματὸν, (ὡς δὲ ἔμνυν) aut dolabram fabricare. Apud Aristanetum epist. 3. aquilex ἔμνυν fossam ducit. Reperitur & Ἐμνυν apud Nicandrum in Theriacis, quod Scholiasies exponit ἢ τὴν δίσταν, ἢ τὴν Ἀλίναν aut bidentem, aut dolabram. Sane ex hoc Ἐμνυν primitivo videtur deinde flexum derivativum Ἐμνύν, quod est usitatus. Ergo fuerit quidem Ἐμνύν dolabrae nomen, sed, opinor; plerumque rusticae; de qua in de Dolabrae munere ex Columella & Palladio nonnulla diximus. Nam & alicubi Eustathius, nisi fallit memoria, Ἐμνύν Synonymum Ἀλμας, h. e. dolabellae; & ὀναῶν ligonis facit.

Et omnia quidem Scriptorum loca hucusque producta ἔμνυν ligonem, aut fossoriam dolabram esse ostendunt: quibus

(33) Scaliger in Lycophronis interpretatione, versum hunc 1105 Τὸν σκαπὲν κόρον ἄλιν μίον, hoc. altero Senario secidit, Scena bipenni distinctum medium caput. Scaligero imposuit Tzetzes Lycophronis interpretes, qui ibi Ἐστρατον exponit ἄλιν. At fallitur is Scholiasies. Deinde Scena non securis est (quae poterat

bipennis esse, si utrinque esset acuta) sed dolabra; quae, nisi vehementer fallor, ex una parte erat fossoria, altera vero acuta: quare non poterat bipennis dici. Sed de hoc οὐκ ἔστιν ὁρῶντα poetae versiculo alibi: quem postamur potius caliginosum, id dedit operam Scaliger, ut verbis priscis obscurisque exprimeret.

his addi possit illud Aristophanis Avila 603; ubi se *σμιών* *δο*
labram empturum quidam ait, ut serias servantes thesaurum
effodiat: & quod in Pace v. 545. memoratur *ο τας σμιών*
ποιών, qui *dolabras fabricat*. Unus tamen alterque mihi re-
pertus est ejusdem Comici locus in Nubibus, ubi certe *Σμιών*
instrumentum est *ος τὸ κατεσκάπτειν* h.e. ad demolienda aedificia.
Sic enim vor. 1488. *ο Πρωδία, Κλίμακα λαβών, ἐξήλθε, ἐπὶ σμι-*
ών φέρον, ἔπειτα ἐπρωσθας, ἐπὶ τὸ σπρωτίζοντι: . . Τὸ σῆμα κατέ-
σπειρε' &c.

Ο Χανθία, dolabram cum scabulis foras

Effert, scholam conscende, testum perfode: Ibi Scholiastes
Σμιών δὲ, σκαπὼν. δόρυ, αἶψα. . . Mox, conquerente discipu-
lo, se a ruinis opprimi, sic excipit Strepitantes ver. 1502.

— — — — — Hoc ipsum volo;

— — — — — Dum me haec (σμιών) dolabra spes conceptas perdit.
Quod interpretatur Suidas (in *Σμιών*) *ἀπὸ τῶ ἐπὶ τῇ αὐτῇ. ἢ*
si frangatur dolabra.

Postremo deberem & de *Τέμν* (quod certissimum est *As-*
cisculi sive *Astige* lapidariae nomen) plura dicere. Sed male
hujus vocabuli explanationem mox in locum commodiorem
rejicere, ubi de *Asciae* munere lapidario atque strigatorio plu-
ra disceptentur.

Verum antequam a nominum explanatione abeam: e te fore
existimo, si quae Hicodorus in XIX. 19. materiarii affinitia instru-
menta simul posuit (quamvis ea magnam partem, prout usus
poscebat, exhibuimus) haec simul conjuncta predeant. Ergo
is post ferrae, & circini descriptionem, sic pergit. *SECURIS*
vocatur, eo quod ea arboris succidantur: quasi succurris. Hoc
non probat Vossius. Sequitur. *Item SECURIS, quasi Semicu-*
ris. E Servio id sumtum, qui ad illud 1. Aen. 296. *Remo cum*
fratre Quirinus sic notat: *HASTA enim, id est CURIS, telum*
est cum longiore ferro; unde & SECURIS, quasi SEMICURIS.
Atque hoc etymon & Perottus probat, & Angelus Decembrius
apud Vossium, & Vossius ipse: nam in etymologia altera, quam
proposuit, ut sit a *secundo* (quam unice probat Martinus in
Lex. Philolog.) hoc Vossius reperit incommodi, quod termina-
tio. *URIS* sit praeter analogiam. Sit ergo a Sabino vocabulo
Curis, quod hastam significat. Pergit Hispalensis: *Ex una enim*
parte acuta est, ex altera fassoria. Quomodo haec *αὐτολογία*
cohaeret praecedentibus? Nam si ex utraque parte seam habet,

et si

est diversae formae, aciem; quomodo est *Semicuris*? An Etymologus *acutae* tantum partis rationem habet? quasi diceret *ex una enim* (tantum) *parte acuta est* (nam) *ex altera* (non acuta sed) *fossoria*. Ceteram Isidoro *pars acuta* est acies manubrio *παρὰ μὲν* & *fossoria* vero est acies ad manubrium *ἐνδομύνη*, qualis in fossoriis instrumentis. Sed non temere vereor, ut haec *Securis* descriptio, ut una parte *acuta* fuerit, altera *fossoria*, cum antiqua *securi* cohaereat, sive *ἡμιπέλεκυ* Homericō, de quo supra pag. 163. disputavimus. Suspicio *descriptam* ab eo securim, non aliud, quam aevi sui *securim* fuisse. Certe posteriore aevo per magna in his vocabulis confusio fuit; & simul haec instrumenta nunc hoc, nunc illo modo pro diversis temporibus locisque figurabantur. Sequitur: *Haec & apud veteres penna vocabatur*. Cui hoc fando auditum; *securim* appellatam *Pennam*? Nam hoc vocabulo scimus non totam securim, sed securis acumen fuisse significatum. Sed profecto laterem lavamus, nisi addita ad radicem securi, duo vocabula illa: *Ex altera fossoria* (certe meo iudicio luxata) hinc praeciderimus, ut suo deinde loco eadem reponamus. Ioge ergo sic: *Securis, quasi semicuris; ex una enim parte acuta est* (excludit hinc illud *Ex altera fossoria*). *Haec* (pars acuta) & *apud veteres penna vocabatur*: utramque autem habens aciem, bipennis dicitur; & cetera de bipenni, quae sup. pag. 169. not. 222. expendimus.

Pergit adhuc: *Haec* (bipennis) & *dolabra*, quod habeat *duo labra*: nam *securis simplex est*. Sane nemo Isidoro hoc assentitur, *bipennem & dolabram* (Graece *πίλεκυ* & *ἀέλου*) duo fuisse rei unius vocabula: nisi de aevo Isidoriano hoc intelligamus, quandoquidem & in Hesychio (fort. aequali scriptore) *πίλεκυ* est *ἀέλου δίκομ* h. e. *dolabra*, & tantumdem in Gloss. reperitur: ut omittam *Dolabrae* etymon, quod certe est a *Dolo*, non a duobus labris. Ceterum in *ἀέλου* & in *Dolabra* multa disputavimus in eam sententiam, ut videatur *dolabra* una parte acuta fuisse, altera fossoria: id quod Isidorus (utique luxatus) sup. de securi falso praedicat. Sed quando inde illud *Ex altera fossoria* merito eiecimus; consequens est, ut quae inde expulimus, hic suo loco restituamus; sic enim mea sententia scripserat Hispalensis. *Haec & dolabra, quod habeat duo labra: ex una enim parte acuta est, ex altera fossoria*. At librarii haec ultima *securi* adscripserunt; ex eo decepti, quia quum ibi illud reperissent, *Ex una enim parte acuta est*, per-

tarunt,

tarunt, eo etiam pertinere hoc alterum; *Ex altera fossoria*. Ac demum eo ventum est, ut totum hoc membrum ex *Dolabra*, unde abesse non debebat, deturbatum, securis peculiariter fieret, non sine summa perturbatione sententiae.

Sequitur; *Nam securis simplex est*. Haec *aetiologya* emendationem nostram magis confirmat? Nam quum *Dolabra ex una parte acuta* (sic) *ex altera fossoria*; contra *securis simplex est*; Deinde si *Securis simplex est*; hoc aperte declarat, falso de securi dici, una parte esse acutam, altera fossoriam.

Deinde addit: *Dextralis dexteræ habilis*. De *Dextrali* diximus supra pag. 163. ubi de *ἀριστερά*. Sed tamen vereor, ut haec jungi debeant cum praecedentibus hoc modo: *Nam securis simplex est DEXTRALIS* (quia) *dexteræ habilis*. Jo: de Janua: *Dextralis dicitur Securis dextræ habilis*: qui certe ab Isidoro haec descripsit.

Postremo de *Ascia* sic posuit: *Ascia ab astulis* (Vossius in Etym. corrigit *Astulis*: male: nam *Hastulas*, aut *Astulas* (2; 4)

Isido-

(234) Isidorus ipse hujus descriptionis cum ST rationem dat in XVII. orig. 6. *Hastula* (inquit) a tollendo *hæncupata*, quasi *astula*. *Fomes est bastula*, quæ ab arboribus excutitur recisione &c. Quæ ultima sunt etiam in Servio ad 1. Aen. 180. *Fomites* (ait) *sunt astulae*, quæ ab arboribus cadunt, quando inciduntur, quod foveant ignem. Quod cum aspiratione hinc *Hastula* scripsit Isidorus; haud secus & alibi reperies. Ut, in vita S. Erkenwaldi apud Cangium in *Astula*. Ceterum *Astulae* vocabulum usurpavit Marcellus Empiricus c. 29. S. Paulinus Epist. 11. 12. & Natali 10. Beda in III. Hist. Angl. 2. & 13. & alii. At Festus *Astulas* cum duplici sibilato in *FOMITES* scripsit: *Fomites sunt astulae ex arboribus, dum caduntur, excutuntur*. & mox: *pari modo astulae, quæ sunt secutoribus excutuntur*. Nec aliter in priscis scriptoribus, quam cum dupl. S legitur, sive de ligneis sive de lapideis astulis sermo sit: *astulas* ait. *Astulas* Plauto. At in Festi verbis modo recitatis, quæ media omisi, ea ad fomites pertineant; de quibus mox.

Nam praeiit ab Isidoro incipere & qui sic habet post ea, quæ supra adscripsi: *Fomes*, inquit, est *astula*, quæ ab arboribus excutitur, recisione *bastulae ambustae*, aut *lingno cavata*, a fungis nomine accipio, quod *ita capitis ignem*: de quo Virg. Raptusque in fomite flammam. Quid sit recisione *bastulae ambustae* juxta cum Davo intelligo. At male distinctus is locus (etiam in edit. Paris. 1601.) majore tantum interpunctione post *recisione*, sanus evaderet. *Fomes est bastula*, quæ . . . excutitur recisione: *Hastulae ambustae* &c. Vult, non tantum *astulas* i.e. hastulas quascumque, verum etiam *bastulas ambustas*, & quæ porro refert, *fomites* appellari. Habes utrumque in Festo: qui post adscripta modo verba addit: *At Opilius adustas jam vises* (istud vises inducendum est ex fide libri vet. apud Salm. ad Sol. & cetero qui *ad adustas* referendum est ad *astulas* supra positas) *At Opilius* (inquit Festus) *adustas jam* (supple *astulas*) *vocari existimas fomites*. Arqui ut Isidoro ex Festo opem implamas; nunc vicissim hinc ex illo opitulabimur. Non enim *Adustas*,

Isidorus, & ante Isidor. non pessimi Auctores scribebant) *ditta*, quas a ligno eximit, cujus diminutivum nomen est *Asciola*. Est autem manubrio brevi (quum contra dolabra, & *ἀξίον* manubrio longo instrueretur: vide supra) ex adversa parte refruens, vel simplicem malleum, vel cavatum, vel bicornae rastrum. Haec supra in Muratorio expendimus, & cum Palladio contulimus: sed infra eadem ad vivum rescebamus.

6. *ASCLAE* & affinium vocabulorum confusionis origo panditur. Eadem confusio in Hebraicis huiusmodi instrumentorum nominibus offenditur.

Et ex haecenus dictis, & ex infra dicendis, ubi de *Asciae* numeribus, potest perspicui, *Asciae* & affinium instrumentorum nomina confusa saepe fuisse, & inter se permutata, maxime aevo posteriore; quando *bipennem*, *securim*, *asciam*, *dolabram*, tamquam si essent synonyma, sic usurparunt. Ea confusio inde mihi orta videtur, quod quum plerumque talia *ἀσπίς* composita essent ac *ἀξίον*, itaut hinc acutam, inde fossoriam aciem gererent; hinc quodlibet eorum quidvis appellare licuit, sive *securim*, habita ratione cultrati mucronis capulo *σφαλίδιον*; sive *asciam* & *dolabram*, ratione aciei fossoriae; sive *bipennem*, quod anceps esset; sive *malleum*, quia non raro in aversa parte malleus gerebatur. Eademque confusio in Graecis *Ἀξίον*, *τελέκων* &c. vocabulis obtinuit, ut

nunc

adusta, sed *Ambustae* in Festo est legendum; nam ceteroqui *Asulae*, *adustae* favilla sunt, non fomes; at *ambustae* & *ἀμβύτοι* sunt, & facile ignem concipiunt. Etiam in Servio l.c. *Asulae ambustae* mox leguntur. Festus ipse alibi de *Ambusto* docuit: AMBVSTVS.CIRCVMVSTVS.

Sed quando semel incepimus; cetera Isidori, qua possumus, emaculemus. Sequitur: *Aus ligno cavata, a fungis nomine acceptio* &c. Lege *Aus ligna excavata*: quae vult etiam fomites appellari. Servius d. l. post alia supra recitata, haec tamquam ex Clodii commentariis recitat (nisi vero Servii illa sunt, non Clodiana): *Asulae ambustae, LIGNA EXCAVATA, a fungis nomine acceptio*.

Postremo ut in Servio, sic & in Isi-

doro, quid sibi vult illud *A fungus nomine acceptio* quibus addit Isid. *quod ita capiat ignem. Fungi*, uti nunciat & aevo Isidori ac Servii, fomites oprimerant. Recentioribus *Asciae* medicis (teste Salmas. ad Sol.) ii *Ionus* h. e. *esciae* (quomodo & postis hodie) appellabantur: cur? quia sicut *escia* in hamo pistrini capit, sic fungi illi ignem capiunt. Ergo & hastulae ambustae, & ligna cavata fomites sunt, quia sicut fungi, ita & illa ignem capiunt. Confer Salmasium ad Solinum, Categum etiam in Glossis *Asulae* Graecum nomen *Παλάνθη* exponitur *Fomis*, *Fomes*. Et *Παλάνθη*. *Dolo*, *Fomes*. Illud *Fomes* non alibi, quod sciama, ne in posterioribus quidem scriptoribus legitur. Nec tamē dubito quin sit antiquū verbum

nunc hoc, nunc aliud significare crederetur. Hinc etiam factum puto, ut ab *Ascie* nomine & Gallicum *Hâches* & Italicum *Accet-
ra* fluxerit, quorum tamen utrumque non *Asciam*, sed secu-
rim significat. Cur? quia posteriore ætate, quando hæc
idiomata suborta fuerunt, *Ascia* cum *securi* componebatur, as-
dicebatur *Ascise securis*, quod infra ex Ugutione demonstrabitur.

At nusquam magis, quam siue in Hebraicis *Asciae* voca-
bulis, siue, quod malo credere, in eorundem vocabulorum
interpretationibus ævo posteriore per Judaeorum magistros
traditis, eam quam dixi *עצר* deprehendi. Ut ecce

Maatsad, quod non dubito quin *Asciam* significet, R. Davidi
in com. ad Is. XLIV. 12. est siue *Dolodajada* (Dolabram intel-
ligit) siue *עצר* *Ascia*, Qui in lib. Radicum addit, *Vel est*

Kardom i. e. securis. Hoc ipsum *Maatsad* apud Talmudicos
Bartenora interpretatur *securim legionum*, Quid in voce
Maktsuoth Is. XLIV. 13.? quantum in ea voce (quæ certo
Ascia est, uti mox ostendetur) inter magistros discidium? Quid
in *Kelappoth* Pl. LXXIV. 6. quod alii *Asciam* alii *dolabram* aut
securim aut *malleum* interpretantur? Sed origo, uti dixi, con-
fusionis & tantæ in interpretando discrepantiæ eadem est,
quam supra tetigi; nam quia non uniusmodi, sed complicata
ea *עצרה* erant; hinc illa *עצרה* faciebat, ut quidvis inter-
pretari liceret, ac potius quid Scripturæ loco conveniret,
quam fixam vocabuli notionem interpretes sequerentur. Huic a-
me detecto tantarum varietatum fonti faveat illud, quod locus
Pl. LXXIV. sic Chaldaice (apud Buxtorfium in Lex. Chald. in
Rad. *כפל*) redditur: *ומפכלת דיוסטור* h. e. Et

Ascia duorum laterum siue *עצרה*. Ex quo intelligitur, quo
tempore Targum illud est concinnatum, *Asciam* apud Orien-
tales ancipitem fuisse, fort. ut *Ascise securim* Ugutionis.

Sed venio ad singula Hebraea vocabula. *עצר* *Maas-
tsad*, quod est certissimum *Asciae* nomen bis reperitur: So-
mel Jer. X. 3.° quem locum *עצרה* reddam. Quia statuta po-
pulorum sunt vanitas; quia lignum de Sylva praecidit, opus
manuum artificis (bammatsad h. e.) in *ascia*. Istud bam-
matsad siue in *Ascia*, Chaldaeus vertit *בבסי* *babasi-*

na. Quid autem Chaldaicum *Hatfina* est? Non aliud, nisi ve-
hementer fallor, quam Graecum *Ἀΐς*: quod vel inde poteſt
intel-

intelligi, quod vox *Hatfina* nullam habet radicem, unde deducatur. Ceterum plurima Chaldaei Paraphraſtae Graeca nomina in ſuis Targumim uſurparunt. Nec dubito quin Graecum *Ἀΐμ* Chaldaei ſic emollierint, ut *Hatfina* inde conflaret, quo tum heic Paraphraſtes uſus eſt, tum etiam Iſ. XLIV. 12. ubi pro Heb. *Maatſed*, & Graeci *ματσαρον*, & Chaldaeus *Hatfina* poſuerunt. Sed proderit eum Iſaiae locum (in quo iterum *Maatſad* reperitur) ita, ut Hebraice ſonat, vertere. *Faber ferri* (*maatſad* i. e.) *aſciâ* (LXX. *συνδαρνα*) *facit*. Ita quidem hoc ſolent interpretari. Sed malò ſic: *Faber ferrum* (in) *Aſciam* *facit*. In quo ſequor Chaldaicum Paraphraſten ſic interpretatum: *Faber ex ferro* (*Hatfina* h. e.) *Aſciam ſive dolabram facit*.

Mox idem Divinus Vates verſu ſeq. *Faber lignorum extendit lineam* (ea eſt *גדר* de qua plura dicemus infra) *delineabit eam in filo phoenicio* (quae eſt *פילוס תרנין*) *faciet illud* (lignum) *in aſciis*. Heic autem in Hebraeo alterum eſt non dubium, mea ſententia, *Aſciae* vocabulum **מקצעות** *Mak-ſuotb*; cujus radix in Hiphil ſignificat. *Abradere*, quod eſt *Aſciae* peculiare. At alii intelligi runcinas volunt.

Reſtaret dicendum de tertio vocabulo **כילפור** *Chelap-poth*. Pſ. LXXIV. 6. Sed de eo jam quaedam ad Murat. pag. 208. not. 133. occupavimus. Nec volo quemquam peregrinis vocabulis longus detinere. Hoc tantum non omittam, quod R. Abraham exiſtimaverit, hoc ultimum vocabulum venire ab Aramaeo **קלפ** *Kelaph* (mutato ſcil. ק in כ) quo ſignificatur *Detorticare*, *deradere*, quod eſt *Aſciae* proprium. Sed quidquid huſus ſit: ab hoc certe Syriaco *decorticandi* verbo *Kelaph*, venit *Πάλευος* (non a *Πάλο*, quod voluit Auctor Etymologici: vide p. 167. not. 221.) per litterarum tranſpoſitionem; unde eſt & *Παλαιο*, quod apud Theophraſtum & alios eſt *delineare* & exteriora ligni deradere.

III.

'ASCIAE VETERIS MUNERA:

Reſtat id unum, ut *Aſciae* diverſa officia exſequar, hoc eſt diverſa pro operum diverſitate *aſciarum* genera producam. Fuit enim *aſcia lignaria*, fuit & *ſtruſtoria*, adhaec etiam *ſeſſoria*. Quidquod fuit & *chirurgica*? Quae tamen non eſt huſus argumenti propria, quippe non vera illa quidem, ſed *αἰνολογία* ſic appellata.

1. ASCIA

1. ASCIA LIGNARIA.

Ejus socias Runcina & Scobina. Plinius illustratur.

Varro & Isid. emendantur.

Lignaria omnium antiquissima fuit, cujus meminit Homerus, meminit *Δαίδαλος*. De hac sunt intelligenda quae hujus capitis initio in *Εστραμ* & in *Ascia* diximus. Ejus inventor Daedalus. Plinius VII. 56. *Fabricam materiarum* (invenit) *Daedalus*, & in ea *στράμ*, *ασκίαν*, *περpendicularum*, *τενέβραν*, *γυττινόν*, *ιχθυόγcollam*. Eadem in primis materiarum officinam instruant Pollux VII. 113. & X. 146. Isidorus XIX. 19.

Atque hujus *εργαλείου* scopus unicus fuit, lignum complanare, ac perpolire; id quod fiebat *τῷ ἔλαιν* *αβραδένδῳ* quascumque abnormes extuberationes. At ne in incertum ascia ferretur; *ἐν τῷ σάδμῳ* sive ad *amussim* ietus suos dirigebat. Utrumque hoc junxit Poeta laudato alibi Joco Od. E. ibi Ulysses ratem fabricaturus, postquam *πάλαι* bipenni *πάλαι* h.c. (ut supra tradidimus) sive ad ratis definitum modum ligna praecidit, si ve eadem ligna *δετραστῇ* exteriore crassitudine in quadratum ruditer informavit; deinde sumta in manus ascia, versu 245.

ἔλατ δ' ἰσιγαμῆς, ἣν ἐν τῷ σάδμῳ ἴδον.

Derafitque scienter, & ad direxit amussim.

Male in Homeri ultima editione ex officina Wettsteniana, quator, illud *ἐν τῷ σάδμῳ* vertitur ad *normam*; nam *norma* est *νόρμῳ* h. c. quum duae regulae ad angulum rectum committuntur: at *σάδμῳ* est sive *καὶν* *regula* (235) sive verius est funiculus rubricainctus. Utrique horum autem Latinum (236) *Amussis* respondet.

Ergo

(235) Sane *τῷ Ἐστραμ* utrumque interpretari solent, sive regulam, Graecis *καὶν*, sive quam Gellius *lineam* appellat, quae nim. funiculo rubricato imprimi solet. Sed hoc potterius magis probo, maxime adductus illo adagio *ἀλλὰ λίσσῃ λίσσῃ σάδμῳ*, & *ἐν ἐνδοσφῇ λίσσῃ ἐνδοσφῇ σάδμῳ* &c. quae infra exponuntur. Adhuc Hesychius: *σάδμῳ* *αἰσῆς*, *ἐν τῷ ἀπορθεῖν οἱ τέκτονες*. Ait *σάδμῳ* esse funiculum, quo *αἰνῶνι* *Ματεριarii*. Addo de Cyrilli Glossas, in quibus *σάδμῳ* *καὶν* exponitur *Bineā* *tectoria*. Sed illud *tectoria* (a aliquo Graec-

ce sündoctissimo profectum) est inducendum. *Lineam* dixisse ex Gellio satis erat. Nec *tectoria* quidquam commune cum *καὶν* habet.

(236) *Amussim* Festus interpretatur *Regulariter*. additque id *tractum a regula*, ad quam aliquid *exaequatur*, quae *Amussis* dicitur. Sed Nonius tum *Amussim* tum *Regulam* ipsam, videtur non aliud vocare, quam *funiculum rubricaictum*. *Examussim*, inquit, dicitur *examine* ad *regulam*, vel *coagmentum*. *Regulam* in sequentibus funiculum interpretatur: at coaginen.

Ergo scopus *Asciae* erat *τὸ ἀνὸμαλον* amputare, & *κομῆν* planare. At id motu composito assequebatur. Prius enim *seriebat* (id quod *DOLARE* proprie dicebatur: vide in *Dolabra* ubi de verbo *Dolo*) deinde in reduciorem sui recessum, tamquam in cubitum incumbens, id, cui infindebatur, *attrahabat*. De priore Augustinus in I. de musica 4. *Opinor nonnumquam se animadvertisse fabros, & huiusmodi opifices ascia, sive securi eundem locum feriendo repetere, & non alio, quam eo, quo intendimus, ictum perducere: quod nos tentantes, quum assequi nequimus, ab eis saepe irridemur.* At alterum est *Πεστέλας* attrahere, de quo vide Artemidorum in loco, quem supra explicuimus, unde & ab *ἀν* duco, non ab *ἄν* *frango* ille *Ἀξίον* derivavit.

At postquam suo defuncta erat ministerio *Ascia*, operi iam *sive exasciato*, sive, si sic magis dicere, (237) *deasciato* *Runcinae*, & *Scobinde* succedebant. De utroque instrumento vide Tertulliani, & Arnobii loca de statuarum opificio, laudata mihi in Murat. p. 110. not. 135. At *runcina* (sive ex Arnobio *runcinarum plana*) quid in flexuosis simulacrorum membris, aut amictuum finibus potuerit, haud facile assequor: ac vereor, ut *runcina*, quippe caeca impetu-rapta, caeli subtilitatem deleverit potius, quam ut quidquam juverit. Sed satis est, ut Tertulliano fides constet, si alicubi *ascia*, alibi *runcina*, alibi vero *scobina* usui fuerit. Minutius Octavio cap. 23. Deus ligneus *caeditur, dolatur, runcinatur*. Horum primum ad *asciam* ruditer informantem pertinet, alterum ad caelum (*caelo dolitur*, dixit Varro) tertium ad *runcinam*, sed quatenus usui esse poterat. De *runcinae* ministerio eleganter Plinius XVI. 43. *Firmissima in restum* (male alii *in testum*: Theophr. *ἔσθλ'*: nam sinuari negat) *abieci*. Eadem *valvarum repagulis* (corr. *paginis* ex Salm. ad Sol. & ex Mss.) & ad quaecumque libeat *integissima* op-

ra

coagmentum (quod miror hoc significatione in Lexicis non afferri) non est aliud, quam quod ad finem capitis huius appellat *Aequamentum* *deolgarum*, seu *tabula quaedam, qua utuntur ad saxa conequanda*. Vergit Nonius: *Est enim Abussus, Regula fabrorum, quam architecti, quum opus probant, rubrica illinunt*.

(237) *Exasciare* quid sit apud Plautum, sup. pag. 123. not. 155.

ostendimus. Idem & *Deasciare* dicitur: nisi vero hoc aliquid amplius inquit (nec enim raro *De* in comp. rei perfectionem notat) uti quum Prudentius *Roman.* v. 381. ait: *Deasciato supplicare stipiti*. Plus certe heic est, quam si dixisset *Exasciato*. At illud Plauti Mil. III. 3. 14. *Nites quomodo modum posset deasciari*, & incertae lectionis est, & vero *quomodo posset*

ra aptissima, siue Graeco, siue Campano, siue Siculo fabricae artis genere: spectabilis RAMENTORUM CRINIBUS PAMPINATO SEMI-ER ORBE se volvens ad incitatos runcinarum raptus. Atque haec de Runcina.

At Scobina quid sit, non possum aliunde certius, quam ex Plinio docere; cuius vicissim difficilem locum illustrabimus; postremo & Varroni medicinam faciuri. Plinius XI. 37. (sect. 63. in Harduini editione) sic habet: Testudini maxinae lingua nulla nec dentes: rostri acie comminuit omnia. Postea arteria & stomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decrepescitibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Novissima asperitas, ut scobina fabri. Ibi Harduinus, post conclamatum, tamen medicas manus non abstinuit. Locum hunc, ait, quis aut plane intelligere, aut sanare auit, lampadem tradit: nihil enim habeo, quod affirmem. Deinde quum monuisset in pluribus mss. pro CRENIS esse RENIS, subdit: Pro RENIS fort. SEKRIS legendum: nam CRENAE quor nec ullius codicis est manu exarati, nec scio an alibi lecta. Forte etiam Q'ACVMQ. (pro quidquid scil.) leg. fortius fuerit. Sed apage meas conjecturas. Primum omnium illud CRENIS nullius esse veteris libri, cur pejeranti credam, non video: nisi forte membranas a se visas intelligat. At certe illud & in antiquis editis, & in posterioribus constanter haesit, nullo hiscente interpretum: imo, quod mirere, in Plinio Varior. (Lugd. Bas. 1669.) ita locum dignitatemque suam ad CRENIS tuetur, ut etiam nullum in ora (scatente variantiis librorum) diversae in eo lectionis vestigium compareat. Ut non iniuria verear, ut ex fide codicum haec scripserit vir Cl. At etiam eidem vocabulo iura civitatis ereptum ivit. Vel vetus Onomasticum legeret, in quo CRENAE redduntur Γλυφίδες: at Γλυφίδες quid sint, dicerem, nisi esset ex Homero (238) & aliis notissimum. Postremo in eo quod

(238) Homerus Il. Δ. 122, ubi de Pandaro feriente Menelaum:

Εἴλας δ' ὁμῶς γλυφίδας π λαβὼν καὶ νύκτα βόαα.

Ille manu prendens crenas nervosque tetendit.

Ibi Eustathius pag. 452. lin. 10. Γλυφίδες ἢ, τὸ γλύμμα τὸ ἀπὸ καὶ τὸ ἐπιτέμωσιν τῇ νύκτι. Γλυφίδες sunt incisurae sagittae, qua nervo inseritur. Idem Poeta Od. 6.

419, de Ulysses.

Εἴλας νύκτι γλυφίδας π.

Nervos crenasque tetendit.

Ibi quoque idem interpres pag. 1075 lin. 23 Γλυφίδες ἢ, αἱ τὸ δίσκος αὐτὸς ἐστὶν. ἢ νύκτι. ἢ πρὸς καλεσμένην ἀρχαιολογικῶς. ὁ δὲ γὰρ ἐκ δερμάτων βόας, ἃ μὲν ἐκ νύκτων αἱ τὸ τὸν νύκτι. Hoc est. Γλυφίδες de sagitta dictae, sunt, quibus nervus immittitur. Nervos vero an-

N sique

quod pro QUIDQVID reponit QVACVMOVE; rogo ne pergat isto modo vancres omnes atque gratias in Latinis, quos illustrat, perdere. Nunc quid Plinii locus senticeti habeat, non video. Age, propius istud *ἀσπερὶν μωρμολύχων* accedamus. *Τὴν στυδινὴν marinae lingua nulla nec dentes: rostri acie comminuit omnia.* Haec, opinor, sunt scammate planiora. *Postea arteria, & stomachus.* Stomachi nomine ex antiquo (239) more gulam intelligit. In Mss. nonnullis est *Post arteriam est stomachus*: quod & Pintianus sequitur. Sed nihil mutandum: quid enim attinebat id notare, quod omnes sciebant, *οἰσπεδῶν* scilicet esse arteria posteriorem? At arteriam tamen & gulam testudini fuisse idcirco tradit; ne putares *ora ventribus jungi*, quod de piscibus modo docuerat. *Postea arteria, & stomachus denticulatus callo in modum rubi.* Tria in belluae *οἰσπεδῶν* notat, primum fuisse inspersum denticulis, qui tamen in ore abebant; deinde hos denticulos callo duratos esse; postremo hunc totum denticulorum apparatus, sive frequentiam, sive figuram spectes, rubi speciem praefetuisse. Credo habuisse praepoculis Plinium rubi teneriores surculos, in quibus & frequentiores aculei sunt, & *κωνοειδῆς*, a latiore enim basi in mucronem desinunt; quales & belluae denticuli erant. *Denticulatus callo in modum rubi ad con-*

rique dixit: nam subsequenti aetate ex bovillis coriis, non ex nervis, arcuum nervi fiebant. Reperitur & in Herodoto eadem notione idem vocabulum. At quod citat H. St. ex Epigrammate *Γλαυκίδης κελδίστρον*, quod interpretatur, *Cutrelli calamorum incisoria*; vereor ut sint potius mucropis calami *incisurae* qua atramentum se fundit. Verum *οἰσπεδῶν* tantisper, dum in illud epigramma incidam. Sed tamen ex dictis liquere arbitror, *Γλαυκίδης* tum in sagitta, tum in aliis rebus *incisuram* notare a *Γλαυκῷ* *σταλπο*, *incido*. Ergo idem plane (ex fide veteris Onomastici) & *Crena* significat. Quae vox, nulla est causa, cur inter dubia vocabula in Latinis Lexicis accuratioribus reponatur.

(239) Homerus quidem pluries sic usurpavit, ut Il. Γ. *ἀπὸ σφαμάχης ἀπὸ τοῦ ταύρου*. *Stomachus h. e. jugulos agnorum amputavit.* Et Il. Γ. *ἀπὸ σφαμάχων κτείνου ταύρου*.

& alibi, Celsus initio lib. IV. *Deinde duo iinera incipiunt; alterum asperam arteriam nominant, alterum stomachum.* *Arteria exterior ad pulmonem: stomachus interior ad ventriculum fertur.* Et cap. 5. *Faucibus subest stomachus, i. e. gula.* Cic. in II. de Nat. deor. *Linguae autem, ad radices ojarum vens stomachus excipit.* Sed & Plutarchus, Galenus, alique non alia notione interdum *σφαμάχων* in suis scriptis posuerunt; et si alibi saepe acceperunt pro ore ventriculi. Vide H. St. in Thes. in *Συναγματο* & Hier. Mercurialem in I. Var. Lect. 1. Nec enim dubito, quae comparatis inter se locis ab utroque productis, aliisque adhuc conquerendis, possit aliquis vocabulorum *σφαμάχης*, *οἰσπεδῶν*, *Stomachi*, *Gulae*, & affinium Graecorum Latinorumque usum notionemque ad vivum resecare.

conficiendos cibos. Quos ne jam rostri acie comminuerat? At inter Comminuere, & Conficere hoc interest, quod apud Cic. inter Dividere, & conficere, Sic enim in II. de Nat. Deor. Eorum aduersi (dentes) acuti, morsu dividunt escas; intimi autem (molares) conficiunt. Denticulatus (inquit) callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decrescensibus crenis (crenae, & Glauidae incisuras sive scalpturas significant: sive cavas, ut in Homero & aliis, intelligas: sive fort. prominentes, ut anaglypta. At denticuli testudinis posteriore ne significato crenae appellantur, ut sit decrescensibus denticulis; an priore, ut significet decrescensibus strigis denticulos dirimentibus? posterius notationi crenae videtur convenientius) decrescensibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Idud Quidquid elegantissime positum, ut in Hor. 1. epist. 2. Quidquid delirant reges, plebuntur Achivi. Postrema Plinii, quorum gratia locum integrum illustravimus, haec sunt. Novissima asperitas (magis usque decrescensium denticulorum) ut SCOBINA fabri. Non putavit Plinius satis graphice belluae denticulatum stomachum, qua ventri committitur, depinxisse, nisi cum scobinatum vulgo nota compararet. Nos contra scobinam ex belluae aculeis illustrabimus. Quum scobinam FABRI appellat; fabrum non ~~zuvius~~ intellige, sed peculiariter materiarii, quem Graeci ex nomine generis ~~zuvus~~ nuncupabant, ut alibi copiose ostendetur. Ergo scobina materiarii modice & subtiliter denticulata erat; cujus denticuli (etsi longe tenuiores) rubi aculeos, ex ovata basi in mucronem desinentes, imitabantur: unde & vicissim verbum DESCOBINARE (240) elegantissime Varro de rubis & senticetis usurpavit. Quae omnia eo nos ferunt, ut scobina eadem fuerit, quae nostris materiariis la Raspa dicitur. Ac nequis Plinianum illud FABRI ~~zuvus~~ esse, ac proinde scobinam fabris omnibus communem fuisse contendat; istud quod posui, conator & ex Varrone confirmare; cujus vicissim locus adhuc in situ jacens, detracta alibi, alibi reducta litterula elimatus, suo nativo nitori restituetur.

Varro.

(240) Nonius: DESCOBINATIS: sauciis & abrahis ac desectis. Varro Meleagris: Sin autem delectationis causa venamini; quanto sanius est salvis curibus in circo (nam ante amphitheatra venatio in circo

dabatur) expectare, quam bis DESCOBINATIS in sylva currere? Nam quia, uti diximus, scobina rubri aculeos imitabatur; hinc rubus & ceterae stirpes aculeatae vicissim descobinare cura dicebantur.

N 2

Varro in VI. de L. L. *De Nervolaria* : *Scobinam* ego illam *astutum adrafi*. *Scobinam* a *scobe*. *Lima* enim *materia fabrilis* est. Quid illuc monstri est? Antea didiceramus, *scobinae* ope deradi materiam. Nunc *scobina* ipsa deraditur; quasi ea non sit aliud, quam aut *scobs* (*scobinam*, inquit, a *scobe*) aut vero sit *series fabrilis*, sicut & *lima*, inquit, *materia fabrilis* est. Ne letiorem frustra morer, locus sic est emaculandus: SCOBINA (auferendi casu) ego illam *astutum adrafi*. SCOBINAM a *scobe*. *Lima* enim *materiae* (gignendi casu) *fabrilis* est. Nunc omnia recte procedunt. Ansam errori praebuit, quod interdum Varro hoc loco consueverat in expositione Nomen eodem casu ponere, quo in recitato exemplo erat. Itaque quum *SCOBINAM* sequeretur; putarunt, in *Nervolaria* itidem SCOBINAM quarto casu scriptum. At meminisse debuerunt, paullo superius STRITABILAS a *stritilando* quarto casu positum fuisse. Et credo, quum deerat verbum *scripsit*, *dixit* aut simile, licuisse grammaticis, sive recto, sive quarto casu efferre nomen, quod exponerent. Utut est, postquam *Nervolariae* loco semel mendose *SCOBINAM* quarto casu pro ablativo in sedis; consequens fuit, ut & SCOBINA ipsa perverse *adradi* diceretur, & ut *scobina* imo & *lima* ipsa, non instrumentum, sed *materia fabrilis* essent. Quum tamen re vera Varro hoc interesse, docere voluerit, quod *lima* metallorum esset, *scobina* ligni. Id sibi volunt ultima verba: *scobina* quid est? *lima materiae fabrilis*. Quasi diceret quod in metallis *lima* valet, tantundem in *materia fabrilis* *scobina*. Nam illud FARRILIS, non est heic nomen generis, sed valet tantundem, quod *mundi ad materiariam pertinens* (ui dicetur ad Matt. XIII. 55.) potestq. jungi sive cum MATERIAE, sive potius cum LIMA. *scobina* est *lima fabrilis* (h. e. lignaria) *materiae*. Materiam idem esse, quod lignum, tritum est.

Ac medicinae, quam Varroni fecimus, neminem putato fore, quem poeniteat. Nisi quod futuros suspicor qui adhuc dubitent de discrimine, quod inter SCOBINAM & LIMAM statuimus, ut haec tantum ferrariorum, SCOBINA materiariarum peculiaris fuerit. Me quoque, ut fatear, adhuc de eo subdubitantem, tandem Isidorus confirmavit; qui in XIX. 7. inter ferrariorum instrumenta *Limam*, non item *scobinam* retulit. Deinde extremo cap. 19. lib. XIX. inter instrumenta *lignaria* (nusquam nominata *Lima*), *Scobina* numeratur. Quis autem dubitat quin ibi *Scobina* legendum sit? Sed
profe-

profecto adhuc foediora in paucissimis Isidori verbis latent ulcera. SCOFINA, inquit, dicta, quod baerendo SCOPHEN (al. scosam) faciat. Sic omnes, quos viderim, editi habent. Mihi vero non est dubium, quin sit legendum: SCOBINA dicta, quod TERENDO SCOBEM faciat. Neminem interim moretur, quod Arnobius lib. VI. limam cum verbo DESCOBINO junxerit. Tornis, inquit, rasa, limis descobinata. Nam siue limis limata, siue scobinis descobinata diceret, utrumque ineptum fuisset. Nunc licuit variandi causa transferre affinia vocabula: sicuti & sup. Varro scobinam appellavit Limam materiae. Atque haec de primo Asciae munere, cui Rupcinam & Scobinam sorores adjunximus.

2. ASCIA FOSSORIA.

Palladius explicatur.

De hac nihil ferme addam ad ea, quae in Muratorio not. 146. pag. 113. dixi. Imo siquid mei iudicii est, quaedam potius inde detraxerim: ut quod ἀσπίον *Asciam ad fodendum aptam* interpretabar; quum sit potius *dolabra fossorum*. Vide in *do dolabra*. Ergo nullum aliud Asciae fossoriae praesidium fort. restabit, quam illud Glossarum: *Acisculum, Exaplon, ἄσπις, ἀσπίον* (nam *Acisculum* est *Asciae* diminutivum) & quod sequiore aevo *Dolabra* & *Ascia* uti synonyma usurpabantur. Unde eo tantum aevo valuisse concesserim, ut *Dolabra* fossorum, eadem & *Ascia* dici potuerit. Postremo quum ex Isidoro in XIX. 19. ubi de *bi-penni* (vide paullo superius, ubi de Isidori lignariis instrumentis) acies, quae esset ad manubrium ἀσπίον, in quocumque instrumento *fossoria* diceretur: non vetabo eo sensu *Asciam* quamlibet *fossoriam* appellari; imo & ejus ope effodi tellurem potuisse. Hinc Muratorii V. Cl. cives *asciam* lignariam *la zappetta* appellant, ipso passim in sua dissert. id testante. Nam ceteroqui Etrusco sermone *la zappetta* est sarculum, non ascia.

Sed restat adhuc *Asciae fossoriae* a Palladio patrocinium; cujus locum memini me Muratorio nostro eripuisse de manibus, eo sensu scil. quo is locum illum (241) interpretabatur.

At

(241) Vide omaino Murat. sup. pag. 117. 118. & ibi adnotationem 146. Ibi vir Cl. vult pro *Rastro* reponi *Rostrum*; deinde addit: *Rostrum* cioè Bacco; per significare la parte curva e tagliente dell'Ascia.

Cori Colum. . . . della falce de i vignajuti dice: Quae pars adunca est, Rostrum appellatur. Ex quibus licet animadvertere (quae certe me ibi adnotantem effugerunt) quid senserit vir Cl. Putat enim Palladium

N 3

dium

At remelius perpensa, video jam aliam superesse viam, qua ex eo scriptore Ascia folsoria rusticorum optimo jure extundi possit. Ergo Palladius l. 43. inter cetera agrestium instrumenta numerat *secures simplices vel dolabratas; sarculos vel simplices vel bicornes; VEL ascias in aversa parte referentes rastros*. Heic ex viris eruditis quaero, quam vim habeat illud ultimum VEL, quod litteris majoribus exhibui. Nam equidem non intelligo ibi, quo valeat particula disjunctiva VEL. Nec aliud mihi cogitandum superest, nisi eo loci illud VEL *μολίων ἀπεναντίας* esse, itaut tantumdem sit, quod *Idest*: qua notione antiquis usurpabatur SIVE: at posteriore aevo coepit etiam το VEL eodem significatu usurpari, ut l. ult. C. ubi & apud quem cognit. in illis verbis; *Apud compromissarios judices, VEL arbitros ex communi sententia electos*. Memini me saepissime in sequioris aevi scriptoribus in illud VEL *ἀπεναντίας* incurrisse; apud quos etiam, inclinante magis Latinitate, VEL pro ET usurpabatur. Ergo in Palladio VEL notat id, quod sequitur, etsq tantumdem ac *sarculos bicornes*, quod proxime praecesserat. Quocirca non est dubitandum, quin apud rusticos aevo Palladii fuerit quoddam genus *Asciae* ancipitis, quae & *sarculus bicornis* diceretur; qui simul qua parte *sarculus* sive *ascia* vocabatur, ad eruendam humum habilis erat; qua vero parte referebat rastros, valebat ad frangendas glebas, opinor. Ita unum idemque *εργαλίον* utrique inter fodiendum usui praesto erat.

3. ASCIA

Alium sic esse intelligendum: *Sarculos vel simplices, vel bicornes* (quid sunt autem *sarculi bicornes* Muratorio? nimirum ii, qui habent in sui aversa parte *ascias referentes rostrum* h. e. *ascias col becco tagliente*: haud certe alio sensu interpretatur quod sequitur) *vel ascias in aversa (non sui, sed sarculorum bicornium scil.) parte, referentes rostrum*. Nimirum enim *ascias* non putavit heic esse instrumentum, sed instrumenti partem; quia *sarculos illos bicornes* voluit in aversa sui parte gessisse *ascias referentes* hoc est deorsum inflexas,

Quae viri docti interpretatio quoniam magis juvetur; post illud in aversa parte adhibenda est *ἀπεναντίας*, in hunc modum *vel ascias in aversa parte, referentes rostrum*. Ea vero Muratorii explicatio an recte stet talem, alii judicent. Nam vera Palladii sententia haec est: *Sarculos simplices vel dolabratos: sarculos vel simplices, vel bicornes*. At *Sarculos simplices* omnes norant, *bicornes* non norant. Idcirco *sarculos bicornes* sic interpretatur: *VEL (pro hoc est) ascias in aversa (sui) parte referentes rastros, non vero rostrum*.

Asciae lapidariae nomina, forma, officium. Ascia calcaria. Num & ascia tectoria fuerit. Trullae Graeca & Latina nomina. Ascia composita. Asciesectis. Num Ascia calx caementis interlimeretur. Aristophanis, Grammaticorum, Isidori, aliorumq. plurimum loca explanantur, partim & corriguntur.

Et antiquissimis quidem temporibus haud alia facile, quam lignaria *Ascia* nota erat; quippe quum eo tempore fabrica omnis ex ligno esset. Unde & aedificatores Homer. τέκτονες appellabat, uti notat Pollux VII. 117. Quae non eo dico, quasi prorsus inusitatum esse structorum opus; nam vel Babelica turris, si non aliud, contrarium docet. Sed quod rara admodum, in Europa maxime, huiusmodi aedificia essent; multoque facilius ex materia omnia parabantur; unde & materiariis, ut alibi dicam, generis nomen peculiare mansit, ut ii tantum τέκτονες dicebantur. At contra *Tigni* nomine apud antiquos omne genus materiae, ex qua aedificia constant, significabatur, & *tignarii* (242) porro aedificatores appellabantur. At deinde ubi ad orientis exemplum structura & heic passim usurpata fuit; omnia ad artis lignariae imitationem fieri coeperunt. Itaque plurima sane instrumenta utrisque communia fuerunt (243) ut Πέλων bipennis, ἡμυῖδακος securis simplex, ἀξὺν dolabra, Πέλων σerra, (inter instrumenta Columnis Atticis inscripta apud Pollucem X. 148. erat Πέλων λιδοπέρας h. e. serra ad secandos lapides) κανὼν regula, γόμῳ norma, ἑλδῶν amussus, ἀδάς per-

(242) *Tigni* nomine non tantum lignum, sed & quaecumque structurae materiae venisse in XII. testatur Cajus l. 62. de verb. sign. *Tigni* appellatione in lege XII. tabb. omne genus materiae, ex qua aedificia constant, significatur. Ulpianus l. 2. §. 1. de tigno juncto. *Tigni* autem appellatione continetur omnis materia, ex qua aedificium consistet. Unde quidam ajunt, regulam quoque & lapidem & testam. . . . hoc amplius & calcem & arenam tignorum appellatione contineri. Sed & negari omnes aedificatores fuit.

Cajus l. 235. §. 1. de verb. sign. *FABROS TIGNARIOS* dicimus non eos dumtaxat, qui *tigna* dolarent, sed omnes qui aedificarent.

(243) Et quidem Pollux aedificatoris ὀργάνων enumeraturus sic orditur: Ἐγγυλῆα ἢ δοῦν (οὐκ ὀδῶν) σὺν πῶς ἑλυργμῶς, αὐτὸν γὰρ λιδοργμῶν &c. h. e. instrumenta structoris, praeter lignaria, sunt & lapidaria, quae deinceps sigillatim recenset. Ex quo vides lignaria instrumenta etiam caementario communia fecisse hunc artium essentialissimum Nomenclatozani.

pendiculum, σφύρα *malleus*; διαβήτης (nam & hunc structori tribuit Pollux) *circinus*; postremo & *Ascia*; de qua in praefatione dicendum.

Et Latine quidem *lapidaria* uti mox ostendam, non minus quam *lignaria*, ex aequo utraque, *Ascia* dicebatur; et si *lapidaria* saepius fort. diminutive vocabatur *Ascisculus*. At contra Graecis erant seorsum discreta nomina: nam quae materiariis ad manus erat, ea *Στεφανν* appellabatur (vide sup. pag. 159. 160. ubi non alia quam de *Στεφανν* lignario, aut de metaphorico seu chirurgico, exempla ejus vocis suppetere, adnotavimus) at quae structoribus ad manus erat, ea suo peculiari nomine *Τύκος* (244) nuncupabatur; aut etiam λαξή.

(244) *Τύκος* quid sit, docet Pollux VII. lxx. Η δὲ σφύρα καὶ λατόμων, καλῶν *Τύκος*. *Malleus autem lapidarius Τύκος appellatur*. At cave ne σφύρας i. e. *mallei* aut *marculi* nomen te deterreat; nam is malleum se una parte gerebat, at altera acumen habebat. Hodiedum aedificatorum *Mitrellus*, uti quidem vulgo appellant, ex una parte capitatus est, ex altera obtusum nescio quod acumen habet. Ut autem appareat, in casementarii officina *Τύκων Ascia* primas habuisse; eod. lib. legm. 125. Pollux ab eo aedificatoris instrumenta oritur, non minus ac *lignaria* a *στεφανν* inceperat, Εργαλῆα δ' αὐτὰ σὺν πῶς ἐκαστοῦ, σιδερέα λίθινά τε. *Τύκοι, ἅφ' ὧν ἀγὶ τὸ τυκίαν. Ὑπαγωγὴς &c.* Ejus autem instrumenta, praeter *lignaria*, etiam *lapidaria* serratenta: *Τύκοι* (i. e. *Asciae*) a quibus fit verbum *τυκίω* (i. e. *Ascio*) Ὑπαγωγὴς &c. Sed & X. 147. eidem lexicographo in structoris instrumento *Τύκοι* (ex Salmastii verissima correctione: nam antea legebatur *τύχοι*) locum dignitatemque suam tuerentur. Ad quem ultimum Pollucis locum multa attulit novissimus editor & adnotator Tib. Hemiterhufius; quem, cui cupido incessit, non sine fructu adibit. Aut si cui vero hujus copia non obadeat, cenfeo, H. Stephani The-

saurum in *Τύκος*, a quo sua illa derivavit Hemiterhufius, praeter Lycophronis locum v. 349. ubi occurrir vocabulum inde derivatum *τύκισμα*; quod Scholiastes Tzetzes exponit *κατασκόλασμα*, additque: *τύκος γὰρ σιδερεὺς ἐργαλῆον αὐτοῦ τοῦ* (ineruditum hinc se praeter Scholiastes, dum τὸ *Τεκτονικὸν γένος* usurpavit) *ὃ τὰς λίθους τελευτᾷ καὶ ἀπὸ τῆς*. At praeter, inquam, Lycophronis & Tzetzes locum, cetera in Stephano reperies: quorum praecipua capita, in eorum gratiam, qui H. Stephano carent, haec adscribam.

Τύκος, inquit, ἢ *Τύχος* dicitur οἰκοδομικὸν ἐργαλῆον, ἢ: λιθοκοικὸν σιδερεῶν, ut *Eustathius* (cuius integrum locum infermit suis Hemiterh.) & *Pausanias* tradunt, i. e. *Instrumentorum ferrugine quo lapidariae utuntur in potentis lapidibus*: ut *Hesychius* quoque, *Τύχοι* sunt λιθοκοικὰ ἐργαλῆα, ἀπὸ τῆς περ χ. scribitur, ut & apud *Pausaniam* teste *Eustathio*: περ χ. autem apud *Eustathium* & *Pollucem* . . . Unde *Τυκίον*, sive *Τυχλόν*, idem quod *Τύκος*, nisi quod diminutivum est . . . Et verbum *Τυκίω*, sive *Τυκίζω*, i. e. *Paro* seu *Polio* τὸ τυκῶ. *Aristoph.* *Αἰόλος* (locus Comici a me infra afferretur & explicabitur) *Σκηνὴν τὴν Τύκος μάλ' ῥοσφάτῃ, quibus lapidariae camenta decussant, quomodo*

λαβάνηεν, de quo mox dicetur. Sed antiquae Graccae Τύκος magis in usu erat; quae vox quum a Τάχῳ i. e. Fabricor (245) derivetur; hinc potest intelligi, quantum Asciae in fabricis tribueretur.

Valuit

rem & ΚΟΛΑΠΤΗΡΕΣ nominantur a verbo Κολάπτειν significante Rostro iundo in modum avis. Suidas quoque Ετυμολόγον ibi exponit ἔξεν, ἔκων, dicens Τύκον εἶναι ἔργαλόν τι, ὃ πῶς λίθους περικαταστεινέει ἔξεναι. . . . Scholiastes autem Aristoph. habet Περγύκων pro illo περικαταστεινέει: sed mendosum mihi id videtur, ac pro eo respondentum δυτο περικαταστεινέει seu περικαταστεινέει. Nam ut dicitur ΑΠΟΤΥΧΙΣΣΩ, ita & περικαταστεινέει inde apte formari, non dubium est. Est autem αποτυχιζέω λίθον Ευσταθίο το αποπελεκέσαι, i. e. a lapide assulus & caementa malleo rastro decutere ad eum complanandum. . . . Hefychio quoque Αποτυχιζέω est τὸ αποπελεκέσαι τὸν λίθον. Ἀπὸ τοῦ τήχων, inquit, i. e. λιθοκοιῶν σιδερέων. Item tametsi Αποτυχιζέας exponit αποτιλδέας. &c. Haec doctiss. Stephanus.

Qui quod in Scholiaste Aristoph. illud Περγύκων mendae arguit (quod & Hemsterhuisius in sua transitulis) id non temere damnaverim. Nam qui repperim apud Hefychium simplex τύκω, quod interpretatur τυμίζω, & cum χ τύκων, quod exponit τήχων; non video quin & compositi περγύκων exempla Scholiastae illi praesto esse potnerint. Vide etiam Favorinum in Τετάρκων, & Τιτυκόμενος; quae deducit a Τύκω, κατακαταζω, per πλεονασμὸν τοῦ Σ & ἀναδοχασίας τοῦ ἰωνικοῦ. Itaque uti dixi nec prorsus damno illud Scholiastae Περγύκων, nec magnopere amplector.

Non omitam de hoc vocabulo duo Euripidis loca, unum Troadibus v. 874. ubi muros Trojanos appellat Καρόνιν τυκίονα Φοίβη, quod possit Latine dicere, A Phoebō ad regulam desciatos, sive ἀνωλεξῶ Regularium Apollinariū fabricas

(nam uti supra vidimus, in Lycophrone τὸ τύκωμα Tzetzes ἀνωλεξέωμα interpretatur; vide & seq. adnotationes) alterum Hercule furente v. 945. ubi Argos aut Mycenae, Eurysthei sedem, appellat Φοίνικι καρόνι κὶ τύκῳ δεμοσίῳ.

Sedes, amussis rubrae operis & aciesculi.

(245) Graecum Asciae lapidariae nomen, ΤΥΚΟΣ & ΤΥΚΩ (utroque enim modo dicebatur) si evicero a Fabricando esse deductum; nemo posthac dubitabit, quid Ascia in fabricis poquerit, & annon jure ASCIA pro ipsa fabrica (uti penicillus pro pictura, calamus pro inscriptione) usurpata fuerit. Atqui res ipsa (μονοεχὲς οὐκὼν ἀπὸ τοῦ, tantum non voce emissa, ut cum Demothene loquar) clamitat. Utrumque enim illud a Τάχῳ fabricor est. Vel vide quae habet Favorinus in Τετάρκων, quod ita a Τάχῳ derivat, ut indidem deducat & Τυλίζω, quod interpretatur κτίζω & Τυλός quod exponit ἔργαλόν οἰκοδομικόν, instrumentum structorium. Descripsit haec Varinus ab Eustathio ad Il. A. pag. 136. 23. & seq. ubi a verbi Τύκω Aoristo Ionico ἐτυκον verbum formatum verbum τυλίζω & τυλός, ἔργαλόν οἰκοδομικόν. Sed mihi longe alia sedet ratio. Nam a Τάχῳ tantum Τύκω venit ἀμέσως; deinde & τυλίζω & τυλός sunt, non a Τάχῳ, sed a Τύκω.

Nec minus Τύκος cum & τήχῳ est, retenta characteristica. Dices fort. nondum plane demonstratum a nobis esse, Τύκω Gracis fuisse eum, qui Latine Ascia. At praeter dicta in superiore adnotatione, id mox not. 247. ex Aristophanis loco luculentius ostenditur.

At antequam hinc abeo; nota diffi.

Valuit ergo *Ascia* in primis ad incidendos poliendosque lapides. Hinc, ut alibi diximus, LXXvirale λαξάρησον (quod certe vocabulum Hesychio esse dicitur λαξάρησον σιδήρεον *ferramentum ad caedendos lapides*) Vetus Vulgatus, fidissimus Seniorum Interpres, non aliter se κατὰ πρόσω vertere posse speravit, quam si *Asciam* interpretaretur, Ps. LXXIII. 61. Sed & Psalmi hujus *Asciam* Hieronymus sic interpretatur: *Genus ferramenti, quo lapides dolantur*. Quae Hieronymi verba a Maffei V. Cl. sup. initio pag. 434. producuntur, penes quem fides esto: nam nunc Hieronymum ad manus non habeo. Adhaec in Glossis *Asiscalarius* redditur λατόμος i.e. *Lapidica*.

Si quaeras, cujus potissimum formae *Ascia* lapidaria fuerit, non dubitabo, quin eandem ferme (interdum tamen & nonnihil diversam) figuram ac lignaria praefectuleris. Nam certe quae in monumentis comparet, ad hanc plerumque refertur. Ac mihi quidem, siquid assequi iudicio possum, non alio modo *Ascia* circa lapides versata videtur, ac circa lignum ea versabatur. Argumento illud est, quod sicuti *Ἀμύσσις μίλητος* h.e. rubricâ linea ope funiculi in ligno imprimebatur (de quo Isaiae XLIV. 13. locum sup. in *De Asciae nomine*. Herb. tetigimus) ad quam materiarius *Asciae* ictus dirigeret; idem plane & in *λαμίσσῃ* obtinebat. Unde adagium *ἄρξ ἡ δάμνη πῆξον τῆς δάμνης* h.e. *Amysis*, sive lineae funiculo ductae (nam id proprie *δάμνη* esse, supra not. 235. docuimus) *lapidem applicare*: in eos dictum, qui praepostere aliquid agunt. Quod adagium & Plutarchus (246); & alii complures passim usurparunt.

Et

disimulare alteram, quae afferri possit, τῆς ἄλλης etymologiam, ut sit vox per sonatopoeiam efficta. Nam quia sonus, qui eo instrumento, dum cunduntur lapides, editur, est TVC, TVC; hinc videtur fort. orta Graecis instrumenti illius appellatio, ut sit ΤΥΚΟΣ, TVCOS. Confer dicta modo not. superiores; & mox dicenda not. 247. ubi de crecibus τυψιδάμνης apud Aristoph. Ac memini sane me puerum audisse non semel ex meis aequalibus, quum hos Coccai, ni fallor, versiculos in deliciis haberent: *Μίλαμνος Τίς Τῆς: ῥεσῆνας κανόνη σὺβ ὀμνί, Δάμνη σερῆνας πλῆγῃς ὅς.* Verum prior origina-

tio a Τεύχε, quum sit a Grammaticis, interim maneat.

(246) Et Plutarchus quidem id adagium sic plenius usurpavit: *ἄρξ ἡ δάμνη πῆξον τῆς δάμνης, μὴ τῆς ἄρξ ἡ δάμνη. Ἀμύσσις lapidem, non lapidi ἀμύσσις ἀπῆρε.* Ac ne forte dubites, quum *δάμνη* funiculus ille fuerit minio aliove colore tinctus, quo intenso primum, deinde allevato, ac statim sibi relicto, linea designabatur; vides, ut Basilus in ea paroemia pro *δάμνη* ἀνδρῶν h.e. funiculum posuerit. τὸν λῆθον, inquit, πρὸς τὸν ἀνδρῶν ἀγῶνας, lapidem funiculo adducentes. Item alterum proverbium dictum, ut, ait Eustathius

Et omnino quidem in arte lapidaria ad lignariae similitudinem omnia peragebantur : instrumenta pleraque eadem aut similia erant , uti ex Polluce demonstravimus : tum vero princeps instrumentorum *Ascia* , et si Graece discreta haberet pro utroque opificio nomina ; at Latine unum erat utriusque vocabulum . Nec est dubitandum quin aut plane , aut ferme similis in utroque artis genere , ferramenti asciae forma fuerit , eademque agendi ratio . De quo si quis adhuc anxius haereat , adeat Aristophanis *Aves* v. 1133. & seq. & vel ab istis aviculis discat , quo ipsae instrumento quave ratione in urbe struenda sua usae , tum lapides , tum etiam ligna levigaverint . Creces lapididae , pelecani materiarii fuere ; utrique vero rostrorum suorum asciiis tundendo (Graece *τυλίζοντες*) illi lapides , hi ligna edolabant . Verum is locus pulchrior est , quam ut leviter tantum & in transitu tangatur ; de quo plura vide in subiecta (247) adnotatione .

Fuit

Hos edolabant nostri acisculo Creces .

Ibi Scholiales : Τύκος , ἐργαλείον τι , ὃ τοὺς λίθους περτυύκωσι καὶ ξένους ἐπιτίθουσιν ἢ ἐργον τοῦ μακρὸν ἐχούσας εὐγχοῦς . Κρεῖξ ἢ ὄρεον ὄρεον , ὅθεν παρὰ τὸ εὐγχοῦς ἢ ἀποτίθας ἔχον . Est Τύκος instrumentum quoddam , quo lapides circumquaque praeparant ac levigant . Quod opus longum rostrum habentibus valde est accommodatum . Crex autem genus est volatilis , quod valde acuto ac serrato rostro instruitur . At equidem apud Aristotelem in IX. Anim. 17. Crecem arte materiaria vitam tolerare , reperio : Ἐξ ὁλοπυρόσου . Erat ei igitur rostri ferramentum tale , quod & lignario & lapidario opificio esset idoneum . Ex quo , si nihil aliud , de utriusque instrumenti similitudine argumentum capere licet . Quamquam de crece in magna obscuritate versamur : de qua vide Gelsnerum , Aldrovandum , H. & Theophr. alios . Et fortassis Creces cremon erit a Κρεῖξ , quod in Etymologico exponitur κρεῖξ , fortasse quod rostro , tamquam ascia , ligna , lapidesque DOLARET , uti veteres loquebantur .

Age

ἢ ἐπὶ τοῖς ἀδύλοις ἀδύλοις συνιστάμενον , ἢ ἐπὶ τοῖς μισθοῖς συνιστάμενον , in eos qui incerta incertis significant , aut intelligunt : ἄλλαν λίθον ἄλλαν γὰρ , ἢ ἄλλο λίθον ἄλλαν γὰρ , in albo lapide alba linea ; quum contra disparis coloris esse debuisset : item apud eundem Euthymium ἢ ἐρυθρὰ λίθον ἐρυθρὰ γὰρ , in rubro lapide rubra linea ; itemque in similibus coloribus . Vides opinor etiam lapididam non secus ac materiariam , ad amussim , sive lineam , idus asciae direxisse . Postremo & Latinum *Amussus* non minus lapididae , quam materiarii peculiare fuit . Nonius : *Amussus est agnamentum levigatum* (quod superius *coagmentum* dixerat , quia quum applicatur , nisi per omnia congruat , opus nondum se probat) & est apud Fabros sabula quaedam , qua utuntur ad saxa coequantia . (247) In locum Aristophanis de urbe ab avibus extructa .

Aristophanes in *Avibus* , ubi de urbe ab avibus extructa , quum unicuique volucrum generum opusculum tribuisset , Creces lapididas facit . Sic enim . v. 1135. Τύκος (lapides ad fundamenta in ἐκτίθει) & ἐντυλίζοντες αἱ ἀνθρώποις ὡς τυλίζοντες .

Age vero, quando Aristophanes ita munia dispersita voluit, ut alios lapicidas, alios materiarios designaret; videamus quonam posterioribus instrumentis quoque artificio, uterentur. In quibus si paria reperies, jam de Aiciæ lapidariæ tignariæque similitudine non erit ambigendi locus. Sic v. 153. . . . Τὰ ξύλινα τοῦ τάχους τίνες Ἀπυρ- γόσαντι; Ἀγ. Οὐκ ἴδως ἵσταν τέκωνας Σοφώπαι πελεκάνες, οἱ πῖς ὄγ- χεῖν Ἀπυρλάσαντας τὰς πύλας. ἢ οὐδ' ἀπύτος Αὐτὸς πελεκάνων (H. St. in v. Πελεκάνος conjicit, iegendum esse πελεκάνων, ut sit partic. a πελάειν, ὡστερ ἐκ ναυπηγῆς. Qui Graece parum delectantur, pro elegantissimis, hos tamen quocumque habeant.

Age dic, quis urbis bujus opus significatum

Perfecit? NVNT. Existere materiarii

Pelecani, aves doctissimae, rostri asci.

Portas dolantes: unde sonitus ortus est

Dolanium, edis quem officina navium.

Haec quoque Interpres sic commentatur. Πελεκάνες. Παρὰ τὸ πελάειν τὰ ξύλα τὸ ἐνὸνματι τῆς θρυλῆος ἐπιδανὸς ἐχέοντες πελάων. καὶ οἱ ἴδιος ἔχον μέγα. Pelecani dicti sunt a (πελάειν) dolandis lignis. In avis nomine iuste verè similiter: praesertim quoniam (Pelecanus) maximo rostro armetur. Hesychius: Πελεκάν θρυλὸν τὸ κολλῶν καὶ θρυλὸν τὸ δένδρα. Pelecanus avis est ligna tundens & perforans. Suidas: ἄθος θρυλὸν θρυλὸν τὰ δένδρα, ἀφ' οὗ καὶ δένδρου. λατὸς καλεῖται. Genus avis ligna perforans, unde & Dendrocolaptes vocatur. Reperies similiter & δροκολάπτην appellatum. Gesnerus: Pelicanus noster . . . non sane alio insensu, quod rostri latitudine differt ab ardea. Quapropter apud eundem reperies Cocchiarum vulgo appellatum. Ea rostri latitudo fecit, ut cum onocrotalo confunderetur, qui onocrotalus Felto TRVO dicitur, a Trus scil. quae

coccheat est, uti notat Bochartus Hieroz. par. 2. pag. 275. 10. Ad haec quae Aristophanes de ingenti pelecani strepitu, qualis in navium textrina sit, iocatur, ea puto referri debere ad inconditum immamentemque ejus volucris sonum, quem edit, quum rostrum paludi immittit: de quo vide medii aevi & recentiores scriptores a Bocharto laudatos Hieroz. par. 2. pag. 296. si quidem Pelicanus idem ac ardea Asferias sive Butasurus fuerit. Id si ita sit, tum conqueri Bochartus desinet de veterum scriptorum silentio circa ingentem vastissimumque pelicani boatum, quando hic Aristophanis locus erit pro millibus: ac porro commodiorem rationem reddet loci Ps. CII. 7. Propter vocem gemis mei &c. similis factus sum pelicano solitudinis: quando adeo sollicitum se de hoc loco praebet. Confer cum dictis Bochartum loco cit.

Verum ut eo redeam, unde diverteram: τὰ Τούλῶν h.e. TVN-DEKE avium lato rostro intrusarum, declarat, quomodo in arte lignaria, quomodo in lapidaria Aiciæ sese gesserit; nam & haec tundendo (quod proprie in his artibus DOLARE dicebatur) opus perficit. Fortassis & lapidariæ arti, quam lignariæ, accomodatius istud avium Tundere fuerit: nam Τύλῶ (qui Polluci σφύρα & λατόμῳ malleus lapidarum definitur) ex una parte unaleum, ex altera sive veram aciem latam & fossoriam gerebat (& tum vera Aiciæ lapidaria erat, cujusmodi in monumentis scalpitur) sive angustius quam latius rostrum; tum vero, opinor,

Acisculus dicebatur (nam talis certe est Acisculus in nummo gentis Valeriae) cui Acisculo proprium & peculiare

facit

Fuit vero sane & in ejusdem structoris officina *Afcia calcaria* ad calcem subigendam, quam heic nostri caementarii *la xappa lunga* vocant. Insignis Vitruvii de eo instrumento locus (ut & Palladii *παράλλανος*) saepe alibi hoc libro expensus fuit . Sed quaeri possit , an quum Vitruvius sic orditur : *Sumatur Afcia*, illam lapidariam brevi capulo intelligat (non defuit inter Trevoltinos supra mihi productos, qui etiam crederet, *Afciam materiariam* ibi intelligi : male : quia in structoris instrumento Afcia saltem lapidaria erat ; cur illa e materiarii officina e longinquo arcessenda fuit ?) an vero alteram ab eo distinctam calci subigendae peculiarem , quae longiore manubrio instrueretur . Plane si rem ex nostris moribus aestimare volumus ; hodierna certe *Afcia calcaria* capulo quam longissimo armatur , ex quo possis conjicere , & olim sic fuisse , sed nemo id , puto , praestabit . Verum-quidquid de manubrii modo fuerit ; interim plane certum habeo a lapidaria calcaria Afciam diversam fuisse . Unde hoc ostendis ? ex eo quia quae Vitruvio in tractanda calce *Afcia* vocatur , ea Plinio, & Palladio I. 15. (vide utriusque loca sup. ad Gutherium) *Rutrum* dicitur . At quis lapidariam Afciam *Rutrum* nuncupaverit ?

At Gutherius , Menetrierius , Maffei , & siquis alius fuit, etiam ad inducendum testorium afciam valuisse , crediderunt . Et quidem a Menetrieriana afcia , quam hic exhibui , praesidium sententiae suae Maffei adsciscit . Equidem scio , ut hodie , sic & olim instrumentum hujus rei peculiare fuisse . Id Italici hodie *Cazzuola* ; sed in Nea-

poli-

fuit το *τυμίζων* sive *Tundere* avium lapidarum apud Aristophanem . Sane , ut ingenue fatear , instrumentum , quo Neapoli lapidariae ad lapides levigandos utuntur , Acisculo Valeriani nummi simillimum est , nisi quod rostrum habet rectum non recurvum . Quumque sit gravissimi ponderis serratamentum ; ejus rostro nostri artifices lapides tundunt , complanantque . Quae non eo dico , quasi regem Afciam alteram lignariae similem , qualis in monumentis sculptur , lapidariae usui fuisse . Imo utrumque instrumentum usui erat , & alterum

fort. alteri succedebat : aut , quod malo , in tofo & tenerioribus lapidibus illam lignariam Afciam usurpabant ; in saxis durioribus *Acisculum* in manus sumebant ; ut , quasi Creces , ramdru rostro gunderent , donec filicis duriciem edomarent . Ad Acisculum (an ad afciam ?) & haec altera icon in monumentis obvia fort. referri potest . Postremo , ut alibi monuimus *ACISCULARIUS* in veter. Glossis idem est , qui Graeco *Ανρόμυρος* .

politano regno; & alibi (248) *Cucchiaja da fabbricare* dicitur. At olim *Trulla* vocabatur, Isidorus XIX. 18. ubi de instrumentis aedificior. ait: *TRVLLAE nomen factum, ut quod trudit & detrudit, idest includit calce vel luto lapides*. At disertis. Facciolatus in V. *Trulla* negat incidisse se in idoneum auctorem, qui trullam hac notione usurparet; nam Isidorum non magni facit: etsi fateatur Vitruvii *Trullissare* ab hoc *Trullas* significatu deductum. Spero equidem me demeriturum viri doctis. gratiam, si haud quaquam spernendum ei auctorem componissem. Palladius is est, cujus locum paullo longior adscribam, non tantum his, sed & alibi dictis usui futurum. Ergo is lib. I. tit. 15. sic orditur: *Parietum vero tellura fiet fortis, & nitida. Prima TRVLLIS frequentetur inductio. Quum siccare coeperit, iterum inducatur, ac tertio. Post haec tria coria, ex marmoreo GRANO (h. e. ex tui marmoris crassioribus partibus, & quasi surfare: ut supra in de Albario, & Marmorato not. 132. pag. 106. exposuimus) cooperiatur ad TRVLLAM. Quae indutio ante tamdiu subigenda est, ut rixum, quo calx subigitur, mundum levemus. Haec quoque marmoris grani indutio, quum siccare coeperit, aliud corium subtilius oportet imponi: sic & soliditatem custodiet & nitorem. Vides Trullam non aliud fuisse, quam nostrorum hominum *Cucchiaja*: quod vocabulum *Cucchiaja* est merum *Trullae* interpretamentum: nam *Trulla* (249) a *Trua* venit, quod est ve-*

tus

(248) Baldus in Lexico Viueviano in V. *Trullissare* sic scripsit: *Verbum factum esse a trulla caementario instrumento, quo murarii fabri cothorium inducunt, quod nostri (Urbinate, quippe ipse Urbinate, intelligit) COCHLEARIAM, alii CAZZOLAM dicunt, nemini dubium.*

(249) Quod *Trua* cochlearis sit vocabulum, declarant hi versus Titinnii Setinæ apud Nonium

Sapientia gubernator torques navem, band valentia.

Cocus magnum abentum, quando feruit, paulla confusat trua.

Ubi quum Titinnius dicat *paulla trua*; miror, unde id hauserit Vossius; & ex Vossio alii ut *Truam* interpretetur *ingens cochlear*. Est *ατλῆς* cochlear, sive magnum,

sive parvum. Creditur *Trua* deductum a Græco *Τρύψα*, quod idem significat. Quod vero a *Trua* *τρογγυλός* hat *Trulla*, testatur Varro in IV. de L. L. *TRULLA a similitudine truat, quae quod magna, & haec pusilla, ut trulla; (sistuli hinc *ατλῆς* *τρογγυλός*, quam post *trulla* omnes adscribunt) hinc Graeci *Τρύψα*, *trulliam*. Pro *Τρύψα* Scaliger suspicatur scriptum *Τρύψα*; quam *ατλῆς* interpretatur Helychius: sed nihil mutandum.*

Adhaec in Nonio sic legitur: *TRVPS* (an *TKVAN* Marcellus scripsit? hoc certe suadent exempla quae sequuntur) *verum a urvendo, quum nos diminutive TRVLLAM dicimus, appellari volumus.* Deinde duo loca adscribit, Pompo-

ni

tus cochlearis nomen. Imo & ipsum TRVLLA non tantum vasis, sed & cochlearis coquinarum vocabulum erat, testibus Philoxeni Glossis, in quibus TRVLLA LIGNEA redditur *Ζυμωτοῦς* h. e. *cochlear*, quo iura despumabantur; unde in Epigro. *Ζυμωτοῦς ἀσφάλτης*, *cochlear spumam colligens*.

Jam vero quae Latine Trulla, eam Graece & *Τρύλλα*, & *τρυλλίον*, & *ὕπαργα* vocari reperio. Verum in his nominibus multa versatur obscuritas, praesertim in *Τπαργαῖς* (150) de cujus notione apud Aristophanem adhuc grammatici certant. Sed alio nunc propro.

Nam

nii unum, alterum Titinnii (quod initio posuimus) quae de TRVA sunt, uti dixi, non de TRVDVS. Vides hęc putasse antiquos *Truam* a *serendo* dictam, quam originem haud vanam puto.

(150) De Graecis Trullae nominibus, ac potissimum de *Τπαργαῖς*. Aristoph. locus de *μυῖς*. exponitur.

Quae Latine TRVLLA caementaria appellabatur, eam Graece & *Πτοῖδον*, & *Ευσήρα*, & *Παροῦρον*, imo & *Τπαργία* (nomen antiquissimum) iussu appellatam, mox tum ex aliis, tum ex Aristophanis Scholiaste demonstrabitur. Verum in his scholiis, uti nunc ea habent in praecleara Kulteri editione, quaedam desiderantur, quae in aliis editionibus erant. Nam haec certe verba a Porto ad Suidam (in *Τπαργαῖς*) producuntur ex iis Suidae in hunc modum: *Schol. adnot. 13. & 14. Τπαργία δὲ (λέγα) τὸν Ευσήρα. ὅς ἐστι ἐργαλὸν τι πλάττει σιδερεῖον, ὃ εὔσσει τὸν πλῆθος*. Vult *Τπαργία* esse *Ευσήρα* (h. e. *trullam*) sive *ferramentum quoddam latum, quo possunt iussu*, sive *testorium*; quae tamen a Scholiaste Kulteriano absunt. At eadem illa verba in iis scholiis ad Aristophanem, quibus usus est Favorinus, non decant: nam quae modo ex Porto adscripsi, sunt, etsi paullo aliter, in Favorino, qui certe omnia sua de *Τπαργαῖς* ex Scholiaste deprom-

sit, Quae non eo dixi, quo de Kultero conquerar; sed monendi magis lectoris gratia. Praesertim quum in recitatis verbis praecleara Trullae hodiernae (quam *cochleariam* vulgo appellant) definitio contineatur: *Εργαλὸν τι πλάττει σιδερεῖον, ὃ εὔσσει τὸν πλῆθος, κατ' ἀποκρίνω* latum, quo possunt *areari*. Harbes interim in iis verbis unum ex propositis nominibus, *τὸν Ευσήρα*.

Sed de *Τπαργαῖς* locus est obscurissimus Aristophanis Avibus, ubi de urbe ab illis condita sermo est. Ibi, ut supra diximus, unicuique volatilium generi suum munus traditur. Creces lapides roitro complanabant, quos grues e Libya advectarant: charadrii bajnabant aquam, fulicae lutum, quod ageres suis pedibus, tamquam palis, in pelves ingerebant. Sed & anates lateres apportabant. Postremo hirundines & ipsae ore lutum advehebant. Sed locus hic de hirundinum ministerio obscuritate sua torfit antiquos novosque grammaticos. Sic enim v. 1149. - *ἀνὸ δὲ τὸν ὕπαργα* *Εὐκων* *ἐχουσι* *ἀφ' ὧν*, *ὥστε* *παιδιά*, *τὸν πλῆθος ἐν πῖς* *ζῳμασιν* *αἱ χελιδόνες*. Sane loci obscuritatem jamdiu est, quod vetus ejusdem Scholiastes conqueritur. *Ασφαλὲς ἡ λέγα*, inquit. Sed quando occipimus, totum Scholiastis locum afferamus. Nam pergit. *λέγα γὰρ τὰς χελιδόνες τὸν ὕπαργα ἐπὶ ὧν ὡμὸν αὐτὰς πομῖσαν*, *τὸν ἡ πλῆθος ὡ πῖς ζῳμασι*.

ῥαυτοί· καὶ ταῦτα τῶν, ὅταν τὰς
κατασκευὰς κατασκευάζουσιν. Α· ἐνίμ
(Poeta) ὀϊρυνδίνης Ὑπαγωγίας
ὑμνοῦ (videtur illud ΑΝΩ de
humeris interpretatus: male) lu-
mum ore gestasse. Nam sic faciunt,
quum māsificant. Pergit Interpres.
Θ· ἡ Ὑπαγωγίς, ὅς τις, σιδω-
ρὸν τι, οἷον πυρίδιον, ἢ ἑχρῶν
ἐκ κοπεται· ἐκ δὲ ἑργαλίων οἰκοδο-
μικῶν, ἢ ἀπὸ δένδρων τὰς πλίνθας
ἐκ δὲ ἀλλας· τινὲς δὲ αὐτὸ παρα-
φύον (corr. Παράφύον, ut de in-
ceps ostendam) καλοῦσιν· ἢ μὴ
ἀπὸ πλίνθων τινὰ Ὑπαγωγίαν καλοῦ-
σι· ποιοῦν γάρ τι καὶ Ἐργοντι-
σὴν πῶς Τριμύριος ἐμφανίζα. Α·
Ὑπαγωγίς, ut quidam ajunt, est
ferramentum (veluti Πυλίδιον b.o.
nulla) quo usantur tectores. Alii
putant esse instrumentum struclio-
nium, quo lateres invicem coag-
mentantur. Alii ipsum παραφύον
appellant. Nisi forte lumen quod-
dam Ὑπαγωγίαν vocent. Tale enim
quiddam Hermippus in suis Tri-
mυρις videtur ex vocabulo signifi-
casse. Non pignit integrum Scho-
liorum locum adducere, quia cete-
ri hinc sua descripserunt, non
tantum Favorinus, sed & fort,
Suidas. Nisi quod in ultimis ver-
bis pro πλίνθων τινὰ (ut hic Scholia-
stes habet) in Suida legitur πλίνθων
τινὰ· quod H. Stephano in tantum
placuit (quem vide in Ὑπαγω-
γίς) ut non dubitet, ex Suida
Scholiaste esse emendandum: id
quod & Jungermannus ad Pollucis
VII. 125, sequitur. Putat au-
tem Stephanus πλίνθων esse tomen-
tum quod oneri supponitur, ne
humeros laedat, idque dici Ὑπα-
γωγίαν in Aristophanis loco, Fabu-
lae. Ino miror, Stephanum &
Jungermannum statuisse, Scholia
ex Suida esse corrigenda in voce
πλίνθων; quum contra Suidae ex
Scholiaste, & ex Hesychio opem
esse ferendam, vel Hermippi sena-
rii duo, quos Suidas subicit, cla-
mitent. Sed de Hermippo mox.
Nunc Hesychius haec habet: Ὑπα-
γωγίς· ἐκ δὲ πλίνθων οἰκοδομη-
μάτων. ΠΗΛΟΣ. Aut eo vocabulo signifi-
cari lumen, quo lateres ferrumi-

antur. Sane Aristophanis locum
prae oculis habuit Hesychius, quum
haec scripsit; qui omnia illa ob-
scurae apud Comicum vocis inter-
pretamenta cetera aut ignoravit,
aut, quod malo, prae hoc uno
sprevit; quod unum est certe ve-
rissimum.

Nam debes animadvertere,
apud Comicum praecedere anatum
ministerium, quae succinctae (cur
suerintae? exponit hoc Suid. ibid.
διὰ τὸ ἔχειν ζώνην λαβαίην, quod ab-
bant zonam habent) lateres ad fa-
bricam apportabant. Anates πλιν-
θόρους pone lequebantur hirundi-
nes, quae genus illud luti subri-
lissimum ac probe tubactum, quo
intellini lateres solerent, ore suo
advectabant. Id vero lutum Πυλίδι
Ὑπαγωγίς dicebatur: conjungenda
enim sunt ea verba, quae sejun-
ctim, ac quasi res duae discretae,
a viris doctissimis accepta, maxi-
mam ei loco caliginem ostuderunt,
ita ut in eorum translationibus ni-
hil sani deprehendas. Verborum
ergo Comici hic ordo est: Ἀνὴρ ἡ
ἐπίπλην, ἀπὸ πλίνθων ὡς περ πλίνθων, ἢ
χειρόνες ἔχουσι ἐν τοῖς ζώματι
τὸν πλίνθων τὸν Ὑπαγωγίαν. Quae hic
veritas licet: Συγγνωμὴν οὐδὲν ὁλο-
κλήν, sed ἔγωγε, καὶ πρὸς decet
(sannulos intelligit, quos in arte
fructoria noltrates appellant Μι-
νιολί) ὀϊρυνδίνης, habentes in οἷς
lumen Ὑπαγωγίαν, i. e. idoneum
ad lateres ferruminandos. Atque
haec interpretatio una verissima est
ac necessaria; nec enim is locus
aliud admittit, quam junctim πλ-
ίνθων Ὑπαγωγίαν. Idque, si mens
non laeva fuisset, & Hesychius ad-
monuerat, & Aristoph. Scholiastes
obiter ultimis verbis, quum ait,
ἢ μὴ ἀπὸ &c. Nisi forte lumen
quoddam Ὑπαγωγίαν vocent (i nunc,
πλίνθων in πλίνθων h. e. tomentum re-
tinge: quid postea eo loco fiet?)
imo & Hermippus in partes a Scho-
liaste vocatus rem plane conficit.
Sed hujus senarios, quos nobis
Scholiastes invidit. Suidae dili-
gentiae dehemus. Qui sic habent
- - Ἐνέμεσι γὰρ δεσμῶν μὲν οὐδέν.
Τοιοὶ δὲ Ὑπαγωγίαν πλίνθων (corr.
metti

metri gratia συνωγυγῆσθαι ἔλεον)
 λευκὸν ἔχουσιν :

Nullo quidem conjunctis illi
 vinculo,

Sed, cake tanquam, moribus
 junctis suis.

Vides, id mores sociabiles ad copulandos animos valere, quod
 συνωγυγῆσθαι (h. e. πᾶλος ἰσχυρῶς,
 non πᾶλος ἰσχυρῶς, uti pessime
 in Suida legitur) et contringendos
 lateres valebat.

Sed tamen dissimulare non pos-
 sum quid de hac Hermippus loco
 sentiat. Nego enim eo loci ὑπα-
 γρυγῆσθαι esse arenatum (aut quis
 umquam intricum plurativo num.
 extulit? deinde deest et, aut alia
 similitudinis nota) nego, inquam,
 arenatum esse. quid ergo est?
 Τρωγυγῆσθαι, uti suspicor, propria
 significatione tantumlem erat, quod
 Conciliator, ab ὑπάρχω scil. quate-
 nus inducere aut perlicere significat:
 unde apud Herodianum ὑπαγυγῆσθαι
 et ὑπάρχω, alibi et ἰσχυρῶς, quod
 est conciliare amiciciam, benevo-
 lentiam &c. Inde, inquam, ὑπα-
 γρυγῆσθαι, mores conciliatores,
 quos perliciant. Deinde trans-
 ferretur ad optimum arenati illud
 genus, quod laterem lateri adglu-
 tinabat ac veluti conciliabat. Po-
 stremo transferrebat et ad trullam
 significandam, cujus ministerio ea
 conjunctio sive adglutinatio fiebat.

Quam, autem apud Aristoph.
 συνωγυγῆσθαι intricum genus esse con-
 tendo ad glutinandos lateres; non
 eo inficias, quin idem vocabulum
 etiam et ἔντροπον, sive Τρωγυγῆσθαι,
 sive ὑπαγυγῆσθαι (nam omnia ea,
 quae in Scholiis et Suida tamquam
 diversa afferuntur, unum idemq.
 sunt, Trulla scil. quam vulgo Co-
 cchlearum dicimus) significet; sed
 in aliis Scriptorum locis, non in
 illo Aristophanis.

Et quidem Τρωγυγῆσθαι inter
 architectonica instrumenta refert.
 Id. Pollux. X. 129. sed sine expo-
 sitione vocabuli: at VII. 125. cum
 lucet Trullae notione: ubi in-
 cernitur officina post Τῶνδε πο-
 νιται Τρωγυγῆσθαι, et παραγῆσθαι, i. e.
 Trulla testoria; sic enim verti de-

bet τὰ παραγῆσθαι, ut ad testoriam
 referatur; nec alia vis est τῶν
 Παρὰ in hoc verbo, quam ut Τρω-
 γυγῆσθαι notet, quae non intra
 murum, sed praeter eum fiebat:
 unde Παραγῆσθαι, si me audis, idem
 est, quod Τρωγυγῆσθαι. Hinc idem
 instrumentum in Scholiastae &
 Suida Παραγυγῆσθαι (pro quo male
 in utroque nunc Παραγῆσθαι scribi-
 tur; nam hoc est id quod politur,
 non id quo: at id quo, ex analo-
 giae regulis in γῆσθαι definit: uti
 sunt nota vocabula Εὐγῆσθαι & Εὐ-
 γῆσθαι, ita & Παραγῆσθαι) annun-
 ciatur. At Jungermannus ad cit.
 Pollucis locum confudit hujus
 grammatici τὸ Παραγῆσθαι cum
 Scholiastae & Suidae τὸ ἀπὸ δούρου
 τὰς πλίνθας; parum scire: nam
 tanta est inter ea duo discordia,
 Lupis et ignis quanta sortito obvi-
 git. Ceterum unā eādēmq. trullae
 seu Παραγῆσθαι utrumque fiebat;
 qua & lateres, sicubi declinarent,
 ἀπὸ δούρου dirigebantur, (levi
 scil. trullae iactu) & deinde inde in
 indutum testorium παραγῆσθαι, po-
 liebatur. Atque haec de Graecis
 Trulls: vocabulis.

Verum plicato jam hoc con-
 signato. pictacio; Suida n optimū
 n Kusterianum (quo aegre ca-
 reo) apud amicum natus, vehē-
 menter gavisus sum, correctionem
 illam certissimam, qua in Suida
 pro πᾶλον, reponenda πᾶλλον. Re-
 gii Parisiensis antiquissimi (quin-
 gentorum saltem annorum) codi-
 cis fide confirmaram, editoris lo-
 cissimi iudicio in textum esse re-
 ceptam. Ceterum ejusdem Suidae
 loci interpretatio, ut ibid. legi-
 tur, in nonnullis est castiganda.
 Ille quum Suidas ait Τρωγυγῆσθαι
 esse Εγγυγῆσθαι τὴν πᾶλλον... οἷον
 ὑπάρχω, id redditur, Instrumen-
 tum quoddam fabrilē... parvo
 ventilabro simile, corr. Trullae si-
 mile; sequitur enim πᾶλλον) et
 novum. At testes trulls non
 ventilabro testorium παραγῆσθαι.
 h. e. trulligum. Hinc ἵππος in
 Cyrolli Glos. est Dolabrum. Et
 Dolabrum in Philox. Glos. est Πῆλιν.
 In quibus Dolabrum alibi notavi-
 mus.

Nam redeo ad munus inducendi tectorii; quod *trulla* fuisse scio; utrum & *Asciae* (vel illius Menetrierianae) fuerit, plane nescio. Nec vero mihi aliquis obtendat, Trullam non alterius formae fuisse, quam *Asciam* talem, qualem modo ex Menetrierio exhibui. Nam Trulla, ut nomen cochlearis gerebat, sic & ejusdem aliquod simulacrum certe praeferebatur id quod in hodierna *Cucubinja*, seu *Cazzuola* deprehenditur. At vero *Asciae* figura, cum retorto capulo (qui est ferramento prope *παραλάνθη*) nihil cum cochleari commune habet.

Atque ut nihil prorsus omittam eorum, quae quocumque modo *asciae* tectoriae patrocinari possint: in Cyrilli Glossis *Πύλον* redditur *Ventilabrum*, *DOLABRUM*, *pala*. Rursus in Philoxeni Gloss. *Dolabra* exponitur *Πύλον*. Ergo *Dolabra* (quae aevo sequiore cum *Ascia* confundebatur) eadem ac *Πύλον*. At *Πύλον* idem certe quod ejus diminutivum *Πυλίδιον* i. e. *trulla*: vide initium adnotationis 250. Quare *Ascia* eadem ac *Trulla* fuerit. Ego, ut respondeam, ultro fateor, *Trullam* aevo sequiore dictam etiam fuisse *Dolabrum* & *Dolabram*, sed quatenus *Dolabra* venit a *Dolo* i. e. *levigo*, non a *Dolo* i. e. *caedo*. Aevo medio *dolandi* verbo non alia notione, quam pro *levigando* utebantur: hinc *Trullam* (quam antiquitus a *λίκον* *Liaculum* appellabant; & Graece etiam *τὸς λίκας* primo loco in aedificatoris infremento recensuit Jul. Pollux X. 147.) ea notione *Dolabrum* nuncupabant, quasi si diceres *Levigatorium*: quod longe aliud est quam *Dolabra* vetus, ac multo minus, quam *Ascia*. Ergo an *Ascia* (vel qualis in Menetrierianis exhibetur) inductioni tectorii servierit; id vero sic in medio relinquo, ut tamen neganti, quam agenti propior mihi videar.

Quare ex his usibus, quos certo tenemus, non aliud quam calcariam, & lapidariam *astiam* huc usque compertam habemus. At credo hanc alteram in structurae opere facile ad omnia praesto fuisse. Id ex eo colligi potest, quod tum ex Isidori & Pal-

mus, certe est id, quo levigatur tectorium, quod olim *Liaculum* dicebatur. Deinde illa leviora, quod *οὐκ ὀνομαζόμενον* transfert *fabrile* (nomine *γυνή*) quum sit *Trullarium*, & quod *πάλιν* interpretatur *caementum*, quum *caementa* sint assulae & rudiores lapides; ac tantum aevo sequiore pro arenato usurpari coeperit, ob eam credo causam, quod ex calce & caemen-

tis pinxisis intritum fieret: quod intritum inde *caementitium* dici coepit, uti patet ex vulgata Gen. XI. Sed haec, uti dixi, levissima. Aliud dolo, quod de ΠΑΡΑΕΤΟΝ tacet; quod fort. argumento est, in MSS. sic constanter legi. Nihilominus tamen secius quam *Παραετός* pro ob eas, quas supra annotavi, causas legendum sit, nomen mihi eripiet.

Palladii definitione, tum ex variis Asciae schematibus in sepulchris, constat plerumque id non simplex, sed fuisse compositum instrumentum. Palladius I. 43. in instrumento rustico ponit *Ascias in aversa parte referentes rastrum*. Vide quae ad eum locum diximus ad Murat. & paullo supra, ubi de *Ascia fossoria*. Sed & Isidori XIX. 19. Ascia non dissimili compositione constat. *Ex adversa*, inquit, *parte referens vel simplicem malleum, aut cavatum, vel bicornem rastrum*. Certe Asciae, quae in monumentis comparent, ex altera parte aliquid gerunt, quod quale sit, haec ex Isidoro discimus: quamvis ceteroqui Isidoriana sit lignaria, monumentorum autem structoria: sed inter utramque usus magis, quam figura discrimen fecit.

At Isidori locus, quo magis profit, est haec corrigendus, & explicandus. *Est autem manubrio brevi, ex adversa parte* (fort. *ex aversa*; nam & Palladius sic est locutus; quamvis *ex adversa* possit esse ex Isidori manu, minus proprietatis audientis) *referens vel simplicem malleum, aut cavatum* (quid sit *malleus* supra diximus in Phil. a Turre pag. 39. not. 44. verum de *cavato malleo* ex Isidoro primum audimus: nec scio, cavus in malleo quo valuerit: lege omnino *aut capitatum*) *vel bicornem rastrum*. Repono *rastrum*. Vult ergo Asciam lignariam (haud dubie & structoriam) in aversa sui parte gessisse malleum, quem nostri appellant *maglio*. Hunc autem cur *simplicem* nuncupat? An quia una tantum parte malleus erat? nam altera erat ascia: quum ceteroqui *malleus*, ut ita dicam, *duplex* (cujus descriptionem vide loc. cit. not. 44.) utraque sui parte ad tundendum habilis esset. Quod addit *aut capitatum*, hoc sive ad mallei interpretationem pertinet, quia is plerumq. *capitatus* erat (vide mallei capitati schema in Grut. 644. tab. 1.) parvus non item: sive quod simplicem malleum a capitato *foliatis* excrescentis distinguebat. Vides in schematibus appositis utrumque asciae genus, unam cum *simplici* h. e. minore, alteram cum *capitato* h. e. majore malleo. Postremo addit *vel bicornem* ra-

strum : illud scilicet bicornie rostrum, quod in hodierno, uti appellant, *martello* videmus, quod valet ad avellendum clavos aut aliud quidvis; quum nimirum id quod vult avelli, aut (ut antiqui dicebant) *evaciscari*, rostrorum divortio inserimus, mox manubrio, tamquam vecte, *ἀναμολόμεν* *α* *molimur*. Ceterum cur qui Muratorio V. Cl. non consenserim, Palladii *rastros* in *rostrum* mutanti (vide pag. 117. not. 146.) nunc quasi mutato consilio eandem ferme emendationem Isidoro ingesserim; dicerem, nisi in oculos (251) incurreret.

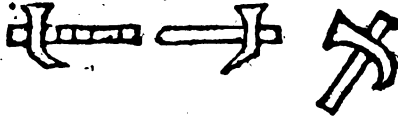
Est & alterum Asciae compositae & quidem structoriae nomen *Ascisectis* (nisi si scribendum sit *Ascisecuris*) apud Ugutionem Pisenum, qui (ut ostendit ex Chronico Nonantulano Canigius in Praefat. sui Glossarii ad fin. num. XLVI.) circa annum 1192. *Librum derivationum composuit*; qui Mss. in pluribus bibliothecis asservatur. Et quidem Ugutionis locum, ut in M.S. est, repraesento, contentus intra parentheses monuisse, quomodo quaedam scripserit Auctor, aut scribere debuerit. *Acis* (corr. Ascia), *Dolabrum, quasi acute scindens; unde Aciola* (corr. Asciola) *dicitur; & dicitur haec Acies estis* (corr. junctim *Ascisectis* aut siquid fort. aliud tale scripsit Auctor) *pro saecuri* (securi) *quae lementarii* (corr. caementarii) *uluntur* (pro utuntur): *unde hic Asciculus* (corr. Asciculus) *dicitur; unde Gregorius Nazarenus* (pro Nanzianzenus) *Scio inquit, antequam esset, vel aflare* (corr. Altare) *super quo Asciculus non descendit*: Ex his vides fuisse apud caementarios (saltem posterioris aevi) genus instrumenti ancipitis, ex *Ascia* & *Securi* compositum (cujusmodi est hodie apud nostrates structores id quod vulgo appellant *l'Asciamarro*, quod una parte acutam habet aciem manubrio *εὐχάμυλον*, ut securis, ex altera fossoriam, ut *Ascia*, ex qua & ex *Marra* nomen invenit) idque sive *Ascisectem*, sive *Ascisecurim* (sive quodcumque scripsit Ugutio) fuisse appellatum. Certe ut apud nos *l'Asciamarro* in fabrica praesto est ad omnia; sic & olim Ugu-

(252) Nimirum quia in Palladii fossoriae Asciae averfa parte rastri ad frangendas glebas, non rostrum opportunum erat: at in Asciae Isidorianae averfa parte, sicuti oculo judice in monumentis cernitur mallens simplex, aut capitatus: sic verisimile est nonnumquam fuisse bicornie rostrum tale,

quale est hodie in vulgari *martello*. Postremo memini me alicubi (sed nec Scriptorem, nec locum teneo) reperisse, opponi in hujusmodi instrumentis *ut Capitulum* *ut rostrum*. Ex quo (si locus antiquus est) correctio nostra, ceteroqui certissima, magis firmabitur.

Ugutionis *ex* ascia & securi constans. Locus quem ex Nanzianzeno laudat Ugutio, spectat ad Ex. XX. 25. Deut. XXVII. 4. Jos. VIII. 31. quibus locis Altare fieri jubetur ex lapidibus impolitis, quos *ferrum* (olim legebatur in Latino Nanzianzeni *Afciculus*, proprium, ut supra monui, asciae lapidariae nomen, *Tertius* respondens) *non tetigit*. Postremo non temere auguror duplex illud instrumentum, quod ex Aringhi lib. VI. pag. 678. sup. pag. 121. dedi, & heic quoque exhibeo, esse Ugutionis

Afciescetem aut *Afciescurim*: re enim vera *Afciam* simul & *Securim* gerit, & est caementario ad omnes usus

opportunitissimum *ex* *appositis* schematibus est illud quod sup. pag. 115. ex Murat. dedi. Et vide annon ad eandem *asciescurim* Ugutionis & Fabrettiana (252) & Gruteriana referri debeant.

Ergo, uti dicebam, *Afcia* non simplex, sed duplex saltem erat instrumentum. Qua parte *Afcia* erat, non tantum valebat ad lapides complanandos edolandosq., sed etiam ad fabricam, maxime in *antiqui* seu *incerti* (uti vocat Vitruvius II. 8.) operis structura; quum nim. committuntur *incerta caementa alia super alia sedentia, interseq. imbricata* h. e. quum unum

(252) Cur enim Fabrettiana

icon ex monumeto Salsoniae non ad *Afciescurim* referatur; quum ibi in una parte securiculae sit acies; in dorso vero, quod sursum excrevit, acies asciae fossis latere videatur? An neutram schematis partem recte interpretor? Nam hujus dorsum quum rectum sine inflexione procedat (confer *asciae* definitionem sup. pag. 151.) nunquam erit ut ibi legitimam *asciam* reperiatur. Rursum quae pars securicula sine controversia videbatur, ea quum lunata non sit; vix est, ut *dextralis* five *Dextralis* habeatur. Quid ex-

go est? Credo & Menetrieriana *Afcia* male a sculptore caelata. Ad quam Menetrierianam & haec in Gruterianis inscriptionibus saepe obvia per me referatur licebit. Quarum utraque nisi sit Menetrieriana (quam sup. pag. 207 & alibi saepe exhibui) quaero equid demum sit Quidquod tam Fabrettiana .. quam & Gruteriana, excepto quod sunt male effigatae, ad hanc Massaei (quam sup. pag. 139. repraesentavi) proxime accedunt? At Massaeiana & Menetrieriana sunt plane germanae sorores.

duorum caementorum angulis infunditur. Quin & in omni
 structuræ genere saepissime fit, ut de toso, quem ad manus
 habeas, fit angulosum aliquid aut insigniter abnorme, aut si
 lapis sit grandior quam pro cubili suo, deterendum, ut apte
 sedeat. Huic & similibus sexcentis usibus ascia, qua parte erat
 ascia, subserviebat. At postquam tosum, interlita calce, toso
 aptaveris; tum tundendus est, ut quam artissime cohaereat:
 ibi vero praesto erit pars averfa, qua malleus est, sive simplex
 sive capitatus. Quid si lapis jam ferruminatus, ac probe tun-
 sus, extrema sui parte extra perpendicularum, aut regulam excur-
 reret? Illam quamcumque extuberationem, opportune eadem
 ascia deradebat. Taceo de bicornis rostri usu non tantum in li-
 gnario, sed etiam in struili aedificio; nec tantum ad avel-
 lendos clavos capitatos & similia, verum etiam ad lapides, si
 non belle sederent, amolientos.

Quid quod ad calcem caementis infarciendam videtur
 eadem ascia, qua talis erat, potius quam trulla, ad manus
 fuisse? Nam trullam quidem ad inducendum tectorium, &
 ad trullisationem adhibitam ex Palladio modo didicimus; ad
 quod ascia plane ineptissima videbatur: at contra ad calcem cae-
 mentis, assulis, lateribusq. interlinendam opportunior ascia vi-
 debatur (253) quam trulla; vel, si non aliud, ob eam causam, ne
 frustor cogeretur ad majores lapides ferruminandos modo trul-
 lam, modo hac deposita, asciam in manus sumere; quod erat infi-
 nitae molestiae. Ergo unâ eademque ascia, modo adversa, modo
 averfa, & arenatum illinebatur; & lapis hinc & inde, pro modo
 cubilis, deterebatur; & loculo suo insertus contundebatur; postre-
 mo, ubi lapis extremus extra ~~addebat~~ aut ~~trullam~~ excurreret, derade-
 batur. Ut uno verbo dicam; ad omnia praesto erat: ut non
 immerito, ut penicillus pro pictura, caelum pro arte statua-
 ria, sic *asciam* pro structuræ opificio usurpari consuevisse,
 ex titulis constat, in quibus sunt illae locutiones AB ASCIA;
 SUB ASCIA, AD ASCIAM, ad fabricam designandam.

Quod modo dixi, Asciam fuisse fabricae symbolum, inde com-
 probatur, quod ut sup. monui, Graecum Asciae lapidariae nomen

Tōxēs

(253) Opportunior, inquam,
 ascia, quam trulla, ad interlinen-
 dam calcem; nam illa multis uno
 tempore officiis defungebatur. Ce-
 teroqui non nego etiam trullam olim,

ut hodie, infartam fuisse calcem,
 testante id Isidoro in etymo *Trul-
 lae*. *Trullae*, inquit, *nomen fa-
 ctum, eo quod trudit & derrudit*,
id est includit calce vel lura lapides.

Tōxos venit a *Tōxos* fabricor. Quid ita? Quod intelligerent veteres, *Tōxos* sive Acifculum in aedificiis utramque paginam facere. Et quidem, etfi largiar, Asciam in firuendo, & interlinenda calce nihil valuisse, ac tantum deradendis lapidibus subserviisse; tamen vel sic *Tōxos* seu *Ασκήσιον* Acifculus & *Ascia* princeps structoriorum *εργαλειον*, imo & fabricae symbolum (haud secus ac artis tignariae Ascia materiaria) fuerit necesse est. Nam quemadmodum in opere lignario, Asciam potissimum asses & tigna parabantur ac poliebantur, quae tamen ad ea committenda prorsus inutilis erat; in quem usum terebra, clavi, gomphi, ichtyocola &c. operi succedebant; & tamen nemo primas asciae deferendas esse, insciabitur: idem & in antiqua praesertim aedificandi ratione valebit. Nam olim praegrandes infanae crassitudinis lapides ad praescriptum ab architecto modulum, singuli seorsum, deradebantur (uti constat ex Templi Salomonici structura, & ex profanis scriptoribus) deinde, ubi probe deasciati fuissent, facile suo quisque loco (numeris ad distinguendum apposis, quod in antiquo opere Capuae animadverti) committebantur, ac ferruminabantur. *Asciare* lapides praecipuum opus erat: cetera nullius pene negotii: quae possem pluribus (254) demonstrare; nisi plane iam me dicendo, teque, TANVCCI optime, delassassem.

E A P V T III.

De Particula S V B.

Habes, Vir Amplissime, de *Ascia* deque cognatis instrumentis, mea, fat scio & aliorum, opinione longe plura. Sed tamen & obscura ea res erat & confragosa, & intacta adhuc; quippe nullis prius ingredientium signata vestigiis. Accedit, quod erant aspera sentietis omnia, ante praecidendis, quam pedem inferas: hoc est anticipatae plures opinioniones, quae infederant penitus animis, & longe lateque proreperant, radicitus avellendae fuerunt. Postremo Auctores, qui in partes vocandi erant, adeo non juvabant, ut etiam

(254) Hinc fabricae lapideae Lycophroni & Euripidi *Πυλοποιον* (quasi si dicas *Asciationes* aut *Asciationes*) prisco vocabulo appellantur, ut mox inimo cap. IV. ostend-

dam: quod nim. veteres intelligerent in intraturae negotio in *Tōxos* seu *Acifculus* aut *Ascia* posita esse omnia.

etiam obscuritate sua principio repellerent: mox ubi vitium ledionis suboluit, per mille Paconiae artis pericula, volentes aut inviti sanescere sunt coacti. Adde infitam animo, ut in iter agentibus visendi studium, sic in hac re nova detegendi curam, apud me quidem laude, aliis fortasse risu dignissimam: nec enim defuturos speravi, quibus operam abusus videar. Hisce de causis non invitatus feci, ut *Asciam* Hippocraticam (de qua, si promissis erat standum, nunc locus erat) in aliud tempus locumque differrem, postquam formulam totam absolvero.

Quidquod duobus formulae verbis, quae morari horum avidos potuissent, ad fastidium immoratus, monosyllabum SVB praeterire impune potuissim? sed compendii parum in tantula praeteritione fuisset. Ceteroqui vel haec syllaba ad causam facere visa fuit. Verum in hac re nihil de meo asseram. Servius rem expediet; quem unum reperi, qui de hac particula & complura dixerit, & ea minime contemnenda.

Ac primum de casu si quaeris, Honoratus noster ad 1. Aen. 299. scripsit: *Hodie IN & SVB tantum communes esse.* Sed non pro libito casus hi usurpantur: nam cum accusativo tempus significari putavit. Idem ad 1. Geor. 67. *SVB praep. quando tempus signif. acc. gaudet; ut hoc loco SVB ARCTURVM i. e. circa Arcturum. Item. . . SVB LVCEM . . SVB NOCTEM.* Idem notat ad illud Aen. 1. 666. *Sub noctem cura recurSAT. Circa noctem.* Itemq. ad 1. Aen. 754. *Quum tempus significatur, SVB praep. accusativo haeret (255) semper.*

Cum

(255) Nolim istud *semper*, esse Servii manu. Nam quid fiet iis locis, quibus SVB cum auctendi casu tempus significat? Sic *Sub exitu vitae* apud Suet. in Claudio c. 43. & Nerone c. 54. Plinius sexcentis locis. II. 70. *Sub Diva Aug.* VII. 12. *Haustaeq. imagines sub ipso conceptu.* XV. 18. *Sub bieme maturatur (ficus) coelodonia.* XVII. 18. *Sub estiarum flatu conserunt.* 22. *Quum deformeris (vitis) aliqui pampinandum putant: alii sub ipsa maturitate.* XIX. 10. *Quum sub carnis oru pallefcis.* XX. 14. *Voci succus (mentae) sub certamine (i. e. ante ipsum certa-*

men, musicum credo) utilis est. XXX. 11. *Sub decessu febris.* 13. *Detrahuntur autem sub parva: qui tamen IX. 49. dixerat sub parum; & X. 64. sub enicoma. Postremo XXXV. 18. Cui tergendam (tabulam) eam mandaverat. . . sub die ludorum.*

Dicas fort. Plinium non satis idoneum Latinitatis auctorem esse prae antiquioribus. Fateor. At Virgilianum illud SVB NOCTE, ad quod Honoratus infra commentatur, an non tempus significat? Quin & SVB SOLE eidem Servio tempus notat: ut & apud Celsum (cujus loca cap. seq. proferam)

SVB

Cum auferendi vero casu plerumque IN significat, ut ad Aen. 1. 457. notat: SVB TEMPLO i. e. in templo, ut sup. EXERCET SVB SOLE LABOR i. e. in sole. Ad VII. Aen. 179. illud Servans sub imagine falcem, interpretatur IN imagine (256). Alibi SVB MONTE exponit in monte, & SVB RUPE in rupe. Et illud X. Aen. 497. Una sub nocte exponit pro IN NOCTE. At vero illud Aen. IX. 330. Aurigamque sub ipsis Nactus equis; exponit, Circa ipsos equos.

Sed de sexto casu, qui unice ad rem nostram facit, restant adhuc duae Mauri Servii adnotationes; quarum utraq. aut alterutra in formulam nostram posse convenire videtur. Ergo ad illud V. Aen. 323. Eurymachus. Helymus sequitur: quo deinde sub ipso Ecce volat, calcemque terit jam calce Dioces: Maurus notavit: Sub ipso, idest post ipsum, junctum ipsum. Et illud ejusd. lib. 394. Ille sub haec, interpretatur aut statim, aut post haec. Quamquam enim hoc alterum est quarto casu; tamen cum SVB saepe hi casus alternant.

Alteram earum, quas modo pollicebar, Servii interpretationem est ad illud 1. Aen. 435. Exercet sub sole labor, ubi illud SVB SOLE interpretatur In Solo. . vel quamdiu Sol est. Utra harum interpretationum Servii sit clausulae Dedic. sub Asc. convenientior, cap. seq. disquiretur.

C A P V T IV.

I.

Collectio: flos totius simul formulae SVB ASCIA DEDICAVIT explanatio.

Et hactenus quidem, TANVCCI optime, singulas formulae hujus vocolas sic expeditimus, ut cuique per se liberum sit colligere, ecquid formula universa sententiae complectatur. Nam quando Ascia in fabricis plurimum poterat; usu

SVB SANO sanescere, SVB SYDO. RE mori. His adde & haec Ovidii Epist. 603. Sub nitidis mirata die. Epist. 183. Primis spectata sub armis. Et V. Fast. 491. Sed tamquam haec iria sunt sub eodem semper. Quamquam non eo in antiquis SVB cum significatione accusativo junxisse. Sed non erat causa, cur Servius pro plerumque scriberet SEMPER. Sane vero quid sibi in Servium li-

brarii permiserint, norunt, qui Servium Honoratum norunt; a quorum manu illud SEMPER perfectum suspicor, praesertim in fine adnotationis positum, qui locus additamentorum esse consuevit. (256) Simile Virgiliano Servans sub imagine falcem est alterum Virgilianum & Ennianum Sub armis, & Manilianum sub arcu; de quibus vide Salmasium Sup. pag. 17. aum. XII.

usu paulatim venit, ut quemadmodum calamus pro scriptio-
ne, caelum pro statuaria arte usurpabatur, sic *Asciae* voca-
bulum pro structura acciperetur. Et hujus quidem locutionis
Graeca poetarum exempla prompta ac parata habeo. Nam ut
praeteream, ΤΥΚΟΣ (quod Graecum esse *Asciae* lapidariae
sive *Acisculi* nomen, supra docuimus) a Τὴν' ὥ h. e. *Fabricor*
deduci propterea, quia penes *Asciam fabricae* regnum esset:
etiam a Τύκος derivatum ΤΥΚΙΕΜΑ (quasi si dicas *Asciatio* si-
ve *Aciscelatio*) non aliud quam *fabricam* ipsam designabat. Id
jam ex Lycophrone prius, tum ex Euripide demonstrabitur.
Apud priorem v. 349. Alexandra se in faxae turris carcere
conclusam queritur, quod sic effert: Ἐν τῷ θάλαμῳ τοῦ
λίθου q. d. in thalami lapidei *aciscelationibus*. Ubi Scholiastes
illud τὸν λίθον interpretatur κατασκευάματα h. e. *fabricis*: Eu-
ripides autem Troadibus v. 814. Trojae muros appellat Κα-
τασκευὰς τοῦ Πηλεΐδου Φεβί: quasi dicas, *Aciscelationes regularum Phoe-*
bi h. e. muros ad regulam a Phoebo constructos.

Ergo ut in antiqua Graecia Τύκος & Τυκίεμα tantumdem
erat quod *Fabrica*, sic apud Latinos ASCIA non aliud, quam
quod dixi, significabat. Itaque SVB ASCIA tantumdem est
quod sub *fabrica* in eum modum, quo sub *calamo*, sub *peni-*
cillo, sub *caelo* dicimus. Adde quod sicuti AB ASCIA in in-
scriptione Aquilae in Vestinis (de qua vide dicta sup. pag. 118.
not. 147.) idem est quod a *fundamentis*, sive ab initio *fabri-*
cae, & ut semel dicam, a *primo Asciae usu*: & AD ASCIAM,
quod alibi producam, *fabricae* quoque habet significantiam;
sic SVB ASCIA non aliud significat quam sub ipsa *structura*.

Deinde quia DEDICARE non tantum in rebus ceteris
(uti copiose in *Diatr. de dedicationib.* olim ostensum fuit) sed
peculiariter in sepulchralibus non est aliud quam *Encaeniare*,
ut sup. primo capite demonstravi: hinc jam efficitur, *Dedi-*
care sub Ascia idem plane futurum, quod *Encaeniare sub ex-*
structione. Quae, sine aperta cavillandi prurigne, nemo in
dubium vocaverit. Sed quando (uti sunt hominum ingenia
non aliud laborantium, quam ut funem contentionis, ut ait
Tertull. in diversa disendant) erit fort. aliquis, qui in rebus
aliis DEDICARE pro ἐγκαίνισιν accipi, convictus rationibus,
fateatur, aut etiam in sepulchralibus id assentiat; sed eam-
dem tamen in hac formula, qua de agimus, subjectam ei ver-
bo notionem pro sua disputandi libidine neget; ago id demum
ope-

operam; nequa vel contentiosissimo cuique ad elabendum res ma pateat. Ajo igitur, etiam in hac formula ²³ DEDICARE idem esse quod *enacethiare*, ejusque rei petitis ex hac ipsa clausula argumentis fidem faciam.

Ac primum notavi, in hisce monumentis sub ascia dedicatis ²⁴ DEDICARE plerumque conjungi cum dandi casu, uti quum huic aut illi (257) sepulcrum *dedicatum sub ascia*, aut certe, si non aliud, DIS MANIBVS ET MEMORIAE AETERNAE (258) ²⁵ *δεδωκὲς dedicatum sub ascia* dicitur. Et fit, ut, sicuti apud Grut. 178. 4. ubi THERMAS (imperatores) ROMANIS SVIS DEDICAVER. (ut & ibid. num. 7. eisdem plane verbis) illud DEDICAVERunt est *ἐνέχθησαν*; idem plane dicendum sit, ubi huic aut illi defuncto sepulcrum *sub ascia dedicatur*; quod non est aliud, quam quod sepulcri usus, aut omnino sepulcrum ipsum ²⁶ *δῶκεν* INCHOATUR; uti locutus

(257) Plures sunt huiusmodi inscriptiones, in quibus ²⁷ *Dedicare sub ascia* cum dandi casu jungitur; ut in hac apud Menetrierium in *Præparatione ad Hist. Lugd.* pag. 18. D. M. et. memoriae. dulcissimae. T. Titolae. quae. vixit. an. XVIII. M. VIII. D. XXII. Firmianus. Galliar. tabular. (tabularius) conjugii. piissimae. et. erga. se. bene. merita. et. sibi. vivis. posterisque. suis. sub. ascia. dedicavit. Cui similis est apud eundem l. i. hist. Lugd. p. 124. quam dedimus sup. p. 28. V. Adde & Gratianopolitanae apud Gudrium ex Chiffletio pag. 272. 5. D. M. FRONTONIS * ACTORIS. (ACTOR heic idem qui VILICVS, vulgo factor; feryile plerumque officium; Colum. l. 7. ita fit, ut & actor & familia pecent. & c. 8. Idemque actori praecipendum est, ne convictum cum domestico, multoque minus cum externo habeat: vide & Plin. III. ep. 19.) HVIVS. LOCI. MATERNA * CONVIGI. KARRISSIMO * RILVSA (corr. PHILVSA; nam P & H simul complicatae descriptori fraudem fecerunt, rato unam litteram esse, eamque caninam) PATRI. DVL * CISSIMO. FACIEN * DVM. CVRAVIT * NF. EVDRPILIS *

FILIVS. PARENTI * OPTIMO. SVB. ASCIA * D. Postremo & huc spectat inscriptio (quam Cl. Mariscius affert in *Gall. Antiq. Sel.* ep. 12. pag. 58. 59.) Q. SECVND. QVIGONIS... QVIGONI. (dandi casu) SECVNDVS. ET. HIBERNALIS. LIBERTI. ET. HERED. PATRONO. OPTIMO. SVB. ASCIA. DEDICAVER.

(258) Omnes Latinae inscriptiones cum formula *dedic. sub ascia* sic incipiunt D. M. ET. MEMORIAE. AETERNAE; ad quem dandi casum deinde refertur solenne illud SVB ASCIA DEDICAVIT. Vide pag. 27. & seq. ubi ex Menetrierianis & Gruterianis, septem aut octo exceptis; omnes sic orduntur. Adde, quod illae, quibus non praefigitur MEM. AET. praepositur tamen fere illud QUIETI AETERNAE aut simile.

Et istud sane QUIETI AETERNAE reperitur apud Menetrier. sup. pag. 21. & pag. 28. V. pag. 31. XIX. XXI. In Grut. 564. 10. Reines. XII. 34. At Menetrieriana sup. pag. 29. VIII. sic incipit. D. M. bonae. memoriae. et. spet. aeternae. quod complectitur persuasionem de animorum immortalitate. Ibid. XI. D. M. et. secretis. aeternae. aut similia.

entus est Virgilius, cujus locus *dedicandi* verbo cum dandi casu lucem eximiam afferet. Sic ille Aen. VI. 252.

*Tum Stygio regi nocturnas INCHOAT aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis.*

Non enim ibi *inchoare* est ordiri altarium constructionem, imo est ea jam perfecta *encaeniare* (victimis impositis) Plutoni h. a. in ejusdem cultum & reverentiam; quae in talibus vis est dativi casus. Sed tamen Servius ad eum locum turbat, sic notans: *INCHOAT autem (est) PERFICIT. Et est verbum sacrorum*. Nam primum *INCHOARE* & *PERFICERE* sunt *divinissimum*. Nunc quo pacto unum per alterum exponitur? Deinde quo heic *perficiendi* significatio? Verum adeo non turbat grammaticus, ut summopere juvet. Nam quemadmodum (uti sup. cap. 1. pag. 156. docuimus) *CONSUMMO* (& hoc interdum cum dandi casu, ut *Deo Patri ex voto consummavit*) idem est quod *encaenio*; cur non eadem notio etiam *PERFICIO* suberit? Imo prorsus suberat, teste Servio: cujus significationis documenta in sepulcris ipsis infra producam. Ergo in sacris, (259) auctore Honorato, *INCHOARE* illi Deo, erat rei usum in illius cultum *inchoare*: id quod & *DEDICARE* cum dandi casu (exempla sunt passim obvia) dicebatur. Atqui ex eo dativo, si non aliud, vides quid sit *SVB ASCIA DEDICARE* illi mortuo, aut eorundem D. M. ET MEMORIAE AETERNAE.

Sunt porro & aliae monumentorum sub ascia dedicatarum inscriptiones, quae plane intento digito (volentibus quidem certe animum advertere) commonstrant quid sit *DEDICARE* in hac ipsa formula dedicationis sub ascia. Ut in iis titulis, in quibus mortuum *sarcophago condere* & *sub ascia dedicare* *καταθήκειν* junguntur. Unum ex his elogiis ex Gr. 339. 4. in citata mea Diatriba (vide sup. pag. 91.) indicaveram, quod & ab aliis compluribus (260) refertur, in quo

MEM.

(259) Verba Servii, *Et est verbum sacrorum*, dupliciter possunt intelligi; sive ut ipsum *INCHOARE* encaeniandi notione sit verbum sacrorum, & in pontificiis libris sic usurpatum; sive ut potius *PERFICIO* pro *encaenio* sit verbum sacrorum, heic autem *INCHOARE* sit positum pro verbo sacro *PERFICIO*; sive postremo ut utrumq.

sit verbum sacrorum.

(260) Ea Lugdunensis epigraphae a Sponio pag. 170. refertur; a Menetrierio autem in I. hist. Lugd. in fine pag. 79. recitatur in hunc modum: D. M. ET. MEMORIAE. AET. RNAE. CVLATTI. (junctum scripsit Menetr. qui & hunc vocat *Cularium Milegrum*; sed divellendum est C, ut rectus casus sit

MEMMIA. CASSIANA. CONIVNX maritum ibi nominatum
 SARCOFAGO. CONDIDIT. ET (sic scil.) S. A. D. h. e. *sub*
ascia dedicavit. Nam nisi haec posterior clausula sit prioris di-
 citi *Memmiae*; quorsum illa morosa *recepticia*, ut diceret se
 sarcophago condidisse? Huic epigrammati & illud concinit,
 quod cap. i. sup. pag. 144. in medium attuli, nisi quod ibi
 tantum est DEDICAVIT sine asciae mentione: EIVSQ. inquit
 CORPVS. IN. ARCA CONDIDIT. ET. (*εὐχαρίστας* gratia sup-
 ple SIC) LOCVM. SEPVLE. DEDICAVIT. Ibi sane duas pro-
 misissime daturum plane geminas inscriptiones cum *Asciae* ad-
 ditamento: quarum quia unam jam *Memmiae Cassianae* modo
 protuli, non committam, ut altera desideretur. Ea est apud
 Grut. pag. 488. 8. Eam infra opportunius integram adscri-
 bam. Nunc, quod huc attinet, ibi VIREIVS. ATHENA-
 GORAS. FILIVS. EORVM. EVNDEM. LAVRENTINVM
 EVM. CONIVGE. COLLOCAVIT. ET. (sic demum) SVB
 ASCIA. DEDICAVIT. Habes jam tria numero epigramma-
 ta, quae a formula illa aenigmatis suspicionem amoliantur.
 Addo & quartum, tanto praecedentibus luculentius, quanto
 instar nobis glossarii est, quippe quod in ea formula verbum
 DEDICO cum alio *consuvmare* permutat. Ea est Guichenon-
 niana inscriptio a Reinesio producta Cl. XII. n. 112. longior
 illa quidem, ac difficilior, & quae eruditum lectorem requi-
 rat. Eam integram infra producam. Nunc, quod huc per-
 tinet, ea clausula ad finem sic concipitur: CONSVMMATVM
 HOC. OPVS. SVB. ASCIA. EST. Ecce quod passim alibi DE-
 DICAVIT *ascia*, id heic CONSVMMARE dicitur; quod
 non est aliud in sepulcris, quam *illatione* illa *encaeniare*; ut
 perspicuum demonstravimus pag. 156.; praesertim ex Fabret-
 iano *monum.*, in quo enumeratis omnibus, quibus jus se-
 pulchrae erat, ad extremum posteriore manu additur: TI.
 CL. ANDREAS CONSVMMAVIT. nim. quia ex illis recen-
 sitis Andreas primus illatus, sepulcrum *ἐνταφίσεν*. Etiam
ἐνταφίσεν, uti modo ex Servio docebam, inchoandi notio-
 nem habet. Accedit quod in Guichenoniana epigrapha, quae
 etiam te verteris, non potest aliud, quam quod dixi, *Con-*
suummandi verbo intelligi. Fac enim notari, fabricam ad exi-
 tum

SE C. VLATTIVS) MELEAGRI.
 ILLVL. VIR. AVG. C. C. C. AVG.
 IVG. PATRONO. EIVSDEM.
 CORPVS. ITEM. PATRONO. O-

MNIUM. CORPVS. IVG. LICIT-
 TE. COEVNTIVM. MEMMIA.
 CASSIANA. CONIVNX. SARCO-
 FAGO. CONDIDIT. ET. S. A. D.

tum esse perductam: quid quaeso stultius, quam de eo infra-
mento monere, sine quo nullum aedificium construitur?

Haec, inquam, elogia intento digito ostendunt quid sit illud, falso suspectum aenigmati, *Dedicare sub aestia*: imo haec sunt monumenta numero quatuor, quorum unum saltem erui optabat doctiss. Montfauconius (vide sup. ad finem Montfauc. pag. 68.) *quod tam obscurae rei lucem afferres*. Nec illa quidem nunc primum prodeunt; sed nunc primum ad ea intenditur animus, ut etiam ad alia nonnulla mox, uti usus poscet, producenda; quae, nisi mea mihi blanditus opinio, siquid adhuc restat in ~~maximalibus~~ isto tarriculi, prorsus amolientur. At Galli quidam ultimi temporis scriptores prodom in scirpo quaesierunt, qui flammæ & pontifices ad primum sepulcri lapidem jaciendum, aut ad egerendam humum accessiverunt, & qua suovetaurilibus, qua sulco in orbem ducto, quaeque cetera in fundandis urbibus Tuscanico ritu fiebant, sepulcra sic, quasi mortuorum colonias, condiderunt. Sed age, demus hoc Auctori *Relig. Gallor.*; calcos illos Druidas fuisse advocandos (an potius a Pythonissa evocandos? quippe quos jamdiu Claudius exegerat?) qui omnia ad ritualium librorum (quos ne frustra desideraremus, laudati Auctoris industria fecit) praescriptum facientes, sepulcra *sub aestia dedicarent*: tum vero quid tribus illis elogiis fiet, quae modo recitabam, in quibus, post conditas reliquias, tum demum de sepulcro dedicando cura subit? Anne prius mortuus *collocabatur* (credo, ne interim quatrduanus foederet) quo composito, ita demum tanto apparatu sacrorum, quanto maximo collatâ cum Etruscis operâ Druidae potuissent, consecrabantur? Apage quaeso *Benueitwund* commenta.

Hinc porro facilis ac prompta est ratio, cur interdum in his inscriptionibus alius *monumentum poni curavit* alius *sub aestia dedicavit*. Ut in elogio Frontonis (quod modo integrum recitavimus not. 157.) MATERNA. CONIVGI. KARISSIMO. PHILVSA. PATRI. DULCISSIMO. FACIENDVM. CVRAVIT. ET. EVDREPILES. FILIVS. PARENTI. OPTIMO. SVB. ASCIA. D. Adde & epigramma alterum (quod integrum in Auctore *Relig. Gallor.* sup. pag. 85. dedimus) in quo DIVICIA. DOMITIOLA... CONIVGI. KARISSIMO... PONENDVM. CVRAVIT. ET. FILI. SVB. ASCIA. DEDICAVERT. Quid istud sibi vult? nec enim de nihilo hoc est quod

quod alius fabricam ponit, alius dedicat. Auctor ille *Reliq.*
Gall. ibid. id eo refert, quod feminis interdictum putaret in
 illam, quam tanto visu constabilit, *negotium*, i. e. divorum
 Manium coloniam ritu Etrusco deducendam incumbere. At-
 que. Vel vide hista ibid. not. 195. Atqui nihil ibi latet mythe-
 ri, ubi alius monumentum ponit, alius *dedicare* dicitur;
 sed quod in his duobus titulis (necdum enim plures depre-
 hendit) verborum *divisum* servatur. Nam proprie *dedicare* in
 sepulchris, non qui sepulchrum exstrueret, sed qui mortuum
 ibi collocaret, Confer tres illas inscriptiones paullo ante pro-
 ductas, ibi reperies: CORPVS. IN. ARCA. CONDIDIT. ET.
 (sic demum; nec aliter quam per eam collocationem) LO-
 CVM. SEPVLG. DEDICAVIT. Atque hoc de *ascia* DEDI-
 CO: nunc de SVB. ASC. DEDICO sunt duo haec alia: CAS-
 SIANA. CONIYNX. maritum SARCOFAGO. CONDIDIT
 (atque in hunc modum) S. ASD. Rursus: ATHENAGORAS,
 FILIVS. EORVM. EVNDEM. LAVRENTINVM. CVM.
 CONIVGE. COLLOCAVIT. (eoque pacto) SVB. ASCIA.
 DEDICAVIT. Hoc jam stabilito, intelligitur, cur MATER-
 NA & PHILVSA Frontoni fecerint, at EVDREPILES filius
 SVB. ASC. DED., cur item DOMITIOLA *ponendum curaverit*,
 & filii *sub ascia dedicaverint*, Quorum facillima est responsio,
 quia uxor prae luctu non sustinuit maritum collocare (id quod
 tamen sup. MEMMIA CASSIANA ipsa per se fecerat, fortissima
Tyndaridarum, ut ait ille) eoque filiis negotium datum fuit,
 uti mortuum conderent, itque adeo *sub ascia dedicarent*. Sed
 eam verborum *divisum* non semper anxie servatam suspicor.
 Hinc in reliquis omnibus titulis perpetua est ad ultimum illa
 cantio FACIENDVM aut PONENDVM. CVR. ET. SVB. ASC.
 DED. Hinc etiam non ii tantum qui collocabant, apt infere-
 bant defunctum, DEDICARE dicebantur, sed & ii ipsi, qui in
 id sepulchrum, quod sibi faciebant, primi inferebantur: un-
 de & haec cantilena altera: ille SIBI. FACIEN. aut PON.
 CVR. ET. SVB. ASC. DED. Ac de his tantum.

Ergo, uti toties monui, *Dedicare* non aliud notat in
 sepulchris quam primorem usum. Aut si evelli Gallis non potest
consecrandi notio: age, non repugnabo; modo haec *conse-*
cratio nullo sacrorum apparatu fiat, sed flaminibus valere
 iussis, sola reliquiarum illatione perficiatur: quippe ea illa-
 tio & sepulchrum religiosum, imo & *sacrum* efficiebat, & re-
 vera

vera *ἐγκαίνια* seu *ἐγκαίνια* erat. Ita eodem redibitur, ut in re sepulchrali *Dedicare*, *consecrare*, *ἐγκαίνια* diversa sint rei ejusdem synonyma. Adhaec vero quandoquidem *Ἀσκία*, uti prolixè demonstravimus, *fabricam* designat, non secus ac caelum statuariam artem, penicillus pictoriam: eo fit, ut DEDICARE SVB ASCIA tantumdem sonet, quod *ἐγκαίνια* sub *exstructione* monumenti. Haec quando clara ac liquida sunt; nunc in sola syllaba SVB difficultatis totius cardo vertitur. Dubium est enim, utrumne valeat *Post, statim post*; an vero sonet *In ipso struendae opere*. Priorem notionem ingerit illud SVB HAEC i. e. statim post haec. Itaq. quod Theocritus I. 28. de poculo dixit, *ἐν γλυφένῳ ποτήριον*, *ad hoc caelum redolens* (ubi Scholiae adnotat, *Γλυφένῳ ποτήριον γλυφένῳ*, ratus scil. caelum pro caelatura poni) idem videtur (si priorem interpretationem sequimur) de sepulchris SVB ASCIA usurpari, nim. ea adhuc olere *Ἀσκίαν*. Ac memini, mo olim, quum raptim quaedam de hac formula in Diatriba *De Dedicacionib.* ante hos tredecim annos coniecissem, ita in utramq. partem disputasse (vide sup. pag. 90.) ut dicerem ea clausula notari, sive *in sepulchrum recens exstructum cadaver inferre*. sive *antequam fuerit perfectum, dumq. adhuc fabricarum caementariorum ferveret opus*. Quorum prius deinde Maffeo V. Cl. usque adeo placuit, ut ea interpretatione una captus, de altera, quam credo sperneret, verbum non fecerit.

Nec eo inficias, esse, quae priori sententiae faveant. Nam primum parum fit verisimile, voluisse antiquos in adhuc imperfecto sepulchro mortuos condere. Deinde inscriptio Lugdunensis, quam ex Paradiso profert Gruterus pag. 433.3. cujus extremam partem modo recitavimus, non nisi de perfecto jam opere nos cogitare sinit. Ea integra sic habet: D. M. ET. MEMORIAE. AETERNAE. * Q. VIREI. (261) LAVRENTINI * IIIII. VIRI. AVG. C. C. C. AVG * LVGDVNI * HOMINIS. INCOMPARA * BILIS. ET. VIREIAE. ATHE * NAIDI. CONIVGI. EIVS. MEMO * RIAM. QVAM. LAVRENTINVS * CONIVGI. KARISSIMAE. FE * CERAT. VIREIVS. ATHENA * GORAS. FILIVS. EORVM * EVNDEM.

(261) Menestrierius hanc eandem inscriptionem lib. 1. suae Hist. Lugd. intexuit; sed in eo

errat, dum Vireium istum domo Laurentinum putavit, i. e. ex urbe Laurenti.

DEM. LAVRENTINVM * CVM. CONIVGE. COLLOCA *
 VIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICA * VIT. Ex qua vides,
 Vireium Laurentinum jam memoriam fecisse suae coniugi A-
 thenaidi, deinde filium Athenagoram collocasse in ea memo-
 ria ambos parentes mortuos, & sic eam memoriam (jam fa-
 ctam scil.) sub ascia dedicasse. Praeterea huc etiam facere vi-
 detur illud, quod in Gudiano inscriptionum syntagmate le-
 gisse memini AD. ASCIAM. DEDICATVM. POSVERVNT;
 (262) id quod recentis, sed jam finiti monumenti notionem
 complexi videtur. Postremo confer Servii notata ad Virgi-
 lium, quae extremo cap. superiore posui, uti quum SVB
 HAEC interpretatur *Aut statim, aut POST HAEC*. Aut (si
 hoc parum ad rem facere videbitur, quia cum quarto casu
Post componitur) addo & alteram Servii adnotationem ad il-
 lud V. Aen. 223. *Furgalumq. Helymus sequitur, quo deinde*
scilicet volat, calcemq. terit jam calce Diore: ubi
 H. notat: SVB IPSO, id est post ipsum, iuxta ipsum.
 Terit post Asciam, iuxta Asciam sive post desitam
 Haec est prior interpretatio; quam uti non pro-
 nec magno opere amplector.

hanc quidem, quae de hoc ante tredecim annos
 scriptum illeveram, retractanti, ac sinus recessusq.
 haec curiosius perferutanti, non potest altera po-
 videri. Eo nos omnia scriptorum optimorum
 ut SVB cum sexto casu & ad tempus re-
 latum insinuet IN, aut *Quamdiu*. Vide cap. superiore
 Servii ubi illud *Exercet SVB SOLE labor exponit IN sole...*
vel

In Gudianis inscriptio-
 nibus n. 6. offertur haec
 inscriptio. In ag. 1627. in agro
 Vesontio. Lateri urnae praegran-
 dis ap. D. M. * ET. MEMO-
 RIAE. AETERNAE * IANVSSI.
 IANVSSIO * RIS. QVI.
 VIXIT. ANOS. VIII * MEN'S.
 VI. E. IANVSSIUS *
 IANVSSIO. AETERNAE. PATER.
 ET. IANVSSIO. LVCYSTAE (fort.
 LVCYSTAE. MATER * FILIO *
 DEDICATVM. POSVERVNT. Il-
 lud G. n. 6. quod versu 6. legi-
 tur, est, si me audis, corrupte a

lapidica sic sculptum pro HEDVVS,
 quia scil. H aspere pronuntiatum
 ad G proxime accedebat; ut vi-
 demus in Ain Hebraico factum,
 quod Graeci plerumq. per G ex-
 presserunt, ut in *Gomorra, Gaza*
 &c. Ceterum Vesontio, in cujus
 agro inscriptio haec eruta fuit, Se-
 quanorum erat. At *pagos Sequano-*
rum conterminos Aedui dicit Tac-
itus in III. Annal. 45. Et Aedui
 plerumq. cum diphth. in scripto-
 ribus & lapidibus scribuntur. At
 Plinianam scripturam cum H hic
 lapis firmabit, qui G in locum
 aspirationis substituit.

vel quamdiu Sol est. Et SVB NOCTE ait esse *IN nocte*, Cui simile est illud Tertull. *de Anima* cap. 48. *Certiora & colatiora somniari affirmant sub extimis noctibus*. Accedit quod illud unum V. Aen. SVB IPSO, quod modo produxi, quod Servius exponit *Post ipsum* non temporis est, sed potius loci. At Corn. Celsi loca duo & cum sexto casu sunt, & formulam nostram in usu particulae SVB proxime imitantur. Sic igitur Romanus Hippocrates III 13. *Omnibus vero sic affectis somnus & difficilis, & praecipue necessarius est: SVB HOC (somno) enim plerique sanescunt*. Idem V. 26. *Plurimique SVB FRIGIDO SVDORE moriuntur*. Quibus adde & illud Ovid. V. met. 62. *Exhalantem sub acerbo pulvere vitam*. Et hoc alterum Lucani V. 364. *Tremuit sacra sub voce minantis Vulgus iners*. Et illud Hor. in I. serm. 9. *Ac mihi Sub cultro linquit*. Cui concinit Tertull. Apolog. c. 8 ubi infanticidii calumniam diluit: *Insans... qui nesciat mortem, qui sub cultro tuo rideat*. Ibid. *Ultre perire malint, quam sub tali conscientia vivere*. Eiusd. Apol. c. 35: *Omnes illi (Romani) sub ipsa usque impietatis eruptione (i. e. quamdiu erumpebat conjuratio) & sacra faciebant pro salute imperatoris, & genium ejus deferabant*. Nec Graeci aliter. Hom. *ὑπὸ πλάγιον ἐξανδύνεις* sub plagis concitati. *ὑπὸ δακτύλοις* &c. In quibus aliisq. pluribus TITIO & SVB est QVAMDIV.

Maneat ergo, hanc solam alteram formulae significantiam videri veram, ut SVB ASCIA idem sit quod QVAMDIV ASCIAE usus erat; uti quum nos vulgo dicimus, *Sotto l'Asciamarre*, aut vero *Sotto la Cucchinja* (quae duo sunt hodie primaria hujus artis instrumenta) *essenfi incegnato* (quod apud nos respondet *ἔνθεσσι* Augustini *Encaeniare*) *il tale edificio*. Id enim, eo nos ducit, ut tantisper dum struitur, usui dictum intelligamus: nisi sicubi id locutionis genus *ὑπὸ πλάγιον* usurpetur, ut SVB ASCIA, idem sit ac *ferme sub ascia*. At ab inscriptionibus absunt *ὑπερβολαί*, omniaq. *ἀπλῶς* dicuntur.

Nec alia plane notio animo occurrat eorum, qui quum sciant quid sit *Dedicare*, quid deinde *Ascia* notet, junctim porro audiant SVB ASCIA DEDICAVIT. Quod multo etiam magis valet in iis inscriptionibus, in quibus paullo aliter formula illa effertur. Ut apud Grut. 564. 10. (quam dedi sup. pag. 32. 2.) post totam inscriptionis sententiam absolutam, separatim additur; SVB ASCIA DEDICATVM, EST. Item

apud

apud Grut. 709. 5. & apud Grasserum sup. pag. 21. HOC.SAX.
(263) SVB. ASC. DED. EST. Adhaec apud Reinesium XII.
112. CONSVMMATVM. (h.e. dedicatum) HOC. OPVS. SVB.
ASCIA. EST. Postremo & illud apud Menetrierium sup. pag.
27. HAEC. OMNIA. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Quae ita a
trita consuetudine defleunt, ut tamen prae se aperte ferant,
7° SVB idem esse, ac in ipso actu, & dum fervet opus. Alio-
qui quo illa adnotatio sejunctim posita: *Hoc monumentum sub
ascia* (h. e. post fabricam) *dedicatum est*? Quid habet hoc sin-
gulare, ut de eo tam sedulo, & sejunctim monendus sit via-
tor? quasi vero non omnibus sepulcris id usuveniret, ut
post desitam fabricam tandem usui dicentur. At respondet
Maffei id honorificum fuisse, in novo sepulcro condi. Fa-
teor. Sed id verum erit, quum mortuus per sui illationem
sub ascia dedicare monumentum dicitur h. e. in novum se-
pulcrum inferri; vel superstes mortuo *sub ascia dedicat* illum
inferendo. At ubi sejunctim de monumento dicitur HOC.SVB.
ASC. DED. EST, nonne vides, de sepulcro narrari, non de
mortuo? quasi si dicatur: Scito, mi viator, hoc sepulcrum
encaeniatum fuisse postquam jam esset absolutum. Atqui id
adnotasse, stulta erat diligentia.

Postremo si istud SVB adhuc POST interpretari pergis;
aegre aut nullo modo rationem afferes, cur Lugduni & in
πρεχάριον, ubi ita sollemnis ea formula erat, ut minime li-
cuisse suspicer eam omittere in iis titulis, ubi illi locus erat;
tamen non ita multa numero (264) sint elogia, in quibus ea
deprehenditur, prae illorum infinita multitudine, a quibus
abest.

(263) Ea inscriptio sic habet
apud Grut. 709. 5. (apud quem est
correctior, quam in Grasserio sup.
pag. 12.) Viennae Allobrogum:
D. M + TITIAE. CAITIAE. DE-
FVNCT + ANNORVM. XIII. M.
V. D. VIII + CAITA. BVHATE.
FIL. PISSIMAE + ET. SIBI.
VIVAE. POSVIT + HOC. SAX.
SVB. ASC. DED. EST. A Scali-
gero & Verderio (quorum iudicii
neminem poeniteat) Gruterus ha-
buit. Quorsum haec adnotatio spe-
det, is intelliget, qui conferre
haec voluerit cum initio pag. 136.
sup. Ceterum SAXum, quod heic
sub ascia dedicatur, aut est arca

lapidea, aut cippus sepulcralis in
arae modum conformatus (ut sup.
apud Mabill. p. 46. ARAM. PO-
SVIT. ET. SVB. ASCIA. D.)
aut fort. monumentum e saxo
constructum.

(264) Aeneas sup. pag. 48.
num. 2. hanc formulam in quin-
quaginta Gruterianis elogiis repe-
rii testatur. Fac, praeter Gru-
teriana esse alia totidem Grutero
incognita. Ita vix centum hujus-
modi epigrammata recensere lice-
bit. Fac porro sint duplo plura.
Quid haec ad inscriptionum *πε-
λάδας*, quarum ille Galliarum
tractus est feracissimus?

abest. Atqui si SVB notat POST; nusquam ea abesset; quia hoc omnibus conditoriis commune erat, ut postquam essent absoluta, tandem aliquando usui dicarentur. Nunc si SVB interpretere, *quamdiu sepulcro adlaboratur*; quia rarius id accidit, ut inter operarum ministeria reliquiae ibi condantur; idcirco & rariora sunt ea elogia cum adjecta formula. Atque haec de interpretatione altera.

His porro intellectis, ea quae ad priorem firmandam intelligentiam attulimus, partim jam supra diluimus, partim facili negotio refelluntur. Ut monumentum *Virei Laurentini* ab ipso quidem Laurentino factum dicitur, sed absolutum non dicitur. Ergo parentes ante desitam fabricam mortuos, filius COLLOCAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Illud alterum Gudianum AD ASCIAM DEDICATVM, non video quid impediatur, quominus intelligatur inter ipsa operarum ministeria dedicatum. Postremo de monumento CHRISTI Servatoris olim dubitaveram, utrum dicendum fuerit SVB ASC. DEDICATVM: vide me sup. pag. 91. & ibi antiquam adnotationem LII. novamque 115. Sed quando jam SVB ASCIA non aliud esse, quam *quamdiu exstruitur*, liquidodemonstravi; hinc ejus quaestiunculae solutio prono alveo fluit, ac statuendum, formulae illi in CHRISTI monumento locum non esse. Atque haec formulae, aenigmati falso suspectae, explanatio esto.

II.

In quem finem Dedicatio sub ascia sedulo adnotata in monumentis fuerit. Difficile Ulpiani responsum, aliaeque plures tum leges, tum inscriptiones illustrantur: nonnullae & emendantur.

Accedo nunc, TANVCCI doctissime, ad id, quod re vera in hac clausula est *alvuyarwōs*; cur de eo monere Lugdunensibus in mentem venerit, nim. illud monumentum fuisse *sub ascia ded.*, sive dum adhuc exstrueretur, fuisse illatas reliquias; CVI id BONO? Plane fateor, diu me torfisse Cassianum istud interrogatum: ut qui viderer truci vultu ipsum Cassium carmen ingratum illud dies noctesque mihi insusurrantem audire. Ergo eo tota difficultas redit, cur id notandum antiqui duxerint. Nam in sepulcro non adhuc absoluto condi

condi, erat quidem minus usitatum; at singulare quiddam non erat, ut sedulo enotaretur, usque etiam instrumentum fructorium, fabricae symbolum, insculperetur; aut ut in quibusdam aliis in Gallia & extra Gallias epitaphiis titulis saltem fructoria Aescia (tamquam formulae vicaria) caeteretur. Haec inquam de nihilo esse, ultro nego. Subest enim vero aliqua occultior causa, quam in aperto ponere non est cuiusvis ingenii.

Sed tamen quum nondum animum desponderem; contuli me ad Romanas leges sepulcrales attentius intuendas. Ac reperi prae ceteris unam, ut mihi quidem videbatur, *magis*. Ea est l. 5. D. de mort. inferend. ubi Ulpianus lib. 1. opinionum ait: *Si in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiae hominis conditae sunt; nihil impedit, quominus id perficiatur. Sed si religiosus locus jam factus sit, potius explorare debet, quatenus, saltem religione, desiderio reficiendi operis modendum sit.*

Atque heic, BERNARDE optime, vereor, ne in eo, quod hanc legem *magis* appellavi, juris antistitibus ludibrium debeam. Quid enim in ea aut difficultatis aut mysterii subest? At equidem, Vir magne, illos non moror, qui praeposteram ratione in abstrusis difficultatem non sentiunt, deinde ibi eam comminiscuntur, ubi minima est omnium. Nam mihi contra, ut in speciem non ardua ea lex videtur; ita in recessu praefert nescio quid retrusioris doctrinae; quam sic quasi per rimas ostentat, non etiam pandit; nisi vero iis, qui quasdam alias praenotiones in antecessum animo comprehensas habeant. Ut ecce in recitata lege quid prima verba volunt, *In eo monumento, quod imperfectum esse dicitur?* Novi prudentes juris illos molesta usque breviloquentia occidere; nunc ille morosa circuitione enecat. An non enim brevius & concinnius dixisset, *In monumento imperfecto?* Deinde cum particulâ adverbivâ subjungit: *Sed si religiosus locus jam factus sit.* Atqui quid hoc diversi a priore periocha habet? nana statim ac in monumento illo imperfecto reliquiae hominis conditae sunt, id certe religiosum evasit, uti copiose cap. 1. demonstravimus. Postremo quid & illud mysterii est? *Quatenus desiderio REFICIENDI operis modendum sit.* Monumentum illud imperfectum appellaverat: at imperfecta perfici amant, non autem refici; quod posterius de perfectis dicitur, ubi fa-

tiscere incipientia, refectioe opus habent. Hoc, mi Ulpiane, tute docuisti (l. 3. D. De itm. assug. priv. §. 18. ubi ais: *REFICERE sic accipimus, ad pristinam formam... reducere... aliud est enim reficere, longe aliud facere*) & hoc vel ii sciunt, qui nondum aere lavantur. Nolo heic autem quemquam doctissimorum antecessorum juveniliter lacerare, atque in eorum (265) adnotatis referendis tempus conterere: nec gemitu bellum Trojanum ab ovo ordiar, sed in medias res, ut ille praeceperat, lectorem rapio.

Ac

(265) Inflar omnium sit Antonius Faber: majorum gentium jurisconsultus, quo nemo, quod sciam, copiosius in hanc legem scripsit. Is in *Ration. ad Pand.*, post rationem dubitandi, sic rationem decidendi proponit. Ad decus et dignitatem religionis pertinet, ut inchoata monumenta, sive ante sive post illationem mortui perficiantur. Neque in eam rem aut pontificum, aut principis... auctoritate ulla opus est. Religionis siquidem interest, monumenta exstrui, & exornari... Non possumus autem... si non sint perfecta... Nec quod in id o sacro vel religioso aliquid fieri prohibetur est, perfectionem hanc impedire potest. Non enim ad pertinet ad hoc, quod ornamentum causa sit, sed quod deformitatis vel inconmodi.

Ex quibus vides quid in priore specie Faber existimavit. Putavit scilicet monumentum illud quod non absolutum dicitur, statim post reliquiarum illationem evasisse religiosum; & tamen sine permissu principis aut pontificis perfici licuisse. Parum forte. Nam si religiosum evaserat, jam incepterat ad pontificum notionem pertinere, eoque sine eorum permissu perfici non licebat. Quum ergo incidis illis perfici potuerit, argumento id est, sic illatas fuisse reliquias, ut tamen locus religiosus non evaserit.

Pergit autem vir acutissimus ad speciem alteram. At si locus iam religiosus factus omnino perfectus sit, & tamen de eo reficiendo tractandum sit, quod... casu collapsum

fuert, aut aliter corruptum; impioranda est pontificum auctoritas, ut salva religione, & ex eorum auctoritate reficiatur monumentum, i. e. intactis reliquiis, ut explicat l. sepulcri 7. D. de sepul. viol. Et ita posterior pars hujus legis intelligenda est, quomodo bene ab Accursio explicatur in illis verbis Sed si religiosus locus jam FACTVS sit: IDEST, inquit, PERFECTVS. Non enim ait Ulpian. Si locus jam factus sit religiosus, quod unquam sit per solam illationem mortui, sed Si religiosus locus jam FACTVS sit: eod. sensu, ac si scriptum esset, Si locus jam factus religiosus jam perfectus sit. Ut opponatur monumentum imperfectum perfecto, non autem monumentum non religiosum religioso.

Et heic vides in Accursii expositione acquiescisse virum doctissimum in verbis Ulpiani, Sed si religiosus locus jam factus sit, id FACTVS idem sit quod PERFECTVS. Verum ut Accursiana interpretatio, ut illis temporibus, ingeniosa fuerit, ab eo tamen longe abest, ut vera sit. Ac nemo non videt, Sed si religiosus locus jam FACTVS sit idem esse, ac Si religiosus evaserit. Ex quo recte colligitur in priore specie supponi, monumentum, etiam post illatas reliquias, religiosum non evasisse. Deinde facere non idem est ac perficere. Cui nam inchoanti opus hoc neget, quin faciat? quod alius demum ultimam ei manum imponens, non tam facere illud dicitur, quam perficere. Aut si prior non facit, posterior multo

Ac primum ex propositis tribus difficultatibus, ea quam secundo loco posui, levissima est omnium: a qua proinde incipiendum duco. Nam profecto quum Ulpianus ait, *Sed & religiosus locus jam factus sit*, prae se aperte ostendit, potuisse sepulcrum, etiam post reliquiarum illationem, non religiosum evadere. Quo id pacto? nimirum quia, quod supra cap. i. pag. 141. & seq. multa in eam sententiam disputavimus, ut sola reliquiarum illatione sepulcrum religiosa, imo etiam (uti quidem passim appellabant) *sacra* fieri, ostenderemus; id cum hoc temperamento est capiendum, modo cadaver in monumento, tamquam in destinata sibi sede, ac *dome aeterna* (quod loquendi genus est in elogiis obvium) conderetur. Nam ceteroqui si alicubi magis temporis gratia deponeretur, quam ut in aeterna sede collocaretur, manebat locus profanus, ut ait Paullus mox producendus; nam praestat a Marciano ordi-

ri.

multo minus. *Fl. Provinciae* titulum in sequentibus in medium asseram, quae FECISSE SIBI dicitur monumentum, quod tantum inchoaverat. Adhaec in omnibus ferre sepulcrorum sub ascia dedicatum elogiis, is qui *sub ascia* (h.e. dum adhuc extrinxitur) *dedicat*, simul fecisse aut FACIENDVM curasse dicitur. Verum quid multis opus est? quum omnino *Facere a perficiendo* plus, quam aera lapi- nis, distet. Et, ut nihil inersue- rit, putamusne Ulpianum sic voluisse lectori illudere, dum ibi FACTVS pro PERFECTVS accipit, ubi omnes docti juxta atque indocti EVADENDI notionem per- sentiscunt? Putamusne *Perfectum non perfectio* voluisse opponi, ubi omnes *religiosum non religioso* op- poni intelligunt? Sed reliqua Fa- bri audiamus.

Quemadmodum etiam opponi- tur perfectio refectioni; ut sine pon- tificum auctoritate perfici monu- mentum possit, reficere non possit: quia licet etiam religionis intersit, mo- numentum reficere, non minus fere quam perficere; ubi tamen simul per- fectum est, ad pontificum curam perti- nere incipit: ubi tamen inchoatum quiescit, ad curam ejus qui in-

choavit &c. Quae, pace viri summi, sunt mera verba; sed nuclei nihil. Re enim vera sepulcra statim ac re- ligiosa evadere, ad pontificum cu- ram pertinebant. Quare si in priore specie per corporis illationem vis locum religiosum evasisse; omnis de eo disceptatio pontificum notio- nis erat. Nunc quia inconsultis pontificibus monumentum perfici- tur; id argumento est, aliquid fuisse causae, cur religiosum non evaserit. Quae causa mox aperie- tur; sicuti etiam quid sit Reficien- di desiderium.

Possent heic, si cavillandi li- bido esset, cum Fabro sic agere, ut quod ille sepulcra imperfecta perfi- ci sine pontificum notione dixit, idem ego de refectione ostenderem. Ut ecce Marcianus l. 7. de *sepul. viol.* ait: *Corruptum & lapsus monumentum corporibus non con- tactis licet reficere.* Sed ulcisci & par pari referre a me longe abesse cupio. Ut quod res est dicam: Marcianus LICERE dixit, at sup- ple cum pontif. permissu eoque non denegando. At heic Ulpianus PER- FICI sine permissu posse imperfecta dixit, quippe quae adhuc pura atq. profana esse in priore specie sinxe- rat.

ri. Qui l. 39. D. de religioſ. (ex lib. 3. Inſtit.) ait : *Divi fratres ediſſo admonuerunt, ne juſtae ſepulturae traditum, ideſt* (266) *terra conditum corpus, inquietetur. Videtur autem terra conditum, etſi in arcula conditum hoc animo fit; ut non alibi transferatur. Sed arculam ipſam, ſi res* (267) *exigat in locum commodiorem licere transferre, non eſt* (268) *denegandum. Adhaec Paullus (lib. 3. quaest.) l. 40. tit. eod. ſic ſcriptum reliquit. Si quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitaverit inde alio poſtea transferre, magiſq. temporis gratia deponere, quam quod ibi ſepeliret mortuum, & quaſi aeterna ſede* (269) *dare deſtinaverit, manebit locus profanus. Ulpia-*

1993

(266) *Ne justae sepulchrae tradi-*
tum, id est veri a conditum obrepit in-
quisitur. Haec sunt verba Editi di-
vorum Fratrum, quae eos spectant,
ut ostendat, quod in XII. *Humari*
aut *terra condi* dicebatur, id, post-
quam arcarum, ossuariusum, colum-
barior. &c. usus obtinuit, dici con-
suevisse *justae sepulchrae tradi*,
quod in locum iuristicae humationis
succesit. Ergo illud IDEST Editi,
non ~~the phorus autem~~ notat,
sed in utroque paria iura. At mox
Marcianus de suo addit: *Videris*
autem terra conditum, esse in ar-
cula conditum hoc animo sit, ut
non aibi transferatur. Melius di-
xisset, in arcula conditum, iustae
sepulchrae traditum dici; eamque
sepulchram tantum habere virum,
quantum olim *terra condi*. Nam
ceteroqui, nisi fallit Plinius, arca
conditi, SEPVI.TI, non HVMA-
TI, live *terra conditi* dicendi erant.
Plin. VII. 54. *SEPVLTVS vero in-*
telligatur quoque modo conditus;
HVMATVS vero humo conditus.
At Gothofr. h. ec. aliter diltinguens,
non persuadet.

(267) *Sed arcum in ipsum se res
exigit, in locum commodiorem licere
transferre.* Causas huius translati-
onis recenset Paulus in I. sent. XXI,
§. I. *Ob incursum, inquit, fluminis,
velutulum* (fluminis ne incur-
suri, an hostium sepulcra inceltan-
tium ?) *sollimnibus redditis sacri-
ficiis, per noctem in alium locum
transfugit populus.* Confer I. 2. C. de

relig. & sumpt. ubi Antonin. Aug.
vi fluminis alias jultas causas addit.
Confer etiam Plinium X. cap. 78.
Aus, inquit, propter injuriam ve-
statis, (en novam a Plinio cau-
sam) aut propter fluminis incur-
sum, atque bis similia quaecum-
que. Cui licet respondet Trajanus,
ut eas causas ratas habeat.

(268) *In locum commodiorum*
licere transferre, non est denegand-
um. Si dixisset NEGANDUM,
pertineret id verbum ad cautia-
tionum ~~et admodum~~. Nunc
DENEGANDUM hanc habet vim,
ut expectandus quidem sit permis-
sus eorum, quorum de ea re notio
est; qui tamen permissus non sit
DENEGANDVS. L. 1. C. de Re-
lig. Antonin. Aug. ait: *Si vi su-*
minis reliquiae suis tui continger-
tur, vel alia iusta & necessaria cau-
sa intervenit: existimatione reita-
ris provinciae transferre eas in
aliud locum poteris. Atque hinc
patet, cur ad fin. not. 26. in illo
Marciani LICET REFICERE sub-
audierim cum permissu pontificum,
qui tamen denegandus non esset.

(269) *Et quasi aeterna sede de-
re destinaveris. Alii contr. Aeternam
sedem. Sed videtur scriptisse Paulus,
Aeterna sede DEDICARE destinave-
ris. Illud DEDICARE compendio
scriptum erat, aut scil. per solam
initialem D; aut vero sic DCARE,
ex quo postea ex notarum incipita
factum est Dare. Sicut autem De-
dicari simulacra sede sua dicebatur.*

nus quoq. (ex lib. XV. ad Edict. Praet.) l. 3. §. 4. D. de sepulchro viol. sic posuit: *Non perpetuae sepulturae tradita corpora posse transferri, Edicto Divi Severi continetur &c.* Nam quae ibi deinceps sequuntur, ea non huc spectant, sed ad peculiare Edicti Severi (270) ὁμοῦς νέων. Atque hoc illud est, quod ex antiquitus scripto lapide affert Gutherius in II. de Vet. jur. Pont. 9. ET. PRESSVS. NECESSITATE. FICTILI. SARCO-PHAGO. CORPORA. COMMENDAVERIM. Quod *commenda-* dandi verbum ead. notione reperitur l. 14. §. 4. D. de relig. Id in Basilicis dicitur *παράδιδω* i. e. *deponere*. Confer Cujac. in II. *Observ.* 17.

Non temere ergo in lege, quam initio exponendam suscepimus, Ulpianus excipit, *Sed si religiosus locus jam factus sit*. Nam in priore specie etiam post illationem reliquiarum locus non evaserat religiosus, puta quia temporis causa, & non tamquam in aeternam sedem illatae fuerant. At Accursius & alii illud RELIGIOSVS LOCVS IAM FACTVS SIT aliorum accipientes; vel sic praeter opinionem vera (271) dicunt.

Hac jam difficultate exposita, venio ad primam haud paullo abstrusio-riorem. Nam sic orditur Jurisconsultus: *Si in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiae hominis, conditae sunt, nihil impedit quominus id perficiatur*. Errant (272) heic vero certe qui non violari sepulcrorum religionem perfectione aut refectione adnotant. Nam ex sequente altera specie, *Sed si religiosus &c.* satis liquido percipitur, priorem hanc esse intelligendam de monumento non religioso, sive in quod etsi mortuus esset illatus, ob eas tamen quas dixi causas, ~~monumentum~~ non evaserat. Ergo de monumento adhuc profano dixit;

enr (Quint. decl. 323. *Dedicatio est ista, quae Deum inducit, quae se deo destinata locat.*) Sic etiam mortui sede aeterna dedicantur. Praecedens QVASI ostendit, non aliud Panisum, quam mortuorum, ad instar signorum, *dedicationem* in mente habuisse.

(270) Nam in Edicto sic ea translatio permittitur, ut tamen primarius Edicti scopus alio tendat, nim. ad id, quod ibid. sequitur: *Ne corpora detinerentur, aut vexarentur, sed prohiberentur per territorii oppidum transferri*.

(271) Accurs. Faber, Gothofr.

alii illud *Religiosus locus jam factus sit* duobus verbis commutant, IDEST PERFECTVS (uti sup. not. 166. dictum fuit) verissime si quidem, si *PERFECTVS* sermone sacrorum, uti mox dicitur, accepissent, i. e. pro *inchoato*, ac religioso. Nunc quia id de fabrica abijuncta intelligunt, toto caelo errant.

(272) Dionys. Gothofr. ad priorem legis periocham sic adnotat. *Non enim videtur sepulchrum violari perfectione aut refectione, si quis id resciat vel etiam perficiat*. In quo neq. pes neq. caput. Et saltem resciat sine permissu illicitum voluit Fab,

dixit : *Nihil impedit ; quominus perficiatur* . Jam vero quo illa circuitio plena molestiae ? In eo, inquit , *monumento, quod imperfectum esse dicitur* ? qui poterat uno verbo absolvere , *In monumento imperfecto* . Aut cur *Imperfectum* dicitur ? an non re ipsa erat ? Ego vero re melius examinata , adeo nullam circuitiōnem hęc reperio , ut contra Jurisconsulti *Βραχυλογίαι* satis mirari non possim . Quando haec Ulpianus scribebat , nemo ignorabat , quid esset in re sepulchrali *Perfektum* , quidve *Imperfectum* : nunc quia penitiores Romani sermonis recessus ignoramus ; summam proprietatem , ineptias & *διυπολογίαι* nūcupamus . Sed bene est quod Servius a me paullo superius testis productus (vide sup. hujus capituli initio) ignorare me non patitur , quid sit in rebus sacris (quarum ambitu etiam sepulchrales veniunt) *PERFICIO* . Qui ad illud VI Aen. 252. *Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras* , notat : *INCHOAT* autem (est) *PERFICIT* : & est verbum sacrorum . Ergo ; *Inchoare* , *Consummare* , *Perficere* , *Dedicare* (sicuti & *FVNGIT* 173 lin Ovidio & legibus) sunt omnia rei ejusdem synonyma ; valentque in sacris & sepulchralibus idem quod *ἐγκαίνισμα* , *ἐνκαeniaire* . Verum non quemcumq. *ἐγκαίνισμα* notant , sed eum , ex quo res *sacra* (nam sumo mihi hoc interim , brevitati fluens , ut sepulchra non tantum religiosa , sed ex titulorum locutionibus , *sacra* etiam appellem) evadere . Ut ecce focus sive ara , in qua profanus ignis arisset , aut cui viscera non sacrificalia essent imposita , nec *dedicata* , nec *inchoata* , aut *perfecta* , sive *consummata* , aut *functa* dicebatur ; sicuti nec de monumento , in quo mortuus tantum temporis gratia deponeretur , ullum ex iis vocabulis usurpari poterat . Contra vero , etsi non desit fabrica , si perpetuae sepulturae ibi mortuus tradebatur ; monumentum tamen omnibus his vocabulis appellabatur ; non enim solum *dedicatum* , *inchoatum* , *functum* , verum etiam *consummatum* , & *perfectum* (prout haec duo verba in sacris sonabant) dicebatur . Ac nunc demum in-

telli-

(273) Memini me ad finem 1. cap. pag. 157. de Paulli *FVNCTO monumento* h. e. *encaeniato* mentionem fecisse l. 43. D. de rei vind. Vide ibi locum . Sed tum mihi quidem videbatur is locus singularis , & exemplo carens . Nec enim memineram Ovidiani pentametri in IV. Falt; quem supra attuleram

pag. 80. ad finem not. 97. *Fossa repletur humo , plenaeque imponitur ara ; Et novus accenso FVNGITUR igne focus* . Fungitur idem est ac Virgilianum *inchoatur* , & Servii *perficitur* aut *consummatur* , *dedicatur* , *encaenatur* . Vides uti Naso & jurisconsultus mutuam sibi locum accendant .

telligo quid illa sibi velit, non circuitio, sed nimius profecto *λακωνισμός* Ulpiani. Nam ordo verborum hic est: *Si reliquiae hominis conditae sunt in eo monumento, quod (etiam post conditas reliquias, tamen adhuc) imperfectum dicitur.* cur? duplici intellectu, tum quia fabrica nondum absoluta erat (id quod colligitur ex eo quod sequitur, *nihil impedit, quominus id perficiatur*, quod aperte de fabrica intelligitur) tum quia nondum *Functum & Dedicatum*, quippe tantum temporis causa ossa ibi deposita fuerant, non ut aeterna in sede: eaque de causa PERFECTVM (*verbo sacrorum*) dici non poterat; ex quo consequens est, ut ex eodem sermone pontificio IMPERFECTVM diceretur. Eoque spectat illud Ulpiani DICITVR; *Si in eo monumento, inquit, quod imperfectum esse dicitur, supple sermone sacrorum, qui peculiare verborum usurpationes habebat.*

Prioribus duabus defunctis difficultatibus, antequam ad tertiam transeo, respondeadum mihi esse video cuidam argumentationi, quam contra me strui posse, optime providit is, quocum hanc Ulpianae legis explicationem nuper communicavi, vir consultis. Nic. Capassus. primarius in Regio Lyceo juris Rom. interpret; cujus, BERNARDE, eruditione, elegantia, & ditissima historiae & philologiae penur tantopere delectaris. Vide, inquit ille, quid ei, Symmache, sis responsurus, qui tecum sic agere de priore Ulpiani specie instituat. Monumentum Ulpianum idcirco religiosum evasisse negas, quia temporis causa reliquiae illatae fuerint, eoq. insciis pontificibus perfici licuisse, credis. Atqui *temporis causa reliquias inferre*, quid aliud quaeso notat, quam eas deinde in aliud sepulcrum esse transferendas? Si porro erant in aliud transferendae; quid perficere illud temporarium intenterat, in quo non erant perennaturae? ergo id ipsum, quod de perficiendo sepulcro in priore specie cura jurisconsulto subit, id, inquam, argumento est, mortuum non *temp. gratia*, sed ut in domum aeternam fuisse illatum; proinde sepulcrum evasisse religiosum. Ego vero, inquam, illud *temporis causa* non tantum de eo mortuo intelligo, qui alicubi ad tempus ponitur, in aliud sepulcrum postea transferendus; verum & de eo etiam, qui in sepulcro, quod adhuc sub ascia est, sic temere deponitur, in suo deinde loculo, aut columbario (quod in eod. monumento illi mortuo struendum erat) tamquam

quam in *sede aeterna* collocandus. Fingamur, quæso, monumentum, quod erat sub ascia, jam fuisse concameratum, quin & ostio ac sera munitum, atque omnino tale, cui mortuum tuto committas; nihil impendebat, quin *fistili sarco-phago*, aut rudiori ossuario, *commendatus*, cuilibet ejus monumenti angulo concrederetur, tantisper dum arca marmorea, dum cella aut columbarium, dum cetera ad collocandum mortuum in sede destinata, absolverentur: quibus paratis tum demum ille in eodem illo sepulcro in aeternam quietem componebatur. Horum prius illud *temporis gratiâ* dicebatur; alterum & *justa* sive *perpetua sepultura* & *domus aeterna*, & *aeterna sedes*, & *perpetua securitas*, & saepissime *quies aeterna* (tot enim modis, imo & aliis, id in elogiis appellatur) a qua *quiete* ortum est *inquietandi* verbum de iis usurpatum, qui quoquo modo mortuos aut sepulcra violarent. Imo illud prius est id, quod in quodam epigrammate infra ad finem producendo dicitur SVB ASCIA PONERE: alterum vero est illud tritissimum SVB ASCIA DEDICARE. Atque haec Capassi nostri iudicio *permessa* sunt; cui habeo gratiam, quod hanc Ulpianae legis interpretationem pro sua humanitate adprobarit: quam porro absolutum eo.

Nam ex dictis jam tertiae difficultatis solutio sponte fuit, cur in fine responsi, *Reficiendi* verbum usurparit, qui certe *Perficiendi* dicere debuisset. Quid autem non mendi id arguimus? inquis: nam tantum P addito, fiet *Perficiendi*. Equidem initio de menda suspicabar; sed ut me collegi, perspexiq. mysterium; ipse me reprehendi. Sane enim statim ac sepulcrum, etsi nondum absoluta fabrica, tamen mortuum tamquam in domo aeterna recepisset; tum id sermone sacrorum *Perfectum* dicebatur. Quid tum vero postea? Si quando permisso pontificum fabrica finiebatur, tum vero id non PERFICI (quippe quod jam sermone pontificio *Perfectum* erat) sed *REFICI* dicebatur. Heic erunt, sat scio, quibus haec enim vero & deliria, & aegri somnia, & quid non? videbuntur. Sed sine modo. Incessant tantisper, dum cetera persequor. Mox ubi causa dicta fuerit; mirum si ausint hircere.

Totius ergo Ulpianei responsi series ea est. Si reliquiae hominis conditae sunt in eo monumento, quod (post illatas reliquias, adhuc) *imperfectum esse dicitur* (quia non *justa* ea sepultura fuisse) *nihil impedit, quominus id perficiatur* (quia adhuc

adhuc profanum erat) . Sed si (in illa nondum absoluta fabrica, iustae sepulturae traditus sit mortuus, ideoque) religiosus locus jam factus sit; pontifices (ad quos de sepulcris notionem jure Romano pertinuisse [274] reperio) explorare debent, quatenus salva (275) religione, desiderio rescindi (non

per.

(274) Notio de sepulcris, Principis aut pontificum erat, ad quos pertinebat de sepulcralibus disceptationibus cognoscere; quidquid liceret, quid secus, definire; quorum praeterea permixtu quaedam fiebant, quae eisdem insciis fieri illicitum habebatur. Huc pertinet illud Ulpiani l. 8. D. de religioſ. Oſa, inquit, quae ab alio illata sunt, vel corpus, an liceat domino loci effodere vel eruere sine decreto pontificum. Cuius usus, principis,

ſerue permitterem; quia ſciebam in urbe noſtra (Romae ſcil.) ex ejuſmodi cauſis collegium pontificum adiri ſolere; te, Domine, Max. Pontificem conſulendum putavi, quid obſervare me velis. Cui Trajanus in hunc modum reſpondit: Durum eſt iungere neceſſitatem provincialibus pontificum adeundorum, ſi reliquias... tranſferre velint. Sequenda ergo potius tibi exempla ſunt eorum, qui iſti provinciae praefuerunt, & ex cauſa cuique

ita aut permiſſum eſt. Obiter heic nota, quod in urbem urbibus non ſolent legiones pontificum, quae in provinciis cognosceret; ideoque in provinciis, utrum, necne pontifices adeundi eſſent. Sed hanc neceſſitatem provinciae non admittit, quam duram putavit (duram minime futuram, ſi in provinciis talia collegia fuiſſent, penes quae notio de ſepulcris eſſet) conceſſus eo ſolum, ſi rector adiretur. Id quod poſtea paſſim in mores inductum fuit. Antoninus Aug. in l. 1. C. de relig. ait: Si vñ fluminis &c. (vide ſup. ad ſuam not. 268.) exiſtimatione reſtoris provinciae tranſferre. . poteriſ.

De principis permiſſis exempla quaedam vide apud Guckherium in II. de vet. jure pontif. Sed in exemplo libelli dati imperatori pro impetranda translatione reliquiarum, in illis VT. QVANDONE. EGO. ESSE. DESIERO &c. corr. QVANDOQUE pro quandoque. Multa alia ibi partim explicare, partim emendare poſſim. Sed alio nunc eſt properandum.

(275) Salva religione, ſ. e. ſolemnibus redditis ſacriſciis (ut ait Paulus in I. ſent. XXI. §. 1.) aliſque fort. piaculis; quae a pontifi-

perficiendi : quia, etsi fabrica finita non erat, tamen sepulcrum *Perfectum* dialecto pontificia dicebatur) *operis incedendum sit*. Atque heic ne longum faciam, alteram ejusdem Ulpiani legem praetereo (ea est l. 6. *de condit. instit.*) in qua in eadem re sepulcrali *perficiendi* verbum usurpatur; sed quo significatu, (276) prope est ut dubitem. Verum quidquid de hoc altero Ulpiani responso fuerit; at possim tamen Plinii Jun.

ificibus praescribentur. Quo spectat Lapis Rom. apud Guther. II. de jure Pont. 9. *Reliquiae. iraquectae. 111. Non. Febr. ex. permissu. collegii. pontificum. piaculo. facto.* Aut etiam *to Salva religione* tantundem est, ac *Non cont. actis corporibus*, uti diserte dicitur l. 7. de sepul. viol. ubi Marcianus ait: *Corruptum & lapsum monumentum corporibus non contactis licet rescire.* At interim Gothofr. hinc rescripti pontificii verba conflat, quod tale fuisse, auguratur: *Salva religione permittit.*

(276) Ulpianus (lib. 9. ad Sabinum) l. 6. D. *de condit. instit.* sic respondit: *Siquis ita instituitur sit, SI MONUMENTVM POST MORTEM TESTATORIS IN TRIDVO PROXIMO MORTIS EIVS FECISSET: cum monumentum in triduo PERFICI non possit, dicendum erit, conditionem evanescere, quasi impossibilem.* Nolo heic abstrusas *PERFICIENDI* intelligentias venari. Tamen si *to Perficere* sensu obvio ab Jurisc. acceptum, admittimus; ignoratam ab eo Atticam legem fateamur, necesse est. Cic. in II. *de L. g.* 26. *Sed post aliquando* (i. e. post praeced. legem a Solone de non delendis sepulcris &c. perscriptam) *lege sanctum est, NE QVIS SEPULCRVM FACERET OPEROSIVS, QVAM QVOD DECEM HOMINES EFECERINT TRIDVO.* Neque id opere testatoris exornari... licebat &c. Nam si eam legem non ignoravit; cur eam conditionem iustissimam honestissimamq; qua operosi monumentor. sumtus recidebantur,

tanquam impossibilem evanescere respondit? Aut cur impossibile dixit, quod ut heret in sapientis populi lege cautum fuerat? Nolle tam supinam insitiam in tam illustri juris antistite suspicari. Quid ergo est? An *perficiendi* verbo retrusorem notionem subjecit, haud diversam ab ea, quam ex sermone factorum modo in eod. Ulpiano docuimus? Quis enim scit, an non aliquid in victoris gentium populi moribus fuerit, cur recens sepulcrum in triduo *perfici* h. e. *inchoari*, sive *consummari*, & *dedicari* & *exornari* &c. nequiverit; idque conditionem impossibilem effecerit? Nam certe testator non tantum monumentum in triduo fieri, sed & ibi intra idem spatium se sepeliri jusserat. At hoc ultimum fort. mores vetabant aut aliqua nobis incomperta religio. Veluti est illud, quod alicubi Servius affert, olim septem diebus mortuum in aedibus suis fuisse, octavo incendi, nono sepeliri consuevisse; ne forte sepulturae traderetur is, qui animam nondum exspirasset. Scio equidem non unum diem interdum non fuisse expectatum. Sed nemo, opinor, quemquam in triduo proximo mortis suae sepultum docebit. Atque ea fortasse causa fuerit, cur triduo *PERFICI* monumentum nequiverit. Aut si cui haec conjectura minus se probaverit; nulla per me mora erit, quo minus heic *PERFICIO* prioriore significatu intelligatur, non sine tamen Ulpiani decore, id sciscientis impossibile, cujus olim contrarium fieri Attica lex

Jun. locum producere, quo sepulcrum *imperfectum* (277) ex sermone sacrorum non absurde exponi posse videatur. Sed majora nunc urgent,

Nam heic vide, TANVCCI amplissime (quem enim nisi Te appellem, qui probe intelligis, quid vetera elogia valeant ad leges enucleandas; contra quam harum deliciarum contentiores sentiunt) sed vide, inquam, quam bene cum exposita modo *l. si in eo* Romanus lapis a Smetio descriptus consentiatur. Non ovum ovo similis deprehendes. Exstat ea epigrapha apud Grut. § 13.4. Cum *Ascia* (quam formulae *dedicationis sub ascia* vicariam diximus) superne scalpta in hunc modum. Inscriptio vero illa sic habet. FL. PROBINCIA. FECIT.

SIBI * (supple: & sub ascia i. e. in ipso structurae opere, *dedicavit*) T. AELIVS. SENTINIANVS. FOR * COR. (Foro Corneli) 7. COH. II. VIG. (centurio cohortis secundae Vigili) PETIT. A. PONTI * FICES. (sic) VT. SIBI. PERMIT-

lex vetabat, Imo age, hoc postea admittatur, modone cui *neglectus* videar.

(277) Plinius VI. ep. 10. de Virginii Ruffi, viri nunquam satis laudati, sepulcro sic conqueritur. *Libui etiam monumentum ejus videre, & vidisse poenituit. Est enim adhuc IMPERFECTVM. Nec difficultas operis in causa, modici, ac potius exigui; sed inertia ejus; cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum, reliquias, neglectumque cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cuius memoria orbem terrarum gloria pervagetur. At ille mandaverat, ut . . . inscriberetur: HIC SITVS EST RVFVS. PVLSO QVI VINDICE QVONDAM, IMPERIVM ADSERVIT. NON SIBI, SED PATRIAE.* Monumentum illud IMPERFECTVM dixit, utraq. notione, tum quia fabrica nondum absoluta erat, tum etiam quia illuc illatus quidem fuerat, sed minime in aeterna sede locatus, & iustae sepulchrae traditus, sed sic temere alicubi depositus temporis causa. Atque

hoc est, quod indignari videtur Plinius, *neglectum cinerem*; quasi qui insepultum diceret. At si vir ille summus iustae ibi sepulchrae traditus fuisset, sepulcrum jam fuisset *perfectum*, nec alio, quam refectione indignisset.

Nolo heic omittere celebrem epigraphen Gruterianam 356. 1. *M. Antonii. Antii. Lupi . . . cuius memoria. per. vim. oppressi.* (2 Commodus; qui, teste Lampridio, occidit *Ancium* Lupum: at in lib. Palatino *Antium* reperiri testatur Salmast.) in. integrum. secundum. amplissimi. ordinis. consultum. restituta. est. Sepulchrum. ab. eo. COEPTVM. . . . PERFECERVNT. affines. &c. Qui utraq. notione *perfectum*, tum absolviendo opus, tum inferendo reliquias, quas ibi in aeterna sede locarunt. Idem esto iudicium de Augusto, qui teste Suet. c. 17. *Ambobus* (Antonio & Cleopatrae) communem sepulchrae honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis *inchoatum* (inchoatum, inquit, non sermone factorum, quod esset *inchoatum*) perfici iussit.

MITTERENT * REIFICERE. N. (i. e. *novum*) MONV-
 TVM * IVRIS. SVI. LIB. LIBERTATVSQVE * SIBI. ET.
 SVIS. POSTERISQVE * EORVM. Quod dixi *Flav. Provin-*
ciam sepulcrum illud primam *dedicasse*, id ex eo patet quia
 Sentinianus Pontifices interpellavit; quod necesse non fuisset,
 nisi jam *dedicato* sepulcro, ac religioso facto, sive justae sepulturae
 eradito mortuo (quia tum incipiebat sepulcrum ad pontificum
 motionem pertinere) & quidem *dedicasse sub ascia*, i. e. in ipso
fabricae opere: recte: quia id *Ascia*, formulae vicaria, arguit. Qua
 femina ibi in sede aeterna recepta, quid faceret Sentinianus
 Flaviae Provinciae sive filius, sive omnino heres? Fabrica fi-
 nienda erat; nec tamen id sine pontificali permisso licebat.
 Ergo ab his petiit, ut sibi permitterent REIFICERE (non
perficere, quia etsi non desit fabrica, tamen propter illatas
 reliquias nefas erat illud aliter, quam PERFECTVM dicere,
 Vlpiano ac Servio adstipulantibus) N. (i. e. *novum*) MONV-
 MENTVM. Atqui hoc inauditum est, inquis, quae *nova* sunt,
 quamdiu nova, ea esse reficienda. Verum in eum modum,
 quo PERFICERE id nefas erat dici, sed ejus loco REIFICERE;
 sic etiam quia sermone sacrorum *imperfectum* dici non pote-
 rat (utpote jam PERFECTVM propter justam sepulturam)
 hoc unum supererat, ut *Novum* diceretur. Notum est enim,
 quae adhuc sub structura sunt, ea *Nova*, non vetera appellari.

Jam ut arbitror, non tantum acutum cernentibus, sed vel
 paullo obtusioribus, aenigmati hujus nodos omnes spirasq.
 evolutas atque explicatas, confido. Nam si ex me quaeras,
 cui bono illa in titulis sepulcri *sub ascia dedicati* sedula com-
 memoratio fuerit, aut certe ejus clausulae loco, asciae icon
 insculpta? respondebo, id valuisse, ut intelligeretur, id
 sepulcrum, etsi non finita fabrica, tamen esse jam *Dedica-*
tum sive PERFECTVM, ac proinde religiosum (id quod ad
 multa valebat, tum ut IMPERFECTI sepulcri dedecus, quod
 modo not. 277. Plinius detestatur, abesset; tum etiam nequis
 imprudens sepulcrum illud, quod in speciem imperfectum &
 profanum videbatur, violaret) deinde, quia sub ipsa structura
 dedicatum erat; non licere illud sine pontificum permisso ad
 umilicem perducere: proinde pontifices aut principem in-
 terpellari debere. Nisi vero (sicuti haec a Sentiniano sit diser-
 ta mentio pontificii de *reficiendo* h. e. absolvendo) monumen-
 to permixtus) universe & *Ascia*, & formula (sicubi est) taci-
 te per-

te permissionis pontificum index fuerit. Quod ultimum verisimillimum; imo prope verum reor: at certum non praeflo.

Sed obijciat mihi forte aliquis Guichenonianam inscriptionem a Reinesio XII. 112. productam, in qua illa locutio-
num *expl. scilicet* parum observata videatur. Esto. quid tum? an-
ne pontificalis sermo omnibus aut notus, aut in usu erat;
praesertim in vicis, ubi ille lapis positus fuisse videtur? qui
sic habet: MEMORIAE. * AETERNAE * RVFIVS. CATV-
LVS * (non moror heic nominum illum tortorem Reinesium;
cui sicuti nullum usquam nominum cognominumve intactum
relinquitur; sic in eo multus est, ut hunc *Rufum* pro *Catulo*
SATYRVVM appellari jubeat) GVRATOR. NR VII. (Reine-
sius latere in NR VII putat KALENDARI: esto) VIVVS *
SIBI. ET. RVFFIANO. ET. RVF. (*Rufiae*) PVPAE * ET
RVFIAE. SAGIRIATAE. FIL. DEFVNCTAE. ANNOR. XXII. *
AEDICIAM (male Reinesius mutat in AEDIFICIVM; nam
in lapide fuisse AEDICLAM pro *aediculam* [ead. forma, qua
SECVRICLA pro *securicula* &c.] plane spondeo: L saepe in
marmoribus ferme ut I sine supina lineola scalpitur; quae &
deteri potuit) CVM. VINEA. ET. MVRIS. AD. OPVS *
CONSVMMANDVM. ET. AD. TVTELAM. EIVS. ET. AD.
CENAM * OMNIBVS. RICONDIS. (Reinesius hoc resingit in
INCOLIS: non probo; MVNICIPIB. aut COLONIS, si urbs
erat, dictum esset: nunc vicus fuisse videtur, & VICANIS aut
potius VICANEIS in fugientibus lapidis litteris erat legen-
dum) PONENDAM. XI. FIN. PERPET * (Reinesius mutat
KL. F. IN PERPET: propius a vero abest XI. K.F. i.e. XI. Kal.
Feb. IN. PERPET.) SICVTI. ET. RVDECAM. I. O. (i.e. *ridi-
cam in opus*) CONSVMMATVM. HOC. OPVS * SVB. ASCIA.
EST * HAEC. O. S. E. H. N. S. Ultima Reinesio significant:
*Haec ollarum schola extraneum heredem non sequitur. Sed ma-
lo: Haec omnia suis; extraneum heredem non sequuntur.*
Versus antep. RVDECAM non nego videri esse *Ridicam*, quod
venit a *Rudis*: sed *in opus vineae* (quod vult Reinesius) usus
futuram, pernego; malo I. O. h. e. *in opus* monumenti ab-
solvendum. Ergo *Rudecae* seu *Ridicae* vocabulo non vitium
pedamenta heic intellige, sed tigna necessaria ad aedificium.
Atque haec de tituli haud facillimi intelligentia. Sed aliquem,
puto, offendet, quod scribitur AD. OPVS. CONSVMMAN-
DVM: quum, si superiora illa vera sint, scribendum fuisse

set REFICIENDVM. Verum sicubi in pagis ea locutionum pontificalium *alibi* minus observata fuerit, id non me aegre habet. Sed ne hac quidem responsione magnopere indigeo. Nam OPVS fabricae CONSVMMANDVM, dicere sibi licuisse putavit epigrammatis auctor, antequam CONSVMMATVM iam opus SVB ASCIA dixisset. Post hanc vero formulam, si iterum de absolvenda fabrica sermo fuisset; tum eum porro dicturum fuisse credo, REFICIENDVM, non CONSVMMANDVM.

Opponat fort. aliud illud SVB ASC. POSVIT (vide extrema Muratorii sup. pag. 129.) quod POSVIT aliud certe significat a supra exposito DEDICAVIT. Ea est Nemausensis inscriptio apud Grut. 760. 3. quae talis est: D. M* (in medio singularium D. M. ascia Gruteriana scalpitur) SEXTI. AVII* CAPELLIANI* LICINIA. FAV* STINA. MARITO* SIBI. ME-

RENTIS* SIMO. SVB. ASC. POSVIT. Et quod alibi est *Dedicavit sub ascia*, heic dicitur POSVIT: ex quo primum colligitur DEDICAVIT non idem esse quod *dedicavit*: deinde & cetera sponte ruunt. Atqui si sic se res habet; quid igitur sentis? Faustinae ne marito interpretaris *posuisse* (i. e. extruxisse) *sub ascia* monumentum? Singulare hoc, credo, huic sepulcro fuit, ut asciae ministerio construeretur; nam, opinor, cetera stylo scriptorio, aut dentiscalpio struebantur. Sed ineptissimum fore puto, quisquis illud POSVIT, ad dativum D. M. SEXTI. AVII repleverit (278) quum contra post illud MERENTISSIMO terminanda sit prior sententia, atque ibi pausandum sit. Deinde nova periedus secundum procedit in hunc modum: SVB. ASC. POSVIT. Quid posuit? non monumentum, quod non poterat non *asciae* poni, sed maritum mortuum *posuit sub ascia* i. e. interim dum strueretur monumentum. Cur autem scriptum est POSVIT pro DEDICAVIT? an ideo, quia non iusta ibi sepultura maritum donavit, sed temporis gratia, alieubi illum deposuit, postea in suo loculo (adhuc struendo) tamquam in sede aeterna

(278) Siquis tamen in eo persistere velit, ut *POSVIT* omnino ad dativum D. M. SEXTI AVII &c. referendum putet, non aliter hoc rueri possit, quam si sic interpretetur: POSVIT SVB

ASCIA i. e. sub symbolo Asciae; ad notandum scilicet id omne, quod ascia notabatur; nim. fuisse illud sepulcrum inter structurae opus dedicatum, & cetera, quae supra tigi.

na illum collocaturā : eoque interim abstinuit verbo *dedicavit*? Sic prorsus existimo . Nam poterat, credo, arcula intra monumenti ambitum principio sic temere & cuivis angulo commendari, in honestiorem mox ejusdem monumenti locum, tamquam sedem aeternam, transferenda. Quorum prius erat *ponere*, alterum *dedicare*. Confer quae in hāc sententiam disputavi sup. pag. 236. ad finem expositionis Ulpianae L. *si in eo*. quae ex hoc titulo mire illustrantur . Omnino difficile est omnes sepulcrales verborum notiones, deficientibus libris pontificalibus, sepulcrorumque juriis, certo statuere. Interim, dum alius meliora docebit, non dubitabo, τὸ POSVIT heic, *ἀντὶ τούτου τῷ* DEDICAVIT; ut illud *temporis gratia* mortuum *sub ascia* positum fuisse notet, non ut in *sede aeterna*; contra vero τὸ DEDICAVIT imbibitam habeat *Domus aeternae* significantiam; quae & diserte exprimitur in titulo (quem vide mox not. 279.) SVB. ASCIA. DEDIC. DOMVI. AETERNAE. Postremo utut illud POSVIT accipias (quod certe aliter, ac dixi, non est accipiendum) nihil inde impendebit periculi.

Ceterum non est dubium, quin, ubi clausula verbis consuetis illis exprimitur, SVB ASCIA DEDICAVIT; non liceat, nisi de iusta sepultura, domoque aeterna intelligere; nam sicuti Quintilianus Decl. 323. de templis ac simulacris dicebat, *Dedicatio est illa, quae deum inducit, quae sede destinata locat* (ut omittam quae plura in Diatr. de Dedic. dixi in eam sententiam, nim. *Simulacri Dedicacionem*, non aliud esse quam ejusdem *collocationem* in destinata sede) sic etiam in sepulcris *Dedicatio* non est aliud, quam mortuum in sede destinata, ac tamquam in suo delubro collocare. Nolo heic ad dedicationes templorum Christianorum digredi, quae collocatione reliquiarum alicujus martyris in sede destinata perficiebantur, ut palam est antiquos patres evolventibus. Nam antiquam, atque omnibus insitam *Dedicacionis* notionem non erat cur Christiani in aliam significationem mutarent. Verum his missis, ne sacra profanis misceantur: ut sparsim dicta in pauca contraham; non est dubium quin SVB ASCIA DEDICAVIT tria complectatur; primum inter ipsum structurae opus, mortuum ibi collocatum fuisse: deinde (quae vis est verbi DEDICO) ut in sede aeterna, fuisse collocatum, id quod & in quadam inscriptione (279) diserte exprimitur, SVB ASCIA.

(279) Ea est Lugdunensis epigraphae apud Menetrierium lib. 2. Hist.

DEDIC. DOMVI. AETERNAE: ac proinde & perfectum & religiosum, ac nulli violandum evasisse: postremo & asciae scalpura, & ipsa formulâ moneri, opus esse pontificio aut principali permisso, ut monumentum illud REFICIATUR (h. e. finiatur) eumque permisso sive impetrandum esse, sive verius (id quod Sentiniani inscriptio innuit) jam fuisse impetratum.

III.

*Cur ea formula Lugdunensium & viciniae
peculiaris fuerit.*

Jam, Vir Amplissime, significatione prius, tum & causâ formulæ hujus ex spissioris vetustatis caligine erutis, putabam nihil reliqui fore, nisi ut receptui canerem: quoniam ecce meus ille Eurytheus, Seraus noster, & ex amicis alii, tertio me certamini opponunt. Quæsierunt ex me illi, sequid causæ reperissem, cur Galli tantum, præcipue Lugdunenses, eam formulam usurparint. Quibus ego, vetus est, inquam, quaestio, cui non aliter se respondere posse sperant *ἀναγκάζω*, quam si de antiquorum in ea re silentio expostularent. Quasi vero id umquam scriptores laborarint, ut quas in usu quotidiano fierent, ac nemini obscura essent, ea sedulo pandere posteritati satagerent. At equidem in Edicto provinciali, sicubi id hodie existeret, hujus formulæ causam Gallis peculiaris quærendam fuisse reor. Quod quia nusquam est; frustra erit, ut quisquam se augurando fatiget.

Verum ne prorsus detrectasse operam amicis videar; age quaestionis hujus exta inspiciamus, & siquid in augurali disciplina opus est, id asserre ne gravemur. Nusquam magis, quam in Lugdunensi provincia sepulcra a violatoribus incensata fuisse, ea maxime, quæ, quia non absoluti operis essent, IMPERFECTA h. e. non *dedicata & vacantia* (280) *corporum* crederent. In ea variis modis violatores grassabantur, præcipue vero mortuos inferendo, uti constat ex celebri Apollinaris Sidonii (281) epistola 12. lib. III. Eo fiebat,

ut

Hist. Lugd. pag. 60. D. M. PRIMVS. EGJETIANVS. P. PRIMVS. CVPITI. LIB. QVI. VT. HABERET. VIVVS. SIBI. POSVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDIC. DOMVI. AETERNAE.

(280) Verba sunt Sidonii,

quæ vide in Aq. not.

(281) Celebris est Sidonii epist. III, 12. a Menestriero prius, deinde ab Auct. reg. Gallor. non opportune in partes vocata. Ea sic habet: Sidonius: *Secundo suo sanguine, qui meo, proavi in epistola*

ut actiones, quaecumque (231) de ea re proditae essent, quoti-
diane instituerentur. Multum inde negotii rectori provinciae
creabatur. Quid enim? hic propter monumentum juris sui
violatum, actione sive iudicio in factum experiebatur; ille
sic excipiebat, ut dolo malo id se fecisse negaret; ratum sci-
licet, sepulcrum, quippe nondum desit fabrica, esse IM-
PERFECTVM, h. e. non dedicatum nec religiosum. Itaque
postremo, opinor, aliquis ejus provinciae rector repertus
est, qui ut mali stirpem radicitus evelleret, in edicti sui pro-
vin-

mulum (& vere tumultum, quia
non in monumento struili, sed
in subduali campo humatus fue-
rat, more majorum) besterno (prob-
dolor!) dissepere manus profana te-
meraverat. Sed Deus adfuit, ne
nefas tantum perpetraretur. Cam-
pus, autem ipse dudum refectus tam
bustualibus favillis (gentilium
proavorum scilicet, nam Sidonii
avum, utpote primum in sua fa-
milia Christianum, crematum non
fuisse patet) quam cadaveribus,
nullam iam diu ferocem recipiebat:
sed tamen tulus, tumatis quae su-
perducitur, redierat in pristinam
distenta plantam, pondere nivali
seu diuturno imbrium fluxu sidentibus
acervis. Quae fuit causa, ut
doctum auderent TAMQVAM VACAN-
TEM CORPORVM, bajuli (h. e.
vespillones) rastrois fenebris (quos
male Menetr. & Anst. Relig. Gal-
lor. in ascias converterunt, quum
sint non aliud quam ligones, qui-
bus ad ferocem effodiendum bajuli
illi utebantur) impiare. Quid plu-
ra? jam niger cespas ex viridi, jam
supra antiquum sepulcrum glebae
recentes: quum forte pergens ad Ar-
verniam urbem (cui urbi sepulcrum
Apollinaris vicinus fuisse Savaro
censuerat, ratus Sidonium Ar-
vernium fuisse: at Sirmondus &
Sidonium Lugdunensem fuisse o-
stendit, & sepulcrum hoc Lugdu-
no propius admoveat; unde digres-
sus Sidonius in Arverniam urbem
zendeat) publicum scelus & super-
stilio vicini collis aspectu, meque
quo effuso tam per aquata, quam

per abrupta proripiens, & morae
exiguas sic quoque impatiens, a-
requam pervenire, facinus audax
praevio clamore compescui. Dum
dubitant in crimine reperi, dilabi-
ventur an stare, & superveni;
confiteor errorem: supplicia capto-
rum differre non potui, sed supra
senis nostri ipsum opertorium (i. e.
arcam humi defossam) corpi latro-
nes, quantum sufficere posset super-
stitium curae, mortuorum securi-
tati. Deinde narrat, se itam ex
itinere totam rei gestae narratio-
nem ad Sacerdotem suum (quem
Patientem episc. Lugdunensem Sir-
mondus intelligit) perscripisse,
veniam facto postulante; qui ta-
men Sidonii iracundiae dedit glo-
riam. pronuntians more majorum,
reos tantae temeritatis jure caesos
videri. Cetera hujus epistolae, quae
huc spectare visa fuerint, infra
producentur.

(231) L. 1. D. de sepulcr. viol.
Praetor ait: Cujus dolo malo sepul-
crum violatum esse, dicetur, in
eum IN FACTVM iudicium dabo,
ut ei, ad quem res pertineat, quan-
ti ob eam rem aequum videbitur,
condemnemur. Si nemo erit, ad quem
pertineat, sive agere nolet; qui-
cumque agere volet, ei centum au-
reorum actionem dabo. Si plures
agere volent; cuius iustissima cau-
sa esse videbitur; ei agendi potes-
tatem faciam. &c. Et multa pas-
sim de hujusmodi iudiciis atque
actionibus (quae & criminales &
pecuniariae erant) tum hoc titulo,
tum passim in Pandectis.

vincialis eo titulo (283) qui de sepulcro violato aut de sepulcrorum jure erat, proposuerit, ut quicumque monumentum tantisper, dum sub auctoritatis aetate est, inchoarent, sive (ex *sermone sacrorum*) mortuum ibi iustae ac perpetuae sepulturae tradentes, PERFICERENT, ii primum inscriptionem ne omitterent (quam non ornatus causa positam, sed ad sepulcrum (284) omnibus numeris absolvendum pertinuisse conjicio) deinde ea in inscriptione ut adnotarent, se id requietorium SVB ASCIA DEDICASSE, aut certe ut *Asciam*, ejus rei indicem, scalperent. Ita sane putarunt quotidianis violationibus occurrere posse, aut siquid contra fieret, tunc certe quidem dolum malum nulla tergiversatione defendi posse. Id ubi in uno edicto propositum semel fuisset, non fuit causa,

(283) De Edicto provinciali meminimus non pauca scripsisse Ezech. Spanheim in *Orbe Rom.* quem cupidi harum rerum adeant. Non minus autem provinciale in titulos distinctum fuisse, censuo, quam urbicum. De hoc autem fidem faciunt capitum inscriptiones in Calbris ad Edictum urbanum & ut *Ad edictum Praet. Urb. titulo de praedictoribus*: sic *titulo de publicanis*, *de liberali causa*, & plura quae vide apud Dionysium in *de Verb. sign.* ubi & Ulpiani aliquot exemplae promittit.

(284) Vide quae supra pag. 279. not. 277. de sepulcro Virgatii Rufi ex Plinio notavimus. Maxime ob eam causam inscriptio necessaria videbatur, uti omnes ex ea dignoscerent, dedicata nec essent monumenta, ac proinde religiosa nec violanda; an vacantia corporum, sive pura ac profana. Sero sensit eam necessitatem Apollinaris Sidonius; qui proinde post id quod acciderat, statim titulum in avulso sepulcro scalpendum composuit. Sed ipsum audire praestitit: sic enim apud illum post ea, quae not. 282. adscriptus, sequitur: *Sed nequid in posterum casibus dicat, quod ubi exemplo vitare debemus; posco ut astitutum. . . nec sumptu resurgas in solium sparsa congeries* (h. e. ut terrae agger sive turris super eam

mentum existat, sicut MÖLLIS Votabulum non illibenter de opere struendis monumentis intelligere, nisi mox Gaudetio pretium lapidis, non etiam alicujus fabricae, se reliquisse diceret) *quam brevitas pagina* (marmorea scilicet, nam intelligit cippum lapideum tumulo impositum cum epigrammate a se composito) *testat. Ego venerabili Gaudetio reliqui praesum lapidis, apertisque mercedem. Carmen hoc somnasse proxima feci, non compositum credo, quod vitae non parum inventus: quod peto ut tabulae... celeriter indatur. Sed vide, ut votum non faciat in marmore lapide; quod mihi magis, quam quadrato, h. videtur lector adscribes. Deinde epitaphium ipsum sic incipit.*

Serum post partum partumque carmen

Flaud indignus avo nepos dico. Ne fors tempore postumum, viam, ignorans reverentiam sepulchri, Tellerem ceteris inaggeram.

h. e. complanato tumulo aequatam; quod paulo ante evenerat. Et haec vides, quo valnerit inscriptio; ad monendum scilicet, viatores, locum esse religiosum. Tum ego sequitur:

Praestitum jacet hic Apollinaris, Postprandiarum et Gallicarum, Jucundis patrias fide receptum.

aperta, cui id deinde in translatione omittitur. At in Italia & reliquo orbe Romano, quia minus usitatum id malum erat, nihil de ea re in Edicto cavebatur. Nam si quando Asia scalptra videntur, id magis ad privatorum, credo, quorundamque suis monumentis consuetudinem sedulitatem, & Gallorum imitationem esse rejiciendum, quam ut quidquam super ea se lege cautum esset.

Quamquam vel si in edicto provinciali nihil de ea formula sepulcris sub ascia dedicatis inscribenda prepositum fuerit; non repugnabo, quin ejus clausulae elogiis subtexendae consuetudo factum ad privatorum Gallor. sedulam providentiam sit conferenda, inde ortam, quoniam in Gallis, ac praesertim in Lugdunensi provincia alter in alterius sepulcrum, quae imperfecta & vacantis corporum putarent, irrumperere, variis modis violare, & mortuos alienos inferre consuevissent: id quod ex laudata Sidonii epistola perdisimus. Neque enim descriptum ab Apollinari sepulcrorum, uti sic appellem, latrocinium, tunc primum simul ortum, simul inolevisse, putandum est. Scimus nationum mores, quales semel fuere, tales post multa saecula, rerumque conversiones perennasse: id quod ex Taciti moribus Germanorum, & ex Caesaris Gallorum institutis, si cum hodiernis conferantur, satis constare arbitror. Et ex his quidem, quae, cur Galliis ea formula peculiaris fuerit, breviter disputavimus, etiam in universum ei quaestioni, cui bono ea clausula titulis inscripta fuerit, (quod modo hujus capituli parte altera quaesitum fuit) lucis fructum affunditur. Eo scilicet ea clausula (praeter cetera ibi dicta) pertinebat, ut quisque intelligeret, illa sepulcrum, quamvis nondum finita, tamen (ex verbo sacrorum) PERFECTA & religiosa esse, & proinde non violanda.

Mitto jam illam quaestiunculam, cur in hujusmodi titulis sit tantum D. M. (a. 85.) non autem praefigatur consuetum

illud.

(284.) Nondum enim epigraphen vel unam reperi (praeter Peristatensem, quam ex Ligorio affert Gudianus 376. 1. quam esse videtur manifestam, tamen infra ad calcem cum aliis inscriptionibus jussim deponam) in quibus sit consuetum initium D. M. S., sed ferme omnes ordi iungitur D. M. & non aperte ad finem.

ad finem vultu dicitur P. C. ET S. A. D. poni curant & sub as. deducunt; quod totum refertur ad Dis Manibus ad sanctum. At si dixerit Dis Manibus sacrum; hoc perfectum ibi esset sententia. Haec una est facillima eademque verissima ratio. Nam ceteras auguratio- nes, quas agere possum, libens praeter-

243
 sine D. M. aut aliqua alia sunt in hisce elogis praeter cetero-
 rum consuetudinem.

Atque haec sunt, TANVCCI praestantissime, *αὐτὸς ὁ ἴδιος*, si minus *ὁμοειδὲς*, quod in illis, uti par est, require-
 bas, ad certe tamen *ἀλλήλου*, quod minime omnium requi-
 rebas. Verum de loquacitate hanc accipe excusationem. Ex-
 spectabatur de Germania Franc. Carolus Conradus V. Cl. (is,
 de quo sup. pag. 99. dixi) aucturus XXXviratum. Itaque mo-
 ras interim necedendas putavi, quousque adisset. Nunc quan-
 do semel atque iterum per viatores citatus, non sitit; ter-
 tium hoc jam & ultimum citabitur. Interea vero appendici-
 bus te duabus excruciabō quas dudum in superioribus promissas,
 exsolvere vel repugnanti debeo; nam vel *perrecto jugulo*
 ut ille ait, eas *αὐτὸς* auscultari hodie necesse est.

M A N T I S S A P R I O R .
De Ascia Hippocratica seu chirurgica.

I.

Ejus Galenica definitio.

Quum de *Asia*, TANVCCI praestantissime, statuissem
 nihil omittere eorum, quae apud antiquos reperissem; par-
 erat, ut & de *Ascia Hippocratica* dicerem. Itaque quum in
Curarum posteriorum, quas modo expeditimus, cap. H. locum
 ac dignitatem suam & haec jure suo conservare debuisset;
 quid incidit causae, cur inde egesta huc rejiceretur? Quia
 nim. nomine tenus haec cum prioribus convenit, nec aliud
Asciae habet, praeter similitudinem, & hanc intellectu dis-
 ficilem, nec a quoquam, quod sciam, explicitam. Ergo
 Hippocrati primum, deinde Asclepiadi, Galeno & aliis
Ἐντάσις (286) & *τὴν Ἐντάσιν* est quoddam *vinculi* aut deli-

gatio-

(286) Utroque genere ac ter-
 minatione Graecum hujus fasciae
 vocabulum in Hippocrate reper-
 tur; ut *ἐν τῇ αἰτ' ἐν τῇ αἰτ'* neu-
 trum *Ἐντάσις* inter vincula re-
 fertur; vide num. 1. at in *de Ar-
 tica* (vide num. 3.) *τοῦ Ἐντάσι-
 ος*. Galeno comm. 3. in *De fract.*
Ἐντάσις & *Ἐντάσις* usurpatur:
 vide num. 2. At in Exegesi vocum
 Hippocr. *Ἐντάσις*: alibi in Gale-
 no non agnoscitur utrius sit generis
 quippe aut quarto casu sing. aut se-
 cundo plur. Erotianus in *Collect.*

voc. Hippocr. masculinum posuit
 sicuti & Asclepiades in Erotiano.
 At Hesychius effert neutro gen.
Ἐντάσις, inquit, *ἰατρικὸν ὄνομα*.
Ἐστ' ἰατρικὸν ὄνομα. *Ἐστ' ἰατρικὸν ὄνομα*.
 Haec eo notavi, ut intel-
 ligatur aevo Hippocratis & dein-
 cept, non tantum chirurgicum,
 sed & *μαρτυρὸν Ἐντάσις* utriusq.
 generis fuisse. Nec enim quicquam
 est causae, cur *μαρτυρὸν* utroq.
 genere usurparetur, *μαρτυρὸν* ve-
 ro neutraliter tantum.

gationis genus, quum scilicet affecto femori, aut alio forte partibus ita superdantur, ut Asciam lignariam referant. Eam sic definit Anutus Foësius in *Oeconomia Hippocr.* pag. 571. *Ad vinculi & deligationis simplicis genus transfertur (Ad scia) quod a recta linea ortum ducit, & paulatim ad latum inclinatur; ita tamen ut obliquum (insigniter scilicet.) non sit.* Nec alio forme modo ante hunc Gorraeus (187) & Eustachius (238) definierant; ut post Foësium Scultetus, Castellus, & alii (289) quas virorum eruditorum definitiones ex Galeno fuisse desumptas, subiecta Galeni loca demonstrabunt.

Ego duò heic mihi præstanda video: constitutio vinculi hujus prius est pernoscenda: deinde & illud inquirendum, quod est difficillimum omnium, in quoniam Ascia medica similis lignariae fuerit. Quae duo antequam aggredior, Hippocratis, Asclepiadis, Heliodori, Galeni de Ascia chirurgica loca, quaecumque reperi, in medium producenda esse mihi statui.

II.

Hippocratis, Asclepiadis, Heliodori, Erotiani, Galeni de eadem loca. Obscurus Quintiliani locus tentatur: quid Kladis Asclepiadi, quid emendatioris Galeni sit.

1. Ac primum Hippocrates in *de Officina med.* (edit. Foëf. pag. 742.) vinculorum genera (ut inde ordiar) sic recensuit (290) *Simplex, Circulare, Ascia, Simum, Oculus,*

Rhombus.

(287) Jo. Gorraeus in *Definitionibus medicis* (Parisiis 1622.) ait: *Ἐνέταρον. Ascia. Vinculi genus est simplicis apud Hippocr. lib. de offic. Medici, de fractur. & de arthroc.* Est autem brevis circuitus qui rectus incipiens ad latum attrahitur, & inflectitur, sic tamen ut obliquus non sit, desinitque in similitudinem totò exarctata, id est asciae qua fabri utuntur. Namque a recta linea parum recedens, curvatur; unde *ἐνέταρον* appellatur, ut annotat Galen. &c.

(288) Bartholomaeus Eustachius Sanctoeverinas in Adnot. ad Erotiani collectionem vocum Hippocr. a se primum Latine editam Venet. 1566. (cujus, aliorumque talium librorum copiam mihi fecit

vir pereruditus Cyrus de Alteriis, cujus domus nostra patrumq. memoria artis Paoniae principes nostrae civitatis protulit) in adnot. ad Erotiani *Ἐνέταρον*, omnia eadem Hippocratis & Galeni loca affert, quae deinde Foësius in *Oecon.*

(289) De Sculteto & Castelle infra dicam. Ac interim Jo. Bapt. a Lamz Weerde in *Appendice vavrior. instrum. chirurg.* ad Sculteti *Armament.* (Amstel. 1671.) pag. 178. Asciam, variis Hippocratis & aliorum locis simul compositis, sic definit, ut tamen non omnia intellexisse videatur. Vide infra in adnotatis ad locum Hippocratis n. 3.

(290) Hippocr. *ἐν τῷ νῆρ' ἰνέταρον* (pag. 742. edit. Foëf. 8.) *ἰνέταρον*

Rhombus, & *Dimidiatus*. Ad quem locum Galenus, scilicet, quisquis est auctor lib. *De fasciis*, sic adnotat ex Vidii translatione: *Ergo vinculi illam speciem, quae simplex est, orbicularem esse necesse est; sed Ascia omnino Sima est. Quae verba non nisi in Auctoris contextu intelliguntur. Adeat, cui tanti est (291): ad alia loca me interim properante.*

2. Adhaec Hippocrates lib. *de fracturis* sic *Asciam* descripsit (292) *Convenit a medio* (habenarum scilicet: quod notari volo) *orsum, ut per duo capita deligatio procedat, habenas circumducere, atque in modum Asciae decussatim capita immittere.* Ad quem locum Galenus sic commentatur comm. III. (293) *Est autem Ascia ipse fasciae circuitus, qui quum paululum a recto declinet, & ad latus feratur, nondum tamen obliquus est. Ad Asciae autem lignariae similitudinem desinens, quod a recta linea paululum recedens incurvetur: inde Asciae nomen traxit.*

3. Idem medicorum parens in *de Articulis* (294) *Hanc enim*

ἡ ἀσεία · ἀπλοῦν · ὁ κύκλον · σκέπαιρον · σιμόν · ὀφθαλμὸς · ῥόμβος · καὶ ἡμίστιον.

(291) Vult ibi Auctor ostendere Hippocrati *varia* (h. e. composita) vincula minime displicuisse; quod ex eo ostendit, quod *simplex* simul idem sit *circulare*; & *Ascia* non possit eadem non *sima* esse. *Simam* alibi Galenus appellat, quae insigniter a *circulari* sive *recta* recedit, quum contra *Ascia* paululum deflectat: sed *plus* & *minus*, ut ajunt, sunt in eodem genere. Ceterum vincituras *varias* Hippocrati non improbatas fuisse, potuisset ex altero Coni loco luculentius ostendere, quem mox num. 3. subnectam. At τὸ σιμόν, ut eo redeam, alia plura significat: interdum enim id, ubi planities cum colle committitur; unde inferiores circanarium partes *σιμόν* sunt, & *σιμόνης*, quando natus complanatur. Praeterea apud Heliodorum infra producendum *cavum* habenae, quod gibbo ejusdem opponitur, *SIMUM* vocatur. Alias acceptiones taceo.

(292) Hippocr. in *de fracturis*. Καὶ ἐκ μέσης ἀρχόμενον, ὡς ὀφθαλμὸς ἀρχῆν ἀπὸ μέσης ἐπιτε-

ται, περιελίσσων, κατέπειτα σκέπαιρον δὲν παρακλίσσωντα τὰς ἀρχὰς ἀφ' ἐνῶσαι.

(293) Gal. com. 3. in *De fracturis*. Ἐστὶ δὲ Σκέπαιρον ἀσὴ περιβολὴ βραχὺ ἐγκλίνομένη (sic legit Foex. in Oecon. pro vulgato βραχυνομένη) ἀπὸ τῆς εὐθείας, καὶ κινούμενη πρὸς τὸ πλάγιον ὅπου ἡ οὖσα λοξή, λήγουσα (sic quoque legendum pro vulgato λέγουσα) ἢ κατὰ τὴν πεκτόνων σκέπαιρα, διότι βραχὺ τῆς εὐθείας ἐγκλίνηται πρὸς ὑποκαμπτήν, οὕτως ἀνδμάσαι.

(294) Hippocr. in *de Artic.* Ἐπιδοσίον γὰρ ἐστὶν ἀσὴ ἢ ποικιλωτάτη, καὶ πλείους μὲν Σκέπαιρος ἔχουσα, διατρέουσα ἢ καὶ διαλυσίας ποικιλωτάτης πῶς χαρτὸς ῥόμβοειδές. Hunc Hippocratis locum non modo non intellexit, sed & corruptis is, quem modo not. 284. nominavi, Jo: Bapt. a Lame-Weerde, item loco ibi citato in *Asciae* definitione sic posuit: *Po-niturque* (Ascia) *inter varios, quod relinquat spatium nudum sine fasciis, ubi spectantur Rhombi virii.* In quibus verbis neque caput neque pes; sed ita tamen, ut appareat, ei modis productum Hip-
pocr.

enim *vincitura* inter ceteras est maxime varia, plurimisque locis *Asciam* refert, ac relictis aliquot inanibus spatiis, cutena varie admodum in rhombi formam intercipit. Ibi item Galenus Comm. II. ad eum librum sic adnotatum reliquit (295) *Σκέπαρον* quidem i. e. *Asciam* deligationem vocari eam, quae a transversa (h. e. circulari sive recta) parum declinet, antea ostensum est. Διαρρηγνύς vero h. e. interruptiones, intervalla linteorum intermedia appellat. Atque haec sunt Coi scenis, quae reperi, loca, cum Galeni expositionibus collata.

4. Pergo ad alios medicorum filios; quos inter maximi nominis *Asclepiades* certe fuit; cujus *Erotianus* pulchram *Asciae* descriptionem refert. Sed proderit, credo, integrum *Erotiani* locum afferre in Collectione dictionum *Hippocr.* (296) *Vinculi*, inquit, genus est δ *Σκέπαρος* i. e. *Ascia*, quum fascia oblique deligatur. Testatur hoc *Asclepiades* in *Commentarii* libri de officina medica in haec verba. Est enim *Ascia*, quando vinculum in sese ductum ad instar Graecae litterae X, quodammodo frangitur & angulum facit, quum scilicet rectoblique deligatur.

5. Sed & *Heliodori* locum, quem *Vidus Vidius* ad finem libri *Galeni de fasciis* Latinum dedit, quando Graecum non habeo, heic ex fide *Vidii* repraesentabo. Sic ergo *Heliodorus* apud *Vidium* num. CXXXI. *ASCLA*. Scribunt, quod huiusmodi *iuncturam* (corr. *vincituram*: quod est *Celsi* vocabulum: nam *iunctura* heic & alibi in interpretatione *Vidii* dubito, utrum sit a *Vidio*, ac non potius a *Typographis*, qui duarum litterarum *oi* nexum pro *ju* habuerint) adhibue-

poetatis locum prae oculis fuisse. Qui Coi locus ad Mantissae finem illustrabitur.

(295) Galenus comm. 2. in de Artic. *Σκέπαρον* μὲν ἐπιδέσμον ἐπὶ καλεῖ τὸν ἐγκελισμένον ὀλίγον ἐκ τῆς ὀγκρασίας ἐπιβολῆς, ἑμπεροῦσιν εἶρη) διαρρηγνύς δὲ λέγεται τὰ μεταξὺ διαστήματα ἢ δονίων.

(296) *Erotianus* in collectione vocum *Hippocr.* Εἰδὸς ἐστὶ δεσμῶν δ *Σκέπαρον*, ὅταν δ ἐπιδέσμων πλάγιος δεθῇ. Μαρτυρεῖ δ ὁ *Asculapiades* ἐν τῷ *Ἰερηντικῷ* τοῦ κατ' ἱηθεῖον λέγων. Ἐστὶ γὰρ δ *Σκέπαρος*, ὅταν δ ἐπιδέσμος ἐπιβαλὼν αὐτὸς αὐτοῦ, καὶ χισμὸν (H. Stephanum recte emendasse

αὐτὸς αὐτῷ, καὶ χισόμενος, monet *Foessius* in *Oecon.*) κλάσει τινὰ τοῖσιν καὶ γωνίαν, ὅσον ὅταν δεθῇ ὀλεον ἐπιδέσῃ. Nolo heic praeterire, correctionem, quam H. *Stephanus* tribuit *Foessius*, fuisse prius a *Bartholom.* *Eustachio* indicatam, qui in *Erotiani* interpretatione, quam an. 1566. evulgavit, locum hunc *Asclepiadis* sic Latinum fecit: Est enim δ *Σκέπαρος*, quando vinculum sibi ipsi incumbens instar X, efficit quandam flexionem & angulum, scilicet quum simul rectoblique ligatur. At *Asclepiadis* interpretatio, quam supra posui, est apud *Foesh.* ex H. *Steph.*

runt, ipsam utiliter injici; quibus vulnerato femore, procer-
mae partes diducuntur. Sic autem injici debet. Volvenda sub
vulnere fascia est in speciem Asciae sic, ut pars gibba deorsum,
fina sursum spectet: deinde super ulcus iterum in speciem A-
sciae priori adversae circumagenda est, atque ad eandem ra-
tionem attrahenda, dum quae nuda sunt contegat, ab infe-
riore parte sursum, & a superiore deorsum procedens, interdum
etiam per ulcus, ut ipsum operiat. Quam vellem haec, uti
Graece habent, videre contingeret.

6. Ac restant tamen adhuc e Galeno paucasqui ad pri-
mum Hippocratis locum de Offic. med. quem supra exhibui,
sic scripsit (297) Heic tamen eam deligationem, quae parum
declinat, Asciam; quae multum, Simiam per translationem
vocat. Asciam namque fabri lignarii instrumentum quoddam
appellant, quod in summitate, qua ligna incidit, modice in-
curvum habet supercilium, ac veluti crepidinem.

7. Qui etiam Hippocrateum τὸ Στεφανίδου, h.e. si dicere
liceat (298) Asciatim, quod sup. ex lib. de Officina med. at-
tuli-

(297) Galenus εἰς τὸ κατ' ἐνθεῖον sic scribit: Ὅμως δ' οὖν ἐνταῦθα τὴν μὲν ὀλίγον ἐγκυλι-
μένην ἐπίδεισιν, Στέφανον ὀνομα-
ζα, τὴν ἢ πολὺ, σιμήν, ἐκ μα-
κροῦς τοῖς ὀνόματι χρώμενος. Στέ-
φανον μὲν οἱ τέκτονες ὀνομάζουσιν
ὄργανον τι κατὰ τὸ πέρας αὐτοῦ,
καθ' ὃ πέμνη τὰ ὕλα, βραχὺν
ἐπιστροφὴν ἔχον ὀφρῶδη, καθάπερ
τὸ αἶμα.

(298) Hippocrateum adver-
bium Στεφανίδου, etiam Galeno
non raro usurpatum, possis redde-
re Asciatim; quod vocabulum mi-
nor si Latio defuerit, maxime
quum spleniorum plagularumque
injiciendarum θεωρίαν atq. πρᾶξιν
Romae inauditam non fuisse, ex
Corn. Celso constet. Est in Quin-
tiliano I. 4; obscurus sane locus,
ex quo istud ASCIATIM extendi
possit. Ibi Fabius dum in eo est,
ut ostendat aliis partes orationis
esse octo, quippe vocabulum sive
appellationem nomini tamquam
species subjicientibus: aliis vero,
qui aliud nomen aliud vocabulum
facerent, esse novem; subjicit haec:
διβιλλομῆναι, fuerunt qui ipsum

ad hoc VOCABULUM ab APPELLA-
TIONE didicerent, ut esset VOCA-
BULUM corporis visui tactuque ma-
nifestum (uti) domus, lectus:
APPELLATIO, cui vel alterum
deest vel utrumque (uti) ventus,
caelum, Deus, virtus: adscie-
bant & adseverationem ut HEV, &
attractionem (al. attractionem)
ut FASCEATIM (al. FASCIATIM)
quae mihi non approbantur. Quis
praestare auit, Fabium ASCIA-
TIM scripsisse? Sed tamen magis
isto adv. ASCIATIM ad chirur-
gicum Στεφανίδου notandum,
quam illo altero FASCIATIM, aut
FASCEATIM, quae nihil sunt,
Latium opus habebat. Nec enim
credo medicos chirurgos Romae
tum, quum illud Στεφανίδου elo-
qui Latine conarentur, circumlo-
cutione usos, ut Asciae ritu, in
Asciae modum &c. dicerent; quan-
do ex analogiae praeceptis potuis-
sent ASCIATIM dicere.

Atque haec de Fabii loco mera
conjectura est: quae si cui forte mi-
nus insula videbitur, tum vero
& illud porro quaerendum, quid
Attrahatio sive potius Attrahis
(degi-

culimus variis in locis exponit. Nam in Exegeſi glosſar. H/ p-
pocr. ſic poſuit (299) *Σκεπαρηνδὸν ἐκκελασμένως* i. c. *Asciati*
idem

(decima ſcil. ex nonnullis oratio-
nis pars) ſibi velit. Significabat,
opinor, ea adverbia; aut omnino
derivativas dictiones, quae *asira-*
ſtione ſive productione primitivi
vocabuli ſunt; ut ab *ASCIA*
ASCIATIM.

Sed quando ſemel Fabio chi-
rurgicam opem aſſerere coepimus;
porro & perficiamus. Nam quid ſi-
bi illud vult *ADSEVERATIONEM*
ut *HEV*? quae unius alii non ſunt.
Corrige meo periculo *ADSPIRA-*
TIONEM ut *HEV*. Qui orationis
partes plures facere ſatagebant, ii
novum genus conſtituebant; eas
interjectiones complectens, quae
mera *adſpiratione* efferebantur, ut
HEV, *AVI*, *HOI* &c. quae ſpi-
ritu tantum (nec palato, nec la-
biis, nec dentibus, aliove organo
ſpirulante) eliquabantur. Ergo Fa-
bii locus ſic fort. eſt conſtituendus:
Adſciabantur & ADSPIRATIONEM,
ut *HEV*, & *ATTRACTIONEM* ut
ASCIATIM. Atque haec de deplora-
to Fabii loco mea eſt conjectura.

Ceterum quis eos ſerat, qui
(apud Joſ. Rhodium diſſert. de *Acia*
pag. 198.) in Marcello Empir. *A-*
ſcia pro *Acia* reponebant? *Ex* (her-
ba) ait Empir. de *Medicina* c. 2.
ſi in *panno ruſo acia ruſa*, vel li-
no ruſo ligata, capite vel tempori-
bus alligetur, mirum remedium
hemorrhagiae vel deterrorantiae praes-
tabit. In Gloſſis vet. *Acia* idem
eſt quod *ἐσχυμα*: & noſtris homi-
nibus *Acia* vulgo *ſilum* ſignificat.

(299) Galenus in *Egry.* vo-
cum Hippocr. ait: *Σκεπαρηνδὸν*
ἐκκελασμένως. καὶ γὰρ δὲ *Σκεπαρ-*
ηνδὸν αὐτὸς ἐπιδείκνυται ἀπὸ τῶν πε-
πρωμένων ὀνομαδῶν *σκεπαρηνδὸν* δοκῶν.
Quae verba a nemine, quod ſciam,
expoſita, particulatum heic ex-
pendenda ſunt. Ac primum *Σκε-*
παρηνδὸν idem vult eſſe atque *ἐκ-*
κελασμένως. Illud porro *ἐκκελασ-*
μένως quid ſit, ex uno *Aſclepiade*
intelligi datur, cujus ſunt illa

apud Erotianum (vide ſup. not.
296.) *Ἐστὶ γὰρ δὲ Σκεπαρηνδὸς, δὴ τὸν*
δὲ ἐπιδείκνυται ἐπιβάλλον αὐτὸς ἐαυ-
τῷ καὶ χιρῶμενος, ΚΑΑΣΙΝ *τινὲς*
ποιοῦν καὶ γυνίαν. *Acia tunc eſt,*
quando vincitur (duo capita ſibi oc-
currentia) *uno alteri ſuperdatis,*
decuſſantur ac (deinde) *effringun-*
tur (ſive reflectuntur) *& angulum*
faciunt. Ubi vides quid vocari
Aſciam *Aſclepiades*; quum ſcil. a
medio habenae orſus deligationem,
capita hinc atque inde circumducis;
ubi illa occurrunt, unum alteri
ſuperdans, decuſſas; poſtmodum
caput quod alteri ſubjicitur, refle-
ctens, ita ut ſecum angulum fa-
ciat, in idem latus redire facis;
ac pari modo caput alterum. Vide
infra appoſitum ſchema quo *Aſciam*
chirurgicam exhibuimus. Ergo quod
Κλασὶς & γυνίαν *Aſclepiadi* eſt,
idem eſt & Galeno *τεχνικὸν* adver-
bium *ἐκκελασμένως*. Ex quo quo
verbo quum tota *Aſciae* conſtitu-
tio antiquorum penderet; dignum
erat, in quo explicando viri docti
ſe exercerent. Tamen nihil de hoc
Foeſius in *Oecon*: nihil H. St. qui
Galenī τὸ *ἐκκελασμένως* in *Σκε-*
παρηνδὸν reſert, ſed ἀνεξαρτητοῦ: ni-
hil aliud, quod ſciam. Quaeras
fortaſſe, quo valeret illa *κλασὶς*
ſive habenarum in idem latus re-
plicatio. Praetibat firmitatem,
neve ultro citroque ſplenia fluctua-
rent. Maxime in fracturis valebat
ad *ἀσφαλῆσαι τὴν κρανίαν* ἢ
σπένδεσθαι τὴν κρανίαν ſi-
miſſime convinēnda: verba ſunt Ga-
leni infra num. 7.

Sequitur apud Galenum *Κα-*
λὰ γὰρ &c. Etenim aſcia, ipſum vin-
culum, a lignariis aſciis nomen
reperiſſe videtur. Quo pertineat
ἀπὸ τοῦ ὀνόματος illud *Καλὰ γὰρ Etenim*,
non video. Ac, ſiquid meo iudicii
eſt, illud γὰρ facie induxerim.
Deinde ſi & unam ſillabam &c. adje-
ceris; loco miram lucem accendes.
Sic enim is locus legi debet. *Κα-*
λὰ γὰρ &c.

idem est ac *affraße*, deinde addit. *Ascia* namque, *vinculi* genus, ab *ascia* lignaria nomen traxisse videtur. Et comm. 2. in *de Offic. Med.* idem illud *Asciatim* sic interpretatur (300) *Nam quum præcipit, plagulas Asciatim membro injiciendas, a circulari circuitu eam esse faciendam declinationem deservit, eo modo quo est Ascia materiaria. Neque enim admodum obliquam vult fieri plagularum injectionem, multum a circulari recedentem, sed paululum declinantem, quantum quidem ad firmissimam comminutorum colligationem sufficiat.* Eod. com. (301) *Per duo capita deligationem efficiet, quemadmodum de his diximus, quæ Asciatim superdantur.*

8. Postremo & Galenus, seu quis alius auctor libri de *fasciis* pag. 295. B. *Illæ demum vocatur Ascia, quæ lunata figura, ab una parte sima est ab altera gibba. Atque hæc sunt, quæ apud antiquos de hoc vinculo reperi, obscura sane omnia; sicut & pleraque eorum quæ de fasciis illi scripserunt: digna plane, in quibus evolvendis existat aliquis eruditus medicus, qui sese exerceat.*

III.

Asciæ chirurgicæ constitutio. Deinde in quo asciæ hujus metaphoricæ cum lignaria similitudo sita fuerit.

Ac de *Asciæ Hippocraticæ* constitutione minus mihi laborandum videbatur, propterea quod restat adhuc testis Verduco, apud Gallos Chirurgo *Asciæ* (*Doloire* illi vocant) nomen in deligationibus. Quod tamen longe est aliud (302);

nec

ὁ Σκέπαρον, αὐτὸς ἐπίδεσμος· ὅς ἐστι τῆς πεντ. ὡν, σκεπ. δο. Et *Σκέπαρον* est ipsum vinculum; quod a lignariis *asciis* nomen sortitum videtur. Sed cur *VIDETVR* i nam alibi Galenus non ambigit, quia ab *Ascia* materiaria nomen huic vinculo sit quaesitum. Verum haud raro Graeci τὸ δοκᾶ in xerta pontunt. Eriam Romanis olim iudicibus in suis sententiis *VIDERI* erat sollempne verbum.

(300) Gal. Com. 2. εἰς τὸ in ε. hæc posuit: Ὅταν γὰρ κελεύσῃ τὰς πολλὰς σκεπαρῆδον περιβαλῶν τὴν κώλην (male in Foeshi Oecon. κὺ κλήν) διαοῖξιν τῆς ἐγκύλης περιβαλῆς τὸ ἐγκεκλιμένον ὥπως ὡς τὸ π-

κωκὴν σκεπαρῶν· ἡ γὰρ βούλη· λοξὴν ἰσχυρὴ γίγνεται τὴν περιβαλὴν τῆς σκεπῆς, ἀφραγῆσαν τὸν τῆς ἐγκύλης καλυμμένης, ἀλλ' ἐγκεκλιδῶν μὲν, ὅσον ἰσχυρὴ ἀφραγῆσθαι ἐργασθῆαι τὴν κώλην τῆς σκεπῆς.

(301) Mox eod. comm. pag. 680. 10. Τὴν ἐπίδεσιν ἀπὸ τοῦ ἀρχοῦ ποιεῖται, κατὰ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τῆς σκεπαρῆδος ἐπιβαλλομένης.

(302) Hodiernæ *Asciæ* chirurgicæ descriptio est apud Joan. Bapt. Verducum, in *des Bandages* pag. 350. (edit. Paris. 1703.) ubi ait: *Le premier (bandage inegal) est appellé Ascia en Latin, & en François Coignee, & les Chirurgiens* 109-

255
nec cum Hippocratica, & quid iudico, Asciam quinquam com-
mune habet.

Nam si Asciam Hippocraticam & Galenicam probe in-
telligo; ea mihi sic deprehenda videtur. Est vinculi genus,
in femore (303) maxime usitatum; quo fasciae (304) medietatem
inferne (305) applicatur; itaut pars (306) gibba dorsum,
superius sursum spectet; deinde capita sic circumducuntur,
nec circulum perficiant, nec ab eo insigniter declinent, sed

*appellem Doloire, ... Le bandage que l'on applique Doloire, ressemble à ce que l'on dit, à la Coignée des Charpentiers. C'est lorsque la bande découvre celle de dessous. Il n'est gueres différent du Circulaire. Le Manille la découvre encore davantage &c. Quis autem non videt, hodiernae Asciae Verducianae nihil quam antiqua commune esse? Nam in hac unum fasciae caput circumducitur; in illa duo: in hac nullum spatium inane relinquitur, sed una super aliam spirae imbricantur; in illa plurimae spirae sursum, ac vacua intervalla linteis intercipiuntur; ut alia plura taceam utriusque discrimina. Et tamen Jo; Scultetus (Amstel. an. 1672.) tab. XXVII, fig. 2, Asciam Hippocraticam sic depingit, ac mox pag. 67. describit, ut non aliud sit, quam me-
mori Gallicum Doloire. Vide etiam eundem tab. XXVIII, fig. X, ac mox sequentem ejus figurae descriptionem pag. 70. in quibus nihil ad mentem Hippocratis (cujus Asciam se docere jactat) & antiquorum comprehendens.*

(303) Vide sup. Heliodori locum. Vido Vidio interprete, ubi ex antiquioribus medicis refert, ipsam nihiliter injici, quibus nuperato femore proxime partes diducuntur. Et certe quaelibet partes peculiare quasdam vincturas habebat; caput, oculus, nasus &c.

(304) Diserte hoc tradidit Hippocrates sup. num. 2. & Galenus com. 2. in *De offic. med.* sup. ad finem num. 7.

(305) Vide Heliod. sup. num.

5. Volvenda, inquit, sub vulnere fasciae est, id etiam patet ex seq. adnot.

(306) Et hoc ibid. Heliodorus docuit. Volvenda sub vulnere fasciae est, ... sic ut pars gibba dorsum, superius sursum spectet. Ubi (ubi si quod vero aliud mysterium latet) pars Gibba est fasciae convexum. Simus est cavum, immo hoc coram significat; quantum ex Celso deprehendit; qui *Gibbum*, ut heic *Simus*, sic ille *Concavo* opposuit. Sic enim VII. 1. loquitur: *Igitur caterva incipit ex superiore parte concava, convexum gibba, mirisque levit.* Jam vero nihil potest luculentius esse ejusdem Latini Hippocratis loco VIII. 7, ubi de fragmentis ossium prominentibus reponendis: *Si id minus facere non potest, vulsellis (vulgo romaglia) quasi subri muntur, injicienda est acutae ossis prominentis cuspide, ab ea parte, qua (ipsa vulsellis scil.) SIMA est; ut ea parte, qua (eadem vulsellis) GIBBA est, emittens in suam sedem compellat.* Nisi potius sic interpretari malis, ut SIMVM ad os, GIBBVM ad vulsellam reiores in hunc modum. In ossis prominentia SIMVM est, ubi planities cum calle committitur (verba sunt Galeni alibi producta) sive est demissior ejus ossis pars. Hanc partem prehendi vulsellis jubet, ut deinde eadem vulsellam gibbo suo in ossis prominentiam incumbens emittens os in suam sedem compellat. Verum utcumque Celsus intelligatur, certe *Gibbum Sima*, ut convexum concavo opponitur.

inodice a circulari, seu (307) transversa defleant; ab inferiore parte sursum (308) & a superiore dorsum procedentia; stant pluries ubi capita occurrunt (309) decussentur, atque in sese reflexa (310) angulum faciant, simulque inania cutis spatia rhomboidea (311) intercipient.

Atq. haec est *Asciae medicae* constitutio (quam Franc. Seraus nostro & aliis summo opere probatâ, visamq. verissimam, gaudeo) huius ejus characteres ab antiquis traditi. Venio ad τὴν οὐρανὴν ἀδελφόν. Nam Galenus quidē propter *Asciae lignariae* similitudinem sic appellatam pluries tradidit. In quo tamen ea similitudo sita sit, ibi maxime ubi totus est in ea similitudine explicanda, haud plane explicuit, uti infra videbitur. Nec porro alii, quod sciam, post Galenum veteres medici: nec tot viri doctissimi, qui post renatas litteras in antiquam medicinam illustrandam incubuerunt, non Gorraeus ab H. St. in thes. citatus, non Foësius in Oecon. non quisquam alius (312) quantumcumq. diligentiam ego & disertissimus Seraus (cui quantum per praelectiones publicas curationesque datur otii, id totum in veterem juxta novamque medicinam exornandam infunditur: plane exorando, uti quae partim affecta, partim concepta habet, perficiat, ac porro emittat) in eruditor. medicorum scriptis pervestigandis adhibuissimus. Itaque hac spe dejecti, coepimus in eam deligationem penitius intueri;

(307) Rectus fasciae circuitus, quatenus ab obliquo differt, alibi *γυναικὸς κυκλικῆς* Galeno appellatur, alibi *ἀδελφῶν ῥέκτης*, alibi *ὀρθογώνια transversa*. Vide sup. Galeni loca.

(308) Sunt verba Heliodori, quem vide sup. num. 5.

(309) Hoc est τὸ χιτῶνός τε Ἀσκληπιάδης, quem vide supra in Erotiano num. 4.

(310) Vide ibid. in Asclepiade κλῆρον & γυνίαν, & Galeni τὸ ἀντιπλάσσειν & subjectam ibi adnotationem.

(311) Vide Hippocr. sup. num. 3.

(312) Promittebat sane a Sculteto suppetit Lexicon Castellano-Brunonianum in V. *Ascia*: ubi ad finem legitur c. Hoc vinculi genus egerit delectavit usumque monstravit Scribae us. Armamentario Chirurgico par. 2. tab. 54. fig. 3. & seq. Quae Sculteti citatio eadem

in Steph. Blancardo reperitur. At vero Scultetus edid. Venetae an. 1665. aut Amstel. 1672. nullam habet tab. 54. Verum ad tab. 28. haec tantum de *Ascia* habet: Fig. 2. *est finis fracturae, fasciæ Asciali, in crucem adducta obligata; canaliculæ &c.* Figura ipsa non modo, quid sit in eo vinculo *οὐρανὴν ἀδελφόν* sed ne *Asciae* quidem cuiusmodi constitutio fuerit, demonstrat. Item ad tab. XXVII. fig. X. sic Scultetus habet: Fig. X. *est rubea cum vulnere & prominentiis fractum, fasciis non in crucem, sed in circulum adductis obligata.* *Ligatura haec ascialis, quae Hippocrati attribuitur, infra in curatione fracturae cum vulnere clarioribus verbis explicabitur.* At in loco, quem designat, de *Ascia* Hippocrati nihil. Ipsa vero figura X. tabulae XXVII. merum τὸ *Δελφῶν* Gallorum representat.

donec lux affulgere tandem visa est; quae utrum omnem hinc caliginem sit dispulsura, lector aequus judicabit.

Nam Serao quidem nostro suspicio subijt, (quae & mihi fateor jam initio subierat) dubitanti utrum, quum capita habentium sibi occurrentia atque in sese redeuntia flexum sive angulum faciunt (vide seq. iconem) unusquislibet ex illis duobus in itu, Asciae manubrium, iam reditu, ejusdem ferramentum exhibeat; in eoque positum sit *ad Extravagantia*, de quo quzerimus. Sed hanc conjecturam, quamvis non asperandam, quin sequar, nonnulla me impediunt.

Verum, missis aliis opinionibus; haud sane alibi illa Asciae similitudo, quam in finibus cutis spatia, quae splenis pluries circumductis ac decussatis intercepta visuntur, mihi quaerenda esse videtur. Vide in apposito schemate plura triangularia intervalla inter binos fasciae ductus. Unum quodlibet ex illis certe Asciae ferramentum refert non tantum propter utriusque figuram triquetram, verum ex eo multo magis, quia utrumque non est ex genere planorum, sed eorum triangularum, ac ferme quale trigonum erit, quod in cylindri superficie describetur, sed ita ut trigoni basis sit axi cylindri parallela; tunc enim curvitas illa exsistit, quam in ferramento Asciae Galenus agnoscit (vide supra in Asciae definitione) quaeque etiam in vacuis descriptae deligationis intervallis in femore se prodit. Atque hinc intelligimus, cur Heliodoro Ascia sit femoris vinctura (Sculptus quoque Asciam in femore adhibuit) re enim vera in femore intervalla linteis intercepta & suâ triquetra figurâ, & curvitate, & justa (313) dimensione Asciam exhibebant.

Atque hæc est in Ascia medica *extravagantis* forma; quæ quum ipsa per se per mihi facilis & clara visa fuit; tum ve-

TO

(313) In femore, inquam, quum cutis interceptiones & figurae triangularis, & curvatis, & dimensionis tantæ, quanta ferme in Ascia reperitur, ratione habita, plane *extravagantis* essent; hinc ego *ad Extravagantia* initio peculia-

rem femoris vincturam misse. Verum deinde ubicumque triquetra interceptio se prodebat, etiam si minor quam pro Asciae modo; ibi etiam Asciam agnoverunt. Vide infra locum Hippocratis, in nâ deligatione Ascias repientis.

R

ro consentit cum aevi Hippocratei consuetudine, quando sollemne erat rebus ex figura, quam praeserrent, nomina tradere. Sic ex poematiis illis ad finem Theocriti, quod bipennis figuram ostentabat, Πάρις dicebatur; quod arae, Ζεύς; quod ovi, Ωόν. Nec aliud in geographicis obtinebat; quippe quum Apamea Κιβήρις, ex eo quod *Arcae* figuram qualemcumque ostenderet; Sicilia *Triguetra*; antiqua Aegyptus *Delta*; & alia plura in hunc modum, dicerentur. Nec alia porro ratio fuit, quae ab antiquissimis usque temporibus constellationibus nomina fiebant, ut hoc *Plaustrum*, illud *Trigonum*, ac diversis aliae nominibus dicerentur, prout qualis qualis rerum illarum species in *μυσθολογίῳ* illis primorum astrologorum animis occurfabat. Eadem ratio fuit, quae vincituris nomina fieri coeperunt: haec *Ξιταρτών*, illa *Ρόμβος*, ex iis causis, quas ostendi, dicebatur; tum aliud *Valium*, aliud *Cancer*, aliud *Tessudo*, ut alias sexcentas vinculorum appellationes omittam in Hippocrate, Heliodoro, Sorano, & in libro *de Fasciis*, qui Galeno tribuitur. Vel si sunt tamen, quibus tradita interpretatio parum probetur, exegitent ipsi meliora; quibus libenter subscribam.

Est tamen, quod anhimet ipse, quamvis invitiissimus, opponam; Galeni scil. de hac interpretandi ratione silentium. Quid dico silentium? imo in iis ipsis locis, quibus *τὸ Ξιταρτών*; deligationis huius explicare aggreditur, tamen nescio quid aliud docet, quod vereor, ut se probet. Vide Galeni locum sup. num. 2. *Ad Asciae autem lignariae similitudinem desinens, quod a recta linea paululum recedens incurvetur* &c. Vide huic parem locum num. 6., deinde num. 7. *Nam quum praecipit, plagulas Asciatim membra superdandas, ab orbiculae circuitu* (qui circulus alibi *Recta*, alibi *Transversa* Galeno dicitur) *eam esse faciendam d. clinationem desinit eo modo, quo est Ascia materiaria*: quae, ut in definitione Asciae Galenica vidimus, in extremitate curvatur. Vides jam Galeno quid sit vinculi huius *τὸ Ξιταρτών*; est scil. modica illa a recto circuitu declinatio. At (viri summi, cui medicina & artes ceterae debent vel plurimum, pace dixerim) quid ea declinatio habet *Ξιταρτών*? Si curvitatē in plagula inde repetis, quod femori, tamquam cylindro, circumducitur; non minus in circulari deligatione, ea curvitas, quam in ea quae inde declinat, deprehenditur. Si por-

ro (quod certe vult) in modico recessu a circulari asciae similitudo ponitur ; quid ille recessus curvi habet , praeter partis habitum , cui applicatur ? Deinde si circulem *Rectam* appellas ; ea quae declinat , non video , cur minus *Recta* dicenda sit . Postremo non intelligo ecqua sit in *deflexione* declinantis illius curvitas : in qua ille Asciae similitudinem reperit . Quae non eo dico , quo quidquam de magni Galeni existimatione decedat . Imo vero ultro fateor , aliquid in ea deligatione fuisse , quod Galenicis rationes juvaret . Sed quidquid illud fuit , nos certe non cogit , ut ipsi potius (praesertim non sese explicanti) quam maximo medicinae parenti Coo credamus .

Nam equidem , vel quolibet pignore deposita , contenta , *τὸ ἀνταρραγνῶδες* vinculae hujus , qua de agitur , ubi sit quaerendum , Hippocratem clare demonstrasse , iis certe , qui ad ejus praecula a. num intendere studuerint . Sic enim ille in *de Artic. Sect. 2* . X. in edit. *VanderLind.* (Graeca Hippocratis qui volet , adeat sup. not. 289. quae tamen haec ad verbum interpreabor) *Nam deligationum haec est maxime varia , quae & plurimas quidem Ascias habet , & interruptiones atque interceptiones cutis maxime varias rhombiformes .* Ut Hippocratis sententiam assequaris , notandum est , ibi Hippocratem non de *Ascia* primario agere , sed de nasi vincula ; quae ubi fiebat , multae ibi *Asciae* , *Rhombi* multi esserent , necesse erat . In quo igitur *Rhombus* (unum scilicet ex vinculis Hippocraticis : vide num. 1.) erat ; in eo & *Ascia* quaerenda est . Atqui *τὸ ῥομβοειδὲς Rhombi similitudinem* in *διαρρηγνῶδες* (h. e. in interruptionibus habenarum , qua illae spacia inania relinquebant : vide sup. Galenum num. 3. *διαρρηγνῶδες* interpretantem *τὸ μεταξὺ διαρρηγνῶδες ὁδόν*) & in *διαρρηγνῶδες τοῦ χυτῶς* h. e. in cutis intervallis inter plagarum ductus reliquis agnovit Hippocrates . Ergo & in eisdem *διαρρηγνῶδες intervallis Συμπαγνῶδες* agnoverit , necesse est . Non est ergo amplius ambigendum , quid Hippocrates *Asciam* appellaverit .

At enim , inquit , in ea , quam supra attulimus , *Asciae* descriptione , inter habenarum ductus rhombi plures , non item *Asciae* sive trigona intercipiuntur . Respondeo , id quidem verum fore , si in deligationibus nihil aliud quam habenae eo , quo dixi , modo circumductae agnoscantur . Verum praeter fascias erant & panni ; & in fracturis , (in qui-

bus maxime Ascia valebat, ad *ἀσκήσαντες καὶ πρὸς στήθεσιν* *μεν* ad *comminuta firmiter resinenda*, ut ait Gal. sup. num. 7.) erant & ferulae. Sed mitto ferulas: at panni certe primi omnium affectae parti applicabantur, eaq; *ὑπὸ δακτύλοις* aut *ὑπὸ δακτύλοις* Hippocr. erat: pannis fasciae superdabantur, quae *ὑπὸ δακτύλοις* dicebatur. At panni isti rhombos, si non omnes, at eorum plures bifariam dividebant; h. e. ex singulis rhombis binas Ascias efficiebant. Ita fit ut in vincturae *συνεπαισμένης* fasciae *διαίρεσιν*, ex Hippocrate, & Asciae simul & spatia rhomboidea deprehenderentur. Postremo vel si subjecti panni nihil conferant ad ascias repraesentandas: fac, inquam, in *διαίρεσιν* non aliud quam rhombos existere: at certe plurimi ex iis rhombis non nisi dimidiati, itaut ascias referant, cernuntur, propterea quia eorum dimidium tantum obtutibus patet, pars vero altera in aversa femoris parte latet. Sane enim *καὶ ἐν τῇ ἐξῆς*, h. e. non ab eo, quod re ipsa est, sed ab eo quod videtur, vincturis illis imposita fuisse nomina certissimum est. Id quod video etiam placuisse viro elegantis doctrinae atq. ingenii Canonico Jos. Boncorio; quum is supra appositum schema mihi pro sua humanitate delinearet. Atque haec, quae in Asciam Hippocraticam sum commentando expertus, eruditissimorum medicorum (quos & numero plurimos) & doctrina & sagacitate singulares, & haec civitas, & Italia universa numquam non parens foecunda protulit) iudicio permitto; inprimis autem Regii Archiatri Francisci Boncorii, qui merito suo in hoc Regno hodie in artium facile excellentissima dictaturam exercet; quique suo in REGIS optimi ac felicissimi tuenda valetudine studio vigilique industria non tantum populares suos, sed & externos plane universos BORBONIAE stirpis studiosissimos, sibi devinxit, ac porro devinciet,

MANTISSA ALTERA.

De propria significatione vocis ΤΕΚΤΩΝ & inde derivatorum, sive de S. JOSEPHI CHRISTIQUE Opificio.

Ad Matth. XIII. 55. Marci VI. 3.

Dixeram, TANVCCI ornatissime, (sup. pag. 158. & not. 206. & saepe alibi) vocem ΤΕΚΤΩΝ non esse fabrorum omnis generis communem, sed *materiariorum* peculiarem. Ad id ostendendum paucissimis sane contentus essem, si non aliud quam *τὸ Τεκταρῶν* Asciam mihi illustrandam proposuisset.

241
Em : Nunc id damus operam ; ut dum in tenui argumento
 versamur , tamen appareat , nos serias res agere ; nec fru-
 stra nos de IOSEPHI , CHRISTIQUE ipsius Servatoris (314)
 opificio sollicitos , id laborare , ut *Asciam* istam male a quibus-
 dam de eorum manibus excussam , eisdem tandem luculenter
 adsertam , consecremus dedicemusque . Nam Matth. XIII. 55.
CHRISTVS fuisse legitur *ὁ τοῦ τέκτονος υἱός* . Vulgato Interpreti,
Fabri filius : imo & ipse Servator Marci VI. 3. dicitur : *οὗτος ἐστὶν ὁ τέκτων* ; *Nonne hic est faber* ? Laudo sane , quod sanior
 interpretum pars S. Iosephum (uti & IESVM) materiarium
 fuisse , statuunt . Sed quod id ex antiquorum traditione colligit
 ajunt , id non perinde probo . Nam etsi pro lignario opificio lau-
 dantur aliqui (puta S. Iustinus , & praeterea vix unus aut alter)
 tamen Hilarius , Chrysologus , Beda , & alii plures , ferrariam fa-
 ctitasse , innuunt . Orientales quoque Evangeliorum trans-
 lationes variant nonnihil . Ex quibus potest intelligi , in
 IOSEPHI opificio non consensisse antiquitatem . Quare longa
 aliam viam ingrediendam mihi statui , ut in propriam pas-
 simque usitatam vocabulor. **TEKTON** & **FABER** notionem prius
 inquirerem ; quo fundamento praefecto , tum demum putavi
 me antiquorum sententias tum numeraturum exactius , tum
 & de iis sanius iudicaturum . Vereor tamen , ne qui in ceteris
 multus fui , in hoc demum argumento plurimas sim futurus ,
 nec sine ineptae diligentiae offensione . Verum rem sic transi-
 gam , ut summa tantum rerum capita lectoribus delicatiori-
 bus legenda proponam : cetera , quasi *μακροβραχὺς* , in adnota-
 tiones conjiciam , quas incuriosi rerum harum tuto praeterire
 queant , cupidioribus interim usui futuras .

I.

*Vox TEKTON ejusque derivata quid apud antiquos
 mediamque Graeciam significaverint.*

**Evangeliorum interpretes (315) quoscumque viderim , ad
 hunc**

(314) Quum isthaec opificia
 audis ; noli putare ea generis nobi-
 litati Sanctae familiae fuisse dedero-
 ri . Nam praeterquamquod *ἐργον*
αὐτοῦ ἐνδοξόν , *opificium nullum pro-*
braeum esse , asebatur Hesiodus ; He-
 braeorum in more positum fuit , ut
 etiam quibus res laetior esset , ta-

men adversus omnes fortunas casus
 opificum aliquod addicerent . Vi-
 de interpretes heic & ad XVIII.
 Act. 3.

(315) Calmetus ad hunc Mat-
 theae locum , *Græca vox* , ait , *quod-*
libet fabri genus significat . Ea tem
 habet Marci VI. 3. & Matth. de S. Jo-
 B 2 serph,

hunc diem existimant, eam vocem generalem esse: cumque errorem habent cum lexicographis, qui passim teruntur, communemque cumque omnibus ferme viris doctissimis, qui post renatas litteras Graecos Scriptores Latina civitate donarunt, qui *Τέκτων* non aliter quam *Fabrum*, *Τεκτωνὸν* *fabrilium*, *Τεκτωνίον* *fabricor*, & sic ceteram ejus vocabuli sobolem interpretari consueverunt. Imposuit viris clarissimis etymologiae ratio; nam *Τέκτων* est a *Τέκνω*, quod generaliter est *fabricor*. At equidem planissimum faciam, id vocabulum (quamquam suo etymo generale) ex usu tamen omnis generis scriptorum sine controversia artis lignariae peculiare esse: hanc adeo Josephum, imo & CHRISTVM exercuisse.

Atque ut ab hoc ipso Evangelii loco ordiar; non est verisimile, Evangelistas generali vocabulo heic usuros fuisse, praefertim praefixo articulo. Nam, amabo, si τὸ ΤΕΚΤΟΝΙ τὸν subjicitur notio, illud οὐ μὴ τέκτωνος ἦεν quid aliud valebit, quam si diceremus *Il figlio dell'artegiano?* (v. heic Tillem. not. 3. 15). Nunc cedo, inter tot opificia, quae in una civitate exercentur, totque artifices, quisnam erat ille οὐ τέκτων ille *faber*, qui eo vocabulo, veluti intento digito, demonstrabatur? At si *materiarum* intelligitur, id bene procedet; neque enim in illa urteculi multi *materiarum* erant; ac vel si fuissent, nemo perinde inepte loqui videbitur, si heic Neapoli diceret: *Non è questi il figlio del falegname?* ac si diceret: *Non è questi il figlio dell'artegiano?* Prius saepe quotidiano sermone usurpatur; alterum ne fando quidem auditum fuit. Haec eo pertinent, ut negem vocem *τέκτων*, etiamsi generalis esset, generaliter heic posse accipi; ut libe-
runt sit eam de lignario, aerariove, vel alio artifice intelligi.

Nunc illud demonstrare aggrediar, τὸ Τέκτων nequaquam

uni-

Joseph, ubi Τέκτων definit, *un bomme de metier, un artisan*. Idem in aliis ante Calmetum reperies, uti in Vatablo, Brugensi, & doctissimis quibusque interpretibus ad hunc ipsum locum. Marianus Victorius in indice posterior, Hieronymi tomor. in V. Joseph post varias sententias, ait: *Vox Graeca τέκτων antiqua de Judaeis CHRISTI* §. 11. (apud Patric. to. ult. (od. Pseud. N. T. p. 437.) *Vox Τέκτων πολυσημία* (est) & quibuslibet sive opificum sive artifi-

cum designat. Tillemontio not. 2. de S. Josepho δ τὸ τέκτωνος est *le fils de l'artisan* quam tamen *γενναὶ* loquendi rationem numquam potuisse venire in mentem sive Judaeis, ut sic ineptissime interrogarent, sive Evangelistae ut sic *γενναὶ* scriberet, jam initio demonstravi. Postremo ceteri omnes sive sacrae historiae, sive Scripturae explanatores sic de sententiarum dissidio loquuntur, ut prae se aperte ferant, putare se *Τέκτων* generale esse vocabulum.

in universis opificiis convenire; sed dumtaxat materiario, Atque ut ab antiquis grammaticis ordiar: In Glossis veteribus τέκνον exponitur Latine his modis: *Faber tignarius; faber lignarius, Materiarius*: quod nullam tergiversationem admittit. Sane observavi Glossarum auctores N. T. voces saepe sibi vertendas proposuisse. Adhuc proprietatis vocabulorum sollicitissimus observator Jul. Pollux non aliter id vocabulum, & quae inde proficiscuntur, accipi debere tradit. Sic I. 12. inter eos qui in templorum fabrica occupantur λιδοκόους π η α' κωδόμος η τέκνον lapicidas; aedificatores; materiarios refert. Ut & n. 161. τέκνον inter castrorum artifices sic numerat, ut sint certe tignarii, sive ut castigatus (316) loquar, lignarii artifices. Sed prae ceteris lege hujus grammatici caput 26. (317) lib. VII. quod inscribitur Τεκτόνων έργα η έργαλέα Materiariorum opera & instrumenta; ut plane statuas quid proprie τέκνον sit, quid vero τεκτονική. Vel saltem lege eundem X. n. 146. ubi τέκνος ούκός haec numerantur Στεφανός, σελών &c. Ασίδα, σέρρα &c. deinde fabri ferrarii, aedificatoris; &c. instrumenta ordine ponit.

Atque haec de optimo grammatico (cui quidem Favorinus [318] paria habet) quem unum tanti facio; ut prae eo ceteros posteriores; numerum ac turbam; quae urgearis potius, quam juveris, existimem. Simul illud bona fide fateor, grammaticos duos; qui Polluce posteriores; Suidae tamen & Eustathio antiquiores videntur (Hesych. & Aristophanis Scholiasten intelligo; etsi haec scholia non unius auctoris nec unius aetatis sunt) *τεκτονική* notationem τέκνον vocabulo subiecisse. Quid quod Suidas etiam & Eustathius in speciem idem atque Hesych. sensisse videntur? Qui tamen omnes; praesertim posteriores duo, adeo non

(316) Nam *tignarius* quid proprie appellarint antiqui, Cajus docuit l. 235. §. 1. de verb. sign. *Fabros tignarios dicimus non eos dumtaxat, qui tigna dolarent, sed omnes qui aedificarent*. De quo vide plura sup. pag. 199. & not. 242.

(317) Pollucis illud caput 26. lib. VII. longius est, quam ut totum haec adscribatur. Sed praecipua ejus capituli in adnotationem 219. contuli, post adnotata Eustathii.

(318) Non invitus feci, ut & Varinum Favorinum in medium adducerem; quippe quem ubique

reperi non de suo hepate sapere, sed sua semper ex veteribus hausisse grammaticis: quo sane merito & is in veterum censu haberi poterit. In haec prae ceteris in suo lexico posuit, quae quadrant in nostram sententiam. *Τεκτονική • έζυλα έργάζεται .. Τεκτονική ές τέχνη πάλ έζυλα καμπυλομένη, θρόνων ποικιλία, η η πολλών άλλων*. Quae mox adscribam, ea ex Eustathio desumit. *Τέκνον δέσπον • οικόδομος η γυνή γός, η απλώς άπας ο έπαινον διακείμενος πος σκάνη (corr. πος έπι σκάνη ex Eustathio) έζυλων*. Vides haec καμπύλη hujus vocabulo *επισκάνη*.

Caro & sanguis est, qui enurus facit; Platoni is qui tibias & lyras, qui le-
ptos, qui naves domosque fabricat;
Dionys. Halic. ἀλυσμῶν καταίνδον
dixit: Iustino & Chrysothomo τε-
κτονικὴ circa aratra, juga, plaustra
veritur: mitto jam alios, Itaq. uni-
versa, quam laxissime patens ar-
tium ἐλευργιδῶν familia, τεκτονικῆς
ambitu merito comprehenditur.

Atque heic praeteriri non de-
bet, quod Jul. Pollux VII. integro
cap. 26. totus in eo est, ut ostendat,
artes omnes, quae circa ligna occu-
pantur, vocabuli τέκτων & τε-
κτονικῆς complexu contineri. Itaq.
& ναυπηγὴς ναυπηγός, & ἀλυστοειδής,
& ὑποτοειδής lectorum & januarium
artihces eo refert; adhaec autem &
eorum fabros quae ad convivalem
supellectilem pertinent, uti men-
sarium, sellarum &c. insuper & sca-
lorum, & ἀσπενσίων. Τεκτονίδης
h, inquit, καὶ τὸ τεκνῶσαι θύρας,
& Ἀμειβάνης Λοισιγῆτης: Μαρ-
τιανὸς etiam est & fores compingere,
ὡν Ἀριστοφάνης Λυσιστραία. Mox ejus
artis instrumenta, recenset, & ei
opificio usitata verba, more suo. Quā
recensione defunctus, ad superius
illud argumentum redit; nam ait:
ἐργάζετο δ' ἂν δ' τέκτων καὶ μωδῶ-
γος &c. μισθισκῶν τε καὶ κοινῶν
σέβηθι ad fabrum lignarium pertinet
&c. Mox: καὶ ἀρματοπηγὴς ἢ καὶ
Ὀμπρὸν ἀρματοὶ ἂν τεκτονικῇ &c.
Sed & Carpentarius secundum Ho-
merum in artis lignariae censu est.
Deinde de curribus locutus, de aedi-
ficatoribus sic orditur: Καὶ τοὺς
οἰκοδόμους Ὀμπρὸν τέκτονας καλεῖ.
Aedificatores Homerum τέκτονας ap-
pellat. Homer. loca partim cum
Eustathii adnotatis modo depromi-
mus, partim alibi producemus:
duo heic ex Odyssaea loca indicabi-
mus, unum P. 340. ὃν ποτὶ τέκτων
ἔβαιον &c. Quem (postem τέκτων
posuit: alterum Θ. 43. iisdem ver-
bis, de limine loquens. Causam
Homericæ φωνῆς initio hujus ad-
notationis assignavimus, quia ea
opera ex ligno erant: & re vera his
locis postem cupressinum limen
quæritur Poeta esse dixit.

Postremo de vocem quidem Ae-

χιδέων (quam Graeci juxta Latine
pluribus de struendorum princi-
pe ac ἀρχιδῆν usurpant) a re ligna-
ria alienam putavit. Haec enim
subjicit: καὶ Ἀρχιδέων ἀρχὴ παρὰ
Πλάτωνι. Subitaneus pantiſper
heic, antequam cetera adscribam;
Vocem Ἀρχιδέων usurpatam Pla-
toni dicit; sed in re materialia,
nam ecce Platonis locum Ερατοστέ-
(pag. 135. C. ed. Serrani) Καὶ γὰρ
ἐκκ. (h. e. in τεκτονικῇ) τέκτονα μὲν
ἀν' οὐρανῷ τέκτων. ἢ δὲ μὲν ἀνέρον,
ἀρχιτέκτονα ἢ οὐδ' ἂν μωδίων δρα-
χμῶν· ὁλίγοι μὲν καὶ ἐν παρὶ τοῖς
ἐκκ. γίγνον. Nam materialium
quidem quinque, summum sex mi-
nis emas licet, at architectona no-
decies mille quidem drachmis com-
paraveris; quia pauci admodum in
universa Graecia architectones ex-
sunt. Vides jam quid sint Platonis
architectones, quod & docuit me Jo-
sephus in III. ἀρχαῖα. 6. ubi de Tabernaculi Moſaici opere lignario
construendo narrat. Ibi prope ini-
tium sic posuit: Ἀρχιτέκτονας τοὺς
ἐργῶν ἐπίσκοποι, Architectonas operi-
bus praeficit Beselelem & Eliabum;
qui certe operis lignarii, non stru-
ctorii principes opifices erant.
Quamquam Philo aliter: apud quem
in de somniis (pag. 596. C.) Beselelem
tamquam operis administrum, ἀρ-
μοδῶν καὶ ἀρχιτέκτων Μωϋσῆς ἐκκα-
πλαρία Architectus Moſes sufficiebat.
Postremo Sirachidae XXXVIII. 30.
Ἀρχιτέκτων ex ligno statuas facit.
Est in LXX. & ἀρχιτεκτονὶς & ἀρ-
χιτεκτονία & ἀρχιτεκτονία de cuius-
vis generis opere usurpata reperun-
tur: ut & Paulus ep. ad Cor. & Pla-
to in Gorgia pag. 45. E. ἀρχιτεκτων
vulgari notione acceperunt.

Pergit vero idem Onomastici
auctor: Ἡμεῖς γὰρ ἡ ἐν τῷ Σοφ-
κλῆς Δαυδῶν τεκτονάρχῃ Μωϋσῶν.
Quod H. Steph. in Thesaurο non
assequitur. Non ipsam, opinor,
metaphoram ab architectura peti-
tam putavit esse βινδῶν, sed omni-
no vocem dumtaxat τεκτονάρχης
appellat βινδῶν h. e. συνδῶν: nam
ut ego interpretor, ut versus neces-
sari serviret, ideo voce nova usum
poetam putavis. Haec interpretatio
non

Superest; ut de Hesychio; Aristophanis interprete, & Stida videam: quorum duo priores artificum totum genus intra ejus vocabuli septum concluderunt. Nam Hesychio ΤΕΚΤΩΝ est πᾶς τεχνίτης omnis artifex. Eadem est Scholiastae sen-

tiem veram esse ostendit ἀτιολογίαν illud γὰρ. Ἀρχιτέκτων dixerat vocem usitatam esse: nam alteram τεκτονάρχος non imitandam, quippe vi ac necessitate expressam. Verre ego sic: *Constitutum vero est* (ac vi profodiae expressum) *quod Sopocli in Daedalo Adusa Τεκτονάρχος dicitur.* Atq. haec ad Pollucem explanandum satis; Relat quid Poetae illi fuerit τεκτονάρχος Μοῦσα: Nam Minervam quidem artibus praeesse novi (unde μηχανίτις Paulania; & in lapidibus ERGANA appellatur) at de Musarum quapiam, id juxta cum ignarissimis scio: Dicam tamen quid sentiam. Aristophanes Equitibus 527. affert celebris ac passim triti carminis (quod ibi Scholiastes ad Cratini Eumenidas refert) tale initium: Τέκτονες δ' ἀλλήλων ἴμνωσεν Pulchrorum bymnorum artifices. Eadem metaphora bis usum Pindari animadverti; nam Pyth. III. 300. Ἐξ ἱερῶν κτελόντων τέκτονες οἷα σφολ Αἰγυπῶν. Ex carminibus sonoris; qualia artifices sapientes (carminum) concinnant. Et Nem. III. 7. Μελισσαίων ἐστῶτες Κοῦρον νεανίας. Melisorum auctores bymnorum juvenes. Quo pertinet etiam Τεκτονὺν ἱερῶν ὑψίστου ἐμπροσθεν in quodam epigr. Ex hisq. loeis, aliisq. fort. plurimis, quae mihi nunc latent, facile est intelligere, fuisse hanc metaphoram celeberrimam, quae sacri vates τέκτονες ἱμνωσεν, μέλων &c. ant sine alio adscriptamento, absolute τέκτονες vocantur. Ex quo licere sibi Sophocles existimavit, Musam poetarum praesidem, ἀρχιτέκτων nuncupare, pulcherrima sane; quamvis non intellecta, translatione.

Ad extremum Pollux τὸ Ἀρχιτέκτων Aristophani Daedalo usum patum notavit. Ea fabula non exstat. Sed quia Daedalus fabricae materialiarum inventor fuisse Plinio

aliisque dicitur, in ea fabula τὸ ἀρχιτέκτων de re lignaria fuisse positum, sit verisimile. Sed nunc apud eum Comicum in Pace 304. idem verbum legitur.

Haec ex Pollucis cap. 26. desubasse, eademque illustrasse sufficiat. Verum heic dissimulare non queo; quod a Polluce & Eustathio diversus alij Galenus. Nam illi duo lignaria omnia officia, quaecumq. demum illa sint, Τεκτονικὰς αἰνυτο complectuntur, ac nominatim ναυπηγὸς & ἀedificатор: contra iste Τεκτονὸς distinguit a ναυπηγῷ, ἀedificаторе, & pluribus aliis ligna tractantibus: Locus is exstat lib. ad Thrasylum cap. 28. ubi in eo est, ut ostendat, materiam eandem pluribus artibus διέκασθαι subijci: *Ξύλον μὲν γὰρ ὅλη κοινὴ καὶ ναυπηγῷ, καὶ τέκτονι, καὶ μηχανοποιῷ, καὶ οἰκοδομῷ, καὶ ἀλλοῖς μέρεσιν: Quisquidem lignum & fabricator navium, & materiario, & machinarum structori, & ἀedificатори, & sexcentis aliis communis est.* Quod deinde & in creta &c. ostendit. Heic ego nolo ea responsione uti, in vocum significatu malle, me grammaticis accuratioribus (imo & Homero, & Platoni, quibus ναυπηγὸς & ἀedificатор est intra septum Τεκτονικῶν; de Homero vide Eustathium sup. not. 319: at Platonis locum in Philebo vide infra not. 337.) quam medico quantovis credere. Malo rem sic transigere: Homeri & grammaticorum illorum Τεκτων, ex antiquo vocabuli usu, γυναικῶδες esse, ne sit πᾶς ξυλουργός; at Galeno & posteriori aetati Τεκτων angustiora habuisse spatia, & a ναυπηγῷ, ἀedificаторе & pluribus aliis fuisse distinctum: sicuti apud nos hodie ναυπηγὸς & quidā alij lignorum artifices diversa nomina atque officinae habent ab eo, qui communi voco bula ἱδ' Ἀλεξανδρῶν appellatur.

sententia; qui ad Equitum verſ. 527. ſic adnotat: Τέκτωνες πάντες ἐσὶ τέχνης. h. e. τέκτωνες ſunt omnes artificeſ. At Suidas paullo aliter definiit: ΤΕΚΤΩΝ· Κοινὸς (320) τέχνης· ὁ λαοξόος ἐπὶ τοῦ ἑλάνου ἐδίδμου· Τέκτων· ἐſt communis artifex: lapicida, & lignorum peritus. Vides quantum ſit inter hoſce grammaticos discriminis; quum duo priores omne genus artificeſ, hic tantum lapicidam & materiarium ejus vocis ſinibus complectantur. Sed hoc poſterius verum eſt; nec enim eſt dubitandum, quin τέκτων vocabulum non tantum lignarium opificem, verum etiam nonnumquam lapicidam & fruſtorem designet. Neque ea notio tantum ex Homeri auctoritate liquet, cui ea vox etiam aedificatorem notat (nam fort. poterat ἀναδοῦμος Homero τέκτων ideo dici, quia id genus fabricae totum ex lignis erat; ut initio adnotationis 319. dixi) verum etiam ex Joſepho; apud quem lapicidaeſe instrumenta (321) τεκτονικά ἀπε-

pela

(320) Suſpicabar antea, ſcripſiſſe Suidam κοινὸς τέχνης, hac ſententia, ut τέκτων ſit communiter & univerſe artifex, ſive, ut loquitur Heſychius, ὁμαῖς ἀρτίφει; cujus univerſi generis duas tantum exiſtias ſpecies mox ſubjungi, lapicidam & materiarium. Si ſic legatur, nullum erit inter Heſychium ac Suidam diſcidium; Sed quia nullum Kuſterns aſſert veterem librum, qui αὐτῷ habeat, recepta lectio non eſt ſollicitanda; praefertim quae veriſſimam vocabuli notionem complectitur.

Atquiſi recte iudico, ΚΟΙΝΟΣ apud hunc grammaticum Τεχνικόν eſt vocabulum, & grammatica notione accipiendum. Apud grammaticos κοινὸν γένος eſt quod duobus commune eſt, maſculino & feminino; & κοινὴ οὐκ αὐθιγία eſt tam brevis aquam longa; & Latinis communia verba tam activae quam paſſivae ſignificationis. Et omnino acceptione grammatica commune eſt duum dumtaxat; nam quod pluribus convenit, Omne dicitur. Iſidorus I. orig. 6. COMMUNE dictum, quod duobus generibus nomen unum communicat. . . OMNE genus dictum, quod cunctis generibus ſervit, maſc. & ſaem. neut. & comm. Ego Suidas quum dicit αὐτῷ τέχνης

ος, vult eam vocem duobus opificiis, quae mox ſubjicit, eſſe communem. At Heſychius quum ait Πᾶς τέχνης, etiam τεχνικὸς eſt illud πᾶς, i. e. ad univerſa perti- nens genera;

(321) Joſephus in VIII. ἀγ. χαλοῖ. 3. num. 2. Τὴν αὖτε τοῦ τῆς (Salomonici) fabricae multa cum arte exſtructa eſt ex lapidibus ποτι- στί, ἀπὸ ἀποδομῶν λεγόμενα κομμι- ſtura iunctis (ὡς μὲν οὐδὲν, μὴ τὴν αὐτὴν τινὲς ἐργαζομένους ΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ τοῖς καπνοῦσιν ἐργαζομένους ἀποδομῶν) ut intuentibus nullum uſquam mallet (ſive potius acicuſculi, qui Graecis τῦκος; interdum & οὐρα dicebatur, quod noſtris lapicidis hodieum il martello dicitur) aut cuiuslibet instrumenti LAPIDARI (ſic enim heic vertendum eſſe illud παροισιός, Suidae auctoritas cogit) appareret indicium; ſed illis non adhibitis, materiam omnem congrue coagmentatam fuiſſe: ita ut ſua ſponte potius coarctaretur, quam ut ſtramentorum, videretur. Quae quum ita ſint; erravi (quid enim diſſimulem) ſup. pag. 202. not. 244. col. 2. lin. 8. ubi Tzetzem repre- hendi, quod τέκτων h. e. Acicuſculum appellaverit ἐργαζόμενον καπνοῦσιν. In hoc enim ille Joſephum auctorem habet locupletiffimum. Huo- rgetu

pellata reperio. Quin etiam & ex voce ἀρχιτέκτων idipsum confirmatur, quae arti structoriae (322) cum lignaria communis est; ac postremo ex diserta Pollucis auctoritate I. cap. 26. (323) extremos; & ex Isidoro, qui *structores* Graece Τεκτονες appellari ait: de quo inf. not. 322. Ex quo intelligis, id esse verissimum, quod sup. (c. 2. ubi de *Asia structoria* pag. 199.) tetigi, structoriam ac lignariam artes sorores esse, eadem utriusque instrumenta numerari, postremo utramque artem Homero, imo & Josepho, Polluci (fort. & aliis) ἀρχιτέκτων nuncupari.

Venio nunc ad Hesychium. Cujus gravis inprimis grammatici auctoritati quid respondebimus? Verum primum omnium quantumcumque auctoritatis Hesychio tribueris, nihil ad Pollucem; nihil ad usum scriptorum omnium, de quo infra. Ut omittam, quam sinistre de Alexandrino isto senserint Casar Scaliger, Rich. Bentejus, Reinesius apud Fabric. Bibl. Graec. lib. IV. c. 35. ad finem num. VI. Sed sit sane eximius. At negari non potest, quin multa ex aevi sui loquendi consuetudine petiveris. Quid si enim suspicer, posteriori (324) Graeciae οὐκ ἔτι τὴν αἰσθητικὴν τέχνην ἔχοντα ἔργα ἔργα ἔχοντα fuisse τὴν αἰσθητικὴν τέχνην? Quae loquendi consuetudo suorum temporum fort. Hesychium (quem ex pluribus indi-

cis

celferri potest, quod verbum τεκτονικός (quod ceteroqui de operibus lignariis passim usurpatum reperio) Procopius in de Aedificiis I. 1. de structoribus usurpavit. *Antibemius*, inquit, *Trallianus* . . . τὸς ΤΕΚΤΑΙΝΟΜΕΝΟΙΣ τὰ ἔργα ἰσχυρίζων ὅτι γενεσιγενὲς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἰσχυρίας ἰσχυρὰς ἔργα ἔχοντες. h. e. digerendo fabris operi inueniunt, agendorumque imaginibus praeformantur. Et quod alter ille Judaeus Philo idem verbum de mundi fabrica posuit: τὴν κόσμον ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τεκτονικῆς τέχνης ἔχοντα ἔργα ἔχοντα. Nam mundi fabrica ad structoriam potius artem ἀρχιτέκτων referretur, quam ad lignariam.

(322) Vocem ἀρχιτέκτων de ἀρχιτέκτων pluries accipi, non est dubium. Adeat qui volet H. St. aliosque lexicographos. Etiam Latini eo significatu id vocabulum usurparunt. Ac de arte lignaria nondum quisquam exemplum proutulerat. Ac equidem paullo superius not. 319. ex Platone & Josepho &

aliis exempla depromsi. Vide si lubet.

(323) Jul. Pollux ad finem cap. 26. lib. VII. inter aedificatoris nomina posuit, ἀρχιτέκτων καὶ λιθοδόχον, deinde subiecit haec: οὐκ ἔτι τὴν αἰσθητικὴν τέχνην ἔχοντα ἔργα ἔχοντα. Nisi hoc, inquit, (h. e. artem lapidariam) ὑποβέβηκεν ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς τέχνης. Ex quo vides, putasse hunc grammaticum eam artem, ejus lapidaria est administra (structoria scil.) nihilo esse minus τεκτονικὴν.

(324) Apud Nicephorum Gregoriam lib. IX. initio cap. 6. Camaris & Castellanus (ΤΕΚΤΟΝΙΚΗΝ τὴν μὲν τῆς τῆς τέχνης h. e. fabrilem quamvis artem exercens urbem Constantinop. prodiderunt. Videtur heic enim τεκτονικὴ esse vox universi generis. Verum, ut bona fide agam, illud τὴν αἰσθητικὴν non necessario arguit, putasse Gregoriam universa pro fusus opificia appellari τεκτονικὰ; sed eo pertinere potest, ut Camaris & Castellanus

et

usurparunt, Atque ea certe causa Hefychio fuit, ut scriberet: **ΤΕΚΤΩΝ**. Πᾶς *πχλως*. Ad Seniorum, inquam, loquendi consuetudinem prorsus spectavit ille, quando sic scripsit; quippe quem scimus plurimas passim LXXvirales *ideas* in suum Glossarium congestisse. Atque haec de Hefychio.

Nunc de Aristophaneo Scholiaste facilis est responsio, illum bona fide hanc suam adnotationem ex Hefychio descripisse; ac totidem quidem verbis; nisi quod tantum Hefychii singulare in plurativum *πχλως* *el* *πχλ* commutavit, non alia certe de causa, nisi ut adnotationem suo Auctori accommodaret; qui comicus *τέκτων* num. multitudinis dixerat. Atq. haec de duobus grammaticis, quibus dubitabam utrum deberem & Isidorum adungere, cui tantumdem videtur esse Graece *Τέκτων*, quantum Latine *Artifex*: sed tamen *artificem parietum* ibi (328) Isidorus intelligit,

cur, opus certum notant. Sunt & alia loca, quibus non dubites eandem prorsus notionem ei voci tribuere; veluti Ex. XXXI. 5. *κατασκευάσῃς ξύλων ἐργάζεσθαι*; & Isa. XL. 20. *ξύλον . . ἐλάργα* *τέκτων*. & XLIV. 19. eadem locutio. Jer. X. 3. *ξύλον ἐστὶν ἐργον τέκτωνος*. In epist. Jer. versu 6. *lingua eorum κατασκευαμένη ὑπὸ τέκτωνος*. Sap. XIII. 11. *ὁλοτέρως τέκτων*. Sirachidae XXXVIII. 30. *τέκτων & ἀρχιτέκτων* est qui e ligno itatras facit.

Tamen ne illud quidem negari potest, quin aliis quibusdam locis ei vocabulo Graeci interpretes subjecerint *γενικότεραν* notionem; ut α. Reg. XIII. 19. *τέκτων σιδήρε*, & 3. Reg. VII. 14. *τέκτων χαλκοῦ*. II. XLIV. 12. *ἀκούει τέκτων σερύκη*. Baruc. III. 11. *ἀργενίου παλαιούσης*. Os. VIII. 6. & XIII. 2. de conlatili id vocabulum usurpatur.

Huc etiam referri possit *τέκτων ξύλων*, quod reperitur 2. Reg. V. 11. & 4. Reg. XII. 12. & 1. Par. XIV. 1. & XXII. 25. Nam ex eo ipso addito *ξύλων* constare arbitror *τέκτων* LXXviralem esse *γενικώτερον*, & ad alia quaecumque opuscula recte transferri. Nisi vero volumus Seniores illos ad Homericum *πχλως* *δοῦσαν* *substantivum* *λίθον* *speciale* & de quo vide Eustathii adnotata sup.

Accenet, 319.) quod non puto. Re enim vera illud Seniorum *πχτων ξύλων*

respondet Hebraico **עֲרֵב עֵץ** *charabbei ets* (i. e. *artifices ligni*) quod iis locis in fonte legitur. Et ceteroqui certum est Graecos Bibliorum interpretes fixum hoc ac delitmatum habuisse, ut Hebraicum

עֲרֵב עֵץ *charab* (i. e. *artifex*) non alio vocabulo, quam *πχτων* commutarent (certe enim ubicumque Hebraicum illud nomen occurrat, pro eo Graece *πχτων* ponitur, paucissimis locis exceptis: *τέκτων* vero vicissim numquam alteri Hebraeo nomini, quam quod supra posui, respondet) quare ex eo factum est, ut LXXviralis *πχτων* non peculiaris materiarii, ut apud ceteros Graecorum, fuerit, sed *γενικώτερον* Hebraici vocabuli *Charab* i. e. *artifex*, cui respondet, notionem ingeniumque induerit. Id quod in sexcentis aliis vocibus *שם* *el* *quod* *nit*, ut eae interpretandae sint non ex usu Graecorum, sed ex vocabulis Hebraeis, quibus respondent: ut *μαθήσαν* apud Seniores non est, quod Graece ea dictio valet, sed quod Hebraicum *Herish*, pro quo ponitur, i. e. *sedes*.

(328) Isidor. in XIX. orig. 8. Fabros

Accedo jam ad recentis aevi viros Graece doctissimos, & quantum exstat lexicorum, nec non Latinarum e Graeco interpretationum. Horum ego inveni neminem, qui de TEKTON aliter statuerit, quam ut sit universi artificum generis vocabulum. Nisi quod H. Stephanum vidisse hanc, de qua tamdiu disputo, Graecae dictionis proprietatem, non est ambigendum. Nam quaecumque in suum Thesaurum ejus nominis & inde derivatorum (329) exempla contulit, ea non posunt aliter quam de lignario sive artifice, sive opere, sive arte intelligi. Quod quum & ipse vir summus ibi animadvertat: tamen ad ultimum contrariis, quas affert, Hesychii & Suidae auctoritatibus, quas modo expendimus, pene (330) fractus vide-

Fabrys autem (inquit) sive artifices Graeci τέκνους vocant, idest instructores. Ubi non univrsum fabricorum sive artificum genus Graeco τέκνος respondere vult, sed eos, quos ubi in titulo proposuit, De fabricis patrium. Id quoque ex adjuncta interpretatione altera idest instructores assequor: pro quo tamen non dubito quia instructores sit legendum. Peccatur hoc saepe in MSS. ut incipientibus ab it, ip &c. addant initio I, ut apud eundem Isid. infra cap. 10. pro structura legabatur in veterib. cod. instructura.

Pergit deinde Isid. *Architecti autem caementarii sunt, qui &c.* Adjuncta vox *caementarii* ostendit, *Architecti* nomen *γυναικῶν* esse, & etiam rei materialiae commune, ut sup. ostendimus not. 319.

(329) Ac primum affert Plutarchi in Pericle locum, ex quo luculentissime τεκνῶν proprietates deprehenditur, ubi ὅλη h. e. ligno sic τέκνους responderet, sicuti λίθῳ λίθουρος, χαλκῷ χαλκότητος &c. Xenophon in παύσαις tercio dixit τέκνους τε καὶ λιδοδόμοι; & in V. Χαλκῆς τε καὶ τεκνίας καὶ σκυτῶν. Et Heslenicor. IV. μετὰ λιδοδόμων καὶ τεκνίων. Thucyd. in VI. λιθοδόμος τῷ τέκνους. Quae loca eo pertinent, ut τέκνους non sit generis nomen, sed peculiare opificum completatur, non minus, quam ea vocabula quibuscumque con-

Deinde addit & illud Homericum Od. T. ubi Icmalius τέκνους lectum ex ebore secisse dicitur. Idem Steph. in Ἀμύθωνος affert illud Poetae Il. Ψ. ubi τέκνους in contiguatione τῶς ἀμύθωνος h. e. ἀμύθωνος signa sive rubeas simul componere dicitur. Sed alia plura Homeri loca vide sup. not. 319. ubi de Eustathio. Idem Stephanus in Ἐνδομῶν produxit illud Sophocleum ex Athenaeo, ὅς τέκνους παρὰ Στάθμῳ ἰόντας ὁρᾷ καὶ ἄνδρ'. Et illud Ammonii in Praedicam. Arist. ὅς γὰρ ὁ τέκνους τῷ σάθμῳ κίχον. ὁρᾷ δὲ διὰ τὴν ἴσιν ὁρᾷ ἐξ ὧν καὶ ὁ καμψύλον.

Adhaec in Τεκνίας profert ex Diostoride V. 112. Τεκνία μίλως. Et absolute Τεκνία Aristoteli in Probl. *artem lignariam* notat, ubi nescio cur Gaza *artem aedificatoriam* transponere maluit. Aeschines in Ctesiph. ὅς τῷ τεκνίῳ δὲ καὶ βυλάμῳ τὸ ὁρᾷ καὶ τῷ μί, τὸν κανόνα προσφέρουσι. In Τεκνία, ponit illud Theophrasti V. 8. ubi juniperum utilem ὅς τὰς τεκνίας dicit. Atque haec sunt apud Stephanum exempla, quae vix possunt alio quam ad artem materialiam pertinere. Quorum locorum bona pars in antiquioribus lexicis reperitur; sed antiquiores illi τέκνους *fabrum γυναικῶν* interpretantur.

(330) Dixi pene fractum videri, quippe qui in illa Enripidis locutio-

Videtur. Adeat, qui volet eum optimas frugis thesaurum: simul scias plura me alia ex probis (331) auctoribus posse notio-

nis

notione *Τέχνης* καὶ putavit se *γεννῆς* Hesychii & Suidae notionem reperisse: quae tamen est metaphorica acceptio, qualis in hoc vocabulo saepissime occurrit in Pindaro, Aristophane, & aliis. Mitto quod idem vir doctissimus ceteras voces a *τέχνη* derivatas, ut *Τεχνικός*, *τεχνία*, *τεχνόδω*, *τεχνόδω*, *τεχνίον* &c. *γεννῆς* interpretetur, non secus atque in aliis lexicis traduntur. Tanti nim. apud eum Hesychii auctoritas fuit.

(331) *Lo ovum ευαγυρῆ ex omnis generis Scripioribus de usu vocis Τέχνη, & inde derivatorum.*

Pollucis, Glossarum, Suidae, Eustathii auctoritates satis mihi futuras existimassem ad definiendam veram vocis *Τέχνη* significationem; nisi contra hos ex adverso starent Hesychius, & Aristophanis Scholiales, etsi minoris hi quidem prae illis dignationis, Nunc ut hos indiligentiae atque erroris arguerem (etsi satis id quoque supra pag. 268. 269. praestitum fuit, quando

Hesychio LXX, quibus τὸ *ἔργον*

εὐαγυρῆ per vocem *Τέχνη* ubique reddere fixum esset, prae oculis fuisse demonstravi: Scholias tenet vero bona fide id ex Hesychio descriptisse) tyrissima illa, etsi plena molestiae, via visa fuit, ut per omnes aut plerosque Graecos scriptores, qua possem, circumirem, videremque an vel unum deprehenderem locum, ubi pro universo artificum genere, aut aliter quam pro materiali, *Τέχνη* acciperetur. Sane reperi nullum, exceptis duobus tribusve locis, ubi pro lapida aut structore usurpatur, quos sup. not. 321. adscripsi. Itaque vera est Suidae finitio (imo & Pollucis: vide sup. not. 319.) id nomen materialium cum aedificato: e com nunc facientis. Etsi quia de structore aut marmorario rarissima sunt exempla, licebit universis ad-

καὶ materialium reddere, nisi si quando peculiaris in scriptoribus ratio pro aedificato militet. Quum autem mei docendi causa eum laborem in aucupandis Scriptorum locis exhaustissem; cur eadem loca cum aliis non communicarem? Itaque contuli ea in hanc adnotationem, cupidis aliquando fort. usui futura, fastidientibus autem tuto praetercunda. Simul monitos letores volo, ut si quem unum locum antiquorum nanciscantur de alia, quam materialia aut vero structoria fabrica (quod non auguror fore) monere id non graventur.

Homeri loca quando jam supra not. 319. promissimus; ab ejus aequali aut suppare Hesiodo ordiar, cuius noti sunt illi versiculi initio *ἔργον*. v. 25. *Καὶ καραυλὸς καραυλῶν τῶν, καὶ τέχνην τέχνην*, *Καὶ τῶν χὲρ πῶχρ' ὀφθαλμοῖν, καὶ δειδὸς αἰδέσθω*. Ubi *τέχνην* non minus, quam *καραυλὸς*, non est universi generis, sed certi officii nomen. Sic etiam Plutarchus in Numa (p. 71. D. ed. Francof.) cum *τέχνην* & *καραυλὸς* & plures alios junxit. *Divisi autem civitatem per artes, nimirum, sibi-cinium; aurificum, materialium*, (sic enim vertendum sunt illud *καρὸν*, non vero *fabrum*, quod est vocabulum universi generis, quod vulgatam interpretationem obsidet: quid enim inter tot certa officia fabri faciunt? sed hoc, uti semel dicam, majum per omnes late Graecorum scriptorum Latinas interpretationes grassatur: nec est, quod deinceps de eo leviculo peccato moneam) *structoribus, suorum, coriariorum, ferratorum, sigularum* &c. Et quando semel Plutarchi meminissim in *συμμοχ.* lib. III. extremo sic scriptum reliquit: *Τὸν π γὰρ ἔργων τὸ πᾶν ὡς καὶ ποσειδῶν ἀποβαλὼν οἱ τέχνης* &c. *Ligna enim in plenilunio caesa fabri lignarii respuunt, utpote cetera & propter bumorem facile flaccescens.*

Pindarus, semel proprie id vocabu-

cabulum usurpavit (nam alias saepe μεταφορικῶς) de currus artificis. Pyth. V. 47. Χερμαῖαν Τεκτόνων δαυδάματα δῶν &c. materialibus compingentium materialium opera artificiosa afferens. Vide locum.

Euripides: Τέκτων γὰρ ὦν, ἐπαρτες δ' ἑλουργικά. Quum sis materialius &c. Aut in verum veru reddere amas; habebit more Plinii (de quo infra) Fabri vocem peculiariter accipere: Quum sis faber, tamen laud facis lignaria.

Venio ad Aristophanem, qui (praeter locum pulcherr. de pelecans τέκτων sup. pag. 204. col. 1. v. 10.) Pluto 163. τὸ τεκταίνεσθαι non γὰρ πᾶς pro Fabrico, sed peculiariter pro officio lignario posuit; sic enim ibi Chremylus festive satis Plutum alloquitur.

Artes itē omnes atq. praestigiae & doli, Excoqizata, Plute, tua sunt gratia. Sutoris alius artem sellulariam.

Gerit, alius ferrariam, hic Lignariam.

(Graece: Ἐπεὶ οὗ καλὴν τις, δ' ἢ τεκταίνεσθαι). Etiam Plato in VIII.

de Leg. [pag. 846. ed. Serr.] duas

eas artes inter se opposuit in ealege,

nequis duo officia exerceret:

Μηδὲς χαλκῶν ἀμα τεκταίνεσθαι.

μηδ' αὖ τεκταίνόμενος χαλκόνων.

ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι. Pergit Comicus)

Alius fiat aurum, nempe quod ei tunc

das

Alius spoliator, alius paries fodit:

Hic ille fullo, at ille loror pellium,

Hic corarius, ille caepas venditar.

Apud eundem Lysitratā 675.

Ἀλλὰ καὶ ταῦς τεκταίνων. Sed & na-

ves fabricabunt; jam enim sup. not.

319. vidimus, esse etiam naupego

(quatenus scilicet materialius est)

commune τὸ τεκταίνω.

Sed ejusdem Comici locum pul-

cherrimum Equitibus 460. non pos-

sum non adscribere, in quo usus

verbi τεκταίνω ita μεταφορικῶς est,

ut tamen inde aperte intelligatur,

ex officina materialii eam ductam

esse translationem, ac tantumdem

esse Graecis τὸ μεταφορικῶν τεκταί-

νω, ubi de fallacis agitur, quod

Plato est Exasiao.

Ταῦτ' ἐμὲ τὴν Διμήτ' ἐμ' ἐλάν-

θανε

Τεκταίνόμενα τὰ πράγματα, αἷμα ἢ

τις αἷμα

Γομφύμενα γὰρ τὰντα καὶ κολλώμενα.
Non mi latebat, per Ceterem, nego-
ria haec

Exasiao: nam sciebam jam omnia
Gompoisq. glutinoq. commissa affabre.

Eadem metaphorā occurrit A-

charnensibus 660. Πᾶν ἐπ' ἐμὸν τε-

κταίνεσθαι h. e. Nullum non aduer-

sum me dolui exasies. Confer haec

cum Plantino loco, quem sup. pag.

123. not. 155. illustravi. Afim. II.

2. 93. Jam hoc opus est exasiao.

Non enim aliud, quam producta

Aristophanis loca exprimere fata-

gebat Latinus noster Aristophanes,

quando haec scripsit. Uterque co-

micus de itruendo dolo agebat, uter-

que ab arte lignaria translationem

petivit; quod ille τεκταίνω, id hic

exasiare dixit. Ac neutra est Gu-

therius (sup. pag. 16.) qui ab opere

rectorio id translatum putavit, fru-

stra Muratorius nescio unde arces-

fivit. Non aliunde enim quam ab

Aristophanis Equitibus, & ab opi-

ficio tignario sua lux Plantino loco

affunditur. Nisi quod tamen Aristo-

phanes perfectum opus praefert,

alter ruditer informatum. Illud

etiam ex Aristophaneo Τεκταίνωμα,

credo, transtulit Plautus, quod ex

ejus Afinaria citat Nonius in Fa-

bricantur, quod tale est: Fabrica-

re, quidvis comminiscere.

Adhaec Xenophon in VI. Pae-

diae pag. 151. eos qui munitiones

turreisque aedificant, Τεκτανας ap-

pellat. Τεκτανας δ' εἰς τὸ ἡμῶν ἐχον

τὰ πυργώδεια.

Jam vero Platonis illustria ali-

quot loca afferam, quorum unum

jam depromere occupavi modo in

Aristophanei Pluti versibus. Deinde

in X. de Rep. (ed. Serr. p. 507. B.)

tres κλίνας sive tria cubilia exem-

ppli causa ponit, unum a natura, si-

ve ab auctore naturae Deo factum,

alterum ἀκλισυρῶν h. e. lectorum ar-

tifice (& hunc ΤΕΚΤΟΝΑ appellat;

nam & ex Polluce sup. not. 319. κλι-

νυρῶν ad τέκτονα pertinet) tertium

a pictore. Quae videsis in magno

Philosopho. Alter in ignis locus est

in Philebo (ed. Serr. to. 2. p. 56. B.)

Τεκτονικὴ δὲ γὰρ, οἷμα, πλεῖστος

μέγιστος τε καὶ δευράνιος χρομένην.

κατὰτε ναυπηγίαν, καὶ κατ' οἰκοδο-

μίαν.

αἰαν, καὶ ὡς πολλοὶς ἀλλοῖς τῆς ἐυ-
 λερνικῆς· κανόνι γὰρ, οἶμαι, καὶ
 τέρνῃ καὶ, καὶ διαβήτη, καὶ σάδμῃ
 &c. Ios. Serranus τέκτονικὴν vertit
 architecturam: quod & mox in lo-
 co, quem ex Stobaeo producam,
 factum fuit, ut & infra in Luciano
 sane pessime. *Artem materiariam*
 (ait Plato) reor, pluribus & men-
 suris & instrumentis utentem &c.
 rum in navibus fabricandis, sum
 in aedificatione, multisque in aliis
 artis lignariae partibus: regula enim,
 opino, & τὸν ὀπίσθιον, & circino,
 & μιστῇ &c. Idem philosophus apud
 Stobaeum ferm. 59. αἰ ἢ περὶ τε-
 κτονικῆς αὐτῇ ἐξυμῶσαν χυμῶσαν.
 Postremo idem vir summus apud
 Laërtium in ejus vita num. 100. ar-
 tes tres in classes partiebatur, pri-
 ma earum, quae materiam (veluti
 metalla aut ligna) praeparant; al-
 tera earum, quae ex ea aliquid con-
 ficiunt, tertia earum quae his fa-
 brefactis utuntur. In earum trium
 classium altera exempli causa haec
 verba ponit: ἐκ μὲν γὰρ τῆς σιδήρε-
 ᾧ χαλκῶτακῇ ὅπλα ποιεῖ· ἡ δὲ τε-
 κτονικὴ ἐκ τῆς ὕλων αὐλῆς καὶ λυ-
 φας. Nam ex ferro ars ferraria arma
 fabricat, ex lignis materiaria tibias
 & hyas facit: quae, uti dixi, exempli
 gratia ponuntur. Huic simile est
 quod Bion poeta bucol. fistulae pasto-
 ritiae fabricam τέκτονι tribuit; sic
 enim scripsit: Οὐ καλὸν, ὦ φίλε,
 πᾶντε λέγον ποτὶ τέκτονα φοιτῆν...
 αἶμα καὶ αὐτοὺς Τεχνᾶσαι σύριγγα
 &c. Haud commodum est, amice,
 quacumque de causa ad materiarium
 stare... sed & ipse tibi fabrica sistu-
 lam, καὶ τὰ ἔξῃς.

Apud Dionysium Halic. in V.
 Antiq. Rom. (ed. Wechel. p. 309.)
 Sabini lignatum egressi, interrogati
 a Valerio, quid eorum imperator
 paret, respondens, eum scalas &
 pontes fabricare, λέγουσιν, ἐτι κλι-
 μακας πεταίνε) καὶ διαβάδας.
 Ejusdem duo alia maximi momenti
 loca infra producemus not. 335.

Diodorus Siculus lib. 2. ubi de
 hieroglyphicis literis: Συμβέβη-
 κε πῖνον τὴν μὲν τύπῃς ὑπάρχειν
 αὐτῇ ὁμοίως ζώοις παντοδατοῖς καὶ
 ἐκωσμεῖοις ἀνθρώπων, ἐτι δ' ὀργα-
 νῶν, καὶ μάστιγα πικνυκῶν. Εὐ-

rum formas cuiusvis generis animan-
 libus, & hominum membris, adhaere
 autem & instrumentis, maxime li-
 gnariis, similes esse videas. Rhodo-
 manum, qui vim vocis Τεχνικῶς
 ignoraret, in hujus loci, qui no-
 stro argumento favet, interpreta-
 tione ratio fugit. Interim quam
 vellem hieroglyphicorum & τεχνικῶν
 petitorum explicationes existerent
 ex iis nullo negotio disceremus,
 quid Asia in hieroglyphica scri-
 bendi ratione valeret, magis certe
 quam ex Pierii Valeriani iis, quae
 sup. pag. 7. recitavimus.

Galenus loca aliquot vide sup.
 pag. 250. & seq. ibi not. 293. κατὰ
 τῆς τέκτονικῆς σκέπαγμα: ad modum
 asiaticarum lignariarum. Et pag. 252.
 not. 297. Asiaticam enim (et τέκτονικῆς)
 materiarii appellant instrumentarium
 quoddam, quod sua extremitate,
 (κατὰ δὲ τέρμα τὰ ὕλα) qua ligna
 dolat, modice flectitur. Et pag. 253.
 not. 299. ἀπὸ τῆς τεχνικῆς ἀνομι-
 αῖς σκεπάσθων δοκῶν· a lignariis a-
 sciis ita appellatum videtur vincu-
 lum ejusdem nominis. Et pag. 254.
 not. 300. ὡς τὸ τεχνικὸν σκέπαγμα.
 Idem in II. de sanie. tuenda scripsit:
 Et ut semel dicam, omnes domitres
 (τεχνῶν) τε καὶ ἀτεχνῶν) sive arti-
 ces, sive secus, qui corpore sese exor-
 cent, maxime suorum vires igno-
 rant, uti (ὀρχηστᾶς, ναυτοὶ, πικ-
 νῶν, ὀλίγῃ, γεωργοί, χαλκῆς,
 οἰκοδόμοι, σκυτοτόμοι &c.) sal-
 tatores, nautae, materiarii, pesca-
 tores, agricolae, aerarii, aedifica-
 tores, sutores &c. Vides sub γενῇ
 voce Τεχνῶν contineri pecularem
 Τέκτων, h. e. materiarius. Et in I.
 de rap. med. c. 1. Alique hinc addi-
 fit, ut & (σχυτοτόμοι, καὶ τέκτονες,
 καὶ βαρῆς, καὶ χαλκῆς ἐπιπλοῦντες
 ἢ ὅτι πῶς ἐργαίῃ τῆς ἰατρικῆς) suto-
 res & materiarii & infectores & ae-
 rarii in medicinae opera insistant
 suae antiquae artis misterii vale
 dicto. Et am sup. extrema annotatione
 319. illustrem Galeni locum protuli.

Arrianus in Epicteto IV. &
 Τέκτονος signum διακεταὶν ponit
 τὸ σκέπαγμα asiaticum. Mox ibid.
 Quam quis male dolentem ligna vi-
 derit, non dicit: Τὸ ὄφελος παρ-
 νικῆς; ἰδοὺ οἱ τέκτονες οἷα ποιοῦσι
 καὶ,

nis arti lignariae peculiaris exempla huc comportare, partim antea mihi observata, quam Stephani thesaurum in consilium adhiberem, partim dum in his essent; quae omnia eo pertinent, ut TEKTON ejusque familia nonnulli ad materiarum artem referatur. Et si non eo inficias pauca quaedam loca exstare, ubi de arte lapidaria usurpetur: vide sup. not. 321. & Suidae locum. Re enim vera permagna inter utrumque opificium afinitas intercessit: eadem utrobique instrumenta, idem agendi modus (de quo vide sup. pag. 199.) ut non sit mirandum, si TEKTON indeq. derivata vocabula sint utriusq. artis peculiaris.

Ex hucusque dictis facile colligitur, non esse amplius dubitandum, quid apud Matthaeum atque Marcum TEKTON significet, quodve Josephi CHRISTIO. ipsius opificum fuerit. At, inquires, Graecum Matthaei interpretem verisimile est, Seniorum dialecto usum fuisse, eamque vocem non pro lignario artificio, sed communiter usurpasse. Huic argumento respondere, possem ostendere, alium Judaeorum Alexandinorum (unde domo Interpretes Graeci fuerunt) alium Palaestinorum ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΝ fuisse. Sed ne rem longius protraham; jam supra notavi in Graecis ipsis interpretibus multo esse plura loca, quibus τέκτων de opere tignario usurpetur, quam ubi ad alia fabrefacta producat. Et omnino καταχρησται: hujus causa interpretibus illis non alia fuit, quam quod origine magis, quam usu, vocis τέκτων adducti (quae vox est κατασκευαστής fabricator).

Statuitur

κατασκευαστής τέκτων τὸν τοῦ τεκτονισμοῦ λέγοντες, ὅτι οὗτος ἐστὶν τέκτων, πάλαι γὰρ καλεῖται. i. e. Cui bono ars materiarum? certe quam inscite se gerunt materiaris! utrum contra dicat, hunc oportet non esse materiarum, qui iam imperite docet. Idem deinde de musico ponit exemplum. Paria de Τετονίᾳ & musica reperies in II. 14.

Lucianus in dial. de parasito, sicve quod ars sit parasitica ait: Sed bas στρ. artes (puta musicam, geometriam, rhetoricam) propter difficultatem non didicisti: at ex (δημιουργοῦ) popularibus (sive vulgaribus) illis quὰντιν tenes? (Τετονίαν, ἢ κατασκευαστήν) lignariam ne an sustinam? At ibi interpres, quopror, Τετονίαν in scite ἀρτίτε Τετονίαν reddidit. Apud Polyaeum. VII. 21. 2. Data meae Sinopen sib. classem habentibus. (αὐτοὶ κατασκευαστὴν καὶ τεκτονίαν

κατασκευαστής ipse κατασκευαστής, aliiq. materiaris carens: at interpreti ναυπηγός, est particip.) insidiatur.

Possem & SS. Patrum, velut Justin, Origen, Basilii, Chrysostomi, Theodoreti, alior. loca recitare; verum ea opportunius infra (vide not. 339.) producentur. Ad haec & alia plura passim, prout usus postulavit, scriptorum loca tota hac inantissa depromsi, ac porro infra depromam, ex quibus idem ostenditur.

Visto quid prohi scriptores TEKTONA appellaverint, illud etiam est animadvertendum, artificum universum genus nunquam Τετονίαν (non enim dubitem, causa cadere, si vel unum ex probis auctoribus γενικός notionis exemplum producat) sed plurimum Τεχνίτης, alias & δημιουργός, & χειρουργός, etiam, sed raro, χειρουργός vocari.

278
 Satuissent Hebraicum **עֲבָרַשׁ** *eharash* non alio, quam *עֲבָרַשׁ*,
 vocabulo commutare. Ac ne plura; utebantur Evangelistae
Πῶς LXXviralibus tum, quum res esset & Scripturis petenda
 (ac ne hoc quidem perpetuo) aut saltem ubi ad Scripturas ali-
 quid allusionis esset: at in Christi rebus domesticis quid quae-
 so intererat Seniorum dictionibus uti? Quam multa ac pene in-
 numerabilia *ἐν* Evangeliiis bene Graeca, quae. *ἐβραϊσμένον*
 LXX, elocuti *ἔσαν*? Postremo vel si heic LXXviri modo
 loqui Divini Scriptores voluissent; at voci *τέκνον* addidissent
 more Seniorum *πατρὸν τὸ ἀγαπῶμενον*, dixissentque *τέκνον ἑλάνη*,
 aut *χάλας*, aut *γιδήρα*, quomodo illi locuti reperiuntur. Vide
 sup. not. 326. Nam profecto quis sibi persuadeat, duos Evan-
 gelistas in notando Sanctae familiae artificio, generali vocabu-
 lo usuros fuisse, imo Judaeos sic ineptissime locuturos: *Nonne*
hic est τὸ τέκνον (dell' *artegiano*) *filius*? quasi aut unus in il-
 lo oppido opifex fuisset, aut vero Iosephus *καὶ ἄλλος ἄρτιφex*.

Possit & illud mihi obijci: si **ΤΕΚΤΩΝ** non aliud, quam
materiarium significabat; quid ergo Latinus Matthaei inter-
 pres usus est generali *fabri* vocabulo, ac non potius peculiari
materiarum? deinde cur antiquitas in Iosephi opificio non con-
 sensit, dum alii lignariam, alii ferrariam illi officinam tribue-
 runt? Duabus hisce difficultatibus non obiter, sed diligenter
 & accurate respondendum esse mihi video. Quare ubi prius
 Latini interpretis causam ogero, deque vocis **FABER** indole at-
 que ingenio dixerō; tum de antiquorum circa Iosephi artem
 siue consensione, siue discidio disputabitur.

I I.

Cur vetus Latinus interpret pro voce peculiari *τέκνον* genera-
 lem **FABER** appenderit; simulque de notione & usu
 ejusdem vocabuli.

Vocem **FABER** generalem esse, vel illud argumento est,
 quod nonnisi ope adjunctorum peculiaria opificia designat, uti
Faber lignarius, acriarius, ferrarius, aurarius, argentarius, vascu-
larius, lapidarius in legibus & auctoribus. Quid ergo ve-
 nit in mentem Veteri (332) interpreti *τέκνον* *Fabrum* inter-
 preta-

(332) Vocem *Fabri* in laudatis Matthaei & Marci locis esse ab anti-
 quo Interprete, vel inde patet, quod Tertullianus ad finem lib. de Idol.
 posuit: *Hic est ille (dicamus) Fabrii, filius*. Idem in De Carne Christi c. 7.
Id credimus patrem eius Ioseph sa-
trum. Juvenecus Presb. hoc cum Mat-
 thaei locum carmine transtulit:
Nonne hic est soboles fabri, cui me-
men Ioseph? &c. In Hist. Trip. ubi
 de Hormisdac martyrio: *Tyrannus*
ait, nega filium fabri.

notari, & pro certo officio vagum & ineptum nobis obtrudere. Sane non aliter hanc quaestionem solvi posse ipse apud me antea statueram, quam si Latino huic interpreti Latinam linguam nativam non fuisse putarem, imo de Graecam quidem (probam Graecam intelligo) sed Judaeum fuisse Hellenistam Christianis sacris initiatum: id quod verisimillimum puto, quippe quum in illis cordis Ecclesia magnam partem ex Judaeis credentibus constaret. Ergo Hellenista is, qui LXXviralibus locutionibus aures tritas haberet, quum videret in LXX vocem *Τεχνη* numquam non Hebraico *שֵׁרָן charash* respondere: hac autem Hebraea voce non unum aliquod certum officium notari, sed pro adjunctis, aut pro *various* diversitate, modo aerarium, modo aurificem, aut aedificatorem, aut materiarium designari: hinc ut Evangelicum *Τεχνη* ex ingenio sermonis Hellenistici interpretaretur, putavit sibi ex Latinis vocibus eam deligendam esse, quae generaliter quemvis artificem nata esset significare. FABRVM elegit. Sic ebar equidem. Verum re melius perpensa magno cum judicio in hac voce vertenda illum interpretem esse versatum, deprehendi. Sic enim reperio, *Fabri* vocabulum, imitatione Graeci *Τεχνη*, consuevisse olim Latinos peculiariter de materiario accipere, idque sexcentis antiquorum aevi Apostolici (333) locis possum

(333) De FABRI voce peculiariter accepta pro materiario apud Plinium, Appulejum, & alios: quid faber ocularius: pluribus scriptorum locis lux affunditur. Ac primum Varro in VIII. de L. L. Analogiae voluntariae exemplum proponens, ait: Ut in Fabrica, quum vident scaenam, ut dexteriore parte sint ostia, sic esse in sinistra. Ubi fabrica est *Τεχνη*, cuius opus est scaena. Ac nescio quid praeceptoribus. Quintiliani VIII. ubi de verbis novis, Venerit in mentem de Fabricae voce dubitare. *PIRATICAM* & *FABRICAM* dici ad huc dubitabant praecipuos mei. Nam & Plautus Fabricam saepe, et si *παραγωγός*, usurpavit, & *Piraticam* Cicero, & nemo non *Muscam*. Sed redeo ad Varronem; cuius sup. pag. 196. locum de Scobina attulimus: correximusque in hunc modum:

*Lima enim materiae fabrilis est: h. e. Scobina est lima fabrilis (i. e. *τεχνική*) materiae.* Et p. 193. locum Plinii illustravimus, ubi de testudinis gula ait: *Novissima asperitas, ut scobina fabri.* Et quando Plinii meminimus, saepe in hoc Scriptore *Faber* *Τεχνη* respondet. VI. 39. ait abietis medullam (h. e. partem internam) fecilem optimam esse ad *FABRORVM* intestina opera. XIII. 12. ubi de chartae confectione: *Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur ferente aqua, minimo aceto aspersum: nam FABRILE (Τεχνικόν) gummiisque fragilia sunt.* De eod. XXVIII. 11. *Nedetur demibus & fabrilis glutinum in aqua decoctum.* XVI. 10. ubi de picea: *Lignum maribus durum, & in FABRILE (h. e. *Τεχνικόν*) opere conuertitur.* Et cap. 42. (in Hard. sect. 82.) *Etadem (abies) valvarum repagulis, & ad quaecumque usus infusa*

pera apertissima, sive Graeco, sive Campano, sive Siculo FABRICAE ARTIS (i. e. ἱερωνικῆς) genere. Eadem notione Ovid. VIII. Met. 159. Daedalus ingenio fabrae celeberrimus artis; qui certe Τεκτονικὴν invenerat. An ea etiam est, ars fabrica apud Paullum l. 19. §. ult. D. de instr. vel instr. leg., & adhaec ars fabrica & fabricis apud Charisium in voce Cubicularius? Sed redeo ad Plin. qui eod. lib. XVI. 43. quum in eo esset, ut quid ex quo ligno fiat, ostenderet, scripsit: *Sunt vero & parvi usus FABRILIVM ministeriorum* (h. e. τεκτονικῶν ἐργαλίων) ex quo ligno tectoris vaginae, ex quo mallei &c. fieri ament. XXXII. 9. (in Hard. lect. 34.) *Haec (squatina) est, qua alicuius lignum poliri* (dixerat IX. lect. 14.) *quia & matri Fabriles* (Τεκτονικαί: nisi vero heic γενναίους notio placeat) *usus exeunt.*

Ac ne ex uno Plinio (qui certe ea locutio mire placuit) hauriam: Suetonius Claudio cap. 34. *Praeterea, defirmatos (bestiarum) etiam... quosdam committeret de fabricorum... numero, si αὐτομάτων, vel pegma, vel quid male aliud parum cessisset.* Ubi fabri non alii sunt, quam machinarii, qui αὐτόματη illa & pegmata, & tabulata construebant. Fabri automatarum mentionem reperio apud Grut. 642. 5. SATVRNINO. FABRO. AVTOMATARIO. Hinc facile credo, Suetonium scripsisse Automaton Latinis litteris, quomodo in antiquo libro legitur. Est apud eundem Grut. 645. 1. FABER OCVLARIARIVS; quod magno opere exercuit Reinellum XI. 66. sed nullo cum operae pretio. *Medicus oculariarius* quidem saepe legitur: at medici artifices rite dicuntur, non item fabri. Suspicebam primam vocis illius litteram in lapide evanuisse, eamque restituendam, ut sit *faber poculariarius*, aut *foclulariarius*, aut *loculariarius*, i. e. qui pocula, qui foculos, aut qui loculos faceret: aut verisimilius IOCVLARIARIVS, i. e. ἀδρυματιοῖς. Et sane quae in ARIVS non sunt, ea interdu syllaba una crescunt, quoties de artifice sermo est: sic *ocularius*, & *calcarius* de re dicuntur;

sed *medicus oculariarius*, & *artifex calcariarius*, & alia in eum modum. Quo modo a *foclularius* fiet *foclulariarius* is, qui *foclularia* fabricatur. Et i littera omnium facillime potuit obliterata latere. Sed tamen postquam respici, nihil inutandum censeo; nam illud FABER OCVLARIARIVS de eo intelligi debet, qui oculos pro litaris faciebat. Quo nihil verius. In re litararia erant, credo olim, sicuti & hodie sunt, qui oculos vitreos facerent: at vitriarios Petronius infra not. 342. inter fabros recensuit. Sed redeo in viam.

Porro autem *Fabricae* in Plauti Cist. sunt quae Plinio *machinae militares* appellantur. Sic enim in Cistell. II. 2. 5. *Quot admoventi illi fabricas! quot fallacias!* Ubi *admoventi fabricas* est lignearum machinas, veluti turres, vineas, & talia moenibus admove: atq. hinc Plautus *fabricae* vocem ad fallacias notandas transtulit, tum heic, tum saepe alibi (veluti Bac. II. 2. 132. Epid. V. 2. 25. Mil. III. 1. 177. & 3. 2. Poen. V. 2. 139. in quo inest quoque imitatio Aristophanei *Textalorum*; de quo vide sup. not. 331.) non secus ac *machinae* hand raro sunt caldila consilia. Et omnino Plauti *fabricae* (in adscripto Cistell. loco) & *machinae* sunt synonyma: posterius enim plerumque artefactum aliquid ligneum significat. Notum est quid sit in theatro *Emachina deus*. Alibi *machina* est catalta, in qua servi venales exponuntur. Tabulatum, in quo pictores depingebant, *machina* dicebatur. Plin. XXXV. ad finem cap. 10. de Amulio: *Paucis boris pingebat idque cum gravitate, quod semper togatus, quamquam in machinis.* Ibi. superius eadem notione, ubi de Protogene & Apelle, usurpat. Idem *machinis aedificationum*, ligneis certe, spartum usum esse IX. 2. statetur. Alibi: *Machinis luxatis* &c. Sed redeo ad Fabri lignariam notionem.

Hinc etiam Daedalus, machinariorum princeps, FABER κατ' ἔροχην Juvenali l. 54. dicitur. *Es mare percussum puer* (Icaro) *fabrumque volantem*; quem, credo,

Grac-

non offendere. Quorum plures quam in vertentis Graecor. locis pro *Τέχνη Fabri* (334) vocem usurpant; cur idem nostro Interpreti non licuit? At scitissime ille suo est defunctus officio fidei interpretis, quando FAERI vocem usurpavit, pro more saltem Pliniani aevi locutus, ex quo tot jam exempla depromsi.

Ceterum cave putes, perpetuum hoc Latio fuisse, ut *Faber* peculiariter materiarium notaret. Erat quum pro arte ferraria aut structoria poneretur; cujus significatus exempla infra dabitur. Sed plerumq. universum artificum genus notabat, haud plane non omnes artifices, sed ferme eos, quibus materia durior subijciebatur; nam quibus mollior; ea plastice erat. Verum de hujus indole vocabuli consulat, cui tanti est, subjectam

(335)

Graeci poetae *Γέφυρα* appellaverant *αὐτομαχίδας*. Quo refer illud Hygini lib. 39. *Daedalus . . . qui FABRICAM* (credo quod Graece reperisset *τεχνομήνη*) a *Minerva* dicitur accepisse. Illudque Solini cap. XI. *Daedalus fabrae* (aut, ut in M. S., *fabricae*: utrumque recte) *artis magister*.

Adhaec vero Appulejus non videtur aliter, quam peculiari notione materiaria, Fabri vocabulum accepisse; qui sic scripsit in Apologia. *Scilicet ex Phrygionibus aut fabris negotium illud dandum fuisse* (quae. rendi pōis) atque ita opera cujusq. artis *ἀντιτάσσεται* . . . ut *FABER* mihi piscem everteret (h. e. everticulo caperet) ut piscator mutuo lignum dedolaret? Ex quo loco non tantum discimus, fabrum peculiariter accipi, aequae ac Phrygionem & piscatorem; verum etiam fabrum eum esse qui ligna dedolat. Et Metamor. X. *Erat mons ligneus . . . sublimi instructus fabrica* (i. e. machina lignea.) *de manibus fabri* (h. e. artificio materiarii) *fonte manans*. Postremo Metamor. IX. in fabula de fabri uxore (cassis auri- bus non committenda) ex *dedolandi* verbo apparet & *fabrum* illum non alium quam lignarium fuisse, & *fabriles operas*, quas ille praebebat, *Τεχνολογία* intelligi.

Postremo Minucius Octavio c. 23. ubi de simulacris: *Nisi forte mundum deus saxum est, ut lin-*

*gnum, vel argentum. Quando igitur hic nascitur? ecce funditur. fabricatur, sculpsitur. nondum deus est. . . . Ubi igitur fabricatur (i. e. *τεχνολογία*) ligno respondet; sicuti funditur argento, sculpsitur saxo. Quantivis pretii locus. Quo etiam pertinet illud Aelii Donati ad Ter. Eunuchus (quod sup. pag. 172. retulimus) ubi *τὸ ΔΟΛΑΡΕ* *FABRI* interpretatur, *lignum est ascia caedere*: & illud Nonii (vide sup. ad finem pag. 175.) *EDOLARE* *fabrorum est verum verbum, quum materiarii complanatur asperitas*. Quibus locis *FABER* est peculiariter materiarius.*

(334) Quod Dioscorides V. 112. scripserat: *ἡ δὲ τεχνολογία ἡ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς* id Plinius XXXV. 6. Latine sic interpretatur: *Ex reliquiis rubricae generibus FABRIS utilissima Aegyptia & Africana*. Nec minus alia loca, quibus *Fabri* nomini Plinius (& alii) peculiarem lignariam notionem subiecit, de Graeco transluisse putandus est (ut qui ex Graecis scriptoribus pleraque hausit), ac pro *Τέχνη* *fabrum* posuisse: quod & alii fecerunt. Hinc in Glossis Cyrilli *Τεχνολογία* (quae est *τεχνολογία* officina) exponitur absolute *FABRICA*. Uti vicissim quas Latine historici *Fabrum* *centurias* dixerunt, eae sunt *τεχνολογία* Dionysio Halicarn. quae vide not. seq.

S A

(335) De vocabuli *FABER* notione
a quoque *memio*. Deinde de collegiis
FABRUM. Vegetius corrigitur.
Dionysius, *Plinius*, aliique il-
lustrantur.

Vox *FABER* (quam a *faciendo*
derivatam volunt) generalis est
quidem, non sic tamen ut omnia
priorum artificia complectatur. Nam
ecce Cic. in *Planciana* textores a
Fabris distinguit. *Si mancipium pro*
fabra aut pro textore emimus. Ad-
de illud Appulei Apologiam; *Scilicet*
ergo Phrygiomibilibus aut fabris negotium
issua quidam fuisse? Idem Cic. in
III. de Nat. D. a pictura se iunxit:
Ut pictura, & fabrica, ceteraeque
artes. Et in I. off. *Pictores & ii qui*
fabricant. Eadem distinctio est apud
Julianum l. 22. D. de operis libert.
Hae operae . . multum distant a fa-
brilibus, vel pictoriis operis. Mox:
Si liberis faber aut pictor fuerit.
Idem l. 24. *Veluti (operae) fabri-*
les, pictoriae. ad finem: *Quod in*
fabro vel pictore dici non convenit.
Quae omnia eo huc produxi, ut ap-
pareat, mendosum esse Ulpiani lo-
cum l. 26. §. 12. *Sed si operas patrono*
exhibuit, non officiales, sed fabriles,
veluti pictorias (corr. *vel pictorias*,
ut liquet ex laudatis Juliani &
Tullii locis) *vel alias*.

Cave vero putes *Fabros* eos omnes
esse, qui Graecis *βαρυντοί πρυτ*, di-
cuntur; maxime propter Ciceron. au-
thoritatem, qui *textores* a *Fabris*
dispensuit. Sed si non iidem *βαρυν-*
τοί ac *fabri*; relinquitur, ut ex illis
patet & Servio *Fabri* ii sint, quibus
σπίρη materia durior, veluti fer-
rum, lignum, lapides: sicuti *πλα-*
στική materiam molliorem exercet,
ut ceram, cretam, gypsum, de quo
infra not. 342. dicam. Nam quod in
Excerptis Glossar. Steph. *Faber* *φρα-*
βυριος, legitur, est aevi *βαρυντοί* *πρυτ*.
Atq. ut huius vocis indolem in

aperum proferam; ea quidem Grae-
corum *Τέχνη* e regione responde-
bat; uti patet ex iis, quae de Graeco
Latini interpretabantur [v. not.
334.] sed ita tamen, ut aliquanto
latius, quam Graeca vox, pateret.

Nam Graeco quidem *Τέχνη* ligna
tantum ac lapides (quo ambitu
continentur artes sane quam pluri-
mae) subiciebantur: at Latinorum
Fabro praeterea etiam metalla: unde
sunt illa *Faber avarius, ferrari-*
us, aurarius, argentarius.

Sed tamen ut Graeci, sic &
Latini vocabuli diversus pro diver-
sis Latii aetatibus videtur fuisse
usus, *Τέχνη* quidem antiquitus
non tantum pro materiano, sed &
interdum pro lapicida, & pro eo
cui lapicida subservit, structore ac-
cipiebatur (exempla protuli not.
319. & 321.) at posterior deinde haec
notio paulatim rarior evasit. *Faber*
autem Latinorum etsi nunquam
non circa tria illa *σπίρη* (ligna
dico, lapides, ac metalla) versa-
batur: at diversimode pro diversis
aetatibus. Nam aureo illo linguae
Latinae aevo, si hoc a Plauto ad
Augustum porrigas, ita id nomen
commune omnibus iis officii erat,
ut tamen aliquanto facilius de me-
tallorum ac structurae fabrica usur-
paretur. Atque ad structuram quod
attinet, palam sunt exempla Plau-
ti (apud quem Most. I. 2. *Faber* plu-
ries est aedificator) Horatii (cujus
est illud, *Cras ferramenta Tecum*
Tollesis fabri) Varronis (in cuius I.
R. R. 14. *fabrile sepimentum* est ma-
ceria) Ciceronis pluries, & aliorum
complurium. De metallis vero sunt
etiam multo plura Plauri, Virg.
Ovid. &c. loca; quibus *Faber* sine
additamento aerarium significat:
quae plena manu not. 342. habimus.
At deinde ab aevo Plinii *Faber* coe-
pit intra *signarios* cancellos se con-
tinere (vide sup. not. 322.) credo
imitatione Graecanici *Τέχνης*, cu-
jus jam tum vestigiis *Faber* religio-
sissime insistebat, propterea quod
Plinius, Appuleius, aliique totos
se Graecorum d. sci. disciplinae dedidis-
sent, eorumq. scripta nonnumquam
αὐτὰρ interpretarentur. Itaque
pro *Τέχνη* *Faber*, pro *Τέχνης*
Fabrilis illi transponere non dubi-
tabant. Postremo quarto CHRISTI
saeculo ac deinceps, *Faber* ita du-
stus

teris materiae sribus se continuit, ut spreto ligno, spretis lapidibus (tamquam mollioribus scilicet) uni- ce ferre ferro ac metallis tractandis se mancipaverit. Vide infra not. 243. Et si etiam istius ἐκβαλεβαρ- δάτης Latinitatis aeo, non dee- rant tamen, qui, quod ad antiquo- rum illud castius loquendi genus conformassent stylum, non com- mittendum putarent, ut *Fabri* vo- cabulum tantum Vulcani officina, tamquam in ergastulo, conclude- retur; illudque datis habenis spa- tiari liberius sinerent. Horum in numero fuit Hieronymus, credo & alii. Vide infra not. 344.

Quae hucusque de *Fabri* pro di- versis aetatibus ingenio dixi, de *Fabro* carente adjunctis intelligo: nam certe non tantum sub libera rep; sed vel sub ipso Gothico imperio (quando *Faber* Vulcani camino perditae erat affixus) tamen erat, quum inde egressus liberiore inter- dum aura frueretur; modo quum adjuncto sibi comite id faceret, vel *lignarii* scilicet vel *lapidarii* voca- bulo sibi copulato: de quo vide Ili- dorum infra not. 343. leges seve- riores, quam pro Romana liberta- te, promulgantem.

Sed quando de vocis *FABER* in- vole ac notione dicere institui; non alienum erit heic rimari, quid proprie fuerint in Romana militia *Fabri*. Veluti quum Livium audi- mus I. 43. (tibi de classib. & centu- riis a Servio rege institutis) dicen- tem: *Additae huic classi* (primae: at ad secundam refert Halic.) *duae fabrum centuriae*, quae sine armis stipendia facerent: *datum munus*, ut machinas in bello ferrent (dum ait, *ferrent*, intellige etiam, quod addit Vegetius II. 11., *vel nova fa- cerent, vel quasata repararent*) ac iursus quum ex sexcentis passim in- scriptionibus discimus *fabrum col- legia* in legionibus fuisse; quum de praefectis *fabrum* Caesar, Cicero, & alii mentionem injiciunt: scire li- bet quid ii fabri fuerint, materiarii ne, an aerarii, an structores (nam praeter hos fabri alii non erant) an omnes hi pariter eo nomine veniant

Posterius hoc verum est. Nam quos *Fabros* uno vocabulo in ea re Latini dicebant, eos Dionysius Halic. duobus reddidit, Τεκτονες & χαλκοῦποι, sive ὀπλοποιεῖς. Atqui πεκτόνων am- bitu non tantum *materiarii*, sed & structores fort. comprehendit (v. sup. Suid. & not. 319. nec non in not. 321. Josephi aliorumq. loca cum notione structoria) χαλκοῦποι vero sive ὀπλο- ποιοὶ sunt fabri ferrarii. Sed cur non verba ipsa Dionysii adscribo? Qui lib. IV. (pag. 222. 10. ed. Lipsi) haec posuit: Τεκτον (λόγων) δύο μὲν ὀπλοποιῶν τε καὶ πεκτόνων, καὶ ἥς ἄλλων ἥς κατασκευάζονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀρχίσαι. *Harum duae, centuriae erant ium eorum, qui arma fabricantur, tum etiam τεκτόνων* (i. e. *fabrum lignariorum, structorumque*) *aliorumque qui bellicis usibus servientia construe- rent*. Quos omnes mox (pag. 223. 3.) uno vocabulo χειροτέχναις opifi- ces appellat. Rursus lib. VII. (pag. 464. 25.) Προέκταντο ἡ αὐτῆς (ἐκ- τοῖς λόγοις) δύο φυλάς τεκτόνων καὶ χαλκοῦπων καὶ ὅσοι ἄλλοι πολεμι- κῶν ἔργων ἵσαν χειροτέχναι. Quibus (viginti) attribuebantur *duae aliae τεκτόνων* (i. e. *tum materiariorum tum structorum*, quos eodem voca- bulo vetus Graecia τεκτονες appel- labat) & *fabrum ferrariorum*, alio- rumque bello utilium artificum, centuriae. Accuratius ea opificia Vegetius enumerat II. 11. *Habes praeterea legio fabros lignarios* (al. *fabros, tignarios*: saepe in inscri- ptionibus *Collegia fabr. tignarior.* aut *tignuarior.* occurrunt) *instru- ctiores* (cor structores; sup. quoq. p. 272. not. 328. idem mendum ab Ild. sustu- limus) *carpentarios, ferrarios, pictores* (alii legunt *pistores*; malo *fictores*: de quo mox) *et quosque artifices ad byber- norum aedificia fabricanda; ad ma- chinas, turres lignae, ceteraq. qui- bus vel expugnantur adversarii, ci- visates, vel defenduntur propriae, praeparatos: qui arma, qui obicula, ceteraque genera iumentorum, vel nova facerent, vel quasata repara- rent*. Habebant etiam *fabricas seu- tarias, loricarias, arcuarias &c.* Ho- rum jura proprium erat praefectus *fabro-*

Fabrorum. Quod pro pictores repōnū non (uti vulgo) *pictores* (quid enim hi inter tot *fabros* h. e. materiae durioris artifices faciunt?) sed *fictores*; id ex Glossis, quae Cyrilli appellantur, didici, in quibus *Καὶ δὲ φῆμι* (h. e. is qui clavis aliquid figere pensū habet) redditur Latine FICTOR, a *figo* scil. non a *fingo*: nam *fictor*, qui a *fingo*, est *πλαῖστος*. Ergo materiarii ligna singula ad modulum deradebant, parabantq; at *fictor* deinde ea clavis compingebat: sicuti in re marmoraria, lapides a lapidica ad traditam ab architecto formulam scalpōs politosq; alius deinde adplumbabat, itq; sunt *plumbarii* l. ult. D. de *jure imm.* Ac videndum an non *legum* atq; *jurium* *fictor* apud Plaut. Epid. III. 4. 86. indidem sit. Virg. VI. Aen. 622. *Leges fixit pretio atque refecit.* Leges enim in aes incilae clavis publice adfigebantur. Dices a *figo* esse *fixum* non *fictum*. Resp. antiquos inde etiam *fictum* videri flexisse. Argumento est illud, *Crimen alicui affictum*, &c. quod vel est ab *Affigo* (Arnob. initio l. 6. *Consuecisti crimine nobis... affigere*) vel ab *Affingo* cum pleonasmō rē N, itant *Affingo* pro attribuo non diversum sit verbum ab *Affigo*. Haec obiter.

Nunc ad *fabrum* collegia redeo; quae non tantum in legionibus, sed & in urbibus imperii, ex urbis principis imitatione (in qua nullorum non artificum collegia erant) nec nisi ex indulgentia principis, instituebantur. Nicomediae collegium tale ut coalesceret, ad compescenda incendia usui futurum (quippe fabri, iidem *ἀνὰ πύργους* erant) petiit a Trajano Plinius X, ep. 42. Nicomediensis incendii malo doctus. Tu, Domine, inquit, dispice, an instituendum putes collegium *fabrorum*, dumtaxat hominum CL. Ego attendam, nequis nisi *faber* (h. e. nisi is, cui durior materia *ὑποβέβηκεν*) recipiatur, neve jure concessio (cedendi scil: nota sunt in marmorib. Collegia, quibus ex S. C. aut ex principis indulgentia coire licet) in aliud utatur. Nec eris difficile custodire tam paucos. Cui Trajanus a factionibus timens, inter

cetera respondit: *Quaecumq; nomen ex quacumque causa dederimus illi qui in idem contracti fuerint; betae, riae, quamvis breves, fient.* Satis itaque est comparari ea, quae ad coercentes ignes auxilio esse possunt (i. phones, hamas &c. intelligit, quae defuisse in eo incendio, Plinius exoptulaverat) . . . ac, si res poposcerit, accursu populi ad hoc uti. Vides, quid ad inhibendos ignes fabri valuerint; quidve mali in urbibus factionis (quales illae, de quibus ibi Trajanus) a collegiis impenderet.

Dixi modo, Romae nullarum non artium collegia fuisse: id quod inscriptiones marmorum eloquuntur. Id vero ex Numae instituto manavit (auctore Plutarcho in ejus vita pag. 71. ed. Francof.) qui, quin civitas ex gentibus duabus composita, partium studiis ac certaminibus conflictaretur, minutim ea ac frustulatim condidit, ut sic demum facilius permittae inter se partes coalescerent. Divisi autem (pergit Plutarchus) per artes *viciniorum*, *aurificum* (*αὐτῶν* i. e.) *materiariorum*, *insectorum*, *sutorum*, *coriariorum*, *aerariorum*, *figulorum*. Reliquas artes in unum coegit, fecitque ex omnibus corpus unum; collegiaque & concilia, atque sacra cuique corpori convenientia attribuit, ita primum hoc sustulit, ut bi Sabini, illi Romani, tum bi Tatii, illi Romuli cives dicerentur. Haec notasse non piguit, tum ut collegiorum origo prima detegatur; tum etiam ut intelligatur, quid sibi velit prior Plinius, quando initio lib. 34. aes Romae antiquum fuisse inde ostendit, *A rege Numa collegio tertio aerariorum fabrum instituitur*. Hinc enim discimus, fuisse interea opificum collegia talem ordinem, ut aliud primum, aliud secundum diceretur, aerariorum autem fuisse tertium. At ibi Harduinus, ut alia taceam, vel in eo suavis est, quod tertium fuisse aerariorum collegium voluerit, respectu sacerdotum augurumque. Imo id miror, cur non priores aerarii deculerit; quando huc scil. ventum est; ut sacerdotia inter *sanctiores* artes referantur.

339

Fabri nomine Latinum interpretem idem plane significare voluisse, quod illo aevo id nomen Latine significabat, & quod Graece Τέκτων valebat, materiarius (336) scilicet.

III.

Quid antiquitas de Josephi ac Divini SERVATORIS artificio senserit.

Quod hujus mantissae initio dictum mihi fuit, circa artem sanctae familiae non consensisse antiquitatem, aliis lignariam, aliis ferrariam (addo & nonnullis structoriam) ei tribuentibus; id vero non perinde accipi volo, quasi promiscue hinc atq. illinc variatum fuerit, sed ita ut cum Graecis Latinorum aliqui divortium fecerint. Nam certe Graecos omnes, nemine excepto, adhuc & orientales ceteros, Josepho & SERVATORI materiariam fabricam tribuisse, ajo & certissime affirmo: contra Latinorum quosdam eis ferrariam, sed ex variante *fabri* notione, vindicasse.

At quo ore, inquis, Graecam omnem ecclesiam auctorem laudas, quum tantum Justinus (337) & Christianus quidam Antiochenus apud Sozomenum (338) & Theodoretum id

(336) Atqui si ita se res habet, si recte, inquam, Graecum Τέκτων Latine *Faber* relditur; cur ergo, inquit heic aliquis, lexicographos & Graecorum scriptorum Latinos interpretes reprehendisti, qui Graecum Τέκτων Latine *fabrum* transtulerunt? Quia, inquam, non id iudicio fecerunt, & Plinii aliorumque quos supra not. 333. laudavi, exemplo, quos palam est, *fabrum* pro materiario accepisse; sed ex errore potius, ut qui censerent, & Graecorum Τέκτων, & *Fabrum* Latino- rum generalia omnium opificum esse nomina. Atqui id de Τέκτων est falsissimum, tum etiam de FABER fallum: est (vide praecedentem editionem). praesertim quoties FABER ab aliquibus scriptoribus peculiariter pro Τέκτων & pro materiario ponitur.

(337) & Justinus M. & eruditionis Graecae scientissimus, & aevo Apostolico proximus, & natione Palaestinus, in dial. cum Tryphone pag. 216. ait: Καὶ ἐλθόντες τὰ ἱερὰ ἐπὶ τὸν ἱερὸν, καὶ μαζόμενοι ἔσθον τὰ εὐαγγέλια, ἃ ἐκ

ἀρχῶν . . . καὶ τέκτων & νομικῶν (καὶ οὗτοι γὰρ τὰ πνευματικά ἔργα ἀργύρεοι & ἀνθρώποις οὖν, ἀποδοὺ καὶ ζυγὰ· διὰ τῶν καὶ τὰς δικαιοσύνης σύμβολα διδασκῶν, καὶ ἐνταῦθα βίαν) τὸ Πνεῦμα . . . ἐστὶν αὐτῷ. Et quum ad Jordanem venisset Jesus, & Josephi fabri lignarii filius censeretur . . . tignarius adeo & ipse haberetur (us qui, quamdiu inter homines versatus est, tignaria opera talia faceret, puta aratra & juga; quo & iustitiae symbola praesensulit, & actuosam vitam) Spiritus Sanctus . . . in eum advolavit. Vides heic S. Martyrem non ignorasse quid Τέκτων Evangelicus esset, cujus opera haec recenseret, aratra & juga. Et quidem quod rustica instrumenta potius, quam sellas aut arcas JESUS faceret, id ex traditione scivit; at quod materiarius omnino fuerit, id dumtaxat in vocis Τέκτων significatu vidit; uti patet ex verbis parenthesi conclusis, quibus declarat quid sit Τέκτων, & Τεκτωνίδ.

(338) Sozomenus VI. 2. praedictionem, quam ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ οὐκ ἐκκλησιαστικὸς de Juliani exitio pro-

sensuisse videantur? Atqui nunc demum intelligitur, cur in *Τέκτον* notione exemplis undecumque corralis firmanda tam multus fuerim. Nam profecto si in *Τέκτον* nomine nemo Graecorum aliud, quam fabrum lignarium, percepit; non potuerunt aliud certe de sacrae familiae opificio Graeci statuere, quam quod id vocabulum praeseferebat. Veluti si in Evangelio pro *Τέκτον* legeretur *ἐξολογῆς* h. e. *lignarius artifex*; an putamus futurum fuisse opus, ut anxie super ea re antiquorum Graeco ore loquentium rimaremur sententias, quidque singuli censuissent, expectaremus? Stultus plane is labor futurus esset. Atqui ita se res habet. Non quæro quid Origenes, quid Basilii, quid Chrysostomus de Divinae familiae artificio senserint; modo conflet eos omnes Graece, ut ceteros, fuisse locutos, nec umquam diversam ab aliis ei vocabulo notionem subiecisse: quod certe (339) constat. Ac vel si ex disertis eorum locis

prodidit, sic refert. *Quum* Julianus adversus Persas expeditionem pararet, eoque bello confecto Christianos se male mulcaturum minaretur, ac per ludibrium diceret (ὡς ἰδοὺ αὐτοὺς ἐπαμύναν δυνάμει) δ τὰ τέκτονα ὁ ἰδὲς fabri filium nullam ipsi operam asserre valiturum; respondens ille ita praedixit (ὅτις ἔδ τὰ τέκτονα ὁ ἰδὲς δὴν αὐτὸ ἐκλήναι ἀπὸς δυνάμεως καταπαύσαι) at hic fabri filius, arcem illi ligneam ad mortem parat. At Theodoretus III. 23. Paedagogum Christianum quemdam eadem illa non Juliano, sed Libanio Sophistae respondentem facit. Hic (Libanius) quum esset impius, & victoriam propediem exspectaret, minasque Juliani animo revolveret, religionem nostram deridens, quaesivit ex paedagogo (τί ποιεῖ τὰ τέκτονα δ ἰδὲς) quidnam ageret fabri filius? ille Divina repletus gratia, id quod brevi futurum erat, praedixit (γλαυσκόμενον γὰρ, ἔφη, σοφιστὰ, δ εὖ πάντως καταπαύσαι δυνάμεως, δὲ αὖ κωμῶδον, τέκτον' ὁ ἰδὲ ἀποσπέρματος) loculus enim, inquit, fabricatus universi conditor, quem tu, scilicet per ludibrium fabri filium appellas. Vides heic sandapilarum confectionem *Τέκτον* ambitu contineri; quemadmodum & Juvenalis VIII. 175. dixerat: *Inter carnis*

ces & fabros sandapilarum.

Ex his etiam vides, non tantum Christianos Evangelicum *τέκτον* pro materiario accepisse, sed & gentilis. Id quod & ex Celsi columnis apud Origenem (cujus locum in seq. annotatione illustrabimus) planius intelligitur.

(339) Quid Graeci Patres *ΤΕΚΟΝΑ* appellaverint. Origenis locus susus expositus, Celsi & gentilis de *CHRISTO* lignario opificio testimonium.

Clementis Alexandrinus in *Περὶ Παντ.* (edit. Porteri in fine pag. 61.) *Tot* sane perniciosorum (*ἀποπιδ- τῶν*) ludicrorum opifices sunt, lapidarii, & statuarii, adhaec *πιδ- τῶν* & (*τέκτονες*) fabri lignarii, aequo poetas; a quibus infinitam deorum colluviem inductam queritur. Notandus hic locus, quia *τέκτονες* a *λίθοποις* lapicidis distinguitur, contra Suidae definitionem. *Τέκτονες* autem cum statuariis, ideo posuit, quia paullo ante Daedali meminerat. Ergo hic philosophus non alium protulit in Evangelio *τέκτον* intelligere, quam quem heic intellexit Origenis loculentis. locum ad finem annotationis hujus, quippe eidem plusculum immoraturus, reservo.

Basilii hom. 2. in Hexaem. *ὅτι ἰσχυρὰ τὰς ἀπὸ τοῦ τέκ- τῶν*

περὶ τινος ἄλλου ἀφορισμῶντος ἡρώδου-
ται, οἷον χαλκῶτικῃ μὲν περὶ τὸν
εἰσῆγον, τεκτονικῇ δὲ περὶ τὰ ξύλα
ἔκ. Quoniam autem artium una-
quaeque apud nos circa quamdam
certam peculiaremque sibi materiam
functum occupatur, veluti aer-
tis circa ferrum, τεκτονικῇ sive
materiaria circa lignum ἔκ. An ex-
spectamus igitur Basilii de Josephi
opificio suffragium, qui τέκτων in
ligna paranda incumbere sine am-
biguis significasset? Nisi vero τέ-
κτων Evangelicum alterius naturae
esse, suspicaretur Basilii, aut
idem Magnus Evangelicas voces
exutum iret Graecanicis notionibus.

Idem de Chrysostomo iudicium;
qui hom. I. in illud. *Salut. Priscill.*
& *Aquilam* (Montf. to. 3. p. 174. &
seq.) quum in laudandis opificiis,
otio vero insectando multus esset,
numquam opifices τέκτωνες, sed
χειροτέχνους appellat, nec opificia
τεκτονικά, sed τέχνους, ἐργασίας,
ut & hom. 61. in Mat. (Montf. to. 7.
p. 513. D.) *δημιουργὸν γένος καὶ χει-
ροτεχνῶν* dixit: τέκτωνες autem de
universo genere non magis, quam
Graecorum ullius, usurpavit. At
contra idem vir disertissimus, quid
proprie τέκτων esset non dissimula-
vit; qui hom. 52. in Matt. (Montf.
to. 7. p. 534.) quum in eo esset, ut
singulas artes alijs vicissim artibus
indigere ostenderet; ab agricultura
incipit, cui ostendit subservire ar-
tem ferrariam, quae ligonem, quae
vomere, falcem, bipennem ei
suppeditet; deinde artem struēto-
niam, coriariam, pistoriā, pos-
tremo καὶ τὴν τεκτονικὴν, ὥς καὶ
ἀποδοῖ πᾶσαι, καὶ ἡρώδην κατασκευά-
σαι καὶ ἀμαξάν, h. e. itemque ma-
teriariam, quae aratrum, iugum,
plaustrum construat. Non poterat
opportunius de Josephi CHRISTIQ.
arte loqui. Nam hunc aratra & juga
fecisse Iustinus ex traditione narrat.
At Chrysostomus eum, qui aratra
& juga facit, τέκτωναι dicendum
vult. An clarius de Evangelico τέ-
κτωνι loqui poterat? Quando ergo
idem Hom. XVI. in Jo. (to. VIII.
Montf. p. 90. D.) obiectam CHRI-
STO fuisse generis vilitatem, dixit,
illis verbis, *Nonne hic est τέκτων*

filius: & quando eadem Evangelii
verba usurpat Hom. 48. in Matt.
(to. VII. p. 493.) an aliter potuit
τέκτωναι definire, quam loco sup.
laudato definierat?

Ac ne unus quidem Graecorum
Patrum locus est, in quo τέκτων
aliter, quam pro materiario acci-
piatur. Quod quum ita sit; iam non
unus & alter pro lignario opificio
itat; sed totae Graecorum Ecclesiae,
quum ibi Evangelium personaret,
materiarium Nazarethicae fami-
liae artificium eloquebantur. Ac
solebant Orientales S. Josephum do-
nare adjuncto τῷ τέκνῳ (exem-
plo sit Thebanus Hippolytus, in
cujus fragmentis to. 3. thes. Canis.
p. 28. & 37. S. Jacobus Hieros. Episc.
dicitur [τῷ τέκνῳ Ἰωσήφ] *fabri
lignarii Josephi filius ex carnali uxore
ejus*; id quod deinde & Nicepho-
rus de eod. S. Jacobo tamquam ex
Portuensi Hippolyto, suae auctoritae
intexuit; ac praeterea Hesychius
presb. to. XII. Bibl. PP. p. 193. H:
quod tamen alij exhibilarunt) an
putamus eorum quemquam usque
adeo ἁγῶν fuisse, ut διακριτικῶς
illud τέκτων ad universum genus re-
ferret? At plurimi eodem tempore
Josephi erant, siue omnes opificii
alicujus gnari; nec enim Judaeo
fas erat artem aliquam non addisce-
re. Sed ceteros omnes patres omisso
(quorum immensos, ut ita dicam,
scriptorum voluminum saltus ut
cingam indagine, aequa me uspiam
veltigia voculae illius fallant, nae
is stultus sit labor, nec dieculae
unius opus) atque in unius Orige-
nis, quem initio pollicebar, testi-
monio, quod omnium instar erit,
conquiescam.

Ergo Adamantius in VI. contra
Celsum (nuperae edit. Benedictinae
p. 659. D.) sic in suum hostem in-
turgit: Deinde *capillis in lignum
ludem*, ex duplici capite illud in-
cessit, dum ait *lignum a nobis id-
circo celebrari, aut quia Magister
noster affixus pambulo est* (καὶ
ἐπὶ τέκτων ἦν τὴν τέχνην) *aut quia
artificio materiarius erat*. Sic haec
ultima vertenda fuerunt, non ut
interpret posuit, *Quia is faber erat*;
nam τὸ τέκτων peculiaris artificii
nomen

nomen esse ipse Celsus (cujus haec verba fuisse videntur) agnovit, ubi ait *Τέκτων τὴν τέχνην*; qui ineptissime sic loqueretur, si τέκτων idem ac *πλυντής* esset, veluti si dixisset *σχευτής τὴν τέχνην*, *ἢτε ἀρτίφex* *ἢτα*. Quamquam ceteroqui Latini pum FABER recte pro *materiarario* poni supra ostendimus not. 333.

Cui responderet Origenes: *Non animadvertens de LIGNO VITAE mentionem in litteris Moysicis fieri; ac ne illud quidem videns (ὅτι ἑδάμῃ ἡδ' ἐν ταῖς ἐκκλησιαῖς φερομένων διαγγέλλων ΤΕΚΤΩΝ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀναγέγραπ')* *nisquam in Evangeliiis ab ecclesia receptis se ipsum dñci fabrum materiarium*. Calmetus ad Matt. XII. 55. ad hunc Origenis locum sic adnotat: *Origenes... s'ontient, qu' on ne lit... que IESVS CHRIST ait èτε charpentier*. *Il a raison: mais on ne peut nier, qu' il n' ait exercé un metier... puisque S. Marc le dit si positivement, Nonne hic est Faber?* Verum quid inter Origenis Marci que Graeca intereet? uterque τέκτων CHRISTVM (hic ajens scilicet, ille negans) appellant. Verum doctis. Calmetus non Graeca Origenis prae oculis habuit, quum haec scripsit, sed aliquem, qui Origenis sententiam Latine aut Gallice expresserat; qui in ultimis Origenis verbis illud τέκτων, charpentier aut materiarium verterat. Hinc putavit Calmetus aliud nomen Origeni, aliud Marco in hac narratione fuisse usurpatum. Magis illud ad seum faciebat, quod heic ad Matt. apposite adnotat Grotius. *Aut memoria (ait) fecit Origenem, aut Marci ex mplaia eo tempore aliam habuerunt scripturam; diserte enim dicit, ἑδάμῃ &c.* quae modo recitavi. Horum utrum admittamus? Equidem in re tam gravi memoria lapsum hunc, qui totos annos suos in Scripturis fecerat, aegre crediderim. Satius est dicere, quum hodieum nonnulla Graecor. cod. sit variantia (vide Millium ad Mar. VI. 3.) fuisse ante Origenem tum eos libros, in quibus legeretur ἑ τέκτων (ex his autem Latina interpretatio manavit) tum eos longe plures, quibus utebatur Origenes, in quibus

ἑ τῷ τέκτωνος scriberetur. Ac metuet me maxime, ut sic censeam, quod non dixit Adamantius ἑδάμῃ tantum, sed addidit ἡδ' ἐν ταῖς ἐκκλησιαῖς φερομένων διαγγέλλων. In quatuor Evangeliiis id regi negavit, in aliis apocryphis (pata in *Evang. Infantiae* & aliis) id non negavit. Et vero non tantum Celsi objectiones, sed & νοθηρόμενων Evangeliorum testimonia, graves Origeni existerere causae, cur, dum haec scriberet, exemplaria Matthaei & Marci, quotquot posset, adiret; nec illum credo aliter, quam post sedulam inquisitionem, pronuntiasse illud ἑδάμῃ suum. At vero postea, ut in describendis Graecis exemplaribus critici illorum temporum hodiernam lectionem ΤΕΚΤΩΝ alteri Origenianae praeponebant, fecit credo Iustini auctoritas, qui IESVM non tantum τέκτωνος nulum, sed & ipsum τέκτωνα fuisse, & aratra ac juga factitalle asseruaverat. Hinc Augult. in II. de *Conf. Evang.* 2. non mirandum esse ait, quod id (nempe *Nonne hic est faber?*) Judaei dicerent; eo enim & fabrum credabant, quo & fabri filium. At Basiliius, si quid iudico, ἑ τῷ τέκτωνος in Marco cum Origene legit. Cursu quia IESVM χειροτέκτων fuisse ex Luc. II. 51. probavit, ex Marco haud dubie id luculentius probaturus, si τέκτων ibi reperisset. Basilii locus est in *Asyn. διακρί.* (to. 2. ed. Bened. p. 549. A.) ubi ait, *IESVM in prima aetate subditum parentibus, omnem laborem corporalem cum ipsis sustinuisse*. Ac mox: *Ut ait Scriptura (Luc. II. 51. ἀπαποδόμωος αὐτοῖς) subditus iis, laboresque una cum iis perferendo (τῷ συνδιαφέρειν τὰς πόνους) obedientiam suam prorsus declaravit*.

Mox pergit apud Origenem cavillator Celsus in hunc modum: *ἄτερ διὰ τὸ ΤΕΚΤΩΝΑ αὐτὸν (Ἰησοῦν) γεγονέναι, ἀναπέπλασαι τὸ ἔνδον τῆς ψυχῆς ἡκολούθησαν αὐτῷ, ἃ μὲν σκοτεινὸς ἦν, λέγειναι τινὰ πρὸς σκότης ἀνίη. ἃ δ' ἡλιόφανος, πρὸς λῆθα μακροῖς. ἃ δ' ἡ σιδηρῆς, πρὸς σιδηρῇ ἀγάνῃ*. Hoc est. Si propterea confectum est lignum vitae, quia τέκτων ἢ. e. faber lignarius illi

(IE-

locis id non constaret; satis esset, si eos sciremus eandem Graecam linguam usurpasse, quam profani (quorum confertam testimonium nubem de ea notione vocis sup. not. 331. produximus) usurpabant. Atq. equidem mirabar antea, cur ex Graecis unus Justinus obiter de Christi, ejusq. patris *νομιζόμενος* opificio mentionem fecerit. Nam si *Τέκτων* Evangelicus *γενόμενος* τι, vagumque & incertum opus complecteretur; satis hoc illos impulisset, ut siquid de ea re ex antiqua traditione ad eos usque pervenisset, id ad sequentem aetatem transmitterent: sin minus, hoc ipsum saltem faterentur, se de artis genere nihil comperisse, remq. in incerto relinquerent. Nunc illi eam controversiam securi praetervehuntur. At vero mirari desii, postquam *Τέκτων* veram significationem deprehendi. Nam quantae id ineptiae fuisset id adnotare, quod non modo docti, verum & *ἰδιώται* in Evangelii recitatione ita percipiebant, ut omnino aliud percipere nullo modo possent?

Dixi Graecos de Josephi opificio non dubitasse. Relinquitur cur Latini aliquot dubitaverint, imo iidem aperte illum *fabrum ferrarium* fecerint. Sunt autem in eo censu hi qui sequuntur (340) Hilarius, Ambrosius, Chrysologus, Beda, ac praeterea

reca

(IESVS) erat: ergo si *suor* fuisset, nobis obtruderent nescio quod *CO-RIVM SANCTVM*; si *faber marmorearius*, aliquem *BEATVM LAPIDEM*; si *ferrarius*, *FERRVM CARITATIS*. Quae sane verba palmarium auferunt. Nam Evangelicum *τέκτων* ita *materiarium* esse Celsus intelligebat, ut etiam negaret eundem aut *coriarium*, aut *lapidarium*, aut *ferrarium* posse intelligi: id vero tota Ecclesia contentiente censibat; id quod ex Origenis rationatione constat: ut omnimodam parem Iuliani imp. & Libanii sophistae de Divinae domus opificio cum Christianis illius aevi consensionem, quam sup. not. 338. observavimus. Et tamen adhuc vocem *ΤΕΚΤΩΝ*, tamquam *καρδόσκηπος*, vulgo accipiunt; & sunt qui ferrarium, sunt qui structorem Josephum & *CHRISTVM*, in tanta litterarum luce, & adversus tam ineluctabile gentiliū & Christianorum apud Origenem testimonium, tuto haberi posse dicant. Nam cedo, quid horum

vidit heic Origenis adnotator Spencerus? Aut vero estne aliquis ex iis, qui hanc quaestionem copiose tractarunt, qui hoc Celsi apud Origenem testimonium quidquam ad hanc causam facere intelligeret? imo qui non potius Origenem heic, ut vulgatae sententiae adversum, in partes vocaret? (id quod & Calmetus & alii fecerunt) qui certe quod de Christo (falsus exemplaribus suis) negavit, id de S. Josepho nec ivit inficias, nec potuit: idemque, in quo caput est, hoc hosti suo dat, *τέκτων* Evangelicum non esse *καρδόσκηπον* (quod vult Hesychius) nec pro *fabro ferrario* (quod Latini dixerunt) aut *lapidario*, aut *suore* accipi posse; sed esse eum artificem, qui circa ligna occupatur. Annon hic tantum locus, si animus contisset, controversiam finiebat?

(340) Latini Patres opificii ferrarii patroni.

S. Hilarius in Matth. c. XIV. n. 2. *Quin etiam (CHRISTVM) pastorem artis quodam opprobrio lace-*
scenti.

sunt. Sed plane hic fabri erat filius, ferrum igne vincentis, omnem saeculi virtutem iudicio (igne iudicii, de quo alibi Hilarius, intelligit) decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanae.

Idem Ambrosius dixit; sed ita, ut plustulum etiam in lignario artificio luserit. Ejus locus separatim mox in seq. annotatione dabitur.

Chryzologus hom. 48. ad illum, de quo scribimus, Matthaei locum sic scriptum reliquit: *CHRISTVS erat fabri filius, sed illic, qui mundi fabricam fecit, non malleo, (quod aerarii fabri fuisset) sed praece, to: qui elementorum membra non ingenio (i. e. machina aliqua: vox est aevi posterioris, unde Italici Ingenio, & Ingegnerio) sed iussione compexit: qui massam saeculi auctoritate, non carbone constituit: qui solem non terreno igne, sed superno calore succendit.* Tamen idem Hom. 49. *FABRI* nomen generalius usurpavit. Bene, inquit, personam tacuit, ut proderet ex arte genitorem, dicendo non Joseph, sed Fabri filius. Et quis talis faber, qualis est iste, qui ex nihilo tantum (&) talem fabricatus est mundum? & quis faber talis, qui totius bonae artis solus auctor, solus largitor existit? Dic ergo Judae, Fabri filium, ut Dei filium faceris meritis.

Nec minus Beda eidem fabri aerarii significati haecit, & ita ut plura ex Ambrosio (quem vide not. seq.) descripserit. Sic enim lib. 2. an Lucam (p. 265.) ad eam quaestionem, quare *CHRISTVS* Fabri filius, imo faber appellari volueris respondet: *Scilicet ejus ante saecula filium esse docuit, qui fabricator omnium in principio creavit Deus caelum & terram. Nam est humana non sunt comparanda divinis, ipse tamen integer est; quia Pater *CHRISTI* igni operatur & spiritu, unde & de ipso, tamquam de fabri filio, praecursor ejus ait: Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni. Qui in domo magna hujus mundi diversi generis vasa fabricat. Imo vasa irae spiritus igne molliendo, in misericordiae vasa commutat. Unde bene Malachias, quum ex persona Patris dice-*

ret: Ecce mittam Angelum meum &c. Post pauca ait: Et sedebit confians &c. Quae omnia eidem verbis in Hom. Quadrag. repetuntur.

Et hi quidem iunt, qui ab explanatoribus Scripturae, aut Ecclesiasticae historiae, pro ferrario Josephi opinio laudantur. At & Leandrum & Ildorom Hispanenses id disertè & hinc allegiarum ambagibus dixisse reperio. Quorum prior (quem Greg. Papa secum amicitia junctum testatur) lib. de institutione Virginum cap. 14. (to. XII. Bibl. PP. pag. 1005. B.) sic posuit: *Sed & Josepho cui fuerat desponsata (MARIA) quum esset iustus, erat tamen & pauper, ita ut victum & vestitum artificio quaereret. Certe, FABER FERRARIUS fuisse legitur.*

Alter vero Hispanensis Ildorus in Regula Monachorum cap. 5. Patriarcharum, & philosophorum exemplis, qui aliqua se arte exercuerant, etiam S. Iosephum adhaec his verbis: *Et JOSEPH iustus, cui virgo MARIA desponsata exiit, faber ferrarius fuit.*

Sed & Zachariam Chrysopolitanum (Latinum saec. XII. scriptorem) reperio sic antiquiorem (August. Hieronymi ac Bedae) dicta contextuisse, ut tamen in *FABRI* notione ferraria potissimum conqueverit. Sic ergo (to. XIX. Bibl. PP. pag. 816. B.) *Marcus* ait, *Domini dictum fabrum, Marcus ait fabri filium. Utrumque dici potuit. Credebant enim eo esse fabrum, quo fabri filium. At vero in illorum errore veritas latet. Vere enim erat filius fabri, qui per ipsum in principio omnia fecit; qui operatur Spiritu Sancto & igni; qui fabricatus est auroram & solem, Ecclesiam primitivam & sequentem. Pater *CHRISTI* & *CHRISTVS* in magna domo hujus mundi diversi generis vasa fabricant: & vasa irae Spiritus sancti molliendo, in misericordiae vasa commutant. Unde Malachias ex persona Patris ait de Filio: *Et sedebit confians.* Et quae sequuntur Malachiae verba.*

Idem Malachiae dictum vice commentarii assert ad Marci VI. 7. Hugo de S. Caro Card. *Sedebit, inquit,*

rea Hispalenses duo Leander & Isidorus, Zacharias Chrysopolitanus, & alii. Quamquam ceteroqui Ambrosium *fabri* notioni (341) adhaesisse puto: ita plures simul artes confudit

quit, *constans & emundans argentum*. Ex quo factum ut hunc Hilsccherus in *de studiis CHRISTI* laudaverit, quasi qui CHRISTVM auctificem fecerit. Sed qui conflat aurum & argentum, nae is & aeris flandi gnarus est, uti conflat ex illis singularibus, quae in nummis visuntur, A. A. A. F. F. *autro argento aere flando feriundo*. At idem Hugo, quia ad Matt. XIII. 55. producit Hieronymi verba (*qui in principio omnia fecit... qui fabricatus est aurorum & solem*,... quae nos infra deponemus) hinc credo, ab eodem Hilscchero quasi & Iustotii artificii patronus Hugo ponitur. (341) Ambrosii de FABRO Evangelica locus exponitur, cumque Pseudo-Theophrasti *πεποιθός* confertur; quem emendatum Theophrastum Latinum non Graeci, oris fuisse conficitur.

Ambrosius ad Lucam lib. 3. num. 2. artes tres una contexuit; Iustotiam, quum CHRISTI Patrem mundi fabricatorem nuncupat; lignariam, ubi *circumdolandi, securim admovendi, secandi* verba usurpavit: ferrariam in illis verbis, *igne operatur & spiritu*. Non aliam (inquit) etiam videtur, ut quae ratione fabrum patrem habuerit, declarantes. Hoc enim typo eum patrem sibi esse demonstrat, qui fabricator omnium condidit mundum; iuxta quod scriptum est: In principio fecit Deus caelum & terram. Et huc usque Pater CHRISTI aedificator est. Pergit autem: Nam *et si humana non sunt, comparanda divinis*; typus tamen integer est, quod Pater Christi igne operatur & spiritu (Haec vero ferrariam officinam olent: At quae mox postremo addit, sunt plane *materialia*) & *utrumque bonis animae faber vicia nostra circumdolat* (i. e. circum amputat: vide supra pag. 172. & seq. ubi de verbo DOLO) cito securim admovens arboribus infundendis, secare

sublimia, rigida mentium spirituum igne molire, & in variis usus omne humanum genus diversa ministeriorum qualitate formare. Dixi haec ultima ex *τὰς τεχνάς* esse petita. Nisi quod illud *Rigida mentium spiritus igne molire* videtur quoque artem aerariam arguere. At vero quid *τεχνάς* ista ferraria inter tot *ἐκλογαί* locutiones? Annon hoc quoque e materiarii fabrica arcellitum videri possit, qui quoties vult prava ligna *ῥιζοῦν*, aut recta flectere ad praescriptam modulum, admoto igne id assequitur? Accedit quod Augustinus (infra not. 345. producendus) in ejusdem loci explicatione dixit, *Mentem rigidam expulnat*, quod est lignarium opus. Verum longe verisimilius est, istud *Rigida mentium*... locutionem *ῥιζοῦν* esse, maxime propter id quod sequitur, *spiritus igne molire*. Molire enim metallorum est. Id si est; jam novum hinc argumentum consistit, quo demonstretur, auctorem commentarior. in Evangelia (quod opus Theophrasti Antiocheni nomen mentitur) non Graecum, sed Latinum scriptorem fuisse.

Id vero ut ostendam; sciendum est, in modo recitatam Ambrosii explicationem, qua parte signaria est, isdem planè verbis in Pseudo-Theophrasto reperiri lib. I. commentarior. in Evangelia (to. II. Bibl. PP. par. 2. pag. 469. F.) cujus integer locus sic habet. *Nonne hic est filius Joseph fabri? Filium fabri vel ab obrectantibus se Jesus voluit appellari; quia ipse conditor mundi Deus in principio fecit caelum & terram. Et quia terrae nos docent quae sunt caelestia; quasi bonus animae faber, spiritus illa vicia nostra circumdolat, cito etiam securim admovens arboribus infundendis, secare doctus exigua, sublimia servare culminibus, rigida mentium spiritus igne molire, & in variis usus omne humanum genus diversa ministeriorum qualitate*

dit commiscuitq. Verum ajo (in eoq. non dubito quemvis sponſione laeſiere) Latinorum de arte ferraria opinionem a poſterioris aevi ſignificatu vocis FABER ortam fuiſſe. Non, inquam, ab antiqua & legitima Eccleſiae traditione (nam quae uſquam proba traditio eſſe poteſt cum Evangelio Graeco pugnans? aut cujus primordia ab aevo Apoſtolico tam longe abſunt, ut vix quarto extremo ſaeculo aut quinto ineunti ſint imputanda?) Divinae domus ars ferraria arceſſitur; ſed ex eo, quod vox FABER (quam in Latina Evangeliorum interpretatione Latini reperiabant) absolute poſita, *aerarium fabrum*, aevo ſaltem ſequiore, notaret. Nam ſicuti Graecis vox originatione ſua *τεχνικὴ* illa *τεχνον*, tamen ex antiquiſ. & conſtanti uſu peculiaris materiariorum evaſit; ſic Latini FABER, vox certe per ſe ſatis uſuq. generalis, fuit quum propria tandem ferrariorum artificum evaderet. Utinam vero hanc notionem ex priſci Latii (342) auctoritate probare poſſim. Sed ſatis erit, ſi eandem

ſormare. Quum ergo hic locus Ambroſio cum Pſeudo-Theophilo communis ſit; ſcire libet, uter ex altero ea deſcripſerit. Vulgo ſtarunt, quae in Ambroſio & Hieronymo aequae atque in Autore commentariorum eiſdem verbis ſeperiuntur, ea ex illis in hunc eſſe derivata, non contra. Addunt etiam, e mentitum hunc Theophilum non Graece ſua commentaria, ſed Latine ſcripſiſſe: quae quidem qui diſcere avert, adeat Nicolaum Nourry in Apparatu ad Bibl. PP. to. 2, p. 119. & nuper Fabricium Bibl. Graec. lib. V. pag. 93. Quibus equidem quum pleraq. aſſentior, tum & hoc addo: ſi illud *Rigida mentium ſpiritus igne-moſire* ex officina terraria petitum eſt, uti, certe videtur, non poſuiſſe hoc a Graeco ullo ſcriptore proficiſci. Nam ut copioſe & liquido oſtenſum fuit, *Τεχνον* raro quidem aedificatorem aut lapidam, plerumque vero materiariū ſignificat; fabrum autem ferrarium prout nūquam. Quo poſito, quis unquam ſibi perſuaſerit, Graecum ſcriptorem de Evangelico *Ιεζον* ſic tamquam de ſabro ferrario ſuiſſe locuturum, atque ab ea officina allegorias ſuiſſe arceſſitum? At a Latini ſcriptoris ingratum id non abhorret; quippe quum

Latinorum FABER praeter lignariam ſignificantiam, etiam aerariam haberet; imo quarto & quinto ſaeculo, ut in ſequentibus oſtenditur, FABER absolute poſitum haud ſerme aliud quam aerarium notaret. Adde quod verbum *circumdolo* Latinis in uſu erat (Plin. XVI. 32. *Platanus etiam circumdolis laetibus, reſtibus ſponte facta*) at Graecorum nemo, quod ſciatur, poſitum *περιδολα* uſurpavit. Ergo commentator, illorum auctor non Graeci, ſed Latini oris fuit; & quidem, uti credibile eſt, Ambroſio & Hieronymo poſterior; qui proinde ex illis (ut & ex Cypriano) nonnulla petita, *αυτολεξία* ſuis commentariis intexuerit. Accedit, ſuper ſcriptum locum cum Ambroſii ityō optime conſentire, non item cum Pſeudo-Theophili: id quod attentius intuenti luce clarius fiet.

(342) FABRI vox peculiariter de ferrario apud probos Latiniſſimos ſcriptores baud r. v. accepta.

Videat ſane id poſſe ex eo oſtendere, quod piſc. 18, qui Athenaeo lib. VII. *χαλκο* (quod Latine *ferrarium* dixeris) appellatur, is vulgo putatur eſſe, qui Plinio IX. 18. eſt *zani*, idem FABER *οπελλαιος*. Ac ruſus XXXII. 12. *Ιαβερ*,

dem aeo Latinorum patrum illorum, quos sup. laudavi, obtinuisse

se

BER. sive zeus. Columella VIII. 17. Ut Atlantico FABER . . . prisca consuetudine zeum appellamus. Sed tamen Rondeletius intercedit, qui putat *Fabrum* ab Athenaei *Chalcoo* differre: cum vide apud Hard. ad Plinii priorem locum. Nam nunc quidem id ad trutinam revocare non vacat: etsi ceteroqui in eam sententiam sim inclinatio, ut propterea putem *Zeum* appellatum Latinis *Fabrum*, sive quod Graecorum *Chalcoo* vere sit responderet, si ve quod respondere crediderint. In Matthiae Martini Lex. Philol. in *Faber* & in *Zeus*, invenies, putat *Fabrum* sic appellatum, quia fabrilia instrumenta in eo deprehenduntur. Cujus fides sit penes auctores.

Ceterum in Plauto *Fabrum* vix aliter quam pro aetaria artifice usurpatum reperias. Ac sane quidem cum adjuncto *ferrarii*: Rud. II. 6. 47. Ut fortunati sunt *fabri ferrarii*, Qui apud carbonem assident: semper calet! Alias semper sine ullo adjecto, Most. IV. 2. 11. Tace sis *faber*, qui cuderet sales plumbeos. *Nunumus*. Poen. IV. 2. 93. Dum cales . . . probum adhibes *fabrum*: quod *inopacum* est, sed ita ut a ferraria officina manarit. Capt. V. 4. 30. arcescitur *faber*; ut istas compedes Tibi adimam, huic dem. Ibid. III. 5. 75. Abducite istum actutum ad Hippolytum *fabrum*, subete huic crassas compedes impingiet. Etsi apud eundem comicum Mil. III. 3. 4. *Faber* est naupegius: & Most. I. 3. pluries est aedificator. Sed familiarior, uti dixi, peculiaris *χαλκός* notio huic poetae fuit. Adhaec illud Virgilianum VIII. Aen. 415. de Vulcano (*Nullibus e stratis opera ad fabrilis surgit*) eadem peculiaris significatione a Servio exponitur; quod alibi deprimimus. Ovidius eadem ubique ferme notione usurpavit: I. Amor. 9. 39. Mars quoque deprehensus *fabrilis* (i. e. Vulcania) vincula sensit. De ead. fabula Met. IV. 175. Quod opus *fabrilis* (i. e. Vulcani) dextra tenebat. III. Fast. 383. *Minervius* (anorum, *salvae ne exactionis*!) . . . clausit opus Anciliorum.

Phaedrus IV. 3.

In officina fabri venit vipera:

Haec quam sentaret si quis res esset cibi,

Limam momordit. Illa contra contra. Quid in, inquit, stulta dense capias laedere,

Omne adspicis ferrum quae commedere Martialis IX. 70. Tam gravis percussis incudibus aera resiliant. Causidicum medio quam *faber* aptat equo. Idem X. 48. *fabam* *fabrium*, quorum intelligat, ignoro. Juv. XV. 68. Nescierint primi gladios extendere fabri. Cujus vetus interpret etiam illud FABER in VII. 223. *faber* *servarius* interpretatur; recte an secus, infra not. seq. v. debetur. In Petronii fragmento Traguriano (pag. 188. & seq. edit. Amst. Mich. Hadr. 1669.) Ex hac v. illa (miscellanei metalli) *fabri sustulorum*, & fecerunt *catibula*, & *paropsides*. Mox: *Faber* *stulta*, qui vitrea vasa fecit. Deinde in eadem narratione pluries *Faber* pro *vitruaria*: nec ab re vitrum inter metalla adnumerat Petronius.

Plinius etsi plerumque *Fabrum* intelligit *Tēxton*; tamen & *Ferrarii* *fabrorum officini* in XXXV. 15. dixit; & XXXIII. 1. (sect. 4. in Hard.) Vulcani officinam, *fabricam* absolute appellavit. *Fabricam* etiam *daem* *fibulis*, & alia *maeliebris* *culcus*. . . *facilitasse*; quod est apud Hom. II. E. 400. Postremo XIV. 1. (sect. 3.) Aliis (uvivis) *gratiam*. . . *sumus affert* *fabrilis*. . . in *foracibus*. . . Eam uvam Coel. Aurelian. IV. 3. *fabrilem* appellat.

Arque haec ferme loca sunt, ubi FABER absolute positum pro *ferrario* usurpatur; ex quibus plura (nam de omnibus id non affirmo) sunt talia, quae *venud* *venud* aut *artificis* nomen aegre admittant, veluti Plauti *Abdurite* ad *Hippolytum* *fabrum*, Ovidii *fabrilis* pro Vulcanio, & alia non paucā ex recensitis locis. Sed tamen apud eosdem scriptores (aut saepe, aut interdum) FABER est *maeliebris*; & aetas argentea vix aliam quam lignariam notionem ei voci subiebat. v. not. 333.

T 2

se demonstravero. Id vero primum doceo ex veteri Glossario, in quo *Faber* respondet Graeco nomini $\chi\alpha\lambda\kappa\upsilon\tau\eta\varsigma$, quod *aerarium* sive *ferrarium* artificem designat. Deinde idem disertè copioseque ex Isidoro in XIX. Orig. 6. 7; ex Juvenalis Interprete, & ex Servio ad Aen. VIII. & aliis ostendo; quorum locos in Subiecta (343) adnotatione adscripsi. Ergo Latinis illis quarti & se-

quen-

(343) De FAERI absolute positi nomine ferraria ex Isidoro & aliis lapsae Latinitatis Scriptoribus.

Multus est Isidorus in XIX. Orig. 6. & 7, ut ostendat, Fabros propriè haud alios esse quam ferrarios. Nam cap. VI. (quod inscribitur *de fabricis sive fornacibus*) sic orditur: **FABER a FACIENDO FERRVM impositum nomen habet.** Hinc derivatum est nomen ad alias artium materias, **FABROS vel FABRICAS** dicere; sed cum adjectione, ut **FABER LIGNARIUS**, & reliqua PROPTER **OPERIS scilicet FIRMITATEM** (hanc operis firmitatem fabricae propriam etiam Servius, mox producendum agnovit) In **FABRORVM** autem fornace gentiles Vulcanum autorem dicunt, figuratè per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullum metalli genus fieri extendique potest. Mox: **FABRICA** duabus rebus constat, **VENTIS & FLAMMIS** (Ex his probe intelliguntur supra adscripta Hilarii, Ambrosii, Chrysologi, Bedae loca) **Flamma** vero propriè fornacis est dicta; quod **FLATV** fulsum excutitur. Deinde cap. VII. (cui praescribitur titulus: *De instrumentis FABRORVM*) qui sint absolute & sine additamento **FABRI**, instrumentorum recensio ostendit; nempe *incus, malleus, marcus, marcellus, marculus, forceps, lima*, quae sunt omnia ferraria instrumenta.

Nec diversa porro sententia veteri Juvenalis interpreti sedit; qui ad illud sat. VII. 227. *Mecum quod vocis ab ora sedisti, qua nemo faber, qua nemo sedaret, Qui docet obliquo larum deducere ferro*: illud **NEMO FABER** interpretatur *Ferrarius*; idque omnino ex passim usitata notione, quae aevo Scholasticae illius vocis **FABER** subijciebatur,

Nam ceteroqui, si rem introspicias, nemo praestabit, Juvenalem haec *Fabrum pro ferrario* accepisse: Quidni enim sit *ποιητής* quivis operum duriorum artium? Quid quod *τὸ sedere* (quod ibi *ἀντὶ τοῦ* subauditur) aerario parum videtur convenire? Tamen Plautus Rud. II. 6. 49, de fabris ferrariis dixerat, *Apud cantores assident*; fort. ubi sunt otiosi. Quamquam ceteroqui Plautus & Juvenalis *sedendi* verbo artes *sellularias* designare voluerunt, quatum nomine veniebant non tantum eae, quae sedendi habitum in artificerequirent, sed & quae eundem intra officinae parietes *sedere* i. e. morari cogerent. Hinc illud Malachias III. 3. *Et sedebitis constants, & numerabis argentum*, Et Hebraeos ceteroqui familiare est eo significatu *sedere*. Ad Juvenalem redeo, qui pulchre Iudimagitri artem inter sellularias ponere sfuduit, inquit, *Medicæ quod noctis ab ora sedisti*.

His omnibus antiquior Servius ad illud Aen. VIII. de Vulcano: *Mollibus & stratis opera ad fabrilis surgit*: illud *fabrilis* exponit dura: tum addit: *Et ex contrariis epibetis scio ornatum, dicens, Mollibus & stratis sui rexie ad opera fabrilis*. Postremo ubi dixi in veteribus Glosis vox $\chi\alpha\lambda\kappa\upsilon\tau\eta\varsigma$ (i. e. aerarius taber) est ubi reddatur abolere **FABER**.

Atque haec ex grammaticis. Nunc porro videamus, utrum scriptorum quarti & sequentium saeculorum usus cum horum grammaticorum sententiis cohaereat. Ordinar autem a **FABRICIS & FABRICENSIVS**, quorum multa est in utroque Codice, Notitia, Caesiodorus, & alibi mentio. Sunt autem *factae fabricae* nihil aliud, quam *δηλωτικαὶ* h. e. aedificiorum officinae, in variis usque destinationis Imperii locis, & sub dispositione

Magi-

quentium saeculorum scriptoribus, quum Josephum *Fabrum* audirent, statim *aerarii* sive ferrarii artificis notio subibat. Quae ex notione, rati posse se moralia documenta elicere; hinc ea, quae sup. not. 340. adscripsi, in suis scriptis posuerunt.

At Hieronymus, quippe haud paullo ceteris eruditior, haud in seite ad notionem verbi *πυρρῶν* & vocabuli *Τέκτων* strictioriam spectasse videtur, ac pro fabrica caementaria stetisse. Quem in eo secutos quosdam saeculi XII. ac deinceps Scriptores reperio, quos una omnes in subjectam (344) adnotationem conjeci.

Postre-

Magistri officiorum. Ac de his fabricis multus apud eruditos sermo. Atqui quod hae officinae, *Fabricae* nuncuparentur, id ab usitato tunc temporis *FABRI* absolute positi significato flexit, quatenus id vocabulum vix aliud quam *ferrarium*, *πυρρῶν* passim designabat. Quod etiam aëvo posteriore sub Carolo Calvo obtinebat; in cuius Capitulis tit. 36. cap. 23. quaedam de *Fabro* & *fabricinio*, eodem significato reperio.

Sed venio ad quarti saeculi ac deinceps scriptores; ac sane videamus, num révera apud illos *FABER*, *FABRILIS* &c. absolute posita *πυρρῶν* significat. Arnobius, qui ex eunte tertio saeculo floruit lib. VI. (pag. 197. ed. Lugd. Bat. 1651.) *Cum piseo Vulcanus formatur & malleo...* & *FABRILI* expeditione succinctus. Ubi *fabrilis* expeditio est *πυρρῶν* τὸ *καλκῶν*, quod fabrum ferrariorum peculiare erat. Vide ibi Def. Heraldii adnotata; qui ex Arriani Epicteto IV. 8. (in fine pag. 426. ed. Colon. 1595.) confirmat τὸ *πυρρῶν* τὸ *καλκῶν* signum *δρακονίδος* labrum aerariorum fuisse.

Claudianus Carm. 2. *De piis fratrib. & eorum statuis* (quas certe ex aere factas distichon sextum ostendit) versu 16. *Divisti vultus cum pistrato fiber*. Et de bello Get. 42. *Flammisque diu mollius & arte in sua clivna chalybis*, *FABRO* lugente, *rubebat*. Et si eandem vocem alibi de materiarum usurpavit.

Ausonius Mosella 267. in eleganti follium descriptione. *Sic ubi fabriles exercet spiritus ignes*, *Accipit alterno cohibetque foramine vire*.

tor *Lanea sanguineis alludens parva* (i. e. *ἐπιγλυφῆς*) cavernis.

Prudentio raro videtur aliter quam pro aerario ea vox adhibita. In 2. contra Symon. 208. de Vulcanos *Fertur & Aetliae summus faber esse, vel Aetnae*. In X. Peritroph. 293. *Fabri deorum vel parentis humanum? Qui si caminis institissent segnia, Non esset ullus Jupiter constans*.

Magnus Gregorius ad illud 1. Reg. XIII. 19. *Faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel*, sic commentatur, ut ipse *Fabrum* absolute eodem significato usurpet; ut (p. 295. B.) *Fabri namque arte adjuvi vincerent*, &c.

Atque haec satis fore puto, ut intelligatur, aëvo collapsae Latinitatis *Fabri* simpliciter positi nominis *ferrarium* venisse. Id magis miror Vossium illum, cui Latini sermonis critice, quantum non alteri, debet, eadem notione *artem fabrilis* usurpasse, quando in II. de Idol. 66. ad Vulcanum an ad Minervam *Ar fabrilis* auctorem sit referenda, disputat: qui *πυρρῶν* intelligit.

(344) Hieronymus ad Marcel VI. nihil de ferrario opificio delibavit, sed intitit potius arti strictoriae: ad quam certe mundi fabrica commodius refertur. Deinde, inquit, *iens in patriam suam, filius fabri JESVS vocatur*. Et hoc mystice: sed *fabri*, qui fabricatus est auroram & solem, id est Ecclesiam primam & sequentem, in quarum figura mulier & puella sanantur. Ac nequis puret, me obtorto collo invitum Hieronymum in hanc sententiam pertraxisse, ecce idem vir summus ad Zach. I. haud procul a fine capitis clarius se-

Postremo etſi Latīnorum pleriq. pro aeraria officina militaverunt, nonnulli pro ſtructuræ opere: tamen adhuc ſunt, qui pro materiaria fabrica adduci poſſint. Ex quibus Ambroſium & Pſeudo-Theophilum ſup. not. 341. jam in medium attulimus: nunc & Auctorem (345) Operis imperf. in Matth. &

prae-

ſe explicat. Nam ubi fabros prophetae hujus *μυστερ* pro aedificatori-
bus (virtutum ſcil.) accepiſſet, idq. Scripturis firmaveſſet; addit: Unde. .
iſſe *Διθνην* Dei omnipotentis filium
& tractoris omnium. FABRI filius
appellatur. Ex quibus non eſt dubium
quid eruditiffimus Doct̃or Evangelicū
quid *Fabrum* appellaverit: in quo
Hieronymum non inſiſſo, quippe qui
fort. ſciret Graecum *ΤΕΚΤΩΝ* non-
numquam, ſemetū rariuſ, de lapicida
& aedificatore uſurpari (vide ſup. not.
p. 9. & 321. & ibi dictis adde Chriſto-
ſt. Grammatici auctoritatem, re-
jicientis vocem *αἰνοδομος*, cujus lo-
co dici vult *οἰκονομὸν*.) Latino-
rum vero FABRO non tantum li-
gna & metalla, verum etiam ſtru-
ctoriam materiam *ὀρυκτάς*; eos
autem, non magni taceret, qui ſua
aetate FABRUM ſine adjectione de
aerario tantum acciperent.

Auguſtino quoq. (aut potius cuivis
alteri ſub Auguſtini nomine) Joſephi
alter *αἰνοδομὸν* placuiſſe videtur; mo-
do vera ſint loca, quae ex illo affer-
runt Bollandus, & Corn. a Lapide.
Ea nunc adire non vacat. Sed
adeat, cui liberum eſt, Tillemontij
extremam not. 2. de S. Joſepho.

Sed quidquid de Auguſtino fue-
rit; quem puto potius lignariam Jo-
ſepho aſciam in manus dediſſe, ut in-
fra ex S. Thoma ostendamus: lubet alios
Hieronymianae ſententiae ſectatores
molo a me conſiſſos depromere.
Remigius Autiliſiodorenſis in Zacha-
ria ad ſin. cap. 1. (to. xvi. Bibl. PP.
p. 108. D.) verba Hieronymi de fabris
ſpiritualibus *αὐτοτελὲς* deſcripſit: ex
quo conjicere licet eum in Hierony-
mi iſſiſſe ſententiam.

Aliquanto clariuſ ſeſe explicat
Paſchaſius Ratbertus Corbejenſis, qui
medio ſaeculo IX. obiit, ſib. VII. in
Matth. Evangelium (to. XIV. Bibl.
PP. p. 531. A.) *bridendo magis fabri*

filium eum vocant, ut ex utilitate
operis amplius eum deſpiciant; quam-
vis Dei nutu, eſſe invitati, de illo
quae vera ſunt & Deifica ſequuntur;
quoniam Dei Patris eſt vere filius; qui
fabricator eſt mundi. [Inde Marcus
eum non fabri filium, ſed ipſum fa-
brum dicit. Eo enim eum ſabrum
credebant, quo & fabri filium (ſunt An-
guſt. verba) ex artificio patris veri &
ipſe faber; quoniam fabricator eſt
orbis, per quem facta ſunt omnia.]

Verum alter Corbejenſis. Mona-
chus, Paſchaſius aequalis, Chriſti-
anus Druthmarus Grammaticus, quid
Fabrum Evangelicum appellaverit,
non ſinit nos dybitare. Is expoſiti-
onis in Matth. cap. 35. (to. 15. Bibl.
PP. p. 129. E) ſic poſuit: *Fabri filius*
autem fuiſſe, ſed non iſtius. Pater ejus
GAMERAM Caeli ſic lucidam & cu-
ram fabricatus eſt per hunc, quem
deſpiciunt.

Postremo & Hugo de S. Caro quia
ad Matth. XIII. 55. verba Hieronymi
ſupraſcripta uſurpaverat, Joſephum
feciſſe ſtructuram eſt creſtitus. At
idem quia ad Marci VI. 3. verba Ma-
lactiae 3. commentarii loco poſuerat;
multo verius ſtatutariae artis patro-
nus extiterit. Vide ad ſinem not. 340.

Verum quid incidit, cur Prote-
vangelium S. Jacobi incogitant praeter-
terirem? Ibi enim diſerte S. Joſepho
αἰνοδομὸν aedificandi arti tribuitur.
At eum locum male a quibuſdam in-
tellectum, de lignario opere eſſe ca-
piendum docebitur not. 347.

(345.) Auctor operis imperf. in
Matth. (ad calcem to. VI. Chryſoſto-
mi ed. Montf. Hom. 1. [ad Matth.
I. 15.] pag. XXIII. E) ſic poſuit:
Maria deſpanſata erat fabro LGNA-
RIO; quoniam & CHRISTUS ſpon-
ſus Eccleſiae omnem ſalutem domi-
num, & omne opus ſuum per Li-
GNUM Crucis ſueras operantur.
Quo nihil luculentius. Queritur
inter

praeterea duos veritatis doctores, duoque eximia Ecclesiae luminaria, Augustinum, inquam, & S. Thomam, qui omnium instar erunt, ad lignariam Davidicae familiae *Asciam* nomina sua dedisse, adjuncta haec (346) adnotatio docebit.

Ac nihil aliud profecto nunc restat, nisi ut Evangelia prius *et apocrypha* sive apocrypha, tum & Orientales Divinorum Evangeliorum translationes in medium producam; ex utriusque enim Nazarethicae domus ars lignaria liquido constabit. Et quidem ad spuria Evangelia quod attinet, non est dubium quin *est*

inter eruditos, is auctor, (qui se Chrysostomum videri voluit, aut alii voluerunt) Graece an Latine scripserit. Erasmus praeivit suspicans, *illum Latine scripsisse, licet & Graece novetur*. At hujus temporis critici, propter Latine illum scripsisse, pro comperito habent. Quibus nihil habeo causae quin assentiar. Ceterum numquam hoc Tillemontio dederim, cum Hispanum & quidem saec. VII. scriptorem fuisse, conjicienti. Atqui quicquam magis, quam in Hispaniis eo tempore ferrarium Josephi officium radices egisse oportuit. Magna ibi fama erat Leandri, maxima vero laudori operum. Itaque mirum, ni hic in eorum sententiam concessisset. At certe hic auctor antiquior fuit; nec est, cur ei non credamus, post Theodosii tempora scripsisse, iniqui. Deinde sive Graecam linguam optime norat; sive, quod ex stylo videor colligere, ortu Graecus ipse, Latine scripsit. Qui nisi domo Graecus extitisset, nunquam vim vocabuli *τεκτων* tenuisset; indeque significantias *μικτων* & *δε ligno* crucis petivisset: quam notionem (ut de Hieron, taceam: de quo v. not. 344.) Ambrosius Graece doctus non tenuit, ut qui iisdem finibus *TEKTONA*, *FABRUMQ.* definierit (v. not. 341.) quum contra *Faber* extra *τεκτωνος* terminos longius paulo procurrerit.

(346) Aquinatis sententia non tam in ejus Catena in Evang. quaerenda est (ubi varia antiquorum loca contexit nihil de suo admetiens) quam ex *Matthaeo*. Sed tamen

hos commodi ex ea catena assequimur, quod dum Hieronymi, Bedae, Hilarii (priores duos ad Marcum producit, tertium ad Matt.) loca quae jam supra proposuimus, affert; etiam S. Augustini loco, quum nunc in ejus operibus nec veris nec spuris legitur, nos carere non sinit. Ergo summus Theologus in Cat. ad Mat. XIII. 55. affert sequentia ex Augustini serm. de Nat. *Est autem Pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysi tabernaculum ordinavit, Arcam testamenti instituit. Fabrum dixerim, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit. Qui sane locus nihil complectitur, quod ab Augustini stylo abhorreat. Imo locus est non inutilis: nam quod Ambrosius dixerat *visu... circumdolat*, hoc Hipponensis *Cogitationes superbas excidit*: quod ille (a *καταλύει* scil. ad *χαλᾶν* profultans) *rigida mentium spiritus igne molire*, hoc Augustinus peritans in re lignaria, *mentem rigidam* (ascia & runcina) *explanat*. Omnino quum hic locus totus sit in lignaria operibus; non dubitabo Augustinum inter Asciae patronos referre.*

At S. Thomas discrete ac sine ulla ambagibus Josephum materiarum fuisse ait, aëtarium negat. Sic enim in com. ad illud Matt. *Nonne hic est fabri fil.* scripsit: *Ipse enim putabatur filius Joseph, qui NON ERAT FABER FERRARIUS, SED LIGNARIUS. Quamvis etiam postea dicitur filius fabri (ejus) qui fabricabat* *et apocrypha & Johe. P. 77.*

et si nihil prorsus Divinae auctoritatis iis sit tribuendum, tamen vel dum fabulantur, satis idonei receptae tunc temporis (h. e. in Ecclesiae primordiis) traditionis testes existant . De his vide in inferne (347) adnotatis . De orientalibus vero interpreta-

tionibus

(347) Primum omnium Protevangelium S. Jacobi num. IX. ubi de Maria desponsanda, & virgarum miraculo (nota est narratio) agitur, sic habet : *Ἰωσήφ ὁ ἐκείνης τῆς σκέπης, ἡ δὲ αὐτῆς ἐκείνης αὐτῆς* Joseph autem abscissa ascia (male ibi interpres Postellus pro ascia vertit *securi* : id quod & Calmetus diff. de S. Jos. art. 2. secutus est ; *vacbe*) exiit obviam illis . Et adhuc dubitamus de Mariae Sponsi artificio ? Nisi verò si quis est, qui in tanta rerum ignorance versetur, nunquam ut fando audierit, eccujus artis *Ἐκείνης αὐτῆς* ascia signum *διακεκριτὸν* fuerit . Atqui id Epictetus non ignoravit, quem Arrianus lib. IV. haud longe ab initio cap. 8. sic loquentem facit : *ἔτος τέκτων ἐστὶν διὰ τῆς ἁγῆς πεπλεγμένης* . Hic materiarius est . cur ? quia ascia (male heic quoque interpres *securi* posuit) *uititur* . . . Hic philo Josephus quare ? *pallium dicitur & comitatus* . Hinc *fibrum lignarium* in hisce provinciis vulgo *il Masro* d' ascia appellamus . Et tamen nostri critici jactant, in S. Jacobi Protevangelio Josephum aedificatorem exhiberi . Ita certe Calmetus vir eruditissimus Diff. de S. Jos. initio art. 2. docet .

At, credo, structor Josephus fuit ; quia ibid. ad finem capitis sic agens cum desponsata sibi MARIA inducitur : *Νῦν δὲ ἀφελήσας τὴν ἀνδρὶν ἀποδοῦναι τὴν οἰκονομίαν μου* Vado enim ad edificationes meas . Dominus autem se custodiat . Quo nil clarius esse putant . Quasi vero in structurae opere nullae partes materiali sint . *Πρὸς οἰκονομίαν ἑλθὼν τὴν οἰκονομίαν* in Geoponicis legitur pro his Varionis, *in edificiis succidere arborem* . Mirro jam, quod sermone Hellenistico *τὸ οἰκονομῆν* de materiatio opere, & quovis alio dicitur . At, XV. ex Aristo : *ἀποδοῦναι τὴν οἰκονομίαν* Δαβὶδ . Sic 2. Reg. XXII. 39. *οἰκονομῶν* re-

fertur ad *οἶκον ἐλεφάντινον* : 1. Par. XVIII. 6. ad *οἶκον κίβρινον* : & 2. Par. XVI. 6. ad *ἐλῶνα* : ut cetera taceam . At ne probi quidem Scriptores ab usu *γενικῶ* ejus verbi abstinuerunt ; uti quum Lucianus de *ὕπνῳ* bis. *ἐπιβάδας ἐνδοκίμου*, & *τοιοῦ ἀδίστατον*, commentum scilicet quid aliud insarciens . Greg. Nanz. *ἐλῶντος καλῶντος οἰκονομῶν* . c. *ἐστὶν* . Et est *καταχρησῆς* similis illi, *οἰκονομῶν ὕδωρ* . Non est ergo dubium, quin Protevangelium illud totum sit in lignario opificio .

Venio ad Evangelium Infantiae celebre in primordio Ecclesiae, in quo inter carbones haud raro & gemmas reperias . Id nunc tot. 2. Cod. Pseudepigr. Fabricii ex Arabico Latine redditum habemus . Ibi pag. 200. cap. 38. sic legitur . , Josephus autem, per totam urbem circumiens Dominum JESVM secum ducebat ; quum propter artificium ejus homines illum arcesserent, ut portas, illis, aut mulcralia, aut cribra, aut arcas conficeret . . . Quotiescumque ergo Josepho aliquid operis esset, longius aut brevius, latius five angustius faciendum esset ; Dominus JESVS manum suam versus illud, extendebat ; ac statim prout vellet Josephus, res succedebat ; ita ut opus non esset ipsi quidquam, manu sua perficere . . . Mox cap. 39. „ Arcessivit illum rex Hierosolym. (qui tamen nullus tunc erat praeter Imp. ex Jo. XIX. 15.), & volo inquit, Josephus, ut solum mihi construas, ad mensuram illius, in quo sedere, consuevi . . . Biennium in regia manet, sit, donec absolvissit „ Quo in sede sua collocato, duas utrinque spithamas a praefinita mensura deicere, animadvertit . . . Josephus iram regis metuens, incaenatus dormiebat . . . Cui Dom. JESVS . . . tu unum, inquit, istius solii latus apprehendes, & ego alterum . . . Cumque . . . uterque a latere suo valide traheret ; paruit

tienibus sic rep^{to} omnium antiquissimas, quaeq. ex Graeco *αὐτῶν* manarunt, in iis Josephum (348) materiarium fieri; contra siquid forte non ex Graeco, sed ex Latino Codice, quo & ex Latinorum posteriorum scitis transfusum fuit, ibi statim eundem (349.) aerarium artificem evadere.

IV.

MANTISSAE EPILOGVS.

Sed jam sero admodum animadverti mantissam hanc alteram longius mihi multo, quam praedixeram, processisse. Quo circa retinendam censeo, cursumque inhibendam. Nec enim fore amplius auguror, qui Evangelicum *Τέκνον*, tamquam universi generis vocem sint habituri; aut vero de antiquitatis

, paruit solium, & ad justam loci illius mensuram reductum fuit. . . Fabricatum autem erat solium hoc, ex ligno illo, quod exstiterat tempore Solomonis (i. e. Salomonis), ligno scil. varii formis & figuris, insignito.

(348.) Inter orientales Evangeliorum interpretationes Syriacam omnium antiquissimam esse, & ad Ecclesiae nascentis primordia referri, eandemque ad Graecos codices elaboratam fuisse, nemo ambigit. Ibi tum apud Mattheum, tum Marcum

pro vocabulo *Τέκνον* vox נגרא *nagra* appenditur, quae sine controversia *fabrum lignarium* significat.

Ut & Arabs ibidem habet *Eben elmagiar*, filius fabri lignarii. Vides utrobique *materiarium* reddi, imo eandem plane radicem נגרא, ne

una litera inians, utrobique sese offerre. Has vero duas interpretationes tantum idem esse ac Orientis totius consensionem, tum de notione Evangelici *Τέκνον*, tum de Nazarethicae familiae artificio, nemo non videt.

Ceterum dum haec plagula, jam jam prelosum experiretur; accepi Roma beneficio CAELESTINI GALLIANI Archiep. Thessalon., REGIS nostri a sacris, Gymnasiarchae meritis, atque eruditiss., versionum Persicae, Armenae, Illyricae, Aethiop. cum Graeco & Syriaco con-

sensum. Quae, quia, compactis jam in torculari formis, inferere heic non licuit; in Addendis cum senore dabimus.

(349) Hebraicum Matthaei Evangelium a Tilkio editum intelligo. In eo CHRISTVS dicitur

filius נפחא *nipcha* i. e. *sufflans*

tis. Quo vocabulo ferrarius intelligitur, qui folle ad sufflandum utitur.

Hinc מפה *mapphab*, folle:

& If. LIV. 16. ferrarius faber sic describitur: Ecce ego *creavi* (חרש)

נפחא *chavash naphchab*

basab) artificem sufflantem in igne. Is

in LXX. appellatur *χαλκός ποιητής*

ἀνδραγατός ferrarius sufflans prunas.

Vides profecto Iudaeum illum

χαλκίαν formam, quisquis fuit, qui

Matthaei Evangelium in Hebraicum sermonem transfudit, Evangelistae

Graecum non vidisse, sed Latinum

Vulgatae expressisse; & quidem

non ante illud tempus, quo Latinis

Faber peculiariter *ferrarius* significabat, imo post editas ac passim adoptatas illas Patrum Latinorum explanationes, qui illa ferrarii descriptione igni operantis & spiritus

hunc Matthaei locum illustrarunt, quam aevo seniore in omnium ore fuisse, mihi persuadeo.

in Iosephi CHRISTIQ. ascia consensione *sint* dubitaturi. Et quidem, ut sub uno aspectu universa proponam, antiquorum in ea quaestione scripta rimari (quamquam & id abunde praestitimus, & ea quoq. parte penes asciam victoria stetit) vana erat diligentia. Nam quis umquam de Pauli, quem Lucas A&C. XVIII. 3. *σκηνοποιὸν τὴν τέχνην* tabernacularium fuisse palam testatur, artificio veteres consultum ivit? Et antehac quidem de Divinae familiae opificio aevi nostri critici sollemne illud *non liquere* pronuntiaverant; necdum enim in *Τέχνη* veram notionem inquisitum fuerat. At olim in toto, qua latissime patebat, Graecae facundiae orbe (ut & totas Syriaci ritus Ecclesias taceam) nemo unus exstitit, qui addubitaret, nec modo Chistianorum, sed ne gentilium quidem; quippe hi CHRISTVM *χλιδάζοντες*, modo τὸν τῆ τέχνης ὄν, modo & ipsum *Τέχνη* appellabant. Ceterum quod Latinorum nonnulli de CHRISTI patre sic, tamquam de ferrario artifice, sunt locuti; id vero illi non ex antiquorum traditione hauserunt, sed ex notione vocis FABER, quae quarto, & sequentibus saeculis passim recepta erat: quum contra quo primum tempore Evangelia Latina auribus commissa fuerunt, eo tempore eadem Latina vox sine adiectione, ad *Τέχνη* notionem *ἐκλυργικὴν* enotandam maxime idonea Plinio & aliis non poenitendis auctoribus visa esset. Tametsi ceteroqui nullum umquam tempus fuit, quo vox FABER τὸ γενικὸν notionis exuerit, & quo pro variis additamentis non varia opificia designaverit. Tanti profecto critica disciplina & vocum potissimum scientia est ad veterum non modo externorum, sed & Divinorum scriptorum sensa perscrutanda. Atq. haec satis, optime TANUCCI, sint: ne, dum id laboro, ne Divinas litteras proferenti mihi Theologi stomachentur, quasi qui in Asciae argumento levissimo consenuerim; nunc etiam in hac, prope dicam, DIVINA ASCIA nimius (350) (immemor τοῦ ἀγέπντος) videar.

Imo

(350) Plane, ut quod res est fatear, mantissam hanc jam typographetae manus expertam, sed nondum prelo commissam, ubi voluntate mea longius progressam amanadvertissem, statutum erat nonnisi multis partibus mutilam prelo trahere, siquo pacto morosae ἀπερβίας amolirer offensivam. Id dum aggredior, visi po-

bilis Francisci Galluppi (philologi summi, quantum Graece, quantum Latine exstat, in numerato habentis) auctoritas interceffit; quum diceret, ea, quae, indicta aliis, e tenebris primum eruuntur, ἀκαίρως ἀκαίρως obrundi posse, imo & debere, nonnulli cupidis usui aliquando futura. Cui non poterat sine piaculo non pareri.

IMo hae sunt, perferentissime mortalium. **BERNARDE TANUCCI** (quo enim alio vocabulo tecum utar, non reperio, cui epistolam pollicitus, mox, primum, totos *Asciae* annales, deinde & *curas* nescio quas *posteriores*, postremo & *Auctaria* duo fastidienti ac prope averfanti ingesserim; exorsus ad haec & *Asciae* *traditionem*, nisi recitanti ravis intercessisset), hae, inquam, sunt appendices illae duae, per quas morari te tantisper volui dum *Frank. Car. Conradus V. C.* (cujus *Parerga* a duobus tribusve viris amicis mihi jamdiu promittuntur) de Germania adventaret. Verum ille domi se continet; suisque se hypocaustis oblectare potius habet, quam foris algere, & longo ac pruinoso itineri se committere. At equidem spe tamdiu frustratus, possem tamen alias ex aliis moras nectendo, diem dicendo eximere, quousque *Conradiana* illa ad manus essent. Quid enim? an non restat adhuc de *ACTIA NICOPOLI* is, quem sup. pag. 114. not. 141. me daturum recepi, commentarius bene longus (qui quidem jam ante hos dies perscriptus, in forulis desidet) persolvendus? Restarent & alia quaedam ex hujus *Asciae* occasione *adde* *nece* *per* *per*, eaq. vel concepta, vel ruditer informata. Postremo restaret monumentorum sub *ascia* dedicatorum recensio, praeter illa, quae passim tota hac epistola inspersimus. Verum, ut ille ait, *in publica commoda peccem*, Si longo sermone morer tua tempora. Quare & *Actia Nicopolis*, quamvis prodire geliciens, & quae affecta nuper dixi, nonnum premanetur in annum, per me licebit, potius quam te jam diutius, **TANUCCI**, teneam. Postremo non deerit industrius aliquis, qui ex *Grutero*, aliisque inscriptionum thesauris monumenta sub *ascia* dedicata, siqua forte heic deerunt, in unum collecta huic opusculo adtexat. Omnino enim in magna apud te gratia me futurum speravi, si darem hoc tuis publicis occupationibus, potius ut promissa omittendo, fidem fallerem, quam re jamdiu delassatum, ad ultimum enecarem. Nam de *Conrado*, quandoq. is remittente frigore in viam se dedit, postea videbimus. Vale. Kal. Decembr. An. *GI* *I* *CCCXXXVIII*.

AD

Fig. 6. *ad finem* not. 3. *add.* Verum deinde observavi, eandem hanc inscriptionem, quae Rivallo praeculis fuit, sic a Paululo Prateio (quem mox in hisce addendis XXXviratui addam) affertur lib. IV. *Jurispr. Vet.* ut & auctor sit, & in numero anhorum habeat XVII.

Pay, 8. not. 5. col. 2. post vers. 7.
adde. Ceterum quid incidit, cur Pie-
 rius Valerianus (vir teteroqui ap-
 prime criticus) pro DEDICAVIT
 Jegerit DEDI. VETVIT? aut *et* *wa-*
du? Equidem ex lectione sche-
 darum, in quibus litterati lapides
 describuntur, comperi viros doctos
 dum non ad lapidem verba exci-
 berent, sed memoriae confisi, domi
 deinde suae illos titulos in adver-
 saria referrent, saepe vocabulum ali-
 quod cum suo synonymo commu-
 tasse. Itaque sive Pierius, sive is,
 ex quo habuit, dum lapidem vife-
 rat, credidit, *et* DEDICAVIT in
 duo dispendendum fuisse DEDI CA-
 VIT. His jam duobus verbis in
 memoriae thesauro reconditis, mox
 domi suae pro CAVIT substituit
 ejus synonymum VETVIT. Atque
 haec est origo Pieriani *wa* *pa* *pa* *du* *et*
quod aliquis ex *Preoblinis* Illivris
 (Aenëus, puto: v. s. p. 55. & not. 64.) pro
 septima scriptura lapidis habuit.

pag. 9. post vers. 14. adde.

V. FRANC. BALDVINS.

Verum ab jurisc. orisus, ad eod-
dem redeo. Franciscus Balduinus in
leg. XII. cab. (pag. 81. edit. Paris.
1554.) legem sic concipit: HOC
PLVS NE FACITO. ROGVM
ASCIA NE POIITO. Ad quae sic
commentatur: Rogum ascia poliri
cum velant, significant, ea signa,
quae ad construendum rogum com-
parabuntur, dolari perpolitique,
quasi ad aedificandum non debuiss-
Deinde laudatis Papiniani, Marcel-
lique de Funeris monumente mi-
nuendis sumtibus quibusdam re-
sponsis, haec subiicit: Pro mo-
numentum ipsum ascia perpoliri
posuisse, & delolari, ipsae quoque
veterrimae sepulchrorum inscriptiones
testantur, quibus sub ascia dedica-

rum, vel positum sepulcrum saepe
legimus. Illud potremo non dissi-
mulat, multa de sumtu & ratione
funerum fuisse in XII. quae integra
describere non liceat, quia Cic. ob-
terit prima tantum eorum verba at-
tingit. urbes vel vicis quae nota

VI. PARDVLPHVS PRATEIVS.

Paucis post annis Pardiniphus
 Prateius in Jurisprud. Vetere (quam
 an. 1559. in lucem emisit) ad leg.
 XII. tab. sic posuit: Lex XLII.
 SYMPTVOS & VNERA (pro HOC
 FLVS scilicet legit VYMPTVOSA
 VNERA) NE FACITO: ROGVM
 ASCIA NE POLITO. Transulere
 quoq. hanc ex Soloniamis legem (non
 sed est imitatio legis Lycurgi: vide
 pag. 161. & seq.) ut ex eod. Cic. II. de
 Leg. 24. liquet (sed ibi Cic. dixit
 FERRE & de quo *prope* memini di-
 xisse) quam interpretatur idem, &
 Plut. in Solone sumptuosa & lavium
 tabularum sumera vacante. . . *Royli* li-
 gna. Astia dolari, polari vacant li-
 ges. Erat autem Ascia, quae Grae-
 cis Αἴσων dicitur, dolandi instru-
 mentum, cujus formam Lugduni in
 antiquis lapideis vidimus, SVB
 QVA dicebant veteres Lugdunenses
 Deis Minibus: qualem videmus ad
 eadem D. Magdalenae sacrum ad
 suburbium. D. M. ET. QVIETI.
 AETERNAE. EVTYCHIANI. FI-
 LI. DVLCISSIMI. PIENTISSIMI
 PRVDENTISSIMI. REVERENDIS-
 SIMI. E. OVI. VIXIT. ANNIS.
 XVII. M. I. D. IIII. ROMANVS.
 PATER. MONENDVM. CVRAXIT.
 ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.
 Haec ibi Prateius. Inscriptio quam
 ad D. Magdalenae adest, est illa
 eadem, quae a Rivalho indicatur.

Idem Præcius in Lex-juris edi-
to an. 1567. Africa in XII. tab. & in
antiquissimis epiraphiis quææ vidi in
lapidibus vetustissimis, erat dolandi
instrumentum cuius formam Lu-
gani in eisdem lapidibus vidi. Græ-
ci ætiam dicebatur. Verba legis XII.
tabb. hæc sunt: SYMPTVOSA FF-
NERA NE FACITO : ROGVM A-
SCIA NE POLITO. Hanc explicui
lib. Veteris jurispræd. 4.

Page.

Pag. 11. *intro addē (& quidem cum nota num. VIII. nam modo Balduinum & Præterium XXXviris adjecimus.)*

VIII. IVSTVS LIPSIUS.

Per hæc maxime tempora summus ille *δεξωλόγος* Lipsius vixit, an. 1006. extinctus, annos natus 58. Quem mirabar si nihil de hac formula chartis illevisset. Tandem in inscriptionum Gudii indicibus cap. XV. pag. XXXIX. sic adnotatum reperi: Jo. Metellius Metellus scribens ad Iustum Lipsium, quæsit, quid significaret illud, quod in monumentis veteribus inscriptum esset SVB ASCIA DEDICARE. Habet epistolam Metellianam LVIII. loco, volumini epistolarum Lipsii, & doctorum virorum ad eum, quod debemus curæ Petri Burmanni. Hanc Burmanni collectionem videre non contigit. Siquid vero Lipsius Metello de ea formula rescripsit, pessime reip. intercidit.

Pag. 15. not. 20. ad fin. vers. 2. addē: ut & principem Gutherii editionem Parisiensem.

Pag. 28. col. 1. in not. (d). ver. 2. post DVLCISSIMVS. SORORIVS, addē. Sed tamen DVLCICIVS rectum videtur, ut sit *δωλκις* a Dulcis; nisi fuerit in marmore DVL-CICVLVS, quo utitur Cicero.

Pag. 32. ad finem not. 32. addē. Præter recensitas modo inscriptiones, & eas, quæ passim hoc libro producuntur, en paucas alias casu mihi obvias factas; quas & ordine alphabetico nominum (non prænominum) quæ prima ponuntur, heic adteximus. A Ligorianis (eae sunt num. quinq. *πενταε* suspicionem non amolior. Notum est hominis ingenium, placētis sibi in hujusmodi fabricis.

1. Ligoriana Lugdunensis apud Gudium p. 340. 8. *Aemiliae*. P. F. Doci * *mae*. *liberae* (si erat Publi filia; eadem ingenua, non libera erat) *pietissimæ* * *ae*. et. *M. Aemilio*. *Ma* * *uro*. *liberto*. *vivo*. *se* * *cit*. et. *sub. ascia* * *dedicavit* * *Aemilia*. *Calid* * *posuit*.

2. Ligoriana Ferrariensis (difficile est, Ferrariæ eam formulam

dedic. sub asc. repertam fuisse apud Gudium pag. 316. 1. *Diis. Membris* * *sacrum* * (SACRVM abest ab inscriptionibus *sub asc.* ut dixi p. 247. not. 285.) et. *quietas. æternas* * *li*. *APRILI*. *L. L. Porphyrius* * *vixit* *am. LXVII* * *M. Antinius*. *L. L. Heros* * *fecit*. et. *sibi*. et * *suis posteris* * et. *sibi. vivus*. *ponen* * *curavit*. et * *sub. ascia. dedica* * *vii*. *IN. FR. P. XII* * *IN. AGR. SIT. EST* * *PED. XVIII*. * *apud. navai. Interamnæ* * *Nabari*.

3. Apud Scip. Masseium in Gall. Antiq. iel. p. 32. Lugduni. *D. M.* * *Q. Capitonius* (est patris casus a Capitonius, non, ut putat Mass. datus a Capito) *Probus* * *Senioris domo Rom* * *IIIII. vir. Aug. Lugdun* * et *Pateolis* * *Naviclaris Marii* * *Nerius* & *Palæmon* * *liberis* * *patrono* * *quod sibi vivus insti* * *suis posterisq.* *suis* * et *sub ascia dedicav.*

4. Apud Grut. 770. 9. Lugduni. Adest ascia Gruteriana infra n. 6. *D. M.* * *Et. memoriae. æter* * *CL. Messuris*. et. *FL. Didorxi* * *dis. conjug.* *quæ. sibi. viva* * *posuit. virisq.* *quæ. vixit. sine. ulla. qu. rel* * *la. quæ. fuerat. felix* * *sat. f. non. plena. dol* * *ori. quæ. filios* * *duos. caruis. cæcus* * *unius. nat. mor. non. interfuit. lon* * *æque. peregre* * *que. mater. ORFANA* * (Orphanes Hefychio non tantum est genitoribus orbatus, sed etiam filiis. Plut. *ορφανός* *τελευτών*, Plato *ορφανός* *παλδων* *αγί* *εταλόν* dixit) *viva. sibi. et. suis* * *posuit*. et. *sub. ascia* * *dedicavit*.

5. Ap. Grut. 771. 2. Angulitæ Taurinor. *D. M.* * *TI. Claud* * *Proces*. * *Tbyrsa. ux.* * *Aquilina* * *conjugi* * *incompata* * *bili*. Scalpitur superne instrumentum dolabrae, quam ascia, similis.

6. Grut. pag. 649. 4. Lugduni ex Paradino. Inter D. & M. adest ascia Gruteriana in hunc modum. *D. M.* * et. *memoriae* * *æternæ* * *T. Flavii*. *Pelici*. . . *R. artii*. *luntiaris. qui. vixit* * *annis. XX. M. VII.* * *PL. Marius. K.* . . . et. *M. c. . . ill.* . . . (fort. Mercurilla) *ma* * *per. filio. ka*.

rissi-

rissimo * et. *sibi* ut * h. e. *fecerunt* aut *pon. curarunt*. Deinde *sequebantur* in lapide ad finem multilo formulae verba, uti constat ex *asciae* sculptura.

7. Apud Malvasiam pag. 406. ex *schedis* Vatic. Adest inter D. & M. *acifuli* (qualis in nummo Valeriano) forma talis, sed abest formula. D. M* *Furiae. Quintae. fecit. Lar* * *cus. Mercurius. coniugi* * B. M. *vix. an. XXXX.* *sibi. suis. lib* * *libertatibusque. posterisque* * *eorum.*

8. Apud Massesium ibid. pag. 75. Lugduni in sarcophago. D. M. * L. *Hilariani. Cinna* * *mi. civ. Lugdun.* *naut* * *Rhodanico. Rho* * *dani. navigantis* * *curatoris. ejusdemque* * *corporis. negotiato* * *ris. Q. Har.* Q. *Mas* * *petius. Severianus. Q* * *Ser.* * *bereds. P. C. et. sub* * *ascia. dedicaverunt.* Fuere quibus miraculo esset illud Rhodanico. Rhodani, quasi vero Rhodanicus Sequanae aut Garumnae esse possit. Deinde quo illud *navigantis*? Ab ultimo ordior; quod ad Rhodanum refero. Erat Noster *curator nautarum Rhodanicorum Rhodani navigantis*, h. e. *navigabilis*, nim. sermone *idiotarum*. Sane navis, quae saepe in jure notito *navigare* dicitur (veluti ut *navis naviget*, *quandiu navigat* &c.) eadem quoque & *navigatur*, ut l. 1. §. 2. D. de exercitoria, ubi legitur; *qui navis navigandae causa in nave sunt*; quae locutio & alibi saepe occurrit. Hinc & flumen *navigabile*, idem sermone vulgi etiam *navigans* dicebatur. At, inquis, inepte dicitur quis *nauta Rhodanicus Rhodani navigabilis*, quasi vero & *navigabilis* aut *equitabilis* Rhodani *nautae* esse petuerint. Verum Rhodanus, qua parte *navigabilis* erat, navibus permeabatur; qua secus; tamen lemnunculis & piscatoriis navigiis, minutisque actuariis adibatur; quae non tam *navigare*, quam *discurrere* & *indere* dicuntur. En quo RHODANI NAVIGANTIS. Noster *curator nautarum* (istos nautas intellige) non lemnunculariorum erat.

9. Ligoriana Lugdunensis apud Godium pag. 244. 13. *Memoriae. C. Jul. Ale* * *xionis. Vitalis. five* * *Alexandri. qui. vixit* * *annis. VI. mens. unum* * *dies. XI. C. Julius. Car* * *cus. parentis. alium* * *no. dulcissimo. posuit* * & *sub. asc. ded.*
10. Apud Massesium ibid. pag. 74. Arelate (quae desunt in marmore, ubi potui, minoribus litteris supplevi)

C. IVL. POM.
COLLEGA FABRUM
NAVALIVM Corp. i. e. corporatorum
CVRATOR EIVSDEM
CORPORIS ET
SEVERA VIVI *sibi*
POSVERUNT ET s. a. i. e. sub
asc.

DEDICAVERVNT.
11. Apud Grut. 698. 7. Romae. Dis. Manibus * Cn. Ofilio. Cn. F. Quir. Pisoni * V. A. XXIII. M. IX. D. IX * Cn. Ofilio. Cn. F. Quir. Frugi. vix. A. XVII. M. II * Cn. Ofilio. Successus. et * Antonia. Restituta. parentes *sibi* * *pienissimis. fecerunt.* et. *sibi. et. suis* * *libertis. libertatibusque. posterisque.* *eorum.* Adest *asciae* icon in hunc modum:

12. Apud Massesium ibid. pag. 58. Angustoduni. Q. Secund * Quigoni * *cicus Treviri* * I II II vir *Augus* * *talis in Aeduis* * *consistentis* * *omnibus* * *bona* * *rib inter eos* * *functi.* *Quiga* * *ni Secundus* * & *Hibernalis* * *liberti et de* * *red patrono* * *optimo* *sub as* * *cia dedicaver* * EDIXDO. Magis est, ut iis, qui ultimo versu (de re ibi lapide) legebant LEDXDO h. e. locus datus ex decreto ordinis, assentiar; quam Massio prius illud EDIXDO interpretanti Et de ipsorum denariis dederunt optime, quod antiquitatem non sapit. Pars epigrammatis huius producta fuit p. 219. ad finem net. 257. Ibi QVIGONI dandi casu positum esse dixi. Quod si quis contendere esse rectum plurale, non repugnabo; ut sint QVIGONTI * duo, nim. SECVNDVS ET HIBERNALIS. Port. enim a Quigone patrono liberti novo

more,

more, derivativo nomine *passionis* sunt appellati.

13. Ligoriana Lugdunensis apud Gudium p. 310. 6. D. M * Et. memoriarum. Severae * L. Rollio. de. se. ben. meriti * posuit. et. sub. asc. ded.

14. Apud Grut. 1037. 7. prope Viennam Allobrogum. D. M * memoriarum. aeternae * Socchia. E. Enneanis * dulcissim. et. super. ac * tatem. ingenio. nobis * hissimo. qui. vixit. an * . . . menses. VIII. D. XXIII. L. Boconius. Polin. pa * ter. et. Al. pia. Castina. ma * ter. parentes. infelices * sumi. . . repentina. bujus. a * missione. orbati. filio * Karissimo. unico. praes * ch. D. S. aeternum. sibi. creptum * et. sibi. vivi. postarisque * suis. po. et. sub. ascia * dedicaverunt. Cujus pulcherrimae inscriptionis indicium mihi nuper fecit vir amantiss. , eruditione & pietate illustri. Julius Tornius Cathedr. Eccles. Neap. Canonicus. In qua versu tertio malui Enneanis legere cum Verderii schedis, quam cum Bolco Enneadis. Posterius hoc femininam formam habet; at Socchia sive Socchia ille mas erat. Illae duae singulares P. S. versu quarto ante finem, in Gruter, indice notarum exponuntur Per. similem. Sed quis credat, Senilem littera singulari scriptum? Fort. P. S. est post suum. Queruntur parentes sibi post suam matrem (i. e. ubi jam consensissent) Socchiam ereptum fuisse.

15. Apud Grut. 331. 6. Lugduni. Inter D. & M. est ascia Gruteriana. D. M * et. memoriarum. aeternae * Sustas. Ambidis * quae. vixit. annis. XXV * M. XI. D. V. quae. dum * vivia. pia. fuit. sacra * est. inopia. et. Astio. Pro * batiolo. Cerealius. Ca. * listio. conjux. et * pater. . . . ac. sibi * virgus. ponendum * curavit. et. sub. as * cia. dedicavit.

16. Ligoriana Lugdunensis apud Gudium pag. 139. 6. D. M * et. memoriarum. aeternae * C. Tertianiani. IIIII. V. Fab * Aug. Parono. Fabr * Lugduni. consist * animi. Cossi. dulcissimi * Tentimis. Ofirei. . . . Leg. ter. Vrbanius * Filius. ponendum. cur * et. sub. asc. ded. Ubi multa vides tum corrupta tum vicia manifesta.

17. Apud Grut. 894. 5. Viennae

Allobr. Inter D. & M. adest ascia Gruteriana, qualis supra num. 6. D. M * et. memmo * vide. aeternae * Veteride. Merceri * ae. quae. vixit. an * XXVIII. M. III. D. XXI * Veteria. Castiola * Pompeia. (Mox quinque versus antiquitate ferme evanuerunt.) Emione. ponend * curaverunt. et. sa * b. ascia. dedicat.

Pag. 43. ad finem not. 40. ad. de. Postquam haec edideram, saro tandem deprehendi, ad calcem Mabilionianae epistolae scribi, illam datam Kal. Novembr. an. 1697. Ita triennium detectae inscriptionis optime Mabilionio constat. Ceterum, quod in ea epistola Mabilionius Fabrettum citer, serius editum; id argumentum est, aliquamdiu Matillonium suam epistolam pressisse, antequam eam evulgaret; interim vero illam, uti fit, aliquot locis locupletasse.

Pag. 46. ad finem not. 54. sic ad. de. Postremo quod illi LOC. LIB. interpretandum esse Locus liber, dubitare me non sinit Iulianus lapis apud Grut. 903. 12. qui sic habet: Osa. L. Bacchii. L. F. filii * sarcoph. heic. posita. sunt * ad. LOCVM. quem. ipse. viv. emit * LIBERV. IIS. ABEAT. PROPE * SACELL. NEPTVNI. Illud LIS ABEAT (quod tamquam intra parentheses positum, est intelligendum) satis commode tum ad Liberum a servitute, tum ab obligatione, tum etiam a religione referri potest. Atqui haec inscriptio Lusitana dumtaxat notarum interpretationem (ut nim. LOC. LIB. sit locus liber) firmare; ceterum, quo liber, non satis docere valebatur. Verum non est dubium; quin L. Bacchius, quando LOCVM LIBERV. emit, nec servituti, nec obligationi, nec religioni obnoxium emit; nam si quocumque horum nexu locus tenebatur, liberum non emisisset. Similiter locus Caesoniae Donatae, antequam ea inferretur, tribus illis nexibus tunc quidem liber erat. At, inquis, post illatam Caesoniam, jam tum certe religione tenebatur, quia illatis reliquiis locus religiosus fiebat. Ne tum quidem fortassis religione tenebatur. Cur?

Cur? Vide heic sup. & in *Curis post.* cap. 4. num. II. p. 235. & seq. Nempe si Caesonia temporis gratia ibi condita fuisset, tum locus liber erat religione. Verum, ut fatear, illud LIS ABEAT (quod modo ex Grut. 903.12. posui) inadet, ut etiam heic *et* LOC. LIB. non intelligatur nisi de nexu antecedente emtionem (pura obligationis, servitutis, aut religionis praecedentis) non de subsequente illas reliquias.

Pag. 55. ad fin. not. 64. adde: Ceterum quibus gradibus sive Pierius, sive alius descriptor prius ex DEDICAVIT fecerit DEDI CAVIT, deinde memoriae confusus *et* CAVIT substituerit VETVIT, dixi supra in *Addendis* ad pag. 8.

Pag. 90. ad finem not. 113. adde: Verum deinde in *Cur. post.* cap. 2. II. 3. ubi de *Aglv*, ostendimus, huic Graeco vocabulo Latinum *Dolabrae* respondere.

Ibid. ad finem not. 114. adde: Asciam Fabrettianam ad Menetrianam esse referendam, deinde ostendi pag. 213. not. 252.

Pag. 91. ad fin. not. 115. adde: Non quadrat; siquidem SVB ASCIA idem est, ac dum servet opus fabricae; ut deinde ostendi in *Cur. post.* cap. IV. p. 228. ad finem n. I.

Pag. 105. col. 2. ver. 34. post ejusd. rei vocabula adde: Postremo & *Albarii* in Cod. Theod. sunt iidem ac quos *Ulpianus* & alii *rectores* appellant; quos vulgo nos dicimus *Stuccatori*. Cur *Albarii* dicuntur? an quia *marmaratum* idem ac *albarium*? non: verum quia qui marmoratum inducunt, ad extremum & iidem puram calcem illinunt. Ab eo scil. quia *Albarium* ultimo inducunt, *Albarii* sunt appellati; eoque distinguuntur ab intectinariis, mufeariis, sculptorib. quadrataris &c.

Pag. 117. quae tota col. 2. dicuntur ea resungi possunt ex *Cur. post.* ubi de *Ascia fossoria* pag. 197. & 198. & not. 241. ubi totus is *Palladii* locus illustratur.

Pag. 118. col. 1. ver. 11. dele verba illa: & saepe monuimus *Aglv* primaria significatione esse asciam) & eorum loco scribe sic: modo verum sit *Aglv* esse *Asciae* vocabulum, ac

non potius *dolabrae*; quod in *Cur. post.* disceptabimus) assert &c. Nam ubi de *Aglv*, demonstratum est; hanc proprie *dolabram* significare; v. p. 100. & ad finem *Aglv* p. 171.

Ibid. ad finem not. 146. adde: Ceterum duplex instrumentum, quod in *Hexasticho Decimi* pag. 128. scalpitur, potuit *ascia* fossoria fuisse. En schema instrumenti illius.

Ibid. post finem not. 147. adde: Antinoriani monummenti geminum planeque germanum, & quidem *avvδωτω*, quod in schedis habebam, nescio quo fato praeterieram; quod in villa Cartusianorum, quam *Literni* in Campania possident (hoc anni superiore anno) detectum, suppeditavit mihi vir amicus, Jac. Martorellius, Regius Graecae linguae professor: quod tale est

HVNC. MYNIMENTVM.
IN. FRONTE. P. XII. NAGRO
PXVI. ASOLO. ET. ABASCIA.
AELIA. ISICENIATI. GL.
ZENATI. MEMORIAM.
MARITO. SVODVICISSIMA.
ET. SIBI. LIBRETIS. LIBER
TABVS. QVES. POSTERISQVE
EORVM. FECIT

In quo praeter lapideae munda, nonnihil etiam de suo quisquis descripsit, peccavit. Nam ab altero versu sic ea epigraphae est corrigenda. IN. FRONTE. P. XII. IN. AGRO. P. XVI. A. SOLO. ET. AB. ASCIA. AELIA. IFIGENIA. (pro *Iphigenia*) TI. CL. (heic suppleendum est alterum L. ut sit *Tiberii Claudii Liberta*) ZENATI (dandi casu a *Zenas*; atque is *Aeliae* maritus erat) tum quae porro sequuntur, facillime a quovis emaculari possint. Vides in hac epigraphae duas locutiones *xxx* & *xxxv* inculcari. A. SOLO. ET. AB. ASCIA. Quominus dubitandi locus est, quin verissima sit interpretatio *et* *Ab ascia*, quam in tituli Antinoriani explicatione protulimus. Rogo Cartusianos Monachos, uti tantum elogium, *Asciae* caementariae testem sancte ac religiose servant.

Pag.

Pag. 123. col. 2. ver. 15. *dele sequentia verba*: Quae sola, ut alibi dicam, antiquitus noſcebatur. Epurumque loco ſcribi poteſt: quae celebrior erat aſcia lapidaria ſive itruſtoria: nam ſoſſoriam nihil moror.

Id. ad finem ejusdem adnotas: ignis 155. adde ſic. Verum hic Plauti locus ex Ariſtophanis Equitibus lucem mirificam haurit: quem locum proluximus in Mantiffa Poſt. pag. 273. col. 1. & 2. quem confer.

Pag. 129. col. 2. *ad ſer. nos. 165. adde*, idque paſſim in monumentis reperias.

Pag. 131. col. 2. *ad finem nos. 166. adde*: Ut ecce in hoc ipſo *ἐλεγον* in ſexto pentametro illud SVPPKEMISQVE cum duplici P non errore, ſed conſilio ſcriptum eſt. In Feſti Fragmento in voce SVPPREMVM, pluries id vocabulum cum gemino P ſcribitur. Et quidem in Fulvii Urſini exemplo ſemper geminatur P: at in editione Dacerii (qui fragmentum locis ſuis cum Paulo per-textuit) his ſaltem litterae illius geminatio occurrit. *Suppremmum modo ſignificat ſupremum, ut . . . Pater ſuppremi belli &c.* In Paulo quoque *ſuppremmum* ibid. ſcribitur. At noſtrum hoc *ἐλεγον* Feſti *ἀρχαῖος* ſatis opportune confirmat. Atque ex duplici hoc ſpecimine (ex I & SVPPREMIQVE) intelligitur noſtrum *ἐλεγον* *ἀρχαῖος* aſſeſſaſſe *ἀρχαῖος*.

Pag. 140. poſt v. 9. *adde*. Potuiſſet heic adtexi MVRATORIVS ITERVM (h.e. ejusdem deſenſio Diſt. de Aſcia ſepulchrali ſquam ſup. integram dediſadverſus Maſſei Obſervationes) ſi Muratorii Novus theſ. inſcription. cui ea deſenſio inferitur, in inſeas manus incidiſſet. Ceterum deſenſionis huius ex Nuntiiis litterar. Florent. mihi modo fecere indicium duo eximii rei mathem. cultores, Barthol. Integrius, & Reg. Prof. P. Joſeph Orlandus. Quemadmodum & Paſſiſis ante aliquot menſes Canonici Le Boeuſſeſq. dedic. ſub Aſc. diſſert. divulgaram, & nuper alteram a Benediſtino Jac. Martino (quem audio verum auctorem eſſe Operis de Retig. Gallor.) intelligo. Quor. opusculor. (quando aliud non poſſum.)

indicio ſaltem Icupidos demeruiſſe ſatis habeo.

Pag. 141. *quae ad finem col. 2. dicuntur, conſerantur cum pag. 132. nos. 266.*

Pag. 145. nos. 192. *dele quatuor primos verſus ejus adnotationis uſq. ad CONSECRO: quia haec eadem Gruteriana 307. 12. mox produciuntur p. 146. verſu 1.*

Pag. 156. v. 1. poſt CONSECRAVIT *adde*: Adde Grut. 617. 2. Qllis. quae conſecratae. . . inſunt. &c.

Pag. 157. v. 25. poſt dicebatur *adde* Ovidii pentametrum (ubi Fungor eadem noſione uſurpatur) qui a deic incogitant mihi omiſſus, inſ. a p. 234. nos. 273. in medium adducit. &c.

Pag. 159. v. 5. poſt eademque *adde* (uti putant).

Pag. 160. poſt finem nos. 209. *adde* Verum miror, non notaſſe Eulſathium, ſi voci *ἀρχαῖος* activa ſignificatio tribuatur, tunc vero ſcribendum eſſe *ἀρχαῖος* penacutum; ut *ἀρχαῖος*, & ſiqua ſunt alia.

Ibid. ad finem nos. 210. adde: Nec aliud ſignificat apud Arrianum Epicteto IV. 8. aut in Protevangelio S. Jacobi, ubi de S. Joſepho *ἐλεγον* *ἀρχαῖος* (quae duo loca intra p. 296. n. 347. c. 1. producantur) etſi utrobique interpretes ſecurim reddiderunt.

Pag. 162. ad finem nos. 213. & pag. 164. col. 2. circa medium, quae in eam ſenſentiam dicuntur, ut vogi Xviralis ligna non tantum *ἀρχαῖος*, verum & *ἀρχαῖος*, & οὐ τελευτῶν & *ἐργαζόμενα* eſſe debuerint: ea ſunt ſupervacanea. Satis eſt *ἀρχαῖος* fuiſſe, etſi ſort. (quod tamen haud facile crediderim) *τελευτῶν* eſſent. Ac cereroguis in coniugatione Laconica, nego ligna *τελευτῶν* fuiſſe: *ἐργαζόμενα* erant: alioqui quo illud Leorychidae dictum? Ergo ibi *τελευτῶν* ad manus erat ad amputandum tantum, non etiam ad exterius detrahendum, & ligna in quadrum ruditer inſormanda. Ex his paucis reſtingenda ſunt, quae diſſis duobus locis poſita ſunt.

Pag. 170. v. 2. pro ſive dolabra ſeribe ſic: ſive potius dolabra.

Pag. 170. ver. ult. poſt locum Pallucis; *adde*: Similis eſt Polyae-

sumus & Hactenus, quod sua fini de
Hac fini. Verum quid a Gellio quae-
 rimus suffragium, quum hoc ipsum
 Festus diserte docuerit his verbis:
QVATENVS significat QVA FINE:
ut Hactenus, HAC FINE. Eodem
 referri possunt haec Papiniani loca
 apud Briffoniam in *De verb. sign.* in
 verbo *Finis*. *Finis quadrantis com-*
pensabitur. Dabitur ei compensata
peculii sui. *Fructus hypobecarum*
compensarentur fini legitimae usui-
rae. *Fructibus fini relictae pecuniae*
non perceptis. *Finis virilis partis.*
 Sic enim loqui amabat summus ille
 iurisc. Nec, si penitus spectes,
 quidquam inter Plautinam & Pa-
 pinianae *stans* magnopere interest;
 nisi quod comicus OSSE eodem casu
 iuxit, tamquam si diceret OSSE
 assistente FINI dedolandi: at pru-
 denti nostro *regimini*, uti vocant,
constructio placuit. Postremo Itali-
 com FINO (*fino al posto*: *fino a que-*
sto termine, h. e. *bacillus*, & *bac-*
ini) ab Latino FINI manasse, ne-
 mo certe non videt.

Pag. 178. post lin. 8. adde. Et
 erat sane inter munera dolabrae
 unum hoc celebre, ut ea ad conte-
 rendum uterentur. Vide infra ad
 finem pag. 181. Ergo Attyli dolabra
 ad frangendum erat comparata.

Pag. 189. v. 23. post attulimus;
adde: & quod apud Grut. 353. 6.
 legitur, CENTVRIA. CENTO-
 NARIORUM. DOLABRARIORUM.
 SCALARIOR.

Pag. 189. v. 24. post Livianum
PORTAE adde. In dolabra, qua
 ad prouendum utebantur, fossoria
 acies in primis ad id valebat. Nam
 in muris & huiusmodi ceteris Graeci
 verbum *πορεύω*, Latini
SVFFODERE & PERFODERE
 usurpabant. Cur? quia ea Dola-
 brae acie, quae *εργαλείον* ad ca-
 pulum erat, aedificia, & vallum
 infodiebant. Adhaec dolabris syl-
 vis &c.

Pag. 189. extremo versui 15.
subijce hanc adnotationem: Verum
 quae in Isidoro luxata reposuimus,
 vereor, ut intelligantur, nisi u-
 tramque lectionem, & quae nunc
 obtinet, & quomodo scriptum ab
 eo putem, ob oculos ponam. In

utramque quae fuisse transposita, pa-
 rentheon conclusi, quo magis in ocu-
 los incurrant, Isid. XIX. 19. *Item*
SECVRS, quasi *semituris*. *Ex una*
enim parte acuta est [ex altera fossoria].
Haec (i. e. pars acuta) &
apud Veteres PENNA vocabatur:
utramque autem habens aciem [DE-
PENNIS (tum cetera de pibentii)
Haec (bippennis scil.) & DOLA-
BRA, quod habeat duos labra: *nam*
SECVRS simplex est. **DEXTRA-**
LIS dexteram habilis. **ASCIA** ab *astu-*
lis &c. Nos sic restitimus. *Item*
SECVRS, quasi *semituris*: *ex una*
enim parte acuta est. *Haec (pars*
acuta scil.) & apud veteres PENNA
vocabatur: utramque autem habens
aciem, **BIPPENNIS** (&c. de pibentii)
Haec (bipennis scil.) & DOLABRA,
quod habeat duos labra. [ex una enim
parte acuta est, ex altera fossoria].
Item *semituris simplex est* **DEXTRA-**
LIS, *dexteram habilis*. **ASCIA** ab

astu- lis. bol. 1. versu 8. post
CITRA ADVSTVS adde. Cui concu-
 runt Glossae vet. in quibus *Ambu-*
stus exponitur *αμβυστος*,
αμβυστος. Sed fort. opposi-
 possit, quod apud Celsum V. 23.
 num. 18. ubi de *Adustorum* curatio-
 ne agitur, ea bis **ADVSTA** vocan-
 tur, quae tamen Plinius sexcentis
 locis constantissime **AMBUSTA** ap-
 pellat. Ex qua comparatione potest
 intelligi, quae *ambusta* proprie di-
 cebantur, eadem *ambusta* & *Adusta*
 dicere. Quibus respondet mihi vi-
 deri Celsum, propriis *ambustis* amantissi-
 mum, in loco **AMBUSTIS** & ite-
 rum **AMBUSTORVM** scripsisse; quae
 postea in docti librarii in *ambustis* &
Adustis mutarint. Verum vel
 si *ambusta* *ambustis* & Celsi mana
 esse; tamen manum aut pedem *A-*
dustum *ambustis* dixerint, sicuti &
VSTO VVLNERI (alibi Celsus)
 quam *Ambustis* *Adustum*. Postremo
 quum Servius & Isidorus supra ci-
 tati *ambustis* scripserint, argumenco
 id est, eos hanc scriptionem in suo
 Festo reperisse, unde hanc totum
 de assulis locum descripserunt.

Pag. 192. col. 1. in fine not. 126.
adde. Quare ne dubita quin & *A-*
mbusta, & *Regula*, & *Lines*, & *st-*
ni-

scutulus plura sunt dei unius vocabula: ut etiam Graecis *ἑκάστη* & *ἑκάστη* i dem sunt. Nam ecce ut heic Nonius *Regulam* interpretatur id quod, ad opus probandum, *rubrica* *illinitur*: sic Euripidi *ποσειδῶν* *κρονῶν* dicitur ob eamdem causam. Locus est Hercule furente v. 945. ubi Argos, aut Mycenae Eurythi sedem appellat.

Θεοῖνι κρονῶν, καὶ τυχοῖς ἡμεροσμένη.
Sedes, amplexus rubrae opus & aciscuit.

Pag. 199. ad finem not. 243. adde: Hic est quod *Τίτλων* & inde derivata vocabula materiario tantum cum lapicida ac structore sunt communia, non item cum ceteris artificibus; de quo vide dicta initio pag. 268.

Pag. 200. v. 9. verbis illis non alia quam de *Σταυρώ* lignario subijce hanc adnotationem. Nisi vero si quis in Cantacuzeni, sequioris aevi Scriptoris, verbis illis quae sup. p. 11. produxi (ubi *σταυρώ* ἵδ το σταυρωμένον οἰκοδομῶντων πεντάγων ασκία νεωστικῶν καὶ τῶν ἀποκαυχῶν) *structorium* *σταυρωμένον* agnoscat: quamvis ceteroqui & in aedificatorum officina ascia lignaria locum habeat, quoties tigna in opus sunt adhibenda.

Pag. 200. col. 2. v. 8. quae intra parentheſim clauduntur, ea refingenda sunt ex illis, quae deinde p. 297. not. 321. verſu 7. ante finem, scripta fuerunt.

Pag. 205. col. 1. v. 2. post Aristophanem adde, Similis Valeriano acisculo est alter qui vititur in inscriptione apud Malvasiam, quam in addendis ad pag. 32. inferui; qui talis est. Item in aliis Valerianis denariis apud Morellium Acisculi formae regione capitis (A-pollinis, uti vult Havercampus: de quo dubito) vititur, sed diversi ab eo quem modo in nummo exhibuimus, imo & ab eo qui apud Morellium e regione capitis scalpitur. Nam quem nuper unum ex his denariis apud architectum N. Papis vidissem, ibi acisculum capiti cincinnati additum

longe exilioribus crucibus animad-verti, plane ut nostro *Asciam* arro similior esset. In averſa denarii parte Europa scalpta erat.

Pag. 207. col. 2. v. 25. post ad-vehebant adde. Qbiter heic adno-tandum est quod Democritus apud Plutarchum in de sollertia anima-lium aiebat, nos esse discipulos *ἀρχαῖος ἐν ὁρατικῇ καὶ ἀνυστικῇ, χαλιδόνος ἐν οἰκοδομικῇ.*

Pag. 213. col. 2. v. 7. post licebit adde intra parentheſim (imo quam Gruterus p. 647. 5. in inscriptione *Mationi Restituti* more suo effigiavit in hunc modum, eam Menetrier. teltis oculatus [sup. not. 32. p. 27. Num.

II. sic scalpsit; nec credo aliter se habuisse Iugdu-nenses ceteras)

Pag. 216. v. 13. verbis illis imo & aliis subijci potest haec adnotatio. Huc pertinet illa singularis & elegans locutio, quam reperi in in-script. Gud. 358. 7. V. TI. LATI-NIVS. TI. L. DORI * Θ AGRA-SIA. TI. L. RVFA * HOC. MAN-SVM. VENI. IIII. KAI. SEPT * P. SVI. PICIO. C. VALGIO. RVFO * CONSVLIBVS. *Mansum veni*, inquit illa, in domum aeternam. *Mansum* est supinum in VM a *Ma-neo*. HOC idem quod HVC. La-pis Capuae: INFERRI HOC. NON. LICET. NISI. QVOKVM. NOMI-NA. SCRIPTA. SVNT. Virg. VIII. Aen. 423. Hoc (ubi male scripti plures & editi HVC) tunc Ignipa-tem caelo descendit ab alto. Ibi Ser-vius: HOC pro HVC posuit secun-dum antiquum morem. . . sicut in epistolis probat Verrius Flaccus . . .

Pag. 260. in titulo pro opificio scribe ASCIA.

Pag. 261. v. 12. pro proba scri-batur probum videri possit.

Pag. 262. col. 1. v. 6. post ipsum locum adde. Nic. Zegerus ad Matt. XIII. 55. Vox, inquit, *Τέκτων* am-bigua est, nec minus late patet, quam Latina FABER. Qui ibid. in artem ferrariam inclinatiorem se ostendit.

Pag. 266. post finem col. 2. adde: Tam-

X

Tametsi Galenicum sitis discrimen non est perpetuum.

Pag. 267. col. 1. post finem penult. versus adde. Poitreno Servius ad I. Aen. 299. scripsit, *Hodie IN & SPB tantum COMADNES esse*. Cur? quia duobus casibus quarto & sexto gaudent. Ergo sine controversia Suidas quum dicit &c.

Ibid. col. 2. v. 3. post communem adde. Non ergo exponendum est cum Kultero *Quilibet artifex*, sed *communis artifex*, duum scilicet communis, *lapicidae & materiarii*.

Pag. 268. v. 1. post reperio adde. Quin & Suidas, qui modo *τὸν τέκτονος* etiam de lapicidaz usurpari posse definit, ipse sic usurpavit, quando in *Τεταγμένος* hoc vocabulum ait *Εργαζόμενος τε πεντηκίδος instrumentum structorium esse*: de quo vide dicta pag. 209. col. 2. ver. undecimo ante finem.

Pag. 271. col. 1. post v. 15. adde. Sicutiam in Vegetio II. 11. inter fabros numerantur *instruatores*: ubi tamen palam est, legendum esse *structores*, uti monso not. 335. pag. 281. ante finem.

Pag. 272. col. 1. v. 12. post traduntur adde. At illud non est omitendum, quod huc proprie pertinet, quod idem Steph. in *Obscurior. vocum* N. T. interpretatione Latina (quae Criticis Sacris inseritur) illud Matt. XIII. 55. *τὸ τέκτονος* interpretatur *Fabri*; ut sit nimirum nomen universi generis. Tanti &c.

Ibid. col. 1. versus ante finem ejusd. col. nono pro duobus tribusve scribere aliquibus.

Pag. 273. col. 2. post locum Xenophontis adde. Idem Hellenicor. III. *οἱ τε τεταγμένοι, καὶ οἱ τέκτονες, καὶ οἱ χαλκῆς, καὶ οἱ σιμυρόμενοι, καὶ οἱ ξυγροφῆς, πάντες πολέμια δὲ πλεονεκτήματα*.

Pag. 276. post finem v. 16. adde. Notionem Evangelici *τέκτονος* ante trecentos annos a Laur. Valla in Adnot. ad N. T. animadvertam fuisse, sero tandem comperi. Qui ad Matt. XIII. 55. sic adnotavit. Et illud *FABRI* licet unum sit Graecae nomen, tamen transferri poterat *FABRI LIGNARII*. Nam *HOC PROPRIE TEKTON SIGNIFICAT;*

cui *FABER* Latine respondet, sed non tam aperte. Sunt enim fabri aerarii, ferrarii, lignarii, & alia multa. Et (si sine appositione dicas, ut pro sacro lignario accipitur (cor. accipitur) receptum esse. Volui tamen, qualis faber Joseph fuerit, ostendere. Haec paucissimis adnotasse magnus criticus satis habuit: propterea quod aevo Vallae Graecorum doctrinam per Italiam vagabantur; nec tunc Graecorum discipulis obscurum erat, quid *Τέκτων*, significaret. At aevo sequente nemo unus repertus est, qui Vallae adnotanti crederet: Cujus rei causam in Erasmi conjicio, quia recitatum Laurentii adnotationem contutavit; uti mox videbitur. Itaque, re non examinata, Erasmo maluerunt, quum Vallae credere. Quid quod Revis etiam, qui Vallam ad N. T. suis adnotationibus auxit, quum in hunc locum ventum est, in Erasmi castra transfugit? Sed cur non Erasmi verba Vallam resellenti adscribimus? Sic ille ad eundem Matt. locum, *Valla putat Graece τέκτων FABRYM esse LIGNARIYM; quum Suidas palam indicet, vocabulum lapidarii ac lignarii esse commune* (vides ut optime Suidam interpretatur Erasmus tamen quia rarissima est *τέκτονος* significatio; poterat Vallae dicta aequi bonique consulere): *appareat enim distinctionem a τέκτων ductam. Ac nos quum Puteolis essemus, in antiquissimis saxi templi vidimus nomina TECTONVM esse inscripta* (fort. in saxi illis TECTORVM erat: aut si TECTONVM; cur non fabri lignarii essent, quorum in aedificiis ad contignationes, ad januas, cetera, multae partes erant?) *nim. Graecam vocem Latinis litteris quod ea pars Italiae quondam graecifaverit. Quando autem semel Erasmi memini; non gravabor ejusdem adnotata ad Marci VI. 3. huc comporare. Non inficior, in Graecis verbis facillimum esse lapsum in τέκτωνος ὅς & τέκτων & ὅς... Curatum est a Sp. S. ne multa prodarentur litteris de rebus externis Domini IESU, veluti de forma habitusque corporis, de cibis, ac vestibus;*

me mentibus dominatum ad Superstitionem promiss daretur occasio. Quamdoquidem ex hoc quod Evangelistae irradunt, IESVM fuisse FABRI FI-
LIIUM ac FABRVM ipsum, exortum est genus hominum, qui IESUITAE (diveesi prorsus ab Jesuitis Ignatianis, nondum exortis, Erasmo ista scribente) vocari volunt, quod in monasteriis fabrilem artem (quamnam ex fabrilibus non enim dicit) exercent; malleumque gerunt pro insigni: quum incertum sit, quod genus fabricae exerceret Ioseph ac Dominus. Sunt enim fabri aurarii, argentarii, avarii, ferrarii, lignarii & lapidarii. Atrox non existisse, qui gerant inonsum capillitium, aut qui summatim tunicam gestem inconsuerent. Ad barum rerum imitationem non invitavit nos Dominus, in quibus ipse se gessit, ut unum quembet e numero multitudinis. Nec hinc IESUITAE dici minime; sed si auscultemus illi dicenti, Discite a me, quod minus sum. Et quae plura ibi sequuntur.

Pag. 282. col. 2. post v. 15. adde. At idem Plin. in Paneg. LIV. 4. ait. De ampliando numero gladiator: aut de instituendo collegio fabr. (senatores) consulabamur. Ubinam instituendo? Romae? at ibi jam a Numa institutum erat. test. Plut. & Plin. An in provinciis? at de his, ut modo vidimus, non nisi Caesar a Plin. consulabatur. An saltem de provinciis, quae senatus erant, is ordo consulabatur? An deniq. Caesar, ubi volebat, de ea re ad senatum referebat? Hoc verum.

Pag. 297. col. 2. post v. 4. adde. Ceterum cum Syriaca & Arabica interpretatione mirus est & ceterarum Orientalium consensus: uti ex Jesuita eruditiss. Petro Benedicto, Maronita, docuit me commodum, dum in his eram, litteris Roma datis. Regii huius Gymnasii Praefectus CAELESTINVS GALIANVS Archiep. Thessalon. vir ad litteras promovendus, quibus ipse circumfuit, incensissimus. Ne vero quidquam ex Maronitae doctis. schedio ad me misso lectori depereat integrum heic subiiciam.

Adibi fere certum est Christianos Orientales nunquam dubitasse su-

ridine S. Ioseph Baptistae Spiritus arte fabri lignarii. 1. Syri in Kalendario die 12. Novembris. Requies seu obitus Ioseph (Nagoro) i.e. lignarii. 2. Commentarius Arabicus in quatuor Evangelia S. Ioseph: Coryssosmo attingimus, sed est Theodoli Ben-Astibi; de quo consule Abrahamum Ecchellensem in appendice tractatus de nominis Papae: Thesaurus est Christus, ager autem est Virgo Maria, & homo qui invenit thesaurum est Ioseph (alnaggiar) faber lignarius. 3. Eodem vocabulo designatur in omnibus Codicibus Evangeliorum, quae lingua Arabica & Syriaca in bibliotheca Collegii Maronitarum de Urbe profusa in utroque textu S. Matthaei, & S. Marci. Sunt autem novem, quibus consentiunt alii duo nostrae bibliothecae Domus Prolesorum. 4. Versio Persica in nostro Codice eandem vocem, usurpat ab Arabica mutata in textu S. Marci. Non ne est hic arte (naggiar) lignarius. At in textu S. Matthaei. haec pericope desit. Quamquam in Polyglottis legimus alia versio & Latinae respondet. 5. Armenice in utroque textu vocem, quae significat utitur; Ushan: Elisha. 6. Ethiopica Graecam vocem retinet. Periti tamen linguae agunt vocabulum commune proprium factum esse, nam faber ferrarius aliter appellatur. 7. Aethiopica Graecum textum ubique sequitur, ex quo fluxit. 8. Coprica extat in Codice Vaticano, nam dactylus videre non licet. 9. Quae versiones, quod sciam in Urbe nullae sunt.

Ceterum cum S. Matthaeus dialecto Hierosolymitana usus fuerit, quae occasione Babylonicae captivitatis ex Hebraica & Syriaca coarctavit; magnam meo iudicio habere debet auctoritatem in hac quaestione Syriaca versio, auctoritate quae ex ipso S. Evangelistae originali textu manavit, esseque omnium antiquissima, & a S. Epiphano laudata, qui & ipsius Hierosolymitanum textum suo tempore extantem videre potuit. Nec enim verisimile est, interpretem Syrum falli potuisse in interpretatione vocabuli utriusque linguae communis. Nec novum nec singulare bugus est loci, Graecum & Latinum interpretem genus pro specie suppositum.

INDI-

„ te si servono essi della *Rassa* per piallare, ed uguagliare la su-
 „ perficie de' Marmi: strumento troppo diverso dall' *Ascia*, di
 „ cui parliamo. Oltre di che con verrebbe prima provare, che
 „ l'*ascia* si mirasse ne i soli Sepolcri fabbricati di Marmo, e pu-
 „ liti, e non anche ne i rozzi, e non in quelli di Mattoni sem-
 „ plici, co' quali non ha che fare il Marmorajo. Quanto poscia
 „ al Fabretti, che doppo avere osservato vietata da gli antichi
 „ la magnificenza de' Sepolcri, s'indusse a sostenere, che l'*Ascia*
 „ dinotasse i Sepolcri di sole pietre cotte, ma con *Arto squisito*
 „ di lavoro, *ope, ac ministerio solius Asciae*: niuno a mio crede-
 „ re si sottoscriverà a sì fatta opinione. Rapporta il Reinesio
 „ alla *Classe xii. num. 113.* un' Iscrizione di *Laetinius Verus*,
 „ che tuttavia esiste in Ambournay presso il Rodano verso la
 „ Savoia, nel cui fine si legge SVB ASCIA DEDICAVIT. Per
 „ attestato del celebre P. Mabillone questo medesimo Sepolcro è
 „ fabbricato *ex rudi & impolito Lapide* (cioè Marmo, o Macigno)
 „ *semipedum cum dimidio longitudinis &c.* Non più che questo
 „ esempio ci vuole per distruggere l' edificio del Fabretti. Ma
 „ si aggiugne, non aver'egli provato, che l'*ascia* fosse strumen-
 „ to da Muratore, o sia da fabbricare, e molto meno con essa si
 „ potessero far fabbriche d' eccellente lavoro.

„ 4. Pareva poscia a me una volta assai plausibile l'opinione
 „ ne dubitativamente proposta dal poco fa lodato P. Mabillon:
 „ ne nella sua Epistola *de cultu Sanctorum ignotorum*. *Fortè, di-*
 „ c'egli, *sollemni illa Sub Ascia Sepulcrorum dedicatione, Diis*
 „ *Manibus facta, nihil aliud volebant veteres, quam ut ejusmodi*
 „ *monumenta magis inviolata redderentur sub poena Asciae, seu*
 „ *Capitis, quam violatoribus Sepulcrorum intentarent.* E a que-
 „ sto proposito m'avvisava io di poter'aggiugnere un passo de-
 „ gno d'attenzione in Palladio *de Re Rustica Lib. 1. cap. 39.* che
 „ sembra avere qualche analogia coll' opinione suddetta. Ra-
 „ giona quell'antico Scrittore *de remediis horti vel agri*, e scri-
 „ ve fra l'altro cose: *Contra grandinem multa dicuntur. Panem*
 „ *resco mola cooperitur. Item cruentae Secures contra caelum mi-*
 „ *raciter levantur.* Ridicolo rimedio, ma che nulladimeno può
 „ servire a rendere verisimile l'uso dell' *ascia* per far paura a
 „ Violatori, o sia Guastatori de' Sepolcri, i quali non ostante la
 „ Leggi, e le pene, e minaccie, che si leggono in varie Iscrizioni
 „ de' Secoli antichi abbondarono, come s'ha eziandio da varj
 „ Epigrammi del Nazianzeno, ch'io diedi alla luce ne' miei *Ac-*
 „ *ecdoti Greci.* Ho di più osservato, ch'ia alcune Iscrizioni si

„ taglio

„ taglio dell'*ascia* sta volto all'insù, quasi ch'è si trattasse d'im-
 „ piegare il bel segreto di Palladio per difendere i Sepolcri dal-
 „ la Gragnuola . Riflettendo nulladimeno più agiatamente a
 „ questa opinione , m'è convenuto in fine abbandonarla . Per-
 „ ciò che se avessero gli antichi avuta intenzione di far paura a i
 „ Violatori de' Sepolcri col minacciar loro la perdita della vi-
 „ ta, avrebbono dovuto fare scolpire ne' loro Monumenti sola-
 „ mente una vera *Scur* , o *Mammaja* tagliente , quale si usava
 „ dalla giustizia umana per gastigare i rei, e non già un' *ascia*,
 „ la cui figura, siccome vedremo, non s'accorda coll'intenzione
 „ (134) suddetta. Oltre di che non trovo io nelle antiche Iscri-

„ zioni

(134) *Asciis* in noxios animad-
 versum existimanti Mabillonio, cre-
 do imposuit hoc Coelii Rhodigini
 (memoriter passim multa narrantis)
 dictum X. 5. *Apud quem* (Tertullia-
 num) *ascias & runcinas inter instru-
 menta sacrificiae diligens lector inve-
 niet*. Ceterum Tertull. locus (a Rho-
 dig. ut assolet, non indicatus) est in
 Apolog. c. 12., ubi tamen longe alia
 sunt omnia. Statuas ibi insectatur
 Septimius, quas ut irrideat, eadem
 omnia eas, ut fiant, pati ab artifice
 dicit, quae Christiani patiuntur. *Cru-
 cibus*, inquit, *& stipitib. imponitis
 Christianos. quod simulacrum non
 prius argilla deformata cruci & stipiti
 superstructa? in patibulo prius cor-
 poris ac vestris dedicatur. Ungulis de-
 raditis latera Christianorum. at in
 deos vestros per omnia membra vali-
 dus incumbunt ASCIAE & RUNCI-
 NAE & scobinae. Cervices ponimus.
 ante pluresque & glutinum & gom-
 phos, sine capite sunt dii vestri. Plura
 talia reperies in Minucio c. 27. (Si in
 animum quis inducat, tormentis qui-
 bus . . . simulacrum formetur; erube-
 scet timere se materiam ab artifice,
 ut Deum faceret, illusam. Deus enim
 dignus . . . caeditur, dolatur, runci-
 natur. . . Tum de aeris, & faxeis
 aliis plura) & in Arnobio (Tormis ra-
 sa [simulacra] descobinata litmis; ser-
 vis, perforaculis, asciis, secta, dolata,
 effusa; creterar. excavata vertigine,
 runcinata. levigata de planis) ubi in
 eod. instrumento planam (unde Ita-
 lis *pialla*, Neap. *pin. ozzo*) a *runcina*
 sic distincte, fort. ut *plana* & *plana-
 mula* aevo sequiore) sit quadrangu-*

lum lignum, cui ferramentum ad de-
 radendum immititur; *runcina* sive
 ferrum ipsum.

Sed his misis: Mabillonium a
 Muratorii reprehensione vindicato-
 ro mihi haec succurrebant. I. Felti
Acierim suspicabar ab *Ascia* deriva-
 tam, extrito S, ut in *Acierimus*. *A-
 cioris*, ait Feltus, *sectris aerei, quae
 in sacrificiis acuntur sacerdotis*. At
 in Gloss. Philoxeni *ACIERIS* est non
securis, sed *AEÏN* *τεροπάρων* (i. e.
Ascia, aut *dolabra sacerdotis*) *ἐξ
 Πλάστος*. Et si hodie e *Planti* *οὐλο-
 μένους* ea vox abest. Si *Acieri* pe-
 cudes mactabantur; poterant & ho-
 mines. Sed id leve. II. Apud Xi-
 philinum Caracalla *Papinianus* in-
 terfectorem increpavit, ὅτι *ΑΕΙΝΗ*
*αὐτὸν, καὶ ἐξ ἑσπ. διεχέτορο, quod
 cum αἰσῶν* (i. e. live *ascia* sive *do-
 labra*) interfecisses, non gladio. Sed
 verius puto, aevo Xiphilini, *αἰσῶν*
 pro *bipenni* aut *securi dolabrata* Pal-
 ladii usurpatam, atq. heic Rom. se-
 cures intelligi. III. Fac *Asciam* ini-
 doneam supremo supplicio fuisse; at
dolabra (quae aevo polteriore, & in
 Glossis cum *Ascia* confunditur) erat
 idonea. Et haecenus levia & incerta.
 IV. Illud gravius, quod in antiquis
 lexicis reperitur *ΕΞΑΡΑΨΩ* (quod
 exponunt *securi percussio*; maletquum
 sit *Ascia percussio*) sed sine exemplis.
 In to. V. thes. H. St. assertur *ΕΞΑΡΑ-
 ΨΩ*, sed rejicitur lector ad *ΕΞΑΡΑ-
 ΡΩ*, ubi tamen de verbo nihil. Inter-
 rim hoc maneat, ὅτι *ΕΞΑΡΑΨΩ* ni-
 si sit forte verbum *χαρὰ γράδω*; vide
 infra, ubi de *Ascia chirurgica*) esse
Ascia seris. Qui scis? Ex cognati ver-
 bi,

zioni proposta, giammai la perdita della testa (135) a chi violasse, o guastasse i Sepolcri. Siechè parrebbe omai tempo di conchiudere col P. de Montfaucon, che non è da sperare la vera intelligenza della formola, *donec aliquod monumentum eruat, quod tam obscurae rei lucem afferat*. Tuttavia perchè non sarà lecito anche a me di proporre l'opinione mia? Se non colpirò, avrò almeno la consolazione di vantarmi per compagni tanti Valentuomini, che prima di me hanno tentata questa impresa, e senza (per quanto io credo) averne diseftrato l'arcano. Fors'anche apprestero materiali ad altri per formare un migliore edificio. Convien dunque prima indagare, che strumento fosse l'*ascia*, quale specialmente quella, che si mira scolpita negli antichi Monumenti. *Ascia* (dice S. Isidoro nel Lib. 19. cap. 4. della Orig.) *ab assulis dicta, quas a lignis eximit, cujus diminutivum nomen est Asciola. Est autem manubrio brevi, ex diversa parte referens vel simplicem malleum, aut cavatum, vel bicornis Rastrum*. Pare, che da queste parole si possa ricavare, che l'*Ascia* fosse dall'una parte una spezie di picciola Scure, o Accetta (136) che noi qui chiamiamo *Manarino*; e che dall'altra parte il ferro

for-

bi Πάλευζω significatu: de quo sic reperi apud Eustathium p. 1531. Οτι ΠΕΛΕΚΩ μὲν περὶ ξύλων λέγεται, ΠΕΛΕΚΙΩ δὲ περὶ ἀνθρώπων. Hoc interesse ait, quod *πάλευζω* de lignis, *πάλευζω* de pecoribus usurpetur. Ergo idem prorsus & de *Σκαπαριστω* iudicium, ut sit *Ascia percussio*. V. Age vero, antiquum fuisse τὸν Σκαπαρισμὸν, ex Lycophronis versu 1105. evincamus.

Τῶνδε σκαπαριστῶν λόγῳ δ' ἴδμεν μέσον.

Ascia adactus ascia calvariam. Ubi inscribere Tzetzes *σκαπαριστὸν* exponit *πάλευζω*. Nam in *Cur. poster.* quantum inter haec duo interfit, ex Homero, & aliis docebitur. VI. Postremo, ne ex antiquis tantum haussisse videar; *σκαπαρισμὸν* parem reperi in Jo. Cantacuzeni III. 88. ubi de Apocauchi a victis interfecti necesse: *Μετὰ τοῦτο δὲ χειρομύτοι ΣΚΕΠΑΡΝΩΙ ἤδ' τὸ δεινωτὲρον οἰκονομούντων πεκτόνων, ἀπέπεμον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν*. Secundum haec (postquam scilicet ex ferri inopia lapidibus appetivissent, ac fuisse dolassent) *αὐτοὶ περὶ ἀσCIA* (male interpret *bipenni*)

quae carceris aedificatoribus usus erat, caput illi amputarunt. Duo haec Lycophronis & Cantacuz. loca, & quid sit Σκαπαριστω ostendunt; & Mabillonianum σκαπαρισμὸν in tanto constituunt.

(135) Imo non tunc legē il capitale fuit. Ulpianus l. 3. §. 7. D. de sep. vihl. *Adversus eos, qui cadavera spoliunt, praefides severius intervenire solent... ut si armati... id egerint, etiam capite plebantur, ut D. Sev. rescriptis; si sine armis, usque ad poenam mesalti procedunt.* Macer l. 7. eod. t. *Sepulcri violati crimen potest dici ad I. Juliani de vi publica pertinere...* Paulus l. 11. eod. *Rei sepulcror. violator. si corpora ipsa exacerint, vel ossa eruerint, bumilioris quidem fortunae summo supplicio adficiuntur, bonestiores in insulam deportantur; alias autem relegantur, aut in metallum damnantur.*

(136) Imo *Ascia* Isidoriana, qua parte *astulas* (in Isid. *astulas*: sic tunc loquebantur) eximit, nihil commune habet cum l'Accetta; sed est ipsissima *Ascia* lignaria, vetus nomen apud nos retinens.

formasse un *Martello*, o pure una specie di *Zappa* curvata, che i nostri Falegnami appellano *Zappetto* (139) e Franzesi *Hermine*, col manico corto. E che l' *ascia* fosse un Ferro dall' un lato tagliente, si può anche dedurre dal nome di *Ascia*, che si usava a' tempi di Dante, e di *Accetta*, che si usa tuttodì in Toscana, e significa una specie di *Scur*, e di *Harbe*, che presso i Franzesi equivale al nostro *Manarino*. E per questa cagione il Vossio ed altri pensano, che il Latino *Ascia* venga dal Greco *ἀσκή*, adoperato, per quanto si crede, a dinotare una picciola *Scur*, o pure la *Dolabra* de' Latini. Per conto poi de' Monumenti, non è la medesima figura dell' *Ascia* in tutti. Ne' Marmi Lugdunensi, e de' contorni, de' quali il Grutero assai esempli rapporta, essa ha la forma di uno *Zappetto* dall' un lato, e di un *Martello* dall' altra. Veggasi la *fact.* 428. 10. e la 518. 4. e la 678. 6. e la 687. e la 801. 4. (138) In altre poi non poche si osserva goffamente scolpita, in guisa nondimano che chiunque sapeva i riti di que' tempi, tosto conosceva che con que' segni si voleva rappresentare un' *Ascia*. E questa pare che anche si riconosca col manico lungo nell' Iscrizione (139) 4. pag. 532. del sudd. Grutero. Ma dell' *Ascia* de' Popoli della Gallia ci ha lasciato l' insigne P. Mabillon la di-
finta figura nell' Epistola sopra mentovata *de cultu Sancti. Ignat.* Un' altra simile *Ascia* vien rapportata da i Chiamisti-

(137) In altera ejusdem parte non est *io zappetto* (quo nomine intelligit certe asciae fossoriam aciem, qua assulae eximuntur, uti liquet ex adjuncto *Hermine*) sed *malleus* aut *simplex* aut *capitatus* (sic enim pro *capite*, quod nihil est, alibi corrigo) qui *malleus* in averſa asciae parte nunc quoq. in monumentis viſitur. At doctiſſ. Muratorius, de Hſidoro hic non optime meritus, aciem asciae fossoriam in acutam (qualis in *Securi*, sive *Manarino*: quod *Manarino* fuisse veterem *Dezavalam*, non venaſciam, in *Cur. poſt.* ostendam) adſinxit: deinde, ad huc perverſus, in averſa Asciae parte (ubi Hiſpalenſis *malleum* effinxerat) ibi demum *Asciam*, sive *fossoriam aciem* (quā unā ſcil. *ascia eulem*) quaſi vit: ita *asciam* in asciae appendice conſtituit.

(138) Harum inſcript. quas ex Grut. laudat, primam 428. 10. viſap.

in Menet. p. 30. n. XIV. Tertiam 678. 6. v. ſup. in Grut. p. 32. n. 5. Secundam 518. 4. & quarta 687. 7. habent *asciam*, qualis ſup. p. 32. n. 4. Poſtrema 801. 4. nec *asciam*, nec formulam in Grut. habet: & eſt certe mendosa citatio.

(139) Inſcriptio Grut. 532. 4. (in Luxemburg. regione) ſic habet: AVRELIVS. D. S. P. Sequitur instrumentum, quod ex manubrii longitudine totum marmor adaequant, *dolabra* mihi certe videtur: cui ſignum quadrifidum (credo, vallus) ſubjicitur. Deinde: TER. EXSOMNVS + TER. P. AN. VER + (et TER. ſort. eſt praenomen *Tertius*, ut & *Quartus*, *Quintus* &c. deinde EXSOMNIVS eſt gentilium nomen, aut EXSOMNVS; nam ſunt quae non ſiniunt in IVS: mox *TERtius Filius. Aſienſis* tribu, domo *VER* Roma; niſi ſit cognomen *VERus*, aut *VERinus*) MIL. IEG. XVI + AN. XL. STIP. XVI + H. S. F. Quae ſcilicet plaga ſunt,

INDICES QUATUOR

A praestantis ingenii viro Felice Sabatellio in Regio
Ephebeo mathematicum professore confecti.

*Numerus absolutus paginarum, & adnotationes,
& columnarum, Ad. Addenda, not. notantur designat.*

Indem primus series episcopi exhibens & adnotationes diffusiores.

XXXVIRI 5.
I. RIVALLIUS 5. * II. Pier. VALERIANUS 7. * III. TURNEHUS 8. * IV. IAZIUS 8. * V. Franc. BALDUINUS (in Addendis adhaerens cum duobus aliis: unde ne trivialis princeps numerorum mutacionem) 300. c. 1. * VI. Pard. PRATEIUS 300. c. 2. * VII. Rob. STEPHANUS 10. * VIII. Fulv. URSINUS 10. * IX. LIPSIUS 301. c. 1. * X. MBRULA 114. * XI. Cl. GUICHARDUS 11. * XII. Jac. GRASSERUS 12. * XIII. GUTHRIUS 19. * XIV. Ger. VOSSII 16. * XV. SALMASIUS 17. * XVI. REINESIUS 17. * XVII. URSATUS 18. * XVIII. FERRETIUS 19. * XIX. CHORERIIUS 20. * XX. MENETRIER 20. & seq. * XXI. FABRETTUS 33. & seq. * XXII. Phil. a TURRE 37. & seq. * XXIII. MA. BILL. 43. & seq. * XXIV. AENEUS 47. * XXV. AUHERTMS 50. * XXVI. VALBONAESUS 53. & seq. * XXVII. Aeneus iter. 58. * XXVIII. MONT. FAUC. 60. & seq. * XXIX. Au&or RELIG. GALL. 68. & seq. * XXX. Alex. MAZUCHIUS 87. & seq. * XXXI. FACCIOLATUS 91. * XXXII. Scip. MAFFEIUS 92. & seq. * XXXIII. Au&or de la BIBL. RAIS. 98. * XXXIV. CONRADUS 99. * XXXV. MURATOR. 100. & seq. * XXXVI. Maffius iter. 129. & seq. * XXXVII. Mazoch. Cuius postea p. 140. ad fin. usq.

In his xxxviris haec sunt adnotationes diffusiores.

Pag. 23. n. 30. De singularib. equitib.
P. 27. n. 32. Sylva inscriptionum cum formula Ded. sub Asc.

P. 44. n. 54. & in Ad. quid sit LOC. LIB.
P. 64. n. 83. De Dynabero & Asidario.
P. 93. n. 103. in Grut. inscript. 546. 5.
P. 103. n. 132. De Albario & marmoreo Schedium.

P. 120. 2. n. 133. de Ascia Palmi 73.

P. 110. n. 134. de exatib. n. 134.
P. 114. n. 141. de Ascia Nicopoli.
P. 118. n. 147. & in Ad. p. 304. quid sit AN ASCIA. Ibid. n. 148. de Nomenclatore ab admissione.
P. 119. n. 149. De binis sepulc. pedaturis
P. 128. n. 163. de Circitore.
P. 130. n. 166. & in Ad. In verus *Indem* Series CPKARYM posterior. & adnotationum ibi diffusiorum.

Cap. I. De dedicationis notione in re sepulcrali. 140.

I. Sepulcra nullo rita, sed corporis illatione dedicabantur. 140.

II. Dedicatio sep. idem quod *encaeniare*. Pomponius explicatur, & cum Paulo & Justiniano conferitur. Leges ex marmorib. illustrari. 140. * *Adhuc* p. 145. n. 193. *Locum idem quod SEPULC.*

III. Sed & consecrare & consummare idem quod encaeniare. 152. * *Ibid.* n. 201. *Nomen loca publica viribus consecrantur.*

Cap. II. Asciae veteris definitio nomina, munera. 155.

I. Asciae definitio. ibid.

II. Asciae nomina. Ac. 1. SKB. ΠΑΡΝΟΝ. 159.

2. ASCIA. xviralis leg. occasio. 160.

3. AΞΙΝΗ. A. *valiam bipenni* distinguitur. Non idem quod *Ascia*, sed *dolabra*. Scriptores plures; illustrati & emendati. 165.

4. DOLABRA. Ejus *etymon* (quid *dolare*) notio, forma, munus, & ab *Ascia* discrimen. Plantus restituitur. 172.

5. *Dolavoria*, *Acteris*, *Scena*, *Epurata*. Isidori lignaria instrumenta. 182.

6. *Ascias* & affinium vocum confusio. Idem & in Hebraeis nominibus ostenditur. 185.

III. Asciae veteris munera. 190.

1. *Ascia Hymaria*. *Rumicis* & *Scybina*. Plin. illustratur, Varr. & Isid. corrig. 192.

2. *Ascia Asyria*. Pallad. explic. 197.

3. *Ascias sordidioris* nomina, forma, munus. *Ascia calcaria* & *tectoria*.

ria. Trullae Gr. & Lat. nomina
composita. Asciescasis. Ascies-
linens. Scriptores iuuantur.

Capitis II. *bae sunt admodum
diffusiores.* *p. 161. n. 215. *xxvira*
sententia. *p. 167. n. 221. *Quod natus
fuit sua nativa notione anceps.* *p. 169.
n. 222. *Idem de bipenni ostenditur.* *
p. 172. n. 227. *Lucres. restituitur.* *p. 173
n. 228. & in Addendis: *Antiqua Plati-
to lectio vindicatur.* *p. 187. n. 234. *Fe-
stus. Serv. Ipsi. explic. & corr.* *p. 200.
n. 244. & 245. *De voce Tux* & fove A-
cisculo. *p. 203. n. 247. *In locum Ari-
stoph. de urbs ab avib. structa.* *p. 207.
n. 250. *Trullae Gr. nomina. Aristoph-
antus locus obscuriss. expostus.*

Cap. III. De particula SUB. 215.

Cap. IV. Collectio

I. Totius simul formulae explana-
tio. 217.

II. Cui bono ea formula usus pata-
Legib. plurib. & inscriptionib. lux. 228

III. Cur ea formula Lugdunensium
propria. 244.

Adnotationes diffusiores. *p. 230. n.
265. *Ant. Fabri resusatio.* *p. 237. n. 274
Penes quos notio de sepulcris. *p. 238. n.
276. & 277. *Ulpian. & Plin. exponuntur*

MANTISSA I. De Ascia Hippo-
cratica seu Chirurgica.

I. Ejus Galenica definitio. 248.

II. Veter. de ea loca. Fabius tenta-
tur. *Quid αλσας & αλσας μινος.*
249. *p. 252. *adnotatio 208. diffu-
sor de lo-9 Quintiliani.*

III. Ascia chir. Constitutio: cum
similitudo cum lignaria. 254.

MANTISSA II. De Josephi Chri-
stiq. Ascia. 260.

I. Quid proprie TEKTON. 261.

II. Cur ea vox in Vulg. FABER
exponatur. Ubi de hac voce fusiuss. 276

III. Quid antiquitas de Josephi
CHRISTO artificio senserit. 283.

IV. Mantissae epilogus. 297.

Adnotationes diffusiores *p. 264. n.
319. *Eustathii & Pollucis loca de Tē-
κτων, Αγγιτάνων. Τετρωαρχος. So-
phocli. & Gal. explic.* *p. 267. n. 320. *Sui-
dae locus expostus.* *Ibid. n. 321. *Josephi
& alior. loca pro τέκτωνος notiones stru-
ctoria.* *p. 269. n. 327. *τέκτων LXX vi-
ralem τέκτων esse vocabulum.* *p. 272.
n. 331. *Locor. ουνανωρ de usu vocis
τέκτων.* *p. 277. n. 333. *FABER peculiar-
riter pro materiali apud Plin. &
alios. Auctores illustr.* *p. 280. *De voc.
FABER indole. quid Fabrum collegia.
Veget. Diogen. Plin. illustr.* *p. 284. n.
339. *Quid Patres Gr. τέκτων appella-
runt. Origenis locus fusiuss. exp.* *p. 287.
Patres Lat. ferrariae artis patroni. *
p. 289. n. 341. *Ambrusii exp. & cum
Pseudo-Theoph. coll. De posteriore ju-
dicio.* *p. 290. n. 342. *FABER pro fer-
rario apud probos scripsit.* *p. 292. n. 343.
*FABER peculiariter pro ferrario acro
sequiore.* *p. 294. n. 345. *De Auctore Op.
hypo-judicium.* *p. 295. n. 346. *Augustini
sententia.* *p. 296. n. 347. *Spartianum
Evangel. de arte Josephi loca.* *p. 297. n.
348. & 349. & in Ad. Translationes O-
rientales vocis τέκτων.

P. 300. ADDENDA aut MUTAN-
DA.

**INDEX II. inscriptionum cum formula Dedic. sub Asc., aut
cum insculpta Ascia, aut utroque; quae sparsim hic producuntur:
in id compositus, ut possit a studiosis rerum harum auctor fieri.
In quo nomina propria, quae prima in iis titulis adscribuntur,
nata συζων recensentur.**

A FLIA Iscenia 304. c. 2. *P. AELI
Maximi 32. c. 2. 2. *AEMILIAE
Docimiae 301. c. 1. n. 1. *ANCILLIAE
Marcellae 13. n. 23. *ANTISTIO Ae-
liano 19. n. 25. *ANTONI Constantis
27. I. *M. ATTONI Restituti 27. II. *
AUFIDI Militaris 27. III. *SEX. A-
VII. Capelliani 12. & 242. *AVITIAE
Severae 23. IV. *AURELIAE Muna-
biae 23. V. *M. AURELIUS Afrodissus

118. *AURELIUS D. S. F. 112. 2. *AU-
RELI Porphyriion. 301. c. 2. 2. *M. AUR
Theodor. 114. *BAEBIAE Gratiniae
113. *CAESONIAE Donatae 43. *
C. CATI Dribarionis 93. *Q. CAPITO-
NI Probiani 301. c. 2. 3. *CAVI Maxi-
mini 32. c. 2. 3. *CL. Messoris 301. 4. *
CL. Rufini 19. XV. & 28. VI. *TI.
CLAUD. Procesi. 301. 5. *COELIAE
Severinae 32. c. 2. 5. *DECIMUS 128.

DO.

DOMITIAE Eutychi. 17. *ELIO Secun.lo 115. *EUTYCHIANI 17. & 303.c.2. *FAUSTINI 28.VII. *FELICIAE Minae 29. VIII. *FELICISSIMUS 29.IX. *FL. Provincia 239. *FLAVI Felicis 302.c.2.6. *FRONTONIS 219.c.1. *FURIAE Quintae 302.c.1.7. *GRASSIAE Deminiliae 29.X. *HERMIANUS 24. *I. HILARIANI Cinnami 302.c.2.8. *HOSTILIA Omphale 101. *HYLATIS 47. XXI. 62. 64. n.83. *IANUSSI Januarii 225. c.1. *IOVINO Valerioni 36. & 51. *IULIA Marcia 29.XI. *IULI Alexionis 302.c.2.9. *IUL. Marcianus 1. & 23. & 77. *C. IUL. POM. 302.c.2.10. *IULIANO 121.c.2.n.150. *IUSTINI Marcelli 29. XII. *LABERIA Maximina 101. *LAETINI Veri 47. *LANINAE GALATIAE 29. XIII. *LELIAE Atiliae 22. *G. Liberti De...ani 30. XIV. *IUCILI Metrobi 87. *MARCELLINAE Pupilli. 18. n.23. *MARCELLINAE Soliciae 30. XV. *MARINIAE Demetriatri 32.c.2.4. *MAXIMI Calvonius, Bellius 139. *METTIA Januaria 101. *CN. OFILIO Pisani 302. 11. & 61. n.73. *ONDANIUS (f. Fandarius) COR. 26. & 84. *PETRONI Casti 32.c.1.1. *M. PETRONIUS Cele...61.

n.74. *PRIMUS Eglethianus 244. c.1. *RUFUS Catulus 241. *SAB. Titoliæ 18. n.23. *SALVIO. 30. XVI. *SALVIORUM Alteris & Victorinae 30. XVII. *SALSONIAE Donatae 33. *Q. SECUNDI Quigonis 219.c.3. & 302. 12. *SERVI Severi 13. & 45. *SEVERAE 303. 13. *SOCCHIAE Enneanis 303. 14. *SOLENNIO Fido 9. *SULTIAE Anthidis 393. 15. *SEX. TERENCE Lucilli 25. *TERTINIAE Victorinae 30. XVII. *C. TERTINIANI 303. 16. *TITIAE Catiæ 12. & 84. & 227. *T. TITIO LAE 219.c.1. *TULRIAE Quintae 113. (*quae est eadem ac illa Malvassiae sup. p. 302.c.1.7. quoniam bet FVRIAE; innumenium utrobisq. diverse exhibetur*) L. VALERIO Philumeno 101. *VEGETINIAE Romanae 24. *VERINIAE Ingenuae 31. XIX. *VETERIAE Merceriae 303. 17. *T. VET. TI Decimin. 31. XX. *Q. VIREI LAURENTINI 224. *C. VIAT. TI Meleagri 220.c.2. *C. VICTORI... 21. XXI. *Quarti VLPI Primitivi 31. XXII. *C. VROGENII 32. XXIII. *VROGENERTI 32. XXIV.

Sunt et si agmenta sine nomine baec;
C...... piissuno & c. 21. *VIXIT
an. 80. 24.

INDEX III. *Auctorum, qui laudantur, videntur, notantur, corriguntur, illustrantur.

A Braham (R.) 190.
S. Ambrosii locus exponitur 289.
n. 341.
Anonymus Batavus laud. 93.
Antinorius (Anton.) laud. 118. n. 147.
Apollinaris (Sidonius) illustr. 244. n. 381. p. 246. n. 284.
Appuleius illustr. 279. n. 333. c. 1.
Aristophanes illustr. 185. 200. n. 244. p. 203. n. 247. p. 207. n. 250. p. 270. & 273
Aristoteles illustr. 203. n. 247.
Arnobius illustr. 293. c. 1.
Artemidorus restituitur 65. c. 1. illustr. 167. & seq.
Aubertus not. 51. n. 61. p. 53. n. 62.
Auctor de Relig. Gall. not. 23. n. 29. c. 1. p. 70. 72. n. 87. & 88. p. 73. n. 90. p. 74. n. 91. & 92. p. 76. n. 94. p. 77. n. 95. & 96. p. 79. n. 97. p. 80. n. 98. p. 81. n. 100. p. 83 n. 102. p. 84. n. 95. p. 85. n. 108. & seq. p. 245. n. 280. c. 1.
Auctor operis imperf. Graecae, an Lat.

scripserit 294. n. 345.
S. Augustinus illustr. 192.
Asclepiades illustr. 253. n. 299.
Aufonius illustr. 293. c. 1.
B Eneidictus (Petrius) Maronita laud. 310. c. 1.
Bochartus iuvat 204. c. 2.
Boncorius (Franc.) laud. 260.
C Ajas ictus explic. 145. n. 192. p. 175. 199. n. 242.
Calmetus not. p. 286. c. 1. & 296. c. 1.
Capassus (Nicolaus) laud. 235.
Cato illustr. 172.
Cafaubonus not. p. 94. c. 1.
Ceccherius (Raimund.) laud. 131.
Celsus (Corn.) illustr. 194. n. 139. p. 226. 255. n. 306.
Charisius illustr. 278. c. 1.
Cicero illustr. 163. 173. 176. 194. n. 239.
Clementis Alexandrinus illustr. 284. n. 339. c. 1.
Columella illustr. 167. & seq. 176. n. 239.
Con-

- Conradus (Franc. Car.) laud. 99. 248.
Cortonenſis Academia laud. 131.
Cruſerius not. 79. n. 97.
Dionyſ. Halic. illuſtr. 281. c. 2.
Donatus (Marcel.) not. 23. n. 30. c. 2.
Etymologicum M. explic. 74. n. 92.
Euripides illuſtr. 201. n. 244. c. 1.
Euthathius not. 166. n. 229. explic. 264.
n. 319.
Ezech. XII. locus illuſtr. 103. n. 132. c. 2.
Faber (Antonius) not. 230. n. 265.
p. 233. n. 271.
Fabrettus not. 33. n. 34. & 35. & p. 34.
n. 36. & 37. & 38. p. 35. n. 39.
Facciolatus (Jac.) 17. XII. p. 37. XIX.
p. 91. & 92. n. 118. p. 96.
Pontanius (Juſtus) laud. 92.
Favorinus corrig. 263. n. 318. c. 2.
Galenus emend. 150. n. 293. illuſtr.
& emend. 213. n. 299. not. 258. ex-
ponitur 266. c. 2.
Galianus (Caeleſtinius) laud. 297. c. 1. &
in Ad. 310. c. 1.
Gothofreſus (Dionyſ.) not. 147. n. 194.
p. 232. n. 266. p. 233. n. 271. & 272.
Gregoras (Niceph.) illuſtr. 268. n. 324.
Guichardus notat. 12. n. 15.
Guthrieus emaculatur 14. n. 18. 19. 20.
Harſuinus not. 15. n. 20. c. 2. 282. c. 2.
Heliodorus illuſtr. 257. c. 2. p.
255. n. 306.
Heſychius emend. 67. n. 83. c. 2. p. 159.
n. 208. p. 148. n. 221. de eod. judicium
263. & ſeq.
Hippocrates illuſtr. 250. 259.
Homerus illuſtr. 160. n. 209. p. 166. 172.
n. 226. p. 191. 264. n. 319.
Horatius illuſtr. 172. 226.
Jacobi (S.) Protevangelium exponi-
tur 196. n. 347.
Jerem. X. 3. locus explicatur 189.
Inſcriptiones correctae. 6. n. 3. p. 9. n. 10.
p. 19. n. 25. p. 12. IX. p. 23. n. 30. p. 27. c. 1
& 2. p. 28. c. 1. p. 9. c. 1. p. 30. c. 1. & 2. p.
31. c. 1. p. 32. c. 2. p. 63. n. 81. p. 64. n. 82.
p. 84. n. 104. p. 94. c. 1. p. 118. n. 148. p.
122. n. 154. p. 124. n. 157. p. 130. n. 166.
p. 142. & ſeq. p. 219. n. 257. c. 1. p. 220.
n. 260. p. 225. n. 262. p. 304. c. 2.
Illuſtratae. 23. n. 29. c. 1. p. 26.
ſub finem. p. 27. n. 32. p. 29. c. 1. p. 30. c.
2. p. 31. c. 1. p. 36. 40. n. 46. p. 43. n. 52. p.
46. n. 54. & in Ad. p. 47. n. 57. p. 61. n.
74. p. 62. n. 76. & 77. p. 63. n. 80. & 81. p.
64. n. 83. p. 77. n. 95. & 96. p. 85. n. 106.
& 107. p. 93. n. 118. p. 94. c. 1. p. 101. n.
239. p. 104. c. 1. p. 112. n. 139. p. 114. n.
241. p. 118. n. 147. p. 119. n. 149. p. 122. n.
153. & 154. p. 124. n. 157. p. 126. n. 158.
p. 130. n. 166. p. 154. & ſeq. 224. 239. n.
277. c. 2. p. 241. & ſeq. n. 279. p. 302. c.
1. & 2. p. 303. c. 1.
Reſtitutae. 13. n. 16. p. 19. n. 25.
p. 32. 40. n. 46.
Integrius (Barth.) laud. 305. c. 1.
Iſaiae XLIV. 12. locus illuſtr. 199.
Iſidorus corrig. 41. n. 47. p. 187. n. 234. &
in Ad. p. 196. 211. vindic. 179. illuſtr.
& corrig. 270. n. 328.
Juſtinian. illuſtr. 147. Ejuſdem Deciſio
LXIV. excutitur ac not. 143. & ſeq.
S. Juſtinus illuſtr. 183. n. 337.
Juvenalis illuſtr. 182. 292. n. 343. c. 2.
Kuſterus 165. n. 218.
Lama (Andreas) laud. 92.
Lamz Weerde (Joan. Bapt.) no-
tatur 250. n. 294.
Lazius (Wolſaſius) illuſtr. 9. n. 8.
Lex ROG. ASC. NE. POLITO. 6. n. 2.
ridicule expoſita 74. n. 91.
Ligorius (Pyrrhus) not. 143.
Lipſius vindicatur 66. c. 24. mox not. ib.
Livius illuſtr. 281. c. 1.
Lucanus illuſtr. 226.
Lucretius emend. 172. n. 227.
Lycophron illuſtr. 184. n. 233.
Lycurgi Rhetta explic. 162. n. 213.
Mabillonius (Joan.) not. 46. n. 56.
vindic. 170. n. 134.
Macer J. C. illuſtr. 40. n. 46. c. 2.
Maſſejuſ (Scipio) 94. n. 119. & 120. p. 97.
n. 126. p. 98. n. 127. p. 99. n. 128. p. 124.
n. 157. p. 130. n. 169. & 170. p. 135. n.
174. p. 136. n. 175. & ſeq. p. 137. n. 180.
& in Ad. 302. c. 2.
Manutiorum nullus de formula S. A.
D. diſſeruit 9. n. 11. p. 18. n. 24. p. 33. n.
34. p. 55. n. 65. p. 96. n. 124. p. 101. n. 131.
Marcianus J. C. illuſtr. 153. n. 201. c. 1.
p. 232. n. 266. & ſeq.
S. Mauri Congregatio laud. 61.
Menetrier. not. 22. n. 26. p. 23. n. 29. p. 27.
n. 32. p. 28. c. 1. p. 29. c. 1. p. 43. n. 52. p. 44.
n. 53. & 54. p. 80. n. 97. c. 1. p. 2. 4. n. 261.
p. 245. n. 281. c. 1. vindicatur 70. n. 85.
Merillius not. 147. n. 195.
Minucius illuſtr. 279. c. 1.
Montſauc. (Bern.) laud. 61. not. 62. n. 77.
p. 63. n. 78. & 80.
Muratorius (Lud. Ant.) 10. n. 11. c. 1. p.
102. n. 132. p. 108. 110. n. 134. p. 111. n.
135. p. 113. n. 140. p. 115. n. 143. p. 116.
n. 141. p. 121. n. 152. p. 123. n. 155. p. 124.
n. 156.

n. 156. p. 127. n. 160. p. 129. n. 164. &
165. p. 132. n. 168. p. 133. 34. n. 178.
p. 197. n. 241.

Noodt (Ger.) not. 145. n. 190.
Nonius cor. 206. n. 249. c. 2. p. 174.
Vidius corrig. 80. n. 97. c. 1. illustr.
226. 278. c. 1.

Origenis locus expon. 285. & seq. c. 2.
Orlandus (Joseph) laud. 305. c. 1.

PAlladius emend. 117. n. 146. explic.
198. 206.

Papinianus illustr. 397. c. 1.
Paulus Jctus emend. 157. 232. n. 269. il-
lustr. 45. n. 54. c. 1. p. 47. 278. c. 1.

Perraultius not. 104. n. 132. c. 2.
Pignatella (Faustina) laud. 130. n. 166.

Plato illustr. 274. c. 1.
Plautus illustr. 123. n. 155. p. 278. c. 2.
restit. p. 173. n. 228.

Plinius illustr. 193. 104. n. 132. c. 2. p. 239
n. 277. p. 277. n. 233. c. 2. p. 282. c. 1.

Plutarch. versio restituitur 79. n. 97.
Polenus (Joan.) laud. 107. n. 132.

Pollux laud. 263. 199. n. 243. illustr. 67.
c. 1. p. 267. c. 1. n. 319.

Pomponius J. C. illustr. 144. emend. 248.
n. 196.

Portus not. 103. n. 132. c. 1.
Postellus notator 296. c. 1.

Psalm. LXXII. illustr. 189. & Pl. CII. 2.
204. p. 247.

Quintiliantus emend. 352. n. 298.

Retnelli explicatio formulae 17.
vindic. 34. n. 38. not. 241. & 278. c. 1.

Rivallius not. p. 5. n. 1. p. 6. n. 2. p. 34.
n. 36.

Salmastri explicatio formulae 17.
Scaliger not. 78. c. 2. p. 184. n. 233.

Schefferus not. 66. c. 2.
Scultrerus (Joan.) not. 255. n. 392. c. 2.

Seneca illustr. 182.

Serrens (Franc.) laud. 94. c. 2. p. 244.
p. 256. & 257.

Servius not. 169. n. 222. cor. 216. n. 257.
Sophocles illustr. 266. n. 219. c. 2.

Sponius not. 31. c. 2. XX.
Stephanus (H.) laud. 167. not. 194. n. 238

c. 1. p. 265. n. 319. c. 2. p. 271. n. 230.
Suetonius illustr. 119. c. 2. p. 278. c. 1.

Suidas illustr. 103. n. 132. c. 1. emend.
209. n. 250. c. 2. corrig. 267. n. 320.

Synesius illustr. 167. n. 221. c. 2.
Terentius illustr. 172.

Tertullianus illustr. 226.
Theophrastus illustr. 172. n. 226. c. 1.

(De Pseudo) Theophrilo judicium 259.
n. 341.

Tillemontius not. 295. n. 345. c. 1.
Titinnius explic. 206. n. 249.

Tornius (Jul.) laud. 203. c. 1.
Tribonianus not. 143. & seq.

Turnebus (Andr.) 8.
Turro (Philippus a) not. 38. n. 41. p. 39.

n. 44. & 45. p. 40. n. 46. p. 41. n. 48.
VAlbonacius not. 55. n. 64. & 65.

p. 15. n. 67. & 68.
Valerianus (Pier.) aberravit in descri-
benda formula 7. n. 5. & in Ad.

Valla (Laur.) vindic. 309. c. 2.
Varro illustr. 175. 277. n. 333. c. 1. cor. 196.

Vassallus (Agnehus) laud. 245. n. 192.
c. 2.

Vegetius corrig. 281. c. 2.
Vidius (Vidus) not. 251.

Vitruvius illustr. 105. & 106. n. 132. c. 1.
Ulpianus illustr. 28. c. 1. p. 41. n. 46. c. 1.

p. 45. n. 54. c. 1. p. 146. n. 192. c. 2. & 187.
p. 229. usq. ad 238. n. 276. corrig. 280.

n. 335. c. 1.
Vossius (Ger.) 26. XI. p. 187. 293. 644.

Urfatus (Sertor.) not. 18. n. 24.

XEnophon. illustr. 166.

INDEX Rerum & Verborum.

Aciarum 183.
Acieris 120. n. 135. p. 183. c. 2.

Aciculus, & Asciculus 38. n. 41. p. 196.
n. 211. ejusdem schema 308. c. 1.

Aciculus an ex gente Valeria 39. n. 45.
Aciculus 41. n. 47. p. 204. n. 247. 6. 2. Aci-

scularius 205. c. 2.
Actia Nicopolis 114. c. 2.

Achor quis 219. c. 1.
Admissionales 119. c. 1.

Admissionum Magister ibid. Ab ad-

missione ib.
Aedificator quis 266. c. 2.

Affingo pro *tribuo* idem ac *affuso*
282. c. 1.

Agentes in rebus 28. c. 1.
In Agro quid 119. n. 149.

Ain Hebr. per G exprimitur 225. n. 262.
Alydus, cuius generis 98. c. 2.

Albarii qui, & cur ita dicti 304. c. 1.
Albarium opus 103. c. 2. an idem ac

lo succo 105. c. 1.

Ale-

Alexandrinis peculiaris dialectus

erat 269. n. 235.

Amulsi 191. n. 236. p. 203. c. 1.

Ἀμύλσις 66. c. 1.

Ἀμύλσις quid 154. *Ἀμύλσις* 155.

Ara numquam pro sepulchro 22. n. 27. quid in re sepulchrali 22. n. 28. pro cippo 46. n. 56. p. 82. n. 103.

Ἀρχιτέκτων, *ἀρχιτεκτονίς* 265. c. 2. p. 268. n. 322.

Ardea quae 204. c. 2.

Arenatum opus 104. c. 1.

ARPAgi quid 29. c. 1.

Artifices *γυνὴς* *παιδὸς* non τέττα-
ως dici 275. c. 2.

Ascia an eadem cum dolabra 38. n. 41. p. 111. n. 135. & 136. p. 121. n. 151. ejus usus 127. n. 161. Ab Ascia quid 118. n. 147. & in Ad. Ascia sarritoria 118. c. 1. *ἀσκήτης* respondet 108. n. 133. an securi similis 97. n. 125. Unde dicta 97. n. 126. p. 127. n. 161. p. 94. n. 120. an in supplicis uisitata 110. n. 134. ejus definit. 158. 162. & seq. Etymon 165. n. 217. Asciae & affinium vocabulo-
rum confusio 188. & seq. Lignaria 199. ejus munus 191. Possoria 197. Lapidaria 200. & seq. ejus forma 202. lapidariae & tignariae similitudo 204. n. 247. Composita 211. & seq. ejus figura ibid. usus 212. & seq. fabricae symbolum 214. & seq. Ascia pro fa-
brica 218.

Asciae chirurgicae definitio 249. & seq. n. 287. & 288. ejus constitutio & de-
scriptio 254. & 255. ejus similitudo cum Ascia lignaria 256. & seq. cur istud vinculae genus Ascia dictū 258. Asciatim Fabio ex conject. restit. 253. n. 298.

Asciasecuris sive Asciasectis 189. 212. Asciola 160. n. 211.

Aspiratio in inscr. omissa 64. n. 82.

Affidarius pro Effedarius recte scribi-
tur 65. c. 1. vide Effedarius.

Affulae, seu altulae 187. n. 214. & in Ad. Altulus 178. & seq.

Ἀλῖν differt a *αἰλῖν* 165. & seq. & in Ad. est proprie dolabra, ac differt ab Ascia 166. 171. Etymon 110. n. 134 & p. 170. n. 224.

Ἀλῖν, Laidis cognomen 169. n. 223. & in Ad.

Ἀλῖν quid 118. c. 1.

Ἀλῖν equi qui 23. c. 2.

Β *Εβνλῶν* quid 156. n. 204.

B Ripennis 169. n. 222.

C Asium enallage in Inscr. 62. n. 77. Christi sepulc. an sub Asc. dedic. 91. n. 115. p. 228.

Cippi in sepulchris 83. n. 102. & 103.

Circitores qui 128. n. 163.

Collegia artium Romae quis instituit 282. c. 2.

Colonia Copia Clandia 29. c. 1.

כלל quid 156. n. 204.

Commendare corpus quid 45. c. 2. p. 233

Commune, & *κοινόν*, quid apud Gram-
maticos 267. n. 320. & in Ad.

Consecratio pro *ἐγκαίνισμός* 152. & seq. Consecrare quid 141. 152. & seq.

Consummandi notio 156. & seq. n. 205.

Copiarium 114. n. 141.

Copiatæ 178.

Corniculariorum adjutores qui 154. n. 203.

Cornu abundantiae 24. n. 311.

Crena quae 193. 195.

Cura quid 28. c. 1.

Curiosi qui ibid.

D Asciare quid 192.

Dedicare quid 221. & seq. dedi-
care sub Ascia an feminis interlin-
ctum 84. n. 105. dedicationis notio 140. dedicare sepulchrum 142. locum suum 147. dedicare sub Ascia 218. dedicare cum laudi casu 219. n. 257. & seq. Dedicatio quae 143. Dedicatio sub aco. cur Lugdunensibus peculia-
ris 244.

Dedolare quid 173. & seq.

Descobinare 195.

Desultores qui 23. c. 2.

Dextralis 168. 187. 221.

Dimacheri 63. n. 78. p. 65. & seq.

Διμάχας, ibid.

Dispensatoris ministerium 143.

Disomus 29. c. 2. in fine.

Δισομ 168. c. 1.

Dolabelliana pyra 176.

Dolabrae etymon 171. significatio 174. munus 178. & seq. & in Ad. schema 122. n. 153. p. 165. 176. & seq. n. 216.

Dolabrum 171. n. 225.

Dolare quid 172. & seq. p. 289. c. 1.

Dolatoria 182.

Dolatorium 182. n. 232.

Dulcicius diminutiv. 28. c. 1. & in Ad.

Druidas quis fuit 85. n. 103.

E Dolare 175.

Εκαταλασμάτης quid 255. n. 299.

Εκαταλασμάτης alium Alexandrinorum, alium Palaestinarum fuisse 275.

Εκατα-

Encaeniare quid 140.
Επίδοσις quae 1260.
Equi ἄλκτοι & simpli 23. n. 30. solitarii ibid. c. 2.
Equites singulares ibid. nominis originatio ibid.
Esfedarii 63. n. 78. an rude donarentur 64. c. 1. quomodo pugnarent 66. c. 1.
Evangelistae equando LXXviralibus verbis utebantur 276.
Evocatus 27. c. 1.
Exacisciare quid 41. n. 48.
Exascio quid 123. n. 155. Exasciatum opus ib.
Εὐσεβία quid 44. c. 1.
Εὐφρογυς 106. c. 2.
Faber quid proprie significet, & cur Latinus Interpres voc. τέκτων, faber vertit 276. peculiarit. pro materiario 276. n. 333. & in Ad. Faber automatarius, oculararius 278. c. 1. ejus vocis notio ac notatio in diversis aetatibus 280. n. 335. fabri qui in Romana militia 281. c. 1. Faber pro ferrario. & aerario apud probos scriptores 290. n. 342. pro ferrario apud collapsae Latinitatis Script. 292. n. 343. pro vitriario 291. c. 2.
Fabrica, Fabrilis quid proprie 277. & seq. n. 333. Fabricae apud Plautum quae 278. c. 2. Fabrilis sepimentum quid apud Varr. 280. c. 2. Sacrae fabricae quae 292. c. 2.
Facere quid 230. c. 2.
Fictor qui & unde 282. c. 2.
Filiaster 29.
Fini pro tenuis 174. c. 1. & in Ad.
Fomites 187. n. 234. c. 2.
Fossarii 178.
In Fronte quid 119. n. 149.
Frumentarii qui 28. c. 1.
Functum monumentū 157. 234. n. 273.
Fungi quid 158. n. 234. c. 2. p. 234. n. 273.
Favides 193. n. 238.
Hμιπίλεκος 168.
Hoc plus quid 6. n. 2. c. 2. p. 104. n. 215. c. 2.
Hebraeis opificium aliquod addiscendum 261. n. 314.
I Pro ei 130. n. 166.
Ibus pro iis ibid.
Im pro eum ibid.
Inchoare cum dandi casu 220. n. 259. quid 234.
Inscriptionum studium ad legum in-

telligentiam utilissimū 150. & seq.
Intestinarum qui 9. n. 8. Intestinum opus ibid.
S. Josephi artificium quale 233. & seq.
Παράκλησις, 261. c. 1. 24. n. 30. c. 1.
Jus trium liberorum an matrisfructuosum 85. n. 107.
Kαδύς apud medicos quae. 253. n. 299.
L Ac pro calce 104. n. 122. c. 2.
Λαζάριος quid 137. n. 178.
Legata poenae nomine quae 41. n. 46. c. 2.
Legio Primigenia quae 27. c. 1.
Legis xvralis occasio 161. & seq.
Libera praedia 45. n. 54. c. 2.
Libertia gens 30. c. 1.
Lima quae 196.
Linea 191. n. 235. & 236.
Locare idem ac δάττω. 145. n. 192. c. 2.
LOC. LIB. quid 45. n. 54. & in Ad. locus quo liber. ibid.
Locus an pro sepulchro 145. n. 192. an pro fundo 145.
Lugdunum & Lugudunum 30. c. 1. ejus Coloniae nomina 77. n. 95. cur Lugdunenses Inscriptiones tantum praeseferant formulam sub asc. d. d. 244. & seq. & in Ad.
M Achina quae 278. c. 2.
Malleus 39. n. 44. p. 111. n. 137.
Manumissionis effectus quidam antehac ignotus 31. c. 1.
Marculus, marcellus, martellus 39. n. 44. inter marculum, & malleum discrimen 111. n. 137.
Margaris feminae cognomen unde 101. n. 129.
Marmoratum opus 104. & seq. n. 122. quomodo parabatur 106. c. 2.
Materia pro ligno 269.
Matrona quae 94. n. 118. c. 2.
Ματρίδης, & Ματρίδαια. 23. n. 30. c. 2.
Ματρίδα 24. n. 30. c. 1.
Monumenta extra sortem 8. n. 7.
ΤΥΠΟ quid 189. 197.
N Avigans pro Navigabilis 302. c. 1.
Naupegus quis 266. c. 2.
Nomenclator ab admissione qui 119. n. 148. c. 1.
Norma quae 192.
O λ'αδορμύ quid 196. c. 1.
Ornatricis ministerium 143.
Oste fini quid 174. c. 1. & in Ad.

P *Παράδεισος* 154. n. 202.
Παράδεισος quid 209. n. 250. c. 2.
Παράδεισος 207. & seq. n. 250.
 Penatura 83. n. 192.
Πελαγος quae 166. & seq. n. 222. *Πελαγονίδης* 267. n. 221. *Πεδιό-
 nis* signum ibid.
Pelicanus 206. n. 247. c. 1.
Penicillus testorius 104. n. 132. c. 2.
 penicillo ne an trulla induceretur
 albarium 103. n. 132.
Penna 186.
Perficere quid in rebus sacris 234. &
 seq. 238. n. 276. & p. 239. n. 277. p. 240.
Plumbaril qui 282. c. 1.
Poeta in Inscriptionibus ad quos
 pertineret 40. n. 46. c. 2.
Politio qualis 196. n. 132. c. 1.
Ponere quid in re sepulchrali. 242. &
 seq.
Pontificum collegium Provinciale
 nullum 237. n. 274. c. 2.
Praedia serva 45. n. 54. c. 5.
Profanare quid apud Hebraeos 156.
 n. 204.
Πρύσις & *Πρύσις* quid 207. n. 250.
 p. 230.
Q *Quinquemalicii* qui 78. n. 96.
 c. 2.
R *Radicere* quid 186.
Revocatus quis 27. c. 1.
Rhombus vincturae genus 259.
Rude donati qui & an pluries 63. n. 81.
Runcina quae 192.
Rutrum quale 15. n. 20.
S *Sacra* quae sub Caesaribus 153.
 n. 201. c. 1.
Saxum pro sepulchro 136. n. 175. 227.
 n. 263.
Saxum 159. & n. 207. deligationis
 genus 248. & seq. 257. n. 313. *Sax-
 quae* 248. n. 256.
Saxum quid 252.
Scotina quae 193. & 195.
Securis 165.
Sedere quid 192. c. 2.
Sepulchra sola corporis ullaione de-
 dicabantur 140. quando religiosa
 fiebant 231. et si non de fira fabrica,
 consummata & perfecta diceban-
 tur 234. de iisdem notio ad quos
 pertineret 237. n. 174.
Sepulturae iustae tradi quid 232.
 n. 266.
Signum quid 85. n. 106.
Simus quid 150. n. 291.
Simus 255. n. 306.

Simpli equi 23. n. 20. c. 1.
Singulares v. Equites.
Singulator & *singularis* 24. n. 30. c. 1.
Symon quae 184.
Socrus pro *Socerus* 93. n. 118. *Socera*
 ibid.
Sororius qui 28. c. 1.
Strator 191. n. 235. p. 202. n. 246.
Stolata quae 30. c. 2.
Stomachus pro gula 194.
Strator quis 85. n. 106. c. 1.
Stragula ligna 164. n. 215. c. 2.
Structoria ac *Lignaria* artes affines
 268. & 275.
SVB cum accusativo quid 276. 225.
 cum auferendi casu 277. & seq. in
 formula S. A. D. quid 224.
Supremis cum duplici p scriptum
 205. c. 1.
T *Τάφιστος* 266. n. 319.
Taurus quis 158. n. 206. quid
 apud Evangelistas 262. pro mate-
 riaro tantum 263. & 272. n. 331.
Τάφιστος apud Homerum, apud Pin-
 darum 266. c. 1. ceterosque 264. n.
 319. pro lapicida & structore 267.
 an aliud apud posteriores Graecos
 notet 268. & seq. n. 326. discrimen
 inter *τάφιστος*, *ναυπηγος*, & ae-
 dificatorem 266. c. 2. apud LXX.
 269. n. 327. apud Helych, 271. de
 ejus vocis usu apud omnis generis
 scriptores 272. n. 331. cur *Faber*
 redditum sit 276.
Taurus circa quae versetur 265.
 c. 1.
Τάφιστος *εργαλίστος* apud Josephum
 267. n. 321.
Tignarii, & *tignum* 199. n. 242. p. 263.
 n. 316.
Τίγρις *δωρική* qualis 103. n. 132.
 c. 2.
Tris & *trulla* quae 206. n. 249.
Tumulus duplex qualis 29.
Τύφος 218.
Τύφος 185. 200. n. 244. ejus etymon
 201. n. 245. & seq.
V *Et in Jure* quid 146. n. 192. c. 1.
 & p. 193.
Verna numerarius quis 43. n. 12.
Y *Υγίς* 207. n. 250. c. 1.
Υγίς pro ligno 269. 271. n. 329.
Υγίς qui 207. n. 250. p. 209.
 c. 1.
Υγίς, seu *υγίς* quid apud
 Medicos 269.

ALE-

319

ALEXIO SYMMACHO MAZOCHI

Professori Regio. & Metrop. Eccl. Neap. Canonico

FRANCISCVS SERAVS

Εὐχαίρει.

T si nihil expectare a me minus debes, quam ut tibi, summa prudentia atque auctoritate viro, consilium dem; meaque oratione confirmem incertum, inquietumque animum tuum: quod tamen perspexi te non mediocriter angere, quod in una antiquitatis formula illustranda multo longius ac animo praeceperas, excurreris; verearisque ne

suscepti laboris fructus nihil magis, quam multorum offensio futura sit; tibi sane, pro eo ac debeo, desse nolui statimque ea ad te perscribere, quibus sententiae meae ratio tibi explorata esse possit. Nempe, Alexi, indigne laturos homines putas, quod tres, non amplius, notae (S. A. D.) tantum non scalptorum lascivia imo nonnullorum sepulchralium lapidum limbo incisae, harum rerum studiosos tantopere pupugerint, ut quoniam aliorum sagacitatem defecisse arbitrarentur, certatim qui secuti sunt sui quisque ingenii vires in earum interpretationem conferre voluerint; tanquam si publicae res summa ageretur, eaque notitia carere homines plane nequirent. Quorum commenta qui peculiari libello una exhibere institueris, nae is tanto nugacior videri poterat, quanto minore alii lectorum molestia ex seria oratione in levia isthaec digrediuntur, quam si certo consilio meris inanitatibus universa disputatio pertexatur. Atqui non haec querelarum finis. Nam quas aliorum monumentis animadversiones de tuo adtexuisti, plerumque illae scilicet nihil ultra Grammaticam, morositatem sapere videbuntur. Quid quaeris? *Εἰς μὲν οἰμῶν λέγει οὗ*, Mazochi suavissime; jamque praesentio futurum, si quando corpusculum diuturnis lucubrationibus profligatum lamentari occoeperis, ut undique in te impetus fiat; omniaque increpationibus, amarisque detestis sint personatura. Hujusmodi, inquam, minus commoda, de susceptis a te nuper in Ascia sepulchrali illustranda partibus, hominum judicia urunt te, nec sinunt conquirere. Sed quae, obsecro, tu mihi homines narras? Equidem

X a

tria

tria ego hominum genera spectari in hac causa posse arbitrori
a quorum tamen nullo tibi magnopere timendum sit, Sunt
scilicet qui ab omni litterarum cultu plane abhorrent, volupta-
tibus iidem & inertia diffuentes; apud quos nihil sit absur-
dus, quam quae erudiendo optimis disciplinis animo opera
impenditur. Atque hi sunt, quos passim audias ingenuis stu-
dioforum laboribus praecaciter insultare. Sed quid istis facias?
quorum quidem reprehensionem nisi ex eorum grege quispiam,
ut plane stipes, nemo hercle unquam vercat. Sed praeter
terea aptioribus moribus alii, non male illi quidem, et ite-
ras animati; sed qui coercendam ingeniorum ~~libertatem~~ ^{libertatem}
finiendaeque cuiusque operae spatia praedictant, ne ~~in~~ ⁱⁿ
posthabitis, in vanissimis commentationibus otium viresque
prodigantur. Quorum oratione nihil ad multitudinis captum
tingi aequius potest. Verum, age, rem ipsam, abjecto opi-
nionum putamine, introspeciamus. Damnant scilicet isti
sterilia studia; inculcant frugifera, & in quibus cum usura
labor collocetur. Haec autem cum dicunt, id videlicet dicere
mihi videntur: eos demum optime de rebus humanis mereri,
qui Theologicum puta, aut philosophicum, aut mathemati-
cum, aut alium ex classicis doctrinis cursum concinnant. Ergo
si sapias, ~~coram~~ ^{coram} Mazochi, longe plurima tibi gloriae seges,
nec opinanti; in numerato est; modo animum inducas
(quod tribus vel quatuor laudatioribus scriptoribus compilatis
vel mediani ingenii quivis facile praestiterit) ~~συλλογισμὸν~~
quandam, aut thesaurum, aut theatrum (splendidae vi-
delicet operum inscriptiones) in lucem emittere. Sed extra
jocum accipe quibus ego rationibus fretus, edicam, horum
item offensionem nequaquam tibi esse pertimescendam. Ra-
tionibus, inquam; dandum enim aliquid multitudini est;
dandum insuper (plusculum etiam quam oporteret) modestiae
tuae; quae ne ad justam quidem & tempestivam animi ma-
gnitudinem traduci ullis artibus potest. Nam, absque eo esset,
vel in una auctoritate, arbitrioque tuo facile posset, ut ego sen-
tio, acquiescere. Sed quando rationibus agere constitui; jam
primum omnium illud obtrectatores, si qui forte sint, moni-
tos volo, ut de disciplinarum praestantia atque opportunita-
te fidentius decernere ne porro pergant: vercor enim ut lo-
cum tueri possint, si depositis popularibus praepudiciis de iis
constituere libuerit. Nollem, Mazochi, quidquam insolentius

tius effari: at minime insanire mihi videbor si pertendero, artibus plerisque non aliam utilitatis laudem constare praeter eam, quam ab hominum arbitrio rationumque consensione natae sunt. Ceterum si ad vivum resces, molestiae & tricarum multum, commoditatis autem parum admodum humanis rebus detraxeris. Quid? quod summi viri, ac plane sapientes non alium in studiorum ratione fructum spectandum esse contendunt praeter illum, quem ex nuda rerum contemplatione humanus animus capit? Certe Pythagoras, ut est apud Ciceronem V. Tusculanarum disputationum, liberalissimum, maximeque ingenuum hominum genus iudicavit eorum, qui in vita nec quaestu, nec nominis celebritate ducebantur; sed longe omnibus studiis anteponerent attente perspicere quid ageretur, & quomodo. Plato autem ita Geometriae studium ceteris anteposuit, ut tamen eandem mechanicis artibus subservire negaret ex illius dignitate esse. Plura in eandem sententiam congerere non difficile possem; sed praestat ex aequitate, bonaque fide negotium transigere. An Historiae, quae res gestas, instituta, consilia populorum exponit, inter opportuniora studia locum critici hi nostri denegabunt? & tamen ex hoc, quod tantopere exagitant, Antiquitatis studio, quod in vetustis monumentis conquirendis illustrandisque versatur, longe fidelissima historiae pars existit. Atqui univcrse de antiquitatis notitia non incommode fortasse sentiunt: anxiam minutulorum fragmentorum pervestigationem rident. Quasi vero majus aliquid se praestitutum sperare quis possit, nisi a parvis initium ducat, atque in levioribus etiam satagere affuescat. Quod vero ad ea attinet, quae Grammaticae exilitatis notabantur; quid, amabo, summis viris, Manutiis, Lipsio, Scaligero, Casaubono, Salmasio, ceteris factum esset, nisi & multam operam in hisce litteris posuissent, & scripta sua passim sale ejusmodi adspargere atque condire aequum duxissent? Quanquam satis aut inepte aut maligne ad grammaticas tricas referri video optimarum artium comprehensionem, ex qua, tanquam ex uberrimo fonte quaquaversum pro re nata rivuli deducuntur. Nec profecto diversa ratione de opusculo isto tuo mihi statuere posse videor, quandoquidem maxima, minima, mediocria, quae tibi ad sepulchralis Aesciae intelligentiam contendenti obiter incurrerunt, ita complexus es, nihil ut adjici praeterea posse videatur. Vt

ecce quanta luce quàm multa vetusta Elogia perfudisti? Juris vero intelligentiam quantam praefers; qui & ab jurisconsultorum sanctionibus argumenta interdum ad rem tuam opportune arcessis; & vicissim ad legum expositionem a vetustis eloquiis, ceterisque auctorum monumentis lucem saepe eximiam mutuaris? Ad haec & Architectonicen attigisti, cum Testiorum artificium (rem aliis indictam) iusta disputationcula explanare susceperis. Sed & Spartam tuam inornatam ne relinqueres, arrepto ex peculiari nativaeque Graeci vocabuli Τέχνης significatione argumento, in CHRISTI Servatoris, patrisque ejus Joseph artificium copiose accuratissimeque inquisivisti. Postremo (ut Grammaticas animadversiones, castigationesque vetustorum scriptorum haud poenitendas omittam) ne quem studiosorum ordinem praetermisisse viderere, Medicorum quoque ratio abste habita est, quando Asciam, vinculi chirurgici genus ab Hippocrate sic appellatum, ab aliis vix non satis certæ & constanti notione designatum, ita explanaſti, ut prope intermostuam vetustissimi ~~texnis~~ vocabuli memoriam suscitasse videaris. Haec enim vero qui reputet, saturam, quam dicunt, lancem te hoc libello litterarum cultoribus obtulisse intelliget: ex qua nimirum petere quisque affatim potest, quod libitum fuerit, atque in usum convertere; tantum abest ut tituli ignobilitas quenquam a legendo debeat absterre. Sed longius, atque constitueram, processi; quod amore ne magis, an indignatione factum sit, equidem non ausim affirmare. Certe quae disputata haecenus a me sunt, ejus mihi generis esse videntur, ut & tibi, & vero externis hominibus confirmare possint, aequos laborum tuorum aestimatores ex nostratibus non deesse: neque universe in his terris tam ignavos, ingratosve homines provenire, qui debitum virtuti locum concedere aut nesciant, aut nolint. Est illa quidem praestantium ingenio virorum iniqua miseraque conditio, ut absentibus quam praesentibus, omnibus vero mortui quam vivi acceptiores sint: sed hanc humanorum judiciorum perversitatem ne dubites quin plerique exuisse noverint; a quibus omnia, quae ad tuam laudem dignitatemque pertinent, debes expectare. Atque in horum ego censum tertium illud, ut initio propositum est, hominum genus referendum esse puto; in quorum scilicet voluntate & gratia, & si cetera defutura sint, tibi jure meritoque placere potes. Tibi sane non est obscurum quanta acqui-

tate,

tate, atque adeo plauso, primum illud ingenii tui specimen de Campano amphitheatro politicissimi homines exceperint. Omnino quorum palato illa probata sunt; & isthaec, mihi crede, egregie sapient. Pertinet interea ad officium tuum maxima, quae per valetudinem licebit, sedulitate in id incumbere, ut dissertationes philologicae ad sacram Scripturam, syntagma inscriptionum, cetera probabilioris in speciem argumenti, quae tamdiu exspectamus, quam celerime appareant. Hoc communi studiosorum, nostraque in primis Italorum causa tibi dictum volo. Hoc is, quem honoris causa nomino, Petrus Contegnius, vir ingenio, doctrina, auctoritate maximus postulare abs te, atque adeo summa qua pollet eloquentiae facultate flagitare, pro suo in litteras amore, patriamque nostram caritate, non cessat: cui scilicet uni morem in hisce gerere, tuomet iudicio, operae pretium vel maximum sit. Sed & spero futurum, ut ille etiam, quos hoc tempore asperiores tibi censores subvereris, aliorum operum utilitate atque dignitate deliniti, ad iudicii aequitatem non difficile traducantur. Habes, ornatissime Alexi, quid de tota hac causa sentiam. Quid porro optem, & si modo non obscure intui, iterum tamen eloqui non piget. Commentari atque scribere, hoc est eximios praestantissimae mentis foetus consignare litteris perge; ea enim scriptorum tuorum iustissima mihi aestimatio videtur, ut, quod in electissimis metallis usuvenit, eorum prorsus magnitudinem, multitudinem, modum, pretium adaequet. Vale.

In Seminario Archiep. Neap. Eloquentiae Professoris

AD FRANCISCVM SERAVM.

EPISTOLA.

Quam nuclei plenam, Attico
& sparsam sale;
Politam & ascia & scobina
epistolam
Dabas, Seras, ad Symmachum;
haec molestiam
(Quam non levem cepisse Nostrum
praedicas
Ab edito syntagmate rei ludicrae,
De dedicationibus sub ascia.
Nemo quod ante olfecerat: praefi-
cini:
Omnia tamen si docta perreptaverit
Cohors virorum hand hercle obesis
naribus
(Antiquitatis susque deque rudera)
Molestiam haec, inquam, illius
latis scio,
Absterget, & opem Paeoniam aegro-
to feret.
Papae! quot argumenta congeris!
lapis!
Credo, explicata fronte, cum pri-
mum leget
Tua haec, sereni referet ille axis
plagas
Et facie, & oculis; flos juventae
denique
Videbitur vernare pallidulis genis.
Unum tamen fatere missum, ceteris
Majus, reor, quod auferat palma-
rium:
Quod praeterisse te satis mirarier
Non queo. Operam posuisse nam
nugis piget
Nostrum, verentem adunco forte
plurimum
Suspendier naso. At quid ipse? se-
dulo
Nugas negas, tot unde manant
commoda.
Laudo equidem. at alterum facere
potin' insuper
Es verbulum? omnem etenim ani-

mi aegritudinem
Exhauries: hunc si rogaris scili-
cet,
In tantula ecquid temporis re in-
sumserit;
Simul, quo in unum coierint isthaec
modo,
Tam multa, tam impedita, tam
plane nova;
Tum denique illud, sponte num
id fecit sua.
Haec si rogaris, inquam; in animum
protinus
Primum recurret, haec diebus pau-
culis
Se scriptitasse, vix ut hercle id
temporis
Vel exarandis sat fuisset litteris:
Adhaec rediget in memoriam, nul-
lum sibi
Negotium abdicatum, ut huic se
se rei
Vacuum daret, ruri, domive se
tenens;
Quin plura concinnasse porro in ae-
dibus
Nostris, tuisque, forte si quid ve-
nerat
In mentem ibi, tunc aspiciam quod
tangeret;
Arque inter id fecisse amicorum
greges,
Non seriam ut qui rem ageret, at
qui ludicram.
Hinc scripta quae deferret ad ty-
pographum,
Nostr vocabat Scatola (α) lepidi-
sime,
(Qui mos hominis est) scin' Cometas;
scilicet,
Schedis quod hinc & inde ad ora
glutino
Junctis, referrent ludicrum. Sane
quam opus,

(α) *U est Canonic. Carminis
Scatola, in Semin. Archiep. Neap. Thea-*

Per
Moriae Moralis professor, poetas &
litteris clarus.

Per xylta quo oblectantur aetate
 pueri ;
 Datis quum habenis , gestiunt auris
 rapti
 Sublime , fluctuantibus laciniis :
 Quod tu heic *Cometen* puerulis vo-
 carier
 Bene nosti . Ad extremum quis , il-
 le ad Asciam hanc
 Tractandam ut animum appelleret ,
 fecit ? cedo ?
 Non tute , nosque , quos cupido
 jamdiu
 Incefferat , ut quidpiam Mazochius
 Suo ex penu tam divite aliquando
 daret ?
 Brevi ergo quum diecula ; ac ludens
 prope ,
 Nobisque morem ut gereret , istuc
 texuit
 Levitense , ut appellat ei libitum
 est , opus ;
 Quia obsecro est , animo ista cum
 suo putans
 Ut facta sint , cur tantopere facta
 improbet ?
 Erras vocet , nugaeque germanas
 putet :
 Sinamus : atqui cogitet velim ta-
 men
 Quid Tullius (b) de maximis Ur-
 bis viris
 Scriptum reliquerit : videlicet ani-
 mum ut
 Remitterent dum resuscantur ; sue-
 scere
 Conchasque legere (crederet nemo
 edepol

Ni teste tam locuplete constaret
 fides)
 Cajetae ad aequor , & prope res
 puerascere :
Nimium (c) severus nam affidet (ver-
 bum vetus)
Infano . At , inquis , haec labore
 plurimo
 Se Nolter extricasse praedicat : scio ;
Nulla (d) est tam facilis res , quin
difficilis fiet ,
Quam invitus facias : quaeso , quid
 difficultia ,
 Quae item facias invitus ? Eho jam
 definam .
 Juratis annon vera prorsus diceres ,
 Quaecumque de illo huc contuli , si
 usus foret ?
 Oblitus ergo qui , obsecro te , es ?
 Perperam ,
 Amice , factum : nisi hominis mo-
 destiae
 Parsum volueris ; atqui jam quie-
 scere
 Tantisper illam veritas tandem
 jubet .
 Non modo enim , ei , quaecumque
 dicta hic , clanculum
 E re fuerit ut insufurres ; sed etiam
 Os inficetis , atque ineptis obstruas .
 Aegre est id homini , sat scio ; ne-
 que te finet
 Facere : sed heus tu , nihil ei au-
 scultes ; suis
 Ingratiis facere id te , aequum est
 & bonum .
 Haec te , Serae , volueram moni-
 tum . Vale .

(b) *In II. de Or.*
 (c) *Hor. L. ep. 5.*

(d) *Ter. Eleut. II. 5.*

Macte animi virtute, & acumine, Symmache, miro
 Ingenii, rerumque penu ditissimo: ad omnem
 Te ne vetustatem rimandam non quasi riatum
 Praedict, obstupeat, palleat summus & imus
 Scrutator veterum morum? per devia fuetus
 Certum iter ingredier, per & invia; scalptra sepulcris
 Sedulus evolvas dum aenigmata, & abdita quaeque
 Sena vaser retegat, priscorum & verba Quiritum.
 Scilicet una isthaec testari possit abunde
 ASCIA, quae misere tantorum astuta virorum
 Torserat ingenia: at frustra. Te namque manebat,
 Oedipe nostri aevi, hos griphos dissolvere, gnarum
 Res introspicere, atque oculo contendere, quantum
 Lynceus, in titulis scriptis antiquitus. Ille hic,
 IN TENVI LABOR, AT TENVIS NON GLORIA, nempe est.
 Quae loca scriptorum tibi non excussa, modo ad rem
 Ut facerent? quid ab historia non usque petitum
 Ultima? ad obrussam quid non exactum, ad amissim &
 Austerae critices? manica haec expleta; sed illic,
 Quae luxata prius fuerant, nunc sedibus apte
 Quaeque reposita suis; illic aliena resecta,
 Purpura ne assuto sordesceret ignea panno;
 Scissa alibi coiere; alibi foedata nitori
 Reddita nativo. Tua quis censura pepercit?
 Atque haec leniter ac leviter. Quod enim excidit umquam
 Ore tibi asperius verbum, perstringere quemquam
 Ignaro, inque viros juveniliter insurrexe.
 Unum illud sedenim ad cumulum nunc restat, ut, id quod
 Saepe es pollicitus, matures edere, quod jam
 Est tibi commentatum opus in Sacra Biblia sparsim;
 Magnum illud siquidem, & quo nil divinius a re
 Atque argumento possis emittere. Et ipse
 Jam pulcre novi, quam sint plena omnia succi,
 Frugis plena bonae. Quae si male presseris ultra;
 Non tibi jure boni omnes isto nomine, resque
 Publica doctorum succenseat? Ergo age sodes
 Jam votis tandem communibus annue: sic te
 Dent Superi incolumem laete superesse diuque;
 Ne libris ditata tuis haec tempora, priscis
 Invident sacclis, per se satis ipsa beata.

CANONICI JOSEPHI BONCORII

In Semin. Archiepisc. Neapoli Philosophiae Professoris.

Κ Αἱροί μὲν ὡς , δ' ἔα , γένοντο
 πολλαὶς
 Μικροὶ μεγίστων αἰτίαι ἢ παραγμάτων.
 Μικροὶ τι τὸ συνέτακτον εἰσιν ἐν τα-
 φοῖς
 Χαραχθέν , ἀξίον τε , φῆ τις , εἰδέναι.
 Ὡς μνήμα καὶ τὸ ἔξωθεν εἶναι ἐν βα-
 τῶν.
 Διὸς ἢ ὅτι καταρτισμένοι , μαλ' ἄριστοι.
 Σκόπευ καλυφθὲν , βορβόρου καὶ χυμῶ
 πλῆρον.
 Ἐπεὶ δ' ἀνέλθον ἢ χρονοῖς ἀπὸς ἅλιον.
 Οὐδὲν τ' αὐτῇ πέπταιδ' ἢ Μαζωχίαι,
 ἢ ἢ ἀδύλιν αὐτὴν ἐμβαλλαι σὺν τοῖς .
 Καὶ τὸ σάπιαρον αὐτὸ , καὶ τὸ
 μνήμαται .
 (Κάν περ σμυκτὸν τις αἰσῶς κατα-
 φρονῇ)
 Πολλὰν γέμονται φαίνεται ἢ χημι-
 τῶν .
 Ἢ ἀλουργίδος μὲν αἰτίαι τυτθίς
 τίλει

Σκοπῆς , φιλὸς μάλ' ὦν , ἀντιστῶ
 καὶ χεῖρ ,
 ἢ μὴ ἢ ἀποσπέντω' εἰρήματος
 τύχη
 Σκοπῆς ἀπὸς φῶς τὸδ' ἔξωθεν
 καὶ ,
 Ἀγνοῶσι μὲν τὸ παράγω' ἀλουργίς
 πορφυρῶν .
 Καὶ ἢ ἀνάκτων χάρις , καὶ καλῶ
 χροῶς .
 Περὶ δ' ἀνέλθον ἢ μνηστὴ τὸ χροῶν
 φῶς , τοσοῦτον μὲν αὐτὸ , ἀπὸς διού .
 ἰδόν .
 Πάντες δὲ μὲν βλέποντες ἔβλεπον
 μάττω .
 Καὶ σοὶ μὲν δευτερεύον , Μα-
 ζωχίαι .
 Μόνη δὲ ἀνέλθον ἢ μνηστὴ γένος , δέον
 τὰ κρυπτά πάντα ἢ τὰ λαὸν αἰσῶ-
 γμῶν ,
 Ἀ' καὶ τοῖς περ ἀνδρὲς δὲ ὄντας
 βλέπον .

FELICIS SABBATELLI

In Regio Ephebes Mathematicae Professoris.

Σ Κεῖται δὲ ἀνέτακτον ἢ χροῖς
 καὶ ἀντίον .
 Πρὸς μνηστὴν πορφυρῶν ἀνδρῶν εἰτι
 ἔξωθεν , καὶ ἀξίον εἶναι γὰρ .
 Ἐπεὶ δὲ Συμμάχοι δ' ἰδοῖς νόος .
 Λιτταρῶν ἐγγράφω ἀποδῶς ἐγγράφω .
 Πέλακτον αὐτὸ καὶ Σέτακτον ἐξ-
 ὄν .
 Ἢ δὲ χαρῆς , εὐχῶν , καμῶν φάνη .

Οἶοντ' ἀδύναμις τίς τινος ἀνδρὲς ἔξω-
 νός .
 Καὶ χαρῆς ὦν μοι Συμμάχοι σίβη-
 ρον δύναν .
 Ὡς καὶ Σέτακτον ἐγγράφω τινος χαρῆ-
 ματι
 Τιμὴν ἀποσπέντω . Τίτ' ἔμμελλας
 τιμῆς ;

ASCIA ad AVCTOREM.

V Illisimis addita nuper usibus
 In officina feu fabri lignarii,
 Seu marmorum incisoris , aut stru-
 ctoria ,
 ASCIA , βαταυσικατάτω μηχανη-
 τῶν
 Parens laboriosa ; pernox perdia
 Tuo deo dedolando radendo va-
 cans ?
 Nunc nescio , at quid nescia libera-

lius
 Tuo labore , Alexi , tua & indu-
 stria ,
 Illinoque chartas , & tere sopho-
 rum manus .
 Quin cieo disputantium rixas su-
 per
 Memet , meoque immunere ; & de
 formula ,
 Insculpta quae reperitur in saxis , ubi
 Quis

Quis dedicasse dicitur sub Ascia di tibi,
 Sibi sepulcrum . Tanta de me fa- Cavaque contentus manu ; hatid
 ma quod cures scyphum)
 Orbem replevit , quod sim in ore Opus ad utrumque non , te, inèpra,
 gentium , iudice.
 Locum quod oscupem in forulo & Quam frigidus quandoque condèris
 armario : cinis ;
 Certe tibi hoc , Alexi , debeo : Pro eo ac, Alexi , debeo tibi ; il-
 tuum est : bens.
 Agoque grates quas potis sum má- Tuâ adcubabo scalptra in urna, non
 ximas, sine
 Servire tuis semper parata com- Sollemnibus iis formulae verbis tri-
 modis ; bus ;
 Lignarium opus , seu marmora- & *Sive dicit Symmachus ; & sub*
 rum velis, *Ascia*
 (Quamvis supellex curta sit cor- *Id dedicavit.* Vos valete & plaudite.

Dom. Can. Borgia revideat, & referat. Neap. 15. Nov. 1739.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

D. CARMINUS GIOFFI EPISE. ANTINOP. VIC. GEN.

EMINENTISSIME DOMINE.

Librum cui titulus : *Alexii Symmachi Mazochii ad Bernardum Tanucium Epistola: De Dedicacione sub Ascia* ; Em. T. jubente cum legessem , animadverti , clarissimos viros , discipulorum omnium notitia exultos, consummatosq; tum etiam, cum de minimis rebus sermonem instituunt, magna eloqui, ac uberrimam semper litteris lucem adferre . Prodit quippe statim sese, vel levi titillatione pulsatum viri sapientis ingentium , ac thesaurus intus absconditus , per rimulas ipsas foras erumpit . Formulam enim *De Dedicacione sub Ascia* enarraturus , longe melius eam explicat , atque illustrat eruditissimus Auctor , quam cacteri omnes , qui de hoc argumento ad nostram usque aetatem scripserunt: Quod excerptis mira quadam sagacitate ex universae antiquitatis adytis ; conjecturis, priscae motis rationem introspecterit, atque enarra verit; quod clarissimorum Auctorum opiniones , quas hucusque suspeximus (ipsorum scilicet fama nostrum de eorundem sententijs iudicium occupante) severiori censurâ ac tutrinâ adhibitâ, aut falsas , aut parum firmas ostenderit; haec, quamvis ipsa maxima sit, minima tamen est operis laus ; non potuit enim non erumpere hac datâ portâ , ditissima supellex, quâ nullus hac tempestate Auctor magis onustus apparuit: quo factum est, ut totius serme antiquitatis investigandae rationem tradiderit in hoc opere , & inter densissimas tenebras versantibus, ac discurrentibus, facem praebuerit , quâ occultissima quaeque priscae temporum arcana noscere , ac prope insucri

tueri valeant^r medico deinceps labore quicumque harum rerum amore tenentur. Quod ad Catholicam fidem, ac morum disciplinam spe stat, omnem suspensionem avertit nomen ipsum Auctoris, qui in Sacrae Scripturae genuino sensu investigando, atque explanando, summam jam apud omnes sibi laudem comparavit; & sane opusculum ipsum, etsi suos intra fines se continens, data occasione, puritatem ejus, a quo manat, fontis satis perspicue demonstrat. Optandum propterea omnibus esse censeo, ut Sacro Em. T. Placito adcedente, quantocius ad totius litterariae Reipublicae commodum atque utilitatem, publicâ luce donetur. Datum Neapoli V. Idus Jan. Epochae Christ. an, CIO IQ CC XL.

Humill. Addictiss. & Obsequentiss. Famulus
 Can. Nicolaus Borgia.

Visa supradicta relatione, Imprimatur. Neap. 10. Januar. 1740.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

D. CARMINUS CIOFFI EPISC. ANTINOP. VIC. GEN.

Doctor Physicus D. Franciscus Seraus revideat, & in scriptis referat. Neapoli die 4. mensis Decembris 1739.

NICOLAUS DE ROSA EPISC. PUTEOL. C.M.

Viri summi Alex. Symmachi Mazochii ad amplissimum doctissimumque Bernardum Tanuccium Epistola De Dedicatio-
 ne sub Ascia, tenui in speciem argumento, haud tenuem, ut ego arbitror, clarissimo auctori, Academiae nostrae, Neapolitanoque nomini gloriam est conciliatura; siquidem ab accuratione, elegantiaque artificii potius, quam ab operis crassitudine aestimatio petenda sit. Quamquam si qui librorum molem ad eorum etiam commendationem facere putant, habent illi quidem unde in hac sibi Epistola (vix sentiente auctore ad justam libri magnitudinem elapsa) satisfaciant. Plura heic occurrunt, quorum nec suspicio ad scribendum aggredienti inciderat. Pleaque ad typographi tempora, operarum vel minimam cessationem ferre nescientis, summa cum festinatione exacta. At nihil omnino est, in quo viri sapientissimi sagacitatem, industriam, *desiderium*, &, quod caput est, eximiam erga Principis maiestatem, Regiaeque sanctiones religionem desideres. Ita censeo

Ego Franciscus Seraus Prof. Regius;
Vise

Viso rescripto Suae Regiae Majestatis sub die 13. currentis mensis & anni, ac relatione facta per Magn. Franciscum Sraum de commissione Rev. Regii Cappellani Majoris de ordine praefatae Majestatis.

Die 17. mensis Decembris 1739. Neap. &c.

Regalis Camera S. Clarae providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma praesentis supplicii libelli, ac approbatione supradicti Revisoris, verum in publicatione servetur Regia Pragmatica, hoc suum &c.

ROCCA. MAGIOCCO. DANZA. CASTAGNOLA.

Illustris Marchio de Ipolito Praefes S.R.C. tempore subscriptionis impeditus.

Citus.

E R R A T A.

Pag. 4. v. 25. post Indicium fecisti, addo plurimum me debere sententiam.
 Pag. 5. v. 13. dele particulam non.
 Pag. 10. c. 2. v. ult. quidam cor. quidem.
 Pag. 12. v. 17. quatuorze cor. quatorze.
 Ib. n. 14. Lazijs cor. Valerianus.
 Pag. 22. n. 29. v. 3. Sacrificii cor. sacrificii.
 Pag. 23. c. 1. v. 11. pro 21. cor. 8.
 Pag. 27. c. 2. v. 2. in inscript. II. scriba-
 tur Restituti non restituti.
 Pag. 32. c. 2. num. 2. pro 564. cor. 664.
 Pag. 39. c. 2. v. 4. cuso cor. cuso.
 Pag. 46. num. 7. v. antep. & pag. 108.
 nos. 133. v. 7. Chelaphoth cor. che-
 lappoth.
 Ib. c. 2. v. antep. λυτόμα cor. λαρ-
 μα.
 Pag. 114. c. 1. v. 21. Masenm cor. Mas-
 seium.
 Ib. c. 2. v. 24. interfacer cor. interfa-
 cer.
 Pag. 123. c. 2. v. ult. pra scobillae cor.
 scobinae.
 Pag. 128. c. 2. v. 26. praterierem cor.
 praeterieram.
 Pag. 131. c. 1. v. 9. pro ελγιδων cor.
 ελγιδων.
 Pag. 140. num. XXXV. v. 3. pra sco-

billia cor. scolina.
 Pag. 148. v. 12. pra εμψυγας cor. εμ-
 ψυγας.
 Ib. v. 18. pro εμψυγας cor. εμ-
 ψυγας.
 Pag. 150. v. 1. pro Διδωμεν cor.
 Διδωμεν.
 Pag. 160. v. 4. pro εδξον cor. εδξον.
 Ib. not. 211. v. antep. pro Gallandia me-
 lius scribes Garlandia.
 Pag. 161. n. 212. v. 4. vetuissent cor.
 vetituros.
 Pag. 164. v. 14. pro 1 cor. 151.
 Pag. 178. v. antep. Murat. cor. Murato-
 rii libro.
 Pag. 183. v. 10. pro 132. repone 232.
 Pag. 190. v. 23. longus cor. longius.
 Pag. 191. c. 1. v. pen. binea cor. linea.
 Pag. 192. v. 19. finibus cor. finibus.
 Pag. 195. v. 19. depinxisse adde se.
 Ib. col. 2. v. 3. rubri cor. rubi.
 Pag. 202. v. 6. pro 61. repone 6.
 Pag. 204. in paginar. numero pro 305.
 repone 205.
 Pag. 213. v. 2. pro Nanzianzeno cor.
 Nazianzeno.
 Pag. 243. v. 11. pro αὐτοματι cor. αὐτο-
 ματι.
 Pag. 245. c. 2. v. 14. gestae cor. gestae.
 Pag. 267. c. 2. v. antep. pro αὐτοματι
 cor. αὐτοματι.

